

CZEŚĆ PIERWSZA

REKOPISY – PRACE PLSTYCZNE

**NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI**

Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą "Narodowy Program Rozwoju Humanistyki: w latach 2012-2017"

REKOPISY / AUTOGRAFY

WIERSZE

1. BURZA [I] FRAGMENT (inc.: Śmiało, młodzieńcze! chociaż przepaść bliska...)

BJ Kraków rkps 6457 IV „Korespondencja J. I. Kraszewskiego”, seria II, t. 2, k. 127 recto.
Zob. drugi autograf tegoż wiersza (zob. niżej).

Norwid przesłał ten wiersz J. I. Kraszewskiemu w liście (zob. DW X, 31) – z myślą o publikacji w wileńskim „Ateneum”.

2. BURZA [II] FRAGMENT (inc.: Śmiało, młodzieńcze! chociaż przepaść bliska...).

Biblioteka Narodowa, Sztambuch Aleksandra Tyszyńskiego.

Drugi autograf tego wiersza (pierwszy zob. poz. wyżej) datowany: „1841-go lata w Warszawie”.

3. [ODPOWIEDŹ KAJETANOWI KOŹMIANOWI]

Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu rkps 12 319: „Papiery Franciszka Wężyka”

Atg wiersza Norwida został w powyższym zbiorze dołączony do atg jednego z wierszy Kajetana Koźmiana. Przepuszczalnie Norwid dokonał korekty ostatniej strofy tekstu wiersza już po jego wklejeniu do atg Koźmiana. Po raz pierwszy tekst został wyd. przez Zenona Przesmyckiego – RW, s. 5. J.W. Gomulicki przypuszcza, że tekst wiersza Norwida powstał w sierpniu 1841 podczas pobytu Norwida w Piotrowicach k. Lublina, gdzie poeta gościł w majątku Kajetana Koźmiana i stanowił odpowiedź młodego artysty na dedykację, w jaką zaopatrzył gospodarz ofiarowany Norwidowi atg swojego wiersza Dzwon Zygmunta w

Krakowie: „Młodemu i znakomitych nadziei wieszczowi C. Norwidowi – na pamiątkę bytności Jego w Piotrowicach – od starego Rymoklety – K. K.”. Zob. i por. PWSz II, 341.

4. POŻEGNANIE

Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie BF-417 k. 39-40

Dwa większe arkusz, tworzące 4 karty papieru wypełnione tekstem, sporządzonym starannym pismem. Poniżej tekstu sygn.: „Cypryan Norwid”. Wszystkie kartki przekreślone ukośnymi kreskami. Trudno wskazać autora owych przekreśleń, na marginesie dopiski obcą ręką. Tytuł wiersza uzupełniono rozwinięciem podtytułowym: „domu rodzinnego”. Jest to inna wersja tekstu od tej, którą poeta drukował w „Ateneum” (1842. Oddział II. T. V) oraz „Orędowniku Naukowym” (1842 nr 40 i 42). Pdr tej wersji: Ewa Wojtyła. Odnaleziony rękopis Pożegnania Cypriana Norwida. SN 5-6: 1987-1988 s. 161-174 tu bez tekstu druk. – tylko reprodukcja fot. (xero) atg s. 164-167; komentarz edytorski s. 161-163 i 168-174.

5. [Z TASSA] (Inc.: Rescyjusz! alpejskie gdybym przebył...)

BN IV 6291 k. 125 verso.

Atg fragmentu wiersza zachowany w liście do Mariana Sokołowskiego z 9 października 1864. Jest to dystych, który Norwid utrwalił w swej pamięci z dokonanego we Florencji w 1844 przekładu dedykacyjnego wiersza Torquato Tasso, którym opatrzył poeta egzemplarz *Jerozolimy wyzwolonej* Stanisławowi Reszce. Pdr: WP VIII, 496.

6. [DO MEGO BRATA LUDWIKA]

Beztytułowy atg: AGAD Sucha 516 – papiery po Hipolicie Skimborowiczu, redaktorze *Przeglądu Naukowego*. Pdr z tytułem w: *Przegląd Naukowy* 1845 T. I nr 4 s. 121-126.

7. ITALIAM! ITALIAM!

Muzeum im. Ks. Józefa Jarzębowskiego w Licheniu (Sanktuarium Matki Bożej Licheńskiej w Licheniu Starym) sygn. rkps 24. Do 2007 w Fawley Court (Anglia).

Atg zapisany na s. pierwszej złożonego arkusza pap. listowego wym.: 20, 5 x 13, pap. prążkowany, pożółkły, w barwie ecru. Na s. 2 i 4. Ludwik Gocel (bibliofil oraz antykwariusz) zapisał swój list adresowany do ks. Jarzębowskiego, datowany: 11 grudnia 1957, napisany przy okazji przesłania adresatowi atg. Pod tekstem w atg sygn.: „Cyprian K. Norwid”. Pośmiertny pdr ukazał się staraniem B. Erzepkiego w *Dodatku Literackim i Artystycznym do Dziennika Poznańskiego* (1908 nr 9) zob.

8. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIGO W RZYMIE 1847-o

BJ rkps 9260 III: „Autografy C. Norwida z papierów po J. B. Zaleskim” k. 1-2

Niegdyś prywatne archiwum Dionizego Zaleskiego. Arkusz gładkiego pap. listowego o wym.: 18 x 13 (wym. po złożeniu), zapisanego bez skreśleń i poprawek. Tytuł na k. 1 recto, tekst wiersza – k. 2 recto i verso oraz k. 3 i 4, k. 2 verso – vacat. Tekst publikował Adam Krechowiecki w „Bibliotece Polskiej” 1908 T. IV s. 81-83, a następnie w książce *O Cyprianie Norwidzie* (Lwów 1909 T. IV s. 66-68).

9. AMEN (LEGENDA)

BJ rkps 9260 III: „Autografy C. Norwida z papierów po J. B. Zaleskim” k. 3-4.

Arkusz gładkiego pap. listowego o wym.: 21 x 14 (wym. po złożeniu), zapisanego bez skreśleń i poprawek; na k. 1 recto – dedykacja, k. 1 verso – vacat, na k. 2 – tekst wiersza; atrament czarny, obecnie wypłowiały, pismo drobne, staranne; dwa podkreślenia atramentem. Niegdyś prywatne archiwum Dionizego Zaleskiego. Tekst publikował Adam Krechowiecki w „Bibliotece Polskiej” 1908 T. IV s. 83-84, a następnie w książce *O Cyprianie Norwidzie* (Lwów 1909 T. IV s. 68-69). Zob. i por.

10. Z LISTU. (DO WŁODZIMIERZA ŁUBIŃSKIEGO)

BN IV 6291 k. 81.

Atg jest czystopisem lub autorską kopią.

Wiersz przypuszczalnie napisany na statku, w czasie podróży po Morzu Śródziemnym – zob. PWSz II, 346. Tekst został opublikowany po raz pierwszy jeszcze za życia Norwida: *Pokłosie. Zbieranka lieracka na korzyść sierot*. Rok III: 1854. Poznań 1855 s. 114-116.

11. MARMUR-BIAŁY

BJ rkps 9260 III: „Autografy C. Norwida z papierów po J. B. Zaleskim” k. 5.

Atg na stronie pierwszej arkusza jasnoszarego, gładkiego pap. o wym.: 31 x 20,5, atrament czarny, wyblakły, tytuł wiersza podkreślony. Pod tekstem falista linia oddzielająca tekst wiersza od umieszczonego w lewym dolnym rogu dopisku („Na pokładzie okrętu u Egejskiego Morza. 18[?]”) oraz sygn. pośrodku: „Cyprjan Norwid”. Między lipcem a przełomem września i października 1848 Norwid odbył morską podróż wzdłuż wybrzeży Grecji: Neapol – Pompeje – Herculanium – Palermo – wybrzeże Kalabrii, a następnie: Morzem Egejskim i wybrzeżem Krety (Kalendarz I, 321). Gomulicki umieszcza wiersz w 1848, w DZ określa – wczesna jesień 1848, podobnie datuje ten tekst Przesmycki. Pośmiertny pdr został opublikowany przez A. Krechowickiego w „Bibliotece Warszawskiej” 1908 T. IV s. 315-316 (później przedrukowany w książce tegoż: *O Cyprianie Norwidzie*. T. 1 Lwów 1908 s. 113-114) oraz w „Gazecie Lwowskiej” R. 98: 1908 nr 292 (z 20 grudnia).

12. JESIEŃ

Papiery po Edmundzie Bojanowskim (wydawcy *Poklosia*): Archiwum Zgromadzenia Sióstr Służebniczek B. D. N. P. w Dębicy.

Pdr tego wiersza: *Pokłosie. Zbieranka lieracka na korzyść sierot*. Rok V: 1856. Poznań 1857 s. 176.

13. DWA MĘCZEŃSTWA. LEGENDA

BPAU rkps 2029: Album Teofila Lenartowicza „Umarli i żywi” k. 67-69.

Atg, pap. jasnobezowy, karty o wym.: 20,5 x 13,5, zapisane dwustronnie atramentem. Na k. 67 tytuł i podtytuł z dedykacją dla założycieli pisma „Krzyż a Miecz”, w połowie karty – ujęte w dwie linie poziome – motto z Terencjusza, verso – vacat. Na k. 68 i 69 (recto i verso) zasadniczy tekst utworu z sygn.: „Cypryan Kamil Norwid” z fantazyjnie stylizowanymi literami: C, N oraz d. W lewym dolnym rogu k. 69 verso – dopisek: „pisałem 1850. w styczniu”; na wysokości w. 61/62 – plama utrudniająca odczytanie pierwszego słowa tekstu.

Pdr ukazał się w czasopiśmie „Krzyż a Miecz” 1850 nr 11 s. 84-85. Za życia Norwida wiersz wydano po raz drugi – w zmienionej znacznie redakcji – w zbiorowej edycji Brockhaus, XXI tom serii „Biblioteki Pisarzy Polskich”: *Poezje Cypriana Norwida*. Lipsk 1863 (recte: 1862) s. 129-131. W tej drugiej edycji brak motta oraz dedykacji, które widnieją w atg.

14. AERUMNARUM PLENUS

BJ rkps 9260 III: „Autografy C. Norwida z papierów po J. B. Zaleskim” k. 6.

Atg to czystopis opatrzony sygn.: „Cypryan Norwid” oraz datą: „1850”. Pap. gładki, kremowy, wym.: 27 x 21, atrament granatowy; tekst wiersza po stronie recto. Kartka złożona w formę listu, nosi ślad odcisku lakowej pieczęci, na odwrocie po złożeniu – adres: „Monsieur J. B. Zaleski, rue St. Honoré 54[?] oraz pieczęcie: „Paris 17 nov. 50” oraz „Fontainebleau 18 nov. 50”. We wskazanym zbiorze znajduje się na k. 7 odpis wiersza, sporządzony ręką Lepolda Welisza. Pdr pośmiertny drukowany przez Adama Krechowickiego w „Bibliotece Warszawskiej” 1908 T. IV s. 327-328, a następnie w książce tegoż: *O Cyprianie Norwidzie*. T. I Lwów 1909 s. 139-140.

15. MODLITWA (Inc.: „Przez wszystko do mnie...”)

BJ rkps 9260 III: „Autografy C. Norwida z papierów po J. B. Zaleskim” k. 8.

Jest to staranny czystopis na kartce pap. złożonej w arkusz; pod tekstem sygn.: „Cyprjan Norwid” (z wystylizowaną w formie delty litery ‘d’). Bez daty. Pośmiertny pdr drukowany

był przez Adama Krechowieckiego w „Bibliotece Warszawskiej” (1908 T. IV z. 3 s. 547), a następnie w jego książce: *O Cyprianie Norwdzie*. Lwów 1909 T. I s. 241, 242.

16. [OD REZULTATÓW MYLNEGO ZAMĘTU]

BJ rkps 9260 III: „Autografy C. Norwida z papierów po J. B. Zaleskim” k. 9.

Pap. w delikatne poziome linie, arkusz złożony na pół o wym.: 21 x 13, verso – vacat. Zapis tekstu staranny. Tekst bez daty oraz tytułu, opatrzony został sygn.: „Cyprian”. Pdr pośmiertny w książce Adama Krechowieckiego: *O Cyprianie Norwdzie*. Lwów 1909 T. I s. 241-242.

17. DO KSIĘGARZA

BPAU rkps 2029: Album Teofila Lenartowicza „Umarli i żywi” k. 70 verso

Pdr w: „Goniec Polski” 1851 nr 49 (z 28 lutego) s. 193. Tu zapis tytułu z błędem: „Do księgarzy”. Adresatem tekstu był – jak przypuszcza Gomulicki – Walenty Stefański, księgarz i drukarz poznański – wydawał on dwie książki Norwida, publikowane w latach 1849, 1851. Zob. PWSz II, 349.

18. SALEM

BCZ sygn. 2093 IV T. IV s. 249-264.

Poszyt (obecnie bez nici), złożony z 8 kart, powstałych ze złożenia 4 dużych arkuszy, każda ze złożonych k. o wym.: 27 x 21. Papier gładki, bladobłękitny, z wodnym prążkowaniem, pionowym (między prążkami niewielkie odstępy). Atrament czarny, podkreślenia wykonywano czarnym i niebieskim atramentem. Tytuły rapsodów oraz numery ich części – czerwonym atramentem. Liczbowane są tylko k. z tekstem następujących rapsodów: *Do J. O. Księcia Adama Czartoryskiego* (k. 1 recto – k. 4 recto), *Do Hr. Władysława Zamoyskiego* (k. 4 recto – k. 5 recto), *Do A. M.* (k. 5 recto), *Do A. T.* (k. 5 verso – k. 6 recto). Karty w funkcji okładek (na pierwszej z nich list do ks. Adama Czartoryskiego), nie są liczbowane. Prócz podkreśleń atramentowych w tekście także podkreślenia oł.

Salem – cykl złożony z czterech rapsodów, powstałych w różnym czasie, skomponowany został przez Norwida przypuszczalnie w 1852. Gomulicki, a za nim także Stefan Sawicki, twierdzi, że wiosną tr. Zob. PWSz III, 765 i DW IV, 332. Na to wskazuje data listu do ks. Adama Czartoryskiego: „1852 czerwca”. List ten został dołączony do atg poematu *Salem* i przesłany adresatowi ok. 11 czerwca (DW X, 411).

Pdr: RW, 9-26 (tu tekst cyklu wraz z listem do ks. Adama Czartoryskiego). W DW list drukowany jest osobno (zob. DW X, 411; DW IV, 175 i nast.).

19. W ALBUMIE

BPAU rkps 2029: „Album Teofila Lenartowicza »Umarli i żywi«” k. 70 recto (verso: Do księgarza – zob. wyżej)

Pdr w: „Dziennik Literacki” 1856 nr 56 s. 219-220, na podstawie atg (lub kopii wykonanej przez Teofila Lenartowicza). (verso tekstu: *Do księgarza*).

20. NA PRZYJAZD TEOFILA LENARTOWICZA DO FONTAINEBLEAU

PAU rkps 2029: „Album Teofila Lenartowicza »Umarli i żywi«” k. 75.

Na podstawie tegoż atg lub jego kopii sporządzonej przez Lenartowicza – jak przypuszcza J. W. Gomulicki (zob. PWSz II, 353) – pdr: „Strzecha” 1871 z. 4 s. 121. W pierwszej edycji wiersza opuszczono trzy strofy tekstu. Tekst kompletny w: RW, s. 6-8.

21. NA POKŁADZIE MARII-STELLI

BN rkps 6261

Tekst wiersza został przesłany 23 sierpnia 1852 na ręce Augusta Cieszkoskiego – jemu oraz Zygmuntovi Krasińskiemu i Adamowi Potockiemu, których poeta posądzał o rozgłaszanie plotek na temat jego stosunku do Marii Kalergis oraz o przesłanie mu – w tonie złośliwym – do Paryża powieści T. T. Tripplina *Pan Zygmunt w Hiszpanii* (Warszawa 1852), gdzie znajduje się opis romansu poety-malarza tytułowego Zygmunta z piękną arystokratką. Zob.

PWsz II, 353, 354. Jeden z epizodów owego romansu rozgrywa się na pokładzie Marii-Stelli. Dedykacja – jak przypuszcza Gomulicki – figurowała zapewne na przesłanym poecie egz. powieści Tripplina. Pdr wydał dopiero Zenon Przesmycki (WP VIII, 127-128).

22. [ALE TY, JEDEN-DOBRY i JEDYNY]

BN I rkps 6296: Książka pamiątek k. 1 recto

Pap. szary gładki, wym.: 4, 4 x 8, 4, atrament brunatno brązowy; tekst wklejony od *Książki pamiątek*, zbioru listów od różnych adresatów, akwarel, nekrologów oraz luźnych notatek Norwida. Na s. verso – notatka Norwida. Wiersz zgodnie z dopiskiem powstał w Nowym Jorku w 1853, prawdopodobnie – jak sugeruje Gomulicki – niedługo po tym, gdy poeta przyłynął z Londynu do Ameryki (zob. PWsz VII, 719). Pdr tego wiersza: PZ A I, 356.

23. [PIERWSZY LIST, CO MNI DOSZEDŁ Z EUROPY]

BJ rkps 4285: „Korespondencja Marii Trębickiej” k. 49-50.

Atg opatrzony sygn.: „Cyprian Norwid”. Jest to poetycka odpowiedź na list Marii Trębickiej z 14 listopada 1852, który Norwid otrzymał dopiero wiosną roku następnego. Pdr pośmiertny: Chimera VIII, 364-366 (oprac. S. Kossowski).

24. [PRZEZ NOWOŻYTNE PLEMIONA]

BN IV 6291 k. 162 recto.

Atg. Pap. biały, poźółkły, cienki, atrament czarny, w połowie szerokości ślad złożenia. Wiersz w liście Norwida do Józefa Komorowskiego z 6 września 1853. List pisany jest w dwu kolumnach, przy czym list rozpoczyna się po prawej stronie złożenia, na końcu tekstu (do układu pisma w liście odwrócony o 180°) adres: „Monsieur Joseph K.”, verso: plan Nowego Jorku z napisem: Map of the City of New York with Part of Brooklyn and Williamsburgh, widok Uniwersytetu Nowojorskiego oraz dane dotyczące liczby mieszkańców miasta i obu jej

dzielnic w 1677-1853. Zob. tekst listu oraz komentarz DW X, 461-463. Pośmiertny pdr: WP VIII, 140-141.

25. TRZY STROFKI

BJ rkps 7924 IV k. 108.

Tekst wiersza, przypuszczalnie z końca 1853, jest zapewne reakcją poety na przekazane mu przez Marię Trębicką słowa Marii Kalergis: „podało się komuś włożyć mi rękę w serce i zatargnąć” (PWsz VI, 356). Pdr: „Czas” (Kraków) 1858 nr 7. Inny przekaz tego tekstu w liście L. Czaykowskiego z 1858 (Listy sprzed pół wieku. Podał do druku B. Kraszewski [wstępem opatrzył Wiktor Gomulicki) „Życie i Sztuka” dodatek do petersburskiego „Kraju” 1904 nr 20.

26. MOJA PIOSNKA [II] (Inc.: „Do kraju tego, gdzie kruszynę chleba”)

BJ rkps 4285 k. 55.

Wiersz. Atg brulion w liście Norwida do Marii Trębickiej z 21-23 lutego 1854. Kartki pap. o wym.: 25 x 20, pap. jasnoniebieski, w delikatne linie, czarny atrament, podkreślenia czarnym atramentem i czerwoną kredką. List na k. 54-55. Wiersz na k. 55 został zapisany u dołu trzeciej strony listu, prostopadle do tekstu listu – od prawego marginesu w kierunku złożenia karty. Pdr pośmiertny: St. Kossowski ChimVIII, 374-375 (według atg). Ten sam tekst Norwid przesłał także Jadwidze Łuszczewskiej – atg tej wersji przepadł w 1944 w zbiorach J. W. Gomulickiego.

27. [Z SCHILLERA] (Inc.: „Płyń odważnie, żeglarzu...”)

BJ rkps 4285 k. 48 recto.

Atg z tekstem wiersza znajduje się w liście Norwida do Marii Trębickiej, pisanego z Nowego Jorku latem 1853 (zob. DW XI, 455). Papier listu biały, prążkowany, wym.: 17 x 10,5,

atrament czarny. Tekst wiersza to fragment wiersza Fryderyka Schillera *Columbus*. Pdr: ChimVIII, 363 (oprac. S. Kossowski).

28. RZECZYWISTOŚĆ I MARZENIA (!)

BJ rkps 4285 k. 40-41 recto (w liście, który na k. 56-59).

Atg przesłany Marii Trębickiej – tekst wiersza skierowany do Jadwigi Łuszczewskiej. Tekst zapisany w liście do Trębickiej z maja 1854 pisany z Nowego Jorku. Wym. karty z wierszem: 7 x 14,3; wym. kart z listem: 24,7 x 14,6; pap. biały prążkowany, atrament czarny, kredka czerwona. Przy wierszu tekst z dopiskiem, zaczynający się od słów: „Kiedy przebiegłem [...]”. Pdr po śmierci poety: St. Kossowski *ChimeraVIII*, 356-358. Atg wysłany równocześnie także Łuszczewskiej przepadł w 1944 w zbiorach J. W. Gomulickiego.

29. [TY MNIE DO PIEŚNI POKORNEJ NIE WOŁAJ]

PAU rkps 2028 T. VII k. 209 verso.

Atg wiersza na marginesie listu do Kornela Ujejskiego, bez trzeciej zwrotki, która pojawia się w liście Lenartowicza z 5 lutego 1856: *Listy T. Lenartowicza do E. Estkowskiego*. 1850-1856. Wyd. B. Erzepki. Poznań 1922 s. 94. Pośmiertny pdr: „Tygodnik Ilustrowany” 1933 nr 22 (oprac. Stanisław Pigoń). Pdr całości: *Poeci polscy: Cyprian Norwid*. [Oprac. J.W.Gomulicki]. Warszawa 1961 s. 30.

30. [COŚ TY ATENOM ZROBIŁ, SOKRATESIE]

BJ rkps 9260 III k. 11-12.

Atg wiersza w liście do Józefa Bohdana Zaleskiego pisany między 9 a 12 stycznia 1856 (DW XI, 39) k. 12; wym. kart: 31,5 x 20,5 pap. biały, atrament czerwony. Tekst wiersza z dopiskiem: „Pisałem w Paryżu 1856 r. w styczniu”. Na k. 12 dopisek epistolarny i adres: „à Fontainebleau, rue de France N. 33, Monsieur Joseph Dieudonné Zaleski”. Norwid przesłał utwór Józefowi Bohdanowi Zaleskiemu 10 stycznia – tekst dotyczył gorzkich refleksji,

związanych z przygotowaniem do uroczystego pogrzebu Mickiewicza, którego ciało przywieziono do stolicy Francji dzień wcześniej. Pośmiertny pdr w opracowaniu Adama Krechowickiego: „Biblioteka Warszawska” 1908 T. IV s. 539-540.

31. DUCH ADAMA I SKANDAL

BLwów Zespół Pawlikowskich nr 133 s. 34.

Wiersz napisany pod wpływem awantury na pogrzebie Adama Mickiewicza, gdy emigrant Franciszek Jaźwiński przed kościołem pw. św. Magdaleny 21 stycznia 1856 rzucił się z kijem na gen. Władysława Zamoyskiego. Motto: Mt 18, 6. Pdr według atg wydał Tadeusz Pini w „Pamiętniku Literackim” 1907 s. 105. Inny przekaz tegoż wiersza: Duch Adama w liście Norwida do Teofila Lenartowicza z 23 stycznia 1856 (DW XI, 41): atg tegoż listu spłonął w Warszawie w 1944.

32. POKÓJ. (WIERSZ)

BN IV 6291 k. 160

Adresaci dedykacji: gen. Józef Wysocki, emigrant oraz dowódca legionu polskiego w powstaniu węgierskim 1848-1849 oraz gen. Ludwik Mierosławski, naczelny wódz powstania wielkopolskiego 1848, emigrant. Obaj wiązali duże nadzieje dla sprawy polskiej z Wojną Krymską. Motto: tłumaczenie z hiszpańskiego: *Historia czasów króla Ferdynanda*. Inny atg tego wiersza poeta ofiarował Konstantemu Linowskiemu – atg ten był w papierach po Konstancji Górskiej, obecnie uznawany jest za zaginiony.

33. DO TEOFILA LENARTOWICZA

BPAU rkps 2029 k. 64

Pdr pośmiertny w artykule: Ignacy Chrzanowski. Z albumu Lenartowicza. „Sfinks” XX: 1912 s. 345.

34. FIAT I VIVAT

BLwów Zespół Pawlikowskich nr 133 s. 12.

Pośmiertny pdr tego wiersza: PZ A, 412. Przekaz trzeci (fragmentaryczny) w liście Norwida do majora Józefa Zaleskiego – przekaz oparty na odpisie Zaleskiego w jego liście do Teofila Lenartowicza (dokument przypuszczalnie spłonął w 1944 wraz z całą zawartością Biblioteki Ordynacji Krasieńskich w Warszawie) – St. Pigoń: *Norwidiana III. „Myśl Narodowa”* 1935 nr 43. Wiersz Norwida inspirowany poematem Karola Balińskiego *Śpiewakom Mohorta bratnie słowo*. Londyn 1856.

35. DO MIECZY-SŁAWA

BLwów Zespół Pawlikowskich nr 133 k. 18.

Pośmiertny pdr wg kopii atg: PZ A, 412-414. Wiersz napisany wiosną lub latem 1856 i skierowany do Mieczysława Pawlikowskiego z Medyki, przebywającemu wówczas w Paryżu, z którym Norwid się zaprzyjaźnił.

36. [CZY TEN PTAK KALA GNIAZDO, CO JE KALA]

BLwów Zespół Pawlikowskich nr 133 k. 2.

Wiersz ofiarowany Mieczysławowi Pawlikowskiemu z Medyki, który wiosną i latem 1856 przebywał w Paryżu i z którym Norwid się zaprzyjaźnił. Pośmiertny pdr wg kopii atg: PZ A, 414.

37. [O TAK, WSZYSTKO...]

BLwów Zespół Pawlikowskich nr 133 k. 3.

Fragment poetycki, który powstał – jak przypuszcza Gomulicki – na marginesie rozmowy Norwida z Mieczysławem Pawlikowskim, który przebywał w Paryżu wiosną i latem 1856. Pośmiertny pdr wg kopii atg: PZ A, 968.

38. AUTOR-NIEZNANY

BN IV 6291 k. 6 recto.

Pap. biały czerpany, wym.: 33 x 17,7, ołówek; k. 6 verso: adres oraz stempel pocztowe. Wiersz przesłany hr. Janowi Ledóchowskiemu z krótkim dopiskiem epistolarnym z 10 września 1856. Pdr pośmiertny: PZ A, 975. Gomulicki wskazuje, że tekst tego wiersza jest „dopowiedzeniem Norwida do rozmowy, jaką miał 9 IX 1856 r. z hr. Janem Ledóchowskim na temat swojej »identyczności«. Tekst przesłał poeta Ledóchowskiemu na drugi dzień po tej rozmowie (zob. DW XI, 116).

39. [NA PORTRET GENERAŁA DEMBIŃSKIEGO]

Instytut Sztuki PAN: rkps „Krytyki o Henryku Rodakowskim”.

Wiersz poświęcony słynnemu portretowi Henryka Rodakowskiego, przedstawiającego portret gen. Henryka Dembińskiego, wystawiony na Salonie w Paryżu w 1852. Wiersz przesłany Juliuszowi Kossakowi w liście z 15 września 1856. Pośmiertny pdr: Władysław Kozicki: „Myśl Narodowa” 1927 nr 2.

40. [W TEJ POWSZEDNIOŚCI...]

BJ 4285 k. 72.

Pap. seledynowy, wym.: 20,6 x 13, atrament czarny. W liście do Marii Trębickiej z 30 października 1856. Wiersz nie ma tu tytułu i łączy się bezpośrednio z tekstem listu. Po w. 10 Norwid wykreślił cały nowy wers w atg: „Ani goryczą wróciło do ciebie”. Pdr pośmiertny: ChimVIII, 399-401.

41. [DO MARII TRĘBICKIEJ]

BJ 4285 k. 44-45.

W listopadzie 1856 Norwid kierował do Marii Trębickiej list z oświadczeniami, że wiedząc przy tym, że jego adresatka jest już zaręczona z Felicjanem Faleńskim. Wiersz jest – jak to określa Gomulicki – „niechcianą” odpowiedzią „na odmowę Trębickiej” – powstał zapewne w listopadzie lub grudniu 1856. Pośmiertny pdr: ChimVIII, 359-361.

42. DO TYTUSA M.

Instytut Sztuki PAN: „Album T., Maleszewskiego” k. 42 verso.

Atg jest przyklejony do verso portretu Norwida, namalowanego przez Tytusa Maleszewskiego (1829-1899), artysty, który dwukrotnie szkicował portret poety. Pdr wg odpisu atg: Aleksander Niewiarowski.: „Gwiazdka” (Warszawa) I: 1860 cz. 1 s. 28-29.

43. [TAKIE SĄ GŁĘBIE TAM, NA OCEANIE]

Instytut Sztuki PAN: „Album T., Maleszewskiego” k. 42 recto.

Pod portretem przedstawiającym Norwida, namalowanym przez Tytusa Maleszewskiego (1829-1899), artystę, który szkicował dwukrotnie poetę. Pochodzi z tego samego czasu co wiersz *Do Tytusa M.* napisany verso ww. portretu. Pośmiertny pdr: PZ A, 992.

44. [NIM ZNÓW UCIEKNĘ, NIC NIE MAJĄC ZGOŁA]

BJ 9206 III: „Korespondencja J.B. Zaleskiego” k. 152-153.

Pap. biały, prążkowany, wym.: 13,5 x 10, atrament czarny zrudziały, k. 153 niezapisana. Tekst wiersza w liście Norwida do Józefa Bohdana Zaleskiego z 16 lipca 1857 (zob. DW XI, 167-168). Pdr wiersza Krech I 238, całość wiersz oraz list WP VIII nr 168.

45. DO NIKODEMA BIERNACKIEGO

Atg [I]

BN II 9570 (akc. 8073): „Wiersze różnych autorów pisane na cześć Nikodema Biernackiego” k. 5.

Pap. gładki poszarzały, wym.: 24 x 15, atrament czarny. Adresatem wiersza jest skrzypek i kompozytor Nikodem Biernacki, który przebywał w Paryżu we wrześniu 1857. Gomulicki przypuszcza, że wiersz powstał na jesieni, najpewniej we wrześniu tr. (PWsz II, 361; DZ II, 104). O dacie rocznej informuje dopisek pod tekstem: „Pisałem 1857 w Paryżu”; w prawym dolnym rogu sygn.: „Cyprian Norwid”. W zbiorach AGAD, znajduje się atg [II] tego wiersza zob. niżej.

Atg [II]

AGAD sygn. 4248: Archiwum Potockich z Łańcuta. Papiery po Stanisławie Przyłęckim k. 2.

Pap. pierwotnie bladoniebieski w drobne prążki, wym.: 26 x 17,5, atrament czarny. Do 1994 atg [II] znajdował się w Stanach Zjednoczonych. Archiwiści oraz niektórzy edytorzy zgłaszali wątpliwości co do atrybucji tego dokumentu, uznając np. że jest to „kopia z epoki”. Pismo jest tu bardziej pochylone niż w wersji z BN, choć kształt graficzny wielu liter i podpis pod wierszem wskazują na charakter pisma Norwida. Skreślony dopisek w tekście z BN, świadczy o tym, że wersja z BN jest wcześniejsza niż ten z AGAD, który został wysłany do redakcji „Dziennika Literackiego”. Można też przyjąć, że rkps z AGAD jest odpisem, sporządzonym na podstawie wersji z BN. Zob. i por. na ten temat: K. M. Olszer, *A presumed holograph of “To Nicodemus Biernacki” in the Archives of PIASA*, “The Polish Review” 1983, t. 28, nr 4, s. 12-17; Kalendarz I, 680; M. Lisicka, *Wokół tworu Cypriana Norwida “Do Nikodema Biernackiego”*, “Napis” 2014, s. 243-266. W Zręb₁ podaje mylną wiadomość jakoby atg znajdował się na początku XX w. u Maryli Wolskiej we Lwowie. Pdr został opublikowany w lwowskim “Dzienniku Literackim” 1857 nr 119 (z 10 października) s. 1078; kolejny druk tego wiersza za życia Norwida ukazał się na łamach RL 1877 nr 35 (z 25 sierpnia) s. 117.

46. ROZMOWA UMARŁYCH: BYRON – RAFAEL SANZIO

BJ rkps 7859 IV, k. 42-44.

Przypuszczalnie wiersz z jesieni 1857. Pdr: Po ziarnie. Zbiorek pamiątkowy wydany przez Jana Prusinowskiego i Maurycego Krupowicza. Wilno 1861 s. 233-237. Drugi druk za życia autora: P63, 67-71.

47. SPARTAKUS

Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich rkps 5976 III.

Pdr pośmiertny: Roman Zrębowicz. *Z teki pośmiertnej Cypryana Norwida*. „Słowo Polskie” (wydanie popołudniowe) 1907 nr 309 (z 6 listopada) s. 4. Zrębowicz podaje tu, że autograf wiersza pisanego w Paryżu 1857 "był poprzednio własnością p. Aleksandra Bolesława Brzostowskiego, byłego konserwatora zbiorów J. I. Kraszewskiego w Dreźnie i znanego wydawcy „Przewodnika encyklop. życia praktycznego” – przeszedł następnie wraz z bogatą spuścizną rękopiśmienną naszych romantyków i ich epigonów drogą kupna w posiadanie śp. Juliana [Kołaczkowskiego]”. Wiersz *Spartakus* pochodzi z grudnia 1857 i stanowi reakcję na słynną krytyczną recenzję *Gladiatorów* Teofila Lenartowicza pióra Juliana Klaczki. Motto: łac. sentencja, „Gdy zabrakło miejsca (koła, świata)...”.

48. NA ZGON Ś.P. JANA GAJEWSKIEGO

MNK rkps 112414.

Pdr to osobna dwukartkowa ulotka: Paris 1858 druk. L. Martinet (publikacja wydana staraniem Józefa Reitzenheima). Wiersz z połowy lipca 1858 – jego geneza łączy się z tragicznym zgonem Jana Tadeusza Gajewskiego, zaprzyjaźnionego z bratem Norwida, Ksawerym. Gajewski był byłym uczestnikiem powstania węgierskiego, a następnie emigrantem oraz absolwentem paryskiej École Centrale, pracował w Kompanii Południowej Kolei Żelaznej Francuskiej i został przez nią wysłany do Manchester – tam też wydarzyła się katastrofa, której padł ofiarą. W trakcie fabrycznej próby 2 lipca 1858 niespodziewanie wybuchł kocioł parowy, zabijając na miejscu 8 pracowników (w tym kilku Polaków). Gajewski ciężko poparzony zmarł w szpitalu w tydzień po tym zdarzeniu.

49. OBYCZAJE

BLwów Zespół Pawlikowskich nr 133 k. 38.

Atg przesłany Mieczysławowi Pawlikowskiemu 28 października 1858. Pdr pośmiertny: Tadeusz Pini: „Pamiętnik Literacki” 1907 s. 105. Wiersz napisany wczesną jesienią 1858. Jego późniejsza wersja jako Sens-świata trafiła potem do zbioru *Vade-mecum*.

50. DEDYKACJA [II], PANI BRONISŁAWIE ZBYSZEWSKIEJ

AGAD: Sucha 516.

Tekst pochodzi z papierów po Hipolicie Skimborowiczu. Wiersz dedykowany ziemiance z lubelskiego, Bronisławie Zbyszewskiej, drukującej swe prace w „Przeglądzie Naukowym” Skimborowicza. Tekst został napisany przez Norwida przypuszczalnie w październiku 1858: wówczas Zbyszewscy przebywali w Paryżu. Gomulicki przypuszcza, że być może wiersz ten miał być wklejony do drukowanej rozprawki Norwida *O sztuce (dla Polaków)*. Pdr wiersza: Jadwiga Rudnicka: „Twórczość” 1960 nr 4 s. 94.

51. DO EMIRA ABD EL KADERA W DAMASZKU

Biblioteka Instytutu Badań Literackich PAN: Fundacja J. i J. Michalskich.

Wiersz powstał w pierwszych dniach sierpnia 1860. Na podstawie tego atg oparł się Norwid wydając wiersz w ramach P63, 51-52. Inne dwa przekazy drukowane: „Dziennik Poznański” 1860 nr 184 (z 12 sierpnia); „Czas” 1860 nr 195 (ten zgodnie z zachowanym atg).

52. WAGA

Instytut Zoologiczny PAN Oddział w Krakowie: „Archiwum Antoniego Wagi”

Wiersz napisany przypuszczalnie jesienią 1860 (w październiku tegoż roku Norwid spotkał się z Antonim Wagą, wybitnym entomologiem, który przez pewien czas był nauczycielem poety w Gimnazjum na Lesznie). Pośmiertny pdr: I. Piotrowska, „Nowa Kultura” 1958 nr 43.

53. WCZORA-I-JA

BJ rkps 9260 III k. 13

Gomulicki uważa, że jest to obok wierszy: *Waga* i *Sfinks* trzecie ogniwo „suity hermetycznej”. Wiersz *Wczora-i-ja* napisać miał Norwid na drugi dzień po wieczorze poetyckim u Deotymy, na którym improwizowała ona na temat „Co się w kraju święci” (był to parę tygodni po słynnej manifestacji w Warszawie 29 listopada). Pośmiertny pdr: A. Krechowiecki. *O Cyprianie Norwidzie*. T. II. Lwów 1909 s. 196.

54. BEZIMIENNI

Vade-mecum BN II 6313 k. 7 odwrotna s. przyklejonej k. z tekstem wiersza *W Weronie*

Wiersz powstał w czerwcu 1861. Pdr: P63, s. 43. Redakcja atg nosiła tytuł *Baczność*.

55. DO PANI NA KORCZEWIE

BN IV 8301

Jest to wersja wiersza nie posiadająca zwrotki 11, która pojawiła się w pdr: P63 s. 48-51. Wiersz napisany w listopadzie 1861 do marszałkowej Joanny z Wulfersów Kuczyńskiej (1812-1888), wdowy i posiadaczki dóbr Korczew na Podlasiu, która jesienią tego roku przyjechała do Paryża w towarzystwie swoich trzech córek oraz ich guwernantki.

56. NA ZAPYTANIE: CZEMU W KONFEDERATCE? ODPOWIEDŹ

Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich rkps 9781 k. 143.

Wiersz ze stycznia 1862: odpowiedź na list Łucji z Giedrojców Rautenstrauchowej (list do Norwida z 29 grudnia 1861) na temat jego fotografii w konfederatce. Pdr: P63 s. 46-47.

57. DO WROGA (PIEŚŃ)

BLwów Zespół Pawlikowskich nr 133 k. 40.

Wiersz przesłany 5 lutego 1863 Mieczysławowi Pawlikowskiemu do Lwowa. Juliusz Wiktor Gomulicki dysponował kopią drugiego atg, obecnie uznawanego za zaginiony, przesłanego Augustowi Cieszkowskiemu. Pdr: „Dziennik Literacki” 1863 nr 56 (z 13 lipca) s. 444. Inne wydania za życia autora: *Lutnia. Piosennik Polski. Zbiór Drugi*. Lipsk (F. A. Brockhaus) 1865 s. 83-84 oraz wyd. II Lipsk 1874 (te same strony).

58. „BUNTOWNIKI, CZYLI STRONNICTWO-WYWROTU”

BLwów Zespół Pawlikowskich nr 133 k. 42.

Wiersz przesłany 22 lutego 1863 Mieczysławowi Pawlikowskiemu (podobnie jak ponad dwa tygodnie wcześniej *Do Wroga*). Pdr: „Dziennik Literacki” 1863 nr 56 (z 13 lipca) s. 444: tu druk wraz z tekstem wiersza *Do Wroga*.

59. ŚWIĘTY-POKÓJ

BJ rkps 9269 III k. 15.

Wiersz z końca 1863. Pdr: Z. Szmydtowa. „Przegląd Warszawski” 1925 z. 45 s. 259.

60. [NA ZGON JÓZEFA ZALESKIEGO]

BJ rkps 9206 k. 175.

Przypuszczalnie napisany 10 lutego 1864 po powrocie Norwida z pogrzebu majora Józefa Zaleskiego. Początkowo rzecz pisana była prozą. W 1866 Norwid podzielił tekst na wersy i włączył nową wersję utworu do *Vade-mecum*. Pdr: Adam Krechowiecki. *O Cyprianie Norwidzie*. T. II. Lwów 1909 s. 199-200.

61. MODLITWA MOJŻESZA

AZma sygn.49749 k. 1-2.

Są to dwie karty, każda o wym.: 20,8 x 13, powstałe ze złożenia arkusza, papier biały, gładki, średniej grubości, atrament brązowy. Tekst: k. 1 recto i verso oraz k. 2 recto oraz górna część verso; w. 23, 45-47: podkreślenia oł. obcej ręki, nad nimi nadpisane: „hebraj”; poniżej tekstu dopisek epistolarny do ks. Aleksandra Jełowickiego (PWsz IX, 134-135).

Jest to przekład Ps 90 (89), który powstał w marcu 1864. Pdr: *Niewola i Fulminant. 1849-1863. Dwa rapsody przez Cypriana Norwida*. Lipsk 1864 s. 34-36.

62. DZIENNIK-WARSZAWSKI

BN IV 6291 k. 133.

Wiersz pochodzi z 1865 – reakcja na szkalowanie polskiej emigracji w Paryżu przez rządową prasę warszawską, w tym finansowany przez Rosję pismo „Dziennik Warszawski”. Pdr: RW s. 111-112.

63. DO SŁYNNIEJ TANCERKI ROSYJSKIEJ – NIEZNANEJ ZAKONNICY

BN IV 6291 k. 78.

Wiersz z kwietnia 1865, skierowany do Marfy Nikołajewny Murawiewej, wybitnej tancerki rosyjskiej. Pdr: RW s. 113.

64. Z TYRTEJA [II] ((Inc.: „Nie, ludu bohaterów...))

BN I 6299 k. 55 verso (tu tytuł: *II. Messeński*).

Przekład pochodzi przypuszczalnie z 1865: jest to jedna z elegii messeńskich Tyrteja. Norwid w tym czasie pracował nad dyptykiem: *Tyrtej – Za kulisami*. OPD s. 137-138.

65. [Z TYRTEJA] (Inc.: „Lecz własne progi zbiec...”)

BN I 6299 k. 55 recto.

Początek dziesiątego fragmentu Tyrteja, w. 3-6 oraz innych fragment (zob. wyżej) Norwid przetłumaczył przypuszczalnie w 1865, jako rodzaj pomocniczego materiału do tragedii *Tyrtej*. Obok tekstu wiersza w atg zapiski: „1. Messeński”, a niżej: „1. Obywatelstwo lacedemońskie. 2. Chwali Teopompa, królom zaleca posłannictwo. 3. *Ilotów* na obywatelów i do wojny. 4. Bunt skutkiem głodu uśmierza”.

66. VANITAS VANITATIS

BN IV 6291 k. 80.

Wiersz – jak przypuszcza Gomulicki – napisany został w drugiej połowie 1865. Taką datę przekazał Przesmyckiemu Marian Sokołowski. Pdr: RW s. 107-110.

67. VADE-MECUM

BN II 6313 k. 1-58.

Kodeks o wym.: 19 x 14,8, atrament, czerwona, niebieska kredka, oł. Karty włączone do kodeksu mają różne rozmiary. I tak np. kartka z wierszem Liryka i druk: 16, 2 x 11, Fortepian Szopena (k. 53-55) – 19,6 x 12,7; Do Walentego Pomiana Z.: 23 x 17 (tu także doklejona inna kartka: 13,5 x 8,7). Są tu także wiersze, które poeta zapisał na luźnych kartkach, które następnie przyklejono do kart kodeksu. Większość kart zbioru zapisana dwustronnie. Teksty zgromadzone w zbiorze powstawały w różnym czasie. Natomiast zbiór Vade-mecum został ułożony przez Norwida pomiędzy lipcem 1865 a marcem lub początkiem kwietnia 1866, później zaś wielokrotnie uzupełniany, redagowany i przekształcany z myślą o jego wydaniu osobnym lub z innymi tekstami. Do Zenona Przesmyckiego atg Vade-mecum trafił w 1901 jako liczący 60 luźnych kart zeszyt. Po przejściu wraz z innymi papierami Norwidowskimi po Przesmyckim do zbiorów BN kodeks poddano konserwacji: oprawy dokonał Bonawentura Lenart.

Zawartość zbioru:

Tytuł zbioru: Vade-mecum – k. 1 recto (tu także pod formułą tytułową motto).

DO CZYTELNIKA k. 1 verso, k. 2 recto i verso; podpis na k. 3 verso.

Tekst napisany w 1865, przed ukończeniem *Vade-mecum*. Pdr: RW s. 43-44.

DEDYKACJA – k. 3 recto. Tu także przy górnym marginesie sygn.: „Cyprian Norwid”, przekreślona data: „1865”. Pdr: Sowiński s. 13.

ZA WSTĘP (OGÓLNIKI) – k. 3 verso. Data powstania: 1862 [?] (za PWsz I, 379).

I.VADE-MECUM (v. Inc.: „KLASKANIEM MAJĄC OBRZĘKŁE PRAWICE”) – k. 4 recto i verso oraz k. 5 recto. Pdr: ChimVIII s. 1-3.

II.PRZESZŁOŚĆ – k. 5 verso. Pdr: RW s. 46.

III. SOCJALIZM – k. 5 verso (tytuł wiersza) oraz k. 6 recto. Pdr: Sowiński s. 20. Nowa wersja wiersza *Czasy* (zob.), sprzed 1862 i zatytułowana *Socjalizm 1848* – tu w swojej drugiej redakcji. Pdr pierwszej strofy odmiennej od zwrotki *Czasów*: PZ A, 867. Atg pierwszej redakcji nowej wersji atg k. 18 verso kodeksu *Vade-mecum* – na odwrocie karty z atg wiersza „*Ruszaj z Bogiem*”.

IV. POSĄG I OBUWIE – k. 6 recto i verso. Pdr: RW s. 47.

V. HARMONIA – k. 6 verso na doklejonej do kodeksu kartce. Na niej mieści się redakcja wiersza *Po balu* (zob.). Pdr wiersza *Harmonia*: RW, s. 48. Tekst powstał przed 1862.

VI. W WERONIE – k. 7 recto: na osobnej kartce przyklejonej do zasadniczego kodeksu; numer wiersza wpisany na zasadniczej karcie zbioru. Prawy margines karty obwiedziony linią (niebieska kredka). Na odwrocie odklejonej i obecnie usamodzielnionej karty tekst wiersza *Bacność* – przekreślonymi dwiema ukośnymi kreskami (wyd. jako *Bezimienni* w P63; PW, s. 263). Pod tekstem ostatniej redakcji wiersza w Weronie (ok. 1873) zapis: „W Weronie, w nocy roku arcydawnego, pisał był sługa”. Gomulicki uważa, że to świadczy o tym, że tekst powstał podczas pobytu Norwida we Włoszech, czyli w latach 1848-1849. Rejestr innych przekazów tekst wiersza w *Weronie*:

1. BJ rkps 6100 II k. 6: tekst wiersza (bez tytułu) jako część tekstu komedii *Noc 1002*. Pdr oparty na autoryzowanej kopii atg: „*Dziennik Literacki*” 1867 nr 4/5 s. 65 (pt. *Improwizacja w Castel-Fermo pod Weroną*); przedruk: „*Bluszcz*” 1870 nr 9 (z 18 lutego/2 marca) s. 66.

2. *Pokłosie. Zbieranka literacka na korzyść sierot*. R. III: 1854. Poznań [1855] s. 117 (pt. *Nad grobem Julii Capulleti w Weronie*).

3. BJ rkps 6470 IV k. 74 verso (pt. Na grób Julietty): odpis Teofila Lenartowicza w liście z marca 1860 do J. I. Kraszewskiego. Pdr: Józef Ignacy Kraszewski, Teofil Lenartowicz. Korespondencja. Wrocław 1963 s. 66.

4. Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie rkps BF 1947 verso luźnej kartki. Beztytułowy tekst – atg. [?] oł. (uwaga: Gomulicki, PWsz II, 381 twierdzi, że to tekst pisany ręką Norwida – przypuszczalnie jest to pismo Zofii Węgierskiej). Luźna karta, recto: atg wiersza *Co? jej powiedzieć...* (data: „1868”). Tekst tego rękopisu jest niemal identyczny z tekstem wydany przez Zofię Węgierską w „Bibliotece Warszawskiej” 1867 T. 3 s. 225-226 (zob.).

5. BN IV 6291 k. 43. Beztytułowy, wykonany oł. atg wiersza *W Weronie*. Znajduje się on w papierach po rodzinie Wagnerów. Gomulicki proponuje, aby datować go na lata: 1873-1876. Pdr: Barbara Kocówna. „Archiwum Literackie” T. I: 1956 (Wrocław) s. 333.

6. „Czas” 1901 nr 232. Edycja podpisana przez edytora pseud. (?): „Mags”.

VII. ADIO! – k. 7 verso. Pdr: RW s. 49. Poprawki późniejszej redakcji naniesione niebieską kredką. Karta z tekstem tego wiersza doklejona na odwrocie karty z tekstem wiersza *W Weronie*.

VIII. LIRYKA I DRUK – k. 8 recto i verso (była naklejona na k. 9 zbioru). Uprzednio na k. 11. Przeredagowania oł. i niebieską kredką. Pdr: RW, s. 50-51.

IX. CIEMNOŚĆ – k. 9 recto. Całość przeredagowana oł. Pdr tej redakcji: VM62, s. 56

Inne przekazy tego tekstu:

1. „Echo” 1877 nr 1 (z 1 stycznia), tu : jako drugie ogniwo *Rymów dorywczych*. Podstawą tej edycji był zaginiony przekaz wiersza przesłany Z. Sarneckiemu pod koniec 1876.

2. BJ rkps 9260 III k. 22. Jest to odpis wiersza zachowany w papierach po Józefie Bohdanie Zaleskim, przypuszczalnie wykonany przez Dionizego Zaleskiego na podstawie tekstu ofiarowanego Józefowi Bohdanowi Zaleskiemu (z 1877). Na odwrocie nota Zenona Przesmyckiego: „Autograf – własność – D. Zaleskiego – na 1-ej str. białego, wodnie prążk. arkusika listowego wys. 20,9 x 13,3, dużym, ostrem, dość cienkim pismem widziałem. Atram. Czarny, wyblakły”. Podpis u dołu.

X. CZYNOWNIKI – k. 9 verso. Pdr: „Droga” 1929 nr 5 s. 446.

XI. PIELGRZYM – k. 10 recto (strofy 2-4 na doklejonej luźnej, jednostronnie zapisanej kartce, pierwotnie przyklejonej do k. kodeksu). Utwór powstał – jak przypuszcza Gomulicki – przed 1862 (PWsz II, 382). Pdr: ChimVIII, s. 298.

XII. SZCZĘŚCIE – k. 10 verso. Pdr: RW, s. 52. Czas powstania wiersza: w okresie redagowania zbioru.

XIII. LARWA – k. 10 verso oraz 11 recto. Czas powstania: Gomulicki wyznacza kojarząc zbiór Norwida z *Les Fleurs du mal* Baudelaire’a (II wyd. 1861) oraz Polką Norwida. W DZ II (s. 126-129): określa – koniec 1861 lub początek 1862. Józef Fert wskazuje na czas redagowania zbioru: VM04, s. 259. Pdr: RW, s. 53-54.

XIV. LITOŚĆ – k. 11 recto. Czas powstania: okres redagowania *Vade-mecum*. Pdr: ChimVIII, s. 298-299.

XV. SFINKS [II] (Inc.: „Zastąpił mi raz Sfinks...”) – k. 11 verso. Pdr: ChimVIII, s. 298-299.

XVI. NARCYZ – k. 11 verso, 12 recto. Zmiany i korekty wykonywane fiołkową kredką. Pdr redakcji pierwszej: VM62, s. 65. Pdr redakcji drugiej: ChimVIII, s. 299-300. Czas powstania: przypuszczalnie okres redagowania zbioru.

XVII. WIEŚ – k. 12 recto – 13 recto. Pdr.: „Tygodnik Powszechny” 1946 nr 32 (z 11 sierpnia). Oprac. i komentarz Waclaw Borowy. Nową beztytułową wersję (pozbawioną 4 ostatnich wersów) Norwid włączył później do poematu „*A Dorio ad Phrygium*” (1871).

XVIII. NATURALIA – k 13 recto i verso. Bezpośrednio pod wierszem *Wieś*. Wiersz *Naturalia* pochodzi z 1862. Jego pierwszą wersję Norwid przesłał do Poznania, do redakcji zbiorowej publikacji *Album Piastowskie* (rzecz jednak nigdy nie została wydana). Pdr: RW, s. 55.

XIX. STOLICA – k. 13 verso – 14 recto. Wiersz przypuszczalnie – jak sądzi Gomulicki – z 1861 (PWsz II, 382). Pdr: PW, s. 143-144. Czas powstania jednak trzeba przy braku dokumentacji określić na okres redagowania zbioru.

XX. SPECJALNOŚCI – k. 14 verso. Czas powstania nieustalony – przypuszczalnie okres redagowania zbioru. Pdr: RW, s. 56.

[XXI-XXIII] – trzy kolejne wiersze zbioru zaginęły. Nie zachowały się nawet numery i tytuły utworów. Gomulicki domyślał się w rekonstrukcji – trudno wskazać, na jakich podstawach opartej – przeprowadzonej w VM62, że ogniwo: XXI to *Vanitas vanitatis* (1865), XII – *Spartakus* (1857) oraz XIII – *Tymczasem*. W PWSz wskazywał jeszcze, że wiersz *Tymczasem* (powstały w 1862), miałby znajdować się na „odwrocie [sic!] wlepionej tam [czyli w kodeksie *Vade-mecum*, k. 17 verso] kartki z tekstem wiersza *Obojętność* [...]. Właściwe miejsce tego wiersza, który musiał znajdować się na jednej z zaginionych kart kodeksu VM, zostało wydedukowane na podstawie jego ścisłego sklamrowania z wierszem *Sieroctwo*” (PWSz II, 383). Pdr: RW, s. 60.

XXIV. SIEROCTWO – k. 15 recto i verso. Norwid przeredagowywał tekst, dokonując licznych skreśleń i poprawek (bładoniebieską kredką) na pierwotnym czystopisie atramentowym. Czas powstania nieustalony: przypuszczalnie okres redagowania zbioru. Pdr: ChimVIII, s. 300.

XXV. WAKACJE – k. 15 verso. Bezpośrednio pod wierszem *Sieroctwo*; poniżej tekstu na wolnym dolnym marginesie karty dopisana niebieską kredką nowa redakcja dwu wersów ostatniej strofy *Sieroctwa* (zob. wyżej). Czas powstania nieustalony (Gomulicki podaje: 1856?, PWSz (II, 383): przypuszczalnie okres redagowania zbioru. Pdr: RW, s. 57.

XXVI. CZEMU NIE W CHÓRZE? – k. 16 recto, na doklejonej do zasadniczego bloku kartce, na której (po drugiej stronie) znajduje się także wcześniejsza redakcja *Mistycyzmu*. Czas powstania według Józef Fert nieustalony (VM03, s. 292), Gomulicki przyjmuje: 1861, uznając, że tekst wiersza jest reakcją poety na warszawską masakrę kwietniową 1861. Pdr: RW, s. 58.

XXVII. MISTYCYZM – k. 16 verso. Wcześniejsza redakcja tego wiersza mieści się na odwrocie kartki z tekstem *Czemu nie w chórze?* Czas powstania: nieustalony (Józef Fert, VM03, 294). Gomulicki przyjmuje: przed 1862 (PWSz II, 383). Pdr: PW, 269.

XXVIII. SATURNALIA – k. 17 recto. Na dolnym marginesie oł. zapis ręki Norwida: „Beranger”, umieszczony być może wówczas, gdy poeta poprawiał tekst wiersza: Gomulicki uważa, że w 1876, gdy – jak z kolei wskazuje Fert – poeta otrzymał od Zygmunta Sarneckiego zaproszenie do współpracy z nowym dziennikiem warszawskim „Echo”. Pdr: OPD, s. 91. Inna wersja tego tekstu, pt. *Echa-czasu*, obok wierszy: *Ciemność* i *Dedykacja*,

została opublikowana w dzienniku „Echo” 1877 nr 1 (z 1 stycznia) w ramach artykułu Sarneckiego *Cyprian Norwid*.

XXIX. OBOJĘTNOŚĆ – k. 17 verso. Tekst na luźnej kartce (na jej odwrocie: wiersz *Tymczasem*). Numer wiersza częściowo zapisany na podstawowej karcie kodeksu. Czas powstania nieustalony, według Gomulickiego: przed 1862 (PWsz II, 384). Pdr: RW, s. 59.

XXX. FATUM – k. 18 recto. Z poprawkami dokonany niebieską kredką. Gomulicki przypuszcza, że tekst tego utworu jest identyczny z zaginionym tekstem wiersza *Model* (przeznaczonym w r. 1858 do przygotowywanego wydania zbiorowego inicjowanego przez Antoniego Zaleskiego; PWsz II, 384). Identyfikacja obu tekstów budzi jednak wątpliwości (VM03, 307). Pdr: ChimVIII, s. 300-301.

XXXI. „RUSZAJ Z BOGIEM” – k. 18 verso, na doklejonej kartce (na jej odwrocie jedna z wersji tekstu *Czasy* zatytułowana *Socjalizm 1848*, przypuszczalnie wcześniejsza od *Socjalizmu*): ostatnia zwrotka tekstu zapisana bezpośrednio na karcie kodeksu. Poprawki m.in. niebieską kredką. Data powstania: nieustalony, najpewniej w okresie redagowania zbioru; Gomulicki podaje: przed 1862 (PWsz II, 384).

XXXII. WIERNY-PORTRET – k. 19 recto; przypis po wł. obcej ręki dopisany na małej podłużnej kartce (w ochronnej bibułce, niegdyś przyklejony do karty kodeksu). Czas powstania: nieustalony (VM03, 313). Gomulicki podaje: 1858 – jako tekst przeznaczony do przygotowywanego wówczas przez Antoniego Zaleskiego zbiorowego wydania poezji Norwida.

XXXIII-XXXIV – na k. 19 verso zachowały się jedynie dwa powyższe numery, oddzielone od siebie niewielką przestrzenią.

XXXIV. VANITAS – k. 20 recto. Czas powstania: najwcześniej w lutym 1863 (3 lutego tr. rozegrała się bitwa pod Węgrowem między powstańcami a oddziałami rosyjskimi, o której mowa w w. 11-12 wiersza); najpóźniej: okres redagowania zbioru. Pdr: RW, s. 62-63.

XXXV. IRONIA – k. 20 verso – k. 21 recto. Nowa obszerniejsza wersja tekstu znanego ze sztambucha Mariana Sokołowskiego. Pdr: ChimVIII, s. 297-298.

XXXVI. POWIEŚĆ – k. 21 recto – k. 22 recto. Czas powstania nieustalony: pierwsza redakcja najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Pdr: „Krokwie” 1921 z. 2 s. 3: tekst

opracował Zenon Przesmycki, dokonując kontaminacji tekstowej pierwszej oraz drugiej redakcji (zwłaszcza w. 32 i 38) oraz wprowadził kilka innych zmian graficznych i językowych, nie mających oparcia w tekście atg.

XXXVII. SYBERIE – k. 22. Czas powstania: trudno do ustalenia, najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Pdr: „Droga” 1929 nr 5 s. 445 (oprac. Zenon Przesmycki).

XXXVIII. ZAWODY – k. 22 verso – k. 23 recto. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Pdr: RW, s. 64-65.

XXXIX. CENTAURY – k. 23 recto. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Pdr: RW, s. 66.

XL. CENZOR-KRYTYK – k. 23 verso. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru; Gomulicki przyjmuje: przed 1862 (?) (PWsz II, 385). Pdr: RW, s. 67.

XLI. KRÓLESTWO – k. 24. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru; Gomulicki utrzymuje, że 1861 lub 1862 (PWsz II, 385). Pdr: RW, s. 68-69.

XLII. IDEE I PRAWDA – k. 24 verso – k. 25 recto. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Pdr: ChimVIII, s. 302-303.

XLIII. PURYTANIZM (Z LISTU DO M.S.) – k. 25 verso – k. 26 verso. Gomulicki twierdzi, że wiersz pochodzi z 1865: pierwszą jego redakcję Norwid przesłał Marianowi Sokołowskiemu. Pdr: ChimVIII, s. 303-304. Odpis nieistniejącego atg dla Sokołowskiego: BN IV 6323 T. I k. 48-49.

XLIV. COŚ – k. 27 recto i verso. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Gomulicki uważa, że tekst powstał w 1864 (PWsz II, 385). Pdr: RW, s. 70-71.

XLV. CNÓT-OBLICZE – k. 27 recto i verso. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Pdr: RW, s. 72-73.

[XLVI-XLVIII] – W atg brak kolejnych trzech utworów.

XLIX. [WTEDY TY, MATKO!...] – k. 28. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Gomulicki przyjmuje, że tekst powstał w 1865 (PWsz II, 386). Pdr: RW, s. 74-75.

L. BLISCY – k. 28 verso – k. 30 recto. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Pdr: RW, s. 76-78.

LI. MORALNOŚCI – k. 30 recto i verso. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Pdr: RW, s. 78-80.

LII. TAJEMNICA – k. 31 recto. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Gomulicki przyjmuje, że tekst powstał ok. 1862 (PWsz II, 386). Pdr: PW, s. 273.

LIII. ZAGADKA – k. 31 verso. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Gomulicki przypuszcza, że tekst pochodzi z 1865 i został wpisany do kodeksu w trzeciej redakcji. Pdr tej wersji: PW, s. 274. Pdr redakcji pierwszej, pochodzącej z listu Norwida do Karola Ruprechta z 1 listopada 1865: WP VIII, 507. Atg redakcji drugiej: list Norwida do Mariana Sokołowskiego z listopada 1865: BN IV 6291 k. 149 – pdr tej redakcji: WP VIII, 545.

LIV. JAK... - k. 31 verso. Zachowało się tu jedynie numer porządkowy i wiersz oraz jego tytuł. Do VM62 wydawcy wskazywali na brak tekstu oraz jego zaginięcie. Tak też czynił sam Gomulicki w OPD w 1956. Później jednak uznał, że do kodeksu musiała być przyklejona nieduża kartka z tekstem, który utożsamił z jednym z fragmentów dygresyjnych poematu „*A Dori ad Phrygium*” (w. 166-181), zaczynającym się od słów: „Jak gdy kto ciśnie w oczy człowiekowi...”. Taką hipotezę wspierał fakt, że w tym poemacie znalazły się na prawach lirycznych dygresji autonomiczne redakcje dwu wierszy, w rzeczywistości należących do zbioru *Vade-mecum: XVII. Wieś* oraz *LV. Kółko*. Ta decyzja Gomulickiego spotkała się z krytyką Zofii Stefanowskiej: „*Vade-mecum*” *Norwida*. „Nowe Książki” 1963 nr 1. Tekst z poematu: BN II 6314 s. 20. Pdr poematu w tym tekstu Jak...: „Myśl Polska” 1915 z. 2. Pdr w ramach *Vade-mecum: VM62*, s. 120 (dowód filologiczny dotyczący identyfikacji: DKW, s. 195-204).

LV. KÓŁKO – k. 32 recto. Datę wiersza można ustalić na rok 1861 – wynika to z powiązania tytułu z założonym w 1861 „Kółkiem Domowym”. W 1871 wiersz ten po niewielkich przeróbkach został włączony do tekstu poematu „*A Dorio ad Phrygium*”, podobnie jak *Wieś*. Pdr: PW, s. 275.

LVI. CZUŁOŚĆ – k. 32 verso. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Pdr: ChimVII, s. 150.

LVII. NIEBO I ZIEMIA – k. 32 verso. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Pdr: ChimVIII, s. 305.

LVIII – brak tekstu w atg.

LIX. [NOWY SIĘ WIEK PO ŚCIANACH ROZPŁOMIENIŁ ŚWITEM] – k. 33 recto (górny margines). Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Gomulicki przyjmuje: 1863 (PWsz II, 387). Pdr: RW, s. 81.

LX. JĘZYK-OJCZYSTY – k. 33 recto. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Gomulicki przyjmuje: 1863-1865 (PWsz II, 387). Pdr: „Nowa Gazeta” 1915 nr z 3 kwietnia.

LXI. BOGOWIE I CZŁOWIEK – k. 33 recto i verso. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Pdr: ChimVIII, s. 305. Późniejsza redakcja tego wiersza została włączona przez Norwida w 1876 do zbioru *Co słyhać? i co począć?* jako jej pierwsze ogniwo (*Za Wstęp*).

LXII. ZAPAL – k. 33 verso. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Pdr: PW, s. 302. Późniejsza redakcja tego wiersza została włączona przez Norwida w 1876 do zbioru *Co słyhać? i co począć?* jako jej trzecie beztytułowe ogniwo.

LXIII. PRAC-CZOŁO – k. 34 recto i verso. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Pdr: VM53, s. 81-82. Późniejsza redakcja tego wiersza została włączona przez Norwida w 1876 do zbioru *Co słyhać? i co począć?* jako jej czwarte ogniwo zatytułowane: *Co począć?*

LXIV-LXVII – nie zachowały się cztery wiersze w kodeksie zbioru. Gomulicki próbował dwa z nich zrekonstruować w DZ. I tak LXIV uznał, że jest to tekst *Co słyhać?*, a LXVII *Krzyż i dziecko*.

CO SŁYCHAĆ – Gomulicki uważa, że utwór powstał w 1876 w ramach humoreski *Co słyhać? i co począć?* Tekst ponoć sam miał odpisać jeszcze przed II wojną światową. Obecnie atg zaginiony. Niegdyś znajdował się w papierach po Konstancji Górskiej. Pdr: VM62, s. 221-222. Atg drugiej redakcji (także datowanej na 1865) stanowi własność Stanisława Nyrkowskiego w Warszawie, jej pdr: Cyprian Norwid: *Gromy i pyłki*. Oprac. Juliusz Wiktor Gomulicki. Warszawa 1944 [druk konspiracyjny] s. 47-48.

KRZYŻ I DZIECKO – Gomulicki uznaje, że wiersz ten pochodzi z 1866 i podobnie jak inne ogniwa z Vade-mecum znalazł się w ramach cyklu Co słycać? i co począć? Atg: BN IV 8301 k. 52-53 papiery po Joannie Kuczyńskiej. Pdr tej wersji: DPK, s. 105-106. A. Czartkowski. „Kurier Warszawski” 1931 nr 93. W 1876 powstały dwie nowe redakcje wiersza (obie niemal identyczne) zatytułowane: *Dziecię i krzyż*: w ramach wspomnianego cyklu oraz samodzielna.

LXVIII. [NIEWIASTA IGŁĄ KRZYŻ NA PIERSIACH KOLE] – k. 35 recto (górny margines). Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Pdr: RW, s. 82.

LXIX. POCZĄTEK BROSZURY POLITYCZNEJ... - k. 35 recto i verso. Gomulicki przypuszcza, że był ten tekst być może identyczny z tekstem wiersza Wyrodek, przesłanym przez poetę do Poznania w 1862 do redakcji książki zbiorowej *Album Piastowskie* (ta publikacja nigdy się nie ukazała). Pdr: RW, s. 83-84.

LXX. LAUR DOJRZAŁY – k. 36 recto. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Gomulicki wskazuje na 1862 (PWsz II, 388). Pdr: ChimVIII, s. 305-306.

LXXI. CZAS I PRAWDA – k. 36 verso – k. 37 recto i verso. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Gomulicki przyjmuje: 1862 (PWsz II, 388). Pdr: ChimVIII, s. 306-308.

LXXII. SZLACHCIC – k. 37 verso oraz k. 38 recto (tu zakończenie). Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Gomulicki przyjmuje: 1859-1862 (PWsz II, 389). Pdr: RW, s. 85.

LXXIII. GRZECZNOŚĆ – k. 38 recto. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Pdr: RW, s. 86.

LXXIV. BOHATER – k. 38 verso oraz k. 39 recto i verso. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Pdr: PW, s. 129-131.

LXXV. IDEAL I REFORMY – k. 39 verso. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Pdr: RW, s. 87. Drugą redakcją wiersza Norwid wysłał w 1862 do Poznania do redakcji książki zbiorowej *Album Piastowskie* (nigdy nie wydanej), jako satyryczne odniesienie do przemówienia wygłoszonego w Warszawie 26 sierpnia 1862 przez ks. Konstantego.

LXXVI. – brak wiersza w kodeksie zbioru.

LXXVII. [LAPONŚCY WZIĘLI KSIĘDZA W SWE OBROTY] – k. 40 recto (górny margines). Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Pdr: RW, s. 88.

LXXVIII. STYL NIJAKI – k. 40 recto. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Pdr: RW, s. 89.

LXXXIX. RÓŻNOŚĆ-ZDAŃ – k. 40 verso. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Gomulicki przyjmuje, że wiersz powstał w 1865 (PWsz II, 389). Pdr: RW, s. 90.

LXXX. WIELKIE SŁOWA – k. 40 verso – k. 41 recto i verso. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Pdr: „Krokwie” 1921 z. 2 (oprac. Zenon Przesmycki).

LXXXI. KOLEBKA-PIEŚNI – k. 41 verso – k. 42 recto. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Gomulicki przyjmuje tu za Przesmyckim: 1862 (choć nie podaje, gdzie jest ta informacja u Miriama). Ten pomysł z datą pojawia się u Mieczysława Jastruna: Cyprian Kamil Norwid: Poezje wybrane. Oprac. Mieczysław Jastrun. Warszawa 1947 s. 53). Pdr: PW, s. 196-97.

LXXXII. ŚMIERĆ – k. 42 recto i verso. Tekst bezpośrednio pod tekstem wiersza *Kolebka-pieśni*. Tekst czystopisu w zasadzie bez poprawek, jednie w w. 10 zmiana zapisu (z poprawnej na błędną!). Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Pdr: RW, s. 91.

LXXXIII. SENS-ŚWIATA – k. 42 verso – k. 43 recto. Bezpośrednio pod tekstem z wierszem *Śmierć*. Poprawka w w. 7 chemicznym oł. Rzymskie numery strof, kontur cyfr obwiedziony czerwoną kredką. Istniały cztery redakcje tego wiersza. Najwcześniejsza pt. *Obyczaje* była przesłana do Mieczysława Pawlikowskiego 28 października 1858 r. (data na podstawie stempla fr. poczty – zob. Tadeusz Pini: *Z pośmiertnych utworów Cypryana Norwida*. „Pamiętnik Literacki” VI: 1907 s. 104-111; tu także na s. 105-106 pdr tej wersji wiersza). II redakcja: krótsza o jedną strofę w stosunku do *Obyczajów* weszła, właśnie jako *Sens-świata*, do zbioru *Vade-mecum*. III redakcja zatytułowana *Szczęśliwy* – niewiele różniąc się od wersji z *Vade-mecum* – stała się jednym z ogniw humoreski *Co słycać? i co poczć?* (pochodzącej z ok. 1876; pdr: OPD, s. 118, komentarz na s. 237-239 i s. 368-370). IV redakcja – także nosząca tytuł *Szczęśliwy* – pochodzi z „Kalendarza Gospodarskiego dla Kobiet na rok 1877”,

ułożonym staraniem redakcji „Przeglądu Tygodniowego” (s. 85-86; tu także opublikowano jedną z redakcji wiersza *Krzyż i dziecko*) – późniejszy przedruk tej wersji: Juliusz Wiktor Gomulicki. *Norwidiana*. „Ateneum” 1938 nr 3 s. 425 oraz Gromy, s. 54: tekst, s. 84: komentarz. Józef Fert zauważa, że choć wersje II, III oraz IV dzieli ok. 10 lat są stosunkowo sobie bliskie, co wskazuje na wersję z *Vade-mecum* na prawdopodobną ich podstawę tekstową (VM04, s. 464).

LXXXIV. CZEMU – k. 43 recto – k. 44 recto. Niewielka poprawka w redakcji czystopisowej. W VMP (k. 83 recto i verso) – dopiski redakcyjne Przesmyckiego: w tym zbiorze znajduje się także odpis innej redakcji wiersza, potem włączonej do noweli *Stygmata*. Prócz wersji ze zbioru *Vade-mecum* są jeszcze dwie późniejsze redakcje. Pierwsza – beztytułowa, w dramacie *Miłość czysta u kąpieli morskich*. Druga – pt. *Czemu?* w noweli *Stygmata*. Druga wydana w ChimVIII była później stale powielana w różnych zbiorach wierszy i pism poety. W VM62 tekst został przejęty ze *Stygmata* (s. 154-155). Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Według Gomulickiego: „prawdopodobnie około 1860 r.” (PWSz II, 390).

LXXXV. DO ZESZLEJ (NA GROBOWYM GŁAZIE) – k. 44 recto. Tekst wiersza poniżej tekstu Czemu. Czystopis bez poprawek. Numer wiersza wpisany poniżej tytułu. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Przesmycki wskazywał na dwie daty, związane z biografią Norwida. Pierwsza wiązała się ze śmiercią siostry Norwida, Pauliny (26 października 1860). Druga – ze śmiercią Zofii Węgierskiej (8 listopada 1869). Z drugą datą polemizował Gomulicki (zob. DZ II, 209): przesuwał datę wstępną na 1859, a finalną na czas redagowania *Vade-mecum*, wykluczając zarazem jako źródło inspiracji śmierć siostry i zwłaszcza Zofii Węgierskiej. Wysuwał przy tym liczne hipotezy oraz odwoływał się do licznych nazwisk – potencjalnych adresatek utworu (DZ II, 832-833). Odpis: VMP k. 84 (z dopiskami i poprawkami redakcyjnymi Przesmyckiego).

LXXXVI. PAMIĘCI ALBERTA SZELIGI HRABI POTOCKIEGO – PUŁKOWNIKA – ZMARŁEGO NA KAUKAZIE – k. 44 verso. Drobne poprawki w redakcji czystopisowej. Tekst wraz z dwoma przypisami (redagowanymi w tym samym okresie), a potem opatrzone odnośnikami, wykonanymi czerwoną kredką. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Gomulicki wiąże powstanie utworu ze śmiercią Potockiego – informacje zaś o niej miałby Norwid odebrać w Ameryce (1852-1854). Przypis pierwszy zawiera aluzje do pobytu Norwida za Oceanem. Drugi – do krytycznych i kąśliwych uwag Kajetana

Koźmiana o Potockim (dwa tomy *Pamiętników* Koźmiana zostały wyd. w 1858.¹ Józef Fert zauważa: „poeta gwałtownie zareagował na złośliwe uwagi o sobie, a przede wszystkim o swym przyjacielu Albercie (Wojciechu) Potockim, dopiero po ukazaniu się w 1865 r. tomu III, jak pokazuje list z listopada tr. do Stanisława Egberta Koźmiana (GomPWsz IX 197-198). Z momentem ukazania się owego nieszczęsnego III tomu, czyli z okresem intensywnych prac poety nad redagowanym właśnie VM, należałoby wiązać chronologię wiersza [...]”(VM04, s. 476-477). Pdr: RW, s. 92-93. W 1858 Norwid przeznaczył ten wiersz do przygotowanego wtedy zbiorowego wydania swoich poezji.

LXXXVII. OMYŁKA – k. 45 recto. Tekst w górnym obszarze strony. Jedna poprawka w redakcji czystopisowej. Poprawki i uwagi redakcyjne w VMP k. 96. Czas powstania: najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Przesmycki łączył genezę wiersza z listem Norwida do Konstancji Górskiej z 7 lipca 1866. Taką datę przyjmuje również Gomulicki (PWsz II, 390). Fert z kolei wskazuje, że ten list jest późniejszy od wiersza o co najmniej pół roku. Pdr: „Krokwie” 1921 z. 2 (wydał Zenon Przesmycki).

LXXXVIII. DZIENNIK I EPOS – k. 45 recto. Tekst poniżej wiersza *Omyłka*. Poprawki na wersji czysto piśmiennej w. 3-4 oraz w. 6. Poprawki oraz uwagi edytorskie w VMP k. 97. Czas powstania: trudny do ustalenia, najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Przesmycki wiązał chronologię wiersza z notami poety na temat prasy dla Józefa Ignacego Kraszewskiego, wystosowanymi przez Norwida w marcu/kwietniu 1863 w sprawie konieczności założenia dziennika. Datę 1863 przyjął Gomulicki (zob. PWsz II, 391). Pdr: PW, s. 303.

LXXXIX. GADKI – k. 45 verso i k. 46 recto. Poniżej tekstu wiersza *Dziennik i epos*. Redakcja czystopisowa bez poprawek. Części tekstu (quasi-zwrotki) oznaczone asteryskiem. Dopiski czerwoną kredką między fragmentami rozłamanego wersu 10. Czas powstania: trudny do ustalenia, najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Gomulicki wskazuje tu na 1863 (zob. DZ II, s. 211 oraz DZ II, s. 837). Pdr: RW, s. 94.

XC. DWA GUZIKI (Z TYŁU) – k. 46 recto – k. 47 recto. Poniżej tekstu wiersza *Gadki*. Poprawki czystopisowe w w. 13 i 29. Podział na części sygnalizowany asteryskiem. W w. 32 myślniki czerwoną kredką. W tekście liczne wyróżnienia majuskułowe. Poprawki oraz uwagi

---

¹ Pełne wydanie współczesne: Kajetan Koźmian: *Pamiętniki*. T. I-III. Wstęp oraz komentarze M. Kaczmarek i K. Pecold. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1972).

redakcyjne w VMP k. 98. Czas powstania tekstu: nieustalony, najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Gomulicki: marzec 1866. Wiersz ten bowiem „powstał do wtóru dyskusji na temat pisowni polskiej, przeprowadzonej przez Norwida z Julianem Fontaną w związku z jego broszurą *Kilka uwag nad pisownią polską* (Bendlikon 1866), dyskusja ta odbyła się zaś w pierwszym kwartale 1866 r. (jeden z listów doszedł do Fontany 26 III)” (DZ II 211). Józef Fert słusznie podważa te argumenty, wskazując, iż podjęta w wierszu problematyka pojawia się w całej twórczości poety (VM04, s. 489). Pdr: RW, s. 95-96.

XCI. SPOWIEDŹ – k. 47 recto i verso. Początek poniżej tekstu *Dwu guzików*. Redakcja czystopisowa, niemal bez poprawek. Ostatni wers oddzielony od reszty tekstu ciągiem asterisków. Czas powstania: trudny do ustalenia, najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Pdr: RW, s. 97-98. Odpis tekstu w: VMP k. 100 (tu poprawki i uwagi redakcyjne Przesmyckiego). Tu także nota redakcyjna: „Drugi autograf w puściźnie po L. Nabelaku, oddanej przez wdowę p. W. Gasztowtowi. / Arkusik listowy welinowy biały z zaokrąglonymi rogami i wyciśniętą na obu kartkach wypukłą białą prostolinijną obwódką. Wys. arkusza 20,5 x szer. 12,4 cm. Tekst na tej str.; str. 2, 3, 4 – puste”. Dalej podaje edytor różnice tekstu w atg po Nabelaku. Pod tekstem zaś sygn. i data: „Cyprjan Norwid / 1866”. Czas powstania: nieustalony, najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Gomulicki wskazuje na: pierwszy kwartał 1866 – ta data, to data ręczna drugiego atg *Spowiedzi*, ofiarowanego Ludwikowi Nabelakowi – ten atg później zaginął. Pdr: RW, s. 97-98.

XCII. CACKA – k. 47 verso – k. 48 recto i verso. Tekst zaczyna się poniżej tekstu wiersza *Spowiedź*. Redakcja czystopisowa bez ważnych poprawek. Części oddzielone asteryskiem. VMP k. 101 – poprawki oraz uwagi redakcyjne. Pdr: „Kultura” 1932 nr 15 (z 10 kwietnia) s. 1. Czas powstania: trudny do ustalenia, najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Według Przesmyckiego tekst pochodzi z 1866, Gomulicki przesuwą tę datę na: 1865 (PWsz II, 391).

XCIII. ŹRÓDŁO – k. 48 verso – k. 49 recto i verso. Początek poniżej tekstu wiersza *Cacka*. Znaczna liczba poprawek redakcji czystopisu. Poniżej tekstu wiersza późniejszy dopisek Norwida sporządzony grubą fiołkową kredką (lub chemicznym oł.): „I depcąc zrudło butem pluskał / i na wieki / Depcąc je kłął”. Papier zrudziały, z licznym plamami atramentowymi. Odpis: VMP k. 102 recto i verso – korektorska szczołka druku niewiadomej proveniencji, z poprawkami oraz uwagami redaktorskimi. Pdr: ChimVIII, s. 308-309. Czas powstania: nieustalony, najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Gomulicki wskazywał na różne daty: 1863 (VM62), „najprawdopodobniej 1861” (DZ II oraz PWsz II, 391). Edytor wskazuje tu na

zachowany w Karcie Paryskiej prozaiczny „rodnik” wiersza: „to nie społeczne siły – w tym labiryncie zbrodni bezczelnej (w tym labiryncie zbrodni politycznych gubi się umysł, tu nie ma nici, po której by iść) – wszystko zatęchło postępem wstrzymanym”.

XCIV. HISTORYK – k. 49 verso. Poniżej tekstu wiersza *Źródło*. Zmiana szyku wyrazów w redakcji czystopisowej. Odpis: VMP k. 102 z poprawkami i uwagami Przesmyckiego. Czas powstania: trudny do ustalenia, najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Gomulicki: 1862, powołując się na Kartę Paryską, gdzie znajduje się niemal identyczny tekst (DZ II 212 oraz PWsz II, 391). Pdr: PW, s. 280.

XCV. NERWY – k. 50 recto i verso. Odpis: VMP k. 104 (szczotka korektorska jakiegoś druku z zaznaczeniem ingerencji tekstowej – przypuszczalnie cenzorskiej w w. 17-20. Pdr: ChimVIII, s. 309-310 (bez w. 17-20), tak samo wyd. następne: Zręb₁, s. 126-127 oraz Zręb₂, s. 204-205. Pdr kompletny: PW, s. 304-305. Czas powstania nieustalony, najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Gomulicki: „najwcześniej listopad 1862 r.”, ponieważ tekst odwołuje się do wizyty, jaką Norwid w towarzystwie Konstancji Górskiej, złożył pani Jadwidze Glaubrecht na krótko przed 15 listopada” (DZ II, s. 212).

XCVI. OSTATNI DESPOTYZM – k. 50 verso – k. 51 recto. Tekst bezpośrednio poniżej tekstu *Nerwy*. Odpis: VMP k. 90 (116): wraz błędną lekcją wyrazu „siądzie” (w. 3 i 6), tak także w pdr: RW, s. 99-100. Czas powstania: trudny do ustalenia, najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Gomulicki: „najwcześniej listopad 1861, Adelina Patti bowiem (w wierszu an agramatycznie: »Pitta«), dopiero w r. 1861 zaczęła występować w paryskiej Wielkiej Operze; prawdopodobnie początek 1864, ze względu na interesującą zbieżność pomiędzy wierszem Norwida a skargami poety wypowiedzianymi w liście do K. Górskiej z marca 1864” (DZ II, s. 212). Pdr: RW, s. 99-100.

XCVII. FINIS – k. 51 recto i verso. Tekst zaczyna się poniżej tekstu *Ostatniego despotyzmu*. Podkreślenia multiplikowane czerwoną kredką. Odpis: VMP k. 91, uwagi redakcyjne. Pdr: RW, s. 101. Czas powstania: trudny do ustalenia, najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Gomulicki podaje: marzec 1866 (PWsz II, 392, także DZ II, 852-854).

XCVIII. KRYTYKA (WYJĘTA Z CZASOPISMU) – k. 51 verso – k. 53 recto. Redakcja czystopisowa z licznymi poprawkami, podkreśleniami czerwoną kredką, skreśleniami oł. i zmianą szyku wyrazów. Odpis: VMP k. 107 recto i verso – poprawki i uwagi Zenona

Przesmyckiego. Pdr: RW, s. 102-104. Czas powstania: trudny do ustalenia, najpóźniej w okresie redagowania zbioru. Gomulicki podaje: 1866, najpóźniej kwiecień (PWsz II, 392).

XCIX. FORTEPIAN SZOPENA – k. 53 (dwa razy powtórzony: recto i verso, tytuł wraz z dedykacją i dwoma dewizami), k. 54 recto – k. 56 verso (trzy doklejone do zasadniczej karty albumu kartki pap.); pierwsze dwie to arkusz papieru listowego ze złożonymi brzegami; trzecia – półarkusz innego gatunku papieru. Bezpośrednio pod tekstem *Krytyka* Norwid umieścił tytuł, dedykację i motto, powtórzone ze zmianami na k. 53 verso (II redakcja); tytuł powtarza się w atg raz jeszcze – na k. 54 (II redakcja). Redakcja czystopisowa z poprawkami, wykonywanymi atramentem i oł. Części wiersza ponumerowane cyframi rzymskimi od I-X. Ostatnie cztery wersy oddzielone od reszty asteryskiem. Pap. lepszej jakości niż większość kart kodeksu, kremowobiały, obecnie lekko zrudziały i zniszczony, przypuszczalnie pojawił się w zbiorze w postaci samodzielnej wkładki. Odpis: VMP – zachowały się tu odpis atg (na k. 108-111) oraz z pdr (k. 112-116) z rzadkiego „Pisma zbiorowego Towarzystwa Naukowego Młodzieży Polskiej” (Bendlikon 1865; Tadeusz Filip uściśla: w rzeczywistości wydrukowane w drukarni „Ojczyzny” Radzkiego w Paryżu 1865 z. 2²). Odpisy mają szereg poprawek i uwag redakcyjnych Przesmyckiego. Pdr redakcji atg *Vade-mecum*: ChimIX, s. 341-347, pod tekstem data: „1865”. Czas powstania: tekst pdr między 19 września 1863 a wiosną 1865, zaś redakcja *Vade-mecum* najpóźniej wiosną 1866. Wersję z *Vade-mecum* od czasów Przesmyckiego (ChimIX) uznaje się za kanoniczną.

C. NA ZGON Ś.P. JÓZEFA Z., OFICERA WIELKIEJ-ARMII... - k. 57 recto i verso oraz k. 58 recto. Tekst wiersza wpisany bezpośrednio na karty kodeksu. Poniżej tekstu wersalikiem zapis Norwida: „Koniec *Vade-mecum*” oraz reklamant z zapisem: „(Epilog)”. Odrębna redakcja wiersza, który powstał w lutym 1864, tuż po pogrzebie majora Józefa Zaleskiego. Odpis: VMP k. 31-32 (uwagi redakcyjne). Czas powstania tej wersji tekstu: nie jest ustalony, najpewniej w trakcie redagowania zbioru (możliwe, że pod sam koniec prac nad *Vade-mecum*); jak podaje Józef Fert: „na przedwiośniu roku 1866” (VM04, s. 559). Pdr: PW, s. 251-252.

EPILOG – k. 58 verso-k. 60 verso. Według Józefa Ferta składa się on z trzech elementów: 1. publicystycznego wprowadzenia; 2. nowej redakcji listu poetyckiego skierowanego do Walentego Pomiana Z.; 3. odsyłaczy i przypisów do tekstu (VM04, 564). Gomulicki wydziela

²T. Filip. *Cypriana Norwida „Fortepian Szopena” ze stanowiska twórczości poety odczytany*. Wydanie krytyczne poematu opatrzone wstępem przyp. i próbą analizy rytmu. Kraków 1949.

te elementy. Pierwszy z nich to po prostu Epilog, drugi i trzeci składają się na osobny tekst zbioru: *Do Walentego Pomiana Z.*; wprowadzenie oraz część tytułowa na k. 58 verso, redakcja pośrednia części tytułowej oraz w. 1-213 w dwu kolumnach na k. 59 recto i verso oraz k. 60 recto. Następne partie utworu (w. 214-230), przypis poety dotyczący Łobeskiego zapisany w jednej kolumnie na k. 60 verso. Dalej na sporządzonej przez konserwatora kartce wklejona kartka z przypisami poety, odnoszącego się do tekstu na k. 59 (pierwotnie karta doklejona u dołu pierwszej (lewej) kolumny tekstu na k. 59 recto. Papier, zwłaszcza k. 60 verso, uszkodzony na zagięciach (być może złożony do wymiarów koperty?). Część z nagłówkiem listu i mottem oraz początkiem wiersza – bezpośrednio wpisane do kodeksu (k. 58 verso); poetycki list oraz autorski przypis odnoszący się do Łobeskiego zapisane pierwotnie oł. na 4-stronicowym arkuszu. List do Zakrzewskiego miał służyć za wstęp do *Quidama*. Przez długi czas Norwid nie dysponował jego tekstem. Po odzyskaniu jego rękopisu na zapis oł. poeta naniósł zapis atramentowy, wprowadzając szereg korekt i poprawek. Odpis częściowy: VMP k. 119, tu uwagi redakcyjne oraz zagadkowy zapis Przesmyckiego: „dokończenia brak”. Pdr: ChimI z. 2 s. 185-193. Gomulicki przyjmuje, że część utworu pt. *Do Walentego Pomiana Z* powstała w lipcu 1859, ponieważ wymieniony w jego tekście Florian Łobeski zm. we Lwowie 19 czerwca 1859. Pdr (część prozatorska): PW, s. 564.

68. EPITAPHE

BCZ rkps Ew. XVII-3173 Papiery Bronisława Zaleskiego

Tekst w liście Norwida do Bronisława Zaleskiego z 12 kwietnia 1867 (zob. PWsz IX, 276). Wiersz związany jest z pracą Norwida nad obrazem *Wizja św. Stanisława Kostki*, przeznaczonego jako dar dla kaplicy w Juvisy, gdzie mieściła się paryska filia Domu św. Kazimierza. Pdr: RW, s. 115.

69. IMPROWIZACJA NA EKSPOZYCJI

BCZ rkps Ew. XVII-3173 Papiery Bronisława Zaleskiego

Tekst w liście do Norwida do Bronisława Zaleskiego pisanym ok. 20 października 1867 (zob. PWsz IX, 311). Pdr: RW, s. 116. Inna wersja tego tekstu: *Improwizacja – wracając z Ekspozycji 1867 – w Paryżu* (Montrésor, Francja; zbiory Stefana Reya). Zob. niżej. Pdr: RW, s. 116. Wiersz z końca października 1867: jego geneza łączy się ze słynnym zamachem, polskiego emigranta Antoniego Berezowskiego na cara Aleksandra II w Paryżu w trakcie Wystawy Powszechnej (6 kwietnia 1867) oraz z wystawieniem w trakcie tejże wystawy w dziale malarstwa austriackiego obrazu Jana Matejki, przedstawiającego Rejtana.

70. IMPROWIZACJA – WRACAJĄC Z EKSPOZYCJI 1867 – W PARYŻU

Montrésor, Francja; zbiory Stefana Reya

Tekst wiersza zapisany na prostokątnej kartce formatu 14/18,5 cm. Kartka złożona została w małą kopertę, oprócz wiersza list nie zawiera żadnego tekstu. Po stronie verso nazwisko odbiorcy i adres: „Monsieur Mr Casimir Błociszewski, Paris, Rue de Berri N°... [numer nie został przez Norwida wpisany], dans la résidence du Comte Xavier Branicki 7 . Adres podkreślony niebieską kredką. Na stemplach pocztowych: nadania (Paris, R. St. Lazare) i doręczenia (Paris, R. Montaigne) widnieje ta sama data: 29 października 1867 r. Po stronie recto tekst wiersza sygnowany: „Cyprian Norwid”. Zarówno adres, jak i utwór zapisane zostały czarnym atramentem. Autograf jest lekko uszkodzony. Pdr: Łukasz Krzywka. Berezowski, Norwid, Matejko. „Odra” 1991 nr 6 s. 58. Inne wydania: Julia A. Słupska. *Ksawery Branicki (1816-1879). Emigracja: polityka i finanse*. Warszawa 2008 s. 196. Wyczerpujący opis atg zob. Łukasz Niewczas: *Norwid – Barnicki – Matejko – Berezowski. Historia pewnego autografu*. „Studia Norwidiana” 34: 2016 s. 125-140 (tu także foto atg). Inna wersja tego wiersza nosi tytuł *Improwizacja na Ekspozycji: jego atg w BCZ* (rkps Ew. XVII-3173 zob. wyżej).

71. DZIENNIKARSTWO I PUBLICYSTYKA. NOWY ORGAN

BN IV 6291 k. 52 verso

Atg sporządzony w latach 1873-1876 dla Mieczysława Geniusza. Jest to jeden z kilku przekazów tego wiersza (zob. ATG). Istnieje także rękopiśmienny przekaz Mieczysława

Geniusza: BN IV 6291 k. 51 oraz edycja w: „Ateneum Polskie” (Lwów) 1908 T. II s. 114 (oprac. T. Smoleński).

72. NA OSTATNIE CZTERY WIERSZE ODPOWIEDŹ

PAU Kraków rkps 2029: Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* k. 71.

Tekst wiersza powstał przypuszczalnie w 1868. Była to odpowiedź na pokazany Norwidowi wiersz Teofila Lenartowicza, skierowany do Marii Bolewskiej – z aluzją do osoby twórcy *Promethidiona*. Pdr cząstkowy, oparty na kopii atg: Stanisław Pigoń: „Tygodnik Illustrowany” 1933 nr 22. Pdr całości: RW, s. 117-118.

73. MAŁE DZIECI

BN IV 6291 k. 7.

Atg ofiarowany ok. 1882 Sewerynie Duchieńskiej. Pdr: PW, s. 313. Wiersz z 1868, przesłany niemal równocześnie trzem osobom: Zofii Węgierskiej, Julianowi Fontanie oraz Ludwikowi Nabelakowi. Inne przekazy: 1. zaginiony atg dla Węgierskiej pt. *Ballada chińska* (1868 według PWsz II, 399); 2. zaginiony atg przesłany Julianowi Fontanie pt. *Ballada chińska* (b.r.): Zbiory Batignolskie (BN) rkps 2567 I; 3. zaginiony atg wysłany Ludwikowi Nabelakowi pt. *Ballada chińska* (b.r.): dawny zbiór Wacława Gasztowtta w Paryżu; 4. zaginiony atg przesłany Konstancji Górskiej pt. *Małe dzieci. Romans chiński* (z towarzyszeniem fortepianu) (1882): dawne zbiory Stanisława Karnkowskiego w Czyżowie. Gomulicki przypuszcza, że jeden z tych trzech atg mógł być podstawą dla pdr w: *Satyra polska. Antologia*. Opracował i wstępem opatrzył Jan Lemański. T. II. Warszawa-Lwów 1914 s. 112 (wcześniej także inne teksty Norwida: *Pisarstwo* s. 111; *Czulość* s. 111; *Przepis na powieść warszawską* s. 111-112).

74. [W WERONIE]

BN IV 6291 k. 43.

Beztytułowy, wykonany oł. atg wiersza *W Weronie* (jego zasadnicza wersja w: *Vade-mecum*, zob. opis w dziale ATG). Znajduje się on w papierach po rodzinie Wagnerów. Gomulicki proponuje, aby datować go na lata: 1873-1876. Pdr: Barbara Kocówna. „Archiwum Literackie” T. I: 1956 (Wrocław) s. 333. Jest to jeden z przekazów wiersza *W Weronie*, którego zasadnicza wersja weszła do *Vade-mecum* (zob. opis zbioru w dziale ATG).

75. [CO? JEJ POWIEDZIEĆ...]

Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie rkps BF 1947.

Wiersz przesłany Zofii Węgierskiej jesienią 1868 (Gomulicki przypuszcza, że wraz z Balladą chińską – inną wersją wiersza *Małe dzieci*). W PWsz II, 399 informacja, że wiersz Gomulicki wydawał wg fotografii atg z papierów po Węgierskiej (losy tej fotografii nie są znane). Pdr: „Myśl Narodowa” 1926 nr 40 (opracował Stanisław Pigoń).

76. [ZDAWA MI SIĘ NIEKIEDY...]

BN IV 6291 k. 239 recto

Atg oł., prawie nieczytelny. Na tym samym arkuszu inny wiersz Norwida [*Ja wielbię Katula*]. Tekst pochodzi przypuszczalnie z 1869 (tak twierdzi Gomulicki, zob. PWsz II, 409) i wiąże się z tłumaczeniem *Odysei* przez poetę lub ze zgonem Zofii Węgierskiej (DZ II, 901). Wskazuje przy tym różne daty powstania (oparte głównie na kojarzeniu motywów literackich z faktami biograficznymi): listopad lub grudzień 1869, ewentualnie sam początek 1870 Pdr: Juliusz Wiktor Gomulicki. Trzy nieznanne wiersze Norwida. „Nowiny Literackie” 1948 nr 36 (oprac. Juliusz Wiktor Gomulicki).

77. [Z OWIDIUSZA] (Inc.: „Naczelniku uczonych”)

BN II 6295 k. 13 recto.

Atg na karcie, wklejonej do poszytu zatytułowanego: „Urywek pamiętnikowy”. Przekład fragmentu (w. 1-12) czternastej elegii księgi III *Tristiów*. Rzecz pochodzi z przełomu 1869/1870 – jak twierdzi Juliusz Wiktor Gomulicki (PWsz II, 413). Pdr: OPD, 142.

78. [Z OWIDIUSZA II] (Inc.: „Jeśliby co było...”)

BN II 6295 k. 13 verso.

Rzecz pochodzi z tego samego okresu, co pierwszy fragment z Owidiusza (zob. wyżej). Atg na karcie, wklejonej do poszytu. Przekład fragmentu (w. 1-16) pierwszej elegii księgi II *Tristiów*, pochodzący przypuszczalnie z przełomu 1869/1870, według twierdzeń Gomulickiego (PWsz II, 413). Pdr: OPD, 143.

79. [JA WIELBIĘ KATUŁA...]

BN IV 6291 k. 240 verso

Podobnie jak wiersz [*Zdawa się mnie niekiedy...*], znajdujący się zresztą na tym samym arkuszu, jest to brulion, zapisany oł., nieczytelny. Czas powstania: trudny do określenia. Gomulicki wskazuje na po 8 listopada 1869 (kojarząc tekst z faktem śmierci Zofii Węgierskiej oraz jej pogrzebu na Montmartre) lub po 25 stycznia 1870 (przeniesienie zwłok Węgierskiej na Montmorency – w tym pogrzebie uczestniczył Norwid). Pdr: OPD, 104, 226, 352-353.

80. [CZEMUŻ BO *PIEŚŃ* MA BYĆ TAK NIEPEWNA...]

BN 6304 k. 58 recto i verso

Atg wiersza w ramach dyptyku *Tyrtej – Za kulisami*. Kartka zapisana dwustronnie, poprawki niebieską kredką. Jest to nowa wersja pieśni Tyreteja z tragedii *Tyrej*. Czas powstania: według Gomulickiego chodzi o 1876 (DZ II, 228) lub koniec 1876 (PWsz II, 410). Pdr: PZ C, 441-442.

81. [NIE MYŚL, NIE PISZ...]

BN IV 6291 k. 3 recto.

Brulionowo atg. Czas powstania: trudny do określenia. Gomulicki wskazuje na 1879 z uwagi na tematykę. Tekst stanowi bowiem rodzaj poetyckiej wskazówki dla portrecisty, z którym edytor utożsamia Panteleona Szyndlera (DZ II, 232-233). Pdr: „Nowiny Literackie” 1948 nr 36 (oprac. Juliusz Wiktor Gomulicki).

82. [O, JAKŻE DROGIM JEST KLEJNOTEM...]

BN IV 6291 k. 241-242

Brulionowy, nieczytelny atg, szczelnie zapisana karta papieru – zapis oł. Czas powstania: trudny do ustalenia, według Gomulickiego 1880 (PWsz II, 410). Tekst ten jest – według edytora – dalszym ciągiem utworu, którego początek zachował się w czystopisie: *Miło być od swego czasu zrozumianym...* Pdr: OPD, 125-128 oraz równocześnie: C. Norwid. *Poezje*. Oprac. Mieczysław Jastrun, Juliusz Wiktor Gomulicki. T. I. Warszawa 1956 s. 228-230.

83. [DO ORŁA...]

BN IV 6291 k. 1

Brulionowy atg, mocno poprzekreślany i redagowany przez Norwida. Na początku atg odrzucony przez Norwida wariant pierwszych czterech wersów – zob. DZ II, 236 oraz PWsz II, 410. Czas powstania: brak bliższych danych utrudnia ustalenie daty. Przesmycki sugerował lata 1880-1883, za nim przyjął to Gomulicki (DZ II, 236 oraz PWsz II, 410). Pdr: RW, 149.

84. CIEMNOŚĆ

BJ rkps 9260 III k. 22.

Jest to odpis wiersza zachowany w papierach po Józefie Bohdanie Zaleskim, przypuszczalnie wykonany przez Dionizego Zaleskiego na podstawie tekstu ofiarowanego Józefowi

Bohdanowi Zaleskiemu (z 1877). Na odwrocie nota Zenona Przesmyckiego: „Autograf – własność – D. Zaleskiego – na 1-ej str. białego, wodnie prążk. arkusika listowego wys. 20,9 x 13,3, dużym, ostrem, dość cienkim pismem widziałem. Atram. Czarny, wyblakły”. Podpis u dołu. Zasadnicza wersja tego wiersza zob. *Vade-mecum*, opis w ATG. Pdr tego przekazu: Adam Krechowicki. *O Cyprianie Norwidzie*. Lwów 1909. T. II. S. 226. Inne publikacje: „Echo” 1877 nr 1 (1 stycznia): jako drugie ogniwo *Rymów dorywczych* (inna wersja przesłana pod koniec 1876 Z. Sarneckiemu).

85. MÓJ ŁASKAWY PANIE!

BJ rkps 7924 IV k. 110-111

Gomulicki podaje, że wiersz ten powstał w ostatnich dniach 1869 lub na początku 1870 i skierowany był do jednego z krakowskich znajomych poety: z prośbą o pomoc w rozpowszechnianiu wydanej *Rzeczy o wolności słowa* (Paryż 1869). Pdr (bez w. 7): Z. Szmydtowa. „Przegląd Warszawski” 1925 nr 45 s. 260.

86. [JESZCZE FRANCJA NIE ZGINEŁA!]

BJ rkps 9260 III k. 16.

Atg przesłany przez Norwida Józefowi Bohdanowi Zaleskiemu 25 sierpnia 1870. Gomulicki przypuszcza, że napisany w kilka dni po klęsce wojsk francuskich pod Gravelotte (18 sierpnia 1870), która zdecydowała o losach wojny francusko-pruskiej. Pdr na podstawie tegoż atg: „Bulletin Polonaise” 1905 nr 207 s. 262-263. Inny atg Norwid dostarczył Karolowi Ruprechtowi (los tego atg nie jest znany, Gomulicki miał jego kopię, jej los jednak obecnie także nieznan), który opublikował tekst w „Czasie” (Kraków) 1870 nr 201. Trzeci atg Norwid przesłał Adamowi Potockiemu do Krzeszowic (obecnie: Archiwum Państwowe m. Krakowa i Województwa Krakowskiego).

87. [JESZCZE FRANCJA NIE ZGINEŁA!]

Archiwum Państwowe m. Krakowa i Województwa Krakowskiego

Atg przesłany przez przez Norwida Adamowi Potockiemu do Krzeszowic po klęsce wojsk francuskich pod Gravelotte (18 sierpnia 1870), która zdecydowała o losach wojny francusko-pruskiej. Inny atg poeta wysłał Józefowi Bohdanowi Zaleskiemu (BJ rkps 9260 III k. 16) – na jego podstawie opublikowano tekst w: „Bulletin Polonaise” 1905 nr 207 s. 262-263. Trzeci atg Norwid dostarczył Karolowi Ruprechtowi (los tego atg nie jest znany, Gomulicki miał jego kopię, jej los jednak obecnie także nieznany), który opublikował tekst w „Czasie” (Kraków) 1870 nr 201.

88. TOWARZYSTWU HISTORYCZNEMU KARTA DZIEJÓW

BN sygn. 9539: „Dwa listy i wiersz Cypriana Norwida” k. 3-4.

Pap. szary, prążkowany, średniej grubości. Arkusz złożony na pół tworzy dwie kartki, każda ma wym.: 13,3 x 10,5. Tekst, zapisany czarnym (obecnie miejscami brunatnym) atramentem, znajduje się na k. 3 recto i verso oraz 4 recto (przy czym tu został zapisany na całej szerokości arkusza – w poprzek zgięcia). Pod tekstem data i miejsce: „1870 Novembra / Paryż” oraz sygn.: „C. Norwid”. Norwid przesłał tekst Józefowi Kwiatkowskiemu, organizującemu udział Polaków w Gwardii Narodowej podczas oblężenia Paryża przez Prusaków. Wiersz znajdował się pierwotnie w zbiorach Biblioteki Szkoły Polskiej na Batignolles. Zaginął w czasie drugiej wojny światowej lub tuż przed nią. W 1991 mieszkaniec Gdyni Krzysztof Krzywicki odsprzedał BN atg, który znalazł się u niego w niewyjaśnionych okolicznościach, będąc przed wojną własnością tejże Biblioteki. Pdr: RW, s. 124-125. Gomulicki wydawał ten tekst według sporządzonej jeszcze przed wojną kopii atg (los kopii nie jest znany).

89. [DO ANNY CZAPLICKIEJ]

Muzeum Adam Mickiewicza (Biblioteka Polska) w Paryżu: MAM 1108.

Papier zeberkowany, złożony na pół i następnie złożony trzykrotnie do formatu sekretnika, środkowe złożenie k. 2 verso stanowi stronę adresową: „Madame M[adam]e A. Czaplicka (de), rue Trauffaut 14, aux Batignolles, Paris” (tu także resztki laku, a także zapiski nieznanej ręki). Tekst wiersza k. 2 recto, poniżej dopisek poety wraz z sygn.: „zostaję z głębokim poważaniem i przyjaźnią Cyrpjan Norwid, 1871. Luty 1° / Paryż.”. Na k. 1 recto oraz na k. 2

verso znaki inwentaryzacyjne, na k. 2 verso pieczęć owalna: „Muzeum Adama Mickiewicza w Paryżu”, na k. 2 verso: „M[muzeum] A[dama] M[Mickiewicza] 1108”. Wiersz powstał tuż po kapitulacji Paryża (28 stycznia 1870) w podziękowaniu za czapkę futrzaną, której właścicielką była Anna Czaplicka – jak przypuszcza Gomulicki, na podstawie domysłów Jana Borejszy (PWsz II, 401) – druga żona Piotra Ławrowa, przebywającego wówczas w Paryżu. Pdr: Roman Brandstaetter. *Nieznany wiersz i list Norwida*. „Gazeta Polska” 1930 nr 288 (podstawa atg w Bibliotece Polskiej w Paryżu).

90. SONET DO MARCELEGO GUYSKIEGO

BJ rkps 9260 III k. 18-19

Papier gładki, kremowy, rogi kartek obcięte i zaokrąglone: pierwotnie kartka złożona na pół, obecnie przechowywana jako pojedynczy arkusz o wym.: 15,7 x 20,9, atrament czarny, obecnie wyblakły i zrudziały; na k. 19 verso dopisek oł., sygnowany dużą literą N. Na lewym górnym marginesie, tuż obok tytułu (*Sonet*) – trudny do odczytania dopisek niebieską kredką: „Arcysłusznie powiedział Gujski o sobie, że zasłużył na sonet – mówcież sobie co chcecie ale ten sonet wart starego Michała Anioła sonetów! N.”. W dopisku epistolarnym do Józefa Bohdana Zaleskiego: „Do Marcellego Gujskiego / jako autora biustu W.K. z Chodzkow / Sonet przez ręce J.B.Z – (dlatego aby Bohdan Zaleski czytał) / 1871 r. / Paryż / Cyprjan Norwid”. Atg przesłany Józefowi Bohdanowi Zaleskiemu, znajduje się obecnie w jego papierach. Tekst powstał – jak twierdzi Gomulicki – w pierwszej połowie września 1871 (DZ II, 223; PWsz II, 401), napisany po powrocie do Paryża rzeźbiarza Marcellego Guyskiego. Pdr: Adam Krechowiecki. *O Cyprianie Norwidzie*. T. II. Lwów 1909 s. 265-266.

91. [MY TAK JUŻ PRZED SIĘ PATRZYMY, WYGNANI]

BCZ sygn. MNK 6919 (dawniej: Ew. XVII-3173) s. 245-248.

Atg wiersza w liście Norwida do Bronisława Zaleskiego: tekst na s. 247. Poniżej sygn. i data: „(Norwid / 1872./Quai Conti)”. Papier kremowy, cienki, prążkowany, atrament czarny, obecnie zrudziały i wyblakły. Gomulicki wskazuje (DZ II, 224, 917), że tekst wiersza powstał

w końcu maja 1872. Autorki Kalendarza (II, 518) dodatkowo uzasadniają te termin, dodatkowo uściślając go: koniec maja lub początek czerwca 1872. Pdr: RW, s. 128.

92. [NA OFIAROWANE SOBIE KWIATY]

BN IV 6291 k. 50 recto.

Pod tekstem zapis z datą i sygn.: „1873 / Paryż / Cypr Kamil Norwid”. Dopisek verso koperty, w której Norwid przesłał tekst Wandzie i Olimpii Wagner: „Zadłużony jestem wdzięcznością względem przynośmy – to jest sztuka na szóste piętro dźwigać, choćby nawet kwiaty!”. List do panien Wagner z 10 października 1873 (PWsz X, 12, 209; tu także obszernie wyjaśnienie towarzyskiego kontekstu okolicznościowego tego wiersza – chodzi o kwiaty, które panny Wagner darowały poecie z okazji jego urodzin lub imienin). Czas powstania: ok. 10 października 1873. Pdr: RW, s. 129.

93. SPÓŁCZEŚNI. (ODPOWIEDŹ)

BCZ sygn. MNK 6919 s. 377-384 (dawniej sygn. Ew. XVII-3173)

Tekst w liście do Bronisława Zaleskiego, który Gomulicki datuje na: po 15 czerwca 1874 (PWsz X, 27, 217). List oraz tekst wiersza (z przypisami) zapisane na 4-kartkowym poszycie, połączonym w środku brązową nicią. Papier kremowy, dość gruby, satynowany, wym.: 20,7 x 15,7 (po złożeniu); s. 379-380 list Norwida do Zaleskiego, zapisany oł.; natomiast na s. 381-384 wiersz i przypiski poety, oznaczone asteryskami. Atrament czarny, obecnie zrudziały i wyblakły. Na s. 377 (pierwszej i okładkowej) tytuł ograniczony do jednego wyrazu oraz podkreślony: *odpowiedź*. Komentarz Norwida: „Ofiaruję Ci moją odpowiedź wzywającym mnie często i z różnej strony o krytykę estetyczną”. Dopiski objaśniające poeta umieścił u dołu poszczególnych kolumn tekstu. Poniżej tekstu uwaga autorska: „Pisałem 1874 lata” oraz sygn.: „Cyprjan Norwid”. Czas powstania: przed 15 czerwca 1874 (zgodnie z datą listu, w którym znalazł się wiersz). Pdr: RW, s. 131-134.

94. [JAK W PATETYCZNEJ CZĘSTO MELODRAMIE...]

BN IV 6291 k. 40.

Beztytułowy tekst atg w papierach po Mieczysławie Geniuszu, które ten następnie przekazał Zenonowi Przesmyckiemu. Poniżej tekstu sygn.: „N.”, na dolnym marginesie dopisek oł. obcej ręki: „[trudny do odczytania wyraz] panny Wandy Wagner – później Pani Geniusz”. Czas powstania: ok. 1874 – jak przypuszcza Gomulicki w DZ (II, 225) lub 23 czerwca 1874 w PWSz (II, 403). Pdr: OPD, s. 105.

95. IMPOSSIBILISSIME!

BN IV 6291 k. 38 recto

Poniżej tekstu sygn. z dopiskiem: „C. Norwid / 1875. Niedziela”. Czas powstania: 1875. Jest to dość żartobliwe wymówienie się od obiadu u państwa Wagnerów. Pdr: RW, s. 135.

96. „OŁÓWKIEM” NA KSIĄŻCE O TUNCE

BCZ sygn. MNK 6919 s. 571-574 (dawna sygn.: Ew. XVII-3173)

Tekst w papierach po Bronisławie Zaleskim, wśród listów z 1879. Sprawa Tunki – miejscowości położonej na Syberii (na południe od Jeziora Bajkał, w pobliżu granicy z Chinami), gdzie zsyłano Polaków po klęsce Powstania Styczniowego. Papier kremowy, prążkowany, wym.: 20,7 x 13,2, marginesy obwiedzione czarną ramką (szablon papieru kondolencyjnego?), atrament czarny. Poniżej tekstu mało czytelna sygn.: „C [- - -] Norwid” oraz data: „1875”. Atg wysłany Bronisławowi Zaleskiemu w formie sekretnika bez znaczków. Gomulicki wskazuje, że tekst wiersza został napisany przez Norwida z okazji przeczytania przez niego „książeczki księdza Wacława Nowakowskiego (E. z S.) Wspomnienia o duchowieństwie polskim znajdującym się na wygnaniu w Tunce (Poznań 1875) [...]” (PWSz II, 403). Czas powstania: przypuszczalnie jesień 1875 (Kal II 600-601). Pdr: RW, s. 130.

97. [POWIEDZ IM, ŻE DUCH ODBRZMIAŁ MYŚLI WIECZNEJ]

BN IV 6291 k. 44.

Poniżej tekstu wiersza data i sygn.: „1875. Cypr[ian] Norwid.” Wiersz przesłany rodzinie Wagnerów, którzy przypuszczalnie zaprosili Norwida na wigilijną wieczerzę. Gomulicki oraz autorki Kalendarza wskazują tu na 26 grudnia 1875, czyli drugi dzień świąt Bożego Narodzenia. Dopisek epistolarny Norwida wspiera tę tezę: „Dziś w niedzielę w nocy – ani pan Leon [Pantaleon Szyndler], ani ja dociągnąć nie mogliśmy do rue des Moines” (PWsz X 65, 229; tu mieszkali Wagnerowie – Kalendarz II, 607). Trudno wskazać tu z pełną odpowiedzialnością datę dzienną. Trzeba przyjąć jedynie, że wiersz powstał w 1875 w okresie Bożego Narodzenia. Pdr: ChimVIII, s. 310-311.

98. LAPIDARIA

BN IV 6291 k. 32.

Poniżej tekstu wiersza sygn. i data: „Cyrjan Norwid. 1876”, niżej dopisek Norwida: „– Wzbronione jest przeinaczać wiersze i wyrzutnie robić, proceder który powoduje iż nic tam niemożna publikować. Norwid.”. Czas powstania: poza datą roczną, trudno określić przy braku stosownej dokumentacji. Gomulicki uznawał, że wiersz został napisany między końcem kwietnia a „przed 6 VI” 1876 (PWsz X, 73, 230). Pdr: ChimVIII, s. 311-312.

99. NA ZGON POEZJI. (ELEGIA)

Waldemar Łysiak – kolekcja prywatna

Atg na dwu kartkach o wym.: 26,8 x 20,9. Jedna karta złożona na czworo uszkodzona, zwłaszcza wzdłuż złożeń. Papier biały, pożółkły, cienki, prążkowany, zapisany czarnym atramentem, obecnie wyblakłym i zrudziałym. W atg zatarty dopisek ręki Norwida: „Dzienniki polskie głoszą upadek Poezyi, cytują, że Adam, Julisz i Zygmunt musieli swym nakładem wszystko wydawać i opłacać, aby istniało [wyraz nie odczytany]. Żyję – milczę – pamiętam – / vale –”. Przez lata ten atg uznawano za zaginiony. Odnaleziono go w papierach po redaktorze „Tygodnika Powszechnego” Jerzego Turowicza, który wszedł w jego posiadanie przez związki rodzinne lub towarzyskie z lwowską rodziną Pawlikowskich. W 2001 atg nabył na aukcji w Krakowie pisarz Waldemar Łysiak. Wiersz powstał w 1870. Gomulicki uważał, że odnosi się do Zofii Węgierskiej i jej śmierci (PWsz II, 400). Atg miał

trafić do Seweryna Goszczyńskiego, bezpośrednio po przeniesieniu ciała publicystki i poetki na cmentarz Montmorency (25 stycznia 1870). Tekst został odnaleziony po zgonie Goszczyńskiego (Lwów 1876). Chcąc go ogłosić w prasie lwowskiej poproszono Norwida o zgodę. Gomulicki przypuszcza, że poeta sporządził nową redakcję wiersza i opatrzył ją napisem: „Ivry 1877”. Pdr: „Ruch Literacki” 1877 nr 28. Wiersz ogłosił Józef Reitzenheim. Pdr oparty na wiernej kopii atg: Zręb₁ (ten atg był ponoć nową kopią wiersza, przesłaną właśnie Reitzenheimowi). Inny przekaz rękopiśmienny tego tekstu przypadł w papierach Aleksandra Niewiarowskiego. Pierwsza redakcja wiersza (znana z atg znajdującego się u Łysiaka) powstała w 1870, druga (z poprawkami), ogłoszona w „Ruchu Literackim” z 1877.

100. Z BUONARROTIEGO

BN IV 6291 k. 49 recto

Tekst stanowiący parafrazę utworu Michała Anioła, znajduje się wśród papierów po Józefie Bohdanie Wagnerze. Poniżej tekstu zapis (z sygn. i datą): „z Buonarrottego C.N. 1876”. Stąd można jedynie wnioskować o dacie rocznej. Według Gomulickiego: druga połowa 1876 (DZ II, 239), a według autorek Kalendarza: koniec roku 1876 (II, 636). Pdr: ChimVIII, 296: tu jako rodzaj komentarza do ilustracji, na odwrocie reprodukcji portretu Pantaleona Szyndlera z 1879 Norwid śpiący. Na tymże portrecie zapis fragmentu wiersza Michała Anioła: „Dolce m'e il sonno, / Più esser di sasso [...] / ma per non isvegliarmi, / Parla basso” (na temat przekładu i dopisku na portrecie: DZ II, 1007-1011). Gomulicki uważał, że dopisek był dziełem samego Norwida (PWSz II, 404), co byłoby dość dziwne i niecodzienne. Raczej należałoby przyjąć autorstwo samego malarza. Pdr: ChimVIII, 296.

101. NA SMĘTNE WIĘŚCI Z WATYKANU

Ośrodek Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie

Beztytułowy brulion po konserwacji wykonanej przez Pracownię Konserwatorsko-Intrologatorską Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu w 2004 znajduje się w specjalnym kodeksie oprawionym w ozdobną skórzaną okładzinę (wym.: 23,3 x 18,6), gdzie umieszczono także inne obiekty, m.in. pojedynczą kartę Pana Tadeusza, list króla Jana III

Sobieskiego z 1687. Atg Norwida na s. 3: pozostawiono tu pierwotną luźną okładzinę z ozdobnego papieru albumowego (znak wodny: KOHINUR), ze złożonymi brzegami, w którym Gomulicki przesłał dokument do Watykanu oraz jego list skierowany do papieża Jana Pawła II. Karta papieru z tekstem brulionowym obecnie mocno pożółkła, w jednym miejscu po stronie recto mocno wystrzępiona i uszkodzona, wym.: 21,7 x 15,5, pismo pospieszne, niewyraźne oł. Atg był w posiadaniu Juliusza Wiktora Gomulickiego (trudno ustalić, w jaki sposób wszedł w jego posiadanie), który ofiarował go w 1984 papieżowi Janowi Pawłowi II, przesyłając list wraz z rękopisem Norwida do Watykanu. Atg obecnie znajduje się w zbiorach Dokumentacji Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie.³ Pdr: „Czas” 1877 nr 284. Atg, na którym opierała się edycja pdr nie jest znany. Następne wydanie za życia autora (przedruk pdr): „Przegląd Lwowski” 1878 z. 1 s. 75-76 Wydania po śmierci Norwida: „Dodatek Literacki” do „Dziennik Wileński” 1926 nr 14. Pdr książkowy: Pini, 156-157: tu zmieniony tytuł (*Na smutne wieści z Watykanu*). Czas powstania: grudzień 1877 (według ustaleń Gomulickiego, PWsz II, 405).

102. NATURALIZM. (SPÓŁCZESNY EKSTREM). RAPSOD

Archiwum Nauki PAN w Krakowie KIII-MI, 131: Papiery Antoniego Wagi (Instytut Zoologiczny PAN: Oddział w Krakowie)

Arkusz cienkiego, prążkowanego, kremowego papieru o wym.: 26,3 x 20,7. Arkusz wielokrotnie złożony do formatu nieco większej koperty, wym.: ok. 8,7 x 10,9. Atrament czarny, zrudziały, przebijający na drugą stronę k. W tekście liczne poprawki oraz dopiski. Początkowo wiersz nosił tytuł: *Naturalizm (spółczesny extrem)*, później pojawiły się: gatunkowy wyróżnik („Rapsod”) oraz adres dedykacyjny („Do Antoniego Wagi etc. etc. etc.”). Poniżej tekstu zapis o miejscu i czasie powstania utworu oraz sygn.: „Ivry 1877. Cyprjan Kamil Norwid”, co pozwala na bliższe określenie daty napisania tekstu: najwcześniej 9 lutego 1877: wówczas to poeta zamieszkał w Zakładzie św. Kazimierza w podparyskim Ivry (zob. Kalendarz II, 650-651). Pdr: Irena Piotrowska. Nieznane wiersze Norwida. „Nowa Kultura” 1958 nr 43 (z 26 października) s. 5: z podobizną tego oraz innych atg Norwida, wraz z dopiskiem epistolarnym. Dopisek ten został po raz pierwszy ogłoszony

³ Zob. Józef Fert: *Cypriana Norwida „Na smutne wieści z Watykanu”. Próba ustalenia tekstu*. „Studia Norwidiana” 27-28: 2009-20010 s. 129-141.

przez Jadwigę Rudnicką: *Trzy niedrukowane dopiski epistolarne Norwida*. „*Studia Norwidiana*” 19: 2001 s. 101-103.

103. [DO MIECZYŚŁAWA GENIUSZA] (Inc.: Nie dopisuję!...)

BN IV 6291 k. 55 recto.

Tekst wiersza na odwrocie listu Mieczysława Geniusza do Norwida przypuszczalnie z 9 sierpnia 1878. Pozwala to na ustalenie daty: *posta quem*. Poniżej tekstu jedynie data roczna: 1878. Gomulicki jednakże podaje ściśle: 11 sierpnia 1877 (DZ II, 944), choć to ustalenie osłabia w komentarzu (PWsz II, 405). Czas powstania: zachowany atg zaproszenia poety przez Mieczysława Geniusza pozwala na przyjęcie daty: ok. 12 sierpnia 1878: „M. Geniusz C. K. Norwidowi posyła pozdrowienie i prośbę, aby zechciał przybyć i chleb przełamać z nim i pokrewnymi mu Egipcjanami, w dzień poniedziałkowy [12 sierpnia], o siódmej z wieczora, naprzec dworca północnego (Rue de Compiègne N° 2). Izis winna powierzenia papierowi, miast ustom, tego, co wyrażone pospiesznie, ale z czcią i uczciwością” (PWsz X, 251). Pdr: RW, 136.

104. CIEMNOŚĆ

BJ rkps 9260 III.

Jest to IV redakcja wiersza. Pochodzi przypuszczalnie z początku 1877. Można ją uznać za wariant II redakcji z *Vade-mecum*. Atg znajduje się w papierach po Józefie Bohdanie Zaleskim. Przy tytule data: „1877”. Poniżej tekstu sygn.: „Cyprjan Norwid”. Czas powstania: brak bliższych danych poza datą roczną. Pdr tejże redakcji: A. Krechowiecki: *O Cyprianie Norwidzie. Próba charakterystyki. Przyczyunki do życia i prac poety na podstawie źródeł rękopiśmiennych*. T. II. Lwów 1909 s. 226. Pierwsza redakcja wiersza – czystopis *Vade-mecum*; druga i trzecia – drukowana w warszawskim czasopiśmie „*Echo*” 1877 nr 1 (z 1 stycznia) w ramach *Rymów dorywczych*; czwarta – atg dla Józefa Bohdana Zaleskiego.

105. SKAŁA-BOLMIROWEJ poemat słowieński – zdawałoby się, iż ze wtórej połowy VII° stulecia – nowo odkryty

BPAU rkps 2234 k. 103-104.

Atg w papierach po Mieczysławie Geniuszu, który wszedł w posiadanie dokumentu przypuszczalnie za sprawą swoich teściów Józefostwa Wagnerów. Arkusz gładkiego, szarego papieru, naddarty w miejscach złożenia na pół: ślady złożzeń do formatu sekretnika; wym.: 31,1 x 21,1. Atrament czarny, zrudziały, szereg odręcznych poprawek autorskich, wykonanych czarnym atramentem. Tytuł umieszczony poniżej tekstu, poniżej zaś tytułu sygn.: „C.N.”, a jeszcze niżej data: „1878 [lub: 1875]”. Na s. adresowej zapis ręki Norwida: „M.M.M. / J.B.Wagner. / rue de Moines 21 / Batignolles / Paris”. Obok zaś dopisek: „vico” oraz powtórzony kaligraficznym pismem adres. Nadto zapiska sporządzona niebieską kredką: „Z za wezbranej / rzeki – z zapo-/mnianego świata”. U dołu k. 104 recto Mieczysław Geniusz zapisał: „Za wzór służyły postaci Bolesława Plucińskiego / i Wieńczysławy Brzezickiej – narzeczonych / a później małżonków. / Bolesław Pluciński jeszcze żyje – więc z ogłoszeniem / należy się wstrzymać jeszcze lat 20. / Kraków, d. 9 – VII – 1910. / Geniusz”. Ta uwaga okazuje się nieaktualna z uwagi na datę publikacji pdr: Tadeusz Smoleński. *Egipskie norwidiana*. „Ateneum Polskie” (Lwów) T. II 1908 s. 106-107. Czas powstania: 1878.

106. DO BRONISŁAWA Z.

BCZ MNK 6919 s. 579-582 (dawniej sygn.: Ew. XVII-3173), s. 582: adres listowy.

Atg wiersza. Papier gruby, obecnie poszarzały, złożony w pół, wym.: 30,8 x 21, wielokrotnie złożony do formy sekretnika. Atrament czarny, obecnie wyblakły, zrudziały. Poniżej tekstu wiersza formuła epistolarna: „Vale”; sygn.: „Cyprianus Camillus Norwid” oraz data: „1879”. Atg z tekstem wiersza przesłany Bronisławowi Zaleskiemu 21 stycznia 1879 na adres: „Monsieur Monsieur Br. De Zaleski, Quai d’Orlean N-o 6, Paris”. Czas powstania: zgodnie z odciskiem stempla pocztowego, ok. 21 stycznia 1879. Norwid nawiązuje do tego wiersza w liście do Zaleskiego z 31 stycznia 1879: „List Do B.Z., który (naturalnie że z wszelkimi prawami autr[ski]mi) miałem przyjemność Ci ofiarować, byłoby dobrze przesłać do Wejmaru staremu Radcy Stanu von Goethe, bo on by ocenił!”(PWsz X, 127). Pdr: RW, s. 138-1842.

107. BRONISŁAWOWI Z. Z PIÓREM

BCZ sygn. MNK 6919 s. 583-586.

Do atg Norwid dołączył czarne pióro egzotycznego ptaka (być może sępa, o którym mowa w wierszu?), który zachował się w papierach po Bronisławie Zaleskim. Tekst i pióro na arkuszu pap. zbliżonym kształtem oraz grubością do tego, który został użyty do zapisu tekstu wiersza, wym.: 30,8 x 21,5. Papier składany wielokrotnie, aby stosownie opakować dołączone do przesyłki pióro, które do tego zostało przez nadawcę (?) zaostrzone (przygotowane do pisania). Przesyłkę Norwid musiał dostarczyć osobiście lub przez osoby trzecie, ponieważ brak śladów i oznak pośrednictwa pocztowego. Czas powstania – można wyznaczyć tylko datę roczną: 1879. Pdr: RW, 143.

108. PRZEPIS NA POWIEŚĆ WARSZAWSKĄ

BN IV 6291 k. 46 recto

Atg w papierach Mieczysława Geniusza. Poniżej tekstu sygn.: „Cyprian N.” oraz data: „1879”. Rękopis z autorskimi poprawkami. Poniżej tekstu dopisek oł.: „Stryj Inocenty Zbigniewa”, dotyczący noweli (czy też powieści) Marii Sadowskiej (pseud. Zbigniew) pt. *Stryj Inocenty* (Warszawa 1879). Czas powstania: trudno określić bliżej poza datą roczną – 1879. Pdr: Satyra polska. Antologia. Oprac. J. Lemański. T. II. Warszawa-Lwów [1914] s. 111-112.

109. LA RELIGION DE MR LE SÉNATEUR COMTE VICTOR HUGO

Ukraińska Akademia Nauk w Kijowie sygn. XXIV: 1468-1472.

Atg na osobnej kartce, dopisek epistolarny (oł.) na bilecie wizytowym; poniżej tekstu sygn.: „Cyprian Norwid”, niżej data: „1880”. Jest to czystopis. Istnieje kopia tego atg sporządzona przez Mieczysława Żółkiewskiego na podstawie wersji przesłanej w liście Chodźkiewicza z 13 czerwca 1880: BN IV 6234 k. 222 verso (wydanie: PWsz X, 147, 262-263). Inny przekaz (druga redakcja tego tekstu): w liście Norwida do Seweryny Duchinińskiej z pierwszej połowy 1880 – ten atg zaginął – edycja tego przekazu: WP IX, 419 (tytuł *Fraszka* i zestawienie

odmian w stosunku do atg przeznaczonego dla Chodźkiewicza. Tekst drugiej redakcji (pt. *Fraszka*): PWsz X, 146-147, 262. Czas powstania: pierwsza połowa czerwca 1880 (DZ II 233; PWsz II, 407 oraz Kalendarz II, 713-714). Pdr: „Bluszcz” 1880 nr 39 (z 29 września).

110. PIĘKNO-CZASU

BN IV 6291 k. 10 recto.

Poniżej tekstu data, miejsce: „1880. Paryż” oraz sygn.: „Cyprjan Norwid”. Rzecz ofiarowana Sewerynie Duchyńskiej, zachował się w papierach po niej w BN. Czas powstania: trudny do konkretyzacji poza roczną datą z napisu. Pdr: RW, 146.

111. [MIŁO BYĆ OD SWEGO CZASU ZROZUMIANYM...]

BN IV 6291 k. 2 recto.

Jest to kaligraficzny początek wiersza, którego dalsza część – jak uważa Gomulicki (PWsz II, 413) – pojawia się w ułamku poetyckim [*O, jakże drogim jest klejnotem...*]. Czas powstania: Gomulicki wskazuje na 1880 (DZ II, 233), choć płynnie przesuwając te daty choćby w opisie reprodukcji atg w PWsz na 1877/1880 (PWsz XI, il. 109). Pdr: RW, 150.

112. ROZEBRANA. (BALLADA)

BN IV 6291 k. 47-48 recto

Atg w papierach po Zygmuncie Bohdanie Wagnerze. Poniżej tekstu sygn.: „– Cyprjan Norwid”, niżej data: „1881”; na k. 48 verso dopisek z telegramu Józefa Ignacego Kraszewskiego, kwitującego odbiór atg wiersza, sygnalizujący poecie niemożność jego publikacji z uwagi na cenzurę: „... Niestety! musi ona pozostać w małym tylko kółku znaną, odczuta i chwaloną bo Ci co ją rozbiegali nie lubią, aby mówiono o niej. J.J.Kraszewski. Telegram z 27 kwietnia 1881 r.”. Czas powstania: telegram wskazuje na kwiecień 1881; wersja dla Wagnera powstała przypuszczalnie w kwietniu 1881, o czym świadczy jego podziękowanie za „balladę” w liście z początku maja 1881: „Kochany Panie Cyprianie –

Serdecznie dziękuję za *Rozebraną* i telegram [...]” (PWsz X, 266). Pdr: „Krokwie” 1921 z. 2 (oprac. Zenon Przesmycki).

113. MÓJ PSALM

BN IV 6291 k. 8.

Atg w papierach po Sewerynie Duchieńskiej. Poniżej tekstu wiersza sygn. i data: „C. Norwid”, „1882”. Czas powstania: znana jest tylko data roczna (z napisu w atg). Pdr: ChimVIII, 313 (w dziale: „Z cyklu *Vade-mecum*”).

114. SPOWIEDŹ [TE CZARUJĄCE NA ZIEMI ISTOTY...]

BN IV 6291 k. 12 recto.

Wiersz przesłany Sewerynie Duchieńskiej: zob. listy do niej z ok. 10 i 11 czerwca 1882. Poniżej tekstu przypis poety, który dosłał w osobnym liście do Duchieńskiej: tu prośba, aby adresatka dołączyła ów przypis do tekstu wiersza. Poniżej tekstu utworu dopisek: „tego czerwca 7° 1882” oraz sygn.: „Cyprian Norwid”. Czas powstania: określa dopisek autorski pod tekstem wiersza – 7 czerwca 1882, choć oczywiście nie można wykluczyć, że powstał on wcześniej. Pdr: PW, 311 (edycja przypisu – s. 593).

115. SŁOWIANIN. DO TEOFILA LENARTOWICZA

BN IV 6291 k. 11 recto

Atg wiersza w liście Norwida do Teofila Leanartowicza, który Gomulicki datował na koniec czerwca 1882, by następnie nieco zmodyfikować tę datację: czerwiec-lipiec 1882 (PWsz X, 178-179). Poniżej tekstu sygn. i data: „Cyprian Norwid, 1882”. Jeszcze poniżej początek listu do Lenartowicza. Czas powstania: data wiąże się z listem do Lenartowicza, tzn. czerwiec-lipiec 1882 (choć jak wskazują autorki Kalendarz II, 754 nie jest ona pewna i oczywista). Pdr: „Kultura” 1932 nr 5 (oprac. Zenon Przesmycki).

116. EPIZOD

MNK: Zbiór rękopisów po Stanisławie Larysz Niedzielskim (depozyt powierzony p. Matyldzie Osterwinie)

Atg to ćwiartka kartki papieru listowego, którego wewnętrzne strony są wypełnione tekstem wiersza (k. 1 verso oraz k. 2 recto): pisany jest na szerokość obu stron, bez dzielenia na dwie kolumny, zgodnie z zagięciem stron. Atrament czarny, podkreślenia – niebieską kredką. Na k. 1 recto adres – niebieską kredką. Informację o lokalizacji atg: PWsz II, 409, PWsz X, 280 oraz PWsz VII, 728. Obecny jednak los atg nie jest znany – nie ma go bowiem w MNK. Dokument należy chyba uznać za zaginiony. Stanisław Larysz Niedzielski to właściciel Śledziejowic koło Wieliczki. Czas powstania: Gomulicki podaje, nie bez wahania: zima 1883 (PWsz X, 196, 280). Uważa on, że tekst wiersza łączy się z zainteresowaniem Norwida batalistycznymi obrazami Juliusza Kossaka. Wysyłając wiersz Kossakowi Norwid zaopatrzył przesyłkę w uwagę: „Wielmożnemu J. Kossakowi malarzowi batalii N.” oraz: „Kossakowi, którego adresu nie znam, bo tak u Polaków są wszystkie stosunki i powzajemnienia – wszystko na zabawkę!” (OPD, 250). Pdr: OPD, 131 oraz „Archiwum Literackie” T. I: Miscellanea z okresu romantyzmu. Wrocław 1956 s. 173.

POEMATY

1.[Z „BOSKIEJ KOMEDII” DANTEGO]

MNK rkps 1507 s. 1-8 nlb. [Pieśń I *Piekła*; Pieśń III *Piekła*; Pieśń XXVIII *Czyśca*]

Atg mieści kilka fragmentów przekładów z dzieła Dantego. Papier to wyrwane z zeszytu arkusze, złożone i włożone w siebie, tworzą 4 niefoliowane karty, o wym.: 18,7 x 13,7. Papier

biały, obecnie pożółkły, gładki, zwykły, dość cienki (przebijają pismo ze strony odwrotnej); k. 4 przedarta na wysokości połowy od brzegu, na głębokości 3,5; atrament czarny, obecnie wyblakły, zrudziały. Dokument niemal bez poprawek – przypuszczalnie czystopis. Na k. 1 recto – k. 2 verso: „O piekle – pierwsza pieśń”. Na k. 1 recto dopisek: „Rękopism Juliusza Słowackiego. Są to próbki tłumaczenia Danta przesłane w 1836 Zygmunutowi Krasieńskiemu i dotąd niedrukowane. Hrabini Katarzynie Potockiej ofiaruje Konst. Gaszyński. Paryż 30 czerwca 1862 r.”. Pieśń I Piekła – na k. 1-2. Pieśń III Piekła: na k. 3 verso i recto „Z Pieśni III o piekle”; informacja autorska przy tytule: „– tam gdzie Mićkiewicz w tłumaczeniu swoim się zatrzymał (w oryginale nr 30)”, po ostatnim wersie tłumaczenia tej części linia i dopisek Norwida: „(w oryginale 96)”. Na k. 4 recto i verso „O czyściu dwudziesta ósma pieśń” (tytuł podkreślony), ostatni akapit dopisany ręką Norwida wzdłuż prawego brzegu k. 4 verso, od dołu do góry; po kresce ręką Norwida zapis: „(w oryginale 74)” – koniec tekstu sygnalizuje falista linia. Zagiął fragment atg z tłumaczeniem Pieśni II *Piekła*. Przyjmuje się, że Norwid pracował nad tymi przekładami w latach 1846-1847. Chciał przetłumaczyć całość, choć ostatecznie skończył na nielicznych fragmentach. Dochowały się: Pieśń I, Pieśń II, fragment Pieśni III (w. 31-96) *Piekła* oraz dwa fragmenty *Czyśćca* (Pieśń VIII w. 1-45 oraz XXVIII w. 1-75). Ten pierwszy fragment *Czyśćca* przetłumaczył poeta podczas swego uwięzienia w Berlinie (lub tuż po opuszczeniu więzienia) w 1846 i dołączył potem do Modlitewnika, który skomponował dla swego przyjaciela Włodzimierza Łubieńskiego. Odnalazłszy w papierach po Krasieńskiego tłumaczenia mylnie przypisał Słowackiemu: w 1862 ofiarował je Katarzynie Potockiej, szwagierce Zygmunta Krasieńskiego. W Archiwum Potockich atg znajdował się do 1945. Pdr: Pieśń I i II *Piekła* (w przypadku Pieśni II brak obecnie atg): *Boskiej Komedii Danta pierwsza i druga pieśń o piekle*. Tłumaczenie z włoskiego przez Cypriana Kamila Norwida. „Pokłosie. Zbieranka literacka na korzyść sierot” VI: 1862 [recte: 1861] s. 49-60 (Poznań); Pieśń III Piekła: Juliusz Wiktor Gomulicki. *Z ineditów Cypriana Norwida*. „Poezja” 1965 nr 1 s. 3-4 oraz Pieśń XXVIII *Czyśćca*: Juliusz Wiktor Gomulicki. *Z niedrukowanych poezji Cypriana Norwida*. „Miesięcznik Literacki” I: 1966 nr 2 s. 16-17.

2.PSALMÓW-PSALM JAKO „PIEŚNI SPOŁECZNEJ” POSZYT TRZECI

Biblioteka Raczyński w Poznaniu sygn. 2045.

Osobny poszyt, który od 1996 został oprawiony w skórę. Składa się z 12 lb. kart o wym.: 27 x 24. Papier biały, k. 11 mocno zabrudzona. Dedykacja, motto oraz pieśni V-X pisane atramentem granatowym o morskim odcieniu, pieśni I-IV czarnym, obecnie wyblakłym. Pismo staranne. Niewielka liczba poprawek w tekście może świadczyć, że jest to czystopis. Strony są liczbowane: od 3 do 26, przy czym liczby nieparzyste zostały przekreślone. Karty tytułowej brak; k. 1 recto (s. 3) – dedykacja; k. 2 recto (s. 5) – motto; k. 3 recto – k. 9 recto (s. 7-19) – tekst wierszowany; k. 10 (s. 21-22) – objaśnienia; k. 12 verso (s. 26) u góry, skośnie oł.: „Paris, rue St. Lazare 96”. Karty: 1 verso (s. 4), 2 verso (s. 6), 9 verso (s. 20), 11 (s. 23-24), 12 recto (s. 25) – vacat; k. 1-8 od środka prawego brzegu do połowy przedarte i podklejone, k. 9 w $\frac{3}{4}$ od dołu oddarta. Atg zachował się w Wierzenicy (Poznańskie), która była siedzibą Augusta Cieszkowskiego – odnalazła go Róża z Potockich Raczyńska. Przed II wojną światową znajdował się w Rogalinie (siedzibie Raczyńskich). Przed jakiś czas uchodził za zaginiony. W 1964 zakupiła go Biblioteka Raczyńskich od pani Kazimiery Przybylskiej, ta zaś otrzymała dokument od swego ojca, naczyciela, który ją znalazł we wsi Wiórek w Poznańskim.

Tekst poematu został napisany przez Norwida przypuszczalnie w 1850: na to wskazuje data umieszczona poniżej dedykacji: „Do Augusta C., poema przypisując”. Gomulicki uważa, że utwór powstał w pierwszej połowie tego roku (PWsz X, 264), o czym świadczy list Norwida do Władysława Bentkowskiego z 26 września 1850. Zapis adresu (zob. wyżej) na k. 12 verso – to adres, pod którym Norwid mieszkał od połowy maja 1850. Recenzja broszury Kosińskiego, o której mowa w przypisie do w. 274 ukazała w „Przeglądzie Poznańskim” w czerwcu 1850. Autorki *Kalendarza* (w tym także edytor w DW) określają czas powstania na: lato 1850 (Kalendarz I, 396).

Pdr: Cyprian Kamil Norwid: *Psalmów-psalm*. Oprac. Stanisław Wasylewski. „Wiadomości Literackie” 1933 nr 55 (526) z 24 grudnia s. 2-3.

3.[WĘDROWNY SZTUKMISTRZ]

BPAU kodeks 2077 k. 121-124.

Atg zachował się w spuściznie po Teofilu Lenartowiczu. Dokumenty po Lenartowiczu przekazał Stanisław Leszczyński, jego spadkobierca, Ignacemu Chrzanowskiemu. Ten zaś w

1912 ofiarował je BPAU. Utwór zapisany w czterokartowym zeszycie, wym.: 19,7 x 15,5, który powstał ze złożenia na cztery większego arkusza gładkiego białego papieru. Beztytułowy tekst poematu na k. 121 recto – 123 verso. Jest to czystopis, niemal bez poprawek, atrament granatowy, w. 113 zapisano dwukrotnie (w formie reklamantu). Poniżej tekstu utworu zapis: „(nieskończone)” oraz sygn.: „Cyprian Norwid”. Przesmycki i Gomulicki – w oparciu o dane biograficzne i stylistyczne – uważają, że poemat powstał w 1854-1856. Pierwszy skłania się ku 1856, drugi zaś – 1855 (PWsz III, 725-726). W Kalendarz: „najwcześniej w 1855” (Kalendarz I, 602). Sawicki wskazuje na ramowo określoną datę: 1854-1856 (DW III, 442). Pdr: Zenon Przesmycki: *Trzy niewydane fragmenty epickie Cypriana Norwida*. „Myśl Polska” I: 1915 z. 3 s. 99-104. Także osobna odb.: Zenon Przesmycki: *Trzy fragmenty epickie Cypriana Norwida z odnalezionych rękopisów poety roku 1915 do druku podane*. Warszawa [1915] s. 1-10.

4. WITA-STOSA PAMIĘCI ESTETYCZNYCH ZARYSÓW SIEDEM

BN II 6922 k. 1-6.

Sklejka sześciu kart białoszarego papieru, zapisanego czarnym atramentem, obecnie mocno wyblakłym. Atg znajdował się niegdyś u Karola Estreichera, który z kolei przekazał go Zenonowi Przesmyckiemu. Obecnie zaś w Archiwum Norwidowskim Miriama w BN. Utwór cykliczny – jak domyśla się Przesmycki i Gomulicki – pisany przez kilka lat. Drugi z edytor wskazuje, że całość złożona ze Wstępu, Epilogu oraz siedmiu różnej długości tekstów poetyckich „została skomponowana w r. 1856, i to w jego pierwszej połowie, i przesłana do Krakowa Lucjanowi Siemieńskiemu” (PWsz III, 767). Pdr: Dodatek Miesięczny do „Czasu”. Rok I: 1856 T. II s. 145-152.

5. BENVENUTA CELLINIEGO „CAPITOLO FATTO IN PRIGIONE E LODE DI DETTA PRIGIONE

Archiwum Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Bogarodzicy Dziewicy Niepokalanie Poczętej w Dębicy (B-I-I)

Atg tłumaczenia Norwida znajduje się w zespole rękopisów tekstów przeznaczonych dla „Pokłósia”. Posiadaczem tych pism był Edmund Bojanowski, redaktor „Pokłósia”. Art składa się z 4 kart białego (obecnie żółkłego) białego cienkiego papieru, nierówno uciętego; wym.: 30,4-30,1 x 20,2-19,2, zapisanych dwustronnie, o ciągłej foliacji 126-129 w obrębie zespołu (oł.) w prawym górnym rogu i foliacji „indywidualnej”: I, Ia, 2, 2a, 3, 3a, 4, 4a (atramentem) w lewym dolnym rogu; numery s. na k. 127 recto – 129 verso są numerowane ceglastą kredką od 1 do 6 (k. 126 ze Wstępem Norwida nie jest numerowana. Na k. 129 verso, po 20 fragmencie poematu, uwaga w nawiasie: „Tu kończy się rękopism Celliniego” oraz sygn.: „C. Norwid”. Niżej, na wysokości 2/3 strony, Lenartowicz wpisał w poprzek swój wiersz pt. *Pokłosie*. Wszystkie karty atg mają ślady złożenia. Przesmycki uważał, że tłumaczenie [Pochwały więzienia] Celliniego powstało w końcu 1846 po wyjściu Norwida z więzienia berlińskiego (PZA, 777-779). Bogdan Zakrzewski przybliżał czas powstania utworu do czasu jego pdr w „Pokłosiu” (*Norwid w „Pokłosiu” Edmunda Bojanowskiego*. „Pamiętnik Literacki” L: 1959 s. 586-593). Gomulicki nieznacznie przesunął ten czas na jesień 1855. Datę przed 10 czerwca 1855 – co wynika z korespondencji poety – przyjmuje także Stefan Sawicki (DW III, 447) oraz autorki Kalendarza (Kalendarz I, 584). Pdr: „Pokłosie” V: 1856 (recte: 1857) s. 185-196 [Poznań]. Wyd. następne: *Żywot Benvenuta Celliniego własnoręcznie spisany we Florencji*. Przełożył i opracował Stanisław Machniewicz. Warszawa [1910] cz. III s. 112-118 (bez Wstępu Norwida).

6.RZECZ O WOLNOŚCI SŁOWA

BN sygn. 6316 k. 1-38.

Atg jest brulionem. Składa się z 38 luźnych kart, o wym.: 22,5 x 13,5 i mniej, foliowanych oraz paginowanych. Papier różnej grubości, przeważnie cienki, prążkowany, szary i poźółkły (k. 8 cienka bibułka). Kilka wąskich pasków papieru, z fragmentami tekstu, doklejonych do zasadniczych kart. Na k 1 recto – tytuł niebieską kredką: „Cypriana Norwida / rzecz / o wolności słowa”, poniżej: „Wstęp” oraz „1869”; na k. 35 verso: ciemnogrnatowy odcisk owalnej pieczęci – wewnątrz wizerunek orła (godło), brzegiem napis druk.: „Biblioteka Narodowa”. Tekst pisany różnymi rodzajami i różną grubością atramentu: czarnym cienkim, rudobrazowym wodnistym, brązowym. Tekst pełen przeróbek, skreśleń, poprawek. Podkreślenia słów lub większych fragmentów tekstu 1-, 2-, 3-, a nawet 4-krotne wykonane

czarnym lub brunatno-brązowym atramentem, także czerwoną lub niebieską kredką, linią ciągłą oraz – w nielicznych przypadkach – przerywaną. Nadto pogrubione i powiększone litery wyrazów, także wyrazy czy większe zwroty. Część tekstu atramentowego nanoszona na tekst oł. Karty pofoliowane niebieską kredką od 2 do 35; s. tytułowa bez foliacji. Foliacja nie uwzględnia 3 kart pisanego prozą Wstępu, który powstał później niż zasadniczy tekst poematu. Paginacja wpisana oł. (przypuszczalnie obcej ręki) znajduje się na każdej z kart w górnym rogu: po stronie recto – w prawym; a po stronie verso – w lewym. Po wygłoszeniu publicznym 13 maja 1869 Rzeczy o wolności słowa atg-brulion trafił dzięki staraniom Stowarzyszenia Pomocy Naukowej – organizatora prelekcji Norwida – do drukarni braci Rouge, Dunon i Fresné. W trakcie pracy nad tekstem zecerzy zagubili 13 kart pierwowpisu. Norwid musiał odtwarzać zagubioną część tekstu. Poemat ukazał się w październiku 1869. Atg po wydaniu wrócił do poety, który ofiarował go Marianowi Sokołowskiemu, ten zaś w 1905 przekazał rkps Przesmyckiemu. Po drugiej wojnie światowej atg zasilił zbiory BN.

Pdr: Cypriana Norwida Rzecz o wolności słowa wygłoszona przez autora na jednym z odczytów publicznych, urządzonych przez komitet Stowarzyszenia Pomocy Naukowej w Paryżu dnia 13 maja 1869. Paryż 1869 ss. 96.

7.[Z „ODYSEI” HOMERA] [WSTĘP, RAPSODIA I ORAZ RAPSODIA XI]

BN II 6317 k. 1-2 (Wstęp), k. 3-14 (Rapsodia I), k. 15-16 (Rapsodia XI)

Pierwsze dwie karty atg zapisane dwustronnie, czarnym, obecnie wyblakłym, zrudziałym atramentem, papier brudnobiały, gładki, dość gruby, wym.: 20,8 x 15,8; k. 2 dwustronnie zaplamiona. Wzdłuż górnego brzegu k. 1 recto napis ręką Norwid, potem przekreślony: „(wstęp – na poniedziałek u P. Hrab. Czapskiej)” – oddzielony od tekstu linią falistą i krzyżykiem. Poniżej linii, z lewej strony, powiększonymi i pogrubionymi minuskułami: „Wstęp”; k. 12 przyklejona do k. 11, k. 14 verso zapisana tylko w 1/3 od góry. Prócz foliacji ciągłej całego rkps jest także osobna foliacja od 1 do 15 (czerwoną kredką), tej części, gdzie znajduje się tekst Rapsodii I. U góry k. 3 recto tytuł: „ODISSEA” – Rapsodia I, oddzielony od jej tekstu grubą kreską. Poniżej tekstu na k. 16 recto linia w funkcji sygnału końca. Tekst z dużą liczbą poprawek oraz skreśleń. Jest to brulion. Norwid przetłumaczył z *Odysei* Homera Pieśń I oraz fragmenty z trzech innych pieśni. Zajmował się tym w 1869, potem 7 lutego 1870 czytał fragmenty na wieczorze literackim w salonie hr. Eleonory Czapskiej. Prawdopodobnie

w 1872 poeta użyczył ich Sewerynie Duchieńskiej, która wykorzystała je w swojej fr. recenzji dzieła Klarysy Bader *La femme grecque*: „Biblioteka Warszawska” 1872 T. IV (tu dwa fragmenty: całe tłumaczenie Pieśni VI oraz 8 wersów z przełożonej w całości Pieśni I). W 1876 Norwid chciał wydać tekst przekładów w jednym z krajowych pism. Do wydania nie doszło, ale teksty znalazły się w rękach Adama Pługa (Antoniego Pietkiewicza), redaktora „Kłosów”. Ten przekazał autografy przed swoją śmiercią Zenonowi Przesmyckiemu – choć już wówczas brakowało tłumaczenia fragmentu pieśni XIX. Później zaginął też fragment Pieśni VI (zob. niżej): długo znany był tylko z odpisu z archiwum Przesmyckiego: BN IV 6324 k. 126 recto i verso (do ½ strony). Atg znalazł się w 1973 i stał się własnością Juliusza Wiktora Gomulickiego, który odstąpił go w 1994 BN.

Wstęp – pdr: ChimVIII, 257-259;

Rapsodia I – pdr w. 407-414: Seweryna Duchieńska. *Kronika zagraniczna i literacka, naukowa i artystyczna*. „Biblioteka Warszawska” 1872 T. IV s. 447; pdr całości: ChimVIII, 260-277.

Rapsodia VI (fragmenty) – pdr: ChimVIII, 281-283.

8. [Z „ODYSEI” HOMERA] [RAPSDIA VI]

BN akcesja 14269 k. 1-2 nlb.

Papier zwykły, gładki, dość gruby, biały, przybrudzony, wym.: 19,5 x 14,8-15,2. Tekst rapsodii zapisany na k. 1 recto i verso oraz k. 2 recto (zapisane w ¾ od góry); k. 2 verso – vacat. Tytuł: „ODISSEA” – Rapsodia VI, podkreślono i uzupełniono wskazaniem na początek tłumaczenia w oryginale. Na temat tłumaczeń Norwida *Odysei* Homera zob. wyżej. Przez długie lata ten fragment tłumaczenia Odysei przez Norwida był uznawany za zaginiony – funkcjonował w odpisie z archiwum Przesmyckiego: BN IV 6324 k. 126 recto i verso (do ½ strony). Pdr: podobnie jak w przypadku Rapsodi I (zob. wyżej): Seweryna Duchieńska. *Kronika zagraniczna i literacka, naukowa i artystyczna*. „Biblioteka Warszawska” 1872 T. IV s. 452-453.

9. ASSUNTA (CZYLI SPOJRZENIE). POEMA

BJ 9259 k. 1-31.

Poszyt oprawiony w skórę: podczas renowacji w 1937 dołączono doń 4 karty ochronne, po 2 na początku i na końcu. Tekst Assunty – 31 k. w tym 30 lb. kredką czerwoną. Wym. kart: 18,8 x 14,9 (zaokrąglenia zewnętrznych rogów), papier biały, gładki, gruby. Atrament czarny, zrudziały, na k. 24-25 bledszy. Liczne poprawki i skreślenia oraz znaki odsyłaczowe – atramentem o różnych odcieniach czerni, czerwoną i/lub niebieską kredką. Foliacja k. 26-30 została poprawiona, przedtem: 24-28. K.1 recto – tytułowa: u góry imię i nazwisko autora oddzielone falistą linią od tytułu: „Assunta / (czyli spojrzenie) / poema. Na k. 1 verso uzupełnienie do pierwszej części wstępu, który znajduje się na k. 2 recto; k. 2 verso – vacat; k. 3 recto: druga strona tytułowa: „Assunta / (spojrzenie ku Niebu) / napisał Cyprian Norwid”. „Assunta” – wersalikami o podwójnym konturze, reszta liniami pisanymi, z tym że część w nawiasie – powiększonymi i niełączonymi. Poszczególne człony informacji oddzielone graficznie małymi trójkątami. U dołu linia falista. K. 3 verso – vacat; k. 4 recto – motta; k. 4 verso – vacat; k. 5 recto – 9 recto: pieśń I; k. 9 verso – k. 14 verso: pieśń II; k. 15 recto – k. 20 recto: pieśń III; k. 20 verso – k. 30 verso: pieśń IV wraz z obszernym przypisem odnoszącym się do oktawy II w. 1 „Sporzenie ku Niebu” (k. 21 recto – k. 25 verso); k. 31 – vacat. Numeracji poszczególnych pieśni – cyframi rzymskimi: kontur czarnym atramentem, wypełniony niebieską kredką. Numeracja oktaw – cyframi rzymskimi, przy czym pierwotne błędne numery oktaw IX-XV pieśni II (o cyfrę niższe) oraz V-VII, XVII pieśni III i XI pieśni IV (o cyfrę wyższe) zostały przekreślane lub przerobione. Trudno jednoznacznie ustalić, kiedy powstał poemat. Norwid zostawił aż trzy roczne daty. Pierwsza: 1870 w przekreślonej sygn. poniżej tekstu pieśni I oraz w datacji po tekście pieśni IV, poniżej napisu: „Koniec poematu Assunta”. Druga: 1877 – to wynik przerobienia daty we wspomnianej sygn. Trzecia: 1879 – z przerobienia daty umieszczonej po tekście całego poematu. Trzon zasadniczy tekstu powstał w 1870. Potem Norwid wracał do tekstu kilkakrotnie. Gomulicki uzasadnia, że zmiany wprowadzone w 1879 dotyczyły głównie poszerzenia tekstu o 2 karty przypisu *Sporzenie ku Niebu*. Zob. PWsz III, 743-744. Takie wyjaśnienie przyjmuje także DW III, 555. Pdr: Józef Kalenbach. „Przewodnik Naukowy i Literacki”(Lwów) T. XXXV: 1907 z. 11 s. 961-988 (wydawca korzystał z atg oraz odpisu poematu, które były w posiadaniu Dionizego Zaleskiego). Wyd. nast.: osobna odbitka powyższego wydania – Cyprian Norwid. *Assunta*. Lwów 1908.

10. EMIL NA GOZDAWIU. POEMA

BN I 6315 k. 1-10.

Atg przechowywany jest w Archiwum Norwidowskim Zenona Przesmyckiego BN. Ten otrzymał go od Wacława Gasztowta, prof. Szkoły Polskiej na Batignolles w Paryżu. Gasztowt otrzymał rękopis poematu od Dybowskiich, krewnych Norwida. Zenon Przesmycki wszedł w posiadanie atg ok. 1897. Atg składa się z 10 kart białego gładkiego papieru, wym.: 18,5 x 14,5, wyrwanych z jakiegoś poszytu lub zeszytu. Czarny atrament, pismo staranne, pochyłe. Na k. 1 recto u góry – imię i nazwisko autora wpisane dużymi literami i podkreślone. Niżej pochyłym pismem tytuł utworu: „Emil / na Gozdawiu / poema”. Po ostatnim wyrazem linia. W górnej płaszczyźnie k. 1 verso motto „z perskiego poety”. Tekst na k. 2-6 (dwustronnie) oraz na k. 7 recto; k. 7 verso oraz pozostałe karty niezapisane. U dołu k. 7 recto wycieniowana duża cyfra „4”, zapowiadające kolejną część utworu, której brak w atg. Według Gomulickiego dochowany atg nie jest pierwowpisem, ale wtóropisem, opartym na bliżej nieznanym brulionie lub wcześniejszym czystopisie (PWSz III, 747). Uważał on, że tekst poematu został napisany wcześniej: w czerwcu – grudniu 1871 (PWSz III, 747-748), co nie kłóci się z opinią Przesmyckiego, który wskazywał, iż atg – który znamy – pochodzi z lat 1878-1879 (przypis do: *Trzy niewydane fragmenty epickie*. „Myśl Polska” 1915 z. III s. 442). Pdr: tamże, s. 431-437 oraz osobna odb. *Trzy fragmenta epickie* s. 33-43.

11. „A DORIO AD PHRYGIUM”

BN I 6314 k. 1-16.

Atg w Archiwum Norwidowskim Zenona Przesmyckiego, który otrzymał go od Wacława Gasztowta. 16 kart oprawionych (w 1955 w Pracowni Konserwacji Zabytków i Grafiki w Warszawie); papier biały (obecnie kremowy), gładki, począwszy od k. 2 delikatnie liniowany, wym.: 18,7 x 14,7. Atrament czarny, zrudziały. W atg mała liczba poprawek – przypuszczalnie jest to czystopis. Na s. 1 u góry napis majuskułami: „Cyprian Norwid”, podkreślony linią; s. 2-8 – vacant; na s. 9 w ½ wysokości tytuł ujęty w 2 poziome linie, s. 10 – vacat; na s. 11-32 tekst poematu (ostatnia s. zapisana w 1/2) – rękopis urywa się w połowie zdania na w. 18 części IV utworu. Na ostatniej karcie recto, nlb., usytuowany centralnie – ozdobny monogram ze splecionych liter CN. Stan badań wskazuje, że tekst powstał w latach

1871-1872. Przesmycki uznaje, że utwór został napisany w 1872 (*Trzy niewydane fragmenty epickie*. „Myśl Polska” 1915 z. III s. 441-442 lub: *Trzy fragmenty epickie*. Warszawa [1915] s. 52-54). Gomulicki cofa datę o rok, w oparciu o motywiczne konkordancje, jak listy do Cieszkowskiego, Przyczynek do „Rzeczy o wolności słowa” czy [Znicestwienie narodu]. Są to jednak domysły i hipotezy. Czy poemat został ukończony. Trudno orzec. Do naszych czasów dotrwały 3 pierwsze pieśni i fragment 4. Pdr: *Trzy niewydane fragmenty epickie*. Oprac. Z. Przesmycki. „Myśl Polska” 1915 z. II s. 265-278 oraz *Trzy fragmenty epickiej*. Warszawa [1915] s. 11-31.

DRAMATY

1. NOC TYSIĄCZNA DRUGA. KOMEDIA W JEDNYM AKCIE

BJ Oddział Rękopisów sygn. 6100 II k. 1-16 + 2 nlb., wraz z dołączonym biletem wizytowym Antoniego Zaleskiego.

Zeszyt o wym.: 19,8 x15,5 w twardej introligatorskiej oprawie, liczy 16 kart + 2 karty introligatorskie przy okładkach. Uszkodzenia: górne rogi opalone, ostatnia karta podarta) wypełniono masą papierową w konserwacji, w trakcie której dodano także oprawę. Papier biały, gładki, bez znaków wodnych. Atrament czarny, w wielu miejscach utleniony, zrudziały. Numeracja kart czerwoną kredką (w prawym górnym rogu). Ponieważ te właśnie rogi zostały uszkodzone, stąd numery kart widoczną są tylko na k. 2, 3, 4 i 8 (które autor oznaczył jako: 1, 2, 3 i 7). Ponadto wprowadzono biblioteczną folicję oł.: od 1 do 16 karty. Większość kart na prawych brzegach (bliżej środka) poplamiona (być może atrament?). Tytuł oraz wykaz osób dramatu – na k. 1, na k. 2: dedykacja i motto, a od k. 3 do 16 włącznie karty zapisane dwustronnie. Poniżej tekstu na k. 16 zapis autorski: „Pisałem 1850”. Gomulicki uważa, że atg Norwid przesłał Marii Trębickiej jeszcze w 1850 (PWsz V, 367-368). Autorki Kalendarza wskazują – poprzez korespondencję Norwida z Felicjanem Faleńskim – że rękopis dotarł do adresatki dopiero w 1859 (Kalendarz I, 746). Norwid prosił Trębicką, aby przesłała Antoniemu Zaleskiemu, przygotowującemu zbiorowe wydanie dzieł poety, rękopis *Nocy*. Znajdował się on do 1867 w majątku Zaleskich w Zubiszkach – dawny powiat trocki. Zaleski po powrocie z zesłania odesłał atg Norwida Trębickiej. Do przesyłki dołączył bilet wizytowy (obecnie przy rękopisie *Nocy* w BJ), gdzie oł. pisał: „Pani racz wybaczyć okropny stan rękopisu, kiedy się dowie, iż się znajdował p[rzez] cały czas ostatni w moim domu, ciągle rabowanym i stanowiącym główną kwaterę wojenną, gdzie w salonie biwakowano. Nie wiem nawet, jakim cudem ocalał”. Bilet ten został przyklejony (chyba przez Trębicką) na k. 2 recto atg; poniżej dedykacji oraz poniżej biletu wizytowego Zaleskiego na k. atg zapis ręką Trębickiej: „po wypadkach 1863 roku”. Atg znajdował się u Trębickiej aż do jej śmierci, czyli do 1896. Potem Felicjan Faleński, mąż Trębickiej, ofiarował rękopis Norwida BJ.

Zanim Norwid wysłał atg *Nocy* do Trębickiej polecił komuś wykonanie kopii rękopisu – do tego pisanego obcą ręką czystopisu wprowadził szereg własnoręcznych poprawek. Ta kopia – obecnie zaginiona – stanowiła podstawę wydania utworu przez Przesmyckiego. Miriam

dokonał zresztą porównania obu przekazów (czyli atg z odpisem) i odnotował między innymi różnice wynikające z poprawek autorskich. Zanotował przy tym: „Drugi odpis komedii, obcą ręką, lecz z poprawkami i dopiskami własnoręcznymi poety, przechowywany w manuskryptach redakcji lwowskiego »Dziennika Literackiego«, znajduje się obecnie w posiadaniu p. Stanisława Wasylewskiego, który uczynnie o tym nas zawiadomił. Kollację ścisłą kopii tej z autografem krakowskim oraz opis jej szczegółowy zawdzięczamy drowi A. Sternschussowi. Wypełnia ona 8 arkusików listowego papieru, wys. 21,2 x szer. 13,1, z wytłoczonym w górnym lewym boku herbem stolicy Francji (okręt z wydętymi żaglami) i podpisem: PARIS. Tytuł utworu i »osoby« – na ostatniej stronie odpisu. Tamże, u dołu, dopisał Norwid (a potem przekreślił) dedykację oraz motto. Pod samym zaś tytułem [...] dodał taką uwagę: »Ta copia jest od oryginału poprawniejsza, bo oryginał niedbale pisany. 1850. Cyprian Norwid« (DW V, 497). Kopia atg została przesłana (być może przez Teofila Lenartowicza) do redakcji lwowskiego „Dziennika Literackiego”. Tu zamieszczono wyjęty z dramatu liryk „weroński” pt. *Improwizacja w Castel-Fermo pod Weroną* (1867 nr 5). Odpis atg, czyli czystopis dramatu, znalazł się w rękach redaktora pisma Juliusza Starkla. Został odnaleziony dopiero przez jego wnuka Stanisława Wasylewskiego ok. 1905.

Pdr (na podstawie atg w BJ): „Krytyka” (Kraków) IX: 1907 z. 9 (wrzesień) s. 159-172 oraz z. 10 (październik) s. 238-248. Pdr (na podstawie odpisu-czystopisu, później w redakcji „Dziennika Literackiego”): później PZ C, 1-42.

2.WANDA. RZECZ W OBRAZACH SZEŚCIU. 1852 [Fragment]

PZC, między s. 152 a 153. Faksymile karty (recto i verso) zaginionego atg, będącego czystopisem oraz odpisem, sporządzonym pod kontrolą Norwida. Scena VI: Pole pod Krakowem s. 18-43 (wraz z didaskalium do kwestii Chóru). Jest to k. drugiej wersji *Wandy*. Atg wersji pierwszej napisanej w ostatnich miesiącach 1847 w Rzymie przepadł. Norwid po 3 latach napisał nową wersję *Wandy*, a w tym nowym rękopisie podał dwie daty roczne. Na końcu tekstu: „Pisałem 1851” oraz na początku, przy tytule utworu: „1852”. Ta druga data stanowi – jak przypuszcza Przesmycki i Gomulicki – rok przewidywanego wydania tekstu, do którego to wydania ostatecznie nie doszło za życia Norwida. Po jakimś czasie dokument gdzieś przepadł. Odnalazł się u Anny Norwidowej, wdowy po bracie Cypriana, Ludwiku. Anna Norwidowa dowiedziawszy się o poszukiwaniach Przesmyckiego, przekazała mu atg

drugiej wersji dramatu (została ona ogłoszona w *ChimIV* z. 10 s. 1-36, w oprac. Zenona Przesmyckiego). Miriam po kilkunastu latach przekazał atg BN, gdzie znajdował się do 1940. Potem znalazł się w gmachu Biblioteki Krasińskich – tu spłonął z całym gmachem i zbiorami w 1944.

Opis już nieistniejącego dokumentu odnotował Przesmyckie w komentarzach edytorskich PZ:

„Jest to zeszyty kajecik, bez okładki, o 16 kartach, z których pierwsze 15 liczbowane są *recto* czerwonym ołówkiem ręką Norwida, ostatnia zaś (pusta) – nieliczbowana / Wymiary: wys. 20 x szer. 16,7. Papier prosty, biały, bez żadnych znaków. Pismo drobne, wyraźne, dość staranne. Tytuł i dedykacja pismem mniej dbałym. Karty 1, 2 i 1-15 oraz tytuły scen na kartach 3-6, – pisane świeższym, niebieskim atramentem; tekst na kartach 3-6 – czarnym, mocno wyblakłym i zerdzawiałym. Na karcie trzeciej *verso*, na górnej, pustej połowie strony, doklejono lakiem nieregularny kwadracik białego papieru (10,2 x 10,5), zawierający początek przemowy Pachoła – od *Nowość głoszę* do *Albo o tem miał poczucie senne* (u nas: 128, 15 – 129, 10). Na 1-ej karcie *recto* – tytuł z nazwiskiem autora: WANDA / *rzecz w obrazach sześciu/ przez/ C. K. Norwida/1852*, oraz u dołu uwaga wydrukowana u nas na str. 124. Druga strona karty – pusta. Na karcie 2-ej *recto* – dedykacja i motto, jak u nas na str. 125. Odwrotna strona karty – pusta. Karta 2-ga stanowi jeden półarkusz z 15-tą, na której *recto*. W jednej kolumnie, jak u nas na str. 126-tej wymienione »osoby dramatu«. Wskutek wadliwego zszycia, którego nie zauważył snadź poeta, numerując karty, – to wyliczenie osób znalazło się tedy w autografie na samym końcu. Tekst utworu zajmuje karty 3 – 14, zapisane po obu stronach od góry do dołu. Na 14 karcie *verso*, pod końcem tekstu, – mała kreska, napis drobnymi inicjalikami: KONIEC RZECZY O WANDZIE, oraz podpis i data: *Pisałem 1851 Cypryan Kamil [bez nazwiska]*”. (PZ C, 409-410).

3.DWIE SCENY Z TRAGEDII „JULIUSZ CEZAR” SZEKSPIRA

BN II 6305 k. 1-8.

Tłumaczenie sceny pierwszej z Aktu I oraz sceny drugiej z Aktu III tragedii Szekspira poprzedzone [*Uwagami tłumacza*] pochodzi z 1855. Atg składa się z 8 kart o wym.: 20,5 x 18,3 (niektóre trochę mniej): k. 1-2 z tekstem aktu I sc. 1, k. 3 *recto* u góry obcą ręką: „Dwie sceny z tragedyi Juliusz Cezar Szekspira”, a dalej na tej stronie tekst (w PWsz jako Wstęp) –

przypis z odsyłaczem. Pdr: „Pokłosie. Zbieranka literacka na korzyść sierot” IV: 1855 [recte: 1856] s. 68-87. Atg do 1859 znajdował się u wydawcy czasopisma, czyli u Eudmunda Bojanowskiego, następnie – za pośrednictwem Jana Konstantego Żupańskiego, księgarza – zwrócono go Norwidowi, który ok. 1860-1865 ofiarował go Marianowi Sokołowskiemu. Ten zaś w 1905 przekazał go Zenonowi Przesmyckiemu.

4.HAMLET [FRAGMENT]

BLwów Zespół Pawlikowskich nr 133 k. 47-51.

Papier o wym.: 20,3 x 13,4; na k. 47-50: tekst (zapisany dwustronnie), k. 51 recto – informacja i dedykacja wraz z sygn.: „Tłomaczyłem z oryginału 1855 lata/ – ile tu jest Sz. Pawlikowskiemu ofiaruję / Norwid”. Pierwszy arkusz papieru bez znaków wodnych, następne z filigranem: „Lacroix frères”. W atg niewielka liczba skreśleń i poprawek. Przekład powstał w Paryżu w 1855. Pdr: Tadeusz Pini. Z pośmiertnych utworów Cypriana Norwida. „Pamiętnik Literacki” R. VI: 1907 s. 106-111.

5.TEATR BEZ TEATRU [URYWEK]

BLwów Zespół Pawlikowskich nr 133 k. 44-45.

Papier o wym.: 19,5 x 15,2. Pierwsza karta zapisana dwustronnie, druga – do 1/3 recto. Dopisek autorski poniżej tekstu: „(nieskończone) to miało przedstawiać teatr bez teatru. Norwid”. Tekst napisany prawdopodobnie w 1855 lub na początku 1856 i ofiarowany – przypuszczalnie wraz z przekładem fragmentu *Hamleta* – Mieczysławowi Pawlikowskiemu. Pdr: PZ A, 414-417.

6.KRYTYKA. POEMA DRAMATYCZNE W TRZECH OBRAZACH

Archiwum Państwowe w Krakowie. Oddział I: Wawel. Archiwum Potockich z Krzeszowic APK Pot. 450 (dawniej: Pot. D. 24).

Arkusz białego, gładkiego papieru, średniej grubości, tworzy dwie karty, o wym.: 34,2 x 19,7 każda. Atrament czarny, pismo drobne, wyraźne z małą liczbą skreśleń. Tekst na pierwszych trzech stronicach, zapisanych w całości. Poniżej tekstu zasadniczego autorska zapiska: „Pisałem w 1856 w Paryżu Cypryan Norwid”. Na s. 4 adres: A Monsieur le Comte Adam Potocki, à Cracovie en Autriche (Krzeszowice)” oraz 2 stemple pocztowe. Jeden z nich wskazuje, że przesyłkę nadano 1 marca 1860, a drugi: że przesyłka dotarła do Krakowa 11 marca. Uszkodzenia papieru wynikają ze złożenia go w formę paczki, widoczne także ślady po laku lub wosku (na k. drugiej wydarcie papieru – w miejscu zalakowania, bez szkody na tekście). Pdr: PZ A, 406-411.

7.[HRABINA PALMYRA]

BN IV 6306 k. 1-11

Atg – brulion, karty o wym.: 32 x 18 (i znacznie mniej); k. 7: vacat (przeznaczona na sc. V – jedyne ta cyfra jest tu wpisana); k. 9: zapisana częściowo; na k. 11 zapiski niektórych imion i nazwisk bohaterów *Aktora*. Na osobnej karcie próba odczytania (z błędami) 26 początkowych wersów utworu przez Przesmyckiego, który wszedł w posiadanie atg dzięki Wacławowi Gasztowttowi. Całość brulionu odczytał po latach Gomulicki on też nadał ten tytuł. Tekst brulionu jest bardzo nieczytelny, z licznymi skrótami słów (efekt pośpiechu zapisu). Pdr fragmentu: Hrabina Palmyra. Dwie sceny z nieznannej komedii [sc. 3 i 4 z komentarzem]. Oprac. Juliusz Wiktor Gomulicki. „Pamiętnik Teatralny” 1955 z. 2 s. 158-167. Pdr całego tekstu: OPD, 161-186 (z reprodukcją strony atg).

8.AKTOR [I]

BN IV 6300 k. (o pierwotnej foliacji): 24, 26, 27 i 34-41.

Karty o wym.: 32 x 31,5 i mniej oraz dolne części (większe górne – zdefektowane) 2 kart bez numeracji (w DW akt II w. 96-107); k. 41 zapisana tylko w górnej części po stronie recto (od dołu oddarta bez uszkodzenia tekstu). W górnym prawym rogu kart numeracji obcej ręki: 1-3 (brak 4) i 5-9. Papier biały dość cienki, bez znaków wodnych. Trudno ustalić czas powstania pierwszej wersji *Aktora*. Przesmycki wskazuje na: 1864, Gomulicki przesuwając tę datę o dwa

lata wstecz (1862; w innym miejscu dodaje: możliwy początek 1863) zob. PWSz V, 391 (ten rok przyjmuje również Kalendarz II, 112). Atg pierwszej wersji Aktora nie była drukowana za życia Norwida. Zaledwie fragmenty atg dotarły do Przesmyckiego, przekazane mu z rękopisem wersji drugiej dramatu przez Wacława Gasztowtta. O losach atg wersji pierwszej Przesmycki notuje: „Pracując nad przeróbką poeta miał pod ręką manuskrypt pierwotny i spokojnie niszczył karty już wyzyskane w nowym opracowaniu. W ten sposób z autografu tego zniknęły 23 kartki początkowe, kartka 25 i 28 do 36. Dochowały się więc karty: 24 (dwie strony), 26, 27, dolna połowa jakiejś karty bez numeru oraz karty końcowe od 37 do 41” (WP IV, 429-430). Pdr: WP IV cz. II (w *Dodatku*) s. 430-444.

9. AKTOR [III]

BN IV 6300 k. 1-48

Karty atg o wym.: 32 x 21,5. Paginacja w górnych rogach (na zmianę w prawym i lewym), trudno orzec czy Norwida, czy obcej ręki: rozpoczyna się od s. 3 (brak k. tytułowej). Akt I obejmuje s. 3-17 (s. 18: vacat); akt II: s. 19-56; akt III: s. 57-70 (s. 70 zapisana częściowo, brak s. 71-72) oraz s. 73-87 (na s. 87 zapisanej częściowo, wypada koniec sceny 2; s. 88: vacat) oraz s. 89-95 (s. 96 niezapisana). Papier biały, gładki. Przy atg kartka z notatkami Przesmyckiego. Drugą wersję *Aktora* Norwid stworzył przypuszczalnie w 1867, opierając się w dużym stopniu na wersji pierwszej. Datę tę ustalił Gomulicki biorąc pod uwagę przesłanki historyczne zapisane w tekście utworu, np. o ludowym powstaniu na Krecie, jakie wybuchło w sierpniu 1866 i trwało do 1867. Norwid planował wydanie *Aktora* wraz z *Tyrtejem* oraz *Vade-mecum* w Brockhausie. Drugą wersję proponował do edycji w serii Biblioteki Ludowej, wydawanej przez Władysława Mickiewicza. Bez rezultatu. Na krótki atg miał u siebie Ludwik Nabelak (wraz z atg *Vade-mecum*). Atg dotarł do Przesmyckiego za pośrednictwem Wacława Gasztowtta. Pdr: WP IV, 5-111.

10. TYRTEJ. TRAGEDIA – ZA KULISAMI. FANTAZJA

BN II 6304 k. 1-72.

Papier o wym.: 18 x 15; układ: k. 1-4: *Prolog*; k. 5: *Dedykacja*; k. 6 recto: zakończenie [*Przedmowy*], zaś w dolnej partii strony tytuł: *Za kulisami (Fantazja)* oraz motto; k. 6 verso: osoby; k. 7-31: *Za kulisami*; k. 32-71: *Tyrtej*; k. 72: końcowy fragment dialogu: Omegitt – Quidam. Opis atg Zenona Przesmyckiego:

„Autograf znaleźliśmy w postaci rozproszonych bezładnie urywków i luźnych kartek – w spuściźnie Norwidowskiej, użyczonej nam za łaskawym pośrednictwem p. W. Gasztowta. Po rozczytaniu się w treści i ułożeniu, według niej, w porządek tych złomków, okazało się, iż jest wszystkiego 72 nieliczbowane kartki, z których 1-5, 6-13, 14-22, 39-50 wiążą się w osobne zeszycki, bądź zszyte, bądź sklejone, bądź złączone przez wkładanie półarkusików jednego w drugi; 24-25, 32-33, 56-57, 68-69 stanowią całkowite oddzielne półarkusze; zaś 23, 26-31, 34-38, 51-55, 58-67, 70-72 są zupełnie luźne i jak gdyby dość niedbale z grubszego kajetu wydarte.

Wymiary wszystkich są jednakowe: wys. 18 x szer. 14,7 cm. Papier, po części (w kartkach 1-31 i 72-iej) biały, dość zbrukany, zapisany pobladłym tu i ówdzie, ale na ogół świeżym czarnym atramentem, po części zaś (kartki 32-71) nieco cieńszy i mocno żółkły, zapisany atramentem nader już zerdzawiałym.

Luki w treści ujawniły się: po karcie 5-iej (u nas str. 261), gdzie brak między innymi początku przedmowy prozą; po karcie 25-tej (u nas str. 299), gdzie brak końca rozdziału II-go (zapewne jednej lub dwóch kartek); po karcie 31-iej (u nas str. 310), gdzie brak całego prawie, tylko co zaczętego rozdziału IV-ego, oraz połączenia z rozpoczynającym się za chwilę *Tyrtejem* (kilku lub może i kilkunastu kart); w karcie 32-iej (u nas str. 311-312), której górną połowę odcięto; wreszcie po karcie 71-iej (u nas str. 375), gdzie brak znacznej części IV-go rozdziału *Tyrteja*, dalszych części tragedii, oraz powrotnego przejścia do scen maskaradowych (co najmniej kart kilkudziesięciu)” (PZ C, 429-430).

Numeracją kart sporządził Przesmycki. W jego edycjach dyptyk funkcjonuje pod jednym tytułem: *Za kulisami. Tyrtej* jest tu wewnętrzną częścią owego „większego” tytułu. Od Gomulickiego przyjęto, że każdy z tych tekstów stanowi osobny, równorzędne dzieło. Oba zaś stanowią ściśle ze sobą powiązany dyptyk dramatyczny. Czas powstania: na ogół badacze wskazują, że *Tyrtej* został ukończony wcześniej niż *Za kulisami*. Przesmycki wyznacza następujące daty: 1861-1862, sceny maskaradowe: 1862-1866; całość dyptyku: 1866. Natomiast data zapisana przez Norwida poniżej końcowego urywka [*Przedmowy*]: 1869

odnosiłaby się do obecnej formy całości. Gomulicki uważa, że *Tyretej* powstał nie wcześniej niż w 1865, w 1866 powstała *Dedykacja* oraz sceny maskaradowe. Natomiast w 1869 – retusze i poprawki. Julina Maślanka w DW przyjmuje, że *Tyretej* powstał w 1866.

Pdr *Tyreteja*: PZ C, 247-260 (*Prolog i Dedykacja*) i 311-375 (sceny dramatyczne) z podobiznami atg na osobnych 3 wcejkach. Pdr *Za kulisami. Fantazja*: PZ C, 262-310 i 376-377. Uwaga: pierwsza edycja *Dedykacji* (Z. Sarnecki. *Cyprian Norwid. „Echo”* (Warszawa) 1877 nr 1 s. 5) różni się tak bardzo od *Dedykacji* w atg, że należy ją uznać za osobny utwór: *Dedykacja* [II].

11. PIERŚCIEŃ WIELKIEJ DAMY CZYLI EX-MACHINA DUREJKO. TRAGEDIA

BN II 6300 k. 1-71.

Atg jest czystopisem z niewielką liczbą poprawek. Wymiary kart: 21 x 16; papier biały, satynowany, tekst zapisany czarnym atramentem; imiona osób oraz didaskalia – atramentem czerwonym. Całość podzielona na cztery części. Pierwsza obejmuje 6 kart 6 (k. tytułowa oraz Wstęp), druga – 23 karty (akt I); trzecia – 20 kart (akt II); czwarta – 22 karty (akt III). Każdy z aktów ma osobną numerację kart, wykonaną przez Norwida niebieską kredką, a zaczynającą się od 1 : Wstęp (omyłkowo numeracja zanizona o 2) został w niej dołączony do aktu I. Nadto atg – obok autorskiej – ma też foliację biblioteczną, wpisaną mniejszymi niż poprzednie cyframi od 1 do 71. Na k. 1 recto, u góry zapis obcej ręki: „Rękopism Norwida” oraz tytuł: „Pierścień / Wielkiej-Damy / czyli: *ex-machina-Durejko* / (Tragedia)/ *we trzech aktach* – z opisaniem / dramatycznego ciągu scenicznych / gestów – i ze wstępem /przez / Cypriana Norwida / członka Towarzystwa Filologicznego, / Paryskiego Towarzystwa Artystycznego etc, etc”. Osobne k. tytułowe posiadają akty II i III. Na tych kartach majuskułami został powtórzony tytuł dramatu: „PIERŚCIEŃ WIELKIEJ-DAMY”, poniżej zapis: „Pierwszy Akt” oraz „Trzeci Akt”. Czas powstania utworu w zakresie daty rocznej określa *Wstęp*: 1872. Pracę Norwid rozpoczął w czerwcu, a ukończył przed 19 listopada. O końcu donosił poeta w liście do Bronisława Zaleskiego z [19 listopada 1872] (PWsz IX, 524). Atg wysłany na krakowski konkurs z końcem 1872, został w styczniu 1873 odrzucony przez jury konkursowe i powrócił do Norwida. Rękopis znalazł się – w niewyjaśnionych okolicznościach – u Teofila Lenartowicza. Być może poeta miał nadzieję na pomoc w wydaniu tekstu. Po śmierci Lenartowicza atg Pierścienia trafił do jego spadkobiercy – Stanisława Leszczyńskiego,

mieszkającego w Warszawie. Następnie do Ignacego Chrzanowskiego, który przekazał go Przesmyckiemu (pdr s. 145-146). Pdr: Cypriana Norwida *Pierścień Wielkiej Damy. Tragedia w trzech aktach*. Wydał z autografu Z. Przesmycki (Miriam). Warszawa 1933.

12.KLEOPATRA I CEZAR. TRAGEDIA HISTORYCZNA

BN IV 6301 vol. 1 i vol. 2: k. 1-79

Atg – brulion. Vol. I: tekst właściwy dramatu; vol. II: drobne fragmenty wariantowe, notatki (m.in. plany dalszych scen aktu III), ogłoszone w PWsz (Do date k B, D i E). Vol. I składa się z 3 zeszytów, z których każdy obejmuje 1 akt dramatu. Format: 31,3 × 20,5 cm; k. 79; zeszyt pierwszy: k. 1–26, drugi: k. 27–52 (i k. 53 niezapisaną), trzeci: k. 54–76 (i niezapisaną k. 76 verso) stanowiące zszywkę zeszytową; ponadto luźne k. 77–79. Na k. 1 recto, luźnej, nieco obciętej z lewej strony: nazwisko autora, rozwinięty tytuł całości, którego drugi wers zapisany uwyrażnionym pismem, oraz tytuły aktów: „Cypriana norwida / *Kleopatra i Cazar* / tragedia historyczna / ściśle w równi do grania, jako i do odczytów / napisana: / (z uwydatnieniem gestów dramatycznych / i onych ciągu) / *Akt Pierwszy*: – Jeden z pałaców Kleopatry / w okolicach Aleksandrii. / *Akt Drugi*: – Portyk w *Serapium*. / *Akt Trzeci* i ostatni: – w *Nekropolis*”. K. 1 verso - vacat; na k. 2 recto powtórzony tytuł i w odwróconej kolejności podtytuł dramatu, a pod nim: „*Akt I* (scen 6)” oraz wstępne didaskalia. W lewym górnym rogu: „*Wstęp*. Kilka słów o historycznym tekście”, poniżej zaś tekst nie ukończony go wstępu, napisany czarnym zrudziałym atramentem, a na k. 2 verso jego kontynuacja oł. Na k. 3 recto: „KLEOPATRA / *Akt-pierwszy* / (Wzajemność) / Cyprian Norwid 187”. K. 4 niezapisana; tekst aktu I na k. 5–26: czarnym atramentem, w tym ostatnie wersy (821–829) na pierwotnym tekście oł. Papier biały, lekko zszarzały, bez znaków wodnych, o różnej grubości. Począwszy od k. 11 w górnych rogach wskutek wilgoci powstały zacieki (których prawdopodobnie nie było za czasów Przesmyckiego), znaczne zwłaszcza na k. 16–20, utrudniające dziś odczytywanie tego tekstu. Akt II zaczyna się na k. 27 recto jako tytułowej: „KLEOPATRA / * / *Akt-drugi* / (We se le-Królewskie) / Cyprian Norwid 1879”. K. 27 verso: vacat, k. 44 verso do połowy zaklejona niezapisaną białą kartką i na niej jeszcze doklejony pasek papieru, na którym napisane słowa Kleopatry, skierowane do Eroa: „Szaty słów [...] / [...] / [...] odrzucaj wszystko!...” (w. 599–601) oraz początkowy, niepełny wers tej wypowiedzi skierowany do Olympa (w. 602). W niektórych miejscach tekst napisany atramentem na pierwotnym oł. (pod

koniec sceny 2, czyli k. 40 verso, k. 44 verso – w scenie. 4, k. 46 recto do 48 recto – w scenie 5). Papier w 3 gatunkach: gruby i chropawy (k. 28, 52), cienki i gładki (k. 31–50) oraz prążkowany z pionowymi liniami znaków wodnych (k. 29, 51). Akt III zaczyna się na k. tytułowej 54 recto: „KLEOPATRA / * / Akt-trzeci / (Samotność i zgon) / Cyprian Norwid 1879”. K. 54 verso niezapisana. Tekst dramatu na k. 55–79, przy czym na k. 55–56 recto jest scena, zawierająca dialog Olympa z Eukastem, zamieszczona przez Przesmyckiego (z pewnym wahaniem) na początku tego aktu, przez Gomulickiego w Dodatku (A) jako nie dająca się włączyć w określone miejsce, choć niewątpliwie z nim się merytorycznie wiążąca. O ile całość dramatu jest brulionem z mnóstwem kreśleń i poprawek, to ta scena wygląda na czystopis. Papier atg aktu III niejednakowy – k. 55–58: biały z poziomymi liniami znaków wodnych, od k. 59 nieco ciemniejszy, k. 77–78: biały z poziomymi i pionowymi liniami znaków wodnych. Na k. 70–71 recto prześwitują spod pisma atramentowego ślady oł., a 71 verso jest zapisana w małym stopniu: u góry w. 512–515, po nich przerwa i 2 w. tekstu pobocznego, po czym znów duże światło i 1 w. tekstu pobocznego, czyli słowa: „Kiedy to domawia Herold w głębi sceny, Eukast”. Na tej stronie tylko początkowe w. 512–513 są napisane atramentem, reszta – oł. lub czarną kredką. Z kolei k. 72 verso zapełnia niemal do połowy obszerny tekst poboczny, napisany ołówkiem, poprzedzający sceny 3. Dalej, aż do k. 74 recto, dostrzegalne ślady tekstu ołówkowego pod atramentowym; k. 76 recto zapisana do po ło wy, k. 76 verso – vacat, a k. 77 recto – vacat u góry, po czym tekst (od w. 678). W różnych miejscach atg naklejone paski papieru (niekiedy większych rozmiarów), na niektórych kartach nawet po kilka – z no wy mi fragmentami tekstu a nawet z pojedynczymi słowami; niekiedy te paski są czyste, gdyż mają tylko zakrywać jakieś słowa lub wiersze).

Dodatki:

[A. Scena przeznaczona do III aktu]

Atg w BN IV 6301 vol. 1 k. 55-56. Pdr: ChimVIII, 161-164.

[B. Brulionowe rzuty fragmentów III aktu]

Atg w BNar IV 6301 vol. II: fragmenty I–III k. 12 (s. 23–24), V – k. 8 (s. 15), VI – k. 5 recto (s. 9), VII, VIII – k. 9 (s. 17–18); fragment IV jest w głównym atg (IV 6301 vol. I – częściowo zaklejony – na k. 66), w nowej red. Norwid przepisał go na osobnej kartce, którą nakleił w atg na k. 67 recto. Pdr fragmentów I–III i V–VIII w: OPD, 189–191 i 275–278.

Wszystkie dodatki (A i B) z wyjątkiem IV są napisane oł. lub czarną kredką, obecnie nieczytelne.

[C. Większe fragmenty unieważnione w autografie]

Atg BN IV 6301 vol. I: wariant I – k. 11 recto, II – k. 44 verso, III – k. 59 verso (w nowej redakcji Norwid przepisał na osobnej kartce, którą nakleił na k. 60 recto). Pdr: PWSz, V 170–172.

[D. Plany dalszych scen III aktu]

Atg BN IV 6301 vol. II k. 1–4; teksty napisane oł. Pdr: OPD, 278; tekst I Archemowiczowa; teksty I–III PWSz, V 173–174.

[E. Luźne notatki do różnych aktów]

Atg w BNar IV 6301 vol. II k. 6–16; napisane oł. Achremowiczowa (s. 550–553) przytacza urywki z niektórych notatek. Pdr wszystkich tych fragmentów: PWSz V 175–179.

Trudno jednoznacznie rozstrzygnąć kiedy tragedia powstała. Z korespondencji Norwida wynika, że w 1872 tekst był w stanie podobnym do obecnego, choć Norwid wielokrotnie powracał do utworu dokonując wciąż nowych korekt i poprawek. Ostatnich w latach 1878–1879: one wyznaczają też terminus ante quem dla genezy utworu. Wszystko wskazuje na to, że utwór nie został przez Norwida ukończony, a przynajmniej stan atg pokazuje, że brakuje w tekście zakończenia. Przesmycki otrzymał atg w lutym 1898, gdy przebywał w Paryżu poszukując dokumentów i papierów po Norwidzie. Dotarł wówczas do Aleksandra i Anny Dybowskich, krewnych poety, którzy za pośrednictwem Wacława Gasztowtta przekazali mu zachowane po Norwidzie rękopisy. Wśród nich atg *Kleopatry i Cezara*. Pdr: ChimVIII, 62–208 (tu pt. *Kleopatra. Tragedia historyczna w trzech aktach*).

13.MIŁOŚĆ-CZYSTA U KĄPIELI MORSKICH. KOMEDIA

BN I 6303 k. 1–18.

Atg to zespół kart częściowo zszytych, o zaokrąglonych rogach zewnętrznych, wym.: 19 x 15, papier biały, różnej grubości i różnego gatunku. Ostatnia i pierwsza karta tworzą okładki. Pismo sporych rozmiarów, wyraźne czarnym atramentem, od sceny 2 (od połowy k. 5 recto) pismo znacznie cieńsze. Foliacja na kartach recto: od 1 do 18; na k 2 recto: tytuł oraz motto, na k. 2 verso: spis osób, k. 3–17: zasadniczy tekst dramatu. Na k. tytułowej sygn.: „Cyprian Norwid”; na k. ostatniej inicjały: „C.N.”.

Trudno ustalić datę powstania utworu. Badacze przypuszczają, że Norwid przekazał atg Mieczysławowi Geniuszowi ok. 1880: być może z okazji jego ślubu z Wandą Wagnerówną (9 grudnia 1879), córką kolegi Norwida z czasów warszawskich (PWSz V, 429). W 1902

Geniusz przekazał atg Przesmyckiemu, który ogłosił go w „Drodze”, a potem w wydaniu osobnym. Pdr: „Droga” 1933 nr 11 s. 941-959. C. Nowid. *Miłość czysta u kąpieli morskich. Komedya*. Z autografu wydał Z. Przesmycki. Warszawa 1934 (Biblioteka Dramatyczna „Drogi” nr 6). Ta druga edycja jest powtórzeniem tej pierwszej – stanowi jej odbitkę.

PROZA

1.O RZEŹBIARZACH FLORENCKICH DZIŚ ŻYJĄCYCH

BN IV 6310 k. 1-6.

Atg to 6-kartkowy poszyt in 4-o, sporządzony z 3 arkuszy cienkiego, sinoniebieskiego papieru listowego z widocznym w lewym górnym rogu napisem „Bath” (w ramace). Arkusz czwarty, na którego pierwszej s. musiał się znajdować tytuł oraz motto zaginał w 1908. W atg nie ma numeracji rozdziałowej, tę zastępują tytuły wpisane na marginesie: „Akademia – Giotto (1276-1336) – Buonarotti (1474-1544) – Bartolini – Santarelli – Costoli – Pampaloni – Dupré – Fedi”. Na s. 1: dedykacja; na s. 3-12 tekst, poniżej tekstu na s. 12 – napis oraz sygn.: „Pisałem w Rzymie 1845 r. / Cyprian Kamil Norwid”. Atg jest kopią autorską. Norwid przesłał go bratu Ksawermu. Po zgonie Ksawerego Norwida przeszedł w posiadanie wdowy po nim Zofii z Sobieskich. (1-o v. Komierowskiej; 3-o v. Radwanowej). Od niej otrzymał go w 1908 Józef Jankowski, następnie przekazał go Zenonowi Przesmyckiemu. Pdr: Józef Jankowski: *Z teki pośmiertnej C. N.* „Świat” 1908 nr 23-24. Gomulicki wskazuje, że tekst został napisany przez Norwida w lutym – kwietniu 1845 (najpóźniej do 10 kwietnia. Istniał także atg II przesłany redakcji „Biblioteki Warszawskiej” gdzie ten tekst się ukazał: 1846 T. I z. 1 (styczeń) s. 197-203. Gomulicki podejrzewa, że istniała jeszcze jedna kopia, którą Norwid przesłał Klementynie Hoffmanowej (ten atg miał zagaść).

2.KRYTYCY I ARTYŚCI [fragment]

BN III 6303.

Pojedyncza kartka białego papieru, zapisana po obu stronach czarnym atramentem, od słów: „Zamiast zaś okazywać straszące rany...” do końca. Poniżej tekstu sygn.: „Cyprian Kamil Norwid”. Atg zakupiony do BN od Bolesława Wścieklicy w 1950. Tekst jest odpowiedzią na nie podpisany artykuł pt. *Artyści*, opublikowany w poznańskim „Dzienniku Polskim” Karola Libelta: 1849 nr 40 (z 25 lipca). Pdr tekstu Norwida: „Dziennik Polski” 1849 nr 55 (z 11 sierpnia).

3.SZTUKA W OBLICZU DZIEJÓW

Państwowe Archiwum Miasta Krakowa i Województwa Małopolskiego w Krakowie (Oddział: Wawel): Archiwum Potockich Pot. D 119.

Obszerny zeszyt in quatro, sporządzony z 24 kart białego papieru – koniec tekstu k. 21. Karty 22 i 23 (czyste) zostały wycięte z rękopisu; k. 24 obustronnie – vacat. Paginacja autorska recto wszystkich kart. Ostatnia karta bez paginy. Atrament czarny. Karty zapisane dwustronnie (do s. 40 włącznie). Pdr: Stanisław Pigoń. *Cypriana Norwida „Sztuka w obliczu dziejów jako Syntetyki księga pierwsza”*. W: *Miscellanea okresu romantyzmu*. Pod red. Stanisława Pigonia. Wrocław 1956 s. 140-162. Archiwum Literackie T. I.

Norwid pracował nad tym dziełem – nad rodzajem syntezy historii sztuki w latach 1847-1849, a później podpisał umowę z Adamem Potockim z Krzeszowic w 1850. Norwid nadesłał mu początek swojej rozprawy (ten tekst, który znamy obecnie), całej nigdy poeta nie ukończył, nie wywiązując się z umowy. Według Gomulickiego śladem zainteresowań poety, związanych z rozwojem sztuki sakralnej, są *Prototypy formy*, które także Norwid przesłał Adamowi Potockiemu.

4.[PROTOTYPY FORMY]

BJ 9260 III k. 24 recto i 45 recto.

Tekst czarnym atramentem (w trzech kolumnach), tytuły i podkreślenia atramentem czerwonym. Dokument wśród innych papierów po Józefie Bohdanie Zaleskim. Jedna z prób Norwida, dotyczących sztuki, które później znalazły się u Józefa Bohdana Zaleskiego. Do podobnych należy zaliczyć Słowo i literę. Pdr: WP VI, 57-59 oraz WP VII, 70.

5.[PIAST I JEGO REWOLUCJA]

BJ 9236 III k. 231-232 (II część) oraz k. 233-234 (III część).

Zachowane dwie części atg. Oryginalne rękopis składał się z trzech części. Pierwsza – z tytułem, własność Franciszka Kraszewskiego – była w zbiorach Biblioteki Narodowej w Warszawie: przypuszczalnie w 1944 uległa zniszczeniu. Ocalałe fragmenty w zbiorach BJ. Pierwszy zapisany atramentem czarnym, drugi – niebieskim, z nagłówkiem: „Do J. I. K.”. Pdr części I (zaginionej w atg): „Echo Literacko-Artystyczne” 1913 z. 5 s. 561-562 [oprac. K. Łozińska]. Pdr części II i III: Stanisław Pigoń. *Norwidiana III*. „Myśl Narodowa” 1935 nr 48 (pt. *Przy czytaniu kronik*). Trudno wskazać, kiedy te zapiski powstały. Gomulicki przypuszcza, że w latach gromadzenia notatek do Notatnika z historii, czyli końcówka lat 60., początek 70.

6.[SŁOWO I LITERA]

BJ 9630 k. 26-33.

Atg – zachowany w papierach po Józefie Bohdanie Zaleskim – jako poszyt in quatro, złożony z ośmiu kart (obustronnie zapisanych) białego papieru, identycznego z tym, na którym tekst *Uwagi o ekspozycjach*. Tekst zapisany czarnym, obecnie wyblakłym atramentem, tytuły i podkreślenia – czerwonym atramentem. K. 33 verso – vacat. Tekst pochodzi – jak przypuszcza Gomulicki – z tego samego okresu co *Prototypy formy*. Rozprawka bez zakończenia. Najwcześniej mogła powstać w 1851, choć np. Pigoń datował ją na 1869 lub 1870. Pdr: *Norwidiana II. Rozprawa z historiozofii słowa*. „Myśl Narodowa” 1935 nr 28-30.

7.[ROTACJA SŁOWA]

BN II 6004 k. 1-15

Atg został odnaleziony przez Józefa Ujejskiego w archiwum Cieszkowskiego w Wierzenicy pod Poznaniem, a następnie udostępnionego Przesmyckiemu. Poszyt złożony z 15 kart, w tym 4 kolorowane tablice na kartonie (k. 4, 6, 8, 11). Na k. 1 recto tekst listu do Józefa Bohdana

Zaleskiego z 5 lutego 1852 (oł.), tekst objaśnień na k. 2 recto – 3 recto, 7 recto i 10 recto (czarnym atramentem, z podkreśleniami sporządzonymi częściowo atramentem niebieskim). Linie użyte przy rysowaniu tablic – czerwone, zielone, niebieskie; tła tablic – w różnych kolorach. Pdr: WP VI, 76-81.

8.[UWAGI O EKSPOZYCJACH]

BJ 9260 III k. 24.

Arkusz białego papieru in quarto, identyczny z kartami rękopisu *Słowo i litera*, zapisany atramentem po obu stronach – dokument zachował się w papierach po Józefie Bohdanie Zaleskim. Jest to drobny fragment rozważań Norwida na temat wielkich ekspozycji. Rzecz z przełomu 1851/1852. W maju 1851 otworzono wystawę powszechną w Pałacu Kryształowym w Londynie. Pdr: Stanisław Pigoń. „Myśl Narodowa” 1935 nr 49.

9.[ZMARTWYCHWSTANIE HISTORYCZNE]

BJ rkps 9630 III k. 40-44.

Atg rozprawki filozoficznej złożony z 5 kart in quarto, identycznego gatunku i formatu, na którym Norwid napisał *Uwagi o ekspozycjach* oraz rozprawkę *Słowo i litera*. Czarny atrament. Dokument jest przypuszczalnie czystopisem, nie zawierającym tytułu oraz sygn. poety. Wykaz treści poszczególnych rozdziałów oraz podkreślenia – czerwonym atramentem. Gomulicki uważa, że tekst powstał najwcześniej w 1851, a najpóźniej w maju 1852. Rękopis rozprawki zachował się w papierach po Józefie Bohdanie Zaleskim – rękopisy swoje Norwid przekazał mu za pośrednictwem Michaliny Dziekońskiej przed 11 czerwca 1852. Pdr: Zenon Przesmycki: *Z nieogłoszonych rękopisów C. N.* „Kultura” 1931 nr 4 (tu jako: *Zmartwychwstanie narodu*).

10.[INDYJSKIE MOCARSTWA...]

Pierwotnie w zbiorze prywatnym A. Kozłowskiego – następnie J. W. Gomulickiego – później Mieczysława Jastruna. Los obecnie nie jest znany.

Niewielka kartka, obcięta w ten sposób, że tekst verso utracił cały lewy margines z tekstem. Gomulicki wskazuje, że są to luźne notatki Norwida „sporządzone jeszcze chyba przed r. 1853 jako rezultat lektury słynnego dzieła Edwarda Gibbona *History of the Decline and Fall of the Roman Empire* (1776-1787), które poeta czytał na pewno w przekładzie francuskim poprawionym przez Guizota (Paris 1813, t. 1-13) i pomnożonym o noty dotyczące historii chrześcijaństwa”.

11.[UWAGI O „PAMIĘTNIKU PIEŚNIARZA”]

BLwów Zespół Pawlikowskich nr 133 k. 32-33.

Atg bez sygn. Arkusz listowego papieru, zapisany czarnym atramentem. Na górnym marginesie pierwszej s. dwa zapisy; ol.: „List do Pawlikowskiego” oraz atramentem: „Uwagi C.N. po przeczytaniu poematu w r. 1854 napisanego przez M.P.” (pierwszy wydawca tego tekstu, czyli Stanisław Pigoń, ten fragment potraktował jako tytuł rozprawki). Zapis Norwida to uwagi, które poeta nakreślił po tym, gdy w 1856 Mieczysław Pawlikowski przesłał mu wydany właśnie swego autorstwa poemat historyczny *Pamiętnik pieśniarza* (Lwów 1856). Pdr: *Dwie recenzje literackie C. Norwida*. Oprac. Stanisław Pigoń. „Ruch Literacki” 1926 nr 5 s. 139-140 (komentarz s. 141-142).

12.KTO SIĘ ZABIŁ

BLwów Zespół Pawlikowskich nr 133 k. 30-31.

Atg to arkusz listowego papieru, zapisany tylko recto czarnym atramentem (tytuł oraz podkreślenia czerwoną kredką). Poniżej tekstu sygn.: „Cyprian Norwid”; adres na k. 31 verso: „Monsieur Miecislav Pawlikowski”. uwagi Norwida dotyczące broszury Ludwika Zwierkowskiego (Lenoir): *Tylko co z igły. Powieść, rozprawa i gawęda z czasów rycerskich Apokalipsy oraz metamorfozy polskiej* (Paryż 1856). Pdr: *Dwie recenzje literackie C. Norwida*. Oprac. Stanisław Pigoń. „Ruch Literacki” 1926 nr 5 s. 139-140 (komentarz s. 141-142); tu pt. *Moje zdanie o książce w kawiarni Regence do czytania zostawionej – a której tytuł jest za dziwaczny, aby go pamiętać.*

13.[WYJAŚNIENIE UDZIAŁU W BROSZURZE O TOWIAŃSKIM]

BCZ rkps 5629 s. 113-115.

Atg zachował się w Archiwum Domowym Czartoryskich w Krakowie. Jest to odpowiedź Norwida na plotki krążące w Paryżu o jego rzekomym udziale w druku publikacji Józefa Komierowskiego *Moje stosunki z Towiańskim i towiańczykami* (Paryż 1856). Pdr: Stanisław Pigoń: *Uwaga Cypriana Norwida o III cz. „Dziadów”*. „Ruch Literacki” 1930 nr 4 s. 111-112.

14. O MIŁOŚCI KSIĄG DWIE

Biblioteka Kórnicka PAN rkps 1798.

Poszyt wykonany z trzech akuszy papieru listowego, zapisanych na wszystkich stronach czarnym atramentem oraz jednego półarkusza, takiego samego papieru, którego recto zajmuje przypis oł. do księgi II, verso – oł. dopisek końcowy. Karty foliowane przypuszczalnie przez Norwida od 1 do 7. Tekst pochodzi – jak przypuszcza Gomulicki – z drugiej połowy 1857 (PWsz VII, 632). Pomysł napisania rozprawki wyszedł od Marii Bolewskiej. Atg w 1938 kupił Franciszek Kosiński (ze Środy) w antykwariacie “Marks” w Poznaniu. Od 1956 w zbiorach Biblioteki Kórnickiej. Pdr: Hanna Malewska: *Cyprian Norwid o miłości ksiąg dwie*. “Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” T. VI: 1958 s. 22-24.

15.[UWAGI DLA NOWEJ REDAKCJI „GAZETY CODZIENNEJ”]

BJ 6482 IV k. 71-72.

Tekst powstał niedługo po tym, gdy Leopold Kronenberg nabył w maju 1859 warszawską „Gazetę Codzienną”. Atg na arkuszu listowym, zachował się w papierach po Józefie Ignacym Kraszewskim. Rzec Norwid kierował do Józefa Ignacego Kraszewskiego na ręce Jana Pomiana Zakrzewskiego. Poniżej tekstu napis: „Stary Twój a wierny z serca W. Pomian”. Pdr: K. Bartoszewicz. *Korespondencja poetów zebrana przez K. Bartoszewicza. I. Listy Cypriana Norwida*. „Echo Literacko-Artystyczne” 1912 nr 2 s. 151-162.

16.[Z POWODU OPOWIADANIA „RÓD CENCI”]

BN IV 6291 k. 204-205.

Arkusz białego papieru litowego, zapisany na trzech stronicach (cała pierwsza karta oraz recto karty drugiej) atramentem (dopisek epistolarny czarną kredką na s. 4), poniżej tekstu sygn.: „Cyprian Kamil Norwid”. Uwagi Norwida odnoszą się do szkicu historycznego korespondenta „Gazety Warszawskiej” Władysława Kulczyckiego, drukowanego z numerze pisma z 27 grudnia 1859 (1860 nr 20-21) oraz dokończenie owych wywodów w numerze: 43, 44, 55 i 56 (tu drukowane anonimowo jako osobny artykuł *Rodzina Cencich*) – tekst Norwida odnosi się do ostatniego odcinka artykułu (nr 56 z 28 lutego 1860). Poeta przesłał tekst do Warszawy, gdzie chciał ogłosić go drukiem. Przesmycki uważał, że adresatem przesyłki mógł być Aleksander Niewiarowski albo Antoni Zaleski. Gomulicki sądzi natomiast, że to Walenty Pomian Zakrzewski. Atg znajdował się u Magdaleny i Jadwigi Łuszczewskiej. Pdr: PZ F, 159-161; WP VI, 123-125.

17.O TSZINIE i CZYNIE

BN IV 6291 k. 82

Wąski, nieduży półarkusz białego papieru listowego zapisany obustronnie czarnym atramentem. Sygn. poniżej tekstu: „Cyprian Nor.”. Na marginesach dopiski oł. (lub czarną kredką?), podkreślenia czerwoną kredką. Pierwotnie znajdował się w papierach Mariana Sokołowskiego, do którego Norwid skierował tę epistolarną rozprawkę, stanowiącą dopełnienie niektórych fragmentów lekcji *O Juliuszu Słowackim*. Pdr: RE, 29-31.

18. POZNAŃSKIE 1846-1848

BJ rkps 9260 III k. 38-39.

Arkusz białego papieru listowego, obustronnie zapisany niebieskim atramentem; poniżej tekstu sygn.: „Cyprian Norwid”. Dokument dochował się w papierach po Józefie Bohdanie Zaleskim. Są to obserwacje Norwida dotyczące przygotowań do powstania 1846 w Poznańskim oraz związane z upadkiem powstania. Te uwagi Norwid przesłał Zaleskiemu w 1861. Pdr: Adam Krechowicki. *O Cyprianie Norwidzie. Próba charakterystyki*. T. II. Lwów 1909 s. 149-153.

19. BEZ PRZESADY – Z ŹRÓDEŁ WSZELAKICH

AGAD 65341-1863

Atg arkusz listowego papieru zapisany po obu stronach czarnym atramentem. Był on niegdyś własnością Władysława z Damajewic Strzembosza w Paryżu. Potem stał się własnością Muzeum Narodowego w Warszawie. Informacje wydobyte przez Norwida z prywatnej korespondencji (głównie brata Ksawerego), następnie przesłana w ostatnim tygodniu stycznia 1863 Wincentemu Mazurkiewiczowi, z myślą, aby ten przekazał ją swojemu szwagrowi Ludwikowi Mierosławskiemu. Pdr: Juliusz Wiktor Gomulicki: Pogardzona broń Filokteta. „Nowa Kultura” 1961 nr 39.

20. [DZIEWIĘĆ ZASPOKOJONYCH PYTAŃ]

Muzeum Księży Marianów w Licheniu (niegdyś Fawley Court k. Henley on Thames, Wielka Brytania)

Blok złożony z 2 arkuszy papieru listowego i jedna luźna kartka; tekst niebieskim atramentem na s. 1-9, s. 10 – vacat. Paginacja ołówkiem lub czarną kredką. Brak k. 6 z tytułem i adresem Zamoyskiego. Na s. 1 data ołówkiem (lub czarną kredką) otrzymania tego pisma od adresata: „10 [lub 15?] 11. 1863”. Podobizna atg: Norwid żywy. Książka zbiorowa wydana staraniem Związku Pisarzy Polskich na obczyźnie. Londyn 1962. Tablice po s. 120 oraz po s. 144. Pośmiertny pdr: Adam Krechowiecki. O Cyprianie Nowidzie. Lwów 1909 T. II s. 168-175. Dodatek do Noty z dziewięciu paragrafów, przesłany gen. Władysławowi Zamoyskiemu 10 lub 15 listopada 1863 (tamta nota była wysłana 5 listopada). Atg został wykradzony tuż przed wybuchem II wojny światowej z Biblioteki Zamoyskich w Warszawie, gdzie dostał się z całym archiwum rodziny Zamoyskich w 1934).

21. O PRAWDZIE

BN 6291 k. 127 verso – 128 recto (wewnętrzna rozkładówka arkusza listowego).

Tekst rozprawki zachował się w liście do Mariana Sokołowskiego z 17 października 1864 (PWsz IX, 146). Pdr: WP VIII, 498-499 (list 366). Tekst, jak i list pochodzą z 1864, choć oczywiście nie można wykluczyć, że rozprawka mogła powstać wcześniej albo nawet znacznie wcześniej.

22.[U KOLEBKI NARODU]

BN II 6295 k. 3-15.

Poszyt wykonany z kart trzech różnych formatów oraz rodzajów: drukowanych i zapisanych ręcznie, atramentem. Układ: k. 3 verso: tytuł sporządzony ręką Z. Przesmyckiego („Urywek pamiętnikowy”); k. 3 verso – vacat; k. 4 recto: wstęp Norwida, adiustacja ołówkiem ręką Przesmyckiego; k. 4 verso: naklejka z czerwonego papieru, na której niewielka kartka białego papieru z ołówkowym rysunkiem (lawowanym tuszem) fragmentu kolumny Trajana, sygn. i data: „C. Norwid 1866”; k. 5-11: wycinek z dzieła Lelewla *Narody na ziemiach polskich przed powstaniem Polski* (1853); k. 12: vacat; k. 13-14: arkusz papieru zeszytowego w kratkę; k. 13 recto: pierwszy tekst Owidiusza (*Cultor* itd) opatrzony u dołu dopiskiem: „Elegia XIV – *Tristium lib. III*”, a poniżej dopisku przekładem polskim, równym czytelnym pismem; k. 13 verso: drugi tekst Owidiusza z języku łac., opatrzony u dołu dopiskiem: *P. Ovidii Nasonis Tristium Liber IV. Elegia I*; k. 14 recto: drugi tekst Owidiusza w języku łac., opatrzony u dołu dopiskiem: „*Liber IV – tristium, Elegia I*”, a u samego dołu stronicy wskazaniem źródła (grubą niebieską kredką): „*Rzeczy smutne. Klątwa na Ibisa. Listy z Pontu – O[widego] N[azona] wiersze na wygnaniu pisane Jacka Przybylskiego*”, Kraków 1802; k. 14 verso: vacat. Rzecz powstała najwcześniej w 1866 (data na rysunku Norwida). Pdr całości: PWsz VII, 227-235.

23. ARCHEOLOGIA [II]

BN IV 8301 k. 63-64.

Jest atg drugiej wersji tego tekstu, który został wysłany w liście do Joanny Kuczyńskiej (pierwszy – do Konstancji Górskiej). Arkusz cienkiego, białego papieru listowego, pokratkowanego znakami wodnymi, złożony na pół tworzy dwie kartki, każdą o wym.: 20,8

x13,6), zapisane czarnym atramentem. W prawym górnym rogu obu kart foliacja biblioteczna. Tytuł (podkreślenie) zapisany małymi pisanymi literami – powiększonymi i pogrubionymi. Poniżej tekstu zapis sygn.: „C.N.” oraz data: „1866”. Gomulicki przypuszcza, podobnie jak w przypadku [Archeologii I], że tekst powstał w połowie 1866. Pdr: DoPani, 115-117.

24.PAMIĘTNIK PODRÓŻNY

BN II 6295 k. 1-2.

Karta złożona na pół tworzy dwie kartki o wym.: 15,2 x 18,8. Papier biały, prążkowany. W prawym górnym rogu każdej z kart napisy: „N. 115” oraz „N. 116” (Gomulicki przypuszcza, że jest to foliacja, która pozostała po sztambuchu Zaleskiej). Obok jest także foliacja biblioteczna. Na k. 1 recto rys. przedstawiający opisanego w w. 3-15 szlachezca z fajką na długim cybuchu w ustach, opatrzony u góry w cudzysłowie napisem: „dajcie mi też jaką książkę z brzegu, bo idę spać do ogrodu”; verso tejże karty rys. wyobrażający szlachezca drzemiącego pod krzakiem, obok napis w cudzysłowie: „to chleba nie daje”; verso następnej karty rys. przedstawiający sytuację z w.19-22, poniżej w prawym górnym rogu sygn.: „Cyprian Norwid 1867 (pamiętnik podróży). Tekst, napisy przy rysunkach oraz sygn. niebieskim atramentem; rys. brązowym tuszem lub atramentem, piórem i pędzlem (lawowane rozcieńczonym tuszem). Pdr: WP V, 67-70; z podobizną atg, po s. 68).

25.O PORTERCIE I PRZEZNACZENIU JEGO

Muzeum Księży Marianów w Licheniu (niegdyś Fawley Court k. Henley on Thames, Wielka Brytania)

Arkusze listowego papieru, zapisany na wszystkich stronach czarnym atramentem. Tekst główny s. 1-3; dopisek epistolarny: od połowy s. 3 do końca. Poniżej tekstu sygn.: „Cyprian Norwid”. Początkowo atg znajdował się w archiwum Zamoyskich w Paryżu. Później trafił do Kórnika, a stąd do Biblioteki Zamoyskich w Warszawie. Stąd został ukradziony – potem znalazł się w zbiorach Ludwika Gocla, który w 1950 odstąpił go Józefowi Jarzębowskiemu w Fawley Court, skąd ze wszystkim zbiorami przywędrował on do Polski. Pdr: Adam

Krechowiecki. O Cyprianie Norwidzie. Próba charakterystyki. T. II. Lwów 1909 s. 211-213 (wydanie według atg, wówczas jeszcze znajdującego się w Paryżu).

26.KORESPONDENCJA I SPROSTOWANIE

BJ rkps 9236 III k. 272-273

Arkusz listowego papieru zapisany na wszystkich jego stronach czarnym atramentem (tekst kończy się na s. 4 u góry, dalej tekst listu do Lenartowicza, w którym wysłał swoje sprostowanie i swoją reakcję Norwid – list nr 666 w PWsz IX, 371-372 z 16 października 1868. Tytuł Norwidowskiego sprostowania niebieską kredką. Tekst napisany w reakcji na słowa Kraszewskiego (drukującego pod pseudonimem: Bolesławita) w jednym z felietonów, ukazujących się pod wspólnym tytułem *Ze świata* w „Dzienniku Poznańskim” 1868 nr 235 (z 13 października). Pdr tekstu Norwida: Stanisław Pigoń. *Norwidiana II. „Myśl Narodowa”* 1935 nr 22 (wraz z listem do Lenartowicza).

27.DO POGWAŁCICIELI PRAW POLITYCZNYCH I CYWILNYCH...

BCZ rkps Ew. XVII-3173: papiery po Bronisławie Zaleskim

Osobno: tytuł, tekst oraz typograficzne wzory tytułu i tekstu. Pdr tekstu wierszem: PW, s. 541; pdr całości: Stanisław Pigoń: „Tydzień” dodatek do „Głosu Narodu” 1936 nr 39. Tekst jest projektem napisu dedykacyjnego, jakim miało zostać opatrzone pierwsze pośmiertne, emigracyjne wydanie dzieł Adama Mickiewicza (Paryż 1868). Tekst powstał na początku 1867, jednak został odrzucony przez Komitet Redakcyjny.

28.[O POLSKIEJ WŁADZY PRAWOWITEJ]

BJ 9206 III k. 179-180.

Arkusz listowego papieru, zapisany na wszystkich stronach. W papierach Józefa Bohdana Zaleskiego. Na s. 1: u góry czarną kredką lub ołówkiem zapis: „kopia”. Tekst oryginalny –

los atg tej wersji nie jest znany – został przekazany Karolowi Ruprechtowi. Tekst – jak przypuszcza Gomulicki – powstał w marcu 1869. Pdr: WP IX 161-164 (jako list 536).

29.KWSTIA BIEŻĄCA ZMARTWYCHWSTAŃCÓW

BCZ rkps Ew. XVIII-3173

Atg na drukowanym zaproszeniu na publiczną prelekcję Norwida Rzecz o wolności słowa (13 maja 1869), wypełnione na s. 1-3 tekstem uwag poety, na s. 4 adres: „Monsieur Monsieur Bronislas Zaleski 6, Quai d’Orléans, 6. Paris”; stempel pocztowy: „Paris – R. St. Lazare – 3e – 13 Juin 69”. Tekst zachował się w papierach po Bronisławie Zaleskim. Jest to okolicznościowa wypowiedź na temat niewłaściwego postępowania zmartwychwstańców, którzy posądzeni o kontakty z Wielkim Księciem Włodzimierzem, którego mieli prosić w Rzymie o możliwość działalności ich zgromadzenia na terenie Rosji, nie potrafili w odpowiedni sposób przeciwstawić się tym pomówieniom. Norwid przesłał swoje uwagi w połowie czerwca 1869. Dopelnieniem ich jest list do Bronisława Zaleskiego (w PWSz nr listu 710). Pdr: „Tydzień” dodatek do „Głosu Narodu” 1936 nr 38.

30. NOTATKI Z MITOLOGII

BN I 6299 k. 1-70.

Niewielka książeczka (wym.: 14 x 10), niegdyś oprawiona w sztywną okładkę, złożona z 70 kart szarobiałego papieru w linię (liniowanie błękitne). Folicja wykonana w BN, przy czym kustosz pomylił się włączając w numerację kart dwie doklejki k. 20 i k. 62, co zwiększyło liczbę kart do 72. Notatki Norwida są wpisane bezpośrednio na karty notatnika czarnym atramentem, ołówkiem, czarną kredką lub niebieską kredką. Dość znaczna liczba kart lub stronic to vacat. Karty obustronnie czyste: 34, 39-41, 46, 48, 51, 57, 58, 66 (razem 10 kart, czyli 20 stronic). Stronice czyste: k. 15, 25, 27, 28, 29, 30, 35, 42, 43, 49, 59, 60, 61, 65, 67 i 68 – recto; k. 13, 36, 38, 45, 56 i 64 – verso (razem 22 stronice). Razem stronic czystych 42. Na pozostałych stronicach wpisy lub wklejki przy czym na 73 wklejki aż 46 posiada jedynie tekst rękopiśmienny, a tylko 27 tekst drukowany (czasem z dopiskami poety). Tekst w postaci integralnej, czyli z wklejkami drukowanymi, nie został nigdy wydany. Pdr zapisków

Norwida: PWSz VII, 239-325 (komentarz: s. 688-698). Trudno ustalić chronologię i genezę powstawania notatek. Gomulicki przypuszcza, że notatnik został założony przez Norwida najpóźniej w 1869, ale nie można wykluczyć, że o kilka lat wcześniej, np. w 1865.

31. [NOTATKI Z HISTORII]

BN I 6298 k. 1-70 + k. 1-2.

Nieduża książeczka (wym.: 14,5 x 10), oprawiona w tekturę z płóciennym grzbietem, oklejona ciemnym wytłaczanym papierem, składająca się z 72 kart. (70 + 2 wklejki potraktowane jako karty osobne) papier ten sam co w Notatkach z mitologii: szarobiały z poziomym liniowaniem (błękitne linie). Tekst z notatkami rozpoczyna się od wierzchniej wklejki, właściwy początek notatnika od k. 2 recto: tu w lewym górnym rogu napis „SDG”, w prawym sygn.: „C. Norwid”. Notatki sporządzono atramentem, ołówkiem, czarną kredką, czerwoną lub niebieską kredką. Nieco więcej niż połowę zapisów mieści się bezpośrednio na kartach książeczki, reszta na wklejkach dołączonych do zasadniczych kart notatnika. Gomulicki uważa, że można w notatniku wyróżnić zapiski sprzed 1853 oraz nowsze, nakreślone po roku 1864 albo konkretnie pochodzące z 1867. Wklejek jest w notatniku – 58, czego 38 rękopiśmiennych i 20 drukowanych (na drukowanych nie ma żadnych zapisek Norwida. Jedna wklejka rękopiśmienna na k. 50 recto, którą ktoś nieporządnie wkleił w czasie trwania wystawy Norwidowskiej w latach 1946-1947 do notatnika mitologicznego, została stamtąd usunięta i umieszczona w [Notatkach z historii], w pobliżu notatki dotyczącej Joanny d’Arc. Karty czyste (recto i verso): 30-32, 34-36, 38, 39, 43, 46, 49, 55-57, 63 (w sumie 15 kart, czyli 30 stronice). Stronice czyste: 11, 17, 20, 21, 23, 45, 50 i 58 – recto; 16, 19, 22, 24, 27, 29, 33, 37, 40, 41, 44, 47, 48, 54, 60 i 62 – verso (razem 23 stronice). Stronic czystych w sumie: 55. Pdr wszystkich zapisków Norwida w [Notatek z historii]: PWSz VII, 327-373 (komentarz 698-706). Notatnik zachował się wśród osobistych dokumentów Norwida, ok. 1898 w jego posiadanie wszedł Zenon Przesmycki. Gomulicki przypuszcza, że notatnik Norwid założył w latach 1865-1867. Być może ten okres należałoby – jak w przypadku Notatnika mitologicznego łączyć z r. 1869?

32.LA PHILOSOPHIE DE LA GUERRE

BN IV 6307

8-kartkowy poszyt in folio, czytelne pismo, atrament czarny; tytuł całości oraz tytuły poszczególnych rozdziałów – niebieską farbą. Łacińskie motto wymazane. Poniżej tekstu sygn.: „C.K.Norwid”. Na k. 8 verso (oł. lub czarną kredką) dedykacja dla Reitenheima. Tekst napisany jako traktat socjologiczno-polityczny – jak przypuszcza Gomulicki – w sierpniu lub w pierwszej połowie września 1870. Są to refleksje poety związane z wojną francusko-pruską. Pdr: ChimVIII, 285-294.

33.[O WARUNKACH ROZWOJU SZTUKI]

BJ 9260 III k .34-37.

Atg składa się z dwu arkuszy papieru listowego, znajduje się w papierach po Józefie Bohdanie Zaleskim. Cały arkusz pierwszy zapisany oraz połowa drugiego; w lewym górnym rogu k. 34 recto oraz k. 35 recto: czerwony ozdobny inicjał „N”). Jest to tekst przemówienia, które zostało wygłoszone lub miało być wygłoszone (a nie zostało wygłoszone) 25 czerwca 1870 na bliżej nieznanym zebraniu urządzonym na cześć Jana Matejki, oznaczonym krzyżem Legii Honorowej w związku z wystawieniem na Salonie w Paryżu słynnego obrazu *Unia Lubelska*. Pdr: PZ F, 160-169 oraz WP VI, 232-234 (tu jako: *Kilka słów ubogiej a publicznej prawdy w zaszczytnym na cześć Jana Matejki zgromadzeniu*).

34. TRZY TYSIĄCE FRANKÓW I UMORALNIENIE SPOŁECZNE

BN IV 6291 k. 75.

Kartka papieru w dużą kratkę, zapisana recto (verso – vacat). Do Przesmyckiego dokument trafił poprzez Mieczysława Geniusza. Tekst stanowi projekt doraźnej pomocy dla Edwarda Siwińskiego, pedagoga i poety, byłego wykładowcy literatury, którego zmuszono do wyjazdu z Warszawy. Rzecz z drugiej połowy lat 60. Pdr: WP VI, 291-292.

35. [HISTORIA – SZTUKA – CZŁOWIEK]

Własność prywatna. Niegdyś w posiadaniu Teodora F. Domaradzkiego w Montrealu.

Luźna kartka szarobiałego, dość grubego, gładkiego papieru, wym.: 17,8 x 12,9 zapisana czarnym atramentem (w części niebieską kredką) recto, verso – jedynie w partii górnej. Niegdyś atg był własnością A. Kozłowskiego w Krakowie, następnie J. W. Gomulickiego w Warszawie. Ten ofiarował go Teodorowi F. Domaradzkiemu. Pdr: T. F. Domaradzki: *Trois manuscrits inédits de C. K. Norwid. „Études Slaves et Est-Européennes”* XV: 1971 s. 93-95.

36. [ZNICESTWIENIE NARODU]

BN IV 6308 k. 85-90.

Cztery arkusze białego papieru in folio, zapisane na wszystkich stronach czarnym atramentem. Jest to czystopis. Ostatnie zdanie tekstu na niewielkim fragmencie papieru (verso – vacat). Jest to rozprawa napisana po doświadczeniach wojny francusko-pruskiej oraz Komuny Paryskiej. Gomulicki sugeruje, że załączkiem rozprawki były luźne notatki z *Notatnika etno-filologicznego* (zob. PWsz VII, 383 nr 62). Przesmycki przyjmował, że tekst powstał w ciągu dekady 1870-1880. Gomulicki zawęża ten okres do 1871. Pdr: Zenon Przesmycki. *Z nieogłoszonych rękopisów C. Norwida. II.* „Kultura” 1931 nr 5.

37. OBYWATEL GUSTAW COURBET

Biblioteka Główna Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu sygn. 916.

Jest to kaligraficzny czystopis – przygotowanym z myślą o druku. Jest to ośmiokartkowy poszyt zapisany w całości; k. 1 recto: tytułu; k. 1 verso – vacat; k. 8 verso: data i sygn.: „Cyprian Norwid”. Norwid przesłał go Bronisławowi Zaleskiemu w 1872 (albo Antoniemu Zaleskiemu) w połowie maja. Gomulicki przypuszcza, że impulsem był głośny obraz francuskiego malarza *Leżąca kobieta z Monachium*, odrzucony przez jury Salonu paryskiego w 1872, choć wystawiony w sklepie marszanda Ottoza przy Notre-Dame de Lorette. Po śmierci adresata w 1885 list przeszedł w ręce rodziny Zaleskich, od których nabyła go w 1963 Biblioteka Główna Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika.

38. RÉCIT D'UN PENTURE D'HISTOIRE

Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu rkps 2280

Arkusz papieru listowego zapisany czarnym atramentem. Jest to publicystyczna refleksja Norwida napisana pod wpływem wiadomości o prześladowaniach religijnych w zaborze rosyjskim oraz wyłożenie stanowiska Norwida w sprawie alternatywy: Austria – Rosja. Być może była to reakcja na broszurę Kazimierza Krzywickiego *Polska i Rosja w 1872*. Pdr: Stanisław Pigoń: *Miscellanea z okresu romantyzmu*. Wrocław 1956 s. 170-171 (Archiwum Literackie T. I).

39. „BOGU-RODZICA” PIEŚŃ

BN IV 6309 s. 1-56.

Jest to kaligraficzny czystopis złożony z jednego półarkusza oraz dwunastu arkuszy białego papieru in folio (dawniej k. było 13) – niegdyś tworzyły one osobny poszyt: obecnie niemal wszystkie to luźne karty (utrata 2 k. pierwotnego arkusza spowodowała rozsypanie się bloku na luźne karty). Po k. 2 arkusz papieru listowego z pierwszym przypiskiem (tu napis: „przypisek do rękopismu Boga Rodzica” oraz data: „1874”); po k. 10 luźna karta kratkowanego papieru z trzecim przypisem (zapis czerwoną kredką „Litania”; niebieską kredką: „odsyłacz w rękopiśmie Boga Rodzica”). Tekst Bogurodzicy, na którym Norwid oparł swoją analizę, pochodził z przedruku *Żywotów świętych Starego i Nowego Zakonu* Piotra Skargi (Wyd. I. Wilno 1579) liczy 14 zwrotek, w odróżnieniu od 15 kanonicznych: s. 506 – zwrotki 1 i 2; 511: zwrotki 3-5; 519: 6 i 7; 531: 8 i 9 oraz 11-15. Brak zwrotki 10. Rozkład tekstu Norwida: k. 1 recto – motto oraz niżej tytuł; k. 2 recto -7 verso – wstęp; k. 8 recto – 11 recto – s. 506 tekstu drukowanego; k. 11 verso – vacat; k. 12 verso – 16 verso – s. 511-18 tekstu druk.; k. 17 recto – 18 recto – s. 519-20 tekstu druk.; k. 18 verso – napis: WTÓRA CZĘŚĆ; k. 19 recto – 24 recto – s. 521-28 tekstu druk., data oraz sygn.: „Cyprian Norwid”; k. 14 verso – vacat.

Jest to analiza pieśni, nad którą Norwid pracował na przełomie 1873/1874. Gomulicki skłonny jest wskazywać początek 1874 jako datę ukończenia pracy nad tym tekstem. Tekst przekazał Bronisławowi Zaleskiemu. Po wprowadzeniu przypisów oraz sporządzeniu

poprawek atg chciał Norwid przesłać Piusowi IX, papieżowi, do czego nie doszło. Pdr: ChimVIII, z. 19 s. 3-32 i z. 20/21 s. 193-216.

40. [AUTOBIOGRAFIA ARTYSTYCZNA]

Zbiory Norwidowskie Juliusza Wiktora Gomulickiego (?)

Atg jest – ponoć – arkuszem cienkiego papieru in quatio, którego pierwszą stronicę zajmuje tekst drukowany oraz adres Norwida (wpisany ręką poety) – tekst odpowiedzi poety czarnym, zrudziałym atramentem. Atg znajdował się w posiadaniu Władysława Bartynowskiego, a następnie jego spadkobierców. W 1950 przeszedł na własność J. W. Gomulickiego – dokument zaginął na wystawie norwidowskiej w 1958, od 1960 znów w posiadaniu Gomulickiego. Obecne losy dokumentu nie są znane. Tekst powstał z powodu rozesłanej ankiety i apelu Antoniego Zaleskiego, przyjaciela Norwida i niedoszedłego edytora jego pism, oraz starożytnika, interesującego głównie numizmatyką, Władysława Bartynowskiego, którzy podjęli się realizacji projektu słownika artystów polskich. Gomulicki uważa, że tekst Norwida mógł powstać najwcześniej w kwietniu 1872. Pdr: F. Kopera. Nieznana autobiografia Cypriana Norwida. „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne” T. III: 1897 nr 4 (34) szp. 354-358 (także osobna odbitka). Jest to publikacja, którą wywołał Norwidowski apel Wiktora Gomulickiego, ogłoszony w „Przeglądzie Literackim” (Kraków) 1896 nr 2.

41. „SOBÓTKA”

BCZ sygn. MNK 6919 (dawniej: Ew. XVII-3173)

Ćwiartka grubego, szorstkiego, pożółkłego papieru, atrament czarny. Poniżej tekstu sygn. i data: „1874 – Cyprian Norwid”. Dokument w papierach po Bronisławie Zaleskim. Tekst zawiera uwagi z drugiej połowy 1874, które Norwid napisał z powodu listu Zaleskiego, który otrzymawszy od poety rękopis „Boga-Rodzicy” chciał opublikować go w księdze jubileuszowej poświęconej Sewerynowi Goszczyńskiemu, który obchodził we Lwowie jubileusz pracy pisarskiej. Księga została wydana we Lwowie pt. *Sobótka. Księga zbiorowa na uczczenie pięćdziesięcioletniego jubileuszu Seweryna Goszczyńskiego*. Pdr: RE, 48-50.

42. [W SPRAWIE UCZCZENIA PRZEŚLADOWANYCH UNITÓW]

BN IV 6291 k. 233 recto (list) i 234-235 recto (Aneks).

Dwa arkusze in folio, zapisane czytelnie czarnym atramentem (podkreślenia czerwoną kredką). Atg ocalał w papierach po J. B. Wagnerze – jego zięć, Mieczysław Geniusz, przekazał go Zenonowi Przesmyckiemu. Odezwa Norwida związana z prześladowaniami przez rząd carski unitów na terenie Chełmszczyzny i Podlasia. Pdr: WP IX, 313-316 (jako list 688).

43. DOPISKI NA EGZEMPLARZU BROSZURY „POŻEGNANIE PUŁKOWNIKA ADAMA KOZŁOWSKIEGO]

BCZ rkps Ew. XVII-3173

Broszura (Paryż 1874) z atg Norwidowskich glos (wszystkie zapisane czarnym atramentem). Glosy Norwida będące rodzajem recenzji w związku z ogłoszeniem anonimowej broszury publicystycznej Pożegnanie pułkownika Adama Kozłowskiego przez towarzyszków na progu nieśmiertelności (br. ss. 8) z okolicznościowym nagłówkiem: „Na wieszczy jubileusz Seweryna Goszczyńskiego”. Norwid przesłał te uwagi Bronisławowi Zaleskiemu. Pdr: WP IX, 310-312 (tu jako list nr 685).

44. [SZTUKA JAKO ŻYWY ORGAN SPOŁECZNY]

BN IV 6291 k. 67-74.

Cztery nieduże arkusze papieru listowego, atrament czarny, tekst na s. 3-16, na s. 1 adres: „Do Wielmożnego J. B. Wagnera / C. N. /1876 / Paryż”, dalej rejestr-skorowidz do nieznanego dzieła – obcej ręki; na s. 16 sygn.: „Cyprian Kamil N.” Dokument przekazał Przesmyckiemu Mieczysław Geniusz. Tekst pochodzi z 1876. Pdr: PZ F, 170-177. Kolejne wydania: WP VI, 284- 288.

45. KLARY NAGNIOZIEWSKIEJ SAMOBÓJSTWO

MNW Rys. Pol. 13923.

Rysunki i teksty wzajemnie dopełniające się w tym utworze, rozmieszczone są recto 4 kart białego papieru, obecnie silnie pożółkłego i zabrudzonego; k. 1: papier w szeroką kratkę, wym.: 16,9 x 16,7; k. 2: papier w szerokie linie, wym.: 29,2 x 18,8; k. 3: papier w szerokie linie, wym.: 30,2 x 20,3 (obcięte rogi); k. 4: papier w szeroką kratkę, wym.: 28,5 x 20 (obcięte rogi). Tekst i rysunki czarnym piórem i atramentem czarnym, obecnie mocno wyblakłym, zrudziałym. Na k. 2,3 i 4 w prawym dolnym rogu odcisk owalnej pieczęci z inicjałami: „DWJ” (inicjały: Dominika Witke-Jeżewskiego). Wszystkie karty w rogach naklejone na arkusze szarego papieru (wym.: ok. 30 x 22,5. W prawym dolnym rogu pierwszej podkładki odciski dwu pieczęci. Owalnej z napisem: „Zbiór Wiktora Gomulickiego” oraz okrągłej „DWJ”. K. 1 – tytuł z rysunkiem; k. 2 – podtytuł, podwójne popiersie kobiece, poniżej tekst z zaznaczonym w jego obrębie szkicem noża; k. 3 – dwie kompozycje figuralne z zaznaczonymi komentarzami tekstowymi; k. 4: dwie kompozycje figuralne z towarzyszącymi im fragmentami tekstu. Utwór pochodzi z 1877, o czym świadczą daty w atg. Gomulicki uściśla – choć nie wiadomo, na jakiej podstawie – że prawdopodobnie w styczniu 1877. Pdr: „Nowe Książki” 1958 nr 9 s. 553 – utwór przygotował J. W. Gomulicki, dodając własną notę pt. *Norwida „lżejszy kaliber”*. Podobiznę atg publikował Wiktor Gomulicki w „Wędrowcu” 1904 nr 1 (z 2 stycznia) s. 14-15 i nr 2 (z 9 stycznia) s. 34-35; następnie J.W. Gomulicki w: PWSz XI, nr il. 198-201.

46. ODPOWIEDŹ CYPRIANA KAMILA NORWIDA NIEKTÓRYM OBYWATELOM O STANIE RZECZY NARODOWEJ ZAPYTUJĄCYM

BJ 9236 k. 238 (list) i 239 (Odpowiedź i adresy)

Kartka formatu arkuszowego, zapisana czarnym atramentem. Refleksje Norwida włączone do listu poety do J. I. Kraszewskiego z 9 listopada 1877 (PWSz nr listu 930), opatrzone dopiskiem: „Kopia”. Refleksje Norwida z listopada 1877 związane z trwającą od końca kwietnia wojną rosyjsko-turecką, podczas której zarysował się plan utworzenia po stronie tureckiej polskiego legionu. Pdr: St. Pigoń. *Norwidiana I*. „Myśl Narodowa” 1935 nr 24.

47. [PRZEPOWIEDNIA RUDOLFA GELTHIERA]

BCZ sygn. Ew. XVIII-3173

Arkusz papieru listowego, zapisany na wszystkich stronach czarnym atramentem, z wyjątkiem pierwszego zdania („Alarmistom...”), które zostało zapisane niebieską kredką. Nad tytułem książki Gelthiera oł. zapis: „1675, Oryginał”. Poniżej właściwego tekstu zapis: „Tłumaczyłem dla Bronisława Z.” oraz niżej jeszcze sygn. i data: „C.N. 1878”. Gomulicki uważa, że było to po zgonie Piusa IX (7 lutego 1878), a jeszcze przed obiorem Leona XIII (20 lutego 1878). Pdr: PWsz VII, 434-435.

48. [NIHILIZM I NIHILIŚCI]

BCZ rkps Ew XVII-3173

Arkusz papieru listowego, bez tytułu, napisany na wszystkich stronach czarnym atramentem. Poniżej tekstu sygn.: „Cyprian N.” Na dolnym marginesie ostatniej strony oł. dopisek (PWsz X nr listu 953). Tekst przynosi historiozoficzne refleksje, które powstały – jak przypuszcza Gomulicki – pod wpływem zamachu na życie cara Aleksandra II w kwietniu 1879. Pdr: „Tydzień” dodatek do „Głosu Narodu” 1937 nr 32.

49. HORACY DELAROCHE

BJ rękopis

Na drukowanej karcie z zaproszeniem na uroczystości pogrzebowe zmarłego 3 maja 1879 fr. artysty. Pdr: Zofia Szmydtowa: Z autografów Cypriana Norwida. „Przegląd Warszawski” 1925 z. 45 s. 261-262.

50. INTERESA SZTUKI

BCz Ew. XVII-3173a (A. D. Depozyt 8).

Arkusz papieru listowego złożony na pół, tworzący dwie kartki papieru. Zapisany tylko na k. 1: tytuł kredką niebieską, tekst – czarnym atramentem. Poniżej tekstu zapis sygn.: „Cyprian Kamil Norwid”; verso adres: „Monsieur Monsieur B. de Zaleski (Bibliothèque Polonaise). N. 6 . Quai d’Orléans, N. 6. Paris”; stempel pocztowy: „Paris, 15 mai 79” i „Affranchissement

insuffisant”. Dokument w papierach po Józefie Bohdanie Zaleskim. Jest to ponowny apel Norwida (pierwszy pochodził z 1869) w sprawie druku Biblii ilustrowanej pracami polskich artystów. Pdr: Stanisław Pigoń. „Tydzień” dodatek do „Głosu Narodu” 1937 nr 34.

51. [UPUBLICZNIENIE WDZIĘCZNOŚCI]

BCZ rkps Ew. XVIII-3173

Arkusz listowego papieru zapisany czarnym atramentem (s. 1-3: tekst, s. 4: adres). Dokument zachował się w papierach po Bronisławie Zaleskim. Na prawym marginesie s. 1, u góry dopisek Norwida: „Margines dla zapisania adhezji i uwag lub zaprzeczeń W-o Bronisława Zaleskiego i przezeń uproszonych osób”, dalej: „1”. Adres: „Wiel-ny Bronisław Zaleski, członek Jagiell-ej Akademii, członek Towarzystwa Historycznego ect. etc. etc. 6, Quai d’Orléans, 6. Paris.” U dołu ołówkiem lub czarną kredką: „(Interes publiczny nie opłacona poczta)”. Dalej stempel pocztowy: „Paris – La Gare d’Ivry, 6-e, 14 Jul. 79 + 30”. Na początku maja 1879, gdy Norwid nakreślił wspomnienie nekrologiczne o Horacym Delaroche (PWsz VI, 258-259). W 4 miesiące później powstał projekt, będący poszerzeniem tamtego pomysłu – poeta przekazał go na ręce Bronisława Zaleskiego. Pdr: Stanisław Pigoń. „Tydzień” dodatek do „Głosu Narodu” 1937 nr 35.

52. [W SPRAWIE UCZCZENIA PAMIĘCI BRONISŁAWA ZALESKIEGO]

BCZ Ew. XVII-3173 Archiwum Domowe Władysława Czartoryskiego

Arkusz białego listowego papieru, zapisany na s. 1-3; u dołu poniżej tekstu sygn.: „Cyprian Norwid”. Memoriał pochodzi zapewne z czasu niedługo po pogrzebie Bronisława Zaleskiego, tzn. niedługo po 12 stycznia 1880. Pdr: St. Pigoń. Norwidiana III. „Myśl Narodowa” 1935 nr 48.

53. [WSPOMNIENIA WENECKIE]

BN II 6295 k. 16-19.

4 wydarte z zeszytu kartki (18,7 x 14,7), papier gładki żółty, o dwóch rogach zaokrąglonych: trzy pierwsze Norwid zapisał obustronnie, czwartą – jednostronnie. Atrament czarny, poprawki także nanoszone czarnym atramentem. Fragment cz. I na k. 16 recto – 18 recto; początek cz. II: k. 18 recto – 19 recto; k. 19 verso – niezapisana. Strony paginowano oł., w lewych górnych rogach od 1 do 8. Redakcyjne opracowanie tekstu także oł. (być może zrobił to sam Przesmycki); poniżej tekstu zapis obcej ręki: „[1866]” oraz „[tu rękopis się urywa]”. Pdr: WP V, 123-128 (tu pt. *Z mojego albumu*).

54. ŻĄDANY LIST O MOGILE I MOGIŁACH

BN IV 6291 k. 14-17.

Arkusz szarobiałego papieru, zapisany na dwóch stronach i sygn.: „Cyprian Kamil Norwid”). Odsyłacze na osobnym arkuszu listowego papieru, zapisane węglem rysunkowym, sygn.: „sługa Norwid”. Nakreślony przy okazji uczczenia pamięci Kazimierza Władysława Wójcickiego – część pierwsza tekstu to rozważania natury lingwistycznej, druga – to „pomysł” mogiły dla Wójcickiego. Dokument trafił do Przesmyckiego dzięki D. Śliwickiemu, który z kolei uzyskał go dzięki Sewerynie Duchńskiej. Do niej kierował Nowid. Pdr: WP VI, 300-304.

55. [W PIĘĆDZIESIĄTĄ ROCZNICĘ POWSTANIA LISTOPADOWEGO]

BN IV 6291 k. 19-20

Atg jest kopią brulionu – kopią autorską Norwida, którą poeta przesłał 11 grudnia 1880 r. na ręce Seweryny Duchńskiej (tekst czarnym atramentem, z zapisem Norwida: „Kopia”); k. 19-20 recto: tekst; dopisek epistolarny s. 3; na s. 4: adres. Pdr: WP IX, 423-424 (jako list 792; PWSz).

56. [NOTATKI ETNO-FILOLOGICZNE]

BN III. 6297 k. 1-53.

Atg to pięć luźnych poszytów (obecnie rozszyte) in folio (wym.: 32 x 21,5) uporządkowanych przez Juliusza Wiktora Gomulickiego i pofoliowanych w BN. Tytuły działowe, czerwoną kredką, mieszczą się na pierwszych kartach rozdziałów I-III i V (zawsze u góry pierwszej karty recto). Papier szarobiały w różnych gatunkach (gładki, prążkowany, liniowany). Karty grzbietowe: 2/3, 4/5, 6/7, 13/23, 14/18, 15/16, 24/39, 25/26, 27/30, 28/29, 31/38 32/37, 33/36, 34/35, 40/51 (?), 41/50 (?), 42/49, 43/44, 45/46, 47/48. Kilka luźnych kart. K 19/22 (arkusz) – pełni funkcję obwoluty, w której znajdują się k. 20 i k. 21. Notatki głównie sporządzone ołówkiem, najwięcej zaś niebieską kredką, w niewielkim tylko stopniu czarnym atramentem. Wklejek drukowanych – 80, przy czym 4 z nich są włożone luzem między karty notatnika, inne zaś wszyto między kartami. Wklejek rękopiśmiennych – 34, przeważnie z notatkami wykonanymi ołówkiem. Stronic czystych: bez wpisów i wklejek: k. 2, 4, 8, 9, 10, 11, 12, 20, 21, 24, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 37, 39, 48, 53 – wszystkie verso (w sumie: 20 stronic). Karta recto i verso vacat – k. 22. Notatnik według Juliusza Wiktora Gomulickiego – na podstawie zapisów i wklejek – pochodzi z lat 70. ubiegłego stulecia (PWsz VII, 706-707). Notatnik – podobnie jak dwa inne: mitologiczny i historyczny – trafił za pośrednictwem Wacława Gasztowtta do Zenona Przesmyckiego. Pdr tekstów notatek: PWsz VII, 376-417 (komentarz s. 706-715).

57. [SALON PARYSKI 1881]

BN IV 6291 k. 61 [część I] i k. 66-67 [część II]

Dwa krótkie fragmenty dotyczące paryskiego Salonu 1881. Na k. 61 sygn.: „C.N.” oraz na k. 67: „Vale – Cyprian N.”. Te dwa krótkie fragmenty prozą przesłał Norwid Józefowi Bohdanowi Wagnerowi. Fragment I w liście do niego z 7 maja 1881 [PWsz X, 153), druga znajduje się na liście Wagnera skierowanym do Norwida (PWsz X, 266). Pdr: PZ F, 181-182.

58. MILCZENIE

BN II 6311 k. 1-39.

Zespół 39 luźnych kart, karty o zaokrąglonych rogach; 20 kart cienkiego papieru rysunkowego (dość szorstkiego), 10 kart gładkiego, 6 kart papieru cienkiego w dużą kratkę, 2

karty szorstkiego oraz 1 karta cienkiego papieru w małą kratkę. Tekst zapisany czarnym atramentem (obecnie w stanie utlenionym, brunatnym lub szarym). Poprawki czarnym atramentem, odsyłacze i przerywniki – czerwoną kredką. Paginacja czerwoną kredką do s. 71, stąd do końca oł. (być może jest to paginacja biblioteczna). Na s. 1 w lewym górnym rogu napis: „MILCZENIE” / „Część wstępna”, w prawym górnym: „C. Norwid”. Pdr: ChimV, z 13 s. 3-17 oraz z. 14 s. 161-187.

Utwór napisany najwcześniej w 1882. Gomulicki wskazuje na myślowe oraz ideowe powiązania z tekstami tzw. tetralogii (PWsz VII, 557).

59. [Z POWODU PODRĘCZNIKA SZUJSKIEGO]

BN IV 6290 k. 34-35

Arkusz papieru listowego, zapisany po obu stronach czarnym atramentem. Rozkład: s. 1-2: System-podział (sygn. i data: „C.N. 1882”); s. 3-4: Szujski (sygn.: „C. Norwid”). Są to krytyczne uwagi w stosunku do popularnego wówczas podręcznika: Rys dziejów piśmiennictwa świata niechrześcijańskiego, autorstwa Józefa Szujskiego (Kraków 1867). Tekst został napisany w 1882. Odpis atg: Biblioteka Kórnicka PAN (trudno określić, czy chodzi o ten atg czy może podstawą był tu inny przekaz tego tekstu). Pdr: WP VII, 190.

60. JUBILEATYZM

BN IV 6291 k. 36, 37

Dwie luźne karty białego papieru, zapisane po obu stronach czarnym, obecnie zrudziałym atramentem. Tytuł na k. 36, tu poniżej tekstu sygn.: „C. Norwid”; tekst postscriptum na k. 37, tu także sygn.: „Przyjaciół i sługa C. Norwid”. Verso k. z postscriptum strzęp pocztowego znaczka oraz ślad wycisku stempla poczty paryskiej. Recto tej k. błąd tekst czerwoną kredką, będący konspektem noweli Stygmat. Tekst Jubileatyzmu napisany został przez Norwida przy okazji benefisu Alojzego Żółkowskiego Syna, jaki odbył się w Teatrze Wielkim w Warszawie 5 grudnia 1882. Najwcześniej 10 grudnia tegoż roku. Dokument przesłał Norwid Sewerynie Duchinińskiej. Od niej trafił zaś do D. Śliwińskiego, od którego otrzymał go Zenon Przesmycki. Pdr: WP VII, 188-189.

61. STYGMAT. NOWELA

BN II 6312 k. 1-35.

Są to luźne kartki zwykłego papieru rysunkowego o kremowym odcieniu i 4 karty białego papieru rysunkowego z filigranem j.whatman / turkey mill / 1859 (k. 25-26, 35). Wymiary kart bardzo różne 22-23,3 x 15,2-16,2. Każda z kart (oprócz k. tytułowej, k. 26 i 35) została zapisana dwustronnie czarnym atramentem, częściowo dziś wyblakłym; Norwid wprowadzał poprawki czerwoną kredką. Użył jej poeta także do niektórych podkreśleń oraz do paginacji. Na osobnej k. tytułowej recto w atg zapis: „C. NORWID / STYGMAT. / NOWELLA”. Verso karty tytułowej niezapisane. Pośmiertny pdr: ChimVIII, 221-255 (w oprac. edytorskim Zenona Przesmyckiego).

Atg Stygmatu jest częścią większej całości – zespołu fabularnych tekstów, które Zenon Przesmycki otrzymał od Wacława Gasztowtta. Gomulicki nazwał go później „tetralogią epicką”. Wszystkie teksty, które wchodziły w skład tego zespołu, mieściły się w żółtej kopercie (do dziś dochował się jedynie jej wierzch, wym.: ok. 17 x ok. 25). Na jego zewnętrznej stronie nieznanej ręki zapis – wykaz teki: „Rękopisy Cypriana Norwida / 1° – Stygmat nowella 66 stronic / 2° Tajemnica Lorda Syngelworlh [!] – 44 – id / 3° Ostatnia z bajek – 30 – id / 4° AD Leones – 28 – id”. Ten zespół tekstów włożono w dwie niebieski tekturki, wyklejone po jednej stronie papierem granatowym z niebieskim marmurkowym deseniem i stanowiącą – obecnie bez grzbietu – okładzinę. Na jednej z tekturek naklejka firmowa: „Papeterie H. Gobet 4. Rue Montaigne”. Cały zespół: BN II 6312 k. 1-87. Pracę nad tekstem Stygmatu Norwid ukończył z początkiem 1883. Pisanie rozpoczął przypuszczalnie w grudniu 1882.

62. „AD LEONES”

BN II 6312 k. 74-87.1

Luźne karty, różnych rozmiarów: ok. 20,5-22,4 x 15,9-16,5. Rogi zaokrąglone. Papier o odcieniu kremowym – różnej grubości. Strony atg ponumerował Gomulicki czerwoną kredką (numeracja arabska z kropką: od 1. do 28.). W odróżnieniu od innych tekstów zespołu sporo

jest tu poprawek, wykonywanych oł. Pdr: ChimeraI, 1901 z. 1 (ze stycznia) s. 34-46 (oprac. Zenon Przesmycki). Gomulicki uważa, że utwór powstał w połowie roku 1881. Twierdził początkowo, że powstała w drugiej połowie r. 1881. Bezpośrednio po pracy nad *Stygmatem* (PWsz I, 540). Pdr: ZrębCzarne.

Atg „*Ad leones*” jest częścią większej całości – zespołu fabularnych tekstów, które Zenon Przesmycki otrzymał od Wacława Gasztowtta. Gomulicki nazwał go później „tetralogią epicką”. Wszystkie teksty, które wchodziły w skład tego zespołu, mieściły się w żółtej kopercie (do dziś dochował się jedynie jej wierzch, wym.: ok. 17 x ok. 25). Na jego zewnętrznej stronie nieznanej ręki zapis – wykaz teki: „Rękopisy Cypriana Norwida / 1° – *Stygmat* nowella 66 stronic / 2° *Tajemnica Lorda Syngelworlh* [!] – 44 – id / 3° *Ostatnia z bajek* – 30 – id / 4° *AD Leones* – 28 – id”. Ten zespół tekstów włożono w dwie niebieski tekturki, wyklejone po jednej stronie papierem granatowym z niebieskim marmurkowym deseniem i stanowiącą – obecnie bez grzbietu – okładzinę. Na jednej z tekturek naklejka firmowa: „Papeterie H. Gobet 4. Rue Montaigne”. Cały zespół: BN II 6312 k. 1-87.

63. TAJEMNICA LORDA SINGELWORTH

BN II 6312 k. 36-58.

Karty luźne, o zaokrąglonych rogach i różnych rozmiarach: 17,7-22,2 x 15,6-16,1, papier o kremowym odcieniu o różnej grubości i właściwościach: od cienkiego gładkiego do grubego i kratkowanego. Każda z kart zapisana dwustronnie czarnym, obecnie już wyblakłym atramentem. Poprawki Norwid wprowadził atramentem i czerwoną kredką oraz oł. Kredką niebieską wzmocnił rzym. numerację rozdziałów. Strony ponumerowane czerwoną kredką arabskimi cyframi arabskim z kropką od 1. do 44. Tytuł noweli podkreślony falistą linią. Pdr: ChimVI z. 16 (z października), 40-62.

Atg *Tajemnica Lorda Singelworth* jest częścią większej całości – zespołu fabularnych tekstów, które Zenon Przesmycki otrzymał od Wacława Gasztowtta. Gomulicki nazwał go później „tetralogią epicką”. Wszystkie teksty, które wchodziły w skład tego zespołu, mieściły się w żółtej kopercie (do dziś dochował się jedynie jej wierzch, wym.: ok. 17 x ok. 25). Na jego zewnętrznej stronie nieznanej ręki zapis – wykaz teki: „Rękopisy Cypriana Norwida / 1° – *Stygmat* nowella 66 stronic / 2° *Tajemnica Lorda Syngelworlh* [!] – 44 – id / 3° *Ostatnia z*

bajek – 30 – id / 4° AD Leones – 28 – id”. Ten zespół tekstów włożono w dwie niebieski tekturki, wyklejone po jednej stronie papierem granatowym z niebieskim marmurkowym deseniem i stanowiącą – obecnie bez grzbietu – okładzinę. Na jednej z tekturek naklejka firmowa: „Papeterie H. Gobet 4. Rue Montaigne”. Cały zespół: BN II 6312 k. 1-87.

Według Gomulickiego *Tajemnica*, jak i pozostałe ogniwa tetralogii Norwida, została napisana w pierwszym kwartale 1883. Przypuszczalnie jako jej trzecie ogniwo (PWsz VII, 543-544).

64. OSTATNIA Z BAJEK

BN 6312 k. 59-73.

Karty luźne, o zaokrąglonych rogach, o różnych rozmiarach: 19,6-23 x 15,2-16,2, papier o odcieniu kremowym, różny: biały gładki, w kratkę dużą i małą, także gruby rysunkowy oraz gruby rysunkowy z filigranem FRÈRES. Karty zapisane dwustronnie, czarnym atramentem (obecnie wyblakłym i zrudziałym). Poprawki Norwid nanosił czarnym atramentem oraz – dość rzadko – czerwoną kredką. Karty z tekstem utworu (59-71 recto) opatrzone paginacją, sporządzoną czerwoną kredką (cyfry od 1. do 25. z kropką). Tekst utworu poprzedza sygn.: „C. NORWID” oraz tytuł: „OSTATNIA z Bajek” – i sygn., i tytuł – podkreślone. Pdr: ChimVI z 18 (z grudnia) s. 313-331

Atg *Ostatnia z bajek* jest częścią większej całości – zespołu fabularnych tekstów, które Zenon Przesmycki otrzymał od Wacława Gasztowtta. Gomulicki nazwał go później „tetralogią epicką”. Wszystkie teksty, które wchodziły w skład tego zespołu, mieściły się w żółtej kopercie (do dziś dochował się jedynie jej wierzch, wym.: ok. 17 x ok. 25). Na jego zewnętrznej stronie nieznaney ręki zapis – wykaz teki: „Rękopisy Cypriana Norwida / 1° – Stygmat nowella 66 stronic / 2° Tajemnica Lorda Syngelworlh [!] – 44 – id / 3° Ostatnia z bajek – 30 – id / 4° AD Leones – 28 – id”. Ten zespół tekstów włożono w dwie niebieski tekturki, wyklejone po jednej stronie papierem granatowym z niebieskim marmurkowym deseniem i stanowiącą – obecnie bez grzbietu – okładzinę. Na jednej z tekturek naklejka firmowa: „Papeterie H. Gobet 4. Rue Montaigne”. Cały zespół: BN II 6312 k. 1-87.

65. ŻYDY I MECHESEY

Biblioteka Seminarium Duchownego w Sandomierzu (proweniencja: zbiory Jana Wiśniewskiego w Borkowicach)

Cztery foliowane karty, zapisane czarnym atramentem; s. 1: tytuł oraz oł. dopisek; s. 2: vacat; s. 3-8: tekst oraz sygn.: „Cyprian N.”. Na s. 1 poniżej tytułu oł. dopisek: „(x) rękopism, mogący być w życzliwe i poważające ręce oddanym, nie należy, ażeby był pokazywanym przed wydrukiem, używanym inaczej lub zatraconym. – C. Norwid”. Pdr: Kazimierz Wyka. *Nieznana rozprawka Norwida*. „Marchoń” 1935 nr 2 s. 305-308.

66. [WPIS NA BROSZURZE „JESZCZE SŁOWO”]

Egzemplarz w zbiorach BN

Jest to wpis, którego adresatem był hr. Skórzewski. Trudno określić, o jakiego Skórzewskiego tu chodzi. Gomulicki wskazuje, że wszystko przemawia tu za hr. Arnoldem S. (1798-1862) posłem na sejm poznański 1845 oraz posłem do parlamentu pruskiego w Berlinie. Pdr: J. W. Gomulicki. *Liryka i druk. Katalog wystawy książek C. N., książek o nim oraz norwidowskich druków okolicznościowych*. Warszawa 1969 s. 10 (poz. 2).

67. MĄDROŚĆ – FILOZOFIA – WIEDZA (NOTY CO DO GREKÓW)

BN akc. 16663 k. 1-3

Atg na 3 kartach dość grubego, matowego papieru, wym.: 20, 7 x 13 cm. Tekst czarnym, obecnie zrudziałym atramentem, drobnym czytelnym, pismem, wypełnia ściśle karty 1-2. K. 3 z bardziej luźnym pismem, mniej zwartym. Poprawek niewiele. Papier zabrudzony i nieco zniszczony. Tekst był do lat 90. własnością Juliusz Wiktora Gomulickiego, potem przeszedł na własność BN. Gomulicki uważa – bez stosownej argumentacji – że notatki powstały prawdopodobnie w sierpniu 1848 podczas podróży Norwida po Włoszech i Morzu Śródziemnym (przypuszczalnie ze względu na tematykę notatek [sic!]). W opisach katalogowych BN wskazano na lata 1847-1851. Pdr dwóch pierwszych kart notatek: C. Norwid. *Mądrość – filozofia – wiedza (Noty co do Greków)*. Wydał z autografu i objaśnił Juliusz Wiktor Gomulicki. „Poezja” 1983 nr 4/5 s. 18-24 (s. 18-19: wstęp edytora; s. 19-22: tekst; s. 22-24: uwagi wydawcy). Zapiski na k. 3 recto i verso Gomulicki potraktował jako

osobne notatki: [Granice filozofii] oraz [Uwagi o szkole cyników] – obie te zapiski wydał w osobnej publikacji: C. Norwid. *Inedita. Trzy teksty filozoficzne i przekład z Platona*. Wydał z autografu Juliusz Wiktor Gomulicki. Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza. Warszawa 1999 ss. [8]. Jest to jednakże ten sam zespół notatek, dotyczący filozofii greckiej i należy wszystkie te zapiski traktować jako jedną całość.

68. [GANICE FILOZOFII]

Zob. obj. wyżej.

69. [UWAGI O SZKOLE CYNIKÓW]

Zob. obj. wyżej do *Mądrość – filozofia – wiedza (noty co do Greków)*.

70. PROTESTANTYZM / WIEDZA JAKO CEL (UWAGA OGÓLNA)

BN akc.

Dwie sklejone kartki gładkiego papieru, tworzące jedną kartę o wym.: 11,2 x 9 cm. Zapis atramentem czarnym, obecnie zrudziałym i wyblakłym. Notatka dotycząca protestantyzmu znajduje się recto k., zaś *Wiedza jako cel (uwaga ogólna)* verso tejże karty. Pdr zapiski dotyczącej protestantyzmu: *Z archiwum Cypriana Norwida – z archiwum JWG*. Oprac. Juliusz Wiktor Gomulicki „Nowe Książki” 2001 nr 1 s. 4 (tu także krótka edytorska uwaga wydawcy); publikacja wraz z fot. atg. Pdr drugie zapiski *Wiedza jako cel (uwaga ogólna)*: C. Norwid. *Inedita. Trzy teksty filozoficzne i przekład z Platona*. Warszawa 1999 s. 5. Trudno ustalić datę powstania zapiski. Wszelkie spekulacje w tym zakresie, próbujące określić genologiczną proveniencję zapisek – z odniesieniem do konkretnych faktów biograficznych (jak u Gomulickiego) – są bardzo wątpliwe.

71. BIZANCJUM

BN akc. 16 760

Dwie karty białego, gładkiego papieru, wym.: 12,5 x 8,3 cm, brunatny (niegdyś zapewne czarny), nieco wyblakły atrament. Poniżej zapiski sygn.: „Cyprian Kamil Norwid”. W

poprzek na jednej ze stron zapis niebieską kredką; pdr tej zapiski: „Twórczość” 2001 nr 9 s. 3-6 (s. 5-6 nota edytorska oraz przypisy). Czas powstania zapiski: trudny do ustalenia.

72. MAHOMET – KORAN / LUŻNE ZAPISKI

Muzeum Historyczne Miasta Łodzi, nr inwentarza: MHMŁ III L-914; nr księgi wpływu: MHMŁ 8472

Pojedyncza kartka gładkiego papieru, o nieregularnych kształtach, wym.: ok. 12, 6 x 7, 7. Całość sprawia wrażenie kartki wyrwanej z jakiegoś notesu, wielkością przypominającą kartki z *Notatnika mitologicznego*. Tekst zasadniczej notatki na temat Mahometa oraz Koranu znajduje się recto k., verso: luźne zapiski, przywołujące i opisujące niektóre fragmenty ewangeliczne, nie związane z zasadniczą notą, dotyczącą islamu. Muzeum Historycznym Miasta Łodzi atg zapiski Norwida znalazł się po śmierci poety oraz krytyka Adama Piechala, który z kolei otrzymał go w 1987 od Juliusza W. Gomulickiego. Pdr: Piotr i Edyta Chlebowscy. *O kilku notatkach i jednym rysunku, czyli Norwid w Łodzi i w Elblągu*. SN 26: 2005 s. 115-126 (tu obszerny komentarz edytorski); s. 115: tekst zapiski; s. 116-117 fot. atg). Czas powstania zapiski: trudny do jednoznacznego ustalenia.

73. [LUŻNE NOTATKI FILOLOGICZNE] [Inc.: „»Heber« zowąd, z dala...”]

Biblioteka Elbląska im. Cypriana Norwida [bez sygn. i nr akc.]

Pojedyncza karta kremowego, średniej grubości papieru w linie (z licznymi uszkodzeniami, drobnymi rozdarzami, plamami i żółtymi zaciekami) o wym.: ok. 20,9 x 17, 3: kartka ma dwa zgięte marginesy – do recto w odległości 4,5 oraz 8,5 cm od prawego brzegu. Tekst recto i drobny fragment verso; czarny atrament (obecnie po utlenieniu rudobrazowy), verso mniej utleniony bardziej czarny niż recto. Trudno ustalić, kiedy powstały te zapiski; przypominają one w formie oraz tematyce zapiski z tzw. *Notatnika etno-filologicznego*, co wskazywałoby na mniej więcej lata 70. Pdr: Piotr i Edyta Chlebowscy. *O kilku notatkach i jednym rysunku, czyli Norwid w Łodzi i w Elblągu*. SN 26: 2005 s. 126-132 (tu obszerny komentarz edytorski); s. 126: tekst zapiski; s. 130 fot. atg).

74. DEKLARACJA O PRZYSTĄPIENIU DO INSTYTUCJI „CZCI I CHLEBA”

BP Instytucja „Czci i Chleba” rkps 713 k. 386

Blankiet deklaracji w postaci druku, bardzo dobrze zachowanego, wym.: 28 x 20,5 cm, papier biały, druk w drukarni Louisa Martinet, przy ul. Mignon 2. Deklaracja Norwida została zapisana ręką Norwida czarnym atramentem, numer deklaracji zapis obcą ręką (przypuszczalnie Karola Królikowskiego). Deklaracja została wysłana listem, data st. poczt.: 6 marca 1867. Pdr: Jan Skarbek, Jan Ziółek. Nieznana deklaracja Cypriana K. Norwida o przystąpieniu do Instytucji „Czci i Chleba” w Paryżu w 1867 roku. SN 7: 1989 s. 110 (komentarz na s. 105-108; fot. deklaracji z atg Norwida s. 109).

LISTY

1. DO REDAKCJI „BIBLIOTEKI WARSZAWSKIEJ”, Warszawa, 29 kwietnia 1841

Atg BPAU 717 k. 961, 17 x 14,5 cm, papier biały, atrament czarny, k. verso: niezapisana. Pdr WP VIII nr 1. Wyd. następne: PWyb1V nr 4; PWsz VIII nr 4. W atg wyrazy oznaczające tytuły: *Wspomnienie*, „Piśmiennictwo”, „Biblioteka Warszawska” są podkreślone, wyraz „piśmiennictwa” (w. 4) bez podkreślenia.

2. DO AUGUSTA WILKOŃSKIEGO, Warszawa, po 27 kwietnia 1841

Atg BIBL Fundacja Michalskich 364/129 k. 1, 20 x 13,2 cm, papier biały cienki, atrament czarny, k. verso: niezapisana. Pdr WP VIII nr 3 (1841). Wyd. następne: PWyb1 V nr 5 (koniec kwietnia lub początek maja 1841); PWsz VIII nr 5 (bz.); PWyb2 V nr 4 (bz.); PWyb3V nr 4 (bz.). Norwid usprawiedliwia swoją „opieszłość” wyjazdem na pogrzeb Ksawerego Dybowskiego. Pogrzeb się odbył 27 kwietnia 1841 w Postoliskach pod Warszaw. (J. W. Gomulicki: *Norwid w Warszawie*. „Rocznik Warszawski” 1990 s. 185), zatem list by, pisany po tej dacie.

3. DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO, Warszawa, 6 grudnia 1841

Atg BJ 6457 k. 126-127, 20 x 16 cm, papier seledynowy prążkowany, atrament czarny; k. 126 verso: niezapisana; k. 127 recto: wiersz Norwida *Burza*, k. verso: „Wielmożnemu Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu na ręce Wiel. Teofila Glügzberga [!] K[sięgarza] i T[ypografa] etc. w jego Księgarni w Wilnie”. St. poczt.: „Warszawa, 15 [?] 12”. Resztką pieczęci lakowej czerwonej, po ros.: „Porto 31”. Pdr K. Bartoszewicz „Świat” 1912 nr 29. Wyd. następne: WP VIII nr 2; PWyb1 V nr 6; PWsz VIII nr 6; PWyb2 V nr 5; PWyb3V nr 5.

4. DO REDAKCJI „BIBLIOTEKI WARSZAWSKIEJ”, Norymberga i Monachium, 23 października 1842

Atg BPAU 717 k. 964, 27 x 17,5 cm, papier bladoniebieski, atrament czarny, k. verso: niezapisana. Pdr WP VIII nr 4 (23. 10. 1842). Wyd. następne: PWyb1V nr 7 (23 [- 29] 10 1842); PWsz VIII nr 7 (bz.), errata w PWsz XI 623 (23. 10. 1842); PWyb2 V nr 6 (bz.); PWyb3V nr 6 (bz.). Przyjęto tu datę jak w WP, PWsz XI, PWyb2,3).

5. DO GIUSEPPE BEZZUOLEGO, Florencja, 23 kwietnia 1844

Atg Florencja, Bibl. Accademia delle Arti del Disegno, zbiory nieskatalogowane. List odnalazł Wojciech Jekiel przed 1976, potem nie udało się dotrzeć do atg żadnemu z edytorów. Tekst pisał Antoni Zaleski, przyjaciel Norwida. Pdr (oparty na fot. atg) w PWsz XI nr 7a (1049) s. 639. Pod tekstem listu notatka: „Giuseppe Bezzuoli accorde la permissione al. giovine Norwid di nazione Pollacco – di designare il Nudo” („Giuseppe Bezzuoli udziela pozwolenia młodzieńcowi nazwiskiem Norwid, narodowości polskiej, na studia w Pracowni Aktów”).

6. DO VINCENZA DELLA BRUNA, Florencja, przed wrześniem 1844

Atg Florencja, Bibl. Nazionale, Carteggi, Raccolta Gonnelli cass. 28 nr 212, k. 1, 17,7 x 11,5 cm, papier szaroniebieski cienki, atrament czarny, k. recto: tekst listu, w lewym dolnym rogu pieczęć Bibl. Nazionale, w lewym górnym znak BATH; k. verso: obcą ręką „Scultore”. Pdr J. W. Gomulicki „Kultura” 1971 nr 41 s. 8. Wyd. następne: PWsz XI nr 7b (1045) s. 441, 553 (1844, przed wrześniem). Przyjęto tu datowanie jak w Gom.

Atg BUMK 915 k. 1D2, 16 x 11,5 cm, papier niebieski, atrament czarny; k. 2 verso: „Monsieur Mr Antoine Zaleski, Munchen (en Bavière) 21”. St. poczt.: 1) „Firenze, 13 set. 44”;

2) „Munchen, 19 Sep. 44”; nalepka okrągła z profilem głowy i napisem: „Federico Schiller”. Pdr dwa niezależne: 1) Poklewska, Mincer 15-17 (wrzesień); 2) PWyb1V nr 8 (bz.).

7. DO ANTONIEGO ZALESKIEGO, Florencja, 11 września 1844

8. DO ANTONIEGO ZALESKIEGO, Florencja, 2 listopada 1844

Atg BUMK 915 k. 1-2, 17,8 x 11,5 cm, papier biały, atrament czarny. Pdr dwa niezależne: 1) Poklewska, Mincer 18-21; 2) PWyb1V nr 9. Wyd. następne: PWsz VIII nr 9; PWyb2 V nr 7; GomWyb³V nr 7.

9. DO ANTONIEGO ZALESKIEGO, Rzym, 24-25 lutego 1845

Atg BUMK 915 k. 1-2, 19,3 x 12,5 cm, papier biały, atrament czarny. Pdr dwa niezależne: 1) Poklewska, Mincer 23-25; 2) PWyb1V nr 10. Wyd. następne: PWsz VIII nr 10; PWyb2 V nr 8; PWyb3V nr 8.

10. DO MARII TRĘBICKIEJ, Berlin, listopad – pierwsza połowa grudnia 1845

Atg BJ 4285 k. 2-3, 20 x 13,6 cm, papier kremowy, atrament czarny; k. 2 verso - 3 recto: niezapisane; k. 3 verso: „Mademoiselle Marie Trembicka”. Pieczęć lakowa czerwona z wyciśniętymi inicjałami: „C. N.”. Pdr S. Kossowski - Chim VIII s.325. Wyd. następne: WP VIII nr 6 (1845); PWyb1V nr 11 (listopad 1845); PWsz VIII nr 11 (bz.); PWyb2 V nr 9 (bz.); PWyb3V nr 9 (bz.). W listopadzie i pierwszej połowie grudnia 1845 Trębicka była w Berlinie sama, gdyż pani Kalergis odwoziła do Lyonu swoją stryjenkę, Marię Nesselrode, żonę Karla Roberta, kanclerza ros., która gościła u niej w Berlinie (M. Kalergis: *Listy do Adama Potockiego*. Opr. H. Kenarowa. Przeł. z fr. H. Kenarowa i R. Drojecka. Warszawa 1986 s. 194-199). List by, pisany podczas nieobecności Kalergis w Berlinie: w listopadzie lub pierwszej połowie grudnia 1845.

11. DO ANTONIEGO CELIŃSKIEGO, Berlin, listopad lub grudzień 1845

Atg BJ 9239 k. 87-88, 13,2 x 11 cm, papier biały, atrament czarny. Pdr S. Pigoń: MNar 1936 nr 7 (adresat: Antoni Zaleski, listopad - grudzień). Wyd. następne: SiL 121-123 (bz.); WP VIII nr 5 (adresat bz., bez daty miesięcznej); PWyb1V nr 12 (adresat: Antoni Celiński, listopad - grudzień); PWsz VIII nr 12 (bz.); PWyb2 V nr 10 (bz.); PWyb3V nr 10 (bz.).

12. DO MARII TRĘBICKIEJ, Berlin, listopad – przed 15 grudnia 1845

Atg BJ 4285 k. 6, 15,3 x 14,5 cm, papier niebieski, atrament czarny, k. recto: w lewym górnym rogu znak BATH, k. verso: niezapisana. Pdr S. Kossowski – Chim VIII s.326. Wyd. następne: WP VIII nr 8 (1845); PWsz VIII nr 13 (listopad - grudzień 1845). Datowanie: listopad - przed 15 grudnia 1845, gdyż po 15 grudnia Trębickiej i Kalergis nie było już w Berlinie.

13. DO MARII TRĘBICKIEJ, Berlin, listopad – przed 15 grudnia 1845

Atg BJ 4285 k. 4-5, 21,9 x 14 cm, papier kremowy, atrament czarny; k. 4 verso - 5 recto: niezapisane; k. 5 verso: „Mademoiselle Marie Trembicka”. Pieczęć lakowa czerwona z wyciśniętymi inicjałami: „C. N.”. Pdr S. Kossowski - Chim VIII s.326. Wyd. następne: WP VIII nr 7; PWsz VIII nr 14 (listopad - grudzień 1845). Datowanie jak w liście poprzednim.

14. DO MARII TRĘBICKIEJ, Berlin, listopad – przed 15 grudnia 1845

Atg BJ 4285 k. 66, 8 x 12,5 cm, papier biały, atrament czarny. Pdr S. Kossowski - Chim VIII s.326. Wyd. następne: WPVIII nr 9; PWsz VIII nr 15 (listopad - grudzień 1845). Podpis Norwida „le Gamin” wskazuje, że jest to list chronologicznie bliski innym berlińskim listom pisanym do Trębickiej. Datowanie jak dwu poprzednich listów.

15. DO MARII TRĘBICKIEJ, Berlin, 16 grudnia 1845

Atg BJ 4285 k. 7-8, 17 x 11,8 cm, papier niebieski, atrament czarny; k. 7 verso - 8 verso: niezapisane. Pdr S. Kossowski - Chim VIII s.327. Wyd. następne: WPVIII nr 10; PWyb1V nr 13; PWsz VIII nr 16; PWyb2 V nr 11; PWyb3V nr 11.

16. DO MARII TRĘBICKIEJ, Berlin, 20 grudnia 1845

Atg BJ 4285 k. 9-11, 20 x 14 cm, papier biały cienki, atrament czarny; k. 9 recto: w lewym górnym rogu znak BATH. Pdr S. Kossowski - Chim VIII s.328-330. Wyd. następne: WPVIII nr 11; PWyb1V nr 14; PWsz VIII nr 17; PWyb2 V nr 12; PWyb3V nr 12.

17. DO MARII TRĘBICKIEJ, Berlin, 30 grudnia 1845

Atg BJ 4285 k. 12-13, 20,5 x 13,4 cm, papier kremowy, atrament czarny; k. 12 recto: w górnym lewym rogu znak z gałązką kwiatów. Pdr S. Kossowski - Chim VIII s.330-332. Wyd. następne: WPVIII nr 12; PWyb1V nr 15; PWsz VIII nr 18; PWyb2 V nr 13; PWyb3V nr 13.\

18. Do MARII TRĘBICKIEJ, Berlin, 2-3 stycznia 1846

Atg BJ 4285 k. 14-17, 20,5 x 13,4 cm, papier kremowy, atrament czarny; k. 14 recto: w lewym górnym rogu znak z gałązka kwiatów. Pdr S. Kossowski - Chim VIII s. 332-336. Wyd. następne: WP VIII nr 13; PWyb1V nr 16; PWsz VIII nr 19; PWyb2 V nr 14; PWyb3V nr 14. Z treści listu i z biografii Norwida można określić datę roczną listu: 1846.

19. DO MARII TRĘBICKIEJ, Berlin, 25-27 stycznia 1846

Atg BJ 4285 k. 18-19, 19,9 x 12,5 cm, papier biały, atrament czarny; k. 18 recto: nad wykonanym piórem inicjałem M napis ręki Norwida: „niemiecko-sentymentalna ilustracja”. Pdr S. Kossowski - Chim VIII 337-338. Wyd. następne: WP VIII nr 14; PWyb1V nr 17; PWsz VIII nr 21; PWyb2 V nr 15; PWyb3V nr 15.

20. DO MARII TRĘBICKIEJ, Berlin, 20 lutego 1846

Atg BJ 4285 k. 20-21, 20,5 x 13,8 cm, papier biały, atrament czarny; k. 21 verso: „Mademoiselle M-Ile Marie de Trembicka Varsovie, Palais Potocki”. St. poczt.: 1) „Berlin 2, 3”; 2) „Warszawa, 3 [?] 3”; 3) „Porto zagr.”. Pdr S. Kossowski - Chim VIII s.339Ð340. Wyd. następne: WP VIII nr 15; PWyb1V nr 18; PWsz VIII nr 22; PWyb2 V nr 16; PWyb3V nr 16.

21. DO LAURY CZOSNOWSKIEJ, Berlin, 14 marca 1846

Atg BLw.w F. 5, op. 2 (daw. Oss. 2880) k. 1-2, 20,5 x 13,2 cm, papier biały, atrament czarny; k. 1 recto: nad tekstem okrągła pieczęć fioletowym tuszem z napisem „Ordyna** Przewor**”, pod tekstem granatowym tuszem „2880”. Pdr S. Pigoń - MNar 1935 nr 42 (adresat: Maria Kalergis?). Wyd. następne: SiL 71Ð73 (bz.); WPVIII nr 16 (adresat: Maria Trębicka?); PWsz VIII nr 23 (adresat: N. N.).

22. DO MARII TRĘBICKIEJ, Berlin 11 kwietnia 1846

Atg BJ 4285 k. 22-23, 22 x 14 cm, papier seledynowy, atrament czarny; k. 23 recto: niezapisana, k. verso: „Mademoiselle Mademoiselle Marie de Trembicka a Varsovie, palais Potocki”, skreślone: „a Varsovie, palais Potocki”, obcą ręką dopisane: „par Brześć Litewski, Kobryn a Stryhow”. St. poczt.: 1) „Berlin, 13. 4”; 2) „St. P. R. 9. 13. 4”; 3) „Warszawa, 16. 4”, pieczęć lakowa. Pdr S. Kossowski - Chim VIII s.340. Wyd. następne: WP VIII nr 17; PWyb1V nr 19; PWsz VIII nr 24.

23. DO MARII TRĘBICIEJ, Berlin, 14 lub 21 czerwca 1846

Atg BJ 4285 k. 26-27, 20,7 x 13,2 cm, papier biały, atrament czarny; k. 26 recto: w górnym lewym rogu znak z gałązką w ramce. Pdr S. Kossowski *Ď Chim VIII s.342-346* (7 czerwca). Wyd. następne: WP VIII nr 18 (bz.); GomWyb1V nr 20 (bz.); PWsz VIII nr 25 (bz.); PWyb2 V nr 17 (bz.); PWyb3V nr 17 (bz.). Aż do czasu edycji *DzWsz* edytorzy jako datę listu przyjmowali pierwszą niedzielę: 7 czerwca, choć już Gomulicki zauważył, że wtedy Norwid nie miałby jeszcze powodu mówić o liście Trębickiej z 19 maja, iż został, przez niego „przemilczany”. Bardziej prawdopodobna wydaje się zatem któraś z następnych niedziel: 14 lub 21.

24. DO HENRYKA MORACZEWSKIEGO, Berlin, najpóźniej 25 czerwca 1846

Atg BLw.w F. H/O (zbiory podworskie), 3090, Album Moraczewskich k. 34 luźna, 18,8 x 12,3 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, prawy górny róg uszkodzony, k. verso: niezapisana. Odpis BN 6319 t. II k. 81 - kopiowa, Stanisław Lam.

Pdr J. W. Gomulicki: *Nieznane listy Norwida*. PHum 1957 nr 3 s. 57-58 (Berlin, 1846?). Wyd. następne: PWsz VIII nr 20 (bz.). List by, pisany najprawdopodobniej w Berlinie, przed uwięzieniem Norwida 25 czerwca 1846.

25. DO MARII TRĘBICKIEJ, Bruksela, 11 sierpnia 1846

Atg BJ 4285 k. 28-29, 21,3 x 13,5 cm, papier biały, atrament czarny; k. 28 recto: w górnym lewym rogu znak BATH; k. 29 verso: „a Mademoiselle Marie Trembicka a Varsovie poste restante”. St. poczt.: 1) „Trier, 19. 8”; 2) „Warszawa, 24. 8”; ręką adresatki: „Zapłaciłam zł 5 gr 20”. Pdr S. Kossowski -*Chim VIII s.346-347*. Wyd. następne: WP VIII nr 19; PWyb1V nr 22; PWsz VIII nr 27; PWyb2 V nr 19; PWyb3V nr 19.

26. DO MARII TRĘBICKIEJ, Berlin, 18 grudnia 1846

Atg BJ 4285 k. 30-31, 20 x 13,5 cm, papier kremowy, atrament czarny; k. 30 recto: u góry znak BATH; k. 31 verso: „a Mlle Mademoiselle Marie Trembicka par Varsovie, Brześć Litewski, Kobryń a Strychów”. St. poczt.: 1) „Berlin, 27. 12”; 2) „Warszawa, 30. 12”; obcą ręką: „in Russland”, resztki pieczęci lakowej. Pdr S. Kossowski - *Chim VIII s.347-350*. Wyd. następne: WP VIII nr 20; PWyb1V nr 25; PWsz VIII nr 30; PWyb2 V nr 21; PWyb3V nr 21.

27. DO MARII TRĘBICKIEJ, Rzym, 17 czerwca 1847

Atg BJ 4285 k. 32-33, 20,5 x 13,5 cm, papier biały, atrament czarny; k. 33

verso: „a Mademoiselle Mlle Marie Trembicka par Varsovie, Brześć Litewski, Kobryń a Strychow (en Pologne)”. Pdr S. Kossowski - Chim VIII s.350 - 352. Wyd. następne: WP VIII nr 21; PWyb1V nr 27; PWsz VIII nr 33; PWyb2 V nr 23; PWyb3V nr 23.

28. DO MARII TRĘBICKIEJ, Bagni di Luca, 2 sierpnia 1847

Atg BJ 4285 k. 34-35, 21 x 13,5 cm, papier biały, atrament czarny; k. 35 recto: niezapisana, k. verso: „a Mademoiselle Mlle Marie Trembicka par Varsovie, Brześć Litewski, Kobryń a Strychow”, zapis obcą ręką: „22 awgusta”. Pdr S. Kossowski - Chim VIII s.352-353. Wyd. następne: WP VIII nr 22; GomWyb1V nr 28; PWsz VIII nr 34; PWyb2 V nr 24; PWyb3V nr 24. □

29. DO MARII DOWGIAŁO, Rzym, 30 sierpnia 1847

Atg BUMK 915 k. 1-2, 21 x 13,8 cm, papier biały, atrament czarny; k. 2 verso: „a Madame M-e Marie Dowgiałło n.e Comtesse Plater, Aachen, Autriche, Carlsbad” (ostatnie słowo przekreślone). Obcą ręką: „Postrestante”. St. poczt.: 1) nieczytelny; 2) „Carlsbad, 14 Sept.”; 3) „Magdeburg, 16 [Sept.]”. Pdr Poklewska, Mincer 27-29. Wyd. następne: PWyb1V nr 29; PWsz VIII nr 35.

30. DO STANISŁAWA EGBERTA KOŹMIANA, Rzym, 16 września 1847

Atg BPAU 2210 k. 23-24, 21 x 13,8 cm, papier kremowy, atrament czarny; k. 24 verso: „a Monsieur Stanislas Koźmian a Heidelberg, poste restante”. St. poczt.: 1) „Roma, 25 set.”; 2) „Heidelberg, Okt. 17”; 3) „5”. Pdr S. Pigoń: TygPowsz 1951 nr 51/52. Wyd. następne: PWyb1V nr 30; PWsz VIII nr 36; PWyb2 V nr 25; GomWyb3V nr 25.

31. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIGO, Rzym, przed 29 grudnia 1847

Atg BJ 9206 k. 86-87, 19 x 12 cm, papier kremowy, atrament czarny. Pdr S. Pigoń: MNar 1936 nr 7 (grudzień). Wyd. następne: SiL 123-126 (bz.); WP VIII nr 23 (bz.); PWyb1V nr 31 (koniec grudnia); PWsz VIII nr 37 (bz.); PWyb2V nr 26 (bz.); PWyb3V nr 26 (bz.). Z listu wynika, że Krasiński nie przybył jeszcze do Rzymu. Krasiński zaś podaje, że przyjechał do Wiecznego Miasta 29 grudnia 1847 (zob. m.in. Z. Krasiński: *Listy do Jerzego Lubomirskiego*. Opr. Z. Sudolski. Warszawa 1965 s. 484-485).

32. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Rzym, 9 lutego 1848

Atg BJ 9206 k. 88-89, 20,5 x 13,2 cm, papier biały, atrament czarny zrudziały; k. 88 recto: w górnym lewym rogu rys. piórem głowy Zygmunta Krasieńskiego; k. 89 recto: w rys. piórem, wypełniającym prawą część strony, jest wpisany odautorski komentarz (w. 63D65). Rys. te prześwitują na niezapisane części kart. Pdr S. Pigoń: MNar 1936 nr 8. Wyd. następne: SiL 126-129; WP VIII nr 24; PWyb1V nr 32; PWsz VIII nr 38; PWyb2 V nr 27; PWyb3V nr 27.

33. DO STANISŁAWA EGBERTA KOŹMIANA, Rzym, najwcześniej 9 lutego 1848

Atg BPAU 2210 k. 27, 21 x 13,3 cm, papier biały cienki, atrament czarny, dużo plam z atramentu i rozsianych po karcie dziurek. Górną część k. recto zajmuje list Ludwika Jana Korwina Jastrzębskiego do Stanisława Egberta Koźmiana, pisany pod dyktando ręką Norwida. U dołu początek listu poety, a koniec – na k. verso. Pdr S. Pigoń: TygPowsz 1951 nr 51-52 (po 8 lutego 1848, z listem Jastrzębskiego). Wyd. następne: PWyb1V nr 33 (bz.); PWsz VIII nr 39 (bz.). W liście poprzednim (zob.) z 9 lutego Norwid pisze, że wczoraj późno w nocy „weszedł Lucjan i oświadczył, że pan Adam przyjechał”. Następnie informuje, że „potem, już po północy” dostał list od Józefa Bohdana Zaleskiego. W niniejszym liście Norwid donosi, że Mickiewicz jest w Rzymie, a także wspomina o owym liście od Zaleskiego („Bohdan mi pisze”). Mógł o tym powiadomić Koźmiana najwcześniej 9 lutego: stąd takie datowanie listu.

34. DO MARIII TRĘBCKIEJ, Rzym, 8 kwietnia 1848

Atg BJ 4285 k. 36-37, 17 x 9,8 cm, papier kremowy, atrament czarny; k. 37 recto: niezapisana, k. verso: „a Mademoiselle Mlle Marie Trembicka par Varsovie, Brześć Litewski, Kobryń a Strychów”. Pdr S. Kossowski: Chim VIII s.353. Wyd. następne: WP VIII nr 25; GomWyb1V nr 34; PWsz VIII nr 40; PWyb2 V nr 28; PWyb3V nr 28.

35. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Rzym, 24 kwietnia 1848

Atg BJ 9206 k. 90-91, 21 x 14 cm, papier kremowy, atrament czarny zrudziały. Pdr J. Kallenbach: *Adam Mickiewicz*. Wyd. 3. T. II. Lwów - Warszawa - Kraków 1923 s. 483-484 (brak początku). Wyd. następne: WP VIII nr 27 (całość); PWyb1V nr 36; PWsz VIII nr 42; PWyb2 V nr 30; PWyb3V nr 30.

36. DO MARII TRĘBICKIEJ, Rzym, 3 lipca 1848

Atg BJ 4285 k. 38-39, 18,8 x 13,5 cm, papier biały, atrament niebieski; k. 39 verso: „a Mademoiselle Marie Trembicka par Varsovie, Brześć Litewski, Kobryń a Strychow”. St. poczt.: 1) „Lissa par Posen, 15. 7””; 2) „Posen, 19. 7””; 3) „Warszawa, 18. 7” (stara data); notatka: „in Russland upłacono 40 kop. sereb. Berkusewicz”. Pdr S. Kossowski: *Chim VIII* s.354. Wyd. następne: WPVIII nr 30; PWyb1V nr 38 (st. poczt.: „Lissa, 15 lipca 1848”); PWSz VIII nr 46 (bz.); PWyb2V nr 32 (bz.); GomWyb3V nr 32 (bz.). Recenzując *Dziela zebrane* Norwida z 1966, opr. przez Gomulickiego, Zofia Muszyńska wykazała bezpodstawność hipotezy wydawcy, że ten oraz następny list do Trębickiej pisał poeta w wielkopolskich Pudliszkach. St. poczt. na listach świadczy jedynie o drodze, jaką przebyły listy dzięki Włodzimierzowi Łubieńskiemu (PamLit LIX: 1968 z. 1 s. 294-296).

37. DO MARII TRĘBICKIEJ, Rzym, ok. 11 lipca 1848

Atg BJ 4285 k. 24-25, 21,4 x 13,2 cm, papier biały, atrament niebieski; k. 25 verso: „a Mademoiselle Marie Trembicka par Varsovie, Brześć Litewski, Kobryń a Strychow”. St. poczt.: „Kröben. 23, 7””; zapis: „upłacono 40 k. Berkusewicz”. Pdr S. Kossowski - *Chim VIII* s.341-342 (wśród listów z 1846). Wyd. następne: WP VIII nr 31 (st. poczty niem.: „23 VII 1848”); PWyb1V nr 39 (Pudliszki, st. poczt.: „Kröben, 23. 7. 1848”); PWSz VIII nr 47 (bz.); PWyb2 V nr 33 (bz.); PWyb3V nr 33 (bz.). List ten - jak i list poprzedni do Trębickiej (zob.) – został napisany w Rzymie, lecz dzięki pośrednictwu Łubieńskiego szedł przez Kröben (Krobień wielkopolską) i ma tamtejszy st.: „23 lipca 1848”. List poprzedni pisany w Rzymie 3 lipca miał st. wielkopolski z Leszna: „15 lipca 1848”, więc list niniejszy, analogicznie do listu z 3 lipca mógł być pisany orientacyjnie o 12 dni wcześniej, czyli ok. 11 lipca 1848.

38. LIST DO ALEKSANDRA JEŁOWICKIEGO, Rzym, 9 stycznia 1849

Atg ArchZmart 49728 k. 1-2, 20,6 x 20,7 cm, papier kremowy, atrament czarny; k. 2 recto: niezapisana, k. verso: „Wielebnemu Ojcu Aleksandrowi Jełowickiemu, Paris, rue de Seine St Germain N. 16, Librairie Polonaise”. St. poczt.: 1) „Rome, 13 gen. 49””; 2) „Paris, 24 janv. 49””; 3) „T. S. 2.””; obcą ręką: „Parti - Passage St Philippe du Roule No 1 ° cot. de l'Œglise”; powtórzenie: „Parti Passage St Philippe du Roule 1”. Resztki pieczęci lakowej. Karty sklezione wzdłuż załamania wewnętrznego. Pdr F. German: „Znak” 1960 nr 73-74 s. 875-876. Wyd. następne: PWyb1V nr 40; PWSz VIII nr 49.

39. DO JÓZEFA HUBEGO, Rzym, 22 stycznia 1849

Atg ArchZmart 49726 k. 1-2, 19,7 x 13,2 cm, papier szary gruby, atrament czarny; k. 1 verso: niezapisana; k. 2 po obu stronach zapisana obcą ręką; u góry k. 1 recto: pieczęć owalna „Congregatio Resurrectionis Rome”. Pdr F. German: „Znak” 1960 nr 73-74 s. 876-877. Wyd. następne: PWyb1V nr 41; PWsz VIII nr 50; PWyb2 V nr 34; PWyb3V nr 34.

40. DO PIOTRA SEMENENKI, Paryż, maj 1849

Atg ArchZmart 49726 k. 1-2, 19,7 x 13,2 cm, papier szary gruby, atrament czarny; k. 1 verso: niezapisana; k. 2 po obu stronach zapisana obcą ręką; u góry k. 1 recto: pieczęć owalna „Congregatio Resurrectionis Rome”. Pdr F. German: „Znak” 1960 nr 73-74 s. 876-877. Wyd. następne: PWyb1V nr 41; PWsz VIII nr 50; PWyb2 V nr 34; PWyb3V nr 34.

41. DO PIOTRA SEMENEKI, Passy, maj – przed 7 czerwca 1849

Atg ArchZmart 49733 k. 1-2, 15,2 x 10 cm, papier kremowy, atrament czarny; k. 1 verso - 2 recto: niezapisane; k. 2 verso: „a Mr P. Semenenko”. Pdr F. German: „Znak” 1960 nr 73-74 s. 885 (kwiecień 1852?). Wyd. następne: PWsz VIII nr 55 (maj - czerwiec 1849). Datę listu wyznaczają: a quo list poprzedni do Semenenki z maja 1849 („Wyjeżdżam na wieczór”), ad quem list do Józefa Bohdana Zaleskiego z 7 czerwca 1849 (pisany już z Paryża), zatem: maj - przed 7 czerwca 1849.

42. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 7 czerwca 1849

Atg BJ 9206 k. 92-93, 20,8 x 13,5 cm, papier biały, atrament niebieski; k. 92 recto nad tekstem obcą ręką: „7 czerwca 1849 r.”; k. 92 verso - k. 93 recto: niezapisane; k. 93 verso: „Monsieur Dieudonn. Zaleski, Passy, rue Basse N-o 8”. St. poczt.: „Paris, 7 juin 49”. Pdr WP VIII nr 32. Wyd. następne: PWyb1V nr 43; PWszVIII nr 56.

43. DO KAROLA LIBELTA, Paryż, 28 lipca 1849

Atg BJ 6004 t. II k. 37, 18 x 12 cm, papier biały, atrament czarny, tekst listu - k. recto, końcowy dopisek wzdłuż lewego brzegu verso. Pdr S. Pigoń: MNar 1935 nr 20. Wyd. następne: SiL 33; WP VIII nr 33 (data i miejsce potraktowane jako notatka adresata); PWyb1V nr 45 (ok. 24 lipca 1849); PWsz VIII nr 58 (data i miejsce ręką Norwida); PWyb2 V nr 36 (bz.); PWyb3V nr 36 (bz.).

44. DO PIOTRA SEMENENKI, Paryż, 16 sierpnia 1849

Atg ArchZmart 49729 k. 1-2, 18 x 12,2 cm, papier kremowy cienki, atrament czarny; k. 1 recto u góry obcą ręką ołówkiem: „Do O. Semeneni 16 VIII 1849” oraz poniżej daty niebieską kredką: „Sierpnia 1849”. Pdr F. German: „Znak” 1960 nr 73-74 s. 877-879. Wyd. następne: PWyb1V nr 47; PWsz VIII nr 60; PWyb2V nr 38; PWyb3V nr 38.

45. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, 1 listopada 1849

Atg BJ 9206 k. 94-95, 20,8 } 13,5 cm, papier biały, atrament czarny; k. 94 recto pod datowaniem Norwida dopisek obcą ręką: „[1849, 1 XI]”; k. 95 verso: niezapisana. Pdr WP VIII nr 35. Wyd. następne: PWyb1V nr 50; PWsz VIII nr 63; PWyb2 V nr 40; PWyb3V nr 40.

46. DO EMMY HERWEGH, Paryż, 3 lub 10 listopada 1849

Atg MLit 247 k. 1-2, 21 x 13,5 cm, papier biały, atrament czarny; k. 1 verso - 2 recto: niezapisane; k. 2 verso: „Madame Emma Herwegh, Paris, rue du Cirque 9”. Pdr PWsz XI nr 63a (1050) s. 639-640. Norwid dowiedział się o śmierci Łubieńskiego 2 listopada. Najbliższe soboty wypadały 3 i 10 listopada, stąd data: 3 lub 10 listopada 1849, jak w PWsz.

47. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, jesień 1849

Atg BJ 9206 k. 96-97, 20,5 x 13 cm, papier biały, atrament czarny; k. 96 recto nad tekstem listu obcą ręką: „[1849]”; k. 96 verso - 97: niezapisane. Pdr SiL 162. Wyd. następne: WP VIII nr 36 (listopad - grudzień 1849); PWyb1V nr 48 (październik 1849); PWsz VIII nr 64 (jesień 1849). Norwid pisze w liście o „pół roku niedostatku”, do Paryża zaś przybył na początku lutego 1849, natomiast ks. Hieronim Kajsiwicz - 14 września 1849. a więc jak w WP i Gom data to jesień 1849.

48. DO EMMY HERWEGH, Paryż, jesień 1849

Atg MLit 247 k. 3-4, 21 x 13,5 cm, papier biały, atrament czarny; k. 3 verso – 4 verso: niezapisane; k. 3 recto w prawym górnym rogu zapis ołówkiem obcą ręką: „1849 Norwid”. Pdr PWsz XI nr 64a (1051) s. 640. Data roczna z notatki na liście, określenie pory roku w PWsz: jesień 1849.

49. DO EMMY HERWEGH, Paryż, jesień 1849

Atg MLit 247 k. 5-6, 20,8 x 13,7 cm, papier biały, atrament czarny; k. 5 verso - 6: niezapisane; na k. 5 recto nad tekstem rys. piórem; na tejże stronie w prawym górnym rogu ołówkiem obcą ręką: „Madame Emma Herwegh, rue du Cirque N. 9, Paris 3? 1849”. Pdr PWsz VIII nr 65 (jesień 1849). Datę przyjęto tu za PWsz.

50. DO EMMY HERWEGH, Paryż, st. poczt. 24 listopada 1849

Atg MLit 247 k. 7-8, 22,5 x 14 cm, papier biały, atrament czarny; k. 7 recto: nad tekstem rys. piórem - z lewej strony głowa męska (?), kosynier w półpostaci, w górnym prawym rogu obcą ręką zapis ołówkiem: „24 Novembre 1849 Norwid”; k. 7 verso – 8 recto: niezapisane; k. 8 verso: „Madame Emma Herwegh, rue du Cirque 9”. St. poczt.: 1) „Paris, 24 nov. 49”; 2) pieczętka: pośrodku „15 c”; resztki pieczęci lakowej. Tekst zaczęty inicjałem. Pdr E. Krakowski: *La Société parisienne cosmopolite au XIX e siècle et C. K. Norwid*. Paris 1939 s. 152-153. Wyd. następne: PWsz VIII nr 66.

51. DO EMMY HERWEGH, Paryż, 1849-1850

Atg MLit 247 k. 9-10, 20,8 x 13,6 cm, papier biały, atrament czarny; k. 9 verso - 10: niezapisane; k. 9 recto: w prawym górnym rogu obcą ręką ołówkiem: „Madame Emma Herwegh, rue du Cirque”; nad tekstem listu rys. piórem - na żaglowej łodzi napis „Capri”, w rys. wpisane też słowo „Madame”. Pdr PWsz VIII nr 67 (Paryż, 1849-1850); wcześniej niż pdr w języku fr. Gomulicki opublikował ten list we własnym przekładzie: *Kłopoty z Norwidem*. „Kultura” 1968 nr 47. Datowanie przyjęto tu za PWsz.

52. DO EMMY HERWEGH, Paryż, 1849-1850

Atg MLit 247 k. 11-12, 20,8 x 13,6 cm, papier biały, atrament czarny; k. 11 verso - 12: niezapisane; k. 11 recto: pod tekstem rys. piórem, przedstawiający Sfinksa. Pdr Krakowski: *La Société parisienne cosmopolite* s. 152. Wyd. następne: PWsz VIII nr 68 (1849-1850). Przyjęto tu datę za PWsz.

53. DO EMMY HERWEGH, Paryż 1849-1850

Atg MLit 247 k. 13-14, 20,8 x 13,6 cm, papier biały, atrament czarny; k. 13 verso - 14 verso: niezapisane. Pdr Krakowski: *La Société parisienne cosmopolite* s. 152 (brak ostatniego zdania i podpisu nadawcy). Wyd. następne: PWsz VIII nr 69 (bz., data 1849-1850); PWsz XI 641 (całość, data bz.). Przyjęto tu datowanie PWsz.

54. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, ok. 1 stycznia 1850

Atg BJ 9206 k. 98, bilet wizytowy z nadrukiem na k. verso: „C. Kamil Norwid”, 5,3 x 9 cm, karton biały, atrament czarny, pod tekstem k. recto obca ręka: „[1849]”. Pdr WP VIII nr 37 (grudzień 1849). Wyd. następne: PWSz VIII nr 70 (ok. 1 stycznia 1850). Datowanie przyjęto tu za PWSz.

55. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, początek stycznia 1850

Atg BJ 9206 k. 99-100, 12,8 x 10 cm, papier biały prążkowany, pierwszy wyraz niebieską kredką, reszta czarnym atramentem; k. 99 verso - 100: niezapisane; k. 99 recto nad tekstem listu obcą ręką: „[1849]”. Pdr WP VIII nr 38 (1849). Wyd. następne: PWSz VIII nr 71 (początek stycznia 1850). Datowanie przyjęto tu za PWSz.

56. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, styczeń – luty 1850

Atg BJ 9206 k. 101-102, 20,5 x 13 cm, papier biały, ołówek; k. 101 verso - 102: niezapisane; k. 101 recto nad tekstem listu obcą ręką: „[1850. I]”. Pdr WP VIII nr 39 (1850, styczeń). Wyd. następne: PWSz VIII nr 72 (styczeń - luty 1850). Datowanie przyjęto tu za PWSz.

57. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 10 lutego 1850

Atg BJ 9206 k. 103-104, 21 x 13,5 cm, papier biały, atrament czarny; k. 104 recto: niezapisana; k. verso: „Monsieur Joseph Dieudonn. Zaleski, Passy près de Paris, rue Basse N. 8”. St. poczt.: „Paris 10 févr. 50”; k. 103 recto nad tekstem listu obcą ręką: „10/2 1850”. Pdr A. Krechowicki - BWar 1908 IV s. 321. Wyd. następne: Krech I 125-127; WP VIII nr 41; PWyb1V nr 52; PWSz VIII nr 74; PWyb2 V nr 42; PWyb3V nr 42.

58. DO JERZEGO LUBOMIRSKIEGO, Paryż, 4 marca 1850

Atg BLwów Archiwum Lubomirskich 65 k. 32-33, 20,5 x 13,4 cm, papier biały, atrament czarny zrudziały; k. 33 verso: „Mr le Prince Georges Lubomirski, rue de la Paix, H.tel des ëles Britanniques”, resztki pieczęci lakowej. Pdr Z. Sudolski: „Współczesność” 1964 nr 17. Wyd. następne: PWSz VIII nr 75.

59. DO EMMY HERWEGH, Paryż, st. poczt. 22 marca 1850

Atg MLit 247 k. 15-16, 20,8 x 13,6 cm, papier biały, atrament czarny; k. 15 recto w górnym prawym rogu nad tekstem obcą ręką ołówkiem: „22 marca 1850”, k. 15 verso - 16 recto: niezapisane; k. 16 verso: „Madame Emma Herwegh, Paris - rue du Cirque N. 9”. St. poczt.: „Paris, 22 mars 50”. Pdr Krakowski: *La Société parisienne cosmopolite* s. 153 (brak końca tekstu). Wyd. następne: PWSz VIII nr 76 (bz.).

60. DO JANA KOŹMIANA, Paryż, st. poczt. 2 kwietnia 1850

Atg ArchZmart 49732 k. 1-2, 20,6 x 13,3 cm, papier kremowy, atrament czarny; k. 1 recto u góry obcą ręką: „Kozmian 1850 (?) Cypr. Norwid”; k. 2 verso: „Monsieur Jean Kozmian par Berlin, Posen a Turwia p. Kosten”. St. poczt.: 1) „Paris, 2 avril 50”; 2) „Aachen 3, 4”; 3) „Berlin 6, 4”. Pdr F. German: „Znak” 1960 nr 73-74 s. 879-881. Wyd. następne: GomWyb1V nr 53; PWSz VIII nr 77; PWyb2 V nr 43; GomWyb3V nr 43.

61. DO HIERONIMA KAJSIIEWICZA, Paryż, st. poczt. 22 kwietnia 1850

Atg ArchZmart 49730 k. 1-2, 17,5 x 10,9 cm, papier kremowy cienki ze znakiem BATH, atrament czarny; k. 1 recto: u góry obcą ręką: „Kajsiew. 22. IV. 1850”; k. 2 verso: „à Révérend Père Jérôme Kajsiewicz, Paris - rue St Honor., Presbytère de l'Assomption”. St. poczt.: 1) „Paris, 22 avril 50”; 2) pieczętka okrągła: pośrodku „15 c”. Pdr F. German: „Znak” 1960 nr 73-74 s. 881-883. Wyd. następne: PWyb1V nr 54; PWSz VIII nr 78; PWyb2 V nr 44; PWyb2 V nr 44.

62. DO HIERONIMA KAJSIIEWICZA, Paryż, st. poczt. 26 kwietnia 1850

ArchZmart 49731 k. 1-2, 20,8 x 13,2 cm, papier kremowy, atrament czarny; k. 1 recto w prawym górnym rogu nad tekstem listu obcą ręką: „26 kwietnia 1850”; k. 2 verso: „L'Abbé Jérôme Kajsiewicz, Paris, rue St Honor., Presbytère de L'Assomption, pressée”. St. poczt.: 1) „Paris, 26 avril 50”; 2) nieczytelny; k. 2: górny prawy róg oddarty. Pdr F. German: „Znak” 1960 nr 73-74 s. 883-884 (26 kwietnia 1850). Wyd. następne: PWyb1V nr 55 (bz.); PWSz VIII nr 79 (bz.); PWyb2 V nr 45 (bz.); PWyb3V nr 45 (bz.). Wydawcy uznali datę umieszczoną w górnym prawym rogu k. 1 recto za datę napisania listu.

63. DO ADAMA JERZEGO CZARTORYSKIEGO, Paryż, 2 czerwca 1850

Atg BCzart 6920 (Ew. XVII-3173) k. 1-2, 21,4 x 13,5 cm, papier biały, atrament czarny. Pdr S. Pigoń: „Tydzień”. Dodatek do GNar 1936 nr 162 i odbitka *Z korespondencji Cypriana*

Norwida. Listy do Czartoryskich. Kraków 1936 s. 6-8. Wyd. następne: WP VIII nr 42; PWyb1V nr 56; PWsz VIII nr 81; PWyb2 V nr 46; PWyb3V nr 46.

64. DO TEOFILA LENARTOWICZA, Paryż, przed 14 sierpnia 1850

Atg BPAU 2028 IV k. 447-448, 18,7 x 13,5 cm, papier biały cienki, atrament czarny; k. 447 verso: niezapisana; k. 448 u dołu w czwartej części ucięta, wskutek czego na recto przepadła dolna część tekstu, na verso pozostała tylko prawa część tekstu i adres: „Teofilowi / *Lenartowiczowi* / (śpiesznie)”. Pdr S. Pigoń: „Kurier Lwowski” 1914 nr 75 (bez części uszkodzonej, pierwsze miesiące 1851). Wyd. następne: SiL 34-36 (bz.); WPVIII nr 63 (bez części uszkodzonej, luty 1851); PWyb1V nr 62 (bez części uszkodzonej, po 25 lipca 1850); PWsz VIII nr 89 (początek w. 50 w tekście głównym, reszta części uszkodzonej w komentarzu, sierpień? 1850); PWyb2 V nr 51 (bz.); GomWyb3V nr 51 (bz.). Hipotetyczną datę listu przyjęto tu za Gomulickim, który przedstawił jej uzasadnienie, opierając się na danych biograficznych i tekstowych (zwłaszcza na konkordancji z listem Norwida do Władysława Bentkowskiego z ok. 25 lipca 1850) w PWsz VIII 491-492.

65. DO ADAMA POTOCKIEGO, Paryż, 1 września 1850

Atg ArchKr Archiwum Potockich 450 (D 24) k. 1-2, 21,2 x 13,5 cm, papier biały, atrament czarny; k. 2 recto: niezapisana, k. verso: „Monsieur le Comte Adam Potocki a Cracovie en Autriche”. St. poczt.: 1) „Paris, 3 sept. 50”; 2) „Krakau, 7 sept.”; kilka liczb. Pdr S. Pigoń: TygPowsz 1946 nr 40. Wyd. następne: PWyb1V nr 65; PWsz VIII nr 91; PWyb2 V nr 53; PWyb3V nr 53.

66. DO ADAMA POTOCKIEGO, Paryż, st. poczt. 20 września 1850

Atg ArchKr Archiwum Potockich 450 (D 24) k. 1-4, 20,8 x 13,5 cm, papier biały cienki, atrament czarny; tekst listu na k. 1-3 recto; k. 1-3 verso, 4 recto niezapisane; k. 4 verso: „a Mr le Comte Adam Potocki a Cracovie, en Autriche”. St. poczt.: 1) „Paris, 20 sept. 50”; 2) „Krakau, 24 wrześ”. Pdr S. Pigoń: TygPowsz 1946 nr 40. Wyd. następne: PWyb1V nr 66; PWsz VIII nr 92; PWyb2 V nr 54; PWyb3V nr 54.

67. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 14 listopada 1850

Atg BJ 9206 k. 105-106, 21 x 13,5 cm, papier biały, atrament czarny; k. 106 recto: niezapisana; k. verso: „a Monsieur J. B. Zaleski a Fontainebleau, rue St Honor. N. 8 (environs

de Paris)". St. poczt.: 1) „Paris, 14 nov. 50”; 2) „Fontainebleau, 15 nov. 50”; 3) „15 c”; 4) „25”, resztki pieczęci lakowej. Pdr WP VIII nr 51. Wyd. następne: PWyb1V nr 70; PWsz VIII nr 98; PWyb2 V nr 57; PWyb3V nr 57.

68. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 22 listopada 1850

Atg BJ 9206 k. 107-108, 20,8 x 13,3 cm, papier biały, atrament czarny; k. 108 verso: „Monsieur J. B. Zaleski a Fontainebleau, rue St Honor. N. 8”. St. poczt.: 1) „Paris, 22 nov. 50”; 2) „Fontainebleau 23 nov. 50”; 3) „25”. Pdr A. Krechowiecki: BWar 1908 t. IV s. 326-327 (tekst niepełny). Wyd. następne: Krech I 137Ð138 (bz.); WP VIII nr 52; PWyb1V nr 71; PWsz VIII nr 99; PWyb2 V nr 58; PWyb3V nr 58.

69. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, 29 listopada 1850

Atg BJ 9206 k. 109-110, 11,9 x 7,5 cm, papier biały ze znakiem ramki, atrament czarny; k. 110 verso: niezapisana; k. 109 recto u góry nad tekstem obcą ręką: „29/11 1850”. Pdr A. Krechowiecki: BWar 1908 t. IV 329. Wyd. następne: Krech I 141Ð142; WP VIII nr 53; PWsz VIII nr 100.

70. DO WŁADYSŁAWA ZAMOYSKIGO, Paryż, styczeń 1851

Atg BKórń 7614 k. 159, 21,1 x 13,5 cm, papier biały, atrament czarny, k. verso, która była niezapisana, zajmuje brudnopis listu Jadwigi Zamoyskiej, wdowy po Władysławie, do Hugona Radolina-Radolińskiego. Pdr PWsz XI nr 103a (1047) s. 442, 554-556 (adresat: Władysław Zamoyski, styczeń? 1851). Datowanie przyjęto tu za w PWsz,

71. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, 5 stycznia 1851

Atg BJ 9206 k. 111-112, 18,8 x 14,5 cm, papier biały, atrament czarny, podkreślenia niebieską kredką i atramentem. Pdr A. Krechowiecki: BWar 1908 t. IV s. 331-332 (bez zakończenia). Wyd. następne: Krech I 146Ð149 (bz.); WP VIII nr 58 (całość); PWyb1V nr 74 (bz.); PWsz VIII nr 105 (bz.); PWyb2 V nr 61 (bz.); PWyb3V nr 61 (bz.). Podziękowanie za życzenia noworoczne Norwid wysłał zapewne w pierwszą sobotę stycznia 1851, która przypadała 5 a nie 6, jak podano w Gom. Tu przyjęto datę za wydaniem DzWsz: 5 stycznia 1851.

72. DO ADAMA POTOCKIEGO, Paryż, 29 stycznia 1851

Atg ArchKr Archiwum Potockich 450 (D 24) k. 1-4, 20,5 x 13,4 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny. Pdr S. Pigoń: TygPowsz 1946 nr 40. Wyd. następne: PWyb1V nr 76; PWsz VIII nr 109; PWyb2 V nr 63; PWyb3V nr 63. Za datę dzienną napisania dokumentu przyjęto za edytorami „29”, przerobioną w atg na „1851”.

73. DO ADAMA POTOCKIEGO, Paryż, druga połowa lutego 1851

Atg ArchKr Archiwum Potockich 450 (D 24) k. 1-2, 20,5 x 13,5 cm, papier niebieski prążkowany, atrament czarny; k. 2 verso: niezapisana. Pdr S. Pigoń: TygPowsz 1946 nr 40 (początek 1851). Wyd. następne: PWyb1V nr 77 (luty 1851); PWsz VIII nr 113 (bz.); PWyb2 V nr 64 (bz.); PWyb3V nr 64 (bz.). Jest to odpowiedź na list Potockiego napisany po otrzymaniu przesyłki od Norwida. Ten pisał do Potockiego 29 stycznia 1851 wysyłając mu rysunki – przesyłka miała dotrzeć za 2 tygodnie. Stąd też można ustalić datę listu na połowę lutego 1851 (za DzWsz).

74. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 10 maja 1851

Atg BJ 9206 k. 113-116, 20,8 x 13,5 cm, papier biały, atrament czarny; k. 116 verso: „Monsieur J. B. Zaleski a Fontainebleau, rue St Honor. 53”. St. poczt.: 1) „Paris, 10 mai 51”; 2) „Fontainebleau, 11 mai 51”; 3) „25”. Nad początkiem listu i na k. 115 recto po prawej stronie obcą ręką: „10 Maja 1851”. Pdr WP VIII nr 69 i 70 (od „*A propos*” potraktowane jako osobny list). Wyd. następne: PWyb1V nr 79 i 80 (bz.); PWsz VIII nr 118 (tekst główny razem z „*A propos*”); PWyb2 V nr 66 (bz.); PWyb3V nr 66 (bz.).

75. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, 8 czerwca 1851

Atg BJ 9206 k. 117-118, 20,5 x 13,8 cm, papier biały, atrament czarny zrudziały, k. 117 verso -118 recto: niezapisane; k. 118 verso: „Monsieur Dieudonn. Zaleski, Fontainebleau, rue St Honor. 53 (environs de Paris)”. St. poczt.: 1) „Paris, 9 juin 51”; 2) „Fontainebleau, 9 juin 51”; 3) „25”, resztki pieczęci lakowej. Nad początkiem listu po lewej stronie obcą ręką: „9 czerwca 1851”. Pdr A. Krechowicki: BWar 1908 t. IV s. 529. Wyd. następne: Krech I 205-206; WP VIII nr 71 (9 czerwca 1851. Niedziela); PWsz VIII nr 119 (st. poczt.: „9 czerwca 1851. Niedziela”). List ma st. poczt.: „9 czerwca 1851”: wówczas był to poniedziałek. Z notatki na liście: „niedziela” wynika, że tekst listu był napisany 8 czerwca 1851.

76. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, 23 czerwca 1851

Atg BJ 9206 k. 156-157, 10,5 x 10 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, k. 156 verso - 157: niezapisane; k. 156 recto nad tekstem listu u góry obcą ręką: „[1857]”. Pdr WP VIII nr 181 (1857). Wyd. następne: PWsz VIII nr 120 (23 czerwca 1851). Datowanie jak w PWsz: w swym Dzienniku (BJ 9160) Zaleski zapisał pod 24 czerwca 1851, że Norwid zapowiedział przyjazd z Arturem Kościelskim do Fontainebleau. Listy z Paryża do tej miejscowości szły jeden dzień, zatem Norwid pisał list najprawdopodobniej 23 czerwca 1851.

77. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 16 lipca 1851

Atg BJ 9206 k. 119-120, 13,2 x 9,7 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; nad tekstem listu obcą ręką: „16 lipca 1851”; k. 119 verso - 120 recto: niezapisane; k. 120 verso: „Monsieur J. B. Zaleski a Fontainebleau, rue St Honor. 53”. St. poczt.: 1) „Paris, 16 juil. 51”; 2) „Fontainebleau, 17 juil. 51”; 3) „25”, resztki pieczęci lakowej. Pdr S. Pigoń: MNar 1936 nr 10. Wyd. następne: SiL 129; WP VIII nr 72; PWsz VIII nr 121.

78. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 1 sierpnia 1851

Atg BJ 9206 k. 121-122, 20,7 x 13,3 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. 121 recto nad tekstem listu obcą ręką: „1 août 1851”; k. 122 recto: niezapisana, k. verso: „Monsieur J. B. Zaleski a Fontainebleau, rue St Honor. 53”. St. poczt.: „1 août 51”, kilka liczb arabskich, resztki pieczęci lakowej. Pdr WP VIII nr 73. Wyd. następne: PWyb1V nr 81; PWsz VIII nr 122; PWyb2 V nr 67; PWyb3V nr 67.

79. DO JULESA MICHELETA, Paryż, po 9 października 1851

Atg BHist Papiers de Jules Michelet, Histoire du XIXe siècle vol. IV A 3874 k. 45-48, 20,5 x 14,4 cm, papier biały poźółkły, atrament czarny, podkreślenia czerwonym atramentem; k. 45 recto: u góry w lewym rogu notatki adresata [?]: „le Russe, religions, exécutées 1847”, pośrodku: „A 3874”. Pdr WP VIII nr 79 (po 6 grudnia 1851). Wyd. następne: PWsz VIII nr 124 (wkrótce po 8 października 1851). List uzupełnia rozmowa jaką odbyli z Micheletem Norwid i Kalikst Morozewicz (1799-1872, emigrant polistopadowy, historyk i publicysta) 8 października 1851, a którą Michelet zanotował: „Le soir, visite de M[onsieur] Morocewicz [!] et du peintre Norwid”. (J. Michelet: *Journal*. T. II: 1849-1860. Paris 1962 s. 171). Przy dacie wzięto pod uwagę: 1) list był pisany po 8 października 1851, 2) adres Norwida na liście „avenue Montaigne 14” jest późniejszy od adresu „Rue St Lazare 96” na liście do Jana Koźmiana ze st. poczt.: „9 października 1851”, 3) list jest obszerny, pisany po fr., trzeba więc

było nieco czasu na jego przygotowanie. Zapewne by, pisany po liście do Koźmiana, zatem: po 9 października 1851.

80. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 6 grudnia 1851

Atg BJ 9206 k. 131-132, 20,8 x 13,5 cm, papier kremowy cienki, atrament czarny zrudziały; k. 132 verso: „Monsieur J. B. Zaleski a Fontainebleau, rue St Honor. 53”. St. poczt.: 1) „Paris, 6 d.c 51”; 2) „Fontainebleau, 6 d.c. 51”; 3) „25”, resztki pieczęci lakowej. Nad początkiem listu obcą ręką: „6 X-bre 1851”, powtórzona data st. poczt. Pdr A. Krechowiecki: BWar 1908 IV s. 526-527. Wyd. następne: Krech I 197-200; WPVIII nr 78; PWyb1V nr 84; PWSz VIII nr 127; PWyb2 V nr 70; PWyb3V nr 70.

81. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 8 stycznia 1852

Atg BJ 9206 k. 133-134, 18,8 } 12 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. 133 recto u góry obcą ręką: „8/I 1852”; k. 133 verso - 134 recto: niezapisane; k. 134 verso: „Monsieur J. B. Zaleski etc., etc., etc. a Fontainebleau, rue St Honor. 53”. St. poczt.: 1) „Paris, 8 janv. 52”; 2) „Fontainebleau, 8 janv. 52”; 3) „25”, resztki pieczęci lakowej. Pdr A. Krechowiecki: BWar 1908 IV s. 338-339 (tu pomyłka w dacie: 8 I 1851). Wyd. następne: Krech I 162-163 (bz.); WP VIII nr 80 (8 I 1852); PWSz VIII nr 128 (bz.).

82. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, ok. 8 stycznia 1852

Atg BJ 9206 k. 123-128, 18,8 x 12,5 cm, papier biały, atrament czarny; k. 123 recto u góry obcą ręką: „[1851]”. Pdr WP VIII nr 76 (jesień 1851). Wyd. następne: PWyb1V nr 85 (ok. 8 stycznia 1852); PWSz VIII nr 130 (bz.); PWyb2 V nr 71 (bz.); PWyb3V nr 71 (bz.). 9 stycznia 1852 Zaleski zanotował w swym *Dzienniku* (BJ 9160), że otrzyma, od Norwida „szeroki sześćciówiartkowy list”. Chodzi tu zapewne o ten właśnie list, który został napisany ok. 8 stycznia 1852.

83. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, po 8 stycznia 1852

Atg BJ 9206 k. 129-130, 18,8 x 12 cm, papier biały prążkowany, atrament niebieski; k. 130 verso: niezapisana; k. 129 recto nad tekstem w prawym rogu obcą ręką: „[1851]”. Pdr A. Krechowiecki: BWar 1908 IV s. 524-525, 340-341 (koniec 1851). Wyd. następne: Krech I 193-194, 166-167 (bz.); WP VIII nr 77 (bz.); PWSz VIII nr 131 (ok. 10 stycznia 1852).

84. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, przed 20 stycznia 1852

Atg BJ 9206 k. 150-151, 20,8 x 13,5 cm, papier biały prążkowany, atrament niebieski; k. 150 verso - 151 recto: niezapisane; k. 151 verso: „Monsieur Dieudonn. Zaleski”; k. 150 recto nad tekstem w prawym rogu obcą ręką: „[1855]”. Pdr SiL 161 (1851?). Wyd. następne: WP VIII nr 123 (1855); PWSz VIII nr 133 (20 stycznia 1852, errata w PWSz XI 624 - przed 20 stycznia). Zaleski zapisał w *Dzienniku* (BJ 9160) swoją wizytę u Norwida pod 20 stycznia 1852.

85. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, 4 lutego 1852

Atg BN II 6004 k. 1, 21,7 x 18,5 cm, papier biały, zwykły ołówek verso: niezapisana. Pod tekstem listu 3 esy, które można by odczytać jako fantazyjnie napisaną literę „C”. List poprzedza pracę Norwida w języku fr. [*Rotacja słowa*]. Pdr WP VI 76 (1852). Wyd. następne: PWSz VIII nr 135 (4 lutego 1852). Data na podstawie *Dziennika* Zaleskiego (BJ 9160), który 5 lutego 1852 zapisał: „Dziś list od Norwida – nie bardzo dla mnie zrozumiały. Wydumał coś - może nawet coś ważnego – z tym wszystkim więcej pychy i złudzenia niż realnego pożytku”. List zawierał [*Rotację słowa*]i dopisek epistolarny; z Paryża do Fontainebleau szedł jeden dzień, stąd datowanie: 4 lutego 1852 w PWSz oraz DzWSz.

86. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, 7 lutego 1852

Atg BJ 9206 k. 169-170, 21 } 13 cm, papier biały, atrament niebieski, podkreślenia atramentem i ołówkiem. Pdr Krech II 143-148 (1861). Wyd. następne: WP VIII nr 290 (bz.), PWSz VIII nr 136 (7 lutego 1852). Datowanie, oparte na argumentach Gomulickiego i notatce Zaleskiego z 8 lutego 1852 (*Dziennik* BJ 9160), jak w PWSz.

87. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 7 marca 1852

Atg BJ 9206 k. 135-136, 17 x 11 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. 136 verso: „Monsieur J. B. Zaleski a Fontainebleau, rue St Honor. 53 (environs de Paris)”. St. poczt.: 1) „Paris, 7 mars 52”; 2) „Fontainebleau, 7 mars 52”; 3) „25”; k. 135 recto nad tekstem listu w prawym rogu obcą ręką: „7 marca 1852”. Pdr A. Krechowiecki: BWar 1908 t. IV s. 543-544 (bez zdania początkowego i końcowego). Wyd. następne: Krech I 234-236 (bz.); WP VIII nr 84; PWSz VIII nr 140. Krechowiecki i Przesmycki uznali zapis obcą ręką nad początkiem listu za datowanie Norwida.

88. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 26 marca 1852

Atg BJ 9206 k. 137-138, 20,5 x 13,5 cm, papier biały, atrament czarny; k. 138 verso: „Monsieur J. B. Zaleski a Fontainebleau, rue St Honor. 53”. St. poczt.: 1) „Paris, 26 mars 52”; 2) „Fontainebleau, 27 mars 52”; 3) „25”; k. 137 recto nad tekstem w prawym rogu obcą ręką: „26 marca 1852”. Pdr WP VIII nr 85 (zapis obcą ręką nad początkiem listu uznano za datowanie poety). Wyd. następne: PWyb1V nr 86; PWsz VIII nr 141; PWyb2 V nr 74; PWyb3V nr 74.

89. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, na krótko przed 11 kwietnia 1852

Atg BJ 9206 k. 145-146, 12,1 x 9,5 cm, papier żółty prążkowany, atrament granatowy; k. 145 verso - 146: niezapisane; k. 145 recto nad tekstem w lewym rogu obcą ręką: „[1852]”. Pdr A. Krechowiecki: BWar 1908 t. IV s. 535 (czerwiec 1852). Wyd. następne: Krech II 216 (listopad 1852); WP VIII nr 106 (bz.); PWyb1V nr 63 (sierpień 1850, niewykluczone, że to list z 1852); PWsz VIII nr 143 (na krótko przed 11 kwietnia 1852).

90. DO PIOTRA SEMENENKI, Paryż, pierwsza połowa maja 1852

Atg ArchZmart 49734 k. 1-2, 15,6 x 13,2 cm, papier kremowy, atrament czarny; k. 1 verso - 2 recto: niezapisane; k. 2 verso: „à Mr l'Abbé P. Semenenko, Presbitère de l'Assomption, Paris”, resztki pieczęci lakowej; k. 1 recto w prawym górnym rogu obcą ręką: „kwiecień 1852”. Pdr F. German: „Znak” 1960 nr 73-74 s. 884-885 (kwiecień 1852). Wyd. następne: PWsz VIII nr 146 (ok. 24 kwietnia 1852). Ks. Jełowicki pisał do Rzymu 15 kwietnia w liście do ks. Hubego, gen. Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego: „Jest u nas na rekolekcjach od kilku dni Norwid z oświadczeniem należenia do naszego Zgromadzenia [...]. Bez wyraźnego polecenia Ojca nie śmiałybym go przyjąć. Więc proszę o dyрекcję w tej rzeczy” (ArchZmart 49760). Odpowiedź Hubego przyszła z dat. 30 kwietnia 1852: „Co do Norwida jesteśmy zdania, iż go przyjmować nie można do Zgromadzenia, szkoda go, albowiem wyraźnie sobie zepsuł głowę [...] i zdrowia nie ma do pracy” (ArchZmart 49769). List z Rzymu do Paryża szedł ok. tygodnia, zatem Semenenko dostał odpowiedź ok. 7 maja 1852, a list Norwid napisał prawdopodobnie w kilka dni później.

91. LIST DO ADAMA JERZEGO CZARTORYSKIEGO, Paryż, ok. 11 czerwca 1852

Atg BCzart Archiwum Domowe Czartoryskich 2093 IV s. 249-250, 27 x 21 cm, papier niebieski prążkowany, atrament czarny; s. 250: niezapisana. Pdr C. Norwid: *Reszta wierszy odszukanych po dziś, a dotąd niedrukowanych*. Zebra, i wyd. Z. Przesmycki. Warszawa 1933

s. 10. Wyd. następne: WP VIII nr 91 (po 17 czerwca); GomWyb1V nr 89 (ok. 11 czerwca); PWsz VIII nr 148 (bz.); PWyb2 V nr 77 (bz.); PWyb3V nr 77 (bz.). Datowanie przyjęto tu za Gom.

92. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, 11 czerwca 1852

Atg BJ 9206 k. 139-140, 20,8 x 13 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. 139 verso ð 140 recto: niezapisane; k. 140 verso: „Monsieur J. B. Zaleski a Fontainebleau, rue St Honor. 53, environs de Paris”. St. poczt.: „Paris, 11 juin 52”. Pdr A. Krechowiecki: BWar 1908 t. IV s. 533, 534. Wyd. następne: Krech I 212, 214-215; WP VIII nr 89; PWyb1V nr 88; PWsz VIII nr 149; PWyb2 V nr 76; PWyb3V nr 76.

93. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 17 czerwca 1852

Atg BJ 9206 k. 141-142, 14,3 } 9,8 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. 141 verso - 142 recto: niezapisane; k. 142 verso: „Monsieur J. B. Zaleski a Fontainebleau”. St. poczt.: 1) „Paris, 17 juin 52”; 2) „Fontainebleau, 17 juin 52”. Nad tekstem listu obcą ręką: „17 czerwca 1852”. Pdr A. Krechowiecki: BWar 1908 t. IV s. 534. Wyd. następne: Krech I s. 215-216; WP VIII nr 90; PWsz VIII nr 150.

94. DO PIOTRA SEMENENKI, Paryż, st. poczt. 22 czerwca 1852

Atg ArchZmart 49735 k. 1-2, 22,5 x 15,2 cm, papier biały, atrament czarny; k. 1 verso - 2 recto: niezapisane; k. 2 verso: „Monsieur l'Abbé Semenenko, Paris, rue Faubourg St Honoré, Presbitère de l'Assomption”. St. poczt.: „22 juin 52”; k. 1 recto nad tekstem listu obcą ręką: „Do O. Semenenko, 22 VI 1852”. Pdr F. German: „Znak” 1960 nr 73-74 s. 886. Wyd. następne: PWyb1V nr 90; PWsz VIII nr 151; PWyb2 V nr 78; PWyb3V nr 78.

95. DO ADAMA JERZEGO CZARTORYSKIEGO, Paryż, czerwiec – lipiec 1852

Atg BCzart Archiwum Domowe Czartoryskich 5655 s. 349-350, 25 x 15 cm, papier biały, atrament czarny; s. 350: niezapisana. Pdr S. Pigoń: „Głos” 1935 nr 1 (1852). Wyd. następne: SiL 130ð131 (bz.); WP VIII nr 94 (lipiec 1852); PWsz VIII nr 132 (styczeń? 1852). Gomulicki podaje datę miesięczną „styczeń?”, gdyż w styczniu 1852 w Hotelu Lambert rozpatrywano sprawę Rudolfa Czajkowskiego. Jednak słowo „lata” zapisane przez Norwida przy roku oznacza raczej porę roku a nie rok. Poeta w liście tym przypomina, że „lat temu

dwa” wstawiał się za Józefem Orłowskim (list z 2 czerwca 1850). Stąd w DzWsz przyjęto datę: czerwiec – lipiec 1852.

96. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Fontainebleau, 23 lipca 1852

Atg BJ 9206 k. 143-144, 19,5 x 13,5 cm, papier biały, ołówek k. 143 verso – 144 recto: niezapisane; k. 144 verso: „Monsieur J. B. Zaleski a Fontainebleau – s’informer a la poste-restante la personne log. autrefois St Honor.”. St. poczt.: 1) „Fontainebleau, 24 juil. 52” (2 razy); 2) „Paris, 24 juil. 52” (3 razy); 3) „25”. Nad tekstem listu obcą ręką: „24 lipca 1852”. Pdr A. Krechowicki: BWar 1908 t. IV s. 536. Wyd. następne: Krech I 219; WP VIII nr 93 (24 lipca 1852, piątek); PWyb1V nr 91 (bz.); PWsz VIII nr 153 (bz.). 24 lipca 1852 była sobota, na liście Norwid zanotowa, „Piątek”: zatem list pisany był 23 lipca.

97. LIST DO AUGUSTA CIESZKOWSKIEGO, Paryż, st. poczt. 23 sierpnia 1852

Atg BN 6261 akcesja k. 51-53; k. 51-52 13,1 x 8,8 cm, papier biały gładki, bardzo cienki, atrament czarny; k. 51 recto: wiersz *Na pokładzie Marii-Stelli*; k. 51 verso – 52 recto: niezapisane. Koperta (oznaczona jako k. 53) 7 x 11 cm, na niej ręką Norwida: „Monsieur le Comte / Auguste Cieszkowski / Wierzenica / <Berlin> / [---?] / Schwersenz / Prusse”. St. poczt.: 1) „Paris, 23 août 52”; 2) „Berlin, entlastet 27/8”; na odwrocie koperty 4 st. poczt. Hamburg: 25, 25, 26, 28/8. Pierwsze zdanie dopisku epistolograficznego na k. 52 verso czerwoną kredką; drugie zdanie czarnym atramentem, na wewnętrznej stronie trójkąta zamykającego kopertę. Pdr WP VIII nr 101 (razem z wierszem *Na pokładzie Marii-Stelli*). Wyd. następne: C. Norwid: *Okruchy poetyckie i dramatyczne*. Zebrał i oprac. J. W. Gomulicki. Warszawa 1956 s. 205 (w Dodatku krytycznym do wiersza); C. Norwid: *Dzieła zebrane*. Oprac. J. W. Gomulicki. T. II *Wiersze. Dodatek krytyczny*. Warszawa 1966 s. 427-428 (bz.); PWsz VIII nr 159 (bez wiersza).

98. DO MARII TRĘBICKIEJ, Paryż, wrzesień 1852

Atg BJ 4285 k. 46-47, 20,5 x 12,5 cm, papier biały cienki, atrament czarny; k. 47 verso: „Mademoiselle Marie Trembicka etc., etc., etc”. Pdr S. Kossowski: Chim VIII s.361-362. Wyd. następne: WP VIII nr 103; PWyb1V nr 97; PWsz VIII nr 162; PWyb2 V nr 84; PWyb3V nr 84.

99. DO MARII TRĘBICKIEJ, Paryż, wrzesień 1852

Atg BJ 4285 k. 42-43, 18,2 x 12,4 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. 42 verso - 43: niezapisane. Pdr S. Kossowski: *Chim VIII* s.358-359 (1848-1854). Wyd. następne: WP VIII nr 102 (przed wrześniem 1852); PWyb1V nr 135 (listopad 1856); PWsz VIII nr 229 (listopad - grudzień 1856; errata PWsz XI 602-603: ok. 20 stycznia 1852); PWyb2 V nr 72 (bz.); GomWyb3V nr 72 (bz.). List niniejszy jest dopełnieniem poprzedniego listu do Trębickiej (zob.). W DzWsz list datowano jak w WP, podobnie jak list poprzedni do Trębickiej: wrzesień 1852.

100. DO EMMY HERWEGH, Paryż, st. poczt. 29 września 1852

Atg MLit 247, 17-18, 19,2 x 15 cm, papier biały, atrament granatowy; k. 18 verso: „Madame Emma Herwegh etc., etc., etc., Nice Maritime en Piémont”, resztkę pieczęci lakowej. St. poczt.: „Paris, 29 sept. 52”, szereg cyfr arabskich. Pdr Krakowski: *La Société parisienne cosmopolite* s. 154-155. Wyd. następne: PWsz VIII nr 163; C. Norwid: *Pisma wierszem i prozą*. Wybrał J. W. Gomulicki. Warszawa 1970 s. 311-312 (przekład pol.); PWyb2 V nr 85 (bz.); PWyb3V nr 85 (bz.).

101. DO MARII TRĘBICKIEJ, Nowy Jork, lato 1853

Atg BJ 4285 k. 48, 17 x 10,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. 48 recto w górnym lewym rogu pod lini. zakreskowan. ma napis poety: „America”. Pdr S. Kossowski: *Chim VIII* s.363-364. Wyd. następne: WP VIII nr 108 (przed 10 kwietnia 1853); PWyb1V nr 101 (ok. 10 kwietnia 1853); PWsz VIII nr 167 (wkrótce po 10 kwietnia 1853); PWyb2 V nr 89 (bz.); PWyb3V nr 89 (bz.). Norwid pisze: „w miesiące gorące, jak dziś”, co wskazuje, że chodzi o lato. Potwierdza to jeszcze informacja, że pracuje jako rysownik przy katalogu Światowej Wystawy w Nowym Jorku. Mógł Norwid pracować dopiero po dłuższej kuracji prawej ręki, którą skaleczył po wylądowaniu w Nowym Jorku, a zatem w lecie. Dlatego w DzWsz przyjęto datę: lato 1853.

102. DO JÓZEFA KOMOROWSKIEGO, Nowy Jork, 6 września 1853

Atg BN IV 6291 k. 162, 16,3 x 21,6 cm, papier biały poźółkły, cienki, w połowie szerokości ślad złożenia, atrament czarny, k. 162 recto: list pisany w dwóch kolumnach, przy czym list zaczyna się po prawej stronie złożenia, na końcu tekstu (do układu pisma w liście odwróc o 180°) adres: „Monsieur Joseph K.”, k. verso: plan Nowego Jorku z napisem *Map of the City of*

New York with Part of Brooklyn and Williamsburgh, widok Uniwersytetu Nowojorskiego oraz dane dotyczące liczby mieszkańców tego miasta i obu jego dzielnic w 1677-1853. Na planie podkreślono brązową kredką „Avenue D.”, przy której mieszkał Norwid. Pdr WP VIII nr 110. Wyd. następne: PWyb1V nr 102; PWsz VIII nr 169; PWyb2 V nr 91; PWyb3V nr 91.

103. DO MARII TRĘBICKIEJ, Nowy Jork, 6 września 1853

Atg BJ 4285 k. 53, 20 x 13,7 cm, papier biały gruby ze znakiem BATH, atrament czarny; dopiski od „Kiedy na „świecie” do „Guai chi *la tocca*” na verso. Pdr S. Kossowski: Chim VIII s.369-370. Wyd. następne: WPVIII nr 112 (po 20 października 1853); PWyb1V nr 103 (przed październikiem 1853); PWsz VIII nr 168 (lato? 1853); PWyb2 V nr 90 (bz.); PWyb3V nr 90 (bz.). W poprzednim liście do Komorowskiego Norwid prosił o oddanie „załączonej karteczki”, co może się odnosiło do niniejszego listu, który się mieści na jednej kartce. Komorowski przewoził korespondencję Trębickiej do poety. W DzWsz data listu: 6 września 1853.

104. DO MARII TRĘBICKIEJ, Nowy Jork, 20 października 1853

Atg BJ 4285 k. 51-52, 19,3 x 8,2 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. 52 verso końcowy dopisek („Chciej, Pani”) i adres „Mademoiselle Marie Trembicka a Varsovie (abo Mr le C. Alex. Trembicki, ulica Przejazd, dom Zabrockiego), Liverpolle [!], Bruxelles, Berlin, Varsovie (Europe)”. St. poczt.: 1) „Not paid”; 2) „Outre Mer Le Havre, 21 Nov. 53”; 3) „Aus Frankreich per Aachen, 23. 11”; 4) „Minden, 24. 11, Berlin”; 5) „Warszawa, 26. 11”. Notatki: 1) „Po wiadomość do p. W. Fiszer pod n. 618 d. 27. 11. 53”; 2) „na Tłomackiem na wprost Hotelu Wiedeńskiego, 30/11 53”. Pdr S. Kossowski: Chim VIII s.366-368. Wyd. następne: WP VIII nr 111; PWyb1V nr 104; PWsz VIII nr 170; PWyb2 V nr 92; PWyb3V nr 92.

105. LIST DO ADAMA MICKIEWICZA, Nowy Jork, jesień 1853

Atg, BPol MAM 620 k. 1, 29 x 13, 4 cm, papier biały ze śladami zgniecenia i pomięcia, z drobnymi uszkodzeniami, atrament czarny, obecnie zrudziały. Brak początku listu. Górny margines k. recto dopisek (względem układu pisma w liście odwrócony o 180°). Tekst zachowany od słowa „ażebym”. Odpis tego listu sporządził Władysław Mickiewicz dla Przesmyckiego (BN IV 6319 t. III k. 38). Pdr S. Pigoń: „Tęcza” 1929 z. 25. Wydania następne: SiL 73-75 (bz.); WP VIII nr 114 (po 20 października 1853); PWyb1V nr 105

(koniec 1853); PWsz VIII nr 171 (bz., jesień 1853); PWyb2 V nr 93 (bz.); PWyb3V nr 93 (bz.). List pisany po wydaniu wojny Rosji przez Turcję, 1 listopada 1853.

106. DO MARII TRĘBICKIEJ, Nowy Jork, 21-23 lutego 1854

Atg BJ 4285 k. 54-55, 25, 2 x 20 cm, papier niebieski, atrament czarny, podkreślenia w tekście atramentem i czerwoną kredką; na k. 55 ubytek papieru po zerwaniu pieczęci. St. poczt.: 1) „New York Febr. 25, 54”; 2) „CC. 8 MR 1854”; 3) <[- - ?]> 9 mars 54”; 4) „Aus Frankreich par Aachen, 10.3.54”; 5) „Warszawa, 14.3.54”. Pdr S. Kossowski: Chim VIII s.370-375 (wraz z wierszem *Moja piosnka* [II]). Wyd. następne: WP VIII nr 116 (bz.); PWyb1V nr 106 (bez wiersza); PWsz VIII nr 173 (bz.); PWyb2 V nr 95 (bz.); PWyb3V nr 95 (bz.).

107. DO MARII TRĘBICKIEJ, Nowy Jork, maj 1854

Atg BJ 4285 k. 56-57, 24,7 x 14,6 cm, k. 40-41, 7 x 14,3 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, podkreślenia czarnym atramentem i czerwoną kredką; k. 40-41 recto: wiersz *Rzeczywistość i marzenia* oraz dopisek zaczynający się od „Kiedy przebiegłem”). Pdr S. Kossowski – Chim VIII s.356-358 (wraz z wierszem i dopiskiem), s. 376-383 list. Wyd. następne: WP VIII nr 117 (wiersz i dopisek), nr 118 (list); PWyb1V nr 107 (list i dopisek, bez wiersza); PWsz VIII nr 174 (bz.); PWyb2 V nr 96 (bz.); PWyb3V nr 96 (bz.). W DzWsz nie drukowano wiersza, uznając ją za odrębny tekst, mimo, że tekst wiersza nawiązuje do jednego z wątków listu.

108. DO ALEKSANDRA JEŁOWICKIEGO, Nowy Jork, 18 maja 1854

Atg ArchZmart 49737 k. 1-2, 24,7 x 19,8 cm, papier kremowy prążkowany, atrament czarny; k. 2 recto: niezapisana; k. 2 verso dwa dopiski i adres: „Mr l’Abbée Alexandre Jełowicki, Faubourg St Honor., presbytère de l’Assomption, France – Paris”, obcą ręką: „a rue de Pontoise 30”. St. poczt.: 1) „Not paid”; 2) „Outre Mer Le Havre, 18 juin 54”; 3) „Paris, 19 juin 54”; 4) powtórzony poprzedni; 5) „Santa in Civ.”, dalej uszkodzony. Pośrodku obu kart przedziurawienie, nieuszkodzające tekstu. Pdr F. German: „Znak” 1960 nr 73-74 s. 890-892 (koniec maja lub początek czerwca 1854). Wyd. następne: PWyb1V nr 108 (18 maja 1854); PWsz VIII nr 175 (bz.); PWyb2 V nr 97 (bz.); PWyb3V nr 97 (bz.). List z Nowego Jorku do Paryża szedł około miesiąca. W liście Norwida: „Dziś, 18-go rano”, stąd można wnioskować, że był on pisany ok. 18 maja 1854.

109. DO ALEKSANDRA JEŁOWICKIEGO I PIOTRA SEMENENKI,**Nowy Jork, po 18 maja 1854**

Atg ArchZmart 49736 k. 1-2, 24,8 x 19,9 cm, papier niebieski gruby prążkowany ze znakiem KENT, atrament czarny; k. 2 verso cytat ze św. Jakuba i adres „France - Paris, rue Faubourg St Honor., au presbitère de l'Assomption, Mr A. Jełowicki - P. Semenenko (via Paris)”, obcą ręką: „rue Pontoise N-o 30”. St. poczt.: 1) „Not paid”; 2) „Outre Mer Le Havre, 20 juin 54”; 3) „Paris [---?]”. Notatka poczty Nowego Jorku: „must be deposited with the unpaid foreign letters”. Pdr F. German: „Znak” 1960 nr 73-74 s. 886-890. Wyd. następne: PWyb1V nr 109 (koniec maja 1854); PWsz VIII nr 176 (bz.); PWyb2 V nr 98 (bz.); PWyb3V nr 98 (bz.). Z fragmentu tekstu: „Raz pisałem” można wnioskować, że jest to list późniejszy od tego z 18 maja 1854 (a zatem pisany po 18 maja). List musiał do adresatów dotrzeć z opóźnieniem, ponieważ ks. Jełowicki odpisał dopiero ok. 4 sierpnia (ArchZmart 49764).

110. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO,**Londyn, między 20 sierpnia a 3 września 1854**

Atg BJ 9206 k. 147-149, 18,3 x 11,1 cm, papier kremowy prążkowany, atrament czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką, numeracja kart czerwoną kredką. Nad początkiem listu w prawym górnym rogu obcą ręką: „[1855]”. Pdr Krech II 23-26, 28-30, pominięte w. 22-47, 52-84 (Paryż, najwcześniej 1856). Wyd. następne: WPVIII nr 122 (1855); PWyb1V nr 111 (Londyn, sierpień - wrzesień 1854); PWsz VIII nr 179 (bz.); PWyb2 V nr 100 (bz.); PWyb3V nr 100 (bz.). Miejsce pisania listu jak w Gom. Z korespondencji Norwida wynika, że to jego drugi list pisany ostatnio do Zaleskiego, który w *Dzienniku* (BJ 9160) zanotował, że pierwszy list otrzymał 20 sierpnia 1854, drugi 3 września 1854, zatem niniejszy został napisany między 20 sierpnia a 3 września 1854.

111. DO PIOTRA SEMENENKI, Londyn, 12 września 1854

Atg ArchZmart 49738 k. 1-2, 18 x 11,2 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. 1 recto z czarną obwódką, na niej obcą ręką: 1) nad tekstem: „Cyprian Norwid do x. Alex. Jełowickiego”; 2) w pierwszym zdaniu listu po słowie „septembra” dopisane „(1854)”. Pdr F. German: „Znak” 1960 nr 73-74 s. 892-894 (adresat: Aleksander Jełowicki). Wyd. następne: PWyb1V nr 112 (adresat: Piotr Semenenko); PWsz VIII nr 180 (bz.); PWyb2 V nr 101 (bz.); PWyb3V nr 101 (bz.). Adresat tego listu nie jest pewny, choć w DzWsz – za Gom – przyjęto,

że jest nim właśnie Semenenko, z uwagi na fakt, że był on spowiednikiem Norwida, a w tekście listu poeta prosi o wskazanie osoby, która mogłaby spełnić tę samą rolę w Londynie.

112. DO JÓZEFA ŁUSSAKOWSKIEGO, Londyn, przed 10 listopada 1854

Atg BN II 5321 (daw. Zbiory Raperswilskie 852) k. 129, 13,6 x 13 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, pismo drobne. Pdr S. Pigoń: GNar 1931 nr 350 (adresat: Wincenty Mazurkiewicz, 1855). Wyd. następne: SiL 133-137 (bz.); WP VIII nr 138 (Do Kapitana, czerwiec 1856); PWsz VIII nr 181 (adresat: Wincenty Mazurkiewicz, Paryż listopad 1854; errata w PWsz XI 624: adresat: Józef Łussakowski, Londyn listopad 1854). Adresat i miejsce pisania listu jak w PWsz XI. W liście mowa o niepodpisaniu przez Norwida „protestacji przeciw stronnictwu ks. Czartoryskiego”, z której projektem Mierosławski wystąpił we wrześniu, a którą ogłosił jako *Oświadczenie emigrantów polskich* 10 listopada 1854 (M. Żychowski: *Ludwik Mierosławski*. Warszawa 1963 s. 449). Stąd: list był pisany przed 10 listopada 1854.

113. DO JÓZEFA ŁUSSAKOWSKIEGO, Londyn, po 15 listopada 1854

Atg BN II 5321 (daw. Zbiory Raperswilskie 852) k. 138, 22,7 x 18,8 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, dolny lewy róg ucięty przed pisaniem listu. Pdr S. Pigoń: GNar 1931 nr 347 (adresat: Wincenty Mazurkiewicz, koniec 1854 – początek 1855). Wyd. następne: SiL 131-133 (bz.); WP VIII nr 129 (Do Kapitana, 1855); PWyb1V nr 113 (adresat: Wincenty Mazurkiewicz, Paryż, jesień 1854 lub zima 1855); PWsz VIII nr 182 (bz.); errata w PWsz XI 624 (adresat: Józef Łussakowski, Londyn listopad - grudzień 1854); PWyb2 V nr 102 (adresat bz., połowa listopada 1854); PWyb3V nr 102 (bz.). Adresat, miejsce pisania listu tu za PWsz XI. Tak samo w DzWsz. Mierosławski ogłosił 15 listopada projekt reformy Towarzystwa Demokratycznego Polskiego (M. Żychowski: *Ludwik Mierosławski* s. 449). W liście mowa o tej reformie, stąd należy przyjąć, że list był pisany po 15 listopada 1854.

114. LIST DO TEOFILA LENARTOWICZA, Paryż, styczeń – luty 1855

Atg BPAU 2029 k. 65, 10 × 14,5 cm, papier biały gruby, atrament czarny zrudziały; k. verso: niezapisana. Równoległe do tekstu listu w odległości 0,8 cm od lewego marginesu wycięty papier o wysokości: u góry 3,5 cm, u dołu 1 cm. Pdr Ignacy Chrzanowski – „Sfinks” XX 1912 s. 346 (1856, z wierszem Norwida *Do Teofila Lenartowicza*). Wyd. następne: WP VIII

nr 133 (Paryż, marzec 1856, bz.); PWsz VIII nr 183 (styczeń – luty 1855, bez wiersza).
Datowanie jak w PWsz.

115. LIST DO MICHALINY DZIEKOŃSKIEJ, Paryż, czerwiec 1855

Atg BJ 9235 k. 259–260, 13 × 10,3 cm, papier biały, atrament czarny. Wewnątrz listu do Dziekońskiej (po w. 40) Norwid napisał list do Marii Trębickiej (tu nr 193) i oba listy powierzył Zaleskiemu z prośbą, by ten przekazał je Dziekońskiej, która wówczas przebywała w Warszawie. Zaleski nie spełnił jednak prośby Norwida i listy dochowały się w jego papierach. Pdr Krech II 14–17, 18–21. Wyd. następne: WP VIII nr 124 (bz.); PWyb1V nr 115 (bez listu do Trębickiej); PWsz VIII nr 186 (bz.); PWyb2 V nr 104 (bz.); PWyb3V nr 104 (bz.).

116. LIST DO MICHALINY DZIEKOŃSKIEJ, Paryż, czerwiec 1855

Atg BJ 9235 k. 259 verso – 260, 13 × 10,3 cm, papier biały, atrament czarny (z listem do Michaliny Dziekońskiej, zob. list 192). W tekście listu są niewielkie zabrudzenia atramentem. Pdr Krech II 18–21. Wyd. następne: WP VIII nr 124 (z listem do Dziekońskiej); PWyb1V nr 116 (bez listu do Dziekońskiej); PWsz VIII nr 187 (bz.); PWyb2 V nr 105 (bz.); PWyb3V nr 105 (bz.).

117. LIST DO MAGDALENY ŁUSZCZEWSKIEJ, Paryż, czerwiec 1855

Atg BN IV 6291 k. 190–191, 13,3 × 9,6 cm, papier biały, atrament czarny. Pdr WP VIII nr 125 (po liście z czerwca). Wyd. następne: PWyb1V nr 117 (czerwiec); PWsz VIII nr 188 (bz.); PWyb2 V nr 106 (bz.); PWyb3V nr 106 (bz.).

118. DO ADAMA POTOCKIEGO, Paryż, druga połowa 1855

Atg ArchKr Archiwum Potockich 450 (D 24) k. 1–2, 20,3 × 13,3 cm, k. 3–4, 19 × 12 cm, papier biały, atrament czarny. Pdr S. Pigon – TygPowsz 1946 nr 40 (druga połowa 1855).
Wyd. następne: PWyb1V nr 118 (bz.); PWsz VIII nr 189 (bz.); PWyb2 V nr 107 (bz.); PWyb3V nr 107 (bz.).

119. DO MIECZYŚŁAWA PAWLIKOWSKIGO, Paryż, 15 października 1855

Atg BLwów Zespół Pawlikowskich 571/p. 8 (daw. 133) k. 9, 12,5 × 10,5 cm, papier biały, atrament czarny zrudziały. W atg zachowana tylko część listu – w. 1–18. Pdr WP VIII nr 175 (błędna data, pochodzi z koperty ze st. poczt. „20 IX 57”, brak w. 19–35) nr 127 (tekst tych wierszy znajduje się w niniejszym wyd. przed listem 197, 1855), 1855. Wyd. następne: PWyb1V nr 119 (bz., jesień 1855); PWsz VIII nr 190 (tekst i datowanie jak w niniejszym wyd.); PWyb2 V nr 108 (bz.); PWyb2 V nr 108 (bz.).

**120. DO MIECZYŚŁAWA PAWLIKOWSKIEGO,
Paryż, st. poczt. 15 października 1855**

Atg BLwów Zespół Pawlikowskich 571/p. 8 (daw. 133) k. 16–17, 18,3 × 12,2 cm, papier biały, atrament czarny; k. 17 recto: niezapisana, k. verso: „Paris, Faubourg St Honoré 64, Monsieur Mr Pawlikowski”, st. poczt.: „15 oct. 55”. Pdr WP VIII nr 127 (oprócz właśc. tekstu dołączone w. 19–35 listu 196; 1855). Wyd. następne: PWyb1V nr 119 (dołączona część listu 196; jesień 1855); PWsz VIII nr 191 (bez dołączonej części; 15 października 1855).

121. DO MIECZYŚŁAWA PAWLIKOWSKIEGO, Paryż, 18 października 1855

Atg BLwów Zespół Pawlikowskich 571/p. 8 (daw. 133) k. 5, 8,1 × 13,3 cm, bilet wizytowy biały, k. recto: u góry napis czerwona kredka „NORWID, rue de Rocher 69”, tekst ołówkiem, verso: niezapisana. Pdr WP VIII nr 128 (1855). Wyd. następne: PWsz VIII nr 192 (18 października 1855). W DzWsz W listach 196 i 197 Norwid donosił adresatowi, że za 3 dni da znać o sobie, zatem niniejszy list został napisany 18 października 1855.

122. DO MIECZYŚŁAWA PAWLIKOWSKIEGO, Paryż, 21 października 1855

Atg BLwów Zespół Pawlikowskich 571/p. 8 (daw. 133) k. 4, 10 × 15,2 cm, papier biały, ołówek, k. verso: niezapisana. Pdr WP VIII nr 126 (1855). Wyd. następne: PWsz VIII nr 193 (21 października 1855).

123. LIST DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, między 9 a 12 stycznia 1856

Atg BJ 9260 k. 12, 31,5 × 20,5 cm, papier biały, atrament czerwony. List towarzyszył wierszowi Norwida [*Cos ty Atenom zrobił, Sokratesie?*] (k. 11–12 recto), z notatką pod jego tekstem: „Pisałem w Paryżu 1856 r. w styczniu”. Na k. 12 verso dopisek epistolarny i adres: „à Fontainebleau, rue de France N. 33, Monsieur Joseph Dieudonné Zaleski”. St. poczt.: 1) „Paris, 12 janv. 56”; 2) „Fontainebleau, 12 janv. 56”; 3) „Affranchissement insuffisant” (Opłata niewystarczająca), znaczek poczt.; notatka: „Arrivée au bureau le cachet brisé” (Dotarło do urzędu ze złamaną pieczęcią) LV. Dopisek epistolarny – wzdłuż k. 12 verso. Pod nim brak podpisu „Cyprian”, podanego w WP i Gom, który znajduje się pod tekstem wiersza. Pdr A. Krechowiecki – BWar 1908 IV s. 540. Wyd. następne: Krech I 227; Przesm1 A II 953; WP VIII nr 130 (w styczniu 1856, st. poczt. „12. I”); PWyb1V nr 120 (bz.); PWsz VIII nr 194 (bz.); PWyb2 V nr 109 (bz.); PWyb3V nr 109 (bz.); Adam Mickiewicz zm. 26 listopada 1855 w Konstantynopolu, trumnę z jego zwłokami przewieziono do Paryża 9 stycznia 1856, na przesyłce z wierszem i dopiskiem epistolarnym jest st. poczt.: „12 stycznia 1856”, zatem Norwid pisał między 9 a 12 stycznia 1856.

124. LIST DO FRANCISZKA TEPY, Paryż, st. poczt. 25 stycznia 1856

Atg Muzeum Narodowe w Krakowie 646/6 k. 1, 20,6 × 13 cm, papier niebieski, atrament czarny; verso: „Monsieur François Tapa (artiste), rue de Cassette 41, Paris”. St. poczt.: „25 janv. 56”. Pośrodku karty prostokątny otwór 3 × 2,5 cm, powstały z wycięcia znaczka poczt., stad luki w tekście. Pdr WP VIII nr 132 (także rys.). Wyd. następne: PWsz VIII nr 196 (bez rys.). Uszkodzony tekst w w. 5 „nic do życzenia” wydawcy odczytywali: „nic do wydania”.

125. LIST DO MARII TRĘBICKIEJ, Paryż, 8 kwietnia 1856

Atg BJ 4285 k. 60–61, 20 × 13,5 cm, papier niebieski prążkowany, atrament czarny. Pdr S. Kossowski – Chim 1904 [1905] t. VIII s. 384–387. Wyd. następne: WP VIII nr 135; PWyb1V nr 123; PWsz VIII nr 198; PWyb2 V nr 112; PWyb3V nr 112.

126. LIST DO LUDWIKA MIEROSŁAWSKIEGO, Paryż, kwiecień 1856

Atg BN II 6583 (Zbiory Raperswilskie) k. 1–2, 17,5 × 14 cm, papier biały, atrament czarny. Pdr Z. Szmydtowa – MNar 1929 nr 10. Wyd. następne: WP VIII nr 136; PWsz VIII nr 199.

127. LIST DO ADAMA JERZEGO CZARTORYSKIEGO, Paryż, kwiecień 1856

Atg BCzart Archiwum Domowe Czartoryskich 5629 s. 113–116, 20,5 × 13 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny zrudziały; s. 114–116: niezapisane. Pdr S. Pigon – RLit 1930 nr 4 (z wyjaśnieniem Norwida dotyczącym broszury Józefa Komierowskiego *Moje stosunki z Towiańskim i towiańszczykami*). Wyd. następne: WP VIII nr 134 (z wyjaśnieniem Norwida); PWSz VIII nr 200 (bez wyjaśnienia). Pod tym wyjaśnieniem, dołączonym na osobnej kartce, notatka: „Pisałem 1856 kwietnia, w Paryżu”.

128. LIST DO FRANCISZKA WĘŻYKA, Paryż, st. poczt. 2 maja 1856

Atg BOss 12.319 s. 113–116, 14 × 9,3 cm; s. 121–122, 14 × 18,6 cm, papier biały, atrament czarny; s. 114–115: niezapisane; s. 121: „Monsieur Monsieur François de Wezyk à Cracovie, Palais-Wezyk, en Autriche”. St. poczt.: 1) „Paris, 2 mai 56”; 2) „Kraków, 6 mai”; 3) „23 c.”; s. 122: niezapisana. Przy liście 2 autografy wierszy: Kajetana Koźmiana *Dzwon Zygmunowski w Krakowie* z dedykacją: „Młodemu i znakomitych nadziei Wieszczowi C. Norwidowi na pamiątkę bytności Jego w Piotrowicach – od starego rymoklety – K. K.” oraz Norwida *Odpowiedz*. Pdr WP VIII, nr 137 (dołączone wiersze: Koźmiana i Norwida; st. poczt. krakowski: „6 czerwca”). Wyd. następne: PWyb1V nr 124 (bez wierszy; koniec maja); PWSz VIII nr 201 (bez wierszy; st. poczt.: „2 maja 1856”); PWyb2 V nr 113 (bz.); PWyb3V nr 113 (bz.).

129. LIST DO MIECZYŚŁAWA PAWLIKOWSKIEGO,

Paryż, st. poczt. 14 maja 1856

Atg BLwów Zespół Pawlikowskich 571/p. 8 (daw. 133) k. 36, 4 × 7 cm, karton biały, recto: ołówkiem – „Cyprian Norwid”, czerwona kredka – „rue de Chaillot”, verso: tekst czarnym atramentem; k. 25: koperta seledynowa, 5,7 × 13,8 cm, recto: „Monsieur Miecislav Pawlikowski, rue Faubourg St Honoré 64, Paris”. St. poczt.: „Paris, 14 mai 56”. Pdr J. W. Gomulicki – „Kierunki” 1968 nr 51–52 (st. poczt.: „7 listopada 1857”, co błędne). Wyd. następne: PWSz VIII nr 202 (właśc. data st. poczt.).

130. LIST DO MIECZYŚŁAWA PAWLIKOWSKIEGO, Paryż, 15 maja 1856

Atg BLwów Zespół Pawlikowskich 571/p. 8 (daw. 133) k. 24, 20,7 × 13,6 cm, papier seledynowy, atrament czarny; k. verso: niezapisana. Pdr WP VIII nr 142 (między czerwcem i 18 lipca 1856). Wyd. następne: PWSz VIII nr 203 (15 maja 1856). Norwid wspomina w liście, że „wczora” pisał o możliwości rychłego otrzymania należnych mu pieniędzy. Dzisiaj je przesyła, czyli „wczora” był 14 maja (list 208), zatem 209 jest z 15 maja 1856 i tak Norwid go datuje: „1856, 15 b. m.”.

131. LIST DO MIECZYŚŁAWA PAWLIKOWSKIEGO,

Paryż, maj – pierwsza połowa czerwca 1856

Atg BLwów Zespół Pawlikowskich 571/p. 8 (daw. 133), k. 15, 11 × 18,5 cm, papier biały grubszy, ołówek; k. verso: niezapisana. Pdr WP VIII nr 143 (przed 18 lipca 1856). Wyd. następne: PWSz VIII nr 204 (maj – czerwiec 1856). List jest śladem bliskich kontaktów Norwida z Pawlikowskim w maju – czerwcu 1856.

132. LIST DO MIECZYŚŁAWA PAWLIKOWSKIEGO, Paryż, maj – czerwiec 1856

Atg BLwów Zespół Pawlikowskich 571/p. 8 (daw. 133), k. 22–23, 20,6 × 13,7 cm, papier seledynowy, atrament czarny; k. 22 verso – 23: niezapisane. Pdr WP VIII nr 249 (1860). Wyd. następne: PWSz VIII nr 205 (maj – czerwiec 1856). Datowanie jak w PWSz.

133. LIST DO MIECZYŚŁAWA PAWLIKOWSKIEGO, Paryż, maj – czerwiec 1856

Atg BLwów Zespół Pawlikowskich 571/p. 8 (daw. 133) k. 8, 7,8 × 9,8 cm, papier biały, ołówek; k. verso: niezapisana. Pdr WP VIII, nr 148 (po 21 lipca 1856). Wyd. następne: PWSz VIII nr 206 (maj – czerwiec 1856). Datowanie jak w PWSz.

134. LIST DO MIECZYŚŁAWA PAWLIKOWSKIEGO, Paryż, maj – czerwiec 1856

Atg BLwów Zespół Pawlikowskich 571/p. 8 (daw. 133) k. 7, 7,3 × 9,5 cm, papier biały, ołówek; k. verso: niezapisana. Pdr WP VIII nr 149 (po 21 lipca 1856). Wyd. następne: PWSz VIII nr 207 (maj – czerwiec 1856). Datowanie jak w PWSz.

135. DO MIECZYŚLAWA PAWLIKOWSKIEGO, Paryż, przed 15 czerwca 1856

Atg BLwów Zespół Pawlikowskich 571/p. 8 (daw. 133) k. 6, 7,8 × 8,5 cm, papier biały, ołówek; k. verso: niezapisana. Pdr WP VIII nr 141 (czerwiec 1856). Wyd. następne: PWSz VIII nr 208 (czerwiec 1856). Książę Napoleon wyjechał z Paryża jako uczestnik ekspedycji na biegun północny 15 czerwca, stąd takie datowanie.

136. LIST DO LUDWIKA MIEROSŁAWSKIEGO, Paryż, czerwiec 1856

Atg BN II 6583 (Zbiory Raperswilskie) k. 3–4, 20,7 × 13,7 cm, papier biały, atrament czarny, czerwona kredka: data, numery części tekstu i niektóre podkreślenia, k. 4 verso: niezapisana. Pdr S. Pigon – GNar 1931 nr 351. Wyd. następne: SiL 137–139; WP VIII nr 140 (ręka adresata: „czerwiec 1856”); PWyb1V nr 125 (bz.); PWSz VIII nr 210 (bz.); PWyb2 V nr 114 (bz.); PWyb3V nr 114 (bz.). Poprzedni wydawcy uznali, że napis nad tekstem kredka „1856, czerwiec” pochodzi od adresata, tymczasem jest on typowy dla Norwida. Ta sama kredka są znaczone części listu i podkreślane słowa.

137. LIST DO MARII TRĘBICKIEJ, Paryż, 18 lipca 1856

Atg BJ 4285 k. 64–65, 70, 20,6 × 13,4 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, podkreślenia atramentem i czerwona kredka; k. 70 verso: „à Mademoiselle Mlle Marie Trembicka, par Bruxelles, Berlin à Varsovie (poste restante)”. St. poczt.: 1) „Paris, 19 juil. 56”; 2) „Aus Frankreich, 20. 7”; 3) „Warszawa, 23. 7”. K. 70 uszkodzona w 2 miejscach po zerwaniu pieczęci lakowej. Pdr S. Kossowski – Chim 1904 [1905] t. VIII s. 391–393, 399 (dopiski). Wyd. następne: WP VIII nr 144, 146 (dopiski); PWSz VIII nr 212, 215 (dopiski).

138. LIST DO FELICJANA FALEŃSKIEGO, Paryż, 18 lipca 1856

Atg BJ 4285 k. 69, 20,5 × 13,2 cm, papier seledynowy prążkowany, atrament czarny; k. verso: bezpośrednio po głównym tekście listu do Faleńskiego zaczyna się list (219) do Jadwigi Łuszczewskiej (oba zostały wysłane 19 lipca z listem do Trębickiej pisany 18 lipca (217)). Pdr S. Kossowski – Chim 1904 [1905] t. VIII s. 397–398. Wyd. następne: WP VIII nr

146 (z listami do Faleńskiego i Łuszczewskiej); PWyb1V nr 127 (tylko list do Faleńskiego); PWsz VIII nr 213 (bz.); PWyb2 V nr 116 (bz.); PWyb3V nr 116 (bz.).

139. LIST DO JADWIGI ŁUSZCZEWSKIEJ, Paryż, 18 lipca 1856

Atg BJ 4285 k. 69–70, 20,5 × 13,2 cm, papier seledynowy prążkowany, atrament czarny; k. 69 verso: koniec głównego tekstu listu do Faleńskiego (nr 218) i początek listu do Łuszczewskiej; k. 70 recto: koniec listu do Łuszczewskiej (przyp.) oraz dopiski do listu do Trebickiej (nr 217), które z k. recto przechodzą na k. verso. Pdr S. Kossowski – Chim 1904 [1905] t. VIII s. 398. Wyd. następne: WP VIII nr 146 (z listami do Faleńskiego i Łuszczewskiej); PWyb1V nr 128 (tylko list do Łuszczewskiej); PWsz VIII nr 214 (bz.); PWyb2 V nr 117 (bz.); PWyb3V nr 117 (bz.).

140. LIST DO MARII TRĘBICKIEJ, Paryż, 18-19 lipca 1856

Atg BJ 4285 k. 67–68, 21,2 × 13,5 cm, papier kremowy prążkowany, atrament czarny; k. 68 verso: koniec tekstu i adres: „à Mademoiselle Marie Trembicka, par Bruxelles, Berlin à Varsovie (poste restante)”. St. poczt.: 1) „Paris, 19 juil. 56” (powtórzone st.); 2) „Aus Frankreich per Aachen, 20. 7””; 3) „Warszawa, 23. 7”. Pdr S. Kossowski – Chim 1904 [1905] t. VIII s. 394–397. Wyd. następne: WP VIII nr 145; PWyb1V nr 126; PWsz VIII nr 216; PWyb2 V nr 115; PWyb3V nr 115. Norwid zaczął pisać list (w DzWsz nr 220) 18 lipca o godz. 7, ale tego samego dnia napisał też list drugi (w DzWsz nr 217), który wysłał niezwłocznie, ten zaczęty zaś dokończył 19 lipca.

141. LIST DO MARII TRĘBICKIEJ, Paryż, st. poczt. 21 lipca 1856

Atg BJ 4285 k. 75, 22,5 × 18 cm, papier biały, atrament czarny; na k. recto: list Norwida, na k. verso: atg wiersza hrabianki Szuwałow po fr. Pdr S. Kossowski – Chim 1904 [1905] t. VIII s. 405–406 (z tekstem wiersza, 1856). Wyd. następne: WP VIII, nr 156 (bz., po październiku 1856); PWsz VIII nr 217 (bz., 21 lipca 1856). Datowanie wg st. poczt.: „21 lipca 1856” na liście do M. Łuszczewskiej (nr 222), który towarzyszył temu listowi.

142. LIST DO MAGDALENY ŁUSZCZEWSKIEJ, Paryż, st. poczt. 21 lipca 1856

Atg BN 6291 k. 193, 20,8 × 27,9 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. recto: górna część – tekst listu, dolna – „Madame la Comtesse Nina Łuszczewska à Varsovie (par Berlin)”. St. poczt.: 1) „Paris, 21 juil. 56”; 2) „Aus Frankreich, 22. 7”; 3) „Warszawa, 25. 7”; k. verso: niezapisana. Pdr WP VIII nr 147. Wyd. następne: PWSz VIII nr 218.

143. LIST DO MIECZYŚŁAWA PAWLIKOWSKIEGO, Paryż, przed 25 lipca 1856

Atg BLwów Zespół Pawlikowskich 571/p. 8 (daw. 133) k. 28–29, 21 × 19,5 cm, papier kremowy prążkowany, atrament czarny; k. 28 verso – 29 recto: niezapisane; k. 29 verso: „Monsieur M. Pawlikowski etc., etc., etc., 64, rue du Faub. St. Honoré”, wzdłuż zewnętrznego brzegu urwana. Pdr WP VIII, nr 150 (miedzy 21 lipca a 15 września 1856). Wyd. następne: PWSz VIII nr 211 (lipiec 1856). List pisany przed wyjazdem Pawlikowskiego z Paryża, a więc przed 25 lipca 1856.

144. LIST DO MARII TRĘBICKIEJ, Paryż, lipiec 1856

Atg BJ 4285 k. 76, 27 × 19,3 cm, papier kremowy prążkowany, atrament czarny. Pdr S. Kossowski – Chim 1904 [1905] t. VIII s. 406–409 (przed 27 lipca 1856). Wyd. następne: WP VIII nr 157 (po październiku 1856); PWyb1V nr 129 (lipiec 1856); PWSz VIII nr 219 (bz.); PWyb2 V nr 118 (bz.); PWyb3V nr 118 (bz.). Tu datowanie miesięczne jak w PWSz.

145. LIST DO MARII TRĘBICKIEJ, Paryż, sierpień 1856

Atg BJ 4285 k. 77, 26,2 × 17 cm, papier biały, atrament czarny, podkreślenia atramentem i czerwona kredką. Pdr S. Kossowski – Chim 1904 [1905] t. VIII s. 408–412. Wyd. następne: WP VIII nr 158 (po październiku 1856); PWyb1V nr 130 (sierpień 1856); PWSz VIII nr 220 (bz.); PWyb2 V nr 119 (bz.); PWyb3V nr 119 (bz.). Tu datowanie miesięczne jak w PWSz.

146. LIST DO MARII TRĘBICKIEJ, Paryż, lato 1856

Atg BJ Zakład Grafiki I. R. 2056 k. 1, 9,9 × 7,5 cm, miękki karton, k. recto: akwarela przedstawiająca Marie Trebicka, verso: dopisek epistolarny. Pdr J. W. Gomulicki – PHum 1957 nr 3. Wyd. następne: PWSz VIII nr 221 (lato 1856). Datowanie jak w PWSz.

147. LIST DO JANA LEDÓCHOWSKIEGO, Paryż, st. poczt. 10 września 1856

Atg BN IV 6291 k. 6, 33 × 17,7 cm, papier biały czerpany, ołówek, k. recto: wiersz Norwida *Autor nieznaný* i dopisek epistolarny, k. verso: „à Monsieur le Comte Leduchowski etc., etc., etc., Paris aux Batignolles, rue Pitou 8”. St. poczt.: 1) „Paris, 10 sept. 56”; 2) „Batignolles, 10 sept. 56”; znaczek poczt. Pdr Przesm1 A s. 975. Wyd. następne: PWSz VIII nr 222.

148. LIST DO JULIUSZA KOSSAKA, Paryż, st. poczt. 15 września 1856

Atg ISzt, *Krytyka o Henryku Rodakowskim*, inw. 6.5 k. 1, 13,7 × 13,5 cm, koperta z adresem: „Monsieur Jules de Kossak, artiste, peintre, rue de Vanneaux 391 (en ville)”. St. poczt.: „Paris, 15 sept. 56”. List i wiersz [*Na portret generała Dembinskiego*]. Pdr W. Kozicki – MNar 1927 nr 2. Wyd. następne: W. Kozicki. W tegoż: *Henryk Rodakowski*. Lwów 1937 s. 139–141 (list i wiersz); PWSz VIII nr 223 (tylko list). Listowi towarzyszy wiersz [*Jest ci to On, tam, gdzie nie kłamia twarz*].

149. LIST DO MARII TRĘBICKIEJ, Paryż, 15 września 1856

Atg BJ 4285 k. 62–63, 20,6 × 13,4 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, podkreślenia atramentem i czerwona kredka. Pdr S. Kossowski – Chim 1904 [1905] t. VIII s. 387–390. Wyd. następne: WP VIII, nr 151; PWyb1V nr 131; PWSz VIII nr 224; PWyb2 V, nr 120; PWyb3V, nr 120.

150. LIST DO MARII TRĘBICKIEJ, Paryż, październik 1856

Atg BJ 4285 k. 73–74, 20,5 × 13,3 cm, papier biały, atrament czarny zrudziały. Pdr S. Kossowski – Chim 1904 [1905] t. VIII s. 401–405. Wyd. następne: WP VIII nr 155 (po 31 października 1856); PWSz VIII nr 226 (październik). Tu datowanie jak u Gomulickiego.

151. LIST DO SEWERYNA GAŁĘZOWSKIEGO, Paryż, październik? 1856

Atg BPol Towarzystwo Historyczno-Literackie Archiwum Gałęzowskich, papiery Seweryna Gałęzowskiego paczka 2, k. 1–2, 20,6 × 13,1 cm, papier bladoniebieski prążkowany, atrament czarny, podkreślenia atramentem i czerwona kredka; k. 1 verso – 2 recto: niezapisane; k. 2 verso: „Monsieur le Docteur Gałęzowski etc., etc., etc.” Na k. 1 recto u góry ręką adresata: „posłałem 100 f.”. Pdr A. F. Grabski – PHum 1975 nr 12 s. 25–26 (czerwiec – lipiec 1856). Wyd. następne: PWSz XI nr 226a (1052) s. 641–642 (październik? 1856). Tu datowanie jak w PWSz.

152. LIST DO TEOFILA LENARTOWICZA, Paryż, 19 października 1856

Atg BPAU 2028 IV k. 449–450, 19,4 × 14,5 cm, jest to rozłożony sekretnik, papier biały gruby, atrament czarny zrudziały; na k. 50 verso dopisek zaczynający się od „Racz” (w. 51–52), adres: „Monsieur Teophile Lenartowicz à Rome”, a pod nim dopisek epistolarny do ojców zmartwychwstańców (zob. list 234). Pdr S. Pigon – „Literatura i Sztuka”. Dodatek do: „Dziennik Poznański” 1914 nr 12. Wyd. następne: SiL 78–80; WP VIII nr 153 (z dopiskiem do zmartwychwstańców); PWyb1V nr 133 (bz.); PWSz VIII nr 227 (bz.); PWyb2 V nr 122 (bz.); PWyb3V nr 122 (bz.).

153. LIST DO OJCÓW ZMARTWYCHWSTAŃCÓW, Paryż, 19 października 1856

Atg BPAU 2028 IV, koperta biała, 7 × 11,5 cm, atrament czarny, adres: „Téophile Lenartowicz à Rome”, niżej dopisek epistolarny dla ojców zmartwychwstańców. Pdr S. Pigoń – „Literatura i Sztuka”. Dodatek do: „Dziennik Poznański” 1914 nr 12 (z listem do Teofila Lenartowicza). Wyd. następne: WP VIII nr 153 (bz.); PWyb1V nr 133 (bz.); PWSz VIII nr 227 (bz.); PWyb2 V nr 122 (bz.); PWyb3V nr 122 (bz.).

154. LIST DO MARIИ TRĘBICKIEJ, Paryż, 30 października 1856

Atg BJ 4285 k. 71–72, 20,6 × 13 cm, papier seledynowy, atrament czarny; 72 verso: „Mademoiselle Mlle Marie Trembicka à Varsovie (par Berlin en Pologne) poste-restante”. St. poczt.: 1) „Paris, 31 oct. 56”; 2) „Aus Frankreich par Aachen, 1. 11. 56”; 3) „Warszawa, 4. 11”. W. 49–66 zajmuje wiersz bez tytułu, zaczynający się od słów „W tej powszedniości, o! jakże tu wiele”, łączący się bezpośrednio z tekstem listu. Pdr S. Kossowski – Chim 1904 [1905] t. VIII s. 399–401. Wyd. następne: WP VIII nr 154; PWyb1V nr 134; PWSz VIII nr 228; PWyb2 V nr 123; PWyb3V nr 123.

155. LIST DO WŁADYSŁAWA CHODŹKIEWICZA, Paryż, 21 stycznia 1857

Atg BKijów XXIV 1468, k. 2–3, 20 × 14,3 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. 2 verso – 3: niezapisane. Odpis BN IV 6324 k. 222 recto. Pdr WP VIII nr 159 (styczeń 1857). Wyd. następne: PWSz VIII nr 230 (1857, 2 stycznia).

156. LIST DO WŁADYSŁAWA CHODŹKIEWICZA, Paryż, po 21 stycznia 1857

Atg BKijów XXIV 1471 k. 8–9, 17,7 × 13 cm, papier biały, atrament czarny; k. 9 verso: niezapisana. Odpis BN IV 6324. Pdr WP VIII nr 160 (z odpisu, styczeń 1857). Wyd.

następne: PWsz VIII nr 231 (bz.); PWsz XI s. 442–443 (z atg, styczeń 1857). Nawiązanie do listu 236 z 21 stycznia, zatem ten pisany był po 21 stycznia 1857.

157. LIST DO LUCJANA SIEMIENSKIEGO, Paryż, 14 marca 1857

Atg Książnica Miejska im. M. Kopernika (od 2002: Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu) 201, k. 1–2, 20,4 × 13 cm, papier biały pożółkły, atrament granatowy; k. 1 recto: niezapisana; k. 2 verso: „Mr Lucien Sieminski [!] dans la Redaction du Journal de Czas à Cracovie *en Autriche*”. St. poczt.: 1) „Paris, 14 mars 57”; 2) „23 c.”. Uszkodzony prawy brzeg k. 2 wraz z 2 słowami w wypowiedzi: „[Ale] chce opieki materialnej dla tej [desk]i” (w. 25); przy lewym brzegu k. 2, pośrodku, duża plama atramentowa. Pdr WP nr 162. Wyd. następne: PWyb1V nr 137; PWsz VIII nr 233; PWyb2 V nr 125; PWyb3V nr 125.

158. LIST DO FRANCISZKA WĘŻYKA, Paryż, 7 kwietnia 1857

Atg BOss 12.319 s. 123–126, 21 × 13,2 cm, papier kremowy, atrament czarny; s. 126: notatka obca ręką: „7/IV 59 [!] Cypryan Norwid”. Niewielkie przedziurawienie w s. 125–126, wskutek czego brak części słowa „kt[óre]” (w. 41). Pdr WP VIII nr 164. Wyd. następne: PWsz VIII nr 234.

159. LIST DO MARII TRĘBICKIEJ, Paryż, czerwiec 1857

Atg BJ 4285 k. 80–81, 21 × 13,3 cm, papier biały, atrament czarny; k. 80 verso – 81 niezapisane. Pdr S. Kossowski – Chim 1904 [1905] t. VIII s. 413. Wyd. następne: WP VIII nr 171 (wśród listów z sierpnia 1857); PWsz VIII nr 237 (czerwiec 1857). Datowanie jak w PWsz.

160. LIST DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, 16 lipca 1857

Atg BJ 9206 k. 152–153, 13,5 × 10 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny zrudziały; k. 153 verso: niezapisana. Pdr wiersza [*Nim znów uciekne*] (w. 28–33) Krech I 238. Pdr całości WP VIII nr 168 (juin 1857). Wyd. następne: PWsz VIII nr 238 (juillet 1857). Skrót nazwy miesiąca „jui” Przesmycki rozwiązuje jako „juin”, Gomulicki jako „juillet”, gdyż Lenartowicz przyjechał do Paryża dopiero w lipcu (PWsz VIII 538). Tutaj przyjęto drugą z obu lekcji.

161. LIST DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, 22 lipca 1857

Atg BJ 9206 k. 154–155, 15,7 × 10 cm, papier biały, atrament brązowy; k. 154 recto: w górnym lewym rogu winieta w kolorach czarnym, niebieskim i brązowym, nad tekstem listu przy prawym marginesie obcą ręką: [1857]; k. 155: niezapisana. Pdr WP VIII nr 180 (jesień 1857). Wyd. następne: PWsz VIII nr 240 (lato 1857). List został napisany podczas pobytu Hornowskich w Paryżu (w. 1), w tym czasie Zaleski przebywał w Paryżu od 18 do 25 lipca (Kalendarz), środa przypadała wówczas 22 lipca.

162. LIST DO MARII TRĘBICKIEJ, Paryż, 29 lipca 1857

Atg BJ 4285 k. 78–79, 20,5 × 13,5 cm, papier biały, atrament czarny, data i podkreślenia czerwoną kredką; k. 79 verso: niezapisana. Pdr S. Kossowski – Chim 1904 [1905] t. VIII s. 412–413. Wyd. następne: WP VIII nr 170 (błąd drukarski w dacie: 1858), PWsz VIII nr 242.

163. LIST DO PIOTRA SEMENENKI, Paryż, 16 sierpnia 1857

Atg ArchZmart 49739 k. 1–2, 20,5 × 13,2 cm, papier niebieski prążkowany, atrament granatowy, podkreślenia atramentem i czerwona kredka; k. 1 recto: u góry przy dacie Norwida dopisane obcą ręką: „1857 Paryż” i przy „Szanowny Ojczy” wyraz „Semenenko”; k. 2 recto: niezapisana, k. verso: notatki obcą ręką. Pdr F. German – „Znak” 1960 nr 73–74 s. 894–895 (16 września?). Wyd. następne: PWsz VIII nr 243 (16 sierpnia). Tu data miesięczna jak w PWsz.

164. LIST DO PIOTRA SEMENENKI, Paryż, sierpień 1857

Atg ArchZmart 49740 k. 1, 20,5 × 13,2 cm, papier niebieski prążkowany, atrament czarny, k. verso: niezapisana. Pdr F. German – „Znak” 1960 nr 73–74 s. 895–896 (list połączony z kolejnym, w DzWsz nr 251, ostatni kwartał 1858). Wyd. następne: PWsz VIII nr 244 (oddzielnie, sierpień 1857). Tu datowanie miesięczne jak w PWsz.

LIST DO PIOTRA SEMENENKI, Paryż, sierpień 1857

Atg ArchZmart 49741 k. 1–2, 13 × 10,2 cm, papier niebieski prążkowany, atrament czarny; przed początkiem listu szkic atramentem, przedstawiający 3 krzyże wbite w ziemię. Pdr F. German – „Znak” 1960 nr 73–74 s. 896–897 (z listem 250, ostatni kwartał 1858). Wyd. następne: PWsz VIII nr 245 (list osobno, sierpień 1857). Datowanie jak w PWsz.

165. LIST DO MARII TRĘBICKIEJ, Paryż, st. poczt. 28 sierpnia 1857

Atg BJ 4285 k. 82–83, 20,5 × 13,2 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. 83 verso: „Mademoiselle Mlle Marie Trembicka à Varsovie en Pologne”. St. poczt.: 1) „Paris, 28 août 57”; 2) „Aus Frankreich par Aachen, 29. 8”; 3) „Warszawa, 1. 9”. Pdr S. Kossowski – Chim 1904 [1905] t. VIII s. 414–415. Wyd. następne: WP VIII nr 174; PWyb1V nr 140; PWsz VIII nr 248; PWyb2 V nr 128; PWyb3V nr 128.

166. LIST DO MIECZYŚŁAWA PAWLIKOWSKIGO,

Paryż, st. poczt. 20 września 1857

Atg BLwów Zespół Pawlikowskich, 571/p. (daw. 133) k. 14, 15,7 × 12,8 cm, papier bladoniebieski prążkowany, atrament czarny; verso: „Panu Mieczysławowi”; k. 10: koperta biała, 7,3 × 11,3 cm; recto: „à Ostende (en Belgique) Monsieur M. Pawlikowski (de)”, dopisek od słowa „Karteczka”. St. poczt.: „Paris, 20. sept. 57”, k. verso: „Ostende, Komirowski [!] rue du Quai 6. St. poczt.: 1) „Hagae, 21 sept.”; 2) „Ostendae, 21 sept. 57”. Pdr WP VIII nr 177 (miedzy październikiem a grudniem). Wyd. następne: PWsz VIII nr 249 (data st. poczt.).

167. LIST DO MIECZYŚŁAWA PAWLIKOWSKIEGO,

Paryż, st. poczt. 7 listopada 1857

Atg BLwów Zespół Pawlikowskich 571/p. (daw. 133) k. 26–27, 31 × 13,5 cm, papier seledynowy prążkowany, atrament czarny; k. 26 verso – 27: niezapisane; k. 35: koperta, 11 × 7,4 cm, papier biały, atrament czarny; recto: „Mr Miecislav Pawlikowski, rue Vavin 54, Paris (chez Mr Elzanowski)” (st. poczt.: „5-e Distr., 7 nov. 57”). Pdr S. Pigon – Dodatek Literacki do: „Dziennik Wileński” 1926 nr 1 s. 7. Wyd. następne: SiL 139–140; WP VIII nr 178 (miedzy październikiem a grudniem 1857); PWsz VIII nr 250 (data st. poczt.).

168. LIST DO MIKOŁAJA KAMIEŃSKIEGO, Paryż, 18 grudnia 1857

Atg BPol 491/6 s. 239–242, 20,6 × 13,3 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny s. 241: niezapisana, s. 242: „rue Castellane 5, Mr le Colonel Kaminski [!] chevalier etc., etc., etc. en ville” (st. poczt.: „18 déc. 57”); s. 239: u góry obcą ręką: „Cyprian Norwid”. Pdr WP VIII nr 183 (adresat: „Henryk Kamiński”, w spisie adresatów sprostowanie: „Mikołaj Kamiński”). Wyd. następne: PWsz VIII nr 252.

169. LIST DO JADWIGI ŁUSZCZEWSKIEJ, Paryż, st. poczt. 11 stycznia 1858

Atg BN IV 6291 k. 199–200, 20 × 18,2 cm, papier biały, atrament niebieski; k. 199 verso – 200 recto: niezapisane; k. 200 verso: „Mademoiselle Mlle E. Łuszczewska (de) à Varsovie en Pologne”. St. poczt.: 1) „Paris 11 janv. 58”; 2) „Aus Frankreich par Aachen, 12. 1”; 3) „Warszawa” – zamazane. Pdr WP VIII nr 187. Wyd. następne: PWyb1V nr 142; PWsz VIII nr 254; PWyb2 V nr 130; PWyb3V nr 130.

170. LIST DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 19 lutego 1858

Atg BJ 9206 k. 158–159, 13,5 × 10,5 cm, papier biały prążkowany cienki, atrament czarny zrudziały; na k. 158 recto: u góry obcą ręką: „20 lutego 1858”; k. 158 verso – 159 niezapisane; k. 160: skrawek tylnego górnego trójkąta koperty z dwoma st. poczt.: „Paris, 19 [févr.], Fontainebleau 20 fevr.” (strona zewnętrzna) i dopiskiem (strona wewnętrzna). Pdr Krech II 95 i 128. Wyd. następne: WP VIII nr 191; PWsz VIII nr 258 (koniec lutego).

171. DO TEOFILA LENARTOWICZA, Paryż, po 20 lutego 1858

Atg BJ 9236, k. 270–271, wym. 20,8 × 13,5 cm, papier seledynowy prążkowany, atrament czarny; k. 270 recto: u góry nad tekstem obcą ręką: „[1858]”; k. 271 verso: niezapisana. Pdr S. Pigon – MNar 1936 nr 17 (grudzień 1857 – styczeń 1858). Wyd. następne: SiL 140–142 (bz.); WP VIII nr 193 (luty – marzec 1858); PWyb1V nr 144 (tuz po 20 lutego 1858); PWsz VIII nr 259 (bz.); Gom Wyb2 V nr 132 (bz.); Gom Wyb3 V nr 132 (bz.). Datowanie jak w PWsz.

172. LIST DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, po 20 lutego 1858

Atg BJ 9206 k. 161–162, 13 × 10,5 cm, papier różowy w przezroczysta kratkę, atrament czarny; k. 161 verso – 162: niezapisane. Pdr Krech I 218. Wyd. następne: WP VIII nr 192 (miedzy lutym a marcem); PWsz VIII nr 260 (koniec lutego). List przewodni w stosunku do poprzedniego, więc data taka sama jak tam: po 20 lutego 1858.

173. LIST DO MARII TRĘBICKIEJ, Paryż, czerwiec? 1858

Atg BJ 4285 k. 84, 20,8 × 13,4 cm, papier biały, atrament czarny, górny lewy róg udarty wraz z początkiem jakiegoś krótkiego wyrazu, którym zaczynał się tekst; k. verso: „Mademoiselle Mlle Marie Trembicka”. St. poczt.: „Warszawa” – uszkodzony. Pdr S. Kossowski – Chim

1904 [1905] t. VIII s. 416. Wyd. następne: WP VIII nr 215 (koniec grudnia 1858); PWsz VIII nr 264 (czerwiec? 1858). Datowanie jak w PWsz.

174. LIST DO MICHAŁA KLECZKOWSKIEGO, Paryż, 10 czerwca 1858

Atg BN IV 6291 k. 172–173, 21 × 13,7 cm, papier biały, atrament granatowy, podkreślenia atramentem i czerwona kredka; k. 173 verso: niezapisana. Przyp. (w. 37), bez wskazówki lokalizacyjnej w tekście, uznany w pdr i PWsz za dopisek, odniesiono do zdania zaczynającego się „Od pani Lemaire” (w. 25). Pdr WP VIII nr 197. Wyd. następne: PWsz VIII nr 265.

175. LIST DO ANTONIEGO ZALESKIEGO, Paryż, przed 13 sierpnia 1858

Atg ArchUJag Zespół Edwarda Rastawieckiego D I 28 nr 234/10555 k. 1–2, 21 × 13,6 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. 1 recto: u góry nalepki – 1) „4458/10555”; 2) „Z daru Władysława Kucewicza”. Pdr T. Przypkowski: *Testament literacki Cypriana Norwida z 1858 roku*. Kraków 1935 (z *Notata* i podobizna atg, druga połowa 1858). Wyd. następne: WP VIII nr 214 (z *Notata*, po 13 XII 1858); PWyb1V nr 150 (z *Notata*, Cette? sierpień – wrzesień 1858); PWsz VIII nr 271 (bez *Notaty*, Paryż, ok. 13 sierpnia 1858); PWyb2 V nr 136 (bz.); PWyb3V nr 136 (bz.). W liście tym Norwid pisze, że Zaleski proponował mu, aby jego rozproszone poezje „wyszły razem”. Przypomina też niedawne spotkanie z Zaleskim, gdy podawał mu dla Bentkowskiego ulotki, wydrukowane prawdopodobnie na początku sierpnia, z wierszem *Na zgon sp. Jana Gajewskiego* (list 276). W liście zaś do Kleczkowskiego z 13 sierpnia 1858 pisze: „[...] w Polsce myślę wydać wszystkie pisma moje” (list 278). Wydaje się, że Norwid ze wskazówkami dla Zaleskiego w sprawie swoich utworów nie zwlekał, że napisał je przed listem do Kleczkowskiego, czyli przed 13 sierpnia 1858.

176. LIST DO LUDWIKA NABIELAKA, Montpellier, 7 września 1858

Atg BN IV 6291 k. 228–229 i 229a, 21 × 13,6 cm, papier bladoniebieski, atrament czarny, dopiski czarnym tuszem; k. 229: w górnym lewym rogu znak BATH; k. 229a: koperta biała 7,5 × 11,2 cm, recto: „Monsieur Louis de Nabelak etc., etc.”, verso: czerwonym ołówkiem przyp. od „Karta 91”, do którego kieruje czerwona gwiazdka w tekście na k. 230 verso. Pdr WP VIII nr 203 (13 sierpnia – wrzesień 1858). Wyd. następne: PWyb1V nr 149 (7 września 1858); PWsz VIII nr 273 (bz.); PWyb2 V nr 138 (bz.); PWyb3V nr 138 (bz.). Norwid pisze w liście, że jego brat, Ludwik, „od 2-ch dni żonaty”, a list datuje: „wtorek 1858”. Ślub Ludwika

Norwida odbył się 4 września 1858, a 7 września przypadła wtorek, zatem list pisany był 7 września 1858.

177. LIST DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, 6 października 1858

Atg BJ 9206 k. 163–164, 21,3 × 13,8 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. 164 verso: niezapisana. Pdr A. Krechowicki – BWar 1908 IV s. 531–532. Wyd. następne: Krech I 209–211; WP VIII nr 205; PWsz VIII nr 274.

178. LIST DO ANTONIEGO ZALESKIEGO, Paryż, 11 października 1858

Atg BUMK 915 k. 1–2, 20,2 × 13,1 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. 2: cała niezapisana. Pdr dwa niezależne: 1) Poklewska, Mincer 30–32; 2) PWyb1V nr 151 (11 octobris [septembris?]). Wyd. następne: PWsz VIII nr 275 (11 octobre?); PWyb2 V nr 139 (bz.); PWyb3V nr 139 (bz.). Gomulicki uważa, że nadawca mógł się „przepisać” i zamiast „septembre” podał „octobre”. Na początku Norwid informuje jednak o czasie otrzymania przesyłki od przyjaciela, a nie pisania swego listu; nie ma więc powodu zmieniać daty miesięcznej podanej przez Norwida.

**179. LIST DO MICZYSŁAWA PAWLIKOWSKIEGO,
Paryż, st. poczt. 28 października 1858**

Atg BLwów Zespół Pawlikowskich 571/p. 8 (daw. 133) k. 39, 7,3 × 11 cm, koperta biała, atrament czarny; k. recto: „Monsieur Mr Miecislav Pawlikowski – par Vienne à Léopold (Lwów) N-o 1, część czwarta, en Autriche 22 k. nadpisane obcą ręką: 32, 18”. St. poczt.: „Paris, 28 oct. 58”. Na wewnętrznym trójkątku koperty dopisek epistolarny, w kopercie znajdował się atg wiersza Norwida *Obyczaje*. Pdr WP VIII nr 176 (październik 1858). Wyd. następne: PWsz VIII nr 279 (st. poczt.: „28 października 1858”).

180. LIST DO ANTONIEGO ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 29 października 1858

Atg BUMK 915 k. 1–2, wym. 20,7 × 13,5 cm, papier biały prążkowany, atr. granatowy; k. 2 recto: niezapisana, k. verso: „Monsieur Antoine de Zaleski, par Berlin, Koenigsberg, Kowno à Janów (en Russie)”, 3 znaczki poczt. (za 20, 80 i 10 c.). St. poczt.: 1) „Paris, 29 oct. 58”; 2) „Aus Frankreich, 31, 10”; 3) „Stallupoenen, 2, 11 * 1 SV”; 4) „franco”. Pdr dwa niezależne: 1) Poklewska, Mincer 33–35; 2) PWyb1V nr 153. Wyd. następne: PWsz VIII nr 280; PWyb2 V nr 141; PWyb2 V nr 141.

181. LIST DO ANTONIEGO ZALESKIEGO, Paryż, listopad – grudzień 1858

Atg BJ 6471, k. 497, wym. 20,8 × 13 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny. Pdr K. Bartoszewicz – TygII 1912 nr 30 (1859). Wyd. następne: WP VIII nr 211 (początek grudnia 1858); PWsz VIII nr 283 (listopad – grudzień 1858). Datowanie jak w PWsz.

182. LIST DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO,**Paryż, listopad – grudzień 1858**

Atg BJ 6471 k. 498, 20,8 × 13 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny. Pdr K. Bartoszewicz – TygII 1912 nr 30. Wyd. następne: WP VIII nr 212 (początek grudnia 1858); PWyb1nr 154 (bz.); Gom PWsz VIII nr 284 (listopad – grudzień 1858); PWyb2 V nr 142 (bz.); PWyb3V nr 142 (bz.). Datowanie jak w PWsz.

183. LIST DO ANTONIEGO ZALESKIEGO, Paryż, ok. połowy grudnia 1858

Atg ArchUJag Zespół Edwarda Rastawieckiego D I 28 nr 234/10555 k. 1–2, 21 × 13,5 cm, papier biały, atrament czarny, podkreślenia atramentem, ołówkiem i czerwona kredka. Pierwszy wyraz listu, numeracja utworów i krzyże, związane z w. 50–52 – czerwona kredka. Pdr T. Przykowski: *Testament literacki* (z listem 277). Wyd. następne: WP VIII nr 214 (z listem, przed końcem 1858); PWyb1V nr 150 (bz.); PWsz VIII nr 285 (bez listu, grudzień 1858); PWyb2 V nr 143 (bz.); PWyb3V nr 143 (bz.).

184. LIST DO TEOFILA LENARTOWICZA, Paryż, styczeń 1859

Atg BN 7092 (daw. Biblioteka Ordynacji Krasińskich w Warszawie 5148), k. 15–16, 20 × 13 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny. Pdr S. Pigoń – MNar 1935 nr 44 (początek 1859). Wyd. następne: SiL 84–87 (styczeń – luty 1859); WP VIII nr 217 (styczeń 1859); PWyb1V nr 155 (bz.); PWsz VIII nr 289 (bz.); PWyb2 V nr 144 (bz.); PWyb3V nr 144 (bz.).

185. LIST DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO,**Paryż, st. poczt. 28 stycznia 1859**

Atg BJ 6471 k. 493–494, 20,8 × 12,5 cm, papier biały, atrament czarny, podkreślenia atramentem i czerwona kredka; k. 494 verso: „J. Wielmożnemu Kuratorowi J. I. Kraszewskiemu par Berlin, Varsovie à Zytomierz en Russie”. St. poczt.: 1) „Paris, 28 janv. 59”; 2) „Aus Frankreich per Aachen, 29 I B”; 3) „Połączono 26 janwar [starego stylu]”. Pdr

K. Bartoszewicz – TygII 1912 nr 30. Wyd. następne: WP VIII nr 218; PWyb1V nr 156; PWsz VIII nr 290; PWyb2 V nr 145; PWyb3V nr 145.

186. LIST DO EMMY HERWEGH, Paryż, luty? 1859

Atg MLit 247 k. 19–20, 20,6 × 13,4 cm, papier biały, atrament czarny; wycięta część k. 20, wskutek czego recto: na dole z prawego brzegu brak kilku wyrazów (w. 31), k. verso: pod „1859, Paris” brak zapewne jakiegoś napisu. Pdr PWsz XI nr 292a s. 643–644 (luty?). Wyd. następne: PWyb2 V nr 146 (bz., przekład); PWyb3V nr 146 (bz., przekład). Datowanie jak w Gom.

187. LIST DO MIKOŁAJA KAMIEŃSKIEGO, Paryż, tuż po 19 lutego 1859

Atg BPol 491 poz. 6 s. 243–246, 30,5 × 14,7 cm, papier biały, atrament czarny; s. 245: niezapisana; s. 246: „Monsieur le Colonel Kaminski [!], d'Amsterdam, Paris”. Pdr WP VIII nr 184 (adresat: Henryk Kamieński, co poprawione w rejestrze listów na Mikołaj Kamieński, 1857). Wyd. następne: PWsz VIII nr 286 (Mikołaj Kamieński, 1858–1859). List wiąże się prawdopodobnie z *Katechizmem nie-rycerskim* Juliana Klaczki, ogłoszonym anonimowo w „Wiadomościach Polskich” z 19 lutego 1859, a także osobno. Klaczko sprzeciwia się w nim Ludwikowi Mierosławskiemu, który w *Przemowie w XXVIII rocznicę powstania listopadowego do młodego pokolenia* agitował do zbrojnej walki o wolność, połączonej z rewolucją społeczną. *Katechizm* wzbudził od razu duże zainteresowanie emigrantów a także Norwida, stąd data listu: po 19 lutego 1859.

188. LIST DO TADEUSZA GORECKIEGO, Paryż, luty – marzec 1859

Atg w posiadaniu Tomasza Niewodniczańskiego k. 1, 20,8 × 13,2 cm, papier biały pożółkły, atrament czarny; k. verso: niezapisana. Pdr WP VIII nr 207 (listopad 1858). Wyd. następne: PWsz VIII nr 296 (luty – marzec 1859). Datowanie jak w PWsz.

189. LIST DO MIECZYŚŁAWA PAWLIKOWSKIEGO, Paryż, 12 marca 1859

Atg BLwów Zespół Pawlikowskich 571/p. 8 (daw. 133) k. 19–21, 20,7 × 10,5 cm, papier różowy, atrament czarny, w kilku miejscach ołówki; k. 19 recto, na górnym marginesie: „pierwsza karta listu” k. 21 recto, na górnym marginesie: „druga karta listu”; na k. 20 trzy plamy, małe wydarcie oraz mały ubytek tekstu (w. 69–70), k. verso: „(en Autriche) par Cracovie, Mogilany à Radziszów, J. W. Mieczysław Pawlikowski etc., etc., etc.”; reszta

pieczęci lakowej. St. poczt.: 1) „Batignolles, 13 mars 59”; 2) „Paris, 14 mars 59”; 3) „Kraków, 19. 3”; 4) „Mogilany, 20 MAR”. Pdr M. Pawlikowski – „Lamus” 1908–1909 z. 1 s. 115–117. Wyd. następne: WP VIII nr 221; PWyb1V nr 158; PWSz VIII nr 297; PWyb2 V nr 148; PWyb3V nr 148.

190. LIST DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO, Paryż, maj 1859

Atg BN akcesja 11.126 k. 1–2, 31 × 19 cm, papier biały, atrament czarny; k. 1 recto i k. 2 verso: niezapisane. Zachowała się obwoluta z papieru kremowego z notatką Józefa Zaborskiego, kolekcjonera; ze spuścizny po nim BN nabyła atg w 1979. Tekst notatki: „Listy Norwida są b. rzadkie i nader cenne, list ten jest z albumu Kraszewskiego, sprzedany na licytacji bibliofilskiej za 50 zł – 10/I 26 r.”. Pdr dwa niezależne: 1) J. Rudnicka – SNor XI: 1993 (druk ukończono w grudniu 1994) s. 103–109 (11 lub 12 września 1858, podobizna atg); 2) J. W. Gomulicki – „Wiadomości Kulturalne” 1994 nr 31 (grudzień) s. 16 (1859, podobizna atg; edytor uważa, że to nie list, a proza artystyczna). Wyd. następne: J. W. Gomulicki – W tegoż: *Kepa niezapominek. Przygoda z zagadkowym rękopisem Norwida*, Podkowa Leśna 1996 s. 23–24 (lato 1859, podobizna atg). Wymieniony w nim „obywatel z Warszawy X...”, „literat i korespondent”, to Jan Zakrzewski, brat przyjaciela Norwida, Walentego. W liście z 14 września 1859, dyktowanym Walentemu Zakrzewskiemu (nr 313), jest mowa o jego bracie Janie, który tego roku w maju był w Paryżu jako agent „Gazety Codziennej”. Norwid wtedy przekazał Janowi swego *Epimenidesa* z myślą o wydrukowaniu go w „Gazecie Codziennej”, której właściciel Leopold Kronenberg starał się zyskać Kraszewskiego na jej redaktora. W liście jest mowa o czasie, jaki upłynął od wysłania obrazów przez Gumińskiego na wystawę w Krakowie. Wystawa odbyła się na wiosnę 1857, zatem wiosna 1859 upływały 2 lata. W maju też kwitną wspomniane „niezapominki”, stąd przypuszczalna data listu: maj 1859.

191. LIST DO SEWERYNA GAŁĘZOWSKIEGO, Paryż, st. poczt. 18 czerwca 1859

Atg MLit inw. 4150 k. 1–2 (luźne), papier biały, atrament czarny, podkreślenia atramentem i czerwona kredka; k. 1, 15 × 18,5 cm, k. recto: w dolnej połowie tekst, nad nim 2 napisy czerwona kredka: „Polska po 18 latach nieobecności mojej” i „Emigracja”, u góry doklejony wycinek z listu Ksawerego Norwida, o czym świadczą: charakter pisma i pierwsze słowa „Kochany bracie”; k. verso: „rue de la Victoire 86, Monsieur Monsieur le Docteur

Gałęzowski en ville”. St. poczt.: „18 juin 59”; k. 2, 18,5 × 15 cm, k. verso: niezapisana. Pdr J. Rudnicka – SNor XII–XIII 1994–1995 s. 157–158 (jako 2 listy: z 18 czerwca 1859 i wkrótce potem).

**192. LIST DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO,
Paryż, po 24 czerwca 1859**

Atg BJ 7913 k. 18–19, 21 × 13,8 cm, papier biały, atrament czarny zrudziały; k. 18 recto: z lewej strony rys. tuszem przedstawiający starca z latarnia w ręku i napis „Diogenes” oraz podpis „C. Norwid, 1859”; k. 19 verso: „Monsieur Mr J. I. Kraszewski etc., etc., etc.” i notatka biblioteczna „Wymiana z płk. Walczyńskim za cim. P. 47 (dubl. ad cim. 4244) dn. 18 XII 1926. Zb. autogr. III”. Pdr1 (pierwszy akapit) Przesm1 A II 1069, pdr2 (całość) Z. Ciechanowska – RLit 1928, nr 6 (z rys.). Wyd. następne: WP VIII nr 225 (z rys., po 25 maja); PWsz VIII nr 300 (bez rys., ok. 22 czerwca). Bliższe datowanie wyznacza wzmianka o bitwie pod Solferino (w. 14), która miała miejsce 24 czerwca 1859.

193. LIST DO SEWERYNA GAŁĘZOWSKIEGO, Paryż, początek lipca? 1859

Atg MLit inw. 4150 k. 1, 20,5 × 13 cm, papier niebieski, atrament czarny, podkreślenia atramentem. Pdr J. Rudnicka – SNor XII–XIII 1994–1995 s. 158–162. Datę (jedną z możliwych) można łączyć z chorobą i ogólnym wyczerpaniem, o których wspominał Norwid w liście pisanym po 24 czerwca 1859 do Kraszewskiego (nr 308). Przypuszczalnie tu: początek lipca 1859.

**194. LIST DO KAZIMIERZA WŁADYSŁAWA WÓJCICKIEGO,
Paryż, st. poczt. 16 lipca 1859**

Atg Muzeum Narodowe w Krakowie 646/7 k. 1–2, 20 × 13 cm. papier biały prążkowany, atrament czarny, podkreślenia atramentem i czerwona kredka; k. 2 verso: pieczętka „Z daru W. Lasockiego 1904”, ołówkiem „N. I. 83999”; koperta biała, 7,2 × 11 cm, k. recto: „à Monsieur Casimir Ladislas Wojcicki à Varsovie (par Berlin)”. St. poczt.: 1) „Paris, 16 juil. 59”; 2) „Aus Frankreich par Aachen, 17. 7”; 3) „Berlin Minden, 18”; 4) „Warszawa, 20. 7”; k. verso: dopisek 2-wersowy (w. 31–32). Pdr S. Pigon – MNar 1935 nr 20 s. 313. Wyd. następne: SiL 42–43; WP VIII nr 227 (2-wers z koperty został dołączony mylnie do listu nr 226); PWyb1V nr 159; PWsz VIII nr 302; PWyb2 V nr 149; PWyb3V nr 149.

195. LIST DO MIKOŁAJA KAMIŃSKIEGO, Paryż, lipiec – sierpień 1859

Atg BPol 491/6 s. 247–248, 26 × 21,2 cm, papier niebieski, ołówek (brulion?); s. 248: niezapisana. Pierwsza wersje listu Norwid zapewne wysłał do Italii, gdzie Kamiński czuwał przy chorym synu. Atg tego listu zaginął. Po powrocie do Paryża Norwid mógł wręczyć Kamińskiemu brulion tego listu. Pdr T. F. Domaradzki – „Études Slaves et Est-Européenes” XV: 1970 s. 100–101 (miedzy 30 czerwca a początkiem sierpnia 1859). Wyd. następne: PWSz VIII nr 303 (bez w. 1, napisanego „bodaj ręką adresata”; lipiec – sierpień, 1859).

196. LIST DO REDAKCJI „GAZETY CODZIENNEJ”, Paryż, 14 września 1859

Atg (pod dyktando Norwida pisał Walenty Zakrzewski) BJ 6482 k. 69–70, 21 × 13,7 cm, papier biały, atrament czarny; k. 70: niezapisana. Pdr K. Bartoszewicz – „Echo Literackie i Artystyczne” 1912 nr 1 (błąd druk. w datacji: „14 septem. 56”). Wyd. następne: WP VIII nr 229; PWSz VIII nr 304.

197. LIST DO SEWERYNA GAŁĘZOWSKIEGO, Paryż, październik? 1859

Atg BPol Towarzystwo Historyczno-Literackie Archiwum Gałęzowskich, papiery Seweryna Gałęzowskiego paczka 3, k. 1–2, 20,7 × 13,4 cm, papier kremowy prążkowany, atrament czarny; k. 1 verso – 2: niezapisane. Pdr A. F. Grabski – PHum 1975 nr 12 s. 26 (wrzesień – październik 1859). Wyd. następne: PWSz XI nr 304a (1054) s. 644–645 (październik? 1859). Tu datowanie jak w PWSz.

198. LIST DO JÓZEFA DYBOWSKIEGO, Paryż, listopad – grudzień 1859

Atg BN IV 6291 k. 223–224, 13,7 × 10 cm, papier kremowy prążkowany, atrament czarny; k. 224: dolny prawy róg urwany, k. verso: niezapisana. Pdr WP VIII nr 240 (listopad 1859). Wyd. następne: PWSz VIII nr 314 (listopad – grudzień 1859). Tu datowanie jak w PWSz.

199. LIST DO ŁUCJI RAUTENTRAUCHOWEJ, Paryż, styczeń – luty 1860

Atg BUMK 1070 k. 1–2, 20,7 × 13,3 cm, papier niebieski, k. 1 recto: w lewym górnym rogu znak BATH, k. 1 verso – 2 recto: niezapisane; k. 2 verso: „Madame L. Rautenstrauch”. Pdr W. Mincer – „Pomorze” 1972 nr 19. Wyd. następne: W. Mincer – RLit 1973 nr 6 (bez informacji, że to przedruk), PWSz XI nr 324a (1048; styczeń – luty 1860). Tu datowanie podano za PWSz.

200. LIST DO SEWERYNA GAŁĘZOWSKIEGO, Paryż, luty? 1860

Atg BPol Towarzystwo Historyczno-Literackie Archiwum Gałęzowskich, papiery Seweryna Gałęzowskiego paczka 3, k. 1–2, 20,6 × 13,4 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny i czerwony, podkreślenia czarne i czerwone; tekst z k. 2 verso wchodzi nieraz na k. 1 recto, w lewym górnym rogu k. 1 recto napis ołówkiem: „Arch. Sew. Gałęzowskiego”. Pdr A. F. Grabski – PHum 1975 nr 12 s. 26–28 (styczeń – marzec). Wyd. następne: PWSz XI nr 325a (1055) s. 645–648 (luty?).

201. LIST DO TEOFILA LENARTOWICZA, Paryż, luty 1860

Atg BN 7092 (daw. Biblioteka Ordynacji Krasieńskich w Warszawie 5148) k. 17–18, 18,5 × 14 cm, papier biały, atrament czarny. Pdr S. Pigon – MNar 1935 nr 44 (styczeń – luty). Wyd. następne: SiL 87–89 (bz.); WP VIII nr 251 (po 20 stycznia a przed 7 marca); PWyb1V nr 160 (luty); PWSz VIII nr 326 (bz.); PWyb2 V nr 152 (kwiecień); PWyb3V nr 152 (kwiecień). Datowanie jak w PWSz bez uwzględnienia poprawki wprowadzonej w PWyb2 i w GomWyb3. W liście informacja, że „Trentowski kurs swój miewa”. Istotnie Bronisław Trentowski (1818–1869), który wówczas przebywał w Paryżu, od 15 stycznia 1860 prowadził kurs *O przeznaczeniu wyższych warstw społecznych* („Przegląd Rzeczy Polskich” 1860 styczeń s. 64), w kwietniu opuścił stolicę Francji.

202. LIST DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, koniec lutego 1860

Atg BJ 9206 k. 165–166, 20,8 × 13,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. 165 verso – 166: niezapisane. Pdr WP VIII nr 267 (listopad). Wyd. następne: PWSz VIII nr 320 (pierwsza połowa stycznia). Datowanie oparte na wzmiance o procesie biskupa Dupanloup (w. 1–2).

**203. LIST DO KAZIMIERZA WŁADYSŁAWA WÓJCICKIEGO,
Paryż, tuż po 17 marca 1860**

Atg BN 7263 k. 37, 20,5 × 13,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. verso: niezapisana. Pdr J. W. Gomulicki: *Nowe studia o Norwidzie*. Warszawa 1961 s. 274–276. Wyd. następne: PWSz VIII nr 328 (tuz po 17 marca 1860). Datowanie, związane z publikacją rys. Norwida *Zoilus* jako drzeworytu i art. Wójcickiego na ten temat TygII nr 25 (z 17 marca 1860), jak w PWSz.

204. DO WALENTEGO POMIANA ZAKRZEWSKIEGO, Paryż, marzec? 1860

Atg BN IV 6291 k. 205 verso, 18,5 × 15,5 cm, papier biały, dopisek epistolarny, wzdłuż strony, ołówkiem. Pdr WP VI s. 125 (adresat: Aleksander Niewiarowski lub Antoni Zaleski). Wyd. następne: PWSz VIII nr 331 (adresat: Walenty Zakrzewski (?), marzec? 1860). Adresata i datowanie przyjęto tu za PWSz.

205. LIST DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO, Paryż, marzec? 1860

Atg BJ 6471 k. 499–500, 13 × 9,8 cm, papier biały, atrament czarny. Pdr K. Bartoszewicz – TygII 1912 nr 30 (adresat: Józef Ignacy Kraszewski, zapewne 1861). Wyd. następne: S. Pigon – MNar 1935 nr 45 (adresat: może Antoni Zaleski, bez daty); SiL (adresat bz., 1865–1869?); WP VIII nr 292 (adresat: Józef Ignacy Kraszewski, 1861); PWSz VIII nr 332 (adresat bz., marzec? 1860). Datowanie jak w PWSz.

206. LIST DO ADAMA JERZEGO CZARTORYSKIEGO, Paryż, 7 kwietnia 1860

Atg BCzart 6920 (daw.: Ew. XVII–3173), k. 1–2, 20,8 × 13,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. 1 verso – 2: niezapisane. Pdr S. Pigon – „Tydzien”. Dodatek do GNar 1936 nr 11 (7 kwietnia 1860). Wyd. następne: Czart 8–9 (bz.); WP VIII nr 254 (bz.); PWyb1V nr 161 (bz.); PWSz VIII nr 333 (bz.); PWyb2 V nr 151 (bz.); PWyb3V nr 151 (bz.). Wielka Sobota 1860 wypadła 7 kwietnia, zatem datowanie jak u wcześniejszych edytorów.

207. LIST DO LUCJANA SIEMIĘŃSKIGO, Paryż, pierwsza połowa sierpnia 1860

Atg BIBL Fundacja Michalskich 364/129 k. 1–2, 20,5 × 13,4 cm, papier kremowy prążkowany, k. 1 recto: wiersz *Do Emira Abdel-Kadera*, k. 1 verso – 2 recto: niezapisane; k. 2 verso: wzdłuż karty dopisek epistolarny ołówkiem. Pdr Przesm1 A II 1020. Wyd. następne: PWSz VIII nr 339 (adresat: N. N., sierpień? 1860). W nrze 195 „Czasu” z 26 sierpnia 1860 ukazał się wiersz Norwida *Do Emira Abdel-Kadera* w wersji zgodnej z atg znajdującym się w BIBL, któremu towarzyszy dopisek epistolarny, w związku z czym wydaje się, że adresatem jest Lucjan Siemieński, ówczesny redaktor literacki „Czasu”, który wydrukował wcześniej w „Dodatku miesięcznym” do tego pisma Norwida *Czarne kwiaty* (1856) i *Białe kwiaty* (1857). Datowanie: pierwsza połowa sierpnia 1860.

208. LIST DO SEWERYNA GAŁĘZOWSKIEGO, Paryż, przed 17 sierpnia 1860

Atg BPol Towarzystwo Historyczno-Literackie Archiwum Gałęzowskich, papiery Seweryna Gałęzowskiego paczka 3, k. 1–2, 20,9 × 13,1 cm, papier biały prążkowany, atrament granatowy; k. 2 verso: niezapisana. Pdr A. F. Grabski – PHum 1975 nr 12 s. 28 (przed 17 sierpnia 1860). Wyd. następne: PWSz XI nr 337a (1056) s. 648–649 (lipiec? 1860). Datowanie jak u Grabskiego, gdyż w liście tym jest mowa o odlewaniu medalionu Krasińskiego. O wykonanym medalionie doniósł Norwid Leonardowi Chodźce 17 sierpnia 1860.

**209. LIST DO MAGDALENY ŁUSZCZEWSKIEJ,
Paryż, przed 18 października 1860**

Atg BN IV 6291 k. 194–195, 26,5 × 20,5 cm, papier biały, atrament czarny, podkreślenia atramentem i czerwona kredka; k. 195 verso: „Madame la C-sse Łuszczewska à Varsovie”. Pdr WP VIII nr 256 (miedzy kwietniem a majem). Wyd. następne: PWyb1V nr 165 (ok. 18 października); PWSz VIII nr 345 (bz.); PWyb2 V nr 156 (bz.); PWyb3V nr 156 (bz.). W liście do Michaliny z Dziekońskich Zaleskiej z 18 października 1860 pisze Norwid, że już wysłał prośbę o zakup fotografii u Beyera w Warszawie. Niniejszy list zawiera właśnie tę prośbę, więc był pisany przed 18 października 1860.

210. LIST DO ANTONIEGO WAGI, Paryż, przed 18 października 1860

Atg IZool Archiwum Antoniego Wagi k. 1, 20,8 × 13,2 cm, papier biały, atrament czarny; k. verso: niezapisana. Pdr I. Piotrowska – „Nowa Kultura” 1958 nr 43 (brak dokładniejszej datacji). Wyd. następne: PWSz VIII nr 346 (ok. 18 października 1860). Norwid pisze tu: „proszę o łaskawe przesłanie listu, którego adresu ściślejszego nie wiem” – cyt. ten dotyczy listu do Magdaleny Łuszczewskiej (358), zawierającego prośbę o fotografię, a ponieważ oba listy były pisane w tym samym czasie, więc również ich datowanie takie samo: przed 18 października 1860.

211. LIST DO MAGDALENY ŁUSZCZEWSKIEJ, Paryż, początek listopada 1860

Atg IV BN 6291 k. 196–197, 20,7 × 13,5 cm, papier biały prążkowany w czarnej obwódce, atrament czarny; k. 196 verso – 197: niezapisane. Pdr WP VIII nr 265. Wyd. następne: PWSz VIII nr 349 (początek listopada). Datowanie jak w PWSz.

212. LIST DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, st. poczt. 27 lutego 1861

Atg BN IV 6291 k. 83–84, 18,7 × 12,2 cm, papier biały w czarnej obwódce, atrament czarny; k. 84 recto: niezapisana, k. verso: „rue de Seine – Hôtel de *Rome en ville*, Monsieur M. de Sokołowski”, st. poczt.: „Paris, 27 févr. 61”, 2 znaczki poczt. po 5 sous; wzdłuż tej strony drugi zapis „rue de Seine à Paris” i u góry 5 linii równoległych z nieczytelnym zapisem, u dołu 6 linii równoległych z „nutowymi” kreśleniami. Pdr WP VIII nr 272. Wyd. następne: PWSz VIII nr 353.

213. LIST DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, między 4 a 9 marca 1861

Atg BN IV 6291 k. 93, 18,7 × 12,2 cm, papier biały w czarnej obwódce, atrament czarny, k. verso: niezapisana. Pdr WP VIII nr 287 (grudzień 1861). Wyd. następne: PWSz VIII, nr 354 (początek marca 1861). O manifestacjach z 25 i 27 lutego 1861 Norwid wiedział już 2 marca (notatnik Józefa Bohdana Zaleskiego, rkp BJ 9160 IX). O pogrzebie ofiar mógł wiedzieć najwcześniej 4 marca. W Paryżu pierwsze nabożeństwo za poległych zostało odprawione w kościele Wniebowzięcia NMP 9 marca. Stąd należy przyjąć, że list był pisany między 4 a 9 marca 1861.

214. LIST DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, przed 9 marca 1861

Atg BN IV 6291 k. 91–92, 18,7 × 12,2 cm, papier biały w czarnej obwódce, atrament czarny. Pdr WP VIII nr 286 (grudzień 1861). Wyd. następne: PWyb1V nr 167 (marzec 1861); PWSz VIII nr 355 (początek marca 1861); PWyb2 V nr 158 (bz.); PWyb3V nr 158 (bz.). Tak samo jak w liście poprzednim, i tu Norwid upomina się o nabożeństwo w Paryżu „*za poległych heroicznie w Warszawie*”, zatem list został napisany przed 9 marca 1861.

215. LIST DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, 1 czerwca 1861

Atg BN IV 6291 k. 85–86, 20,4 × 13,4 cm, papier biały, atrament czarny; k. 86 recto: niezapisana, k. verso: „rue de Seine 67 en ville, Mr de Sokołowski”. St. poczt.: „1 juin 61”, znaczek poczt. Pdr WP VIII nr 274 (st. poczt.: „4 [?] juin 61”). Wyd. następne: PWSz VIII nr 357 (st. poczt.: „1 juin 61”). Norwid informuje adresata: „*jutro w niedziele*” (w. 8); w 1861 niedziela przypadała 2 czerwca, zatem list pisał i wysłał 1 czerwca 1861.

216. LIST DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, st. poczt. 15 lipca 1861

Atg BN IV 6291 k. 87–88, 20,4 × 13 cm, papier biały prążkowany, atrament granatowy; k. 88 verso: „Monsieur Mr de Sokołowski, rue de Seine, Hôtel de Rome, Paris”. St. poczt.: „15 juil.

61”, znaczek poczt. Pdr WP VIII nr 276. Wyd. następne: PWyb1V nr 168 (mylnie: st. poczt.: „15 czerwca 1861”); PWsz VIII nr 360 (st. poczt.: „15 lipca 1861”); PWyb2 V nr 159 (bz.); PWyb3V nr 159 (bz.).

217. LIST DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO, Paryż, lato 1861

Atg BJ 6471 k. 495–496, 21 × 13 cm, papier biały, atrament czarny; k. 495 verso: „J. I. Kraszewski w Warszawie”; k. 496: pośrodku prawego marginesu część urwana, k. 495 recto uszkodzone 2 słowa w w. 6: „[odpo]wiedz” i „[wcz]e[ś]nie” (w pdr „wcz[ę]śnie”, w WP i Gom „wła[ś]nie”, w niniejszym wyd. przyjęto wersje pdr). Pdr K. Bartoszewicz – TygII 1912 nr 30. Wyd. następne: WP VIII nr 291 (grudzień); PWyb1V nr 169 (lato); PWsz VIII nr 365 (bz.); PWyb2 V nr 160 (bz.); PWyb3V nr 160 (bz.). Tu datę podano za PWsz.

218. LIST DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, sierpień? 1861

Atg BJ 9206 k. 167–168, 20,8 × 12,8 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. 167 verso – 168: niezapisane. Pdr Krech II s. 141–142. Wyd. następne: WP VIII nr 288 (grudzień); PWsz VIII nr 366 (sierpień? 1861). W liście Norwid dziękuje Zaleskiemu za jego wiersz *Paralityk* drukowany w „Tygodniku Katolickim” 23 sierpnia 1861. Utwór powstał jednak 20 lipca i Zaleski mógł go przesłać Norwidowi w rkp. Stąd należy przyjąć, że list został napisany przypuszczalnie w sierpniu 1861.

**219. LIST DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO,
Paryż, wkrótce po 20 października 1861**

Atg BN IV 6291 k. 98–99, 13,8 × 10,5 cm, papier biały, atrament czarny; k. 99: niezapisana. Pdr WP VIII nr 307 (listopad – grudzień 1862). Wyd. następne: GomWyb1V nr 170 (ok. 20 października 1861); PWsz VIII nr 367 (wnet po 20 października 1861); PWyb2 V nr 161 (bz.); PWyb3V nr 161 (bz.). Datowanie przyjęto tu za PWsz.

220. LIST DO ALEKSANDRA JEŁOWICKIEGO, Paryż, koniec października 1861

Atg ArchZmart 49744 k. 1–2, 21,9 × 13,2 cm, papier biały cienki ze znakiem wodnym przedstawiającym drzewo, atrament czarny. Pdr F. German – „Znak” 1960 nr 73–74 s. 897–899 (adresat: Piotr Semenenko?, po październiku 1861). Wyd. następne: PWsz VIII nr 368 (adresat: Aleksander Jełowicki, koniec października 1861). Adresat i datowanie jak w PWsz.

221. LIST DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO,**Paryż, początek listopada 1861**

Atg BJ 6471 k. 501, 20,8 × 13,5 cm, papier biały, atrament granatowy; k. verso: niezapisana. Pdr K. Bartoszewicz – TygIl 1912 nr 30. Wyd. następne: WP VIII nr 293 (grudzień); PWsz VIII nr 370 (początek listopada?). Datę przyjęto tu za PWsz.

222. LIST DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ Paryż, listopad? 1861

Atg BN IV 8301 k. 2, 11 × 13,7 cm, papier biały prążkowany z czarnym brzegiem u dołu, k. verso ołówkiem ręką adresatki: „przez com wydusiła od Norwida, zresztą on powiada, że nic o nim *przez innych* nie wie, tylko że gospodarz praktyczny, to jest opinia ogólna”. Pdr *Do Pani* s. 39. Wyd. następne: PWsz VIII nr 371 (listopad? 1861). Datowanie tu przyjęto za PWsz.

223. LIST DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, listopad? 1861

Atg BN IV 8301 k. 1, 21 × 13,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. recto: wiersz *Do Pani na Korczewie* oraz dopisek epistolarny wzdłuż prawego brzegu, k. verso: dokończenie wiersza. Pdr *Do Pani* s. 35–39. Wyd. następne: PWsz VIII nr 372 (listopad? 1861).

224. LIST DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, 2 grudnia 1861

Atg BN IV 8301 k. 3–4, 21 × 13,4 cm, papier kremowy prążkowany, atrament czarny zrudziały; k. 4 verso: niezapisana. Pdr *Do Pani* s. 49–51. Wyd. następne: PWyb1V nr 171; PWsz VIII nr 375; PWyb2 V nr 162; PWyb3V nr 162.

225. LIST DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, st. poczt. 7 grudnia 1861

Atg BN IV 6291 k. 89–90, 10,5 × 13,5 cm, papier biały, atrament czarny; k. 89 verso – 90 recto: niezapisane; k. 90 verso: „Monsieur de Sokołowski, rue de Seine, Hôtel de Rome N, 27, en ville”. St. poczt.: „7 déc. 61”. Pdr WP VIII nr 284. Wyd. następne: PWsz VIII nr 376.

226. LIST DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, 15 grudnia 1861

Atg BN IV 6291 k. 94–95, 20,8 × 13,5 cm, papier biały prążkowany z czarna obwódka; na k. 95 verso: „Monsieur de Sokołowski, 67, rue de Seine, en ville”. St. poczt.: „Paris, 16 déc. 61”.

Pdr WP VIII nr 289 (1861, st. poczt.: „16 grudnia. Niedziela”). Wyd. następne: PWSz VIII nr 377 (bz.). 16 grudnia 1861 był poniedziałek, ponieważ w liście Norwid podał dzień tygodnia „Niedziela”, zatem pisał list 15 grudnia 1861.

227. LIST DO WŁADYSŁAWA CZARTORYSKIEGO, Paryż, połowa grudnia 1861

Atg BCzart 7237 IV s. 231, 20,5 × 13,5 cm, papier biały, zszarzały, cienki, z filigranem, atrament czarny zrudziały. Pdr S. Pigon – MNar 1938 nr 47 s. 722 (połowa grudnia). Wyd. następne: PWSz VIII nr 378 (bz.). Atg listu uchodził za zaginiony, nie był dostępny Gomulickiemu w PWSz ani Jadwidze Rudnickiej; dotarła don dopiero i opisała Anna Maria Wolińska (*Autograf Norwida ocalał*. SNor XXVII–XXVIII 2009–2010 s. 143–148).

228. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, 3 stycznia 1862

Atg BN 6291, k. 96–97, wym.: 20,6 × 13,3 cm, pap. biały, atr. czarny, k. 96 verso – 97: niezapisane, k. 97 u dołu udarta. Pdr Przesm₁ VIII, nr 294. Wyd. następne: PWSz IX, nr 380.

229. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, 3 stycznia 1862

Atg BN 8301, k. 5–6, wym. 20,8 × 13,5 cm, pap. kremowy prążkowany, atr. czarny. Pdr Do Pani, s. 51–53. Wyd. następne: PWSz IX, nr 381.

230. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, st. poczt. 24 stycznia 1862

Atg BN 8301, k. 7–8, wym. 21 × 13,5 cm, pap. kremowy prążkowany, atr. czarny, k. 8 verso: „Madame la Comtesse J. Kuczyńska, ulica Krakowskie Przedmieście, dom h[r]. Uruskich à Varsovie en Pologne, Siedlce”, st. poczt. 1) Paris 1-0o, 24 janv. 62; 2) Aus Frankreich par Aachen, 25 I B; 3) F33; 4) 9-R; 5) Warszawa 28 I; dopisek urzędnika pocztowego: p. Siedlce w Korczewie 28/I Szczepański. W obu kartach listu pośrodku złożenia listu ubytek – dziura o wym.: 1 × 2 cm. Pdr Do Pani, s. 55–56. Wyd. następne: PWSz IX, nr 382.

231. DO JADWIGI ŁUSZCZEWSKIEJ, Paryż, styczeń 1862

Atg BN 6291, k. 201–202, wym. 13,4 × 10,4 cm, pap. bladuróżowy, atr. czarny. Pdr WP VIII, nr 306 (po 14 listopada 1862). Wyd. następne: GomWyb□ V, nr 172 (styczeń 1862); PWSz IX, nr 383 (marzec 1862, pomyłkowo, gdyż tekst mieści się między listami ze stycznia i

lutego, powinno być: styczeń); PWyb2–3 V, nr 165 (styczeń 1862). Tu datowanie roczne: 1862, przyjęto za tekstem listu, miesięczne za Gumulickim.

232. DO ALEKSANDRA JEŁOWICKIEGO, Paryż, luty? 1862

Atg ArchZmart 49745, k. 1–2, wym. 20,5 × 13,2 cm, pap. niebieski prążkowany, atr. czarny zrudziały. Pdr Franciszek German, „Znak” 1960, nr 73–74, s. 900–902 (adresat: Aleksander Jełowicki?). Wyd. następne: PWSz IX, nr 384 (nazwisko adresata bez znaku zapytania, luty?).

233. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, luty – marzec 1862

Atg BN 8301, k. 9–10, wym. 21 × 13,5 cm, pap. kremowy prążkowany, atr. czarny. Pdr Do Pani, s. 57–58 (luty). Wyd. następne: PWyb1V, nr 174 (jw.); PWSz IX, nr 386 (luty – marzec); PWyb2–3 V, nr 174. Datowanie miesięczne przyjętu tu za Gomulickim.

234. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, po 7 marca 1862

Atg BN 8301, k. 11–12, wym. 21 × 13,4 cm, pap. kremowy prążkowany, atr. czarny. Pdr Do Pani, s. 60–62 (marzec, po 7, 1862). Wyd. następne: PWSz IX, nr 387. Przed pisaniem tego listu Norwid otrzymał list z Paryża od Józefa Łussakowskiego z datą 7 marca 1862, zatem do Kuczyńskiej pisał po tym dniu, co zgadza się z sugestią Gomulickiego.

**235. DO KAZIMIERZA WŁADYSŁAWA WÓJCICKIEGO,
Paryż, marzec – kwiecień 1862**

Atg BN 6291 k. 231–232, wym. 20,8 × 13,5 cm, pap. kremowy prążkowany, atr. granatowy, k. 232 verso: „Wielmożny Kazimierz Władysław Wójcicki albo Redakcja «Tygodnika Illustrowanego» w Warszawie”. Pdr WP VIII, nr 297 (między 26 stycznia i 19 maja, przerys przez Norwida rysunku Wacława Rzewuskiego). Wyd. następne: PWSz IX, nr 388 (marzec – kwiecień, bez przerysu rysunku Wacława Rzewuskiego).

**236. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ,
Paryż, II połowa marca – przed 4 kwietnia 1862**

Atg BN 8301 k. 14–15, wym. 21 × 13,7 cm, pap. różowy prążkowany, brzeg w ząbki, atr. czarny. Pdr Do Pani, s. 64–67 (druga połowa marca). Wyd. następne: PWSz IX, nr 389 (marzec – kwiecień, przed 7 kwietnia). List pisany po wysłaniu rękopisu utworów do wydawnictwa Brockhousa w Lipsku, które 5 kwietnia 1862 potwierdziło odbiór (BN 6290, k.

13). Informacja Norwida, że przyczynił się, by nuncjusz z Brukseli wydał zezwolenie na ślub Łussakowskiego, wskazuje, że ten list jest bliski jego listowi do ks. K. Kaczanowskiego sprzed 4 kwietnia 1862 z usprawiedliwieniem Łussakowskiego, że nie powiadomił zmartwychwstańców o swych planach matrymonialnych. Stąd data: druga połowa marca – przed 4 kwietnia 1862.

237. DO KAROLA KACZANOWSKIEGO, Paryż, przed 4 kwietnia 1862

Atg ArchZmart 49746, k. 1, wym. 20,5 × 12,8 cm, pap. biały cienki ze znakiem wodnym przedstawiającym okręt, atr. czarny, verso: niezapisane, nad tekstem obcą ręką „à Kaczanowski”. Pdr Franciszek German, „Znak” 1960, nr 73–74, s. 902–903 (przed 4 kwietnia). Wyd. następne: PWsz IX, nr 392 (kwiecień). Fragment listu dotyczy ożenku Józefa Łussakowskiego, stąd można określić jego datę.

238. DO KAROLA KACZANOWSKIEGO, Paryż, st. poczt. 4 kwietnia 1862

Atg ArchZmart 49747, k. 1–2, wym. 20,8 × 13,1 cm, pap. biały cienki, atr. granatowy, k. 2 recto: niezapisana, k. 2 verso: „Révérénd Pére Charles Kaczanowski, rue Duphôt 12, en ville”, st. poczt. Paris, 4 avril 62. Pdr Franciszek German, „Znak” 1960, nr 73–74, s. 903–904. Wyd. następne: PWsz IX, nr 390.

239. DO KAROLA KACZANOWSKIEGO, Paryż, st. poczt. 11 kwietnia 1862

Atg ArchZmart 49748, k. 1–2, wym. 20,8 × 13,1 cm, pap. różowy prążkowany cienki, atr. czarny zrudziały, k. 2 verso: „Révérénd Pére Charles Kaczanowski, rue Duphôt 12, Paris”, st. poczt. 11 avril 62, znaczek za 10 sou. Pdr Franciszek German, „Znak” 1960, nr 73–74, s. 904–905. Wyd. następne: PWsz IX, nr 391.

240. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, st. poczt. 15 kwietnia 1862

Atg BN 8301, k. 16–17, wym. 21 × 13,5 cm, pap. różowy prążkowany, atr. czarny, k. 17 verso: „Madame la Comtesse J. Kuczyńska, ulica Krakowskie Przedmieście dom H[r]. Uruskich à Varsovie, via de Prusse. Pologne”, st. poczt. 1) Paris 5-e, 15 avril 62; 2) Aus Frankreich per Aachen, 16. 4 B; 3) F-33; 4) 9-R; 5) Warszawa, 19. 4. Pdr Do Pani, s. 67–69 (st. poczt. 15 kwietnia 1862). Wyd. następne: GomWyb V, nr 175; PWsz IX, nr 394; PWyb2–3 V, nr 166.

241. DO TADEUSZA GORECKIEGO, Paryż, początek maja 1862

Atg BPol MAM 109, s. 1–4, wym. 20,7 × 13,1 cm, pap. biały cienki, atr. czarny, s. 4:
 „Monsieur Mr Thadée Gorecki, rue de Vanneaux N. 80 en ville”. Pdr Roman Brandtstaetter,
 „Gazeta Polska” 10 października 1930. Wyd. następne: WP VIII, nr 208 (między 8 i 10
 listopada 1858); PWSz IX, nr 396 (początek maja 1862). Datowanie za Gomulickim: na taką
 datę wskazuje tu nowy adres mieszkania Norwida.

242. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, druga? połowa maja 1862

Atg BN 8301, k. 18–19, wym. 21 × 13,7 cm, pap. malinowy, atr. czarny. Pdr Do Pani, s. 69–
 71 (pierwsza połowa maja). Wyd. następne: GomWyb□ V, nr 176 (jw.); PWSz IX, nr 399
 (druga? połowa maja); PWyb2–3 V, nr 167 (jw.).

243. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, czerwiec 1862

Atg BN 8301, k. 20–21, wym. 13,5 × 11,6 cm, pap. biały, atr. czarny, k. 21: niezapisana. Pdr
 Do Pani, s. 74–77 (czerwiec 1862). Wyd. następne: PWSz IX, nr 401 (jw.).

244. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, lipiec 1862

Atg BN 8301, k. 22–23, wym. 21 × 13 cm, pap. biały, atr. czarny. Pdr Do Pani, s. 74–75.
 Wyd. następne: PWSz IX, nr 404.

245. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, st. poczt. 3 sierpnia 1862

Atg BN 8301, k. 24–25, wym. 21 × 13,8 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 24 verso –
 25 recto: niezapisane, k. 25 verso: „Madame la Comtesse Jeanne Kuczyńska à Varsovie,
 Siedlce, Korczew, en Pologne”, st. poczt. 1) Paris, 3 août 62; 2) Aus Frankreich per Aachen,
 4. 8; 3) Warszawa, 7. 8 (wg starego stylu). Pdr Do Pani, s. 77. Wyd. następne: PWSz IX, nr
 406.

246. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, około 15 sierpnia 1862

Atg BN 8301, k. 26–27, wym. 21 × 13,8 cm, pap. biały grubszy prążkowany, atr. czarny. Pdr
 Do Pani, s. 78–81 (sierpień 1862). Wyd. następne: GomWyb□ V, nr 179 (jw.); PWSz IX, nr
 407 (około 15 sierpnia 1862); PWyb2–3 V, nr 170 (jw.). Datowanie przyjęto tu za
 Gomulickim (PWSz).

247. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, około 15 sierpnia 1862

Atg BN 8301, k. 28, wym. 21 × 13,8 cm, pap. biały grubszy, atr. czarny. Pdr Do Pani, s. 81–82 (sierpień 1862). Wyd. następne: PWSz IX, nr 408 (około 15 sierpnia 1862). Datowanie przyjęto za Gomulickim.

248. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, druga połowa września 1862

Atg BN 8301, k. 29–30, wym. 21 × 13,5 cm, pap. kremowy cienki prążkowany, atr. czarny. Pdr Do Pani, s. 82–84 (wrzesień). Wyd. następne: PWSz IX, nr 413 (druga połowa września). Wzmianka o obrazku Rafaela świadczy, że list jest późniejszy od listu 421. Datowanie przyjęto tu za Gomulickim (PWSz).

249. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, jesień 1862

Atg BN 8301, k. 31–32, wym. 21 × 13,5 cm, pap. niebieski, atr. czarny, na k. 31 recto w lewym górnym rogu ślepy wycisk przedstawiający jeźdźca na koniu. Pdr Do Pani, s. 84–86 (październik – listopad). Wyd. następne: GomWyb□ V, nr 181 (jesień); PWSz IX, nr 414 (jw.); PWyb2–3 V, nr 172 (jw.). Datowanie przyjęto tu za PWSz.

250. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, st. poczt. 1 grudnia 1862

Atg BN 8301, k. 33–34, wym. 20,7 × 13,5 cm, pap. biały, atr. czarny, k. 34 recto: niezapisana, k. 34 verso: „Madame la Comtesse Jeanne Kuczyńska par Varsovie, Siedlce à Korczew en Pologne”; st. poczt. 1) Paris, 1 déc. 62; 2) Aus Frankreich, 2. 12; 3) FL, 33; 4) Warszawa, 5. 12. Pdr Do Pani, s. 86–87. Wyd. następne: GomWyb□ V, nr 183; PWSz IX, nr 417; PWyb2–3 V, nr 174.

251. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, st. poczt. 17 grudnia 1862

Atg BN 8301, k. 35–38, wym. 21 × 13,8 cm, pap. kremowy, atr. granatowy, k. 38 recto: niezapisana, k. 38 verso: „Madame la Comtesse Jeanne Kuczyńska par Varsovie, Siedlce à Korczew, via Prusse”; st. poczt. 1) Paris, 17 déc. 62; 2) Aus Frankreich par Aachen, 18. 12; 3) Warszawa, 21. 12. Pdr Do Pani, s. 87–89. Wyd. następne: PWSz IX, nr 420; PWyb2–3 V, nr 76.

252. DO AUGUSTA CIESZKOWSKIEGO, Paryż, st. poczt. 18 grudnia 1862

Atg BN 6291, k. 188–189, wym. 21 × 13,5 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 189 verso: „Monsieur le Comte Auguste Cieszkowski, Président de la Société Scientifique de Posen, par Berlin à Posen, Prusse, pressée”, st. poczt. 1) Paris, 18 déc. 62; 2) Aus Frankreich par Aachen, 19. 12. B; 3) NSG, 2. I, 4) 5 sgr. Pdr Józef Ujejski, PamLit 1925/1926, s. 602–604, 621 (mylna data st. poczt.: 1 grudnia 62). Wyd. następne: WP VIII, nr 309; PWsz IX, nr 421.

253. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, 19 grudnia 1862

Atg BN 8301, k. 39–40, wym. 21 × 13,9 cm, pap. kremowy prążkowany, atr. czarny. Pdr Do Pani, s. 89–93. Wyd. następne: PWsz IX, nr 422.

254. DO MIECZYŚŁAWA PAWLIKOWSKIGO, Paryż, st. poczt. 5 lutego 1863

Atg BLwów, Zespół Pawlikowskich 571/p. 8 (dawne 133), k. 40–41, wym. 20,8 × 13,5 cm, pap. seledynowy prążkowany, atr. czarny, k. 40 recto: wiersz „Do wroga – (pieśń)”, na końcu ołówkiem „(Varsovie 1863)”, atramentem „C. N.”, k. 40 verso – 41 recto: niezapisane, k. 41 verso: ołówkiem dopisek epistolarny, adres: „Monsieur Mr Miccislas Pawlikowski à Lemberg No 4 (en Galicia Autrichienne) Medyka (en Autriche par Vienne, via Autriche)”, st. poczt. 1) Paris, 5 févr. 63; 2) Dresden, 8. 2; 3) Szechynie, 10. 2. Zapiski niemieckie.

255. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, luty – marzec 1863

Atg BN 8301, k. 41–43, wym. 21 × 13,5 cm, pap. niebieski prążkowany, atr. czarny. Pdr Do Pani, s. 33–36. Wyd. następne: PWsz IX, nr 424 (luty – marzec 1863). Datowanie przyjęto za PWsz.

256. DO MIECZYŚŁAWA PAWLIKOWSKIEGO, Paryż, luty – marzec 1863

Atg BLwów, Zespół Pawlikowskich, 571/p. 8 (dawne 133), k. 11–11a, wym. 13,5 × 10,3 cm, pap. biały, atr. czarny zrudziały, k. 11 verso – 11 a: niezapisane. Pdr Tadeusz Makowiecki, PamLit 1929, s. 685, 715 (między marcem a wrześniem). Wyd. następne: WP VIII, nr 329 (między czerwcem a sierpniem); PWsz IX, nr 435 (luty – marzec). Data listu przyjęta za PWsz.

257. DO HENRYKA DEMBIŃSKIEGO, Paryż, wnet po 13 marca 1863

Atg BCzart, Archiwum Domowe Czartoryskich, 5593, Lettres III, t. II, s. 1421–1422, wym. 21 × 13,5 cm, pap. bladozielony prążkowany. Pdr Stanisław Pigoń, „Głos” (Poznań) 1935, nr 1. Wyd. następne: WP VIII, nr 327 (między listami z czerwca); PWsz IX, nr 430 (wnet po 13 marca). List dotyczy artykułu Dembińskiego, ogłoszonego w paryskiej „La Presse” 13 marca 1863, stąd data: wnet po 13 marca 1863 (tak argumentuje Gomulicki).

258. DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO, Paryż, koniec marca 1863

Atg BJ 6523, k. 160–161, wym. 21 × 13,4 cm, pap. seledynowy prążkowany, atr. czarny, k. 161 verso: „Wielmożny J. I. K.”. Pdr Kazimierz Bartoszewicz, TygIlustr 1912, nr 31. Wyd. następne: WP VIII, nr 316 (między 3 marca i 3 kwietnia); PWsz IX, nr 431 (koniec marca). Data miesięczną przyjętu tu za PWsz.

**259. DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO,
Paryż, marzec – kwiecień 1863**

Atg BJ 6523, k. 162–164, wym. 20,8 × 16,5 cm, pap. liliowy, atr. czarny, k. 164 verso: niezapisana z doklejonym skrawkiem jakiegoś listu. Pdr Kazimierz Bartoszewicz, TygIlustr 1912, nr 31. Wyd. następne: WP VIII, nr 317 (tekst główny), 318 (dodatek) – przed 3 kwietnia; PWsz IX, nr 432 (marzec – kwiecień).

260. DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO, Paryż, 3 kwietnia 1863

Atg BJ 6423, k. 156–157, wym. 20,8 × 13,5 cm, pap. kremowy, atr. czarny, k. 157 verso: niezapisana. Pdr Kazimierz Bartoszewicz, TygIlustr 1912, nr 31. Wyd. następne: WP VIII, nr 319; PWyb1V, nr 186; PWsz IX, nr 433; PWyb2–3 V, nr 178.

261. DO LUDWIKA MIEROSŁAWSKIEGO, Paryż, st. poczt. 23 maja 1863

Atg powinien być w ArchKr, dostępna jest jednak tylko jego odbitka kserograficzna, atg zaginął w zbiorach nieopracowanych. Pdr WP VIII, nr 312 (luty 1863, gdyż jako załącznik wzięto *Notę z dziewięciu punktów*, a nie pismo zaczynające się od „Jeżeli – położą rękę na finansach” ze st. poczt. 23 lutego 1863). Wyd. następne: PWsz IX, nr 438 (st. poczt. 23 lutego 1863).

262. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 23 maja 1863

Atg BJ 9206, k. 171–172, wym. 20,8 × 13,5 cm, pap. kremowy, atr. czarny, k. 171 verso – 172: niezapisane; w prawym rogu k. 171 recto: [1863, II]. Pdr WP VIII, nr 311 (luty 1863 – zob. list poprzedni). Wyd. następne: PWsz IX, nr 439 (st. poczt. 23 maja 1863, jak na dołączonej do listu nocie Norwida dla Mierosławskiego). Datowanie przyjęto tu za Gomulickim.

263. DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO,

Paryż, najwcześniej w maju 1863

Atg BJ 6523, k. 159 verso (na ostatniej stronie listu Józefa Łussakowskiego do Norwida), wym. 22 × 14 cm, pap. biały, atr. czarny. U góry nad tekstem „Do W-o J. I. Kraszewskiego”. Pdr Kazimierz Bartoszewicz, TygIlustr 1912, nr 30. Wyd. następne: WP VIII, nr 320 (wśród listów z kwietnia); PWsz IX, nr 440 (najwcześniej maj). Datowanie przyjęto tu za Gomulickim.

264. DO KAROLA RUPRECHTA, Paryż, 12 września 1863

Atg BN 6291, k. 155, wym. 20,5 × 13,3 cm, pap. niebieski prążkowany, atr. czarny; tekst listu na górnym marginesie listu Ruprechta do Norwida z datą: 11 września 1863 (w liście Ruprechta Norwid przekreślił słowo „innych”, podkreślił kilka zdań i dopisał słowo „matematyczne” oraz na tekście postawił trzy duże wykrzykniki). Pdr WP VIII, nr 334 (12 września 63). Wyd. następne: PWsz IX, nr 447 (jw.).

265. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, 27 stycznia 1864

Atg BN 6291, k. 102–103, wym. 20,8 × 13 cm, pap. kremowy prążkowany, atr. czarny. Pdr WP VIII, nr 351. Wyd. następne: GomWyb□ V, nr 193; PWsz IX, nr 464; PWyb2–3 V, nr 185.

266. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, 6 lutego 1864

Atg BN 6291, k. 104–107, wym. 20,8 × 13,5 cm, pap. kremowy prążkowany, atr. czarny. Pdr WP VIII, nr 352. Wyd. następne: GomWyb□ V, nr 194; PWsz IX, nr 465; PWyb2–3 V, nr 186.

267. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, wnet po 10 lutego 1864

Atg BJ 9206, k. 176, wym. 20,8 × 13,5 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. verso: niezapisana. Pdr WP VIII, nr 354 (razem epitafium ku czci Józefa Zaleskiego, zaczynające się od „Przedwieczny, którego nam odkrył Syn”, luty). Wyd. następne: PWsz IX, nr 466 (bez epitafium, wnet po 10 lutego). Datowanie przyjętu tu za Gomulickim.

268. DO ALEKSANDRA JEŁOWICKIEGO, Paryż, marzec 1864

Atg ArchZmart 49749, k. 1–2, wym. 20,8 × 13 cm, pap. biały, atr. czarny; k. 1–2: Wiersz *Modlitwa Mojżesza*, pod którym na k. 2 verso część strony zajmuje dopisek epistolarny. Pdr Franciszek German, „Znak” 1960, nr 73–74, s. 906–908 (adresat: Aleksander Jełowicki?). Wyd. następne: PWsz IX, nr 469 (adresat: Aleksander Jełowicki). Adresata przyjętu tu jak w PWsz. Datowanie według zapisu Norwida pod wierszem: „tłomaczyłem 1864 marca”.

269. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, przed 7 kwietnia 1864

Atg BN 6291, k. 110–111, wym. 13 × 10,3 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 111 verso niezapisana; dolny zewnętrzny róg k. 110 wyszarpany razem z literami „ni” w słowie „nieu[ni]kniony”, część dolna k. 111 (po tekście) wydarta. Pdr WP VIII, nr 357 (kwiecień 1864). Wyd. następne: PWsz IX, nr 470 (początek kwietnia?). Datowanie: przed 7 kwietnia 1864, gdyż w liście z tą datą Sokołowski przypomina Norwidowi przysłanie „obiecane go schematu” (Norwid odpowiedział na wolnych stronach jego listu).

270. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, 7 kwietnia 1864

Atg BN 6291, k. 112–113, wym. 20,5 × 13,3 cm, pap. kremowy prążkowany, atr. czarny, k. 112 recto: list M. Sokołowskiego do Norwida z 7 kwietnia 1864; u dołu z tej strony zaczyna się list poety. Pdr WP, VIII, nr 358 (9 kwietnia 1864). Wyd. następne: PWsz IX, nr 471 (7 kwietnia 1864); PWyb2–3 V, nr 187 (17 kwietnia 1864, być może błąd drukarski: zamiast „7” jest „17”). Datowanie przyjętu tu za PWsz.

271. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, przed 13 kwietnia 1864

Atg BN 6291, k. 131–132, wym. 21 × 13,3 cm, pap. kremowy, atr. czarny, k. 131 verso – 132 recto: niezapisane, k. 132 verso: końcowy dopisek i adres: Monsieur Monsieur M. de Sokołowski, 39. rue de la Chaussée d’Antin, Hôtel du Var, Paris, część górna karty od lewego brzegu udarta, przy czym uszkodzone jedno słowo tekstu (w. 24). Pdr WP VIII, nr 368 (po 17 października). Wyd. następne: PWsz IX, nr 472 (kwiecień). Bliższe datowanie: przed 13

kwietnia, związane z następnym listem do Sokołowskiego, do którego Norwid dołączył wyjaśnienie Marcelego Lubomirskiego.

272. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, 13 kwietnia 1864

Atg BN 6291, k. 108–109, wym. 20,8 × 13,5 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny. Pdr WP VIII, nr 356 (3 kwietnia – prawdopodobnie pomyłka w druku). Wyd. następne: PWsz IX, nr 473 (13 kwietnia – właściwie).

273. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, po 24 maja 1864

Atg BN 6291, k. 118, 120, wym. 21,2 × 13,6 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, dopiski: „Raczcie” i „Za resztę” ołówkiem. List towarzyszy odezwie Norwida w sprawie alokucji Piusa IX z 24 maja 1864. Pdr WP VIII, nr 362 (razem odezwa Norwida, po 22 lipca 1864). Wyd. następne: PWsz IX, nr 474 (maj 1864). List dotyczy alokucji Piusa IX z 24 maja 1864, stąd datowanie: po 24 maja 1864.

274. DO MIECZYŚLAWA PAWLIKOWSKIEGO, Paryż, najpóźniej czerwiec 1864

Atg BN 6291, k. 154–155, wym. 21 × 13 cm, pap. biały, atr. czarny. Pdr Zenon Przesmycki, w: C. Norwid. *Rozprawki epistolarne*. Warszawa 1933, s. 35–38. Wyd. następne: WP VI, s. 214–216; PWsz IX, nr 480 (najpóźniej czerwiec); PWyb2–3 V, nr 188 (jw.). Treść listu bliska listowi poprzedniemu do Sokołowskiego (wymieniony szewc Simon): stąd podano tu datę dokładniejszą niż PWsz.

275. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, najpóźniej czerwiec 1864

Atg BN 6291, k. 117, wym. 13,4 × 10,6 cm, pap. biały, atr. czarny, k. 117 verso: niezapisana. Pdr. WP VIII, nr 361 (między lipcem i 17 sierpnem); PWsz IX, nr 481 (najpóźniej czerwiec). W liście Norwid porusza tematy z listów poprzednich (energia, terroryzm), stąd datowanie jak listu wcześniejszego do Sokołowskiego.

276. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, lipiec 1864

Atg BN 6291, k. 114–115, wym. 20,8 × 13 cm, pap. niebieski prążkowany, atr. czarny. Pdr WP VIII, nr 359. Wyd. następne: PWsz IX, nr 475.

277. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, po 22 lipca 1864

Atg BN 6291, k. 116, wym. 13 × 7,8 cm, karton biały, ołówek, k. recto: odpis doniesienia z prasy francuskiej przez Norwida, k. verso: dopisek epistolarny Norwida. Pdr WP VIII, nr 360 (po liście z lipca). Wyd. następne: PWSz IX, nr 476 (około 22 lipca). Doniesienie prasowe jest z 22 lipca 1864, stąd datowanie dopisku: po 22 lipca 1864.

278. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, 17 września 1864

Atg BN 6291, k. 121–122, wym. 21,2 × 13,3 cm, pap. biały cienki, atr. czarny, k. 121 verso – 122 recto: niezapisane, k. 122 verso: „Monsieur M de Sokolowski [!], Paris – rue de Lacépède 20”; st. poczt. Paris, 17 sept. 64. Pdr WP VIII, nr 363. Wyd. następne: GomWyb V, nr 196; PWSz IX, nr 477; PWyb2–3 V, nr 189.

279. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, 9 października 1864

Atg BN 6291, k. 125–126, wym. 22 × 13,8 cm, pap. niebieski, atr. czarny, k. 126 verso: „Monsieur Mr M. de Sokolowski, Paris 20, rue de Lacépède 17, prés du Jardin des Plantes”, st. poczt. Paris, 9 oct. 64. K. 126 uszkodzona wzdłuż zewnętrznego brzegu wraz ze słowami listu: w. 42 „pis[m]”, w. 43 „g[dzie]”, w. 44 „kos[a]”. Pdr WP VIII, nr 365. Wyd. następne: PWyb1V, nr 197; PWSz IX, nr 478; PWyb2–3 V, nr 190.

280. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, st. poczt. 17 października 1864

Atg BN 6291, k. 127–128, wym. 21,8 × 13,7 cm, pap. niebieski, atr. czarny, k. 127 verso – 128 recto: rozprawka *O prawdzie*, k. 128 verso: „Monsieur Mr Marie de Sokolowski, rue Lacépède 17 – 20, prés du Jardin des Plantes”, Paris, st. poczt. Paris, 17 oct. 64. Pdr WP VIII, nr 366 (razem *O prawdzie*). Wyd. następne: PWSz IX, nr 479 (bez rozprawki).

281. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, styczeń 1865

Atg BN 6291, k. 142–145, wym. 20,8 × 13,3 cm, pap. bładoniebieski grubszy, prążkowany, atr. czarny. Pdr WP VIII, nr 390 (po 1 sierpnia 1865). Wyd. następne: PWyb1V, nr 198 (styczeń); PWSz IX, nr 486 (jw.); PWyb2–3 V, nr 191 (jw.). Datowanie za PWSz.

282. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, st. poczt. 21 stycznia 1865

Atg BN 6291, k. 100–101, wym. 21 × 13 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, dopisek od „Ja taką mam” do końca i podkreślenia w tekście czerwoną kredką; nad początkiem listu w lewym górnym rogu pieczęć czarna z napisem „C. Norwid”, k. 101 verso: „Monsieur Mr

Marie de Sokołowski, Paris, 20, rue Lacépède, prés du Jardin des Plantes”; st. poczt. Paris, 21 janv. 65. Pdr WP VIII, nr 350 (st. poczt. 21 janv. 64 – pomyłka w roku). Wyd. następne: PWSz IX, nr 487 (st. poczt. 21 janv. 65).

283. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, po 21 stycznia 1865

Atg BN 6291, k. 128–129, wym. 21 × 13,3 cm, pap. seledynowy prążkowany, atr. czarny. Pdr WP VIII, nr 367 (między 17 października i grudniem 1864). Wyd. następne: PWSz IX, nr 484 (grudzień 1864). Na końcu listu wyraźnie napisany rok 1864. W tekście mowa o liście Sokołowskiego do majora Kornela Kleczkowskiego, o którego adres Sokołowski pytał w liście poprzednim, z czego wynikałoby, że to list późniejszy. W następnych listach mowa o majorze Kleczkowskim i o zamiarze skontaktowania Michała Kleczkowskiego z Adamem Sapięą, komisarzem pełnomocnym Rządu Narodowego we Francji i Anglii. Te dane wskazują, że zapis na liście „1864” jest pomyłką poety. Gomulicki, chociaż umieścił list w grudniu 1864, przypuszcza jednak, że raczej pochodzi on z 1865 niż 1864. List datuję: po 21 stycznia 1865.

284. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, 24 stycznia 1865

Atg BN 6291, k. 134–135, wym. 20,8 × 13,3 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 134 verso – 135 recto: niezapisane, k. 135 verso: „Monsieur Mr Marie de Sokołowski, rue de Lacépède 20, prés Jardin des Plantes, Paris”, st. poczt. Paris, 25 janv. 65. Pdr WP VIII, nr 375. Wyd. następne: PWSz IX, nr 489.

285. DO KONSTANTEGO ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 25 kwietnia 1865

Atg BJ 7150, k. 21–22, wym. 21,5 × 13,2 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 21 verso – 22 recto: niezapisane, k. 22 verso: „Monsieur Constantin de Zaleski etc., etc., rue de Faubourg St De[nis], Maison de Santé Maison Dubois, Paris”, st. poczt. Paris, 25 janv. 65, znaczek pocztowy. Uszkodzony wewnętrzny margines listu wraz ze słowami, które uzupełniał już Pigoń (Gomulicki niektóre pominął). Są to: w. 2 [ogó]łu i znako[mi]tego, w. 3 – [m]nie, w. 5 – [n]ie, w. 6 – [w ch]wili, w. 7 – [cz]łowiek, [ju]ż. Pdr Stanisław Pigoń, RLit 1960, nr 1/2. Wyd. następne: PWSz IX, nr 490.

286. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, 26 stycznia 1865

Atg BN 6291, k. 135–136, wym. 20 × 13,3 cm, pap. seledynowy prążkowany, atr. czarny, tylko k. 136 verso ołówkiem. Pdr WP VIII, nr 379 (między majem i lipcem). Wyd. następne: PWsz IX, nr 491 (26 stycznia). Kończąc list Norwid otrzymał odpowiedź Michała Klaczkowskiego z Paryża, datowaną „jeudi”, tj. 26 stycznia 1865 (BN 6290, k. 71–72). Listy miejscowe w Paryżu dochodziły tego samego dnia, stąd można przyjąć, że Norwid pisał list 26 stycznia.

287. DO ZYGMUNTA SARNECKIEGO, Paryż, styczeń – luty 1865

Atg BN 6291, k. 158–159, wym. 20,8 × 13,3 cm, pap. biały, atr. czarny, k. 159 verso: niezapisana. Pdr WP VIII, nr 380 (między majem i lipcem). Wyd. następne: PWsz IX, nr 493 (styczeń – luty).

288. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, luty? 1865

Atg BN 6291, k. 140–141, wym. 20,8 × 13,3 cm, pap. bładoniebieski prążkowany, atr. czarny. Pdr WP VIII, nr 382 (między majem i lipcem). Wyd. następne: PWsz IX, nr 494 (luty?). Datowanie za PWsz.

289. DO KAZIMIERZA WŁADYSŁAWA WÓJCICKIEGO, Paryż, maj 1865

Atg MuzNarKr 646/7, k. 1–2, wym. 21,2 × 13 cm, pap. biały, atr. czarny zrudziały, k. 2 verso: „Wielmożny Kazimierz Władysław Wojcicki etc., etc., etc. w Warszawie”, pieczęta: z daru W. Lasockiego 1904, ołówkiem: N. I. 82997. Pdr WP VIII, nr 298 (między 21 stycznia a 19 maja). Wyd. następne: PWsz IX, nr 497 (maj 1865). Przyjęto tu datowanie jak w PWsz.

290. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, maj 1865

Atg BN 6291, k. 138–139, wym. 20,5 × 13 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 139 recto: niezapisana, k. 139 verso: „Marian Sokołowski etc., etc., etc.” Pdr WP VIII, nr 381 (między majem i lipcem 1865). Wyd. następne: PWsz IX, nr 498 (maj 1865). Datowanie przyjęto jak u Gomulickiego.

291. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, maj 1865

Atg BN 6291, k. 133 verso (dopisek na końcu wiersza Norwida *Dziennik-Warszawski*), wym. 19,5 × 13 cm, karton biały, ołówek. Pdr WP VIII, nr 373 (przed 24 stycznia 1865). Wyd.

następne: PWSz IX, nr 499 (maj 1865). Wiersz „Dziennik-Warszawski” ma na końcu notatkę: „à Paris □865”. Datowanie przyjęto jak u Gomulickiego.

292. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, maj 1865

Atg BN 6291, k. 78–79, wym. 20,7 × 13,5 cm, pap. biały prążkowany, k. 78 recto: atr. czarnym wiersz Do słynnej tancerki rosyjskiej – nieznannej zakonnicy, u dołu ołówkiem dopisek epistolarny; k. 78 verso – 79 recto: niezapisane, k. 79 verso: „Monsieur Mr Marie de Sokołowski, 17. 20 rue de Lacépède, pension bourgeoise, Paris”. Wiersz ma na końcu notkę: Paryż 1865. Pdr WP VIII, nr 374 (przed 24 stycznia 1865). Wyd. następne: PWSz IX, nr 500 (maj 1865). Datowanie tutaj, za PWSz.

293. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, około 1 lipca 1865

Atg BN 6291, k. 124, wym. 21 × 13,3 cm, pap. seledynowy prążkowany, atr. czarny, brzegi wyszarpane bez uszkodzenia tekstu, verso: niezapisane. Pdr WP VIII, nr 364 (między 17 września i 17 października 1864). Wyd. następne: PWSz IX, nr 501 (około 1 lipca 1865). Datowanie przyjęto tu za PWSz.

294. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, przed 8 lipca 1865

Atg BN 8301, k. 44–45, wym. 21,4 × 13,3 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny. Pdr Do Pani, s. 96–99 (przed 21 lipca). Wyd. następne: PWyb1 V, nr 200 (około 10 lipca); PWSz IX, nr 502 (przed 8 lipca); PWyb2–3 V, nr 193 (jw.). Datowanie przyjęto tu za PWSz.

295. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, połowa lipca 1865

Atg BN 8301, k. 46–49, wym. 21 × 13,8 cm, pap. kremowy prążkowany, atr. czarny, k. 49 verso: niezapisana. Pdr Do Pani, s. 99–103 (sierpień). Wyd. następne: PWyb1V, nr 202 (pierwsza połowa sierpnia); PWSz IX, nr 507 (lipiec – sierpień); PWyb2–3 V, nr 194 (połowa lipca). Datowanie przyjęto tu za PWyb2–3.

296. DO STANISŁAWA EGBERTA KOŹMIANA, Paryż, początek listopada 1865

Atg PAN Kr 2210, t. XI, k. 25–26, wym. 20,8 × 13,2 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny zrudziały, na końcu od „Chevallier” ołówkiem, k. 26 w części środkowej wycięta, jej pozostałe verso niezapisane. Pdr Stanisław Pigoń, TygPowsz 1951, nr 51/52 (początek listopada). Wyd. następne: PWSz IX, nr 520 (jw.).

297. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, listopad 1865

Atg BN 6291, k. 146–149, wym. 20,8 × 13,3 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 149 verso: niezapisana. Pdr WP VIII, nr 401 (koniec 1865). Wyd. następne: PWsz IX, nr 521 (listopad). Datowanie jak u Gomulickiego.

298. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, st. poczt. 10 stycznia 1866

Atg BN 8301, k. 50–51, wym. 21 × 13,5 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 51 verso: „Madame la Comtesse Kuczyńska, Krakowskie Przedmieście, Pałac JO. Hrabiów Uruskich, à Varsovie, via Prusse, Siedlce”; st. poczt. 1) Les Ternes, 10 janv. 66; 2) affranchisement insuffisant; 3) Aus Frankreich per Saarbrücke 11.1 B; 4) Warszawa, 13. 1. Notatka pocztowa: Adresatka mieszka w Korczewie przez Siedlce, 13/I Szczepański. Pdr Do Pani, s. 103–105. Wyd. następne: PWsz IX, nr 523.

299. DO JULIANA FONTANY, Paryż, marzec – kwiecień 1866

Atg BN 6291, k. 226, wym. 21 × 13,5 cm, pap. kremowy prążkowany, atr. czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką. Pdr WP IX, nr 405 (imię adresata: Juliusz zamiast Julian, między 26 marca i majem). Wyd. następne: PWyb1V, nr 205 (marzec – kwiecień); PWsz IX, nr 526 (jw.); PWyb2–3 V, nr 197 (jw.). Datowanie przyjęto za PWsz.

300. DO JULIANA FONTANY, Paryż, marzec – kwiecień 1866

Atg BN 6291, k. 227–228, wym. 15,3 × 9,3 cm, pap. kremowy, atr. czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką. U góry nad początkiem listu ręką Norwida: „Do Fontany”. Pdr WP IX, nr 406 (imię adresata: Juliusz zamiast Julian, pomiędzy 26 marca i majem 1866). Wyd. następne: PWsz IX, nr 527 (marzec – kwiecień 1866). Datowanie przyjęto za Gomulickim.

301. DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO, Paryż, 5 maja 1866

Atg BJ 6523, k. 169–170, wym. 15,2 × 9,2 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny. Pdr Kazimierz Bartoszewicz, „Echo Literackie i Artystyczne” 1912, nr 1. Wyd. następne: WP IX, nr 410; PWyb1 V, nr 208 (5 maj); PWsz IX, nr 532 (jw.); PWyb2–3 V, nr 200 (jw.). Data: 5 maja, ponieważ tak był datowany dołączony list do Brockhausa.

302. DO WYDAWNICTWA F. A. Brockhaus, Paryż, 5 maja 1866

Atg BJ 6523, k. 165–166, wym. 15,2 × 9 cm, pap. biały prążkowany, atr, czarny, k. 165 verso – 166 recto: niezapisane, k. 166 verso: „Monsieur Mr. Brockhaus (de Leipsig) Libraire-Editeur”. Pdr Stanisław Pigoń, *MyślNar* 1935, nr 22. Wyd. następne: WP IX, nr 411; PWsz IX, nr 533.

303. DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO, Paryż, po 5 maja 1866

Atg BN 7112 (daw. Bibl. Krasieńskich 5148), k. 45, wym. 5,2 × 9 cm, karton biały (bilet wizytowy), recto: podpis czarny, odbity „Cyprian N”, dopisany ręcznie „orwid”, tekst atr. czarnym. Pdr Stanisław Pigoń, *MyślNar* 1935, nr 22 (adresat J. I. Kraszewski). Wyd. następne: WP IX, nr 417 (adresat T. Lenartowicz); PWsz IX, nr 534 (adresat J. I. Kraszewski, maj 1866). Adresat jak u Pigionia i Gomulickiego. Datowanie: po 5 maja 1866, gdyż list do Brockhause miał datę 5 maja 1866.

304. DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO, Paryż, przed 15 maja 1866

Atg BJ 6523, k. 171–172, wym. 15,2 × 9,9 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny. Pdr Kazimierz Bartoszewicz, „*Echo Literackie i Artystyczne*” 1912, nr 1. Wyd. następne: WP IX, nr 414 (1866 maj); PWyb1V, nr 209 (maj, przed 15 1866); PWsz IX, nr 537 (jw.); PWyb2–3 V, nr 201 (jw.). Datowanie przyjęto tu za Gomulickim.

305. DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO, Paryż, około 15 maja 1866

Atg BJ 6523, k. 167–168, wym. 15 × 9,7 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, tylko dopisek na k. 167 recto ołówkiem. Pdr Kazimierz Bartoszewicz, „*Echo Literackie i artystyczne*” 1912, nr 1. Wyd. następne: WP IX, nr 413; PWyb1 V, nr 210 (około 15 maja); PWsz IX, nr 538 (jw.); PWyb2–3 V, nr 202 (jw.). Datowanie przyjęto za Gomulickim.

306. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, przed 29 maja 1866

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII-3173), s. 1–4, wym. 16,5 × 11 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, s. 4 niezapisana. Pdr WP IX, nr 415 (między majem i 5 czerwca 1866). Wyd. następne: PWsz IX, nr 359 (koniec maja). List Zaleskiego z prośbą Norwida w sprawie *Vademecum* Kraszewski dostał 29 maja, wcześniej sam Norwid pisał w tej sprawie do Kraszewskiego około 15 maja, zatem ten list został napisany pomiędzy 15 i 29 maja 1866.

307. DO HENRYKA MERZBACHA, Paryż, 7 czerwca 1866

Atg powinien się znajdować u rodziny adresata w Brukseli. Pdr WP IX, nr 419. Wyd. następne: PWSz IX, nr 543.

308. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 10 lub 11 czerwca 1866

Atg BJ 9239, k. 101–102, wym. 8,8 × 11,2 cm, pap. biały prążkowany, atr. Czarny zrudziały, podkreślenia atramentem i zwykłym ołówkiem, k. 102 verso: „Norwid”. Pdr Stanisław Pigoń, MyślNar 1935, nr 46 (adresat: Bronisław Zaleski? 1876?). Wyd. następne: Pigoń GL (adresat jw., przed 8 stycznia 1868); WP IX, nr 713 (adresat: Bronisław Zaleski, między styczniem i marcem 1876); PWSz IX, nr 550 (adresat jw., koniec czerwca 1866). W liście Norwid prosi adresata, aby „zwierzył” hr. Zamoyskiemu, co donosi. Zaleski to uczynił, o czym świadczy list Władysława Zamoyskiego do Zaleskiego z 11 czerwca 1866, w którym pisze, że zwraca list Norwida, lecz mimo chęci nie może mu pomóc materialnie (BCzart Ew. 1625 – informację od Zofii Trojanowiczowej). Ponieważ pisanie listu, przekazywanie i zwrot odbywały się w Paryżu, gdzie korespondencja przesłana pocztą dochodziła do adresata tego samego dnia, list Norwida należy datować: 10 lub 11 czerwca 1866.

309. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, połowa czerwca 1866

Atg BN 8301, k. 53–54, wym. 21 × 13,5 cm, k. 55–56, wym. 13,5 × 10,5 cm, pap. cienki kremowy prążkowany, atr. czarny. Pdr Do Pani, s. 107–110 (czerwiec 1866). Wyd. następne: PWSz IX, nr 544 (połowa czerwca). Datowanie przyjęto tu za PWSz.

310. DO HENRYKA MERZBACHA, Paryż, 19 czerwca 1866

Atg powinien się znajdować u rodziny adresata w Brukseli. Pdr WP IX, nr 421. Wyd. następne: PWSz IX, nr 545.

311. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, po 19 czerwca 1866

Atg BN 8301, k. 57–58, wym. 17 × 11 cm, pap. biały, atr. czarny, k. 58 verso: niezapisana. Pdr Do Pani, s. 110–111 (po 19 czerwca 1866). Wyd. następne: PWSz IX, nr 546 (jw.). Datowanie za PWSz.

312. DO HENRYKA MERZBACHA, Paryż, około 25 czerwca 1866

Atg powinien się znajdować u rodziny adresata w Brukseli. Pdr WP IX, nr 420 (pomiędzy 1 a 19 czerwca). Wyd. następne: PWyb1V, nr 211 (około 25 czerwca); PWsz IX, nr 547 (jw.); PWyb2–3 V, nr 203 (jw.). Datowanie przyjęto za Gomulickim.

313. DO WŁADYSŁAWA ZAMOYSKIEGO, Paryż, po 8 lipca 1866

Atg Marianie, *Collectio Autographorum*, 35, s. 1–4, wym. 13 × 10,5 cm; papier biały, atr. czarny. Pdr WP IX, nr 425 (między 2 i 7 lipca). Wyd. następne: PWsz IX, nr 557 (po 8 lipca). Datowanie przyjęto tu za PWsz.

314. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, lipiec 1866

Atg BN 8301, k. 59–62, wym. 17 × 11 cm, pap. biały, atr. czarny. Pdr Do Pani, s. 111–114 (lipiec). Wyd. następne: PWsz IX, nr 559 (jw.). Datowanie przyjęto tu za PWsz.

315. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Neuilly i Paryż, 7 sierpnia 1866

Atg BN 8301, k. 65–68, wym. 21 × 13,5 cm, pap. niebieski, atr. czarny. Pdr Juliusz W. Gomulicki, „Kierunki” 1961, nr 39 (podobizna atg). Wyd. następne: Do Pani, s. 118–121; PWyb1 V, nr 212; PWsz IX, nr 564; PWyb2–3 V, nr 204.

316. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, po 7 sierpnia 1866

Atg BN 8301, k. 69–70, wym. 21 × 13,6 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny. Pdr Do Pani, s. 121–123 (po 7 sierpnia, podobizna atg). Wyd. następne: PWsz IX, nr 566 (jw.). Datownie przejęto za PWsz.

317. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, 14 października 1866

BN 8301, k. 71–72, wym. 21 × 13,8 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 71 verso – 72: niezapisane. Pdr Do Pani, s. 123. Wyd. następne: PWsz IX, nr 567.

318. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, st. poczt. 8 listopada 1866

Atg BN 6291, k. 150–151, wym. 20,8 × 13,4 cm, pap. biały, atr. czarny, podkreślenia czerwoną kredką, górny brzeg k. 151 uszkodzony, k. 151 verso: „Mr Mr Sokołowski, 20 rue Lacépède prés du Jardin des Plantes, Paris”; st. poczt, Paris 8 nov. 66, znaczek pocztowy. Pdr WP IX, nr 443. Wyd. następne: PWsz IX, nr 569; PWyb2–3 V, nr 205.

319. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, około 8 listopada 1866

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII-3□73), s. 9–12, wym. 21 × 13,5 cm, pap. biały, kredka niebieska. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1936, nr 258. Wyd. następne: WP IX, nr 444 (przed 10 listopada); PWyb1V, nr 214 (około 8 listopada 1866); PWsz IX, nr 571 (jw.); PWyb2–3 V, nr 206 (jw.). Datowanie przyjęto tu za PWsz.

320. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 10 listopada 1866

AtgBCzart 6919 (Ew. XVII-3173), s. 13–16, wym. 21 × 13,5 cm, pap. biały, atr. czarny, podkreślenia niebieską kredką, s. 16: „Monsieur Bronislas Zaleski, rue St Jacques N. 241, Paris”; st. poczt. Paris, 10 nov. 66. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1936, nr 258. Wyd. następne: WP IX, nr 445; PWsz IX, nr 572.

321. DO WOJCIECHA CYBULSKIEGO, Paryż, st. poczt. 9 stycznia 1867

Atg BN 9854 k. 36–38, 18,5 × 12,2 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, k. 38 recto zapisana wzdłuż, k. 38 verso zapisana normalnie – wszerz, k. 39: koperta 7,5 × 11,5 cm, papier biały, recto: „Monsieur Mr Albert Cybulski, Professeur de l’Universite de Breslau, a Breslau (en Prusse, Allemagne du Nord)”. St. poczt.: 1) „Paris, R. St Lazare, 9 janv. 67”; verso: 2) „Aus Frankreich, 10. 1”; 3) „AUSG 11. 1”. Pdr Jadwiga Rudnicka, „Tworczość” 1955, nr 2, s. 120–124. Wydania następne: PWyb1V nr 215; PWsz IX nr 578; PWyb2–3 V nr 207.

322. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, styczeń – czerwiec 1867

Atg Czart 6919 (Ew. XVII-3173) s. 107–110, 13 × 10 cm, papier biały grubszy, ołówek, s. 108–110: niezapisane. Pdr WP IX nr 500 (między lutym i lipcem 1868). Wydania następne: PWsz IX nr 644 (luty? 1868). Datowanie przyjęto tu za Gomulickim.

323. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, styczeń – czerwiec 1867

Atg Czart 6919 (Ew. XVII-3173) s. 111–120, 21 × 13,4 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, s. 112, 115–119: niezapisane, s. 113–114: rysunek głowy Mickiewicza zwróconej lewym profilem i napisy tuszem. Pdr WP IX nr 501 (obok listu poprzedniego, między lutym i lipcem).

324. DO ANTONIEGO WAGI, Paryż, st. poczt. 8 kwietnia 1867

Atg IZool Archiwum Antoniego Wagi, k. 1, bilet, 6 × 8 cm, karton biały, recto: tekst, atrament czarny, verso: podpis niebieską kredką „Mr Cyprian Norwid”, koperta 6,3 × 9 cm, papier biały, atrament czarny: „Monsieur le Professeur Waga, membre des Societes Savantes etc., etc., etc., chez Mr Mr Le Comte Branicki, 22 rue de Penthievre, Paris”. St. poczt.: „Paris rue St Lazare, 8 avril 67”. Pdr Irena Piotrowska, „Nowa Kultura” 1958 nr 43. Wydania następne: PWSz IX nr 580. List ten pełni tu rolę pisma przewodniego do listu następnego, do Konstantego Branickiego.

325. DO KONSTANTEGO BRANICKIEGO, Paryż, st. poczt. 8 kwietnia 1867

Atg IZool Archiwum Antoniego Wagi k. 1–2, 13,2 × 10 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, k. 2 recto: niezapisana, verso: „Comte Comte Constantin Gryf Branicki etc. etc. etc.” Pdr Irena Piotrowska, „Nowa Kultura” 1958 nr 43. Wydania następne: PWSz IX nr 581. Datowanie jak listu poprzedniego, gdyż tamten był przewodnim dla tego listu i były razem wysłane.

326. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 12 kwietnia 1867

Atg Czart 6919 (dawne Ew. XVII–3173) s. 27–30, 15 × 10 cm, papier biały w kratkę, atrament czarny, s. 28–29: niezapisane, s. 30: „Monsieur Bronislas de *Zaleski*, rue St Jacques 241, Paris”. St. poczt.: „Paris, R. St Lazare, 12 avril 67”. Pdr WP IX nr 449 (st. poczt. 12 kwietnia 1867). Wydania następne: PWSz IX nr 582 (jw.). 12 kwietnia 1867 był piątek, a więc tego dnia Norwid list napisał, a także wysłał.

327. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, 18 kwietnia 1867

Atg BN 8301 k. 73–74, 19,4 × 15 cm, papier biały w kratkę, atrament czarny, zniszczony brzeg zewnętrzny wzdłuż. Pdr DoPani 124–126 (18 kwietnia). Wydania następne: PWSz IX nr 585 (jw.). W 1867 Wielki Czwartek wypadał 18 kwietnia.

328. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, koniec kwietnia 1867

Atg BN 8301 k. 75–76, 21 × 13,7 cm, papier niebieski, atrament czarny. Pdr DoPani 126–128 (ostatnie dni kwietnia). Wydania następne: PWSz IX nr 586 (sam koniec kwietnia). Datowanie przyjęto tu za PWSz.

329. DO TOWARZYSTWA HISTORYCZNO-LITERACKIEGO,

Paryż, ok. 18 maja 1867

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 91–94, 28,8 × 13,3 cm, papier biały, atrament czarny, s. 91: list pisany pod drukowanym zaproszeniem na żałobne nabożeństwo za Juliana Niemcewicza i Karola Kniaziewicza, które miało się odbyć 21 maja 1867, s. 92–93: niezapisane, s. 94: „3 rue Lallier pres Martyrs, Monsieur Cyprien Norwid en ville”, znaczek pocztowy. St. poczt.: „Paris, 17 mai 67”. Pdr WP IX nr 451 (17 maja 1867). Wydania następne: PWSz IX nr 588 (ok. 17 maja 1867). Zaproszenie przysłano Norwidowi ze st. poczt.: 17 maja 1867, więc odpowiedział po tej dacie.

330. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 18 maja 1867

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 19–22, wym.: 19,5 × 15,2 cm, papier biały, atrament czarny, s. 20: niezapisana, s. 21–22: „Monsieur Bronislas de Zaleski, 241 rue S. Jacques Paris”. St. poczt.: „18 mai 1867”. Pdr WP IX nr 452 (st. poczt. 18 mai 1867). Wydania następne: PWSz IX nr 589 (ok. 17 maja 1867). Datowanie przyjęto tu za Przesmyckim.

331. DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO, Paryż, st. poczt. 21 maja 1867

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 23–26, wym.: 19,5 × 13,2 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, s. 26: „Monsieur Mr Bronisław de Zaleski, N. 241, rue St Jacques, Paris”. St. poczt.: „Paris, 21 mai 67”. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień” dodatek do GłNar 1936 nr 265. Wydania następne: WP IX nr 454 (adresat: Bronisław Zaleski do przesłania Kraszewskiemu); PWybIV nr 218 (adresat: Jozef Ignacy Kraszewski); PWSz IX nr 592 (adresat jw.); adresata przyjęto tu za Gomulickim. Datowanie: st. poczt.: 21 maja 1867.

332. DO ANTONIEGO MAŁECKIEGO, Paryż, st. poczt. 21 maja 1867

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 31–34, 16,5 × 13 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; s. 34: „Wielmożnemu *Małeckiemu* przez ręce Wielmożnego J. I. Kraszewskiego” oraz dopisek dla B. Zaleskiego (zob. list następny). Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1936 nr 26. Wydania następne: WP IX nr 455 (razem dopisek, 21 maja 1867); PWSz IX nr 590 (osobno dopisek, połowa maja 1867). List był pisany zapewne zaraz po liście do Kraszewskiego (zob.) i razem z nim Bohdan Zaleski miał go wysłać Kraszewskiemu. Przy czym do tego listu Norwid dołączył prośbę, by Kraszewski przekazał go adresatowi. Datuję ten list, a także dodatek do niego: St. poczt.: 21 maja 1867.

333. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 21 maja 1867

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 34, wym.: 16,5 × 13 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny (jest to dopisek na liście 610). Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1936 nr 26. Wydania następne: WP IX nr 455 (razem z listem do Małeckiego, 21 maja 1867); PWsz IX nr 591 (połowa maja 1867). Datowanie tego listu takie jak listu do J. I. Kraszewskiego z 21 maja (w PWsz nr 592) oraz listu poprzedniego do Antoniego Małeckiego (zob. wyżej); zob. wyjaśnienie w tej sprawie w opisie listu poprzedniego. B. Zaleski nie wysłał listów według polecenia Norwida Kraszewskiemu i zachowały się one w jego papierach.

334. DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO, Paryż, po 21 maja 1867

Atg BJ 6523 k. 173–174, 21 × 13,4 cm, papier biały, atrament czarny. Pdr Kazimierz Bartoszewicz, „Echo Literackie i Artystyczne” 1912 nr 2. Wydania następne: WP IX nr 456 (po 21 maja); PWsz IX nr 593 (ok. 21 maja); PWyb2–3 V nr 211 (jw.). List pisany spokojniej od listu do Kraszewskiego (zob. wyżej); uwagi krytyczne odnoszą się głównie do monografii Małeckiego, co świadczy, że jest późniejszy od tamtego. Przyjęto tu datowanie za Przesmyckim: po 21 maja 1867.

335. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, koniec maja 1867

Atg BJ 9206 k. 177–178, 21 × 13,5 cm, papier biały, atrament czarny. Pdr Krech t. II s. 201–203. Wydania następne: WP IX nr 453 (między 18 i 21 maja); PWyb1nr 217 (ok. 20 maja); PWsz IX nr 594 (koniec maja); PWyb2–3 nr 209 (jw.). Datowanie przyjęto tu za PWsz.

336. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 1 czerwca 1867

Atg Czart (Ew. XVII–3173) s. 39–40, wym.: 21,3 × 13,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; s. 40: „Monsieur Zaleski, rue St Jacques 241”. St. poczt.: „1 juni 67”, notatka ołówkiem zapewne ręką Zaleskiego: „rękopism Krolodworski z tekstem czeskim i polskim”. Pdr WP IX nr 458 (st. poczt. 1 juni 67). Wydania następne: PWsz IX nr 596 (1 czerwca 1867). Z tekstu listu „dziś właśnie rozmawiałem z Twoim odźwiernym, kiedy Aleksander Wtory przyjeżdżał do Paryża” i z „Sobota wieczor” wynika, że Norwid pisał 1 czerwca 1867, gdyż w sobotę 1 czerwca 1867 car przybył do stolicy Francji. St. poczt. świadczy, że Norwid tego samego dnia wysłał list.

337. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 2 czerwca 1867

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 35–38, wym.: 21,2 × 13,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; s. 36–38: niezapisane. Pdr WP IX nr 457 (między 21 majem i 1 czerwcem 1867). Wydania następne: PWSz IX nr 597 (2 czerwca 1867). Przypuszczam, jak Gomulicki, że Norwid pisał list następnego dnia, w niedzielę 2 czerwca, po rozmowie z odźwiernym Zaleskiego, stąd można wywnioskować datę napisania listu: 2 czerwca 1867.

338. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, przed 8 sierpnia 1867

Atg BN 8301 k. 78–79, wym.: 13,7 × 10,8 cm, papier kremowy, atrament czarny, k. 79 verso: niezapisana. Pdr DoPani 134–135 (lato 1867). Wydania następne: PWSz IX nr 603 (sierpień? 1867). List jest wcześniejszy od następnego do Kuczyńskiej, datowanego „wnet po 8 sierpnia 1867”, w którym mowa o dzisiejszej depezy o śmierci królowej neapolitańskiej Teresy, zmarłej 8 sierpnia 1867. W związku z tym przyjęto datę napisania listu: przed 8 sierpnia 1867.

339. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, po 8 sierpnia 1867

Atg BN 8301 k. 80–81, wym.: 13,4 × 10,5 cm, k. 82, 21 × 13,4 cm, papier kremowy prążkowany, atrament czarny. Pdr DoPani 135–138 (ok. 10 sierpnia 1867). Wydania następne: PWSz IX nr 604 (wnet po 8 sierpnia 1867). W liście Norwid pisze, że dziś przyszła depeza o śmierci królowej neapolitańskiej. Królowa ta zmarła 8 sierpnia 1867, zatem list pisany po 8 sierpnia 1867. Nawias zamknięty po wyrażeniu „pod ręką” Gomulicki przesunął i zamknął po słowie „razem”, choć nie było to konieczne ze względów składniowych. Wypowiedź „że jestem C. N.” Gomulicki dość ryzykownie uzupełnił: „że jestem [samotny] C. N.”.

340. DO JOANNY NORWIDOWEJ, Paryż, najwcześniej lato 1867

Atg BN 8301 k. 91, wym.: 20,4 × 13,6 cm, papier biały, atrament czarny; k. 91: tekst listu pisany na prawej połowie obu stron, na lewej połowie k. 91 recto adres: „Madame Anne de Norwid etc. etc”. Pdr DoPani 144 (1867–1868). Wydania następne: PWSz IX nr 633 (jesień 1867). W grudniu 1868 Norwid pisał do Kuczyńskiej, że jeszcze nie ma nic do doniesienia bratowej Annie, zatem nie jest to list z jesieni 1867. List mógł być wysłany razem z listem do Kuczyńskiej, w którym nadawca chwali jej dobroć w stosunku do Anny.

341. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 31 sierpnia 1867

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 43–46, wym.: 21 × 13,5 cm, papier biały prążkowany, atrament granatowy; s. 46: „Monsieur Monsieur Bronislas Zaleski, rue St Jacques 241”. St. poczt.: „Paris, 31 aout 67”. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień” dodatek do GłNar nr 265. Wydania następne: WP IX nr 465; PWyb1V nr 221; PWsz IX nr 605; PWyb2–3 V nr 212.

342. DO KONSTANCJI GÓRSKIEJ, Paryż, między 31 sierpnia a 13 września 1867

Atg PANKr 1352 k. 126–127, wym.: 17,3 × 11 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, na k. 127 recto w części górnej tekstu rysunek. Pdr Stanisław Pigoń – GłNar 1929 nr 347 (fragm.); WP IX nr 467 (całość, po 31 sierpnia). Wydania następne: PWsz IX nr 606 (ok. 31 sierpnia). Z doniesienia o chorobie brata Ludwika widać, że list pisany później niż list do Zaleskiego ze st. poczt.: 31 sierpnia 1867. Stąd datowanie: po 31 sierpnia 1867.

343. DO KONSTANCJI GÓRSKIEJ, Paryż, st. poczt. 13 września 1867

Atg PANKr 1352 k. 128–129, wym.: 17,3 × 11 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, k. 129 verso: „a Madame la Comtesse Constance Gorska, Ems, Hotel-Bellevue (en Allemagne)”, st. poczt.: „Paris, R. St Lazare 13 sept. 67”. Pdr Stanisław Pigoń – GłNar 1929 nr 347 (fragm.); WP IX nr 468 (całość). Wydania następne: PWsz IX nr 607.

344. DO KONSTANCJI GÓRSKIEJ, Paryż, ok. 15 września 1867

Atg PANKr 1352 k. 124–125, wym.: 17,2 × 10 cm, papier biały, atrament czarny, k. 125 verso: niezapisana. Na k. 124 verso rysunek przedstawiający głowy trzech siostr. Pdr Stanisław Pigoń – GłNar 1929 nr 347 (fragm.); WP IX nr 469 (całość, między 13 wrześniem i październikiem). Wydania następne: PWsz IX nr 608 (ok. 15 września). Datując tu ten list – uwzględniono list poprzedni z anegdotą o Lubisieskich – po 13 września.

345. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, wrzesień – październik 1867

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 47–50, wym.: 13,5 × 10,4 cm, papier biały prążkowany z brzegiem liliowym, ołówek, s. 50: niezapisana. Pdr WP IX nr 470 (październik 1867). Wydania następne: PWsz IX nr 609 (wrzesień – październik 1867). Datowanie przyjęto tu za PWsz.

346. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, październik? 1867

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 59–62, wym.: 14,3 × 9,5 cm, papier biały, ołówek: „Sobota”, atrament czarny: „Oprocz jutra [...] Wszelako:”, ołówek: „Dla dwóch [...] swoje zrobił”, s. 62: niezapisana. Tekst od początku do „jest być około 4. 6.” na skutek zalania uszkodzony w wielu miejscach. Pdr WP IX nr 475 (po 20 października 1867). Wydania następne: PWSz IX nr 610 (październik? 1867). Datowanie przyjęto za PWSz.

347. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 19 października 1867

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 51–54, wym.: 18,4 × 15 cm, papier biały, atrament czarny, s. 52–53: niezapisane, s. 54: „Monsieur Mr Bronislas Zaleski. Paris, Bibliotheque-Polonaise, Quai d’Orleans N. 6”. St. poczt.: „Paris, 19 oct. 67”. Pdr WP IX nr 471. Wydania następne: PWSz IX nr 612.

348. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, ok. 20 października 1867

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 55–58, wym.: 21 × 13,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, na s. 56 kończy się list Bronisława Zaleskiego do Norwida słowami „sobota wieczorem”, na niezapisanej części zaczyna się list Norwida, na s. 58 koniec listu i ręką Zaleskiego: „Monsieur Cyprien Norwid, rue Lallier 3 en ville”, znaczek poczt. i st. poczt.: „Paris, 20 oct. 67”. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1935 nr 27. Wydania następne: WP IX nr 474 (po 20 października); PWSz IX nr 614 (ok. 20 października). Datowanie przyjęto tu za PWSz.

349. DO ZOFII Z SOBIESKICH RADWANOWEJ, Paryż, 20 października 1867

Atg BN 6291 k. 214–215, wym.: 13,2 × 10,2 cm, papier biały prążkowany grubszy, atrament czarny. Pdr WP IX nr 473. Wydania następne: PWSz IX nr 615.

350. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, st. poczt. 12 listopada 1867

Atg BN 8301 k. 87–89, 16,8 × 13 cm, k. 90 (koperta), wym.: 7,5 × 11,3 cm, papier biały, atrament czarny, na kopercie: „Madame la Comtesse Jeanne de Kuczyńska par Varsovie, Siedlce a Korczew (en Pologne)”, st. poczt.: 1) „Paris, 12 nov, 67”, 2) „Aus Frankreich par Aachen, 13 11 67”. Pdr DoPani 141–144. Wydania następne: PWSz IX nr 623.

351. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 13 listopada 1867

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 65–68, wym.: 13,5 × 10,1 cm, papier biały, atrament czarny, podkreślenia tramentem i niebieską kredką, na s. 68 wzdłuż lewego marginesu 3 szkice dla wydawcy *Ody* przedstawiające: okładkę, 1 kartę i tekst. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1936 nr 272 (ok. 15 listopada 1867). Wydania następne: WP IX nr 478 (listopad 1867); PWsz IX nr 625 (13 listopada 1867). Datowanie przyjęto za PWsz, ponieważ list ten Zaleski dostał 13 listopada i zaraz odpisał godząc się na wydanie *Ody*.

352. DO KAROLA RUPRECHTA, Paryż, ok. 13 listopada 1867

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 63–64, wym.: 16,5 × 13 cm, papier biały, atrament czarny; s. 63: gorna część – list Ruprechta do Norwida, część dolna – odpowiedź Norwida na list Ruprechta; s. 64: niezapisana. Norwid odpowiada na uwagi o druku *Encykliki-Obleżonego* w „Dzienniku Poznańskim” 10 listopada 1867, co mogło nastąpić przynajmniej o 2 dni później, zanim wydanie dotarło do Paryża. Pdr WP IX nr 477 (adresat: Bronisław Zaleski, XI 1867). Wydania następne: PWsz IX nr 624 (adresat: Karol Ruprecht, ok. 13 listopada). Adresata i datowanie przyjęto tu za Gomulickim.

353. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 14 listopada 1867

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 69–72, wym.: 21,3 13,6 cm, papier biały, atrament czarny: „tyle [...] w arcydziele Zygmunta.” ołówkiem, s. 72: „Monsieur Mr Bronislaw de Zaleski, Quai d’Orleans Bibliotheque Polonaise, Paris”, St. poczt.: Paris, 14 nov. 67. Pisanie na liście Zaleskiego do Norwida z 13 listopada 1867, ktorego tekst na s. 70 u gory, adres na s. 71. Pdr WP IX, nr 479. Wydania następne: PWsz IX, nr 626.

354. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, ok. 15 listopada 1867

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 73–76, wym.: 20,8 × 13,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, podkreślenia atramentem i niebieską kredką; s. 73–75: zapisane przez Zaleskiego („Sursum Corda”, cytat z Krasieńskiego, *Encyklika-Obleżonego*); s. 76: list Norwida, na s. 73 zapis Norwida: „Zawsze mazurka!” Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1936 nr 272 (ok. 15 listopada). Wydania następne: WP IX nr 480 (listopad 1867); PWsz IX nr 627 (ok. 15 listopada 1867); PWyb2–3 V, nr 213 (jw.).

355. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, ok. 15 listopada 1867

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 77–80, wym.: 20,8 × 13,3 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, s. 78–80: czyste. Pdr WP IX, nr 481 (listopad 1867). Wydania następne: PWsz IX, nr 628 (ok. 15 listopada 1867). Datowanie przejęto tu za PWsz.

356. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, listopad – grudzień 1867

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 81–84, wym.: 13,3 × 10 cm, papier biały w gęste linie, atrament czarny, s. 84: niezapisana. Pdr WP IX nr 487 (grudzień 1867). Wydania następne: PWsz IX nr 631 (listopad – grudzień 1867). Datowanie przejęto tu za PWsz.

357. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, grudzień 1867

Atg BN 8301 k. 83–84, wym.: 13,5 × 10,3 cm, k. 85–86, 17 × 10,3 cm, papier biały, atrament czarny. Pdr DoPani 138–141 (październik – listopad). Wydania następne: PWsz IX nr 620 (grudzień); PWsz XI s. 318, errata: grudzień. Datowanie przejęto za PWsz.

358. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 27 grudnia 1867

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 85–86, wym.: 16,1 × 13,3 cm, papier kremowy grubszy, atrament czarny, podkreślenia atramentem i niebieską kredką; s. 17–18 – koperta biała, 7,5 × 11,5 cm, atrament czarny; recto: „Mr Mr Bronislas de Zaleski, N. 6 Quai d’Orleans, Paris”. St. poczt.: „Paris, 27 dec. 67”, verso: zapiski ołówkiem. Razem z listem Norwid wysłał wiersz *Do pogwałcicieli praw politycznych i cywilnych*. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1936 nr 272 (grudzień). Wydania następne: WP IX nr 488 (list i koperta ze St. poczt.: 27 XII 1867); PWsz IX, nr 621 (grudzień, bez koperty, potraktowanej jako list osobny, nr 632). Dotychczasowi wydawcy uważają, że list pochodzi z grudnia 1867. Przesmycki łączy z listem kopertę adresowaną do Zaleskiego ze st. poczt.: „27 dec. 67”. Gomulicki traktuje kopertę osobno, choć zauważa, że mogła należeć do któregoś znanego listu poety. Tu datę podano za Przesmyckim, gdyż procz racji czasowych zwrot na kopercie „Proszę czytać po grecku” nawiązuje do uwag Norwida dotyczących przesłanego wiersza *Do pogwałcicieli praw politycznych i cywilnych*.

359. DO ZOFII Z SOBIESKICH RADWANOWEJ, Paryż, 6 stycznia 1868

Atg BN 6291 k. 216–219, wym.: 13,2 × 10,2 cm, papier biały prążkowany grubszy, atrament czarny, w tekście dwa rysunki atramentem. Pdr WP IX nr 492 (podobizny rysunkow). Wydania następne: PWsz IX nr 634 (bez rysunkow).

360. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, styczeń 1868

Atg BN 8301 k. 92–94, wym.: 13,2 × 10 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny. Pdr DoPani 145–147 (styczeń 1868). Wydania następne: PWsz IX nr 635 (jw.). Datowanie podano tu za PWsz oraz DoPani.

361. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, styczeń 1868

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 103–106, wym.: 20,6 × 13,1 cm, papier biały prążkowany cienki, atrament czarny, s. 104–106: niezapisane. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1936 nr 272. Wydania następne: WP IX nr 495; PWsz IX nr 636.

362. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, po 10 stycznia 1868

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 95–98, wym.: 13,3 × 10,3 cm, papier biały prążkowany grubszy, atrament czarny. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1936 nr 272. Wydania następne: WP IX nr 493 (po 10 stycznia 1868); PWsz IX nr 637 (jw.); PWyb2–3 V nr 216 (jw.). 10 stycznia 1868 Wrotnowski wysłał Zaleskiemu projekt dedykacji do przygotowywanego wydania dzieł Mickiewicza. Było w niej wyrażenie „dla pokrzepienia wspomnień i nadziei”, które potem zmieniono na „na pokrzepienie ducha”. Norwid musiał znać tę dedykację, skoro w liście wyjaśnia określenie „na pokrzepienie”. W związku z tym bliższa data: po 10 stycznia.

363. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 19 stycznia 1868

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 99–102, wym.: 13,3 × 10,1 cm, papier biały prążkowany grubszy, atrament czarny, s. 100–101: niezapisane, s. 102: „Monsieur Bronislas Zaleski, Quai d’Orleans N. 6, en ville”. St. poczt.: „Paris, 19 janv. 68”. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1936 nr 272 (razem z listem poprzednim). Wydania następne: WP IX nr 494 (osobno); PWsz IX nr 638 (osobno).

364. DO WŁADYSŁAWA CZARTORYSKIEGO, Paryż, marzec 1868

Atg Czart, Ew. 1168 s. 547–550, wym.: 21,2 × 13,5 cm, papier niebieski, atrament czarny, s. 550: niezapisana. Pdr Stanisław Pigoń – MyśLNar 1938 nr 47. Wydania następne: PWsz IX nr 646.

365. DO KONSTANTEGO BRANICKIEGO, Paryż, 13 maja 1868

Atg IZool, Archiwum Antoniego Wagi k. 1, wym.: 20,7 × 13,5 cm, papier biały, atrament czarny, k. verso: „Monsieur le Comte Constantin Branicki. [skreślono:] a Montresor, Indre et Loire, [dopisano obcą ręką czerwonym atramentem:] 22, rue Ponthievre N-o 22 a Paris”. St. poczt.: 1) „Paris – St Lazare, 14 mai 68”, 2) „Paris a Nantes, 14 mai 68”, 3) „Montresor, 15 mai 68”, 4) „Paris 1-e, 18 mai 68, 30”. Pdr Irena Piotrowska – „Nowa Kultura” 1958 nr 43. Wydania następne: PWSz IX nr 647.

366. DO ZOFII Z SOBIESKICH RADWANOWEJ Paryż, 30 sierpnia 1868

Atg BN 6291 k. 220–221, wym.: 14 × 9 cm, papier biały, atrament czarny. Pdr WP IX nr 511. Wydania następne: PWSz IX nr 655.

367. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 5 września 1868

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 121–124, wym.: 13,2 × 10,2 cm, papier biały prążkowany grubszy, atrament czarny, s. 124: niezapisana. Pdr WP IX nr 503 (przed 12 lipca 1868). Wydania następne: PWSz IX nr 657 (5 września 1868). Data na podstawie listu Marii Bolewskiej do Teofila Lenartowicza, która pisała, że od 6 do 8 września na jej prośbę wykładał Norwid w Wersalu kobietom o arcydziełach sztuki (PANKr 2028, t. I: list z 17 września 1868). Sobota wypadła 5 września 1868.

368. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 9 września 1868

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 125–126, wym.: 5,8 × 8,5 cm, karton biały, ołówek, tylko napis „Mr Cyprien Norwid” niebieską kredką. Pdr WP IX nr 517 (po 15 października 1868). Wydania następne: PWSz IX nr 658 (9 września 1868). Data w odniesieniu do listu z soboty 5 września 1868. Środa po powrocie Norwida z Wersalu wypadła 9 września.

369. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, wrzesień 1868

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 41–44, wym.: 23 × 15,5 cm, papier kremowy grubszy, atrament czarny, dużo plam atramentu w tekście. Na s. 41 w górnym prawym rogu obcą ręką: [1867]. Pdr WP IX nr 459 (między 21 majem i 1 czerwcem 1867). Wydania następne: PWSz IX nr 659 (wrzesień? 1868). Przyjęto tu datę ustaloną przez Gomulickiego.

370. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, ok. 23 września 1868

Atg BJ 6523 k. 177–178, wym.: 21 × 13,3 cm, papier biały, atrament czarny. Pdr Stanisław Pigoń – MyślNar 1935 nr 46 (początek października). Wydania następne: WP IX nr 502 (przed 12 lipca); PWsz IX nr 662 (ok. 23 września). Zaleski wysłał ten list Kraszewskiemu, a on odpowiedział mu 27 września 1868. Stąd data dokładniejsza niż u Gomulickiego.

371. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 3 października 1868

Atg BJ 6523 k. 175–176, wym.: 20,8 × 13,3 cm, papier biały w przezroczystą kratkę, atrament czarny, k. 176 verso: „Monsieur Monsieur Bronislas de Zaleski, Bibliotheque Polonaise, 6 Quai d’Orleans, Paris”, st. poczt.: „Paris – Les Batignolles, 3 oct. 68”. Pdr Stanisław Pigoń – MyślNar 1935 nr 46 (mylna data: 15 oct. 68). Wydania następne: WP IX nr 516 (jw.); PWsz IX nr 663 (3 oct. 68).

372. DO TEOFILA LENARTOWICZA, Paryż, po 16 października 1868

Atg BJ 6236 k. 273, wym.: 20,9 × 12,8 cm, papier biały cienki, atrament czarny, podkreślenia atramentem i niebieską kredką. Jest do dopisek epistolarny po piśmie polemicznym Norwida „Korespondencja i sprostowanie” na k. 273 verso. Datowanie związane z felietonem Kraszewskiego w „Dzienniku Poznańskim” z 13 października 1868. Pdr Stanisław Pigoń – MyślNar 1935 nr 22 (październik 1868). Wydania następne: WP IX nr 515 (jw.); PWsz IX nr 666 (po 16 października 1868).

373. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, październik 1868

Atg BJ 9236 k. 225–226, wym.: 13,3 × 12,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, k. 226 verso: niezapisana. Pdr Stanisław Pigoń – MyślNar 1935 nr 47 (adresat Bronisław Zaleski, 1868). Wydania następne: WP IX nr 714 (adresat: Jozef Ignacy Kraszewski, 1876); PWsz IX nr 667 (adresat: Kraszewski lub Zaleski, październik 1868). Spokojny ton listu zdaje się wskazywać na adresata Bronisława Zaleskiego, a nie na Jozefa Ignacego Kraszewskiego. List nawiązuje do spraw sztuki interesujących szczególnie Norwida i Zaleskiego w końcowych miesiącach 1868. Datę listu podano tu za PWsz.

374. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, 30 października 1868

Atg BN 8301 k. 95–96, wym.: 21 × 13,7 cm, papier zielony w kratkę, atrament czarny zrudziały, na początku listu niebieską kredką „30 octobris 1868”, podkr. atramentem i niebieską kredką; k. 96 verso: niezapisana. Pdr DoPani 148–150 (ok. 25 października 1868).

Wydania następne: PWsz IX nr 668 (jw.). Początkowe „30 octobris 1868” Gomulicki bierze za zapis obcej ręki, choć wygląda on na Norwidowski.

375. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 2 listopada 1868

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 5–8, wym.: 21,2 × 13,7 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1936 nr 38 (2 nov. 1868). Wydania następne: WP IX nr 441 (mylnie odczytany rok 1866); PWsz IX nr 671 (poprawnie: 1868).

376. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 28? listopada 1868

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 127–130, wym.: 13,5 × 10,1 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny (s. 127), ołówek (s. 130), s. 128–129: niezapisane. Pdr WP IX nr 523 (między 28 listopada i grudniem 1868). Wydania następne: PWsz IX nr 676 (28? Listopada 1868). Datowanie przejęto tu za Gomulickim.

377. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 29 listopada 1868

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 131–132, wym.: 21 × 13,4 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, s. 132: niezapisana. Pdr WP IX nr 524 (między listopadem i grudniem 1868). Wydania następne: PWsz IX nr 677 (29 listopada 1868). Datowanie przejęto za Gomulickim: niedziela wypadała 29 listopada 1868.

378. DO ZYGMUNTA SARNECKIEGO? Paryż, grudzień 1868

Atg BJ 9238 k. 193–196, wym.: 21 × 13,3 cm, papier seledynowy prążkowany, atrament czarny, podkreślenia atramentem i niebieską kredką, karty numerowane kredką, tekst listu z licznymi skreśleniami i dopiskami. Nad początkiem listu ręką nadawcy czerwonym atramentem w nawiasie: „Z nieograniczonym przyzwoleniem autora komunikowane”. Pdr Stanisław Pigoń – MyślNar 1935 nr 23 (Zygmunt Sarnecki?, grudzień 1868). Wydania następne: WP IX nr 525 (Zygmunt Sarnecki, grudzień 1868); PWyb1V nr 226 (jw., jw.); PWsz IX nr 678 (jw., jw.); PWyb2–3 V nr 219 (jw., jw.). Adresata podano tu za Pigoń, natomiast datowanie jak u Przesmyckiego i Gomulickiego.

379. DO JANA SZWAŃSKIEGO, Paryż ok. 1 stycznia 1869

Atg Czart 6920 (Ew. XVII–3173) k. 1, wym.: 20,5 × 13 cm, papier biały, atrament czarny; k. recto: u dołu napis obcą ręką: „Do Szwalskiego”; verso: niezapisana. Pdr WP IX nr 527 (1 stycznia). Wydania następne: PWsz IX nr 680 (ok. 1 stycznia). Datowanie podano tu za Gomulickim.

380. DO LEONARDA NIEDŹWIECKIEGO, Paryż, ok. 1 stycznia 1869

Atg BKorn 2507, k. 126–127, wym.: 20,5 13,3 cm, papier kremowy prążkowany, atrament czarny zrudziały, k. 127 verso: niezapisana. Pdr WP IX, nr 526 (1 stycznia). Wydania następne: PWsz IX, nr 681 (jw.).

**381. DO KAZIMIERZA WŁADYSŁAWA WÓJCICKIEGO,
Paryż, ok. 27 stycznia 1869**

Atg MNKr 646/7 k. 1–2, wym.: 21,3 × 13,2 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. 2 verso u dołu: pieczętka „Z daru Dra W. Lasockiego 1904, MN.82998”. Pdr Stanisław Pigoń – MyślNar 1935 nr 23 (kwiecień?). Wydania następne: WP IX nr 538 (między 2 marcem i kwietniem); PWyb1V nr 227 (luty); PWsz IX nr 682 (ok. 27 stycznia); PWyb2–3 V nr 220 (jw.). W liście Norwid pisze: „onegdaj [...] Chiny przeselają swoją ambasadę do Paryża”. Cesarz francuski przyjął mandarynow tej ambasady 25 stycznia 1869, stąd datowanie listu zaproponowane przez Gomulickiego: ok. 27 stycznia 1869, uznano za najsluszniejsze.

382. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, marzec? 1869

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 157–160, wym.: 20,7 × 13,3 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, s. 158–160: niezapisane. Pdr WP IX nr 555 (między 13 czerwca i 2 lipca). Wydania następne: PWsz IX, nr 692 (marzec?) Datowanie jak u Gomulickiego, gdyż w liście mowa o świeżo ogłoszonym artykule Zaleskiego pt. *Szerzenie się Rosji w Azji Środkowej* w „Roczniku Towarzystwa Historyczno-Literackiego” za rok 1868, który wyszedł w końcu marca 1869.

383. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, marzec 1869? lub 1878

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 497–500, wym.: 21 × 13,5 cm, papier biały, ołówek, s. 499–500: niezapisane. Pdr WP IX nr 750 (listopad 1877). Wydania następne: PWsz X nr 932 (między 10 i 21 listopada 1877, PWsz XI 629 – poprawka: 1878). Norwid wyraża się: „Dzisiejsze Rosyjskie Państwo obraża wszystkie aspiracje *przeszłości* człowieczeństwa na

zachodnim krańcu (w Wilnie i Warszawie)”. Wypowiedź taka musiała powstać w 1869, gdy w Królestwie Polskim i tzw. Ziemiach Zabrzanych nastąpiły wyraźnie zorganizowane represje polityczne. Szkołę Główną w Warszawie przekształcono na uniwersytet rosyjski, do szkół wprowadzono język rosyjski, także do urzędów, grabiono archiwa i zabytki polskie, zniesiono odrębność gospodarczą Królestwa od Imperium. Określenie z tego listu „principium” występuje także w liście do Ruprechta, który towarzyszy protestowi Norwida z marca 1869 *O polskiej władzy prawowitej*. Nazwa Nemrod z tego listu powtarza się w jego liście do J. B. Zaleskiego z 26 marca 1869. Dlatego list ten datuję: marzec 1869.

384. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, przed 26 marca 1869

Atg BJ 9206 k. 185–186, wym.: 20,4 × 13,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, k. 186 verso: niezapisana: BKorn 7448 k. 65–66, 20,4 × 13,5 cm, k. 66 verso: niezapisana, koperta biała, 7,1 × 10,1 cm. Pdr Krech t. II s. 236–238 (bez dodatku *Jak się zyskuje program ekspozycji*). Wydania następne: WP IX nr 551 (z dodatkiem, między 21 maja i 2 lipca); PWsz IX nr 693 (przed 27 marca; poprawka PWsz XI 627: przed 26 marca). Datowanie za Gomulickim, który słusznie wskazuje na pomysł Norwida ilustrowania Biblii pisał J. B. Zaleski do Felicji Iwanowskiej 27 marca 1869 r. (J. B. Zaleski, *Korespondencja*, t. IV, Lwów 1903 s. 121).

385. DO N. N. Paryż, marzec 1869

Atg BN 6291 k. 237, wym.: 11 × 17 cm, papier kremowy prążkowany, atrament czarny, tylko ostatnie słowo ołówkiem, k. 237 verso: niezapisana. Pdr Barbara Kocowna, *Miscellanea z okresu romantyzmu*, s. 342. Wydania następne: PWsz IX nr 694 (marzec 1869). Przyjęto tu datowanie zaproponowane przez Gomulickiego, gdyż w liście z marca 1869 do J. B. Zaleskiego Norwid wypowiadał się o nieuszanowaniu inicjatywy. Mogło się to odnosić do nieuszanowania jego pomysłu ilustrowania Biblii przez artystów Polaków.

386. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, marzec – kwiecień 1869

Atg BJ 9206 k. 187–188, wym.: 20,4 × 13,5 cm, papier biały, ołówek, k. 187 verso – 188 recto: niezapisane; k. 188 verso: „Mr Mr J. B. Zaleski”. Na k. 187 recto w prawym gornym rogu obcą ręką: „1869”. Pdr Krech t. II 235. Wydania następne: WP IX nr 556 (przed 2 lipca 1869); PWsz IX nr 695 (marzec – kwiecień). Gomulicki bierze rok zanotowany nad tekstem

listu przez obcą rękę za zapis Norwida. Ponieważ tematem listu jest ilustracja Biblii, więc rok 1869 i bliższe datowanie zaproponowane przez Gomulickiego uznać należy za najwłaściwsze.

387. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, kwiecień 1869

Atg BJ 9206 k. 181–182, wym.: 20,5 × 13,8 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, k. 181 recto: w prawym górnym rogu nad tekstem obcą ręką „1869”. Pdr Krech t. II 181–184 (kwiecień). Wydania następne: WP IX nr 540 (jw.); PWSz IX nr 696 (jw.). Przesmycki bierze zapis obcą rękę za atg Norwida. Wymieniony w liście Medyk gościł u Zaleskiego w kwietniu, stąd bliższa data: kwiecień.

388. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 15 maja 1869

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 133–136, wym.: 21 × 13,5 cm, papier biały, atrament czarny, s. 136: „Mr Bronislas Zaleski, 6, Quai d’Orleans, Paris”; st. poczt.: „Paris, 15 mai 69”. Pisane na formularzu z zaproszeniem na prelekcję Norwida w dniu 13 maja 1869. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1936 nr 38. Wydania następne: WP IX nr 543; PWSz IX nr 701 (pomyłony st. poczt., zamiast 15 jest 14); PWyb2–3 V nr 222.

389. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 18 maja 1869

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 137–140, wym.: 21 × 13 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, podkreślenia niebieską kredką i atramentem, PS kredką, s. 139: niezapisana, s. 140: „Monsieur Bronislas Zaleski etc. etc., 6 Quai d’Orleans E[n] V[ille]”, st. poczt.: „Paris, 18 mai 69”. Pdr WP IX nr 544. Wydania następne: PWSz IX nr 702.

390. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 18 maja 1869

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 141–144, wym.: 21 × 13 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, s. 144: „Monsieur Bronislas Zaleski, 6 Quai d’Orleans presse s. v. p.”; st. poczt.: „Paris, 18 mai 69”. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1936 nr 349. Wydania następne: WP IX nr 545 (st. poczt. 18 V 69); PWSz IX nr 703 (jw.). W liście mowa „dziś wtorek”, 18 maja 1869 był wtorek, stąd data listu: 18 maja 1869.

391. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 21 maja 1869

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 145–148, 20,8 × 13,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; s. 148: „Monsieur Bronislas Zaleski, N. 6 Quai d’Orleans, Paris”, st. poczt.:

„Paris, 21 mai 69”. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1936 nr 349. Wydania następne: WP IX nr 547; PWSz IX nr 705; PWyb2–3 V nr 223.

392. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, po 26 maja 1869

Atg BJ 9206 k. 183–184, wym.: 21,2 × 13,2 cm, papier biały, atrament czarny; k. 183 recto na gornym marginesie nad tekstem listu obcą ręką: „Maj 1869”; k. 184 verso: „Monsieur Mr J. B. Zaleski etc., etc., etc. rue des Moines 18 aux Batignolles”. List pisany na formularzu z zaproszeniem na odczyt Norwida 13 maja 1869. Pdr Krech t. II s. 233–234. Wydania następne: WP IX nr 550 (między 21 maja i 13 czerwca); PWSz IX nr 707 (ok. 27 maja). List jest odpowiedzią na list Zaleskiego z 26 maja 1869, w którym nadawca usprawiedliwiał swoje zachowanie na odczycie 13 maja. Datę listu należy ustalić na: po 26 maja 1869.

393. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 31 maja 1869

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 149–152, 13,5 × 10,5 cm, papier biały, atrament czarny, s. 152: niezapisana. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1936 nr 349. Wydania następne: WP IX nr 548 (po 21 maja); PWSz IX nr 708 (27 maja). Zapewne pomyłony dzień w dacie Gomulickiego, gdyż w poniedziałek 24 maja 1869 lub zaraz po tym dniu Norwid dziękował Gillerowi za recenzję *O wolności słowa*. Następny i ostatni poniedziałek maja wypadł 31, stąd za datę napisania listu uznano tu: 31 maja 1869.

394. DO ZOFII WĘGIERSKIEJ, Paryż, czerwiec 1869

Atg Wilno ArchHist, zespół 1135 nr 3/49, k. 224–225, wym.: 21 × 13,5 cm, papier biały, atrament czarny zrudziały; k. 225 verso: „Madame Węgierska nee C-sse Kamińska, 25 rue Laval, Paris”, pisane na drukowanym zaproszeniu na prelekcję Norwida *O wolności słowa*. Pdr Stanisław Cywiński – „Południe” 1922 nr 4 s. 34–35 (1869, czerwiec). Wydania następne: WP IX nr 554 (jw.); PWyb1V nr 232 (jw.); PWSz IX nr 709 (jw.); PWyb2–3 V nr 225 (jw.).

395. DO ADAMA POTOCKIEGO, Paryż, 22 września 1869

Atg ArchKr, Archiwum Potockich 450 (D 24) k. 1–2, wym.: 20,5 × 13 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, k. 2 verso: niezapisana, koperta biała, 10,7 × 14,3 cm: „a Monsieur Monsieur le Comte Adam Potocki Membre du Parlement etc. (L’Empire d’Autriche)”, inną ręką dopisane i przekreślone: „Krzyszowice a Cracovie au palais Potocki”,

nie przekreślone: „Lemberg, w Lwowie, ulica Piekarska”. St. poczt.: 1) „Paris St Lazare, 26 sept. 69”, 2) „PB”. Pdr WP IX nr 567. Wydania następne: PWSz IX nr 723.

396. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, przed 8 listopada 1869

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 161–164, wym.: 20,7 × 13,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, na s. 164 niebieską kredką od „Może byłoby” do „rozum”, s. 162–163: niezapisane, podkreślenia atramentem i niebieską kredką. Pdr WP IX nr 572 (październik 1869). Wydania następne: PWSz IX nr 728 (przed 8 listopada 1869). Datowanie jak u Gomulickiego, gdyż wzmianka o lekarzu Borzobohatym mówi, że list pisany przed śmiercią Zofii Węgierskiej, zmarłej 8 listopada 1869.

397. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 9 lub 16 listopada 1869

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 165–168, wym.: 13,4 × 10,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, s. 166–167: niezapisane, s. 168: zapisana wzdłuż. Pdr WP IX nr 573 (po 8 listopada 1869). Wydania następne: PWSz IX nr 729 (9? – 16 listopada 1869). Na początku listu zanotowany „Wtorek”. Węgierska zmarła 8 listopada w poniedziałek. Przyjęto tu datowanie za Gomulickim, choć wydaje prawdopodobniejszy drugi wtorek: 16-go.

398. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, ok. 16 listopada 1869

Atg Czart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 171–174, wym.: 20,7 × 13 cm, s. 169–170 21 × 13,4 cm, papier biały prążkowany w czarnej obwodce, atrament czarny. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1936 nr 39. Wydania następne: WP IX nr 574 (po 8 listopada 1869); PWyb1V nr 234 (po 10 listopada); PWSz IX nr 730 (9 – 16? Listopada 1869); PWyb2–3 V nr 227 (jw.). List późniejszy od listu poprzedniego Norwida, stąd data: ok. 16 listopada 1869.

399. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, przed 20 listopada 1869

Atg BN 8301 k. 97–98 verso (gorna połowa), k. 99 verso (dolna połowa), wym.: 21 × 13,5 cm, papier kremowy prążkowany z czarną obwódką, atrament czarny (wewnątrz list do Ludwiki Ostrowskiej, zob. list następny). Pdr DoPani 151–153 (po 8 listopada). Wydania następne: PWSz IX nr 731 (przed 20 listopada). Datowanie ściślejsze podano za PWSz.

400. DO LUDWIKI OSTROWSKIEJ, Paryż, przed 20 listopada 1869

Atg BN 8301 k. 98 verso (dolna połowa) – 99 verso (gorna połowa), wym.: 21 × 13,5 cm, papier kremowy prążkowany z czarną obwódką, atrament czarny (list w poprzednim liście). Pdr DoPani 152–153 (po 8 listopada). Wydania następne: PWSz IX nr 732 (przed 20 listopada).

401. DO HENRYKA MERZBACHA, Paryż, koniec grudnia 1869

Atg powinien znajdować się w Brukseli u rodziny adresata. Pdr WP IX nr 576 (grudzień 1869). Wydania następne: PWSz IX nr 733 (sam koniec grudnia 1869). Podstawą wyd. jest pdr. Datowanie za Gomulickim.

402. DO ELEONORY CZAPSKIEJ, Paryż, 18 stycznia 1870

Atg MNKr 642/2 k. 1–2, 13,8 × 9 cm, papier biały z brzegiem w ząbki, atrament czarny, k. 2 verso: niezapisana. Pdr Matylda Osterwina, *Miscellanea z okresu romantyzmu*, s. 167. Wydania następne: PWSz IX nr 735.

403. DO ELEONORY CZAPSKIEJ, Paryż, 31 stycznia 1870

Atg MNKr 646/3 k. 1–2, wym.: 15,3 × 10 cm, papier biały z brzegiem w ząbki, atrament czarny, k. 2 verso: niezapisana. Pdr Matylda Osterwina, *Miscellanea z okresu romantyzmu*, s. 167–168 (31 stycznia). Wydania następne: PWyb1V nr 235 (jw.); PWSz IX nr 736 (jw.); PWyb2–3 V, nr 228 (jw.). Bliższa data pisania listu wynika z danych: Norwid uczestniczył przy przenoszeniu zwłok Zofii Węgierskiej z cmentarza Montmartre na cmentarz Montmorency we wtorek 25 stycznia 1870, odczyt u Czapskiej był wyznaczony na poniedziałek 7 lutego, odwiedzić Czapską miał „jutro, we wtorek”, zatem owe dziś, gdy pisał list, wypadło w poniedziałek 31 stycznia.

404. DO ELEONORY CZAPSKIEJ, Paryż, 4 lutego 1870

Atg MNKr 646/1 k. 1–2, wym.: 15,2 × 10 cm, papier biały z brzegiem w ząbki, atrament granatowy. Pdr Matylda Osterwina, *Miscellanea z okresu romantyzmu*, s. 165–167 (7 stycznia 1870). Wydania następne: PWSz IX nr 737 (4 lutego 1870). Norwid pomylił nazwę miesiąca: zamiast luty dał styczeń. Piątek 4-go był w lutym 1870. Treść listu wskazuje także, iż było to na krotko przed odczytem Norwida.

405. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, 5 lutego 1870

Atg BJ 9206 k. 189–190, wym.: 15,4 × 10,2 cm, papier biały z brzegiem w ząbki, atrament czarny, k. 189 verso – 190 recto: niezapisane, k. 190 verso: „Mr Mr J. B. Zaleski etc. au Batignolles, 18, rue des Moines, Paris”. Pdr Krech t. II s. 239 (bez greki). Wydania następne: WP IX nr 579 (5 lutego 1870); PWsz IX nr 738 (jw.). Przed poniedziałkowym odczytem Norwida 7 lutego sobota wypadła 5 lutego.

406. DO ELEONORY CZAPSKIEJ, Paryż, po 7 lutego 1870

Atg MNKr 646/4 k. 1, wym.: 13,6 × 10,2 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, verso: niezapisana. Pdr Matylda Osterwina, *Miscellanea z okresu romantyzmu*, s. 168 (wnet po 7 lutego). Wydania następne: PWyb1V nr 236 (jw.); PWsz IX nr 739 (jw.); PWyb2–3 V nr 229 (jw.). Datowanie wynika – jak w listach poprzednich – z daty odczytu Norwida (czytał on w salonie Eleonory Czapskiej fragmenty przekładu *Odysei*).

407. DO JÓZEFA RUSTEJKI, Paryż, 11 lub 18 lutego 1870

Atg BKorn 7448 k. 62–63, wym.: 20,5 × 13,4 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, k. 63 verso: niezapisana. Pdr Zofia Ciechanowska – „Silva Rerum” 1927, nr 11/12, s. 186–187. Wydania następne: WP IX nr 578 (4 lutego); PWsz IX nr 740 (11 lub 18 lutego). Datowanie jak u Gomulickiego, gdyż Rustejko pełni tu rolę pośrednika zamawiającego dla Jana Kantego Działyńskiego przekład *Iliady* u Norwida, co mogło nastąpić dopiero po odczycie 7 lutego u Czapskiej.

408. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 13 lutego 1870

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 179–182, wym.: 17 × 11 cm, papier kremowy prążkowany z brzegiem w ząbki, atrament czarny, s. 180–181: niezapisane, s. 182: „Monsieur Mr Bronislas Zaleski, 6 Quai d’Orleans, Paris”; st. poczt.: „Paris St Lazare, 14 fevr. 70”. Pdr WP IX nr 580 (st. poczt. 14 II 70). Wydania następne: PWsz IX nr 741 (13 lutego). Na końcu tekstu zapiska notatka: „Niedziela”: niedziela wówczas wypadła 13 lutego, jak zauważył Gomulicki.

409. DO ELEONORY CZAPSKIEJ, Paryż, 23 lutego 1870

Atg MNKr 645/6 k. 1–2, wym.: 20,7 × 13,5 cm, papier seledynowy, atrament czarny, k. 2 verso: niezapisana, na k. 1 recto: w lewej górnej ćwiartce rysunek piórkiem przedstawiający Homera z lirą przy złamanej kolumnie. Pdr Matylda Osterwina, *Miscellanea z okresu*

romantyzmu, s. 168–169 (podobizna k. 1 recto, 23 luty). Wydania następne: PWsz IX nr 742 (23 luty). Imieniny Czapskiej były 21 lutego w poniedziałek (Eleonory), Norwid pisał po imieninach w środę, czyli 23-go.

410. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, marzec – kwiecień 1870

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 299–302, wym.: 13,5 × 10,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny. List pisany na wolnych miejscach listu B. Zaleskiego do Norwida. Pdr WP IX nr 650 (po 5 lipca 1872). Wydania następne: PWsz IX nr 743 (1870); PWyb2–3 V nr 230 (jw.). W liście mowa o przesyłce rękopisu do Rustejki, zapowiedzianej w liście z lutego 1870 (756), mowa także o rezygnacji Norwida z dalszego tłumaczenia *Odysei*, nie może zatem być to list z 1872, lecz list późniejszy od listu do Czapskiej z 23 lutego 1870, z marca lub kwietnia.

411. DO WŁADYSŁAWA CZARTORYSKIEGO, Paryż, połowa kwietnia 1870

Atg BCzart 6920 (Ew. XVII–3173) k. 1–2, wym.: 21 × 13,5 cm, papier niebieski, atrament czarny. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1936 nr 169. Wydania następne: WP IX nr 582; PWsz IX nr 744 (połowa kwietnia). Bliższe określenie daty przyjęto tu za Gomulickim, gdyż jest to list nieco wcześniejszy od listu do Czartoryskiego z 30 kwietnia.

412. DO WŁADYSŁAWA CZARTORYSKIEGO, Paryż, 30 kwietnia 1870

Atg BCzart 6920 (Ew. XVII–3173) k. 1–2, wym.: 21 × 13 cm, papier biały, atrament czarny, k. 2 verso: niezapisana. Pdr WP IX nr 583. Wydanie następne: PWsz IX nr 745.

413. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 5 maja 1870

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 465–468, wym.: 10 × 6,4 cm, papier biały grubszy, atrament czarny, s. 468: niezapisana. Pdr WP IX nr 734 (18 stycznia 1877). Wydania następne: PWsz IX nr 747 (5 maja 1870). List wiąże się z listem do Czartoryskiego z 30 kwietnia 1870, podając wiadomość o przyjęciach u księcia w czwartki. Najbliższym czwartkiem był 5 maja 1870.

414. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 11 maja 1870

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 187–190, wym.: 20,8 × 13 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, s. 190: „Monsieur Mr Bronislas Zaleski, N. 6, Quai d’Orleans,

Paris”; st. poczt.: „Paris St. Lazare, 11 mai 70’. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1936 nr 353 (11 maja 1870). Wydania następne: WP IX nr 585 (14 maja 1870 – pomyłka w dacie dziennej); PWsz IX nr 748 (11 maja 1870).

415. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, wnet po 12 maja 1870

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 191–194, wym.: 21 × 13,5 cm, papier biały prążkowany, s. 195–196, 4 × 11,6 cm, papier niebieski, atrament czarny, tylko dopisek na s. 196 ołówkiem. W lewym górnym rogu s. 191 nadruk czerwony z inicjałem „C”. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1936 nr 353 (po 11 maja). Wydania następne: WP IX nr 586 (po 11 maja); PWsz IX nr 749 (po 12 maja). List pisany po czwartkowej wizycie u Czartoryskiego, po 12 maja.

416. DO AGATONA GILLERA, Paryż, maj 1870

Atg BOss 12427, w ofiarowanym egzemplarzu Norwida *O sztuce (dla Polaków)* k. przedtytułowa, wym.: 18,3 × 10,3 cm, papier biały pożółkły, atrament czarny, recto: nadruk „*O sztuce* Cyprian Norwid”, u góry niebieską kredką „Agatonowi Gillerowi C. N.”, u dołu odbito fioletowym tuszem „Bohdan Mączewski”, verso: tekst listu. Pdr Przemysław Mączewski – PamLit 1908 s. 191. Wydania następne: WP IX nr 587; PWsz nr 752.

417. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, maj – czerwiec 1870

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 183–186, wym.: 12,5 × 8,5 cm, papier biały, atrament czarny, s. 184–186: niezapisane. Pdr WP IX nr 591 (między 14 lutego i kwietniem 1870). Wydania następne: PWsz IX nr 746 (wiosna), XI s. 627 (maj – czerwiec 1870). Data według korekty Gomulickiego, który także podaje historię tego obrazka pt. *Kościół na Litwie*, przytaczając list Antoniego Zaleskiego do Bronisława Zaleskiego z 14 marca 1871 (PWsz IX s. 647).

418. DO ADAMA POTOCKIEGO, Paryż, 16 lipca 1870

Atg ArchKr Archiwum Potockich 450 (D 24), k. 1–2, wym.: 21 × 13,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, koperta biała, 7 × 11 cm, atrament czarny: „Comte Adam Potocki, membre du parlement de l’Empire d’Autriche etc. a Cracovie (ostatni wyraz skreślony i dopisane inną ręką Krzeszowice) en Gallicie Autrichienne”; st. poczt.: 1) „Paris,

St Lazare, 16 juil. 70”, 2) „payer insuffisamment”. Pdr WP IX nr 588. Wydania następne: PWsz IX nr 753.

419. DO ADAMA POTOCKIEGO, Paryż, ok. 23 sierpnia 1870

Atg ArchKr Archiwum Potockich 450 (D 24) k. 1–2, wym.: 21 × 13,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny (wiersz *Jeszcze Francja nie zginęła*), ołówek (dopisek), k. 1 verso – 2 recto: niezapisane. Wiersz ma datę: „1870, aout, Paris”. Wiersz i dopisek prawdopodobnie napisane po klęsce Francji w wojnie z Prusami pod Gravelotte i Saint Privat 18 sierpnia 1870, ok. 23 sierpnia 1870.

420. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 19 września 1870

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 175–178, wym.: 14,3 × 9 cm, papier biały, atrament fioletowy, s. 178: „Monsieur B. Zaleski, N. 6 Quai d’Orleans, Paris”; st. poczt.: „Paris, R. St Lazare, 19 sept. 70”. Pdr WP IX nr 594. Wydania następne: PWsz IX nr 758.

421. DO WŁADYSŁAWA CZARTORYSKIEGO, Paryż, 20 września 1870

Atg BCzart 6920 (Ew. XVII–3173) k. 1–4, wym.: 21 × 13,5 cm, papier niebieski prążkowany, atrament czarny, podkreślenia niebieską kredką, k. 1 verso – 2: niezapisane, k. 1 recto: nad tekstem obcą ręką „Norwid Cypr.” Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1936 nr 162. Wydania następne: WP IX nr 595; PWsz IX nr 759.

422. DO LUDWIKA MIEROSŁAWSKIEGO, Paryż, st. poczt. 22 września 1870

Atg BN 6583 k. 5–6, wym.: 14,7 × 9 cm, papier biały, atrament czarny, k. 5 verso – 6 recto: pismo przez dwie strony, k. 6 verso: „Monsieur Mr le General Louis Mierosławski, 23 rue St Etienne du Mont pres Pantheon, Paris”; st. poczt.: 1) „Paris, R. St Lazare, 22 sept. 70”, 2) „Paris, R. Cardinal Lergines, 23 sept. 70”; notatka listonosza: „Parti Vavin 36”. Pdr Stanisław Pigoń – „GłosNarodu” 1935 nr 1. Wydania następne: WP IX nr 597 (st. poczt. 23 IX 70) – pomyłka w dacie dziennej; PWsz IX nr 761 (jw.); PWyb2–3 V nr 232 (jw.).

423. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 25 września 1870

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 197–200, wym.: 14,7 × 9,3 cm, papier biały, atrament czarny, podkreślenia atramentem i niebieską kredką, s. 200: „Monsieur B. Zaleski, N. Quai

d'Orleans, Paris"; st. poczt.: „Paris, 25 sept. 70". Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937 nr 17. Wydania następne: WP IX nr 599; PWsz IX nr 762.

424. DO JÓZEFA KWIATKOWSKIEGO, Paryż, 25 września 1870

Atg BN 9539 k. 1–2, wym.: 14,7 × 9 cm, papier biały, atrament czarny, k. 1 verso – 2 recto:niezapisane, k. 2 verso: „Monsieur Mr Kwiatkowski, 26 rue Cadet, Paris"; st. poczt.: „Paris, 25[?], 28[?] sept. 70"; pieczęć owalna czerwonym tuszem „Biblioteka Narodowa, Zbiory Batignolskie". Pdr. WP IX nr 598. Wydania następne: PWsz IX nr 763.

425. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, listopad 1870

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 201–204, wym.: 13,3 × 10,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937 nr 17. Wydania następne: WP IX nr 600; PWyb1V nr 240; PWsz IX nr 764; PWyb2–3 V nr 233.

426. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 2 stycznia 1871

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 205–208, wym.: 13,3 × 10,6 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, s. 208: niezapisana. Pdr WP IX nr 601. Wydania następne: PWsz IX nr 765.

427. DO KAROLA RUPRECHTA, Paryż, ok. 2 stycznia 1871

Atg BN IV. 6291 k. 210–211, wym.: 18,5 × 12 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny. Pdr WP IX nr 602 (po 2 stycznia 1871). Wydania następne: PWsz IX nr 766 (ok. 2 stycznia 1871). List jest adresowany także do B. Zaleskiego i S. Gałęzowskiego. Głównym tematem listu jest niezrealizowany zamiar wygłoszenia odczytu o filozofii historii polskiej. O tym Norwid pisał już w liście z 2 stycznia do Zaleskiego. Teraz powiadamia o zamiarze wygłoszenia odczytu na rzecz Szkoły Polskiej na Batignolles, z którą byli związani: Ruprecht jako dyrektor biblioteki szkolnej i Gałęzowski jako przewodniczący Rady Opiekuńczej. Jak poprzedni wydawcy jako adresata podają Karola Ruprechta. Treść listu wskazuje, że mógł być pisany w tym samym czasie, co list Józefa Bohdana Zaleskiego z 2 stycznia 1871 (zob. wyżej). Datę przyjęto tu za Gomulickim.

428. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, ok. 3 stycznia 1871

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 215–218, wym.: 13,3 × 10,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, s. 216–218: niezapisane. Pdr WP IX nr 621 (z września 1871). Wydania następne: PWSz IX nr 767 (ok. 3 stycznia 1871). Datowanie jak u Gomulickiego.

429. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, po 3 stycznia 1871

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 219–222, wym.: 13,3 × 10,5 cm, papier biały, atrament czarny, s. 222: niezapisana. Pdr WP IX nr 622 (z września 1871). Wydania następne: PWSz IX nr 768 (styczeń 1871). List ten jest późniejszy od listu poprzedniego, stąd jego data: po 3 stycznia 1871.

430. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, 31 stycznia 1871

Atg BN 8301 k. 100–101, wym.: 20,2 × 13,5 cm, papier kremowy prążkowany, atrament czarny, k. 101 verso: „Madame la Comtesse Jeanne Kuczyńska, rue Krakowskie Przedmieście palais du C-te Uruski a Varsovie (Pologne – Empire de Russie)”; st. poczt.: 1) „Paris – Les Batignolles, 1 fevr. 71”, 2) „Warszawa, 1 fevr. (stara data)”; dopisek: „(Littre deposee – conformement a la Convention)”. Pdr DoPani 154–155 (podobizna atg). Wydania następne: PWyb1V nr 241; PWSz IX nr 770; PWyb2–3 V nr 234.

431. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, luty 1871

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 461–464, wym.: 18,2 × 12 cm, papier biały grubszy, atrament czarny: od początku do podpisu „C. N”, niebieska kredka: od „On nie wie” do końca, s. 464: niezapisana. Pdr WP IX nr 732 (styczeń 1877). Wydania następne: PWSz IX nr 771 (luty 1871). Datowanie jak u Gomulickiego, gdyż Antoni Zaleski pisał do Bronisława Zaleskiego z Krakowa 14 marca 1871 o sprzedaży obrazka Norwida *Kościół na Litwie* (zob. komentarz Gomulickiego do tego listu PWSz IX s. 647), zatem Norwid do B. Zaleskiego pisał wcześniej – zapewne w lutym 1871.

432. DO ZYGMUNTA GAWARECKIEGO, Paryż, 15 kwietnia 1871

Atg BN 9539 k. 5–6, wym.: 20,7 × 13 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, k. 5 recto: nad tekstem w lewym górnym rogu wytłoczony niebieski inicjał „N”, k. 5 verso – 6: niezapisane. Na k. 6 verso: późniejsza notatka „w papierach Ruprechta”. Pdr. WP IX nr 609. Wydania następne: PWSz IX nr 775. Los rękopisu oraz fot. atg zob.: P. Chlebowski. *Odzyskane autografy Norwidowskie Biblioteki Narodowej w Warszawie*. SN XI: 1993 s. 119–122.

433. DO ALEKSANDRA JEŁOWICKIEGO, Paryż, początek czerwca 1871

Atg jest własnością Teodora F. Domaradzkiego w Montrealu. Pdr Teodor F. Domaradzki – „Etudes Slaves et Est-Europeennes” v. XV 1971 s. 96–97. Wydania następne: PWSz IX nr 777 (początek czerwca 1871); PWyb2–3 V nr 237 (jw.). Z treści listu następnego wynika, że list ten jest przesłany przez Marię Bolewską, ma więc datę jak pisany do niej, zgodną z datowaniem przyjętym przez Gomulickiego.

434. DO JANUSKIEGO? Paryż, 26 czerwca 1871

Atg może się znajdować w Archiwum Potockich w zbiorach Państwowego Archiwum m. Krakowa i woj. Krakowskiego na Wawelu. Pdr. WP IX nr 614 (bez adresata). Wydania następne: PWSz IX nr 780 (do N. N.). Adresatem może jest Januski, który we wrześniu 1869 przewoził Norwidowi pieniądze od Potockiego.

435. DO LUBOMIRA GADONA, Paryż, sam koniec czerwca 1871

Atg BCzart 6920 (Ew. XVII–3173) k. 1–2, wym.: 20,8 × 13,4 cm, papier biały cienki, atrament czarny, k. 1 recto: w gornym prawym rogu notatka może ręką Gadona „o 1/2 do 2-giej w niedz.”, k. 1 verso: niezapisana. Pdr WP IX nr 733 (14 stycznia 1877, notatkę obcą ręką wziął za notkę Norwida). Wydania następne: PWSz IX nr 781 (sam koniec czerwca 1871). List Norwida z 2 lipca 1871 mówi, że Gadon mu odpowiedział, więc ten list był pisany w końcu czerwca.

436. DO WŁADYSŁAWA CZARTORYSKIEGO, Paryż, 2 lipca 1871

Atg znajdował się w BCzart przed 1971, gdyż korzystał z niego Gomulicki. Pdr Stanisław Pigoń – MyślNar 1938 nr 47 (2 lipca 1871). Wydania następne: Stanisław Pigoń – Sprawozdanie Polskiej Akademii Nauk t. LI 1951 nr 9 s. 792 (jako ineditum); PWSz IX nr 782.

437. DO HIPOLITA BŁOTNICKIEGO, Paryż, 20 lipca 1871

Atg BCzart 6920 (Ew. XVII–3173) k. 1–2, wym.: 13,7 × 10,2 cm, papier biały prążkowany z zielonym brzegiem, atrament czarny, k. 2 verso: niezapisana. Pdr WP IX nr 719 (1876 – mylnie odczytany rok). Wydanie następne: PWSz IX nr 783.

438. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, początek sierpnia 1871

Atg BJ 9206 k. 196–197, wym.: 13,5 × 10 cm, papier biały prążkowany z zielonym brzegiem, ołówek, k. 197 verso: niezapisana. Pdr Krech t. II s. 249–250. Wydania następne: WP IX nr 618 (po 19 września 1871); PWsz IX nr 784 (początek sierpnia 1871). W liście z 26 czerwca 1871 Norwid wyrażał zamiar przysłania Adamowi Potockiemu paczki, która prawdopodobnie miała zawierać ilustracje do pieśni *Bogarodzica* [*Bogurodzica*]. Z tego listu wynika, że do zamierzonej wysyłki nie doszło.

439. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, sierpień? 1871

Atg BJ 9206 k. 198–199, wym.: 21,3 × 13,5 cm, papier biały prążkowany cienki, atrament czarny, do k. 199 recto doklejony wewnętrzny trójkącik koperty. Pdr Krech t. II s. 251–254 (bez dopisku z koperty). Wydania następne: WP IX nr 619 (przed 22 wrześniem); PWsz IX nr 785 (sierpień?). Datowanie jak u Gomulickiego.

440. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, przed 15 września 1871

Atg BJ 9206 k. 191, wym.: 15,7 × 10,5 cm, papier biały, atrament czarny. Pdr WP IX nr 615 (przed 15 września). Wydanie następne: PWsz IX nr 786 (przed 15 września).

441. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, przed 15 września 1871

Atg BJ 9206 k. 18–19, wym.: 15,6 × 10,4 cm, papier biały grubszy, k. 18 verso – 19 recto: Sonet do *Marcelego Guyskiego* z datą 1871, atrament czarny, k. 19 verso: dopisek epistolarny, ołówek. Pdr Cyprian Norwid, *Wiersze. Dodatek krytyczny* opr. J. W. Gomulicki, t. II, Warszawa 1966 s. 916. Wydania następne: PWsz IX nr 787 (przed 15 września). Datowanie za Gomulickim.

442. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, 15 września 1871

Atg BJ 9206 k. 192–193, wym.: 13,5 × 10,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny. Na gornym marginesie k. 192 recto obcą ręką: „15 7-b 1871”. Pdr Krech, t II s. 257–258. Wydania następne: WP IX nr 616; PWsz IX nr 788; PWyb2–3 V nr 238.

443. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 19 września 1871

Atg BJ 9206 k. 194–195, wym.: 13,5 × 10 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, k. 194 recto: w gornym prawym rogu obcą ręką: „19 7-b 1871”, k. 195 verso: „Monsieur J. B.

Zaleski, 38 rue St Sulpice ev.”; st. poczt.: „Paris, 19 sept. 71”. Pdr Krech t. II s. 255–256. Wydania następne: WP IX nr 617; PWsz IX nr 789.

444. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 22 września 1871

Atg BJ 9206 k. 200–201, wym.: 20,4 × 12,8 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, k. 200 recto na gornym marginesie obcą ręką: „22 7-b 1871”; k. 201 verso: „Monsieur J. B. Zaleski, 38 rue St Sulpice, Paris”; st. poczt.: 1) „Paris, R. St Lazare, 22 sept. 71”, 2) „25”. Pdr Krech t. II s. 259–260. Wydania następne: WP IX nr 620; PWsz IX nr 790.

445. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, wrzesień – październik? 1871

Atg BJ 9206 k. 204, wym.: 21 × 13,3 cm, papier kremowy prążkowany, atrament czarny, recto na gornym marginesie obcą ręką: „[1872]”, verso: niezapisane. Pdr Krech t. II s. 263. Wydania następne: WP IX nr 627 (styczeń 1872); PWsz IX nr 791 (wrzesień – październik? 1871). Datowanie przyjęto tu za Gomulickim.

446. DO JADWIGI ŁUSZCZEWSKIEJ, Paryż, październik 1871

Atg BN 7112 (dawna Bibl. Krasieńskich) k. 46–47, wym.: 20,5 × 13 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. 46 recto w lewym gornym rogu nadruk czerwony z inicjałem: „N”. Pdr Jan Muszkowski – PamLit 1934 z. 1/2 s. 205–206. Wydania następne: PWyb1V nr 245; PWsz IX nr 792; PWyb2–3 V nr 239.

447. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, grudzień 1871

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 209–212, 13 × 10,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; s. 209 w prawym gornym rogu obcą ręką: „[1871]”. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937 nr 17 (może 1871 lub 1872). Wydania następne: WP IX nr 610 (koniec kwietnia); PWsz IX nr 793 (grudzień 1871). Zaleski wyjechał z Paryża w lutym 1871, a wrócił pod koniec listopada. Norwid mógł go informować o swej działalności za rządu Komuny dopiero po jego powrocie. Datację przyjęto tu za Gomulickim.

448. DO WŁADYSŁAWA CZARTORYSKIEGO, Paryż, grudzień 1871

Atg znajdował się w BCzart przed 1971, gdyż korzystał z niego Gomulicki wydając listy w *Pismach wszystkich* Norwida. Pdr Stanisław Pigoń – MyślNar 1938 nr 47. Wydania następne:

Stanisław Pigoń *Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności* 1951 nr 9 s. 753–754 (jako ineditum); PWSz IX nr 794.

449. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, grudzień 1871 lub styczeń 1872

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 213–214, 20,8 × 13,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; s. 213 nad tekstem narysowany prostokąt 11 × 7,3 cm. Pdr WP IX nr 607 (marzec – kwiecień). Wydania następne: PWSz IX nr 795 (grudzień 1871 – styczeń 1872). W liście jest tylko rok 1871. List mieści ogłoszenie w sprawie wykonywanych przez Norwida akwafort, na które starał się znaleźć nabywców za pośrednictwem Zaleskiego. Przypuszczalnie list został napisany w końcu grudnia.

450. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, początek stycznia 1872

Atg BJ 9206, k. 202–203, 20,8 × 13 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, k. 203 verso: niezapisana. Pdr Krech, t. II, s. 261–262. Wydanie następne: WP IX, nr 626; PWSz IX nr 796 (ok. 1 stycznia). Wzmianka o Nowym Roku wskazuje, że list pisany na początku stycznia 1872.

451. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 11 stycznia 1872

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 229–232, 31,2 × 16,2 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; s. 232 u dołu cztery narysowane trojkąty z napisami oraz adres: „Monsieur Bronislas de Zaleski, 6 Quai d’Orleans, Paris”; st. poczt.: „Paris R. St Lazare, 11 janv. 72”. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937 nr 7. Wydania następne: WP IX nr 629; PWSz IX nr 797.

452. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, luty 1872

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 223–226, 21,3 × 16,2 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; s. 226: „Monsieur Br. Zaleski, Quai d’Orleans, N. 6, Paris”. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937 nr 45 (luty). Wydania następne: WP IX nr 624 (styczeń); PWSz IX nr 800 (luty). Do tego listu Norwid dołączył list do W. Czartoryskiego z datą: luty 1872, stąd można wnioskować, że powstały one w jednym czasie.

453. DO WŁADYSŁAWA CZARTORYSKIEGO, Paryż, luty 1872

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) k. 1, 32,5 × 22 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; verso: niezapisana. Pdr WP IX nr 630. Wydania następne: PWSz IX nr 801.

454. DO KAROLA FELIKSA HIACYNTA DE CHARENCEY, Paryż, 15 kwietnia 1872

Atg BN 6291 k. 176–177, 21 × 13 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; k. 176 verso – 177: niezapisane. Pdr WP IX nr 635. Wydania następne: PWSz IX nr 802.

455. DO TOWARZYSTWA HISTORYCZNO-LITERACKIEGO, Paryż, koniec kwietnia 1872

Atg Niewodniczański k. 1–2, 32,4 × 21,5 cm, papier biały prążkowany pozołkły, atrament czarny, k. 2 verso: niezapisana. Do tej pory była znana tylko kopia tego listu, sporządzona przez Norwida. Napis nad tekstem kopii mówi, że Norwid przekazał ją Bronisławowi Zaleskiemu, który był sekretarzem Towarzystwa Historyczno-Literackiego. Przesmycki umieścił ją wśród listów pod nr 636, podając jako adresata Bronisława Zaleskiego. Potem kopia zaginęła. Gomulicki wziął ją od Przesmyckiego, lecz uznał za pismo publicystyczne i pod nadanym tytułem *Protest przeciwko artykulowi* Agatona Gillera wydał w: PWSz VII, 174–175. List i jego kopia mają identyczne datowania: avril 1872. Następny list Norwida do Zaleskiego z prośbą, by zawiadomił Gillera o liście do Towarzystwa, ma st. poczt.: „1 maja 1872”.

456. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 1 maja 1872

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 249–252, 20,5 × 13 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; s. 250–251: niezapisane; s. 252: „Monsieur Monsieur Bronislas Zaleski, Quai d’Orleans N. 6, Paris”; st. poczt.: „Paris R. St Lazare, 1 mai 72”, znaczek pocztowy. Pdr WP IX nr 637. Wydania następne: PWSz IX nr 803.

457. DO PIOTRA ŁAWROWA, Paryż, po 1 maja 1872

Atg Moskwa, Państwowe Archiwum Federacji Rosyjskiej (dawne: Centralne Państwowe Archiwum Rewolucji Październikowej) zespół 1762, papiery Piotra Ławrowicza Ławrowa nr 4/334 k. 1, 21 × 13,2 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; verso: niezapisane. Pdr Jerzy W. Borejsza – „Slavia Orientalis” 1969 nr 1 (1870–1872). Wydania następne: PWSz IX nr 804 (1872). Datowanie podano tu za Gomulickim.

458. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, pierwsza połowa maja 1872

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 237–240, 20,8 × 13,5 cm, papier kremowy prążkowany, atrament czarny; s. 239–240: niezapisane. Pdr WP IX nr 632. Wydania następne: PWSz IX nr 805 (pierwsza połowa maja 1872). Norwid od kwietnia 1872 mieszkał przy Boulevard de la Chapelle, stąd ustalono datę listu na pierwszą połowę maja.

459. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, pierwsza połowa maja 1872

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 241–244, wym.: 9,8 × 6 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; s. 242–244: niezapisane. Pdr WP IX nr 633 (przed 15 kwietnia 1872). Wydania następne: PWSz IX nr 806 (pierwsza połowa maja 1872). Data – jak w liście poprzednim do Zaleskiego (zgodnie z datą przyjętą w PWSz).

460. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, maj 1872

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 245–248, wym.: 20,8 × 13,5 cm, papier kremowy prążkowany, atrament czarny; s. 248: niezapisana; strony 246 i 247 u dołu tekstu mazy. Pdr WP IX nr 634 (przed 15 kwietnia). Wydania następne: PWSz IX nr 807 (maj). Datowanie za Gomulickim.

461. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 3 czerwca 1872

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 265–268, wym.: 16 × 10,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; s. 266–268: niezapisane. Pdr WP IX nr 641. Wydanie następne: PWSz IX nr 808.

462. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 12 czerwca 1872

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 269–272, wym.: 20,5 × 13 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; s. 270–271 w dolnej części: rysunek drogi Sekwaną od mieszkania Zaleskiego do Norwida, s. 272: „Monsieur Mr B. de Zaleski etc. 6 Quai d’Orleans, Paris”; st. poczt.: „Rue St Lazare, 12 juin 72”. Pdr WP IX nr 642. Wydanie następne: PWSz IX nr 809. 12 czerwca 1872 była środa, zatem tego dnia list był pisany i wysłany.

463. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, ok. 1 lipca 1872

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 227–228, wym.: 6,8 × 11 cm, papier biały, atrament czarny. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar nr 80 (początek lipca 1872). Wydania następne: WP IX nr 625 (styczeń 1872); PWsz IX nr 810 (ok. 1 lipca 1872). Datowanie przyjęto tu za Pigoń i Gomulickim: w liście z 5 lipca tego roku jest wzmianka o wspomnianym w niniejszym liście Norwidowskiemu zbiorze prac plastycznych – *Albumie Orbis* (rysunków wykonanych własnoręcznie, rycin, ilustracji obcych oraz własnych notatek).

464. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 5 lipca 1872

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 277–280, wym.: 16 × 11 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; s. 278–279: niezapisane; s. 280: „Monsieur Bronislas de Zaleski, N. 6 Quai d’Orleans, Paris”, st. poczt.: „Paris La Chapelle St Denis, 5 juil. 72”. 5 lipca 1872 był piątek, zatem był to dzień pisania listu. Pdr WP IX nr 644. Wydanie następne: PWsz IX nr 811.

465. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 5 lipca 1872

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 281–284, wym.: 16,2 × 11 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką; s. 284: „Monsieur Mr de Zaleski, 6 Quai d’Orleans, Paris”, st. poczt.: „Paris R. d’Enghien, 5 juil. 72, 25”. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937 nr 80. Wydania następne: WP IX nr 645; PWsz IX nr 812. Przesmycki i Gomulicki datują ten list datą st. pocztowego, tymczasem na początku listu Norwid donosi „Pisałem dziś [...] dlatego daruj, że dołączę teraz”, co świadczy, że pisze tego samego dnia co list poprzedni. Dlatego też uznano 5 lipca za datę listu.

466. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, lipiec? 1872

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 284–286, wym.: 10,8 × 6,8 cm, papier biały gruby, atrament czarny. Pdr WP IX nr 646 (lipiec). Wydania następne: PWsz IX nr 813 (lipiec?). Przesmycki zaczął tekst od „Chciałem”, Gomulicki od „Pod fotografem”.

467. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, ok. 19 lipca 1872

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 287–290, wym.: 13,4 × 9,4 cm, papier biały prążkowany, ołówek; s. 290: niezapisana. Pdr WP IX nr 647 (lipiec 1872). Wydania następne: PWsz IX nr 814 (ok. 19 lipca). Prawdopodobnie chodzi o niedzielę 21 lipca 1872 (zob. list

następny do Zaleskiego), kiedy Norwid był na Mszy św. w kościele św. Ludwika, położonym na wyspie św. Ludwika w Paryżu. Kościół ten był blisko Biblioteki Polskiej, przy której mieszkał Zaleski.

468. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 21? lipca 1872

BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 303–306, wym.: 20,5 × 10,5 cm, papier biały, atrament czarny; s. 306: niezapisana. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937 nr 45 (z czerwca). Wydania następne: WP IX nr 651 (z lipca); PWSz IX nr 815 (21? lipca).

469. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 25 lipca 1872

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 273–276, wym.: 21 × 13,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny; s. 276: niezapisana. Pdr WP IX nr 643 (przed 5 lipca 1872). Wydanie następne: PWSz IX nr 816 (25 lipca 1872). Data listu wynika z podanej wiadomości, że 1 sierpnia generałowa Zamoyska wyjeżdża z Paryża, a pojutrze miała być sobota, zatem list pisany w czwartek; ostatni czwartek przed 1 sierpnia 1872 wypadł 25 lipca.

470. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 1 sierpnia 1872

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173) s. 307–310, wym.: 21,3 × 16,2 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny. Pdr WP IX nr 652. Wydania następne: PWyb1V nr 248; PWSz IX nr 817; PWyb2–3 V nr 242.

471. DO JULII PUSŁOWSKIEJ, Paryż, wrzesień 1872

Atg BJ Archiwum Pusłowskich przyb. 547/99, k. 1–2, 20,4 × 13,2 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny. Pdr Zofia Dambek, Elżbieta Lijewska – SNor 17–18 1999–2000 s. 117–118, 126–129 (podobizna atg).

472. DO WŁADYSŁAWA CZARTORYSKIEGO, Paryż, 8 października 1872

Atg BCzart 6920 (Ew. XVII–3173) k. 1–2, wym.: 23 × 18,2 cm, papier biały, atrament czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką. Pdr Stanisław Pigoń – „Tydzień”, dodatek do GłNar 1936 nr 169. Wydania następne: WP IX nr 654; PWSz IX nr 819.

473. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, 1 listopada 1872

Atg BJ 9206 k. 205–206, wym.: 20,8 × 12,5 cm, papier biały prążkowany, atrament czarny, k. 206 verso: niezapisana. Pdr Krech t. II s. 270–272. Wydania następne: WP IX nr 655; PWSz IX nr 820.

474. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 19 listopada 1872

Atg BJ 9206 k. 207–208, wym.: 27 × 21 cm, papier kremowy prążkowany, atrament czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką; k. 208 verso: „Monsieur Zaleski (secretaire) pour Mr Bohdan Zaleski, membre de la Societe Historique, Quai d’Orleans N. 6 Paris”, st. poczt.: 1) „Paris Rue d’Enghien, 19 nov. 72”, 2) „25”. Pdr. Krech t. II s. 280–283. Wydania następne: WP IX nr 657; PWyb1V nr 249; PWSz IX nr 823; PWyb2–3 V nr 243. Przesmycki uważa, że data nad tekstem listu jest Norwida, Gomulicki, że „19 9-b 1872” – to zapis obcej ręki (co należy uznać za słuszne spostrzeżenie).

475. DO PIOTRA ŁAWROWA, Paryż, początek marca 1873

Atg Moskwa, Państwowe Archiwum Federacji Rosyjskiej (dawne: Centralne Państwowe Archiwum Rewolucji Październikowej), zespół 1762, papiery Piotra Ławrowicza Ławrowa, nr 4/334, k. 2, wym. 20,8 × 13,1 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny. Pdr Jerzy W. Borejsza, „Kierunki” 1968, nr 26 (tylko przekład polski, może sierpień); Jerzy W. Borejsza, „Slavia Orientalis” 1969, nr 1, s. 7–12 (oryginał, przekład, podobizna oryginału, data jw.). Wydania następne: PWSz X, nr 825 (początek marca); PWyb1V, nr 224 (przekład polski, data jw.). List ma charakter pożegnalny, Ławrow wyjechał z Paryża na początku marca 1873, stąd datowanie przyjęte tu za Gomulickim.

476. DO JOANNY KUCZYŃSKIEJ, Paryż, przed 13 kwietnia 1873

Atg BN 6291, k. 173–174, wym. 21 × 13,4 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 174 verso: „Madame la Marechalle de Kuczyńska etc. a Varsovie – faubourgh de Cracovie, palais des Comtes Uruski, en Pologne, a Korczew par Siedlce”. Pdr WP IX, nr 671 (grudzień – Boże Narodzenie). Wydania następne: PWSz X, nr 827 (I połowa kwietnia). Bliższe datowanie podano tu za Gomulickim, który je łączy z Wielkanocą. W 1873 r. Wielkanoc przypadała 13 kwietnia.

477. DO WANDY I OLIMPII WAGNER, Paryż, 10 października 1873

Atg BN 6291, k. 50a, koperta biała, wym.: 9,8 × 12,5 cm, atr. czarny, recto: „Mademoiselle Mademoiselle Wanda et Olympia Wagner etc.”, verso: tekst. Pdr Barbara Kocowna, *Miscellanea z okresu romantyzmu*, s. 335–336. Wydania następne: PWSz X, nr 829 (10 października 1873). Wewnątrz koperty z dopiskiem Norwida znajdował się jego wiersz *Śród dzbanów ziemi*, będący odpowiedzią na wiersz *Panu Cyprianowi Norwidowi* od Wandy i Olimpii z datą 10 października 1873. Wagnerówny do wiersza dołączyły – jako prezent – dwie doniczki z kwiatami. Poeta dziękował za dar samego dnia: stąd przyjęta data listu.

478. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, koniec października 1873

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 329–332, wym. 21 × 13,6 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, s. 331–332: czyste. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 106. Wydania następne: WP IX, nr 668 (po 30 listopada); PWyb1V, nr 252 (listopad); PWSz X, nr 830 (koniec października); PWyb2–3 V, nr 247 (jw.). Datowanie przyjęto tu za Gomulickim.

479. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, ok. 1 listopada 1873

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 333–336, wym. 17,3 × 10,8 cm, pap. biały, atr. czarny. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 106. Wydania następne: WP IX, nr 669 (po 30 listopada); PWSz X, nr 831. Datowanie za Gomulickim.

480. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 2 listopada 1873

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 425–428, wym. 21 × 13,5 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, s. 428: czysta. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 195 (1875). Wydania następne: WP IX, nr 707 (1875); PWSz X, nr 832 (1873). Gomulicki odczytał ostatnią cyfrę roku jako „3”, co jest słuszne, gdyż list nawiązuje do poprzedniego.

481. DO WŁADYSŁAWA CICHORSKIEGO, Paryż, listopad 1873

Atg BN 6291, k. 208–209, wym. 20,8 × 13,5 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, podkreślenia ołówkiem i czerwoną kredką. Pdr „Bluszcz” 1915, nr jubileuszowy, s. 4 (adresat: Cichocki – mylnie). Wydania następne: WP IX, nr 665 (listopad); PWSz X, nr 833 (jw.). Datowanie jak u Przesmyckiego i Gomulickiego.

482. DO STEFANII CICHORSKIEJ, Paryż, st. poczt. 29 listopada 1873

Atg BN 6291, k. 206–207, wym. 20,8 × 13,5 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 206 verso – 207 recto: czyste, k. 207 verso: „Madame de Cichorska” skreślone obcą ręką i dopisane „Monsieur le General Jeziorański, aux Batignolles N-o 2, rue St Georges, Paris”, st. poczt. 1) Paris, Montmartre 7-e, 29 nov. 73, 2) Paris, les Batignolles 1-me, 30 nov. 73. Pdr WP IX, nr 666. Wydanie następne: PWSz X, nr 834.

483. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 30 listopada 1873

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 327–328, wym. 21 × 13,5 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, s. 328: czysta. Jest to fragment listu, pisany na jego stronie adresowej: „Monsieur Mr de Zaleski etc. N. 6 Quai d’Orleans, Paris”, st poczt. Paris, Les Batignolles 7-me, 30 nov. 73. Pdr WP IX, nr 667. Wydanie następne: PWSz X, nr 835. 30 listopada była niedziela, zatem list pisany i wysłany tego samego dnia.

484. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, listopad – grudzień 1873

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 313–314, wym. 20,5 × 15,5 cm, pap. kremowy, atr. czarny, s. 314: czysta. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 106 (listopad). Wydania następne: WP IX, nr 658 (początek 1873); PWSz X, nr 836 (listopad – grudzień). Datowanie przyjęto za Gomulickim.

485. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, początek stycznia 1874

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 343–346, wym. 21 × 13,5 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 116 (po liście z marca). Wydania następne: WP IX, nr 672 (początek stycznia, jako dodatek daje to, co u Gomulickiego pod nr 838); PWSz X, nr 837 (początek stycznia). Datowanie za Przesmyckim i Gomulickim.

486. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, styczeń 1874

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 311–312, wym. 21 × 12,8 cm, pap. biały, atr. czarny, s. 312: czysta. Pdr WP IX, nr 672 (jako dopisek do tego listu, początek stycznia). Wydania następne: PWSz X, nr 838 (osobna pozycja, styczeń). Treść listu nawiązuje do listu z początku stycznia 1874 i do listu B. Zaleskiego do Norwida z 5 stycznia 1874 (BN 6290, k. 245), brak jednak wystarczających dowodów, że to dopisek do listu poprzedniego. Datowanie jak u Gomulickiego: styczeń 1874.

487. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, po 10 stycznia 1874

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 347–350, wym. 16,3 × 10,2 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, s. 350: czysta. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 188 (po jesieni). Wydania następne: WP IX, nr 673 (po 10 stycznia); PWyb1V, nr 253 (jw.); PWSz X, nr 839 (jw.); PWyb2–3 V, nr 248 (jw.). Jest to odpowiedź na list Zaleskiego o projekcie medalu dla Matejki z 10 stycznia 1874 (BN 6290, k. 246).

488. DO JULII PUSŁOWSKIEJ, Paryż, 12 lutego 1874

Atg BJ, Archiwum Pusłowskich, przyb. 547/99, k. 4, wym. 16,3 × 10 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, koperta biała, wym. 7,3 × 11,3 cm, recto, atr. czarny: „Madame Mme la Comtesse Julie Pusłowska, nee S. A. Princesse Lubecka etc., etc., etc. a Varsovie, rue: Nowy Świat, dom Hrab. Pusłowskich (Pologne - Russie)”, st. poczt. 1) Paris, R. de Enghien, 15 fevr. 74, 2) Warszawa, 4 few. 1874 [stare datowanie]. Pdr Zofia Dambek, Elżbieta Lijewska, SNor 17- 18, 1999- 2000, s. 111- 139 (w tym s. 126–139: reprodukcje autografu).

489. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 23 lutego 1874

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 351–354, wym. 16,2 × 10,2 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, s. 354: „Monsieur Mr Bronislas de Zaleski etc. Quai d’Orleans N. 6, Paris”, st. poczt. Paris, R. D’Enghien, 23 fevr. 74, 2) 25. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 113 (mylna data 1873). Wydania następne: WP IX, nr 674 (mylny st. poczt.: 27 lutego 74); PWSz X, nr 840.

490. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 7 marca 1874

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 355–358, wym. 21 × 13,5 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 113. Wydania następne: WP IX, nr 675; PWSz X, nr 841.

491. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, przed 21 marca 1874

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 547–550, wym. 17,8 × 15,2 cm, pap. biały, atr. czarny do podpisu „C. Norwid”, potem ołówek, przy czym poprawione atramentem słowa: „zatraccielii”, „dlatego też nie odwlekam nic”, s. 548–550: czyste. Pdr WP IX, nr 772

(wrzesień 1878). Wydania następne: PWSz X, nr 842 (marzec? 1874). W liście mowa o rozprawie Norwida o *Boga-Rodzicy*, o której jest także w następnym liście z 21 marca 1874, stąd data: przed 21 marca 1874.

492. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 21 marca 1874

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 321–324, wym. 16,3 × 10,2 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, s. 322–324: czyste. Pdr WP IX, nr 662 (1873). Wydanie następne: PWSz X, nr 843 (1874). List dotyczy rozprawy o *Boga-Rodzicy*, więc musi być z 1874.

**493. DO KAROLA FELIKSA HIACYNTA DE CHARENCEY,
Paryż, około 1 kwietnia 1874**

Atg BN 6291, k. 177–178, wym. 16,3 × 10 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 177 verso – 178: czyste. Pdr. WP IX, nr 676 (między 7 marca i 3 kwietnia). Wydanie następne: PWSz X, nr 844 (około 1 kwietnia). Jest to odpowiedź Norwida na list hrabiego de Charencey z 29 marca 1874 (BN 6290, druk w komentarzu Gomulickiego).

494. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 8 kwietnia 1874

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 361–364, wym. 20,5 × 16 cm, pap. biały, atr. czarny, s. 362–363: czyste, s. 364: „Monsieur Monsieur Bronisław de Zaleski, 6 Quai d’Orleans, Paris”, czerwoną kredką: pressee s. v. p.”, st. poczt. Paris, Montmartre, 9 avril 74. Na końcu listu pomyłony rok: zamiast 1874 jest 1873. Pdr WP IX, nr 678. Wydanie następne: PWSz X, nr 845.

495. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, czerwiec 1874

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 373–376, wym. 21 × 16 cm, pap. biały, atr. czarny, s. 374–375: czyste, s. 376: „Monsieur Mr Bronislas de Zaleski etc. Quai d’Orleans N. 6, Paris”. Pdr WP IX, nr 682. Wydanie następne: PWSz X, nr 846.

496. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, przed 15 czerwca 1874

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 379–380, wym. 20,8 × 16 cm, pap. biały grubszy, ołówek. Do listu Norwid dołączył wiersz *Spółcześni (odpowiedź)* z datą 1874 lata. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 188 (1874 lata). Wydania następne: WP IX, nr 683 (razem wiersz *Spółcześni*); PWSz X, nr 847 (bez wiersza, po 15 czerwca

1874). J. B. Zaleski pisał 19 czerwca 1874 do F. Michałowskiego, że kilka dni temu Bronisław Zaleski wyjechał do Krakowa do matki (Zaleski, *Korespondencja*, t. V, s. 91), więc do połowy czerwca był w Paryżu. Datowanie listu: przed 15 czerwca 1874.

497. DO KAROLA FELIKSA HIACYNTA DE CHARENCEY, Paryż, wrzesień 1874

Atg BN 6291, k. 179–180, wym. 20,8 × 13,2 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 179 verso – 180: czyste. Pdr. WP IX, nr 687. Wydanie następne: PWsz X, nr 849.

498. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, po 23 listopada 1874

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 369–370, wym. 20,8 × 13,2 cm, pap. biały w niebieską kratkę, atr. czarny. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr (brak egz.). Wydania następne: WP IX, nr 680 (przed czerwcem); PWsz X, nr 850 (jesień); PWyb2–3 V, nr 249 (jw.). Zaleski wroczył z Krakowa 23 listopada 1874 (tego dnia pisał do J. B. Zaleskiego: *Korespondencja*, t. V, s. 119).

499. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, po 23 listopada 1874

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 365–368, wym. 9 × 6,5 cm, pap. seledynowy, atr. czarny, s. 368: czysta. Na górnym marginesie s. 365 nota obcą ręką: [1874]. Pdr WP IX, nr 679 (po 9 kwietnia 1874). Wydania następne: PWsz X, nr 851 (jesień 1874). List nawiązuje do listu poprzedniego, pisanego do Zaleskiego po jego powrocie z Krakowa 23 listopada 1874. W tym liście jak i w tamtym Norwid oświadcza, że najpierw muszą kupić od niego rękopis, aby następny przesłał bez zapłaty. Data listu: po 23 listopada.

500. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, po 23 listopada 1874

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 394, wym. 23,2 × 15,5 cm, pap. biały, atr. czarny. Tekst dopisany na końcu broszury Na wieszczy jubileusz Seweryna Goszczyńskiego. *Pożegnanie pułkownika Adama Kozłowskiego przez towarzyszków na progu nieśmiertelności*. Pdr WP IX, nr 685 (między czerwcem i wrześniem 1874, dołączone wszystkie glosy Norwida wypisane na broszurze). Wydanie następne: PWsz X, nr 852 (tylko dopisek epistolarny, jesień 1874). Datowanie jak listu poprzedniego.

501. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, po 23 listopada 1874

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 395–396, wym. 10 × 20,5 cm, pap. biały prążkowany, u dołu udarty, z przyklejonym gornym prawym rogiem, atr. czarny, ołówkiem tylko koniec listu „i niefrankowanego listu. C. N.”. U góry nad tekstem nota obcą ręką: [1874]. Pdr WP IX, nr 686 (wrzesień 1874). Wydania następne: PWsz X, nr 853 (jesień 1874).

502. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, po 23 listopada 1874

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 371–372, wym. 21 × 13 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 188 (1874). Wydania następne: WP IX, nr 681 (1874); PWsz X, nr 854 (po 15 listopada 1874). List pisany po powrocie Zaleskiego z Krakowa, czyli po 23 listopada 1874.

503. DO JÓZEFA BOHDANA WAGNERA, Paryż, początek grudnia 1874

Atg BN 6291, k. 61, wym. 31,8 × 20,7 cm, pap. kremowy, atr. czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką, k. verso: czysta. Pdr WP IX, nr 690. Wydanie następne: PWsz X, nr 855 (początek grudnia).

504. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 19 grudnia 1874

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 397–400, wym. 15,3 × 10,2 cm, pap. biały w linie, atr. czarny, s. 400: „Monsieur Monsieur B. de Zaleski etc Quai d’Orleans N. 6, Paris”, st. poczt. Paris Avenue Josephine, 19 dec. 74, znaczek pocztowy. Sobota wypadła 19 grudnia, zatem list był pisany i wysłany tego samego dnia. Pdr WP IX, nr 691. Wydanie następne: PWsz X, nr 858 (19 grudnia 1874).

505. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, połowa stycznia 1875

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 253–256, wym. 20,8 × 13 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, s. 256: czysta. Na s. 253 nad tekstem notatka obcą ręką: [1872]. Pdr WP IX, nr 638 (między kwietniem i czerwcem 1872). Wydania następne: PWyb1V, nr 255 (połowa stycznia 1875); PWsz X, nr 859 (jw.); PWyb2–3 V, nr 250 (jw.). Przesmycki wziął dopisany obcą ręką rok 1872 za pochodzący od Norwida. Treść tego listu nawiązuje do listu poprzedniego z 19 grudnia 1874. Tutaj poeta godzi się mówić publicznie „na dniu 22”, chodzi więc o rocznicę Powstania Styczniowego.

506. DO KAROLA FELIKSA HIACYNTA DE CHARENCEY,

Paryż, po 22 stycznia 1875

Atg BN 6291, k. 181–182, wym. 20,8 × 13,2 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 181 verso – 182: czyste. Pdr. WP IX, nr 693 (przed lutym 1875). Wydanie następne PWsz X, nr 860 (styczeń?). Norwid pisze o 2-ch mowach wygłoszonych na prośbę emigrantów polskich. Zapewne to były mowy z okazji wybuchu Powstania Styczniowego, stąd datowanie: po 22 stycznia 1875.

507. DO WŁADYSŁAWA CHODŹKIEWICZA, Passy, 25 lutego 1875

Atg BKijow XXIV, 1468–1472, wym. 23 × 15,2 cm, pap. niebieski prążkowany, atr. czarny. Odpis BN 6324, k. 221. Pdr. WP IX, nr 696 (z odpisu, kwiecień). Wydanie następne: PWsz X, nr 861 (25 lutego). W atg ustępy listu mają numerację: 1–2, III–VI. Przesmycki ją powtarza, Gomulicki ujednocila cyframi rzymskimi; obecnie ujednocilam cyframi arabskimi. W papierach Norwida (BN 6293) zachował się kwit opłaty składki w Societe Philologique z 25 lutego 1875. Jest to zarazem data listu.

508. DO KAROLA FELIKSA HIACYNTA DE CHARENCEY, Paryż, luty 1875

Atg BN 6291, k. 184–185, wym. 20,8 × 13,2 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 185 recto: atramentem rysunki i napisy. Strona przedzielona linią podwójną na gorną i dolną. Część gorna, napisy: „pied de la lettre” (stopa litery), „Azteques” (Aztekowie). Poniżej linia od marginesu lewego idąca ukośnie do marginesu prawego, a nad nią ślady bosych stop i przy końcu linii człowiek w infule na głowie, w szacie ze znakami krzyża i pastorałem w prawej ręce. Napis: „empreintes des pieds sur la sentier de la vie – et a suite forme d’une lettre d’alphabet” (ślady stop na ścieżce życia – w następstwie forma litery alfabetu). Rysunek: ślad stopy bosej. Wzdłuż prawego marginesu napis: „hieroglyphiques Azteques (Felleriano Remensis)” (hieroglify Aztekow (Felleriano Remensis)). Część dolna z napisem u gory: „hieroglyphiques Egyptiens” (hieroglify Egipcjan). Poniżej nad linią poziomą rysunek: czterej ludzie w ruchu i zarys jednego siedzącego. Pod linią poziomą ciąg mocnych kresek, a w lewym rogu pięć mocno zaznaczonych kresek, w prawym dolnym rogu napis: „empreintes des sandales – forme d’une lettre Egyptiens” (ślady sandałów – forma litery Egipcjan). K. 185 verso: czysta. Pdr WP IX, nr 694 (daje rysunki). Wydania następne: PWsz X, nr 862 (bez rysunkow).

509. DO KAROLA FELIKSA HIACYNTA DE CHARENCEY, Paryż, 11 marca 1875

Atg BN 6291, k. 186–187, wym. 20,7 × 13 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką. Pdr WP IX, nr 695 (1875). Wydania następne: PWsz X, nr 864 (1875). List jest odpowiedzią na list Charenceya z 1 marca 1875 (BN 6290, k. 28–29), ale w tekście Norwid podaje mylnie dwa razy rok 1857 zamiast 1874.

510. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, marzec? 1875

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 429–432, wym. 21 × 13,5 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, s. 432: czysta. Pdr WP IX, nr 708 (listopad). Wydanie następne: PWsz X, nr 865 (marzec). O sprzedaży rysunków Leonarda i Rafała mowa w dalszych listach z marca i kwietnia, stąd takie właśnie miesięczne datowanie tekstu.

511. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, marzec 1875

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 233–236, wym. 20,7 × 13,2 cm, pap. biały, atr. czarny, ołówkiem tylko ustęp od „Jeszcze” do „długi nowe” (w. 34–37). Pdr WP IX, nr 631 (marzec 1872). Wydania następne: PWyb1V, nr 256 (marzec 1875); PWsz X, nr 866 (jw.); PWyb2–3 V, nr 251 (jw.). Datowanie za Gomulickim.

512. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, około 8 kwietnia 1875

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 401–404, wym. 20,8 × 12,7 cm, pap. kremowy prążkowany, atr. czarny. Na s. 401 w górnym lewym rogu obcą ręką: [IV 1875]. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 195 (kwiecień 1875). Wydania następne: WP IX, nr 698 (między kwietniem i wrześniem 1875); PWsz X, nr 868 (około 8 kwietnia 1875). „Gazeta Narodowa” lwowska w nr 75 z 3 kwietnia 1875 r. drukowała mowę Norwida *W rocznicę powstania styczniowego*, stąd data podana przez Gomulickiego jest chyba najbardziej precyzyjna.

513. DO KAZIMIERZA GAWROŃSKIEGO, Paryż, po 22 kwietnia 1875

Atg BCzart 6920 (Ew. XVII–3173), k. 1–2, wym. 20,8 × 13,4 cm, pap. biały cienki prążkowany, atr. czarny, k. 1 verso: czysta, k. 2 verso: list Kazimierza Gawrońskiego do Norwida z 22 kwietnia 1875. Pdr WP IX, nr 697 (po kwietniu). Wydanie następne: PWsz X, nr 869 (po 22 kwietnia 1875). Datowanie podano tu za Gomulickim.

514. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, kwiecień? 1875

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 337–340, wym. 16,8 × 10,8 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, s. 338–340: czyste. Pdr WP IX, nr 670 (1873). Wydanie następne: PWSz X, nr 870 (kwiecień? 1875). Datowanie podano tu za Gomulickim,

515. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 4 maja 1875

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 325–326, wym. 20,9 × 13,4 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, s. 326: czysta. Pdr WP IX, nr 663 (1873). Wydanie następne: PWSz X, nr 871 (4 maja 1875). Pierwszy wtorek (o czym mowa w liście) po 3 maja 1875 był 4 maja – stąd przyjęte datowanie.

516. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 6 maja 1875

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 261–264, wym. 21 × 13,5 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, s. 264: po podpisie „C. N.” adres „Mr de Zaleski etc., etc., etc.”. Na s. 261 na gorze nad tekstem obcą ręką: [1872]. Pdr WP IX, nr 640 (1872). Wydanie następne: PWSz X, nr 872 (maj 1875). Chodzi o sprzedaż rysunków Leonarda i Rafała, na czym zależało Norwidowi. We wtorek 4 maja miał wiadomość o Branickiej. Tu pisze w czwartek, zapewne w najbliższy czwartek po wtorku, tzn. 6 maja 1875.

517. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, po 6 maja 1875

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 257–260, wym. 13,2 × 10,2 cm, pap. biały, atr. czarny, podkreślenia niebieską kredką. Na s. 257 na gorze nad tekstem obcą ręką nota: [1872]. Pdr WP IX, nr 639 (1872). Wydanie następne: PWSz X, nr 873 (maj 1875). Datowanie ustalone w relacji do poprzedniego listu – mowa tu znów o sprzedaży rysunków Leonarda da Vinci i Rafała.

518. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, przed 26 lipca 1875

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 385–386, wym. 9 × 5,5 cm, karton biały, atr. czarny. Na s. 385 nad tekstem w lewym rogu obcą ręką zapis: [1874]. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 188 (1874–1875). Wydania następne: WP IX, nr 684 (1874); PWSz X, nr 874 (przed 26 lipca albo październik 1875). W liście mowa o przesłaniu jakiegoś utworu Norwida do druku. Gomulicki przypuszcza, że chodzi o wiersz *Co robić*, który ukazał się w „Czasie” nr 168 z 26 lipca 1875. W liście jest też o przygotowywaniu

medalu dla Jana Matejki, jaki wręczono mu w październiku 1875. Uznano za słuszną pierwszą sugestię Gomulickiego: przed 26 lipca 1875.

519. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, po 10 września 1875

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 315–318, wym. 13,8 × 10,3 cm, pap. biały, atr. czarny, s. 316–318: czyste. Na s. 315 nad tekstem w prawym rogu obcą ręką: 1873. Pdr WP IX, nr 659 (marzec 1873). Wydania następne: PWsz X, nr 876 (po 10 września 1875). Latem 1875 B. Zaleski wyjeżdżał się leczyć, a potem razem z J. B. Zaleski do Lourdes, skąd wrocili do Paryża około 10 września.

520. DO MARIANA SOKOŁOWSKIEGO, Paryż, około 15 września 1875

Atg BN 6291, k. 152–153, wym. 20,6 × 13,2 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 152 recto: w prawym górnym rogu dewiza „o wdzięczności...” zapisana odwrotnie do tekstu listu, k. 153 verso: poprzez tekst listu od dołu do góry napis „prezes J. W. Pawlikowski sekretarz Jaśnie Wiel. Łussakowski v[el] Sokołowski”. Pdr WP IX, nr 701 (po 14 września). Wydania następne: PWyb1V, nr 257 (około 15 września); PWsz X, nr 878 (jw.); PWyb2–3 V, nr 253 (jw.). List pisany w tym czasie, co i list do Zaleskiego ze st. poczt. 14 września 1875. Występują w nim te same zwroty, jak: „Cieszę się z przyjęcia Teofila Lenartowicza”, „Polska-Galicja umrze na kastę” i in. Datowanie za Przesmyckim i Gomulickim.

521. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, jesień? 1875

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 413–416, wym. 30,8 × 21 cm, papier biały, atr. czarny, na s. 413 doklejone wycinki z książki. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 202. Wydania następne: WP IX, nr 704 (między wrześniem i 12 październikiem); PWsz X, nr 879 (jesień). Datowanie ustalono tu poza Gomulickim.

522. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, jesień 1875

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 417–420, wym. 20,5 × 13 cm, papier biały, atr. czarny, s. 420: czysta. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 202. Wydania następne: WP IX, nr 705 (przed 12 października); PWsz X, nr 880 (jesień).

523. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, jesień 1875

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 405–412, wym. 21 × 12,8 cm, papier biały prążkowany w kratkę, atr. czarny. Pdr WP IX, nr 703 (przed 12 października 1875). Wydanie następne: PWsz X, nr 881 (jesień 1875).

524. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, po 12 października 1875

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 421–422, wym. 21,3 × 13,3 cm, papier biały prążkowany, atr. czarny. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 195 (po 12 października 1875). Wydania następne: WP IX, nr 706 (jw.); PWyb1V, nr 258 (jw.); PWsz X, nr 882 (jw.); PWyb2–3 V, nr 254 (jw.). Norwid odpowiada na list Zaleskiego z 12 października 1875 r., stąd datowanie jego listu: po 12 października 1875.

525. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 30 listopada 1875

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 433–436, wym. 20,3 × 12,7 cm, papier biały grubszy, atr. czarny, s. 436: czysta. Pdr WP IX, nr 710. Wydanie następne: PWsz X, nr 884.

526. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, po 6 grudnia 1875

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 437–440, wym. 21 × 13,5 cm, papier biały prążkowany, atr. czarny, s. 440: czysta. Pdr WP IX, nr 711. Wydanie następne: PWsz X, nr 885 (po 6 grudnia). Mowa w liście o śmierci Laury Czapskiej (zmarła 6 grudnia 1875), stąd słusznie wskazywał Gomulicki datę dokumentu: po 6 grudnia 1875.

527. DO JÓZEFA BOHDANA WAGNERA, Paryż, 26 grudnia 1875

Atg BN 6291, k. 44, wym. 21 × 13,5 cm, pap. biały, atr. czarny, na recto wiersz Norwida, który się zaczyna: „Powiedz im, że duch odbrzmiał myśli wiecznej”, na verso: dopisek epistolarny. Z dopisku wynika, że nie udało się przybyć na zaproszenie do Wagnerów. Wiersz z motywem narodzenia Jezusa jest podziękowaniem Norwida za zaproszenie świąteczne, jakie otrzymał od Wagnerów. Można zakładać, że i wiersz, i dopisek zostały napisane 26 grudnia 1875, czyli w dzień św. Szczepana (tzw. drugi dzień świąt Bożego Narodzenia).

528. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, styczeń 1876

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 445–448, wym. 21 × 13,2 cm, papier biały prążkowany, atr. czarny. Pdr WP IX, nr 727 (po listach z listopada, czyli po śmierci Jozefa

Szermentowskiego). Wydanie następne: PWsz X, nr 888 (styczeń). Data ustalona za Gomulickim.

529. DO JANA SZWAŃSKIEGO, Paryż, koniec marca 1876

Atg Wilno ArchHist, zespół 1135, nr 3/49, k. 222–223, wym. 20,6 × 13,5 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 223 verso: czysta. Pdr Stanisław Cywiński, „Południe” 1922, nr 4, s. 36 (bez adresata, może 1876). Wydania następne: WP IX, nr 716 (adresat: Jan Szwański, 1876); PWsz X, nr 889 (adresat jw., koniec marca 1876). Datowanie przyjęto tu za Gomulickim.

530. DO JANA SZWAŃSKIEGO, Paryż, kwiecień? 1876

Atg Wilno ArchHist, zespół 1135, nr 3/49, k. 228, wym. 20,2 × 12,3 cm, pap. biały grubszy, atr. czarny. Pdr Stanisław Cywiński, „Południe” 1922, nr 4, s. 37–38 (bez adresata, 1876). Wydania następne: WP IX, nr 718 (adresat: Jan Szwański, 1876); PWsz X, nr 890 (adresat jw., kwiecień? 1876). Datowanie przyjęto tu za Gomulickim.

531. DO JÓZEFA BOHDANA WAGNERA, Paryż, 1876

Atg BN 6291, k. 42, wym. 16 × 12 cm, pap. biały, atr. czarny, recto i część gorna verso wiersz *Lapidaria*, verso, część dolna: dopisek epistolarny. Pdr Zenon Przesmycki w przypisach do Norwida *Poezje wybrane*, Warszawa 1933, s. 592. Wydanie następne: PWsz X, nr 891 (1876). Poniżej tekstu Lapidariów widnieje roczna data: 1876 – stąd też tak można datować dopisek.

532. DO JÓZEFA BOHDANA WAGNERA, Paryż 1876

Atg PANKr 2234, k. 16, bilet wizytowy biały, wym. 6,2 × 10,5 cm, recto atramentem „Monsieur Norwid (de)”, verso ołówkiem. Przy tym dopisek ręką M. Geniusza „Dla pani Sadowskiej (Zbigniew)”. Pdr Tadeusz Smoleński, „Ateneum Polskie” (Lwow) 1908, II, s. 112. Wydania następne: WP IX, nr 729 (przed 1877); PWsz X, nr 892 (1876).

533. DO MARII SADOWSKIEJ, Paryż, przed 6 czerwca 1876

Atg BN 6291, k. 65–66, wym. 31,2 × 21 cm. pap. biały grubszy w kratkę, atr. czarny, na k. 66 verso obcą ręką: „Do Sadowskiej (Zbigniew) z powodu powieści Oxana”. Pdr WP VI, s. 281–283. Wydania następne: PWyb1V, nr 259 (czerwiec?); PWsz X, nr 893 (maj [przed 6 VI]);

PWyb2–3 V, nr 255 (maj?). List Sadowskiej do Norwida z poniedziałku 5 czerwca 1876 (BN 6290, k. 139) mówi, że do bliższej ich znajomości doszło następnego dnia, stąd wyznaczona data listu Norwida: przed 6 czerwca 1876.

534. DO WOJCIECHA GERSONA, Paryż, połowa 1876?

Atg AGAD, Zespół Branickich z Suchej 82/2, s. 6–9, wym. 20,5 × 13,2 cm, pap. bładoniebieski, atr. czarny, na s. 6 na gornym marginesie dopisek ołówkiem odwrotnie do tekstu głównego „Żaden [...] książek” (w. 68), na s. 8 pieczętka z herbem Korczak i napisem: „Wł. M. Branicki, Fraskati”. Brak początku listu. Pdr Jadwiga Rudnicka, „Tworczość” 1960, nr 4, s. 94–95 (bez adresata, po 1860). Wydania następne: PWSz X, nr 894 (adresat: Wojciech Gerson, połowa 1876). Jako adresata tego listu wysunięto Wojciecha Gersona, bowiem obok tego listu w papierach po Hipolicie Skimborowiczu, znajomym Norwida z okresu warszawskiego, znalazły się jeszcze dwa listy poety do niego. List ten mógł być skierowany do niego lub do kogo innego, dlatego nazwisko adresata zostało opatrzone pytajnikiem. Datowanie przyjęto tu za Gomulickim, choć nie jest ono pewne. Wiadomo jedynie, że list był pisany po wydaniu *Niedokończonego poematu* (utwór miał dwie edycje: 1860 i 1862).

535. DO JANA SZWAŃSKIEGO, Paryż, przed 6 września 1876

Atg Wilno ArchHist, Zespół 1135, nr 3/49, k. 226–227, wym. 20,6 × 13,2 cm, pap. bładoniebieski prążkowany, atr. czarny zrudziały. Pdr Stanisław Cywiński, „Południe” 1922, nr 4, s. 36–37. Wydania następne: WP IX, nr 717 (między marcem i 20 lipcem 1876); PWyb1V, nr 260 (krotko przed 6 września 1876); PWSz X, nr 895 (przed 6 września 1876). W liście mowa o umierającym Szermentowskim (Norwid odwiedził go tuż przed śmiercią), stąd data: przed 6 września 1876, ponieważ artysta malarz zmarł 6 września.

536. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, przed 28 października 1876

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 441–444, wym. 21 × 13,5 cm, papier biały prążkowany, atr. czarny, s. 444: czysta. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek GłNar 1937, nr 202. Wydania następne: WP IX, nr 715 (przed marcem); PWyb1V, nr 264 (jesień); PWSz X, nr 904 (jw.); PWyb2–3 V, nr 257 (jesień?).

537. DO MARII NORWIDÓWNY, Paryż, 28 października 1876

Atg BN 6291, k. 212–213, wym. 20,8 × 14 cm, pap. kremowy z brzegiem w ząbki, atr. czarny, k. 212 recto: w gornym lewym rogu naklejony papierek z namalowanym bukietem niezapominajek, k. 213 verso: „Mademoiselle Mlle Mlle Marie de Norwid etc. etc. etc”. Pdr WP IX, nr 720. Wydanie następne: PWsz X, nr 896.

538. DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO, Paryż 28 października 1876

Atg BJ 9236, k. 227–228, wym. 16,7 × 10,5 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką. Pdr Stanisław Pigoń, *MyślNar* 1935, nr 24. Wydania następne: WP IX, nr 721; PWyb1V, nr 261; PWsz X, nr 897; PWyb2–3 V, nr 258.

539. DO WOJCIECHA GERSONA, Paryż, przed 9 listopada 1876

Atg AGAD, Zespół Branickich z Suchej 82/2, s. 3–4, wym. 20,4 × 13 cm, pap. biały, atr. czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką, s. 4: okrągła pieczętka z herbem Korczak i napisem „Wł. M. Branicki, Fraskati”. Pdr Jadwiga Rudnicka, „*Tworczość*” 1960, nr 4, s. 95–96 (adresat: zapewne Wojciech Gerson, przed 9 listopada 1876). Wydania następne: PWyb1V, nr 268 (Wojciech Gerson, przed 9 listopada 1876); PWsz X, nr 899 (jw.); PWyb2–3 V, nr 259 (jw.). Adresat jak u Gomulickiego. Datowanie ustalono w kontekście następnego listu do Gersona z 9 listopada 1876 r.

540. DO WOJCIECHA GERSONA, Paryż, 9 listopada 1876

Atg AGAD, Zespół Branickich z Suchej 82/2, s. 10–13, wym. 15,8 × 10 cm, pap. biały, ołówek atramentowy, s. 10: okrągła pieczętka z herbem Korczak i napisem „Wł. M. Branicki, Fraskati”. Pdr Jadwiga Rudnicka, „*Tworczość*” 1960, nr 4, s. 96 (adresat: zapewne Wojciech Gerson). Wydanie następne: PWsz X, nr 900 (adresat: Wojciech Gerson).

541. DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO, Paryż, 9-10 listopada 1876

Atg BJ 9236, k. 230, wym. 15,7 × 10 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny. Pdr WP IX, nr 724. Wydanie następne: PWsz X, nr 901.

542. DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO, Paryż, po 10 listopada 1876

Atg BJ 9236, k. 235, wym. 5,2 × 10 cm, pap. biały prążkowany z czarną obwódką, ołówek. Jest to dopisek do szkicu Norwida *Piast i jego rewolucja*. Pdr WP IX, nr 726 (razem z III częścią szkicu *Piast i jego rewolucja*, po 10 listopada 1876). Wydanie następne: PWsz X, nr

902 (tylko dopisek). W dopisku jest „Czekam na łaskawę obietnicę”, czyli na resztę honorarium za przekład *Odysei*, stąd można wysnuć wniosek, że poeta pisał list po 10 listopada 1876.

543. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, po 10 listopada 1876

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 449–452, wym. 10,5 × 10,4 cm, pap. biały prążkowany, ołówek atramentowy, na s. 449 w lewym górnym rogu obcą ręką: [1876]. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 202. Wydania następne: WP IX, nr 728 (po 10 listopada 1876); PWyb1V, nr 263 (listopad); PWSz X, nr 903 (jw.); PWyb2–3 V, nr 260 (jw.). W liście Norwid pisze, że upominał się o resztę honorarium u Kraszewskiego, stąd należy przyjąć datę powstania dokumentu: po 10 listopada.

544. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, grudzień 1876

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 291–294, wym. 10,5 × 7 cm, pap. kremowy, atr. czarny, s. 293: czysta, s. 294: „Bronisławowi Z.”, s. 291: na górnym marginesie obcą ręką: [1872]. Pdr WP IX, nr 648 (lipiec, 1872). Wyd. nast. PWSz X, nr 905 (grudzień 1876). W liście mowa o smutku adresata z powodu choroby jego matki w Galicji. J. B. Zaleski też przesłał Bronisławowi wyrazy współczucia na wiadomość o chorobie matki 16 grudnia 1876 r. Norwid pisze również o zbliżających się świętach, zapewne o świętach Bożego Narodzenia.

545. DO ANTONIEGO ZALESKIEGO, Paryż, około 9 stycznia 1877

Atg ToruńU 915, k. 1–2, wym. 20,3 × 12,5 cm, pap. biały, atr. czarny, k. 2 verso: czysta, koperta biała, wym. 7,2 × 11 cm, adres: „Monsieur Mr Antoine Zaleski, via Montebello N. 5/6 a Florence en Italie”, wycięty znaczek pocztowy, uszkodzony nieczytelny st. poczt. Pdr – dwa niezależne: Acecka-Poklewska, Mincer, s. 38; PWyb1V, nr 265 (st. poczt. 10 stycznia 77). Wydania następne: PWSz X, nr 906 (styczeń, około 9); PWyb2–3 V, nr 261 (jw.).

**546. DO ANTONIEGO ZALESKIEGO I DO TEOFILA LENARTOWICZA,
Paryż, 14 stycznia 1877**

Atg ToruńU 915, k. 1–2, wym. 20,5 × 13,2 cm, pap. biały prążkowany, k. 1 recto i 2 recto: ołówek atramentowy, k. 2 verso: atr. czarny, k. 1 verso: czysta, k. 2 recto: pisane wzdłuż. Pdr – dwa niezależne: Acecka-Poklewska, Mincer, s. 38; PWyb1V, nr 267. Wydanie następne:

PWsz X, nr 907. Adres na liście poprzednim i następnym wskazuje, że Zaleski zatrzymał się u Lenartowicza, który mieszkał we Florencji przy ulicy Montebello 5/6.

**547. DO ANTONIEGO ZALESKIEGO I DO TEOFILA LENARTOWICZA,
Paryż, 14 stycznia 1877**

Atg ToruńU 915, k. 1–2, wym. 20,4 × 13 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 2 verso: czysta, koperta biała wym. 7 × 12 cm, adres: „Monsieur Mr Antoine Zaleski a Firenze en Italie, via Montebello N. 5/6”, st. poczt. Paris, 14 janv. 77. Pdr – dwa niezależne: Acecka-Poklewska, Mincer, s. 37; PWyb1V, nr 266. Wydanie następne: PWsz X, nr 908. List został napisany w niedzielę 14 stycznia 1877 r. i tego samego dnia wysłany, o czym świadczy st. pocztowy.

548. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 18 stycznia 1877

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 469–472, wym. 13,2 × 10,5 cm, s. 473–474, wym. 21 × 12,9 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, s. 472 i 474: czyste, s. 469: w lewym rogu na gornym marginesie obcą ręką notatka: [1877]. Pdr WP IX, nr 735 (18 stycznia 1877). Wydania następne: PWyb1V, nr 268 (jw.); PWsz X, nr 909 (jw.); PWyb2–3 V, nr 262 (jw.). Nie mogąc zdobyć pieniędzy na wyjazd do Włoch przez sprzedaż rękopisów, Norwid zwrócił się o pożyczkę do ks. Władysława Czartoryskiego. W tej sprawie rozmawiał z księciem 18 stycznia 1877 r. i tego samego dnia pisał ten list do Zaleskiego (zob. listy: L. Gadona, sekretarza Czartoryskiego, do Norwida z 15 stycznia 1877 i B. Zaleskiego do L. Godona z 18 stycznia 1877 – BN 6290 i przedruk w komentarzu Gomulickiego do listu 909).

549. DO WŁADYSŁAWA CZARTORYSKIEGO, Paryż, około 19 stycznia 1877

Atg BCzart 6920 (Ew. XVII–3173), k. 1–2, wym. 21 × 13,3 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 2 verso: czysta. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1936, nr 169 (styczeń 1877). Wydania następne: WP IX, nr 736 (według kopii Norwida, między 18 i 25 stycznia); PWyb1V, nr 269 (około 19 stycznia); PWsz X, nr 910 (jw.); PWyb2–3 V, nr 263 (jw.). W liście Norwid prosił o pożyczkę na wyjazd. 18 stycznia 1877 r. Zaleski pisał do Czartoryskiego za pośrednictwem Gadona, że o pożyczce nie może być mowy i chodzi o pieniądze dla Norwida na podróż (BN 6290). Odpowiedź zapewne przyszła szybko, stąd zaraz wysłał list do Księcia.

550. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, po 19 stycznia 1877

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 475–478, wym. 21 × 13,9 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, s. 478: czysta. Pdr Stanisław pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 209 (styczeń). Wydania następne: WP IX, nr 738 (25 stycznia); PWyb1V, nr 270 (około 19 stycznia); PWsz X, nr 911 (wnet po 19 stycznia); PWyb2–3 V, nr 264 (jw.). Data listu: po 19 stycznia 1877.

551. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, po 19 stycznia 1877

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 295–298, wym. 13,2 × 10,3 cm, pap. biały prążkowany, ołówek, s. 296–298: czyste, na s. 295 na gornym marginesie nad tekstem obcą ręką: [1872]. Pdr WP IX, nr 649 (1872). Wyd. nast. PWsz X, nr 912 (styczeń 1877). Przesmycki datuje według dopisku obcą ręką na liście. Gomulicki odnosi do żalobnego nabożeństwa za matkę Zaleskiego, co potwierdzają słowa Norwida: „Bol Twój [...] podzielę”.

552. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 26 stycznia 1877

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 479–482, wym. 21 × 13 cm, pap. biały, ołówek, s. 480–482: czyste, na s. 479 w gornym lewym rogu nad tekstem obcą ręką notatka: [26 I 1877]. Pdr WP IX, nr 739 (26 stycznia 1877). Wydanie następne: PWsz X, nr 914 (26 stycznia 1877). „Piątek”, zapisany na początku listu, przypadał na kilka dni przed lutym: 26 stycznia 1877.

553. DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO, Paryż, 8 lutego 1877

Atg BJ 9236, s. 236, wym. 12,7 × 9 cm, pap. seledynowy prążkowany, atr. czarny, verso: czyste. Pdr WP IX, nr 743 (8 lutego 1877). Wydanie następne: PWsz X, nr 918 (jw.).

554. DO ANTONIEGO ZALESKIEGO, Paryż, 9 lutego 1877

Atg ToruńU 915, k. 1–2, wym. 12,2 × 10 cm, pap. kremowy prążkowany, atr. czarny. Pdr – dwa niezależne: Acecka-Poklewska, Mincer, s. 39–40; PWyb1V, nr 271. Wydanie następne: PWsz X, nr 919.

555. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, po 9 lutego 1877

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 483–486, wym. 21 × 13,5 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny. Na s. 483: w gornym lewym rogu nad tekstem obcą ręką: „II 1877”; u gory na prawo między zwrotem „Moj Drogi” i początkiem tekstu ręką Norwida na ukos „rue du Chevalaret”. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 209. Wydania następne: WP IX, nr 744 (po 8 lutego 1877); PWyb1V, nr 272 (luty 1877); PWSz X, nr 920 (wnet po 9 lutego 1877); PWyb2–3 V, nr 266 (jw.).

556. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, po 9 lutego 1877

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 487–488, wym. 10,3 × 13,5 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, s. 488: „rue du Chevalaret 119”, s. 487: nad tekstem na marginesie obcą ręką: „[1877]”. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 216 (razem z listem z lutego 1877). Wydania następne: WP IX, nr 745 (osobno, po 8 lutego 1877); PWSz X, nr 921 (osobno, luty 1877). List następuje po liście do Zaleskiego, w którym Norwid pisze o czekających go kłopotach z opłatą za wracające z Włoch paczki, datowanym po 9 lutego 1877, stąd data listu.

**557. DO NADZORU OPIEKUŃCZEGO BIBLIOTEKI POLSKIEJ,
Paryż, po 9 lutego 1877**

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 489–492, wym. 21 × 13,2 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, s. 492: czysta. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 216 (razem z listem poprzednim, luty 1877). Wydania następne WP IX, nr 746 (osobno, po 8 lutego 1877); PWSz X, nr 922 (osobno, luty). List pisany razem z poprzednim, stąd data: po 9 lutego.

558. DO ANTONIEGO ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 22 lutego 1877

Atg ToruńU 915, k. 1–2, wym. 21 × 13,5 cm, pap. biały gruby prążkowany, k. 1 recto: atr. czarny, k. 2 verso: ołówek atramentowy, pośrodku k. 1 verso i k. 2 recto atramentem: „Mons. Mr Antoine Zaleski, via Montebello 5/6 a Firenze en Italie”, st poczt. 1) Paris, 22 fevr. 77, 2) Firenze, 24, 2 M 9, trzy znaczki pocztowe po 15 centymow. Pdr – dwa niezależne: 1) Acecka-Poklewska, Mincer, s. 41; 2) PWyb1V, nr 274. Wydanie następne: PWSz X, nr 923.

559. DO JÓZEFA REITZENHEIMA, Paryż, koniec lutego – czerwiec 1877

Atg jest obecnie własnością Waldemara Łysiaka, literata, który nabył go na licytacji z Archiwum Jerzego Turowicza w Krakowie w 2000 r., k. 1, wym. 26,8 × 20,9 cm, pap. biały prążkowany cienki, recto – verso: wiersz Norwida *Na zgon Poezji – Elegia*, verso, dolna połowa: dopisek epistolarny ołówkiem, którego trzy początkowe wersy i dwa ostatnie czytelne, a trzy środkowe prawie nieczytelne (wytarte, czy splukane), w papierze jedna większa dziura i trzy małe. Pdr Roman Zrębowski w C. Norwid, Wybór poezji, Lwów 1908, s. 152. Wydanie następne: PWSz X, nr 924 (dopisek do wiersza *Na zgon Poezji*). Norwid wiersz ten napisał po śmierci Zofii Węgierskiej (zm. 8 listopada 1869) i podarował Sewerynowi Goszczyńskiemu, przyjacielowi Węgierskiej. Po śmierci Goszczyńskiego (Lwów 25 lutego 1876) wiersz odnalazł Józef Reitzenheim w jego papierach i postanowił go opublikować. Przekazał go Norwidowi, który sprawdził tekst (być może przeredagował) i podpisał go: „Ivry 1877” i może przeredagował. Tekst drukowano we Lwowie w „Ruchu Literackim” w nrze 28 z 7 lipca 1877.

560. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 14 września 1877

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 493–496, wym. 17,3 × 11,2 cm, pap. gruby biały, atr. czarny, s. 494–496: czyste. Pdr WP IX, nr 747. Wydanie następne: PWSz X, nr 925.

561. DO ANTONIEGO WAGI, Paryż, przed 19 września 1877

Atg IZool, Archiwum Antoniego Wagi, k. 1–2, wym. 20,7 × 19 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny. Pdr Irena Piotrowska, „Nowa Kultura” 1958, nr 44. Wydania następne: PWyb1V, nr 275; PWSz X, nr 929 (Paryż 1877). Aleksander Branicki zmarł 19 września 1877 r.: z treści listu można wywnioskować, że został on napisany przed 19 września.

562. DO ANTONIEGO WAGI Paryż, przed 19 września 1877

Atg IZool, Archiwum Antoniego Wagi, koperta biała, wym. 9 × 10,8 cm, atr. czarny, adres: „Wielmożny Antoni Waga, Członek Towarzystw Uczonych etc. etc. etc. 22 rue du Penthièvre, Paris”. Dopisek na kopercie, wysłany najpewniej razem z wierszem Norwida *Naturalizm*. Pdr Irena Piotrowska, „Nowa Kultura” 1958, nr 44 (reprodukcja).

563. DO MIECZYŚŁAWA GENIUSZA, Paryż, 29 września 1877

Atg BN 6291, k. 53–54, wym. 22,2 × 13,2 cm, pap. biały cienki prążkowany, atr. czarny. Pdr WP IX, nr 748. Wydanie następne: PWSz X, nr 926.

564. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, po 29 września 1877

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 507–510, wym. 21 × 13,5 cm, pap. kremowy prążkowany, atr. czarny, s. 510: czysta. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 223 (bez bliższej daty). Wydania następne: WP IX, nr 752 (po 21 listopada); PWsz X, nr 927 (po 29 września).

565. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, po 29 stycznia 1877

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 511–512, wym. 6 × 10 cm, karton biały, bilet wizytowy z nadrukiem „C. Norwid (de) membre de la Societe Philologique de Paris”, atr. czarny, s. 511: w lewym rogu nad tekstem obcą ręką „[1877]”. Pdr WP IX, nr 753 (po 21 listopada, przed grudniem 1877). Wydanie następne: PWsz X, nr 928 (po 29 września 1877).

566. DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO, Paryż, st. poczt. 9 listopada 1877

Atg BJ 9236, k. 238–239, wym. 31 × 21 cm, pap. kremowy, atr. czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką, k. 239 recto: „Odpowiedź Cypriana Kamila N. niektórym obywatelom o stanie rzeczy narodowej zapytującym”, k. 239 verso: „Monsieur Bronislas de Zaleski etc., etc. (pour Mr J. I. K.) Paris, Quai d’Orleans Nr 6”. st. poczt. Paris, 9 nov. 77. Pdr Stanisław Pigoń, MyślNar 1935, nr 24. Wydania następne: WP IX, nr 749 (razem *Odpowiedzią*); PWsz X, nr 930 (bez *Odpowiedzi*).

567. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 10 listopada 1877

Atg BJ 9236, k. 229, wym. 16,8 × 13,5 cm, pap. biały, atr. czarny, verso: czyste. K. 229 recto: nad tekstem obcą ręką „76!”. Pdr Stanisław Pigoń, MyślNar 1935, nr 25 (10 listopada 1877). Wydania następne: WP IX, nr 723 (adresat: Kraszewski, 1876); PWsz X, nr 931 (10 listopada 1877). Pigoń i Gomulicki podają właściwie adresata: Bronisława Zaleskiego, bowiem ten list jest odpowiedzią na jego list pisany w piątek 8 listopada 1877 (BJ 9236, k. 237). Norwid odpowiada „niezwłocznie”, wymieniając na początku listu sobotę, czyli 10 listopada.

568. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 21 listopada 1877

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 501–514, wym. 20,7 × 15,5 cm, pap. biały, atr. czarny, s. 512–503: czyste, s. 504: „Monsieur Mr Bronislas de Zaleski, 6 Quai d’Orleans Paris”, st. poczt. Paris, La Gare d’Ivry, 21 nov. 77, znaczek pocztowy; s. 505–506 (wyrwany fragment

papieru), wym. 11,5 × 18,5 cm, pap. biały, ołówek (s. 505: „Ja po prostu [...] myślą moją. N.”, s. 506: „zniszczyć”). Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 223. Wydania następne: WP IX, nr 751; PWyb1V, nr 276; PWsz X, nr 933; PWyb2–3 V, nr 267.

569. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, między 14 a 21 grudnia 1877

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 523–526, wym. 20 × 12,5 cm, pap. kremowy, atr. czarny, s. 523: list księdza Wł. Witkowskiego do B. Zaleskiego z 14 grudnia 1877, s. 524–525: list Norwida, s. 526: czysta. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 223 (grudzień 1877). Wydania następne: WP IX, nr 757 (grudzień); PWsz X, nr 934 (grudzień, przed 14.). Z listów Witkowskiego do Zaleskiego z 14 grudnia 1877 i Zaleskiego do Norwida z 21 grudnia 1877 wynika, że Norwid ten list pisał pomiędzy 14 i 21 grudnia 1877.

570. DO JÓZEFA BOHDANA WAGNERA, Paryż, st. poczt. 23 grudnia 1877

Atg PANKr 2234, k. 17, wym. 9 × 12 cm, karta pocztowa kremowa, atr. czarny, verso: koniec tekstu „jak rzekło się. N.” i „M. J. B. Wagner a Paris aux Batignolles, 24 rue des Moines”, st. poczt. Paris, 23 dec. 77, znaczek pocztowy za 10 cent. Pdr Tadeusz Smoleński, „Ateneum Polskie” 1908, t. II, nr 1, s. 107–108. Wydania następne: WP IX, nr 758; PWyb1V, nr 277; PWsz X, nr 935; PWyb2–3 V, nr 268.

571. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, po 9 stycznia 1878

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 543–546, wym. 21 × 15,2 cm, pap. biały, atr. czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką, s. 544–546: czyste, na górnym marginesie s. 543 obcą ręką: [I 1878]. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 230 (początek stycznia 1878). Wydania następne: WP IX, nr 771 (wrzesień 1878); PWsz X, nr 936 (wnet po 9 stycznia 1878). W liście mowa o śmierci Wiktora Emanuela II, króla Włoch, który zmarł 9 stycznia 1878, stąd można określać datę powstania dokumentu: po 9 stycznia 1878.

572. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, styczeń – luty 1878

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 587–590, wym. 20,8 × 16 cm, pap. biały, kredka niebieska. Pdr PWsz X, nr 937 (styczeń – luty 1878). Ks. Spoczyński – o którym mowa w

liście – został kapelanem Domu św. Kazimierza z początkiem 1878: co określa datowanie zaproponowane przez Gomulickiego.

573. DO MIECZYŚŁAWA GENIUSZA, Paryż, przed 7 lutego 1878

Atg PANKr 2234, k. 6–7, wym. 19,5 × 14 cm, pap. biały, atr. czarny, tylko dopisek od „Ponieważ rymy” ołówkiem, k. 7 verso: „Monsieur Mr Miecislav Geniusz, Batignolles, rue Frezelle 25”. Pdr Tadeusz Smoleński, „Ateneum Polskie” 1908, t. II, nr 1, s. 109–110. Wydania następne: WP IX, nr 759 (przed 8 lutego 1878); PWyb1V, nr 278 (luty); PWsz X, nr 938 (jw.); PWyb2–3 V, nr 269 (jw.).

574. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 8 lutego 1878

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 527–530, wym. 20,8 × 13,2 cm, pap. biały, atr. czarny, tylko dopisek od „Nie można” ołówkiem, s. 528–529: czyste, s. 530: „Monsieur Mr. B. de Zaleski, N. 6 Quai d’Orleans, Paris”, st. poczt. Paris, la Gare d’Ivry, 8 fevr. 78. Pdr WP IX, nr 760. Wydania następne: PWsz X, nr 939.

575. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, po 8 lutego 1878

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 531–534, wym. 20,5 × 13,5 cm, pap. biały prążkowany z czarną obwódką, atr. czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 230 (luty). Wydania następne: WP IX, nr 765 (między marcem i 26 czerwcem); PWsz X, nr 940 (wnet po 8 lutego). W liście mowa o osobistej żałobie Norwida po śmierci papieża Piusa IX, stąd data: po 8 lutego 1878 (zob. list poprzedni).

576. DO JÓZEFA BOHDANA WAGNERA, Paryż, po 8 lutego 1878

Atg BN 6291, k. 57–58, wym. 30,5 × 13 cm, pap. kremowy prążkowany, atr. czarny, k. 57 verso – 58 verso: czyste. Pdr WP IX, nr 764 (adresat: Mieczysław Geniusz, po marcu). Wydanie następne: PWsz X, nr 941 (adresat: Jozef Bohdan Wagner, wnet po 8 lutego. W liście mowa o Geniuszu, więc nie mógł być adresatem.

577. DO WŁADYSŁAWA CHODŹKIEWICZA, Paryż, 22 czerwca 1878

Atg BKijow XXIV, 1469, k. 4–5, wym. 22 × 16 cm, pap. niebieski, atr. czarny, k. 4 recto: u gory pod „Samedi” obcą ręką „28 juin”, k. 4 verso: czysta, k. 5 verso: „recommandee aux

soins obligee de Mr de Zaleski a Monsieur le Cte L. Chodzkiewicz Ancien vice-president de la S-te Philologique de Paris etc. etc. etc., 6, Quai d'Orleans", po słowie „Zaleski” dopisane ołówkiem „pressee SVP”, słowa wykreślone: „6, Quai d'Orleans”, dopisane obcą ręką: „rue des Sablons 97, Passy-les-Paris”, st. poczt. 1) Paris la Gare d'Ivry, 22 juin 78, 2) Paris la Gare de Moine, 23 juin 78. Pdr WP IX, nr 766 (Samedi, 28 juin) – z odpisu BN 6324). Wyd. nast. PWsz X, nr 943 (1878, 28 juin, poprawka XI, s. 629: 22 juin). List opatrzony został stemplem: 22 czerwca 1878: była to wówczas sobota. Na początku listu napisał Norwid: „Samedi” (sobota). Stąd można wnioskować, że list był pisany i wysłany 22 czerwca 1878.

578. DO WŁADYSŁAWA CHODŹKIEWICZA, Paryż, koniec czerwca 1878

Atg BKijow XXIV, 1470, k. 6–7, wym. 19 × 12 cm, pap. niebieski, atr. czarny, k. 6 verso – 7 recto: czyste, k 7 verso: „Mr Norwid (de), rue de Chevaleret 119, gare d'Ivry, Paris”. Odpis: BN 6324. Pdr WP IX, nr 692 (z odpisu, początek 1875). Wydanie następne: PWsz X, nr 863 (z odpisu: marzec 1875, poprawka: lipiec 1878). Z tekstu można wioskować, że Norwid nie znał jeszcze adresu Charenceya. Adres ten przekazał mu sam hrabia de Charencey w końcu czerwca 1878 (BN 6290 k. 31), dlatego list do pośredniczącego Chodźkiewicza należy uznać za wcześniejszy od listu hr. de Charencey.

579. DO MIECZYŚŁAWA GENIUSZA, Paryż 11 sierpnia 1878

Atg BN 6291, k. 55–56, wym. 21 × 15,5 cm, pap. biały w kratkę, k. 55 recto: list Geniusza z zaproszeniem Norwida na poniedziałek, datowany: 9 piątek 78, tzn. 9 sierpnia 1878, k. 55 verso: atrament – wiersz Norwida, inc. „Nie dopisuję” pisany wzdłuż, z datą u dołu „1878”, k. 56: pisana niebieską kredką, 55a: koperta, wym. 8,5 × 12,3 cm, pap. biały prążkowany wzdłuż, recto atramentem: „Monsieur Monsieur M. Geniusz etc. etc.”, verso niebieską kredką: dopisek „Gdyby było...”. Pdr WP IX, nr 763 (po marcu 1878). Wydanie następne: PWsz X, nr 945 (11 sierpnia); PWyb2–3 V, nr 272 (jw.). Norwid odpowiada tu na poniedziałkowe zaproszenie. Poniedziałek wypadał wówczas 12 sierpnia 1878. Norwid zaś pisał list w przeddzień wizyty: 11 sierpnia 1878.

580. DO MIECZYŚŁAWA GENIUSZA, Paryż, st. poczt. 26 sierpnia 1878

Atg PANKr 2234, k. 4–5, wym. 20,8 × 19,5 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 4 verso – 5 recto: czyste, k. 5 verso: „Monsieur Monsieur M. Geniusz, ingénieur civil etc. Paris – aux Batignolles rue Frezelle 25”, st. poczt. Paris la Gare d'Ivry, 26 aout 78, 2) Paris

Batignolles, 26 aout 78, znaczek pocztowy. Pdr Tadeusz Smoleński, „Ateneum Polskie” 1908, t. II, nr 1, s. 108–109. Wydania następne: WP IX, nr 768; PWsz X, nr 946.

581. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 20 września 1878

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 535–538, wym. 21 × 13,5 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, s. 537: czysta, s. 538: „Monsieur Mr. B. de Zaleski, Quai d’Orleans 6, Paris”, st. poczt. Paris, La Gare d’Ivry, 20 sept. 78, znaczek pocztowy. Pdr WP IX, nr 769. Wydanie następne: PWsz X, nr 947.

582. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 26 września 1878

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 539–540, wym. 19,8 × 14 cm, s. 541–542, wym. 19,8 × 17 cm, pap. biały, kredka niebieska, s. 539 i 542: „Monsieur Mr. B. de Zaleski, N. 6 Quai d’Orleans, Paris”, st. poczt. Paris, la Gare d’Ivry, 26 sept. 78, znaczek pocztowy za 15 centymow. Pdr WP IX, nr 770. Wydania następne: PWyb1V, nr 282; PWsz X, nr 948; PWyb2–3 V, nr 273.

583. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 24 stycznia 1879

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 555–558, wym. 21 × 15,7 cm, pap. biały, atr. czarny, s. 558: „Monsieur Mr. B. de Zaleski, Quai d’Orleans N. 6, Paris”, st. poczt. Paris, La Gare d’Ivry, 24 janv. 79, znaczek pocztowy. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 230. Wydania następne: WP IX, nr 774; PWyb1V, nr 282; PWsz X, nr 949; PWyb2–3 V, nr 274.

584. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, 31 stycznia 1879

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 559–562, wym. 21 × 15,5 cm, pap. biały, kredka niebieska, s. 560–561: czyste, s. 562: „Monsieur Mr. B. de Zaleski, Paris, Quai d’Orleans 6”, st. poczt. Paris, La Gare d’Ivry, 31 janv. 79. Pdr WP IX, nr 775. Wydanie następne: PWsz X, nr 950. Zaczynając list. Norwid napisał „Piątek”, stempel pocztowy był także stawiany w piątek 31 stycznia 1879 r., więc list był tego samego dnia pisany i wysłany.

585. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, luty – marzec 1879

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 457–460, wym. 21 × 13 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, s. 460: czysta. Pdr WP IX, nr 731 (początek 1877). Wydanie następne: nast. PWSz X, nr 951 (luty – marzec 1879).

586. DO PIOTRA ŁAWROWA, Paryż, po 2 kwietnia 1879

Atg Moskwa, Państwowe Archiwum Federacji Rosyjskiej (dawne: Centralne Państwowe Archiwum Rewolucji Październikowej), zespół 1762, papiery Piotra Ławrowicza Ławrowa, nr 4/334, k. 1–2, wym. 21 × 13,5 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 2 recto: „Paris – rue du Chevaleret 119, Gare d’Ivry”. Pdr Jerzy W. Borejsza, „Polityka” (przekład polski); Jerzy W. Borejsza, „Slavia Orientalis” 1969, nr 1, s. 13–18 (tekst oryginału, przekład, reprodukcje). Wydanie następne: PWSz X, nr 952.

587. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, kwiecień – maj 1879

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 516, wym. 21 × 13,3 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny. Dopisek epistolarny na końcu szkicu o nihilistach. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 216 (razem rozprawka o nihilistach, luty – marzec 1877). Wyd. nast. WP IX, nr 754 (razem rozprawka, po 21 listopadzie 1877); PWyb1V, nr 273 (razem rozprawka, luty 1877); PWSz X, nr 953 (tylko dopisek, kwiecień 1879).

588. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, kwiecień – maj 1879

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 517–520, wym. 21 × 13,5 cm, pap. biały prążkowany (formularz „Jardin Zoologique d’Acclimatation”), atr. czarny, s. 519–520: pisane wzdłuż. Pdr Stanisław Pigoń, „Tydzień”, dodatek do GłNar 1937, nr 216 (1877). Wyd. nast. WP IX, nr 755 (1877); PWSz X, nr 954 (kwiecień 1879). Datowanie przyjęto tu za PWSz. Wzmianka w liście o przygotowaniach do jubileuszu Kraszewskiego świadczy dowodnie, że chodzi tu o r. 1879.

589. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, kwiecień – maj 1879

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 521–522, wym. 34,2 × 22 cm, pap. biały w linie, ołówek, s. 522: czysta. Pdr WP IX, nr 756 (1877). Wydanie następne: PWSz X, nr 956 (1879?). List pisany w czasie pobytu poety w Zakładzie Sióstr Miłosierdzia, w Domu św. Kazimierza. Gomulicki datuje na r. 1879. Redakcja DzWSz uściśla datę roczną do maja – kwietnia.

590. DO SEWERYNY DUCHIŃSKIEJ, Paryż, maj – czerwiec 1879

Atg BN 6291, k. 21–22, wym. 32 × 21 cm, pap. kremowy cienki, atr. czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką, k. 22 verso: czysta. Pdr WP IX, nr 793 (1880). Wydania następne: PWSz X, nr 971 (1880), XI, s. 629, errata: maj – czerwiec 1879; PWyb2–3 V, nr 276 (jw.). Na końcu listu data roczna niewyraźna, treść listu mówi jednak, że to rok 1879 (K. W. Wojcicki żył jeszcze, zm. 2 sierpnia 1879).

591. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO?, Paryż, po 4 lipca 1879

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 455–456, wym. 21 × 15,5 cm, pap. biały, atr. czarny, s. 455: czysta, s. 456: „Mr Monsieur Bronislas de Zaleski etc.”, s. 453: na górnym marginesie obcą ręką [1877]. Pdr WP IX, nr 730 (1877). Wydanie następne: PWSz X, nr 961 (po 4 lipca 1879). W liście mowa o tych samych książkach, o których pisze Norwid w liście poprzednim do Bronisława Zaleskiego (po 4 lipca 1879), co wskazuje, że listy pisane były w tym samym czasie: po 4 lipca 1879.

592. DO SEWERYNY DUCHIŃSKIEJ, Paryż, późne lato 1879

Atg BN 6291, k. 18, wym. 31 × 21 cm, pap. kremowy, atr. czarny, podkreślenia atramentem czarnym i czerwonym oraz czerwoną kredką. Pdr WP IX, nr 777 (między 4 lipca i 29 października 1879). Wydania następne: PWyb1V, nr 283 (przed 29 października); PWSz X, nr 955 (1879, XI, s. 130, errata: późne lato); PWyb2–3 V, nr 277 (lato?). Na porę letnią wskazują wyjazdy do wód, które odbywano latem, także zwiedzanie Ogrodu Zoologicznego przez Norwida.

593. DO BRONISŁAWA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 29 października 1879

Atg BCzart 6919 (Ew. XVII–3173), s. 575–578, wym. 21 × 16 cm, pap. biały, atr. czarny, ołówkiem dopisek od „Bardzo” i podkreślenia, s. 578: „Monsieur Monsieur B. de Zaleski, Paris, Quai d’Orleans N. 6”, st. poczt. Paris, La Gare d’Ivry, 29 oct. 79, znaczek pocztowy. Pdr Jozef Kallenbach, *Adam Mickiewicz*. Wyd. 4 powiększone, Lwów 1926, s. 503–504 (bez dwu pierwszych zdań i końca). Wydania następne: WP IX, nr 778 (jw.); Stanisław Pigoń, „Dziennik Literacki” 1947, nr 33 (całość); PWyb1V, nr 284 (jw.); PWSz X, nr 962 (jw.); PWyb2–3 V, nr 278 (jw.).

594. DO MIECZYŚŁAWA GENIUSZA, Paryż, 10 grudnia 1879

Atg PANKr 2234, k. 8–9, wym. 20,8 × 19,3 cm, pap. biały, atr. czarny zrudziały, k. 8 verso – 9 recto: ołówkiem proby rysunkowe przedstawiające tańce, k. 9 verso: „Monsieur Monsieur M. E. Geniusz chez MM. J. B. Wagner etc. Paris – Batignolles, rue de Condamine N. 1”, st. poczt. Paris La Gare d’Ivry, 10 dec. 79, znaczek pocztowy za 15 centymow. Pdr Tadeusz Smoleński, „Ateneum Polskie” 1908, t. II, nr 1, s. 110. Wydania następne: WP IX, nr 780; PWsz X, nr 964.

595. DO ZOFII ODESCALCHI, Paryż, 11 grudnia 1879

Atg ArchKr, Archiwum Potockich, 479 (D 77), k. 1–2, wym. 18,5 × 13,5 cm, pap. biały, atr. czarny. Pdr Stanisław Pigoń, TygPowsz 1958, nr 27. Wydanie następne: PWsz X, nr 965. Jest to odpowiedź na list księżny Odescalchi z 8 grudnia 1879 r. (BN 6290, k. 112–113).

596. DO ZARZĄDU TOWARZYSTWA HISTORYCZNO-LITERACKIEGO, Paryż, około 8 stycznia 1880

Atg BCzart 6920 (Ew. XVII–3173), k. 1–2, wym. 31,2 × 21,2 cm, pap. biały w kratkę, atr. czarny, tylko ostatnie słowo „styczeń” ołówkiem, k. 1 verso – 2: czyste. Pdr Stanisław Pigoń, MyślNar 1935, nr 48 (Do Zarządu Towarzystwa Historyczno-Literackiego, około 10 stycznia). Wydania następne: WP IX, nr 781 (bez adresata, początek stycznia); PWsz X, nr 966 (bez adresata, około 8 stycznia). Adresat jak u Pigionia, gdyż Bronisław Zaleski – o śmierci którego jest t mowa – był sekretarzem Towarzystwa Historyczno-Literackiego, które zajęło się sprawami związanymi z pogrzebem. Datowanie za Gomulickim, który zwracał uwagę, że pogrzeb po sprowadzeniu zwłok z Mentony odbył się 12 stycznia.

597. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż 24 lutego 1880

Atg BJ 9206, k. 209, wym. 19,8 × 14,3 cm, pap. biały, atr. czarny, verso: czyste. Pdr Stanisław Pigoń, GL, s. 159 (mylnie: 2 lutego 1880). Wydania następne: WP IX, nr 783 (jw.); PWsz X, nr 969 (24 lutego 1880).

598. DO WŁADYSŁAWA CHODŹKIEWICZA, Paryż, przed 13 czerwca 1880

Atg BKijow XXIV, 1472, bilet wizytowy, pap. biały, wym. 11 × 5,2 cm, recto: rysunek korony i podpis atramentem „C. Norwid”, verso: tekst ołówkiem. Bilet towarzyszył karcie z wierszem Norwida *La religion de Mr le Senateur C-te Victor Hugo*. Pdr WP IX, nr 788 (1880,

włączony wiersz Norwida). Wydanie następne: PWSz X, nr 973 (bez wiersza, przed 13 czerwca 1880). Według prośby poety Chodźkiewicz przepisał załączony wiersz i przesłał go J. B. Zaleskiemu w liście z datą 13 czerwca 1880 (zob. J. B. Zaleski, *Korespondencja*, t. V, s. 254), zatem Chodźkiewicz otrzymał wiersz od Norwida przed 13 czerwca 1880. Datowanie przyjęto tu za Gomulickim.

599. DO WŁADYSŁAWA CZARTORYSKIEGO, Paryż, koniec listopada 1880

Atg BCzart 6920 (Ew. XVII–3173), k. 1–2, wym. 21 × 13,7 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 2 verso: czysta. Pdr Stanisław Pigoń, *TygPowsz* 1946, nr 40. Wydanie następne: PWSz X, nr 975 (koniec listopada). Datowanie przyjęto tu za Gomulickim.

600. DO SEWERYNY DUCHIŃSKIEJ, Paryż, st. poczt. 11 grudnia 1880

Atg BN 6291, k. 19–20, wym. 22,5 × 22 cm, pap. kremowy, atr. czarny, k. 20 verso: „JWielmożna Duchińska, Madame M-me de Duchińska etc. N. 54 Boulevard St Michel, Paris”, st. poczt. Paris, Gare d’Ivry, 11 dec. 80, znaczek pocztowy. Pdr WP IX, nr 792 (kopia odpowiedzi Norwida na zaproszenie w 50-tą rocznicę postania listopadowego i dopisek epistolarny). Wydanie następne: PWyb1IV, s. 526–527 (tylko kopia odpowiedzi na zaproszenie); PWSz VII, s. 183–184, 670–671 (jw.); PWSz X, nr 976 (tylko dopisek epistolarny).

601. DO SEWERYNY DUCHIŃSKIEJ, Paryż, wnet po 11 grudnia 1880

Atg BN 6291, k. 17 verso, wym. 20,8 × 13,5 cm, pap. kremowy prążkowany, ołówek. Jest to dopisek do Norwida listu o mogile i mogiłach. Pdr WP VI, s. 303 (razem list o mogile i mogiłach). Wydanie następne: PWSz X, nr 977 (tylko dopisek). Norwid obiecał Duchińskiej przesłać ten list, gdy wysłał jej kopię z odpowiedzią na zaproszenie rocznicowe powstania listopadowego ze st. pocztowym 11 grudnia 1880, stąd data: wnet po 11 grudnia 1880.

602. DO LUBOMIRA GADONA, Paryż, wnet po 16 grudnia 1880

Atg BCzart 6920 (Ew. XVII–3173), k. 1–2, wym. 19,8 × 15 cm, pap. biały, atr. czarny, podkreślenia niebieską kredką, k. 2 verso: czysta. Pdr Stanisław Pigoń, *TygPowsz* 1946, nr 40 (14 grudnia). Wydanie następne: PWSz X, nr 978 (wnet po 16 grudnia). Norwid odpowiada tu na list Czartoryskiego z 16 grudnia, stąd datowanie listu: zaraz po 16 grudnia.

603. DO LUBOMIRA GADONA, Paryż, st. poczt. 24 grudnia 1880

Atg BCzart 6920 (Ew. XVII–3173), k. 1–2, wym. 11,3 × 9 cm, pap. biały, atr. czarny, podkreślenia niebieską kredką, k. 1 verso – 2 recto: czyste, koperta wym. 11,5 × 7,5 cm, adres: „Wielmożny Gadon, Monsieur Mr Gadon, Ile St Louis, Hotel Lambert, Paris”, st. poczt. Paris la Gare d’Ivry, 24 dec. 80. Pdr Stanisław Pigoń, TygPowsz 1946, nr 40. Wydanie następne: PWsz X, nr 979.

604. DO LUBOMIRA GADONA, Paryż, po 24 grudnia 1880

Atg BP w zbiorze Archiwum Hôtel Lambert. Działalność Dobroczynna 1880 sygn. BP 982 (nr akc. 991) s. 77; wycinek wym.: 8, 3 x14, 8 cm, pap. listowy prążkowany, z fragmentem znaku wodnego DE. List Norwida to pokwitowane odbioru gotówki. Nie zachowała się część adresowa. P. Chlebowski ustala adresata oraz datę. Pdr: P. Chlebowski. Norwidowski drobiazg epistolarny z 1880 roku. SN: XIX: 2001 s.105-106 (tekst s. 105, fot. atg s. 106; komentarz edytorski s. 105-106). Tekstu nie odnotowano w roboczej wersji wyd. DWsz (PDF).

605. DO BRONISŁAWY STUDNICKIEJ, Paryż, 1880-1881

Atg BCzart 6920 (Ew. XVII–3173), k. 1–2, wym. 21 × 15,8 cm, pap. biały, atr. czarny, k. 1 recto – 2 verso: list Norwida, k. 1 verso – 2 recto: list s. Teofili Mikułowskiej do Norwida, na k. 2 verso: „Czcigodna Siostra Bronisława etc”. Pdr Juliusz W. Gomulicki, „Poezja” 1970, nr 1, s. 14 (1880–1881). Wydanie następne: PWsz X, nr 980 (jw.), PWyb2–3 V, nr 281 (jw.).

606. DO JÓZEFA BOHDANA WAGNERA, Paryż, st. poczt. 7 maja 1881

Atg BN 6291, k. 62, wym. 13 × 21 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 62 verso: „Monsieur J. B. Wagner etc. Paris, Batignolles, rue Davy 27”, st. poczt. 1) Paris, Gare d’Ivry, 7 mai 81, 2) Paris, Batignolles, 8 mai 81, znaczek pocztowy. Pdr WP IX, nr 795 (8 maj 1881). Wydanie następne: PWsz X, nr 982 (st. poczt. 7 maj 1881).

607. DO JÓZEFA BOHDANA WAGNERA, Paryż, po 7 maja 1881

Atg PANKr 2234, k. 18–19, wym. 19,2 × 13,5 cm, pap. biały, atr. czarny, k. 18 verso – 19 recto: czyste, k. 19 verso: „Monsieur Monsieur J. B. Wagner”. Pdr Tadeusz Smoleński, „Ateneum Polskie” 1908, t. II, nr 1, s. 108 (bez daty). Wyd. nast. WPIX, nr 796 (po 8 maja 1881); PWsz X, nr 983 (maj 1881?). Przesmycki i Gomulicki przypuszczają, że Norwid

interesuje się nadal wystawą wiosenną w Paryżu, stąd też wynika datowanie listu bliskie datowaniu listu poprzedniemu.

608. DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO, Paryż, st. poczt. 14 maja 1881

Atg BJ 6523, k. 179, wym. 20,5 × 26 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, podkreślenia czerwoną kredką, verso: „Monsieur Monsieur J. I. Kraszewski, Hyeres (Var) France (trzy ostatnie słowa skreślane, zapisane obcą ręką: Nordsbasse Dresde Allemagne, presse”, znaczek pocztowy za 10 cent., st. poczt. 1) Paris, La Gare d'Ivry, 14 mai 81, 2) Hyeres Var, 15 mai 81, 3) Dresden Altst. 19 5 81, 4) Dresden Neust. 19 5 81. Pdr WP IX, nr 797. Wydanie następne: PWsz X, nr 984.

609. DO FRANCISZKA DUCHIŃSKIEGO, Paryż, 17 maja 1881

Atg BN 6291, k. 26, pocztówka, wym. 9 × 14 cm, karton biały, atr. czarny, podkreślenia atramentem i niebieską kredką, recto: „M. M. Duchiniński, Boulevard St Michel, Paris”, st. poczt. Paris, La Gare d'Ivry, 17 mai 81, znaczek za 10 centymow. Pdr WP IX, nr 798 (st. poczt. 17 maja 81). Wydania następne: PWybIV, nr 287 (jw.); PWsz X, nr 985 (17 maja 1881), XI, s. 629, errata: st. poczt. 17 maja 1881. Wtorek, zanotowany na końcu listu, to 17 maja 1881.

610. DO FRANCISZKA DUCHIŃSKIEGO, Paryż, sierpień 1881?

Atg BN 6291, k. 32–33, wym. 22 × 13,4 cm, pap. cienki kremowy w przezroczystą kratkę, atr. czarny, k. 33 verso: czysta. Pdr WP IX, nr 844 (między 3 i 15 marca 1883). Wydanie następne: PWsz X, nr 990 (sierpień 1881?). Datowanie podano za PWsz.

611. DO MIECZYŚŁAWA GENIUSZA, Paryż, koniec sierpnia 1881

Atg PANKr 2234, k. 10–11, wym. 17,9 × 11,3 cm, pap. biały, atr. czarny, k. 11 verso: zapis ołówkiem „do Geniusza”. Pdr Tadeusz Smoleński, „Ateneum Polskie” 1908, t. II, nr 1, s. 110–111 (prawdopodobnie z sierpnia). Wydania następne: WP IX, nr 802 (po 15 sierpnia); PWsz X, nr 991 (koniec sierpnia). Datowanie przyjęto tu za PWsz.

612. DO MIECZYŚŁAWA GENIUSZA, Paryż, st. poczt. 1 września 1881

Atg PANKr 2234, k. 12–13, wym. 21,8 × 18 cm, pap. kremowy, atr. czarny, k. 13 verso: „Monsieur Monsieur Geniusz etc. etc. Paris, 13 rue d'Orsel (Clignancourt)”, st. poczt. 1)

Paris, La Gare d'Ivry, 1 sept. 81, 2) Paris, Montmartre, 1 sept. 81, znaczek poczt. za 15 centymow. Pdr Tadeusz Smoleński, „Ateneum Polskie” 1908, t. II, nr 1, s. 111–112. Wydanie następne: WP IX, nr 807; PWSz X, nr 992.

613. DO WŁADYSŁAWA CZARTORYSKIEGO, Paryż, 1881

Atg BCzart 6920 (Ew. XVII–3173), k. 1–2, wym. 25,8 × 16,8 cm, pap. biały, atr. czarny, k. 2 verso: czysta. Pdr PWSz X, nr 995. Wyd. nast. PWyb2-3 V, nr 283. List bez bliższej daty; za Gomulickim umieszczono go przy końcu 1881.

614. DO SEWERYNY DUCHIŃSKIEJ, Paryż, około 1 stycznia 1882

Atg BPol 491, s. 231–232, wym. 16 × 10,5 cm, pap. biały w linie, ołówek, s. 232: czysta. Pdr WP IX, nr 808 (bez adresata, początek 1882), Wyd. nast. PWSz X, nr 996 (adresatka: Seweryna Duchńska, około 1 stycznia 1882). Adresatka na podstawie danych Biblioteki Polskiej w Paryżu. Datowanie przyjęto tu za Gomulickim.

615. DO MIECZYŚLAWA GENIUSZA, Paryż, st. poczt. 9 stycznia 1882

Atg PANKr 2234, k. 14, wym. 9 × 14 cm, karta pocztowa, karton, recto białe, atr. czarny, verso liliowe, atr. czarny: „Mr Geniusz, Paris, 13 rue d'Orsel Clignancourt”, st. poczt. 1) Paris, La Gare d'Ivry, 9 janv. 82, 2) Paris, Montmartre, 10 janv. 82, znaczek pocztowy za 10 centymow. Pdr Tadeusz Smoleński, „Ateneum Polskie” 1908, t. II, nr 1, s. 112. Wydania następne: WP IX, nr 809; PWSz X, nr 997.

616. DO PIOTRA ŁAWROWA, Paryż, st. poczt. 12 lutego 1882

Atg Moskwa, Państwowe Archiwum Federacji Rosyjskiej (dawne Centralne Państwowe Archiwum Rewolucji Październikowej), zespół 1762, papiery Piotra Ławrowicza Ławrowa, k. 1, wym. 20,8 × 15,6 cm, pap. biały w czerwone linie podłużne, atr. czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką, k. 1 verso: „L'honorable Pierre Ławroff membre des Societes Savantes etc. etc. etc., Paris, rue St Jacques 328”, st. poczt. Paris, La Gare d'Ivry 4-me, 12 fevr. 82. Pdr Jerzy W. Borejsza, „Polityka” 1968, nr 26 (przekład polski). Wydania następne: Jerzy W. Borejsza „Slavia Orientalis” 1969, nr 1, s. 19–21 (oryginał i przekład, podobizna, myłka w dacie: jest 4 lutego zamiast 12 lutego); PWSz X, nr 999.

617. DO JÓZEFA BOHDANA WAGNERA, Paryż, st. poczt. 23 marca 1882

Atg BN 6291, k. 63–64, wym. 16,5 × 10,8 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, list w czarnej obwodce, k. 63 recto: nad tekstem pośrodku gornego marginesu narysowana ręcznie czarna korona, k. 65 verso: „Monsieur Mr J. B. Wagner, 27, rue Davy, Batignolles, Paris”, powtorzone: „27 rue Davy”, st. poczt. Paris, Batignolles, 23 mars 82, znaczek pocztowy za 15 centymow. Pdr WP IX, nr 815. Wydanie następne: PWsz X, nr 1006.

618. DO MIECZYŚLAWA GENIUSZA, Paryż, kwiecień 1882

Atg PANKr 2234, k. 15, skrawek papieru białego zapisany niebieskim ołówkiem po jednej stronie. Pdr Tadeusz Smoleński, „Ateneum Polskie” 1908, t. II, nr 1, s. 112. Wydania następne: WP IX, nr 837 (koniec 1882); PWsz X, nr 1007 (kwiecień 1882).

619. DO MIECZYŚLAWA GENIUSZA, Paryż, 19 maja 1882

Atg BN 6291, k. 59–60, wym. 20,6 × 13,3 cm, pap. kremowy prążkowany, atr. czarny. Pdr WP IX, nr 816 (przed 17 kwietnia 1882). Wydanie następne: PWsz X, nr 1009 (19 maja 1882). Piątek 19 był 19 maja 1882, stąd datowanie przyjęte przez Gomulickiego należy uznać za obowiązujące.

620. DO SEWERYNY DUCHIŃSKIEJ, Paryż, st. poczt. 10 czerwca 1882

Atg BN 6291, k. 13, karta pocztowa wym. 9 × 14 cm, pap. fioletowy, atr. czarny, recto: „de Duchńska, 54, Boulevard St Michel, Paris”, st. poczt. Paris, La Gare d’Ivry, 10 juin 82, znaczek pocztowy za 10 centymow. Pdr WP IX, nr 799 (st. poczt. 10 juin 81). Wydanie następne: PWsz X, nr 1012 (rok podany właściwie). Do wiersza *Spowiedź* z datą 7 czerwca 1882 dołączył Norwid kartę pocztową z powtórzonymi dwoma ostatnimi wersami tego tekste, jednakże w nieco zmienionej redakcji. Dołączył tu jeszcze objaśnienie dotyczące zwrotu „o niej”.

621. DO SEWERYNY DUCHIŃSKIEJ, Paryż, st. poczt. 11 czerwca 1882

Atg BN 6291, k. 23, karta pocztowa wym. 8,5 × 14 cm, pap. biały, atr. czarny, recto: „de Duchńska, 54 Boulevard St Michel, Paris”, st. poczt. Paris, La Gare d’Ivry, 11 juin 82, znaczek pocztowy za 10 centymow. Pdr WP IX, nr 820. Wydanie następne: PWsz X, nr 1014.

622. DO FRANCISZKA DUCHIŃSKIEGO, Paryż, około 11 czerwca 1882

Atg BPol 491, s. 235–238, wym. 10,3 × 6,6 cm, pap. biały, atr. czarny, s. 236–238: czyste. Pdr WP IX, nr 819 (bez adresata, między 23 maja i 11 czerwca 1882). Wydanie następne: PWsz X, nr 1013 (adresat: ranciszek Duchiniński).

623. DO SEWERYNY DUCHIŃSKIEJ, Paryż, 1882?

Atg BN 6291, k. 7, wym. 31,3 × 21 cm, pap. biały gruby, atr. czarny, verso: czyste. Dopisek epistolarny do wiersza *Małe dzieci*. Pdr Z. Przesmycki w C. Norwid, *Poezje wybrane*, Warszawa 1933, s. 313, 593–594. Wyd. nast. PWsz X, nr 1015 (1882?).

624. DO JÓZEFA IGNACEGO KRASZEWSKIEGO, Paryż, czerwiec 1882

Atg BJ 6523, k. 180–181, wym. 21 × 15,5 cm, pap. biały w drobną kratkę, atr. czarny, k. 181 verso: „Jaśnie Wielmożny Komandor J. I. Kraszewski – M. N. rue du Chevaleret N. 119, Paris Gare d’Ivry”. Pdr Pigoń GL, s. 66. Wydania następne: WP IX, nr 821; PWsz X, nr 1016.

625. DO TEOFILA LENARTOWICZA, Paryż, czerwiec – lipiec 1882

Atg BN 6291, k. 11, wym. 32,5 × 21,5 cm, pap. biały gruby, atr. czarny, list był złożony wszerz i wzdłuż, złożenie wszerz jest przedarte. Pdr WP IX, nr 813 (wiersz *Słowianin*, dopisek przy wierszu i list, przed 13 marcem 1882). Wyd. nast. GomWyb1V, nr 290 (bez wiersza, czerwiec 1882); PWsz X, nr 1017 (bez wiersza, koniec czerwca 1882), XI, s. 630, errata: czerwiec – lipiec 1882; PWyb2–3 V, nr 285 (bez wiersza, koniec czerwca). Datowanie jak w PWsz, bowiem ten list nawiązuje do listu poprzedniego Józefa Ignacego Kraszewskiego z czerwca 1882 (zob. wyżej) poprzez wzmiankę o zwyczaju wśród Polaków niedziękowania oraz łączy się z listem następnym do Ludwika Nabelaka z czerwca – lipca 1882 (atg tego listu zaginął), gdzie Norwid pisze o swej pracy nad traktatem *Milczenie*.

626. DO LEONARDA NIEDŹWIECKIEGO, Paryż, 31 lipca 1882

Atg BKorn 2407, k. 128–129, wym. 21,2 × 15,6 cm, pap. kremowy, atr. czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką, k. 128 recto: w gornym lewym rogu ręką adresata „odebrany w Paryżu 31-go lipca 1882 L. N.”. Pdr WP IX, nr 822 (1 lipca). Wydanie następne: PWyb1V, nr 291 (lipca 1 – poniedziałek); PWsz X, nr 1019 (31 lipca); PWyb2–3 V, nr 286 (jw.).

627. DO LEONARDA NIEDŹWIECKIEGO, Paryż, 12 sierpnia 1882

Atg BKorn 2407, k. 130–131, wym. 20,2 × 15,5 cm, pap. kremowy, atr. czarny, k. 130 recto: w lewym górnym rogu nota ręką adresata „Odebrany w Paryżu 12-go sierpnia 1882 L. N.”. Powyżej tekstu właściwego Norwid zapisał „Sobota”; 12 sierpnia 1882 była sobota, więc w Paryżu list był pisany i odebrany w sobotę. Pdr WP IX, nr 823. Wyd. nast. GomWyb1V, nr 292 (około 12 sierpnia 1882); PWsz X, nr 1020 (jw.); PWyb2–3 V, nr 288 (jw.).

628. DO EDWARDA JAKSY BYKOWSKIEGO, Paryż, st. poczt. 10 października 1882

Atg BN 6291, k. 163–164, wym. 20,2 × 15 cm, pap. kremowy, atr. czarny, k. 164: urwany zewnętrzny górny rog, k. 164 verso: „Monsieur Mr Gryf Jaxa de Bykowski etc., Hotel Continental rue Castiglione, Paris”, st. poczt. Paris, La Gare d’Ivry, 10 oct. 82, znaczek pocztowy za 10 centymow. Pdr WP IX, nr 824. Wydanie następne: PWsz X, nr 1021.

629. DO EDWARDA JAKSY BYKOWSKIEGO, Paryż, po 10 października 1882

Atg BN 6291, k. 167, wym. 20,2 × 15 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, verso: czyste. Pdr WP IX, nr 829 (grudzień 1882). Wydanie następne: PWsz X, nr 1022 (po 10 października 1882). Treść listu wskazuje, że był pisany po liście ze st. poczt. 10 października 1882.

630. DO EDWARDA JAKSY BYKOWSKIEGO, Paryż, 29 listopada 1882

Atg BN 6291, k. 165–166, wym. 21 × 13,6 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny. Pdr WP IX, nr 826. Wydanie następne: PWsz X, nr 1027.

631. DO JÓZEFA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 30 listopada 1882

Atg BJ 6206, k. 210–211, wym. 18 × 11,5 cm, pap. biały grubszy, atr. czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką, k. 210 verso – 211 recto: pismo przez dwie szerokości, k. 211 verso: „JWny J. B. Zaleski Monsieur Mr J. Dieudonne Zaleski etc. (inną ręką:) a Villepreux (Seine et Oise)”, st. poczt. 1) Paris, A Granville, 30 nov 82, 2) Villepreux, 1 dec. 82, znaczek pocztowy za 10 centymow, k. 210 recto: nad tekstem na górnym marginesie obcą ręką „30 n-b 1882”. Pdr Krech t. II, s. 299–300. Wydanie następne: WP IX, nr 827 (30 n-b 1882); PWsz X, nr 1028 (st. poczt. 30 listopada 1882). Przesmycki uznał za obowiązującą notatkę z datą – a nie stempel pocztowy – zapisaną obcą ręką nad tekstem listu, za pismo Norwida.

632. DO JÓZEFA BOHDANA ZALESKIEGO, Paryż, st. poczt. 5 grudnia 1882

Atg BJ 6206, k. 213–214, wym. 21 × 13,5 cm, k. 212, wym. 27 × 20,2 cm, pap. biały prążkowany, atr. czarny, k. 212 verso: koniec tekstu, adres: „Jaśnie Wiel. J. B. Zaleski, Mr Mr Dieudonne Zaleski etc. etc. a Villepreux, Seine et Oise”, st. poczt. Paris, La Gare d’Ivry, 5 dec. 82, znaczek pocztowy za 15 centymow. Pdr Krech t. I, s. 228–229, t. II, s. 300–301. Wydania następne: WP IX, nr 832, 830 (postscriptum potraktowane jako osobny list); PWyb1V, nr 295 (bez postscriptum); PWsz X, nr 1030 (razem z postscriptum); PWyb2–3 V, nr 291 (jw.).

633. DO JULIUSZA KOSSAKA, Paryż, początek 1883

Atg od Juliusza Kossaka dostał się do zbiorów Stanisława Larysz-Niedzielskiego w Śledziejowicach pod Wieliczką. S. Pigoń korzystał z niego jako własności Julii Wolańskiej, J. W. Gomulicki, gdy był depozytem MNK. Przy końcu 2000 r. na aukcji zorganizowanej przez Antykwariaty Warszawskie w Warszawie atg ten nabył jakiś kolekcjoner (wiadomość ostatnia z Ośrodka Badań nad Tworczością C. Norwida w Lublinie). Jest to dopisek do wiersza *Epizod* z datą 1883. Pdr Stanisław Pigoń, *Miscellanea z okresu romantyzmu*, s. 173. Wydania następne: Juliusz W. Gomulicki w: C. Norwid, *Okruchy poetyckie i dramatyczne*, zebrał [...] Warszawa 1956, s. 250 (opis atg); PWsz X, nr 1033 (zima? 1883). Datowanie: początek 1883.

634. DO FRANCISZKA DUCHIŃSKIEGO, Paryż, 18 lutego 1883

Atg BN 6291, k. 27–28, wym. 17,2 × 12 cm, karton szaro-żółty, atr. czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką, k. 28 verso: „Monsieur Mon-r Duchński etc. etc. etc. Boulevard St Michel 54 Paris”, st. poczt. Paris, La Gare d’Ivry, 19 fevr. 83, znaczek pocztowy dopłaty za 30 centymow. Pdr WP IX, nr 839 (st. poczt. 19 II 1883). Wydanie następne: PWsz X, nr 1034. List pisany w niedzielę 18 lutego 1883, wysłany dnia następnego.

635. DO FRANCISZKA DUCHIŃSKIEGO, Paryż, 23 lutego 1883

Atg BN 6291, k. 29–30, wym. 24,5 × 15,5 cm, pap. biały gruby, atr. czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką, k. 30 verso: „Wielmożny Duchński Monsieur *Duchński*, 54 Boulevard St Michel Paris”, st. poczt. Paris, La Gare d’Ivry, 22 fevr. 83, znaczek pocztowy. Pdr WP IX, nr 840 (st. poczt. 22 II 1883). Wydania następne: PWsz X, nr 1035 (22 lutego 1883), XI, s. 630, errata: 23 lutego; PWyb2–3 V, nr 292 (jw.). Zgodnie z odczytaniem Gomulickiego niewyraźnej liczby dnia w st. poczt., list był pisany i wysłany w piątek 23 lutego 1883.

636. DO FRANCISZKA DUCHIŃSKIEGO, Paryż, 26 lutego 1883

Atg BN 6291, k. 31, wym. 14,6 × 20 cm, pap. biały gruby, rogi zaokrąglone, atr. czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką. Pdr WP IX, nr 842 (początek marca 1883). Wydanie następne: PWsz X, nr 1037 (około 2 marca 1883), XI, s. 630, errata: wnet po 26 lutego 1883. W piątek 23 lutego 1883 Norwid dowiedział się, że w poniedziałek 26 lutego dostanie z komisju akwarelę, którą sprzedał Duchińskiemu. Datę tu przyjęto według poprawki Gomulickiego: 26 lutego 1883.

637. DO EDWARDA JAKSY BYKOWSKIEGO, Paryż, st. poczt. 27 lutego 1883

Atg BN 6291, k. 169–170, wym. 24,7 × 16,2 cm, pap. biały grubszy, atr. czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką, k. 170 recto: czysta, verso: „a Monsieur Mr Jaxa Gryf de Bykowski, de la Societe Geographique de France, Hotel de Paradis a Nice Alpes Maritimes” [nazwa hotelu przekreślona, obcą ręką napisano:] „Hotel Westminster”, st. poczt. 1) Paris, La Gare d’Ivry, 27 fevr. 83, 2) [...] Grande, 28 fevr. 83, 3) Nice, Alpes Maritimes, 28 fevr. 83, dwa znaczki pocztowe. Pdr WP IX, nr 841 (st. poczt. 27 II 83). Wydanie następne: PWsz X, nr 1036 (jw.).

638. DO SEWERYNY DUCHIŃSKIEJ, Paryż, st. poczt. 3 marca 1883

Atg BN 6291, k. 24–25, wym. 16,6 × 10,5 cm, pap. kremowy prążkowany, atr. czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką, list pisany na wolnych stronach listu Duchińskiego do Norwida z 3 marca 1883 r., k. 25 verso: „Madame M-e Severine Duchńska, Boulevard S. Michel 54, Paris”, st. poczt. Paris, La Gare d’Ivry, 3 mars 83, znaczek pocztowy, k. 24 verso: u dołu rysunek głowy buldoga. Pdr WP IX, nr 843 (myłka: 8 marca). Wydania następne: nast. PWyb1V, nr 297 (st. poczt. 3 marca 1883); PWsz X, nr 1038 (jw.); PWyb2–3 V, nr 293 (jw.).

639. DO EDWARDA JAKSY BYKOWSKIEGO, Paryż, około 15 marca 1883

Atg BN 6291, k. 167–168, wym. 22 × 16,6 cm, pap. biały w linie, atr. czarny, podkreślenia atramentem i czerwoną kredką, k. 168 verso pisana wzdłuż. Pdr WP IX, nr 838 (styczeń). Wyd. nast. PWyb1V, nr 298 (marzec); PWsz X, nr 1039 (około 15 marca); PWyb2–3 V, nr 294 (jw.). Datowanie przyjęto tu za PWsz.

640. DO ZOFII RADWANOWEJ, Paryż, st. poczt. 16 marca 1883

Atg BN 6291, k. 222–223, wym. 13,6 × 14,6 cm, pap. biały, atr. czarny, data na początku listu oraz niektóre podkreślenia czerwoną kredką, inne atramentem, k. 223 verso: „J. Wiel-a Zofia Janina Sobieska Radwan, Madame de Radwan, *ulica Czysta, dom JW. Radwan a Varsovie, Pologne-Russie*”, st. poczt. 1) Paris, La Gare d’Ivry, 16 mars 83, 2) Pocztowyj Wagon N-o 28, 6 mart 1883, stara data, 3) dopłaitit 14 k. Dolna część obu kart udarta wraz z tekstem. Pdr WP IX, nr 846. Wydania następne: PWyb1V, nr 300; PWsz X, nr 1041; PWyb2–3 V, nr 296.

ALBUMY⁴

1. ALBUM DLA TEODORA JEŁOWICKIEGO 1874

BN Zbiory Ikonograficzne sygn. 1593 k. 1-35

Papier gruby, o wym.: 22,1 x 17,6 cm; pierwotnie miał oprawę z ozdobnego, miękkiego, niebieskiego papieru, wytłaczanego w stylizowany motyw roślinny. W albumie Norwid umieścił 17 własnych prac plastycznych, głównie wykonanych tuszem, piórem, podmalowanych akwarelą bądź lawowane rozcieńczonym tuszem. Na k. 14 umieścił jedną

---

⁴ Odnutowano tu jedynie te obiekty, które prócz prac plastycznych zawierają zapiski Norwida. Wykaz plastycznych zbiorów (bez notatek i zapisków poety), jak np. Album berliński czy Szkicowniki zob. Prace plastyczne.

własną pracę graficzną, akwafortę Dialog umarłych: Rembrandt – Fidiasz. Na k. 3 recto: dedykacyjny tekst (rodzaj noty) zapisanej czarnym atramentem. Publikacja całości: Katalog I, s. 499-539 (przy reprodukcji każdej z prac opis katalogowy).

2.KSIĄŻKA PAMIĄTEK

BN sygn. 6296 k. 1-57 [Fragment większego zespołu dok. biograficznych Norwida]

Pierwotnie obiekt ten był poszytem bez okładek, złożonym z dwu oddzielnych części ze śladami zszywania. Na kartach owego „poszytu” znajdowały się naklejone lub luźno ułożone „pamiątki”: bilety wizytowe, listy od znajomych, bilet okrętowy, prace plastyczne obce i własne, klepsydry etc. Ok. 1970 w BN album oprawiono w jasnobrązową skórę (wym.: 28 x 31 cm), składającego się z 57 kart czerpanego papieru w kolorze kremowym (wym. kart: 22 x 30 cm). Obiekty rozmieszczono wyłącznie recto. Tytuł przypuszczalnie pochodzi albo od Miriama, albo od kustoszy BN. Prócz wspomnianych wyżej obiektów, Książka przynosi kilka odręcznych zapisków Norwida, jego rysunki, akwarele oraz wiersz zaczynający się od słów: ...ALE TY, JEDEN-DOBRY i JEDYNY... Publikacja prac plastycznych Norwida zob. Katalog I, 541-573 (przy reprodukcji każdej z prac opis katalogowy). Publikacja zapisków zob. PWSz VII, 423-429 oraz publikacja wiersza PWSz I, 216.

3.ALBUM ORBIS W SZKICU

KSIĘGA I

Zbiorach Graficznych BNar, sygn. AFR 1591 k. 1-92.

Jest to foliowany kodeks in quatio o wym.: 25 x 19,3 cm, liczącym 92 karty szarobiałego gładkiego, średniej grubości papieru (wym.: 24, 2 x 19 cm); jego grzbiet wykonany był z bladoczerwonego płótna. Pierwotną oprawę stanowił gruby, czerwony wytłaczany papier. Na wierzchniej stronie okładki widniała naklejony inicjał „N”, wycięty z papieru w kolorze złota. Po śmierci Norwida, wraz z innymi jego dokumentami i pamiątkami, które znajdowały się w Zakładzie św. Kazimierza (pod Paryżem), kodeks trafił do rodziny Dybowskich: początkowo do rąk Józefa Dybowskiego, który był przyrodnim bratem Ludwiki ze Zdzieborskich Norwid, matki poety. Po jego śmierci w r. 1885 stał się własnością jego najstarszego syna, Aleksandra. Ten przekazał go Wacławowi Gasztowttowi, a ten zaś – Zenonowi Przesmyckiemu. Album

zawiera prace plastyczne wykonane ręką Norwida, obce ryciny oraz sporą liczbę notatek (wykonanych przeważnie atramentem oraz niebieską kredką, czasem zwykłym ołówkiem). Notatki drukował po raz pierwszy Gomulicki zob. PWSz XI, 393-419. Drugie wyd. tychże notatek (oparte w dużym stopniu na edycji Gomulickiego) Borowiec 2016. Wydanie prac plastycznych Norwida zob. Katalog II, 34-228 (przy reprodukcji każdej z prac opis katalogowy). Pełny wykaz ponad 94 prac plastycznych tego zbioru zob. w niniejszej Bibliografii dział: Prace plastyczne

KSIĘGA II

Zakładzie Zbiorów Graficznych BNar. (sygn. AFR. 1592) k. 1-85.

Jest to foliowany kodeks in quatio (wym.: 22 x 17,5) złożony z 85 kart zasadniczych szarobiałego, gładkiego pap. czerpanego oryginalnego lub czerpanego bibułkowego wtórnego (wym.: 21 x 17). Jego oprawa pierwotna, jak i oprawa wtórna są identyczne jak w ALBUM ORBIS I. Księga II była niegdyś własnością Teodora Jełowickiego (podobnie jak znacznie skromniejszy objętościowo *Album dla Teodora Jełowickiego*). Trudno wszakże określić, w jakich okolicznościach wszedł on w jego posiadanie: czy zbiór trafił w jego ręce bezpośrednio od autora, czy – zgodnie z sugestią Gomulickiego – otrzymał go od Dybowskich, „jako rewanż za swoje przyjacielskie usługi” (PWSz XI, 517). Marszałek Jełowicki pokrył przecież większą część kosztów pogrzebu poety. Zarówno ALBUM ORBIS II, jak i przed chwilą wspomniany *Album dla Teodora Jełowickiego* po śmierci marszałka stały się własnością jego siostrzeńca Złotnickiego. Ten jednak nie wykazywał żadnych zainteresowań sztuką, ani przeszłością rodziny, bo – jak notuje w monografii poświęconej Zenonowi Przesmyckiemu, Barbara Koc – ALBUM ORBIS II został znaleziony przez bibliotekarza i bibliofila, działacza emigracyjnego, Władysława Strzembosza, wprost na śmietniku. *Album Orbis II* trafił do zbiorów Biblioteki Polskiej w Paryżu. Przymuszczałnie został wypożyczony Przesmyckiemu, który sporządził dość szczegółowy jego rękopiśmienny opis. Zbiór do Paryża już nie wrócił, w czym zapewne przeszkodził wybuch i przebieg II wojny światowej. Ostatecznie obiekt zasilił zbiory BN. Podobnie jak ALBUM ORBIS I, także II został poddany w 1959 gruntownej konserwacji, wykonanej w Pracowni Grafiki i Książki Zbiorowej PP PKZ w Warszawie przez Tadeusza Tuszewskiego.

Obiekt – podobnie jak księga I – zawiera ponad 50 prac plastycznych Norwida oraz kilkadziesiąt ilustracji i rycin obcych, druków obcych oraz fotografii, a nadto szereg notatek

(wykonanych przeważnie atramentem i niebieską kredką), które Gomulicki publikował po raz pierwszy w PWsz XI, 420-431. Drugie wyd. tychże notatek (oparte w dużym stopniu na edycji Gomulickiego oraz w wielu miejscach zdekompletowane: brakiem) Borowiec 2016. Wydanie prac plastycznych Norwida zob. Katalog II, 242-381 (przy reprodukcji każdej z prac opis katalogowy). Pełny wykaz ponad 56 rysunków + kilkadziesiąt schematycznych szkiców w poszycie stanowiącym wyciąg starożytności greckich i egipskich prac plastycznych tego zbioru zob. w niniejszej Bibliografii dział: Prace plastyczne.

KSIEGA III

BJ Zbiory Ikonograficzne Rys. 37 k. 1-141.

Zbiór został odnaleziony oraz zidentyfikowany przez Juliusza Wiktora Gomulickiego. Jest to kodeks in quarto (o wym.: 21,5 x 16, 5 cm.), liczący 141 kart szarobiałego gładkiego papieru, oprawionych w oliwkowy wytłaczany papier. W przeciwieństwie do dwu poprzednich wolumin krakowski nie był konserwowany; w foliacji można doszukać się błędów; parę jego końcowych kart wypada z okładziny. Podobnie jak poprzednie dwa kodeksy zawiera obok prac plastycznych Norwida prace obce, ryciny oraz ilustracje wycięte z gazet oraz książek, są tu także nieliczne druki, a nadto śladowa liczba notatek wykonywanych ołówkiem, kredką niebieską i atramentem

Obiekt – podobnie jak księga I i II – zawiera niemal 100 prac plastycznych Norwida oraz kilkadziesiąt ilustracji i rycin obcych, druków obcych oraz fotografii, a nadto śladową liczbę notatek (wykonanych przeważnie atramentem i niebieską kredką), które Gomulicki publikował po raz pierwszy w PWsz XI, 432-434. Drugie wyd. tychże notatek: Borowiec 2016. Wydanie prac plastycznych Norwida zob. Katalog II, 384-575 (przy reprodukcji każdej z prac opis katalogowy). Pełny wykaz 96 prac plastycznych tego zbioru zob. w niniejszej Bibliografii dział: Prace plastyczne.

PRACE PLASTYCZNE

PRACE W ALBUMACH

1. **ALBUM BERLIŃSKI**

MNW, Gabinet Grafiki i Rysunku Nowożytnego Polskiego, Rys.Pol.1843

1846, oprawiony w ciemnozielone płótno i brązową skórę na grzbiecie, wymiary oprawy:

22,7 x 28,2 cm, 74 karty o wymiarach 21,4 x 27,8 cm. Tytuł zbioru pochodzi od Juliusza

Wiktora Gomulickiego (*Tytułowy rejestr utworów Norwida w kolejności chronologicznej 1837-1883*, PWSz XI, 228)

1.1. ALBUM – KARTA TYTUŁOWA

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/1.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 18,2 x 23,2 cm – naklejony lewym brzegiem na brązową kartę albumu. Napis „ALBUM” w całostronicowej winiecie. W prawym dolnym rogu sygn.: „rysował Norwid. et: comp:”. Poniżej wklejonego rysunku, po prawej, wprost na karcie albumu wpis obcej ręki: „Luty 1846”. Publ.: Katalog 1, s. 57.

1.2. SZKICE Z PORTRETEM AUGUSTA CIESZKOWSKIEGO

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/2.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,5 x 27,6 cm – szkice wykonane wprost na karcie albumu. Wpis czarnym atramentem, obcą ręką „A. Cieszk.”. Publ.: DW IV s. 73 (barwna).

1.3. SZKICE TRZECH MĘŻCZYŹN

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/2.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,5 x 27,6 cm – szkice wykonane wprost na karcie albumu. Publ.: Katalog 1, s. 61.

1.4. ZBIÓR SZKICÓW Z AUTOPORTRETEM

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/3.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 17,2 x 22 cm – naklejony lewą krawędzią na brązową kartę albumu. Publ.: Kalendarz 1, il. 17.

1.5. AWANTURY

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/4.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 18,2 x 24,1 cm 1 – naklejony lewym brzegiem na brązową kartę albumu. W obrębie rysunku wpis ręki Norwida: „AWANTURY”. Publ.: DW VI s. 431 (barwna).

1.6. ZBIÓR SZKICÓW ZE STARCEM PRZY URNIE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/4.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,6 x 27,3 cm – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie albumowej. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 328.

1.7. TO BE OR NOT TO BE, 1846

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/5.

atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 27,3 x 21,6 cm – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie albumowej (odwrócony o 90° w lewo). W lewym górnym rogu wpis: „to by or not / to by...” [sic!]. U dołu po prawej, obcej(?) ręki wpis: „CN at p”. Publ.: Katalog 1, s. 69.

1.8. PIELGRZYM

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/6.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,3 x 13,1 cm – naklejony na jasnobrązową kartę albumu (odwrócony o 90° w lewo). Na szacie mężczyzny napis biegnący ukośnie w dół: „SPQR”. Publ.: Gomulicki 1968, s. 9.

1.9. RZYMIANIN

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/7.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, cienki papier, 21,4 x 16,6 cm – naklejony lewym brzegiem na jasnobrązową kartę albumu (odwrócony o 90° w lewo). W obrębie rysunku napis: „SPQR”. Publ.: Norwid 1965, s. 141.

1.10. NORWID KARYKATURZYSTA

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/8.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 18,2 x 24 cm – naklejony lewym brzegiem na jasnobrązową kartę albumu. U dołu wpisy czarnym atramentem, obcej ręki, kolejno: „AS Pl / M Z. Gr”, „S. My”, „J. hr. M”, „C. N.”. Publ.: Kalendarz 1, il. 16.

1.11. GŁOWA STARCA I INNE SZKICE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/9.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,6 x 27,6 cm – rysunek wykonany bezpośrednio na kremowej karcie albumowej. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 319.

1.12. SIEDZĄCY MEŹCZYŻNA I INNE SZKICE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/9.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,6 x 27,6 cm – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie albumowej. W obrębie rysunku czarnym atramentem żelazowo-galasowym, obcą ręką adnotacja „Ad. h. Pl.” (przekreślona). Publ.: Katalog 1, s. 79.

1.13. ROZMOWA DWÓCH MEŹCZYŻN

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/10.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, kremowo-szary papier, 23,6 x 17,6 cm – naklejony lewym brzegiem na jasnobrązową kartę albumu (odwrócony o 90° w lewo). Poniżej postaci, wpis czarnym atramentem, obcej ręki: „St. Plater”, pod drugą „J. hr. Mielż.”. Publ.: Katalog 1, s. 81.

1.14. PIEŃ DRZEWA

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/11.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 18,3 x 5,6 (nieregularny wycinek) – naklejony górnym i dolnym brzegiem na jasnobrązową kartę albumu, po lewej stronie. Publ.: Katalog 1, s. 83.

1.15. POPIERSIE KOBIECE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/12.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 12,5 x 10,9 cm (narożniki zaokrąglone) – naklejony górnym i dolnym brzegiem na jasnobrązową kartę albumu, po prawej stronie. Publ.: Katalog 1, s. 85.

1.16. FRAGMENT BORDIURY

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/13.

- 1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, szaro-kremowy papier, 18,1 x 13,5 – naklejony górnym i dolnym brzegiem na brązową kartę albumu, po lewej stronie. Publ.: Katalog 1, s. 87.
- 1.17.   MĘŻCZYŻNA ZE SZPICRUTĄ
MNW nr inw. Rys.Pol.1843/14.
1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 13,7 x 10 – naklejony górnym i dolnym brzegiem na brązową kartę albumu, po prawej stronie. Publ.: Katalog 1, s. 89.
- 1.18.   MUZYCY I INNE SZKICE
MNW nr inw. Rys.Pol.1843/15.
1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,6 x 27,6 – rysunek wykonany wprost na karcie albumu. W obrębie rysunku napis „TROM/BA”. Publ.: Katalog 1, s. 91.
- 1.19.   W KOROWODZIE
MNW nr inw. Rys.Pol.1843/15.
1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,6 x 27,6 – rysunek wykonany wprost na karcie albumu. Publ.: Katalog 1, s. 93.
- 1.20.   SZKICE Z OSIODŁANYM MUŁEM
MNW nr inw. Rys.Pol.1843/16.
1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 23,5 x 18,3 – naklejony lewym brzegiem na jasnobrązową kartę albumu (odwrócony o 90° w lewo). Publ.: Katalog 1, s. 95.
- 1.21.   SIEDZĄCA KOBIETA I KARYKATURY DWÓCH MĘŻCZYŻN
MNW nr inw. Rys.Pol.1843/17.
1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 18 x 24 cm – naklejony lewym brzegiem na jasnobrązową kartę albumu. Publ.: Katalog 1, s. 97.
- 1.22.   GŁOWA BRODATEGO MĘŻCZYŻNY
MNW nr inw. Rys.Pol.1843/18.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, cienki papier, 16,3 x 17 cm – naklejony na brązową kartę albumu. Publ.: Katalog 1, s. 99.

1.23. ZADOWOLONY Z ŻYCIA I INNE SZKICE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/19.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,6 x 27,5 cm – rysunek wykonany wprost na karcie albumu. Publ.: Katalog 1, s. 101.

1.24. POJEDYNEK I INNE SZKICE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/19.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,6 x 27,5 cm – rysunki wykonane wprost na karcie albumu (odwrócony o 90° w lewo). Publ.: Katalog 1, s. 103.

1.25. LIRNIK

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/20.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 14,5 x 8,6 cm (nieregularny wycinek) – naklejony na brązową kartę albumu, po lewej stronie. Publ.: Katalog 1, s. 105.

1.26. GŁOWA STARCA

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/21.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 8 x 6,2 cm – naklejony na brązową kartę albumu, u góry, pośrodku. Publ.: Katalog 1, s. 107.

1.27. ZAJĄC

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/22.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 10,1 x 8,7 cm (prawy dolny róg ścięty) – naklejony na brązową kartę albumu, u góry po prawej stronie. Publ.: Katalog 1, s. 109.

1.28. MĘŻCZYŻNA Z FAJKĄ

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/23.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 6,8 x 5,6 cm (prawy dolny róg mocno ścięty) – naklejony na brązową kartę albumu, u dołu, pośrodku. Publ.: Katalog 1, s. 111.

1.29. MŁODZIENIEC Z BRÓDKĄ HISZPANKĄ

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/24.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 5,8 x 3,6 cm – naklejony na brązową kartę albumu, u dołu po prawej stronie. Publ.: Katalog 1, s. 113.

1.30. KOBIEITA WŚRÓD RUIN

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/25.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 18,1 x 23,3 cm – naklejony lewym brzegiem na jasnobrązową kartę albumu. Publ.: Chopin 2010, s. 96-97, poz. I.11, il. s. 96 (barwna).

1.31. SIEDZĄCY MŁODZIENIEC

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/26.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 17,2 x 13,2 cm (ścięte narożniki) – naklejony bocznymi krawędziami na brązową kartę albumu, po lewej stronie. W lewym dolnym rogu sygnatura z datą: „CN: 1846.”. Publ.: Katalog 1, s. 117.

1.32. MEŹCZYŻNA W PŁASZCZU I W CYLINDRZE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/27.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 10,5 x 2,5 cm (nieregularny wycinek) – naklejony górnym i dolnym brzegiem na brązową kartę albumu, po prawej stronie. Publ.: Katalog 1, s. 119.

1.33. O! MOŻNA SIĘ NUDZIĆ

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/28.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 13,6 x 21,3 cm – naklejony lewym brzegiem na jasnobrązową kartę albumu. W obrębie rysunku napis „O! / MOŻNA SIĘ / NUDZIĆ”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 340.

1.34. PORTRET WŁODZIMIERZA ŁUBIŃSKIEGO

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/28.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 27,6 x 21,6 – rysunek wykonany wprost na karcie albumu (odwrócony o 90° w lewo). Sygn.: „NORwid”. Publ.: Katalog 1, s. 123.

1.35. OBSERWACJE ORNITOLOGICZNE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/29.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,6 x 27,6 cm – rysunek wykonany wprost na karcie albumu. W obrębie rysunku objaśnienie: „(+) to są ptaki”. Publ.: Katalog 1, s. 125.

1.36. STARZEC W KAPELUSZU I GŁOWA MĘSKA

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/30.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier ze znakiem wodnym, 19,3 x 12,9 – naklejony na brązową kartę albumu, po lewej stronie. Publ.: Katalog 1, s. 127.

1.37. LEWY PROFIL MĘSKIEJ TWARZY

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/31.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 10,9 x 7 – naklejony na brązową kartę albumu, u góry po prawej stronie. Publ.: Katalog 1, s. 129.

1.38. KARYKATURA MŁODEGO MĘŻCZYZNY

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/32.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 6,7 x 3,7 (górna krawędź półkoleście wycięta) – naklejony na brązową kartę albumu, po prawej stronie u dołu. Publ.: Katalog 1, s. 131.

1.39. STUDIA MĘSKICH POSTACI, OSIOŁ I GNIAZDO

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/33.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier ze znakiem wodnym „J WHATMAN / 1844”, 18 x 23,9 – naklejony lewym brzegiem na jasnobrązową kartę albumu. Publ.: Katalog 1, s. 133.

1.40. MEŹCZYŻNA W ŁÓDCE I INNE SZKICE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/34.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunki wykonane bezpośrednio na karcie albumu. Napis: „księżyc niecałe pokazywał oko”. Publ.: Kalendarz 1, il. 19.

1.41. LICZNE STUDIA MĘSKICH POSTACI

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/34.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunki wykonane wprost na karcie albumu. Publ.: Katalog 1, s. 137.

1.42. PORTRET JANA KOŹMIANA I INNE SZKICE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/35.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 18,3 x 14,9 – naklejony na jasnobrązową kartę albumu, po lewej stronie. Publ.: Katalog 1, s. 139.

1.43. DWIE GŁOWY MĘSKIE W PROFILU

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/36.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 10,3 x 5,7 (nieregularny kształt) – naklejony na jasnobrązową kartę albumu, po prawej stronie. Publ.: Katalog 1, s. 141.

1.44. L'AMBASSAD – SCENA SATYRYCZNA

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/37.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 11,6 x 20 (nieregularny kształt) – naklejony lewym brzegiem na ciemnobrązową kartę albumu, po lewej stronie. W obrębie rysunku napis „L'AMBASSAD”. Publ.: Katalog 1, s. 143.

1.45. GŁOWA MĘSKA W LEWYM PROFILU

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/38.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 6,7 x 6,2 (nieregularny wycinek) – naklejony na ciemnobrązową kartę albumu, po prawej stronie, u góry. Publ.: Katalog 1, s. 145.

1.46. MEŹCZYŻNA Z TECZKĄ I Z LASKĄ

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/39.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 6,5 x 3,5 (górny brzeg półkuliście wycięty) – naklejony na ciemnobrązową kartę albumu, po prawej, u dołu. Publ.: Katalog 1 s. 147.

1.47. ZBIÓR DROBNYCH SZKICÓW FIGURALNYCH

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/40.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunki wykonane bezpośrednio na karcie albumu. Publ.: Katalog 1, s. 149.

1.48. POSĄG NA ARCHITEKTONICZNYM TLE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/40.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunki wykonane bezpośrednio na karcie albumu. Publ.: Katalog 1, s. 151.

1.49. STARZEC Z LIRĄ I INNE SZKICE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/41.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier papier ze znakiem wodnym „J. WHATMAN 1844”, 18,2 x 24 cm – naklejony na jasnobrązową kartę albumu. Publ.: Katalog 1, s. 153.

1.50. PRZED KARCZMĄ

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/42.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 6,5 x 24 cm (nieregularny wycinek) – naklejony na jasnobrązową kartę albumu, u góry. Publ.: Katalog 1, s. 155.

1.51. WIEJSKA CHATA ZA PŁOTEM

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/43.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 3,8 x 11 (prawy brzeg ukośnie ścięty) – naklejony na jasnobrązową kartę albumu, po lewej, u dołu. Publ.: Katalog 1, s. 157.

1.52. AUTOPORTRET BERLIŃSKI I

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/44.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 5,1 x 4,2 (nieregularny wycinek) – naklejony na jasnobrązową kartę albumu, u dołu, pośrodku. Publ.: Gomulicki 1963, s. 1.

1.53. POPIERSIE MĘŻCZYZNY W KAPELUSZU Z PIÓREM

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/45.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 4,9 x 3,3 (dolny brzeg ukośnie ścięty) – naklejony na jasnobrązową kartę albumu, po prawej, u dołu. Publ.: Katalog 1, s. 161.

1.54. MĘŻCZYŻNA Z WYCIĄGNIĘTĄ RĘKĄ

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/46.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie albumu. Publ.: Katalog 1, s. 163.

1.55. DRWAL

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/47.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie albumu. Publ.: Zrębowicz 1933, s. 1.

1.56. MĘSKI AKT

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/48.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 20,2 x 14,3 – naklejony na brązową kartę albumu (odwrócony o 90° w lewo). Publ.: Katalog 1, s. 167.

1.57. TAŃCZĄCA POSTAĆ I SZKICE MĘSKICH TWARZY

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/49.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 19,1 x 12,5 – naklejony na jasnobrązową kartę albumu, po lewej stronie. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 327 (cała karta albumu).

1.58. SIEDZĄCY MEŹCZYŻNA

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/50.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 11,5 x 9,5 (prawy brzeg ścięty po łuku) – naklejony na jasnobrązową kartę albumu, po prawej stronie. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 327 (cała karta albumu).

1.59. CHŁOPAK Z KOSZYKIEM I INNE SZKICE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/51.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunki wykonane wprost na karcie albumu. Publ.: Katalog 1, s. 173.

1.60. KOBIETA W CZEPCU I MEŹCZYŻNA Z NUTAMI

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/51.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunki wykonane wprost na karcie albumu. Publ.: Katalog 1, s. 175.

1.61. DWAJ MEŹCZYŻNI Z CYLINDRAMI W DŁONIACH

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/52.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 20,7 x 14,2 – naklejony na brązową kartę albumu, po lewej stronie. Publ.: Katalog 1, s. 177.

1.62. MEŹCZYŻNA W PÓŁPOSTACI

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/53.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 13,7 x 9 – naklejony na brązową kartę albumu, po prawej stronie. Publ.: Katalog 1, s. 179.

1.63. PORTRET ANTONIEGO RADZIWIŁŁA (?)

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/54.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 18,1 x 9,6 – naklejony na jasnobrązową kartę albumu, po lewej. Publ.: Katalog 1, s. 181.

1.64. MEŹCZYŻNA WE FRAKU

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/55.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 18,7 x 7,6 – naklejony na brązową kartę albumu, pośrodku. Publ.: Katalog 1, s. 183.

1.65.   **BRODATY STARZEC W PRZEPASANEJ SZACIE**

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/56.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 8,6 x 2,9 (nieregularny wycinek) – naklejony na brązową kartę albumu, po prawej stronie. Publ.: Katalog 1, s. 185.

1.66.   **PIELGRZYM I DZIECI**

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/57.

1848, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 10,4 x 15,5 (nieregularny wycinek) – naklejony na jasnobrązową kartę albumu. W lewym dolnym rogu sygnatura „CN. / 1848 / RZYM.”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 321.

1.67.   **ZNUŻONY MĘŻCZYŻNA I INNE SZKICE**

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/58.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunki wykonane bezpośrednio na karcie albumu. Publ.: Katalog 1, s. 189.

1.68.   **MŁODA KOBIETA PRZY WITRAŻOWYM OKNIE**

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/58.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie albumu. Prawą część stronicy wypełniają naszkicowane piórem pięciolinie: tylko jedna z nich mieści zapis nutowy, nad nim adnotacja „Andantino”. Publ.: Chopin 2010, s. 336, poz. VIII.1, il. s. 336 (barwna).

1.69.   **AKT MĘSKI W SIEDZĄCEJ POZIE**

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/59.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 24,2 x 16,5 (ścięte narożniki) – naklejony na białą kartę albumu (obrócony o 90° w lewo). Sygn.: „NORWID.”. Publ.: Katalog 1, s. 193.

1.70. DZIECKO JADĄCE NA OŚLE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/60.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 13,3 x 15 (górne rogi ukośnie ścięte) – naklejony na jasnobrązową kartę albumu, po lewej stronie. Publ.: Katalog 1, s. 195.

1.71. LOKAJ

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/61.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 19,1 x 6,5 (nieregularny wycinek) – naklejony na jasnobrązową kartę albumu, po prawej stronie. Publ.: Katalog 1, s. 197.

1.72. PORTRET ADAMA POTOCKIEGO

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/62.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 8,3 x 6,1 (narożniki, poza lewym dolnym, ukośnie ścięte) – naklejony na jasnobrązową kartę albumu (w lewym górnym rogu). Publ.: PZ F, po s. 144 (mylnie jako portret Włodzimierza Łubieńskiego).

1.73. SZKIC SATYRYCZNY

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/63.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 5,6 x 4,4 (nieregularny wycinek) - naklejony na brązową kartę albumu (u góry, pośrodku). Publ.: Katalog 1, s. 201.

1.74. NAGIE DZIECKO

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/64.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 8,6 x 4,6 (w górnej partii półkuliście wycięty) - naklejony na brązową kartę albumu (prawy górny róg). Publ.: Katalog 1, s. 203.

1.75. DWIE GŁOWY MĘSKIE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/65.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 5,3 x 7,6 - naklejony na brązową kartę albumu (lewy dolny róg). Publ.: Katalog 1, s. 205.

1.76. PORTRET JANA MIELŻYŃSKIEGO

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/66.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 13,7 x 10,9 (nieregularny wycinek) - naklejony na brązową kartę albumu (u dołu, pośrodku). Publ.: Katalog 1, s. 207.

1.77. POPIERSIE MĘŻCZYZNY Z SUMIASTYMI WĄSAMI

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/67.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 7,4 x 3,7 (górny brzeg ścięty w trójkąt) - naklejony na brązową kartę albumu (w prawym dolnym rogu). Publ.: Katalog 1, s. 209.

1.78. SZKICE: ZAPIS NUTOWY I PEJZAŻ Z KOŚCIOŁEM

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/68.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie albumowej, doklejonej do marginesu uprzednio wyciętej innej karty. W górnej części zapis nutowy podpisany po lewej u góry: „(Obertas)”, z adnotacją po prawej: „Sempre da Capó e / =senza'l fine” . Publ.: Katalog 1, s. 211.

1.79. SARKOFAG

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/68.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie albumowej, doklejonej do marginesu uprzednio wyciętej innej karty. Publ.: Katalog 1, s. 213.

1.80. ŚW. MARIA MAGDALENA

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/69.

1844?, akwaforta, papier, 7,9 x 4,6 (nieregularny wycinek ryciny) – naklejony na brązową kartę albumu, po lewej stronie. Publ.: PWsz 11, il. 207.

1.81. PEJZAŻ MORSKI I PŁYNAĆA ŻAGLÓWKA

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/70.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunki wykonane bezpośrednio na karcie albumowej. Publ.: Katalog 1, s. 217.

1.82. STAUROGRAM I SZKICE FIGURALNE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/70.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunki wykonane bezpośrednio na karcie albumowej. Publ.: Katalog 1, s. 219.

1.83. PROFILE MĘSKICH TWARZY I POSTAĆ MĘSKA TYŁEM

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/71.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 20,7 x 5,9 – naklejony na jasnobrązową kartę albumu, po lewej stronie. Publ.: Katalog 1, s. 221.

1.84. MĘŻCZYŻNA W PŁASZCZU I W CYLINDRZE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/72.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 18,7 x 9,5 – naklejony pośrodku jasnobrązowej karty albumu. Publ.: Katalog 1, s. 223.

1.85. KOBZIARZ

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/73.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 10,9 x 5 (górną krawędź półkoleście wycięta) – naklejony na brązową kartę albumu, po prawej stronie, u góry. Publ.: Katalog 1, s. 225.

1.86. LEWY PROFIL MĘSKIEJ TWARZY

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/74.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 8,1 x 4,5 (lewy brzeg ścięty w trójkąt) – naklejony po prawej stronie jasnobrązowej karty albumu, u dołu. Publ.: Katalog 1, s. 227.

1.87. KOBIETA W TANECZNEJ POZIE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/75.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 18,4 x 9,4 (owal) – naklejony na brązową kartę albumu, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 229.

1.88. AUGUST CIESZKOWSKI W ROZPIĘTYM SURDUCIE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/76.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 7,3 x 4,2 (górny brzeg zaokrąglony) – naklejony na ciemnobrązową kartę albumu, po lewej stronie. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 185.

1.89. NAGIE DZIECKO

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/77.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 10 x 6,9 (prawy górny róg ścięty) – naklejony pośrodku ciemnobrązowej karty albumu. Publ.: Katalog 1, s. 233.

1.90. GŁOWA MĘŻCZYZNY W KWIATOWYM WIEŃCU

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/78.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 8,7 x 6,8 (nieregularny wycinek) – naklejony na ciemnobrązową kartę albumu, po prawej. Publ.: Katalog 1, s. 235.

1.91. RZYMIANIN I INNE SZKICE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/79.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunki wykonane wprost na karcie albumu. W obrębie rysunku napis: „SPQR”. Publ.: Katalog 1, s. 237.

1.92. SCENA Z JADĄCYM POWOZEM I INNE SZKICE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/79.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunki wykonane wprost na karcie albumu. Publ.: Katalog 1, s. 239.

1.93. GŁOWA STARSZEGO MĘŻCZYZNY

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/80.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 6 x 4,1 (nieregularny wycinek) – naklejony na brązową kartę albumu (po lewej stronie). Publ.: Katalog 1, s. 241.

1.94. ORNAMENT KANDELABROWY

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/81.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 15,1 x 5,8 (nieregularny wycinek)
– naklejony na brązową kartę albumu (po prawej). Publ.: Katalog 1, s. 243.

1.95. PEJZAŻ Z RUINĄ I KOTEM

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/82.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier ze złożonym brzegiem, 17,9 x 23,8
– naklejony na jasnobrązową kartę albumu. W obrębie rysunku podpis „KOT:”.
Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 141.

1.96. KŁĘCZĄCY ANIOŁ I SZKICE FIGURALNE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/83.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier ze złożonym brzegiem. 16,2 x 20,7
– naklejony na jasnobrązową kartę albumu (odwrócony o 90° w lewo). Publ.: Katalog
1, s. 247.

1.97. SŁUŻĄCA I „ANDRONY”

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/84.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunki wykonane
wprost na karcie albumu. W obrębie rysunku napis: „ANDRONY”. Publ.: Katalog 1,
s. 249.

1.98. MĘŻCZYŻNA Z FAJKĄ I INNE SZKICE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/84.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunki wykonane
wprost na karcie albumu. Publ.: Katalog 1, s. 251.

1.99. PORTRET WŁODZIMIERZA ŁUBIEŃSKIEGO

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/85.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 15,7 x 9,3 – naklejony na brązowej
karcie albumu. Publ.: Życzyński 1933, s. 3.

1.100. KOBIEȚA MYJĄCA RĘCE I INNE SZKICE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/86.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 19,2 x 12 (lewy brzeg nierówno wycięty) – naklejony na jasnobrązową kartę albumu. Publ.: Katalog 1, s. 255.

1.101. MAŁY DIONIZOS NA PANTERZE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/87.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 12,5 x 11 (nieregularny wycinek) – naklejony na brązową kartę albumu, po lewej stronie. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 58.

1.102. SCENA FIGURALNA Z PANORAMĄ ORIENTALNEGO MIASTA

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/88.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunek wykonane bezpośrednio na karcie albumowej. Publ.: Katalog 1, s. 259.

1.103. SZKICE FIGURALNE I KACZOR Z LUDZKĄ GŁOWĄ

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/89.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunki wykonane bezpośrednio na karcie albumowej. Publ.: Katalog 1, s. 261.

1.104. FRAGMENT WIEJSKIEGO DOMU

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/90.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 10,7 x 15 (narożniki zaokrąglone, lewy dolny ścięty ukośnie) – naklejony na jasnobrązową kartę albumu, po lewej stronie. Publ.: Katalog 1, s. 263.

1.105. MĘŻCZYŻNA Z LASKĄ

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/91.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 10,4 x 4,5 (nieregularny wycinek) – naklejony na jasnobrązową kartę albumu, po prawej stronie. Publ.: Norwid 1964, s. 77.

1.106. MUSKULARNY MĘŻCZYŻNA

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/92.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 14,8 x 7,1 (narożniki, poza prawym dolnym, przycięte) – naklejony na jasnobrązową kartę albumu, po lewej stronie. Publ.: Katalog 1, s. 267.

1.107. KOŃ

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/93.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 8 x 8,3 (prawy górny narożnik ścięty) – naklejony na jasnobrązową kartę albumu, po prawej stronie. Publ.: Norwid 1964, s. 105.

1.108. TUREK

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/94.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 9,7 x 7,3 (nieregularny wycinek) – naklejony na brązową kartę albumu, po lewej stronie. Publ.: Katalog 1, s. 271.

1.109. GŁOWA MĘSKA

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/95.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 4,5 x 4,5 (nieregularny wycinek) – naklejony na brązową kartę albumu, pośrodku. Publ.: Katalog 1, s. 273.

1.110. SZKICE DWÓCH MĘSKICH GŁÓW

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/96.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 8,1 x 4,1 (lewy górny i prawy dolny róg ścięte) – naklejony na brązową kartę albumu, po prawej stronie. Publ.: Katalog 1, s. 275.

1.111. Z WŁOCH

- MNW nr inw. Rys.Pol.1843/97.
1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 17,9 x 24 – naklejony na brązową kartę albumu. Publ.: Katalog 1, s. 277.
- 1.112.   WŁODZIMIERZ ŁUBIEŃSKI PRZY STOLE
MNW nr inw. Rys.Pol.1843/98.
1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 10 x 13,3 – naklejony na jasnobrązową kartę albumu. Publ.: PZ A, po s. 144.
- 1.113.   AUTOPORTRET BERLIŃSKI II I INNE SZKICE
MNW nr inw. Rys.Pol.1843/99.
1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 18,2 x 23,8 – doklejony do marginesu wyciętej z albumu karty. Publ.: Norwid 1956, s. 53 (autoportret), DW VII, 13 (cała karta, il. barwna).
- 1.114.   MEŻCZYŻNA W PELERYNIE I INNE SZKICE
MNW nr inw. Rys.Pol.1843/99.
1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 18,2 x 23,8 – doklejony do marginesu wyciętej z albumu karty. Publ.: Norwid 1964, s. 81, s. 83 (fragmenty); Katalog 1, s. 283 (całość).
- 1.115.   ANDRONY – LUŻNE SZKICE
MNW nr inw. Rys.Pol.1843/100.
1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 18,3 x 24,1 – doklejony do marginesu wyciętej z albumu karty. W obrębie rysunku napisy: „Z album”; „Androny”; „co to jest perspektywa?”. Publ.: Katalog 1, s. 285.
- 1.116.   WĘDROWIEC W KAPELUSZU I INNE SZKICE
MNW nr inw. Rys.Pol.1843/100.
1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 18,3 x 24,1 – doklejony do marginesu wyciętej z albumu karty. Publ.: Katalog 1, s. 287.
- 1.117.   SCENA Z „DON KICHOTA” I INNE SZKICE

- MNW nr inw. Rys.Pol.1843/101.
1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 18,1 x 24 – naklejony na jasnobrązową kartę albumu. Publ.: Katalog 1, s. 289.
- 1.118.   **DROBNE SZKICE FIGURALNE**
MNW nr inw. Rys.Pol.1843/102.
1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunki wykonane bezpośrednio na karcie albumowej. Publ.: Katalog 1, s. 291.
- 1.119.   **PEJZAŻ NADWODNY, GŁOWA I POSTAĆ MĘSKA**
MNW nr inw. Rys.Pol.1843/102.
1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunki wykonane bezpośrednio na karcie albumowej. Publ.: Katalog 1, s. 293.
- 1.120.   **ANDRONY – SCENA Z PUTTEM I INNE SZKICE**
MNW nr inw. Rys.Pol.1843/103.
1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 18,2 x 23,8 – doklejony do marginesu wyciętej z albumu karty. W obrębie rysunku napis: „androny”. Publ.: Katalog 1, s. 295.
- 1.121.   **MĘŻCZYŻNA W SURDUCIE W PÓŁPOSTACI**
MNW nr inw. Rys.Pol.1843/103.
1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 18,2 x 23,8 (5 x 3 wymiary szkicu) – doklejony do marginesu wyciętej z albumu karty. Publ.: Katalog 1, s. 297.
- 1.122.   **KOMPOZYCJA FANTASTYCZNA W RAMIE I LUŻNE SZKICE**
MNW nr inw. Rys.Pol.1843/104.
1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 18,3 x 24,3 – doklejony do marginesu wyciętej z albumu karty. Publ.: Katalog 1, s. 299.
- 1.123.   **SZKICE MĘSKICH POSTACI, POPIERSI I GŁÓW**
MNW nr inw. Rys.Pol.1843/104.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 18,3 x 24,3 – doklejony do marginesu wyciętej z albumu karty. Publ.: Katalog 1, s. 301.

1.124. PROFIL MĘSKIEJ TWARZY I INNE SZKICE

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/105.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunki wykonane bezpośrednio na karcie albumowej. Publ.: Katalog 1, s. 303.

1.125. DWAJ MĘŻCZYŹNI I STAUROGRAM

MNW nr inw. Rys.Pol.1843/105.

1846, atrament żelazowo-galasowy, pióro, papier, 21,4 x 27,8 – rysunki wykonane bezpośrednio na karcie albumu. Publ.: Katalog 1, s. 305

2. SZKICOWNIK I

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818.

Szkicownik oprawiony jest w twardą okładkę oklejoną marmoryzowanym papierem intrologatorskim w tonacji brązowej; narożniki i grzbiet oprawy skórzane, tłoczone w drobną ukośną kratkę, na grzbiecie dodatkowo złożone paski. Wymiary okładki: 13,4 cm x 18,2 cm, grzbiet i przednia część okładki oderwana od całości. Szkicownik składa się z 98 kart, w większości w kolorze kremowym, za wyjątkiem kart 22 – 34 w kolorze ciemnoniebieskim, kart 35 – 56 w kolorze żółtawym i kart 57 – 75 w kolorze jasnoniebieskim. Wymiary kart: 12,8 cm x 17,6 cm. Blok szkicownika naruszony, niektóre składki obluzowane lub oddzielone od całości.

2.1. MĘŻCZYŻNA IDĄCY POD WIATR

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/1.

1846, ołówek, papier kremowy, 17,6 x 12,8 - rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. U góry, po prawej napis: „Dyga.”. Publ.: Katalog 1, s. 315.

2.2. KOBIETA W KAPELUSZU BUDCE

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/2.

1846, ołówek, papier, 17,6 x 12,8 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Po prawej, u góry napis: „Dyga.”. Publ.: Katalog 1, s. 317.

2.3. KAZIMIERZ LUBOMIRSKI

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/3.

1846, ołówek, papier, 12,8 x 17,6 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Katalog 1, s. 319.

2.4. ŁÓDŹ ŻAGŁOWA I INNE SZKICE

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/4.

1846, ołówek, papier, 17,6 x 12,8 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 321.

2.5. KOBIETA CZYTAJĄCA KSIĄŻKĘ

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/5.

1846, ołówek, papier, 17,6 x 12,8 - rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Po prawej, u góry ołówkowy wpis: „Dygarano”. Publ.: Katalog 1, s. 323.

2.6. POPIERSIE BRODATEGO MĘŻCZYZNY I DWIE MĘSKIE POSTACIE

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/6.

1846, ołówek, papier, 12,8 x 17,6 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Katalog 1, s. 325.

2.7. DZIECKO NA OŚLE I INNE SZKICE

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/7.

1846, tusz, pióro, papier, 17,6 x 12,8 - rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 327.

2.8. POPIERSIE MĘŻCZYZNY W LEWYM PROFILU

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/8.

1846, tusz, pióro, cienki niebieskawy papier, 8,4 x 4,9 (narożniki ścięte) – naklejony na kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 329.

2.9. BRODATY MEŹCZYŻNA W PÓŁPOSTACI

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/9.

1846, tusz, pióro, cienki niebieskawy papier, 13,9 x 8,2 (narożniki ścięte) – naklejony na kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 331.

2.10. MŁODZIENIEC JADĄCY NA OŚLE

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/10.

1846, tusz, pióro, cienki niebieskawy papier, 12,9 x 11,4 (górne narożniki ścięte) – naklejony na kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 333.

2.11. POPIERSIE STARUSZKI W OŚMIOBOCZNEJ RAMIE

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/11.

1846, ołówek, tusz, pióro, papier, 12,8 x 17,6 – rysunek wykonany częściowo na karcie szkicownika, a częściowo na wklejce (7,4 x 7). Publ.: Katalog 1, s. 335.

2.12. JOACHIM LELEWEL

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/12.

1846, ołówek, papier, 12,8 x 17,6 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Katalog 1, s. 337.

2.13. SZKICE GŁÓW I POPIERSI ORAZ DWA PSY

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/13.

1846, tusz, pióro, papier, 17,6 x 12,8 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 339.

2.14. STUDIA MĘSKICH POSTACI ORAZ KOT

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/13 verso.

1846, tusz, pióro, papier, 17,6 x 12,8 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. W obrębie szkiców napisy: „Carino”; „la bellezza / e la dolcezza / e il gatto / bello / piccolo”. Publ.: Katalog 1, s. 341.

2.15. STUDIA POSTACI KOBIECYCH I MĘSKICH ORAZ KROWY

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/14.

1846, tusz, pióro, papier, 12,8 x 17,6 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. W obrębie szkiców napis: „addio!”. Publ.: Katalog 1, s. 343.

2.16. OSTENDE

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/15.

1846, tusz, pióro, papier listowy z odciskiem suchej pieczęci z inicjałami: „[...] S.”, 13,7 x 4,7 – naklejony na kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. W obrębie szkiców napis „OSTENDE:”. Publ.: Katalog 1, s. 345.

2.17. KOBIETA NAD MORZEM

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/16.

1846, tusz, pióro, papier, 10,8 x 12,9 – naklejony na kartę szkicownika. Publ.: Z prywatnych zbiorów 1910, s. 6.

2.18. MICHAŁ SADOWSKI NA KONIU

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/27.

1846, ołówek, papier, 9,6 x 14,3 – naklejony na kartę szkicownika. Publ.: Z prywatnych zbiorów 1910, s. 7.

2.19. AUTOPORTRET Z PIÓREM

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/18.

1846, ołówek, biały karton (karta wizytowa), 9,2 x 6,2 – naklejony na kartę szkicownika, po lewej stronie. Publ.: Chlebowska 2003 a, s. 274.

2.20. MARIA TRĘBICKA Z RÓŻĄ

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/19.

1846, ołówek, biały karton (karta wizytowa), 10,7 x 6,8 – naklejony na kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 353.

2.21. SZKIC KRAJOBRAZU Z KAPLICZKĄ

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/20.

1846, ołówek, papier, 11 x 11 (lewy dolny róg mocno ścięty) – naklejony na kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 355.

2.22. MĘŻCZYŻNA W LEWYM PROFILU

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/21.

1846, ołówek, papier, 1214,2 x 7,6 – naklejony na jasnoniebieską kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 357.

2.23. KOBIETA I MĘŻCZYŻNA PRZY STOLE

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/22.

1846, ołówek, papier, 12,7 x 16,2 – naklejony na jasnoniebieską kartę szkicownika. Publ.: Katalog 1, s. 359.

2.24. SIEDZĄCY MĘŻCZYŻNA

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/23.

1846, ołówek, papier, 17,6 x 12,9 - naklejony na jasnoniebieską kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 361.

2.25. SIEDZĄCY MĘŻCZYŻNA W PÓŁPOSTACI

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/24.

1846, ołówek, papier, 15,9 x 12,7 – naklejony na jasnoniebieską kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 363.

2.26. WYSOKI MĘŻCZYŻNA W CYLINDRZE

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/25.

1846, tusz, pióro, bładoniebieski papier, 17,5 x 10,6 – naklejony na jasnoniebieską kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 365.

2.27. MĘŻCZYŻNA W SURDUCIE

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/26.

1846, tusz, pióro, bładoniebieski papier, 16,1 x 8,1 (ścięte narożniki) – naklejony na jasnoniebieską kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 367.

2.28. MĘŻCZYŻNA Z CYLINDREM I Z LASKĄ

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/27.

1846, ołówek, papier, 17 x 11,5 – naklejony na jasnoniebieską kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 369.

2.29. MŁODY MĘŻCZYŻNA W CYLINDRZE

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/28.

1846, tusz, pióro, bładoniebieski, cienki papier, 16,9 x 12,6 – naklejony na jasnoniebieską kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 371.

2.30. JÓZEF - KAMERDYNER W BRUKSELI

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/29.

1846, ołówek, papier, 15 x 11,5 – naklejony na jasnoniebieską kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 373.

2.31. MICHAŁ SADOWSKI

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/30.

1846, ołówek, papier, 17,2 x 12 – naklejony na kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 375.

2.32. ZARYSY POSTACI I GŁOWA MĘSKA

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/30.

1846, ołówek, papier, 17,2 x 12 – wykonany na stronie verso kartki naklejonej na kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 377.

2.33. MĘŻCZYŻNA Z CYLINDREM NA KOLANACH

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/31.

1846, ołówek, papier, 16,5 x 12,7 – naklejony na kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 379.

2.34. KARYKATURA MĘŻCZYŻNY W CYLINDRZE

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/32.

1846, ołówek, papier, 17,2 x 9,6 – naklejony na jasnoniebieską kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 381.

2.35. MĘŻCZYŻNA Z ZAŁOŻONYMI RĘKAMI

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/33.

1846, ołówek, niebieskawy papier, 16,9 x 9,7 – naklejony na żółtawą kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 383.

2.36. BRODATY MĘŻCZYŻNA

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/34.

1846, ołówek, papier, 16,8 x 11,5 – naklejony na żółtawą kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 385.

2.37. MĘŻCZYŻNA W PELERYNIE

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/35.

1846, ołówek, niebieskawy papier, 16,9 x 11,1 – naklejony na kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 387.

2.38. MĘŻCZYŻNA Z MONOKLEM W OKU

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/36.

1846, ołówek, kremowy papier, 16,1 x 8,9 – naklejony na żółtawą kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 389.

2.39. PORTRET CYRYŁA CZARKOWSKIEGO

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/37.

1846, ołówek, cienki papier zadrukowany po stronie verso, 14,6 x 7,5 – naklejony na kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 391.

2.40. POPIERSIE MĘŻCZYŻNY Z WYDATNYM NOSEM

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1818/14.

1846, ołówek, papier cienki, niebieskawy, 11,5 x 6,7 – naklejony na kartę szkicownika, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 1, s. 393.

3. SZKICOWNIK II

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1892.

Szkicownik oprawiony jest w twardą kartonową okładkę oklejoną papierem z wytłaczanym ornamentem roślinnym, w kolorze czarnym, z licznymi przetarciami papieru, niekiedy aż do całkowitego usunięcia farby. Grzbiet i naroża okładki z brązowej skóry, ozdobione wąskimi paskami w kolorze złotym. Wymiary okładki: 22,9 x 29,2 cm. Szkicownik zawiera 36 kart sztywnego papieru w kolorze kremowym, o wymiarach: 22,1 x 28,4 cm oraz dołączone do całości trzy luźne kartki i jedną fotografię.

3.1. DWIE POSTACI I KAMIENŃ NAGROBNY

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1892/1.

1846, ołówek, sepia, kremowy papier, 22,1 x 28,4 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Katalog 1, s. 401.

3.2. MĘŻCZYŻNA Z CYLINDREM, KRAJOBRAZ I SCENA W KARCZMIE

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1892/2.

1846, ołówek, kremowy papier, 22,1 x 28,4 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: PZ C, po s. 224; Kowalczykowa 1994, s. 261 (fragmenty); Katalog 1, s. 403 (całość).

3.3. ŻYD, DZIECKO I INNE POSTACIE

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1892/3.

1846, ołówek, kremowy papier, 22,1 x 28,4 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Katalog 1, s. 405.

3.4. SPOTKANIE

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1892/4.

1846, ołówek, papier kremowy, 22,1 x 28,4 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Katalog 1, s. 407.

3.5. SZKIC MĘSKIEJ GŁOWY

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1892/4.

1846, ołówek, papier kremowy, 22,1 x 28,4 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Katalog 1, s. 409.

3.6. POPIERSIE I POSTAĆ MĘŻCZYZNY

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1892/5.

1846, ołówek, papier kremowy, 22,1 x 28,4 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Katalog 1, s. 411.

3.7. DEMBOWSKI I ZGUBIONE JEGO SYSTEMATA

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1892/6.

1846, ołówek, papier kremowy, 22,1 x 28,4 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Pod szkicami podpis: „Dembowski i zgubione jego systemata.”. Publ.: Katalog 1, s. 413.

3.8. GŁOWA ŻOŁNIERZA W BERMICY

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1892/6.

1846, ołówek, papier kremowy, 22,1 x 28,4 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Katalog 1, s. 425.

3.9. XAVIER DE MÉRODE I KONSTANTY LINOWSKI

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1892/7.

1846, ołówek, papier kremowy, 22,1 x 28,4 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Poniżej szkicu wpis: „Ami [...] / dompteur des Arabes-”. Publ.: Katalog 1, s. 417.

3.10. XAVIER DE MÉRODE W SALONIE

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1892/8.

1846, ołówek, papier kremowy, 22,1 x 28,4 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Pod szkicem napis: „Le Dompteur des Arabes au Salon”. Publ.: Katalog 1, s. 419.

3.11. MĘŻCZYZNA Z CYGAREM I MĘŻCZYZNA Z CYLINDREM W RĘKU

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1892/9.

1846, ołówek, papier kremowy, 22,1 x 28,4 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Katalog 1, s. 421.

3.12. MĘŻCZYŻNA Z CYLINDREM I MĘŻCZYŻNA W PÓŁPOSTACI

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1892/10.

1846, ołówek, papier kremowy, 22,1 x 28,4 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Katalog 1, s. 423.

3.13. PIELGRZYM SIEDZĄCY NA GŁAZIE

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1892/11.

1846, ołówek, papier kremowy, 22,1 x 28,4 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Katalog 1, s. 425.

3.14. WSTĘPNY SZKIC

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1892/12.

1846, ołówek, papier kremowy, 22,1 x 28,4 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Katalog 1, s. 427.

4. SZKICOWNIK III

MNK nr inw. III-r.a. 1894/1-32

Szkicownik oprawiony jest w twardą papierową okładkę w kolorze czarnym, pokrytą tłoczonym ornamentem kwiatowym, ze skórzanym, mocno wytartym grzbietem. Wymiary okładki: 18,9 cm x 27,1 cm. Szkicownik składa się z 32 kart sztywnego białego papieru o wymiarach 18,2 cm x 27,1 cm, numerowanych ołówkiem w prawym górnym rogu.

4.1. MĘŻCZYŻNA, DZIEWCZYŃKA I STUDIUM DRZEWA

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/1.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 130.

4.2. DWIE MĘSKIE POSTACIE I PIES

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/2.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. W obrębie szkiców napisy: „pa. pa. pa - ree – cznik”; „may Kochany Pinczerek –„. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 131.

4.3. DWAJ MĘŻCZYŹNI ZE SZPICRUTAMI W DŁONIACH

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/3.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 132.

4.4. KRAJOBRAZ ZE SKAŁAMI I CHŁOPIEC

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/4.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. W obrębie szkiców napis: „Hic / iacet / lazaronus”. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 133.

4.5. STARY ŻYD I CHŁOPIEC JADĄCY NA KONIU

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/5.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 134.

4.6. WĘDROWIEC Z PSEM I WIEJSKI CHŁOPAK

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/6.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 135.

4.7. MALARZ Z PALETĄ

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/7.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Obok postaci monogram wiązany: „F / O”. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 136.

4.8. MĘŻCZYŻNA Z RĘKAMI W KIESZENIACH I MĘŻCZYŻNA Z PARASOLEM

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/8.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 137.

4.9. STARZEC SIEDZĄCY NA WZGÓRZU

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/9.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 286.

4.10. SALVATOR ROSA I DWIE POSTACI

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/10.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. W obrębie szkiców napis: napisy: „Salvator / Rosa”; „szkaradne / album”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 343.

4.11. ARYSTOKRATA, MIESZCZANIN I SZLACHCIC

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/11.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 203.

4.12. LOKAJ I POSŁANIEC Z LISTEM

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/12.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 134.

4.13. GOŚCIE

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/13.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Powyżej rysunku napis „Goście”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 221.

4.14. LUŻNE SZKICE POSTACI I ZWIERZĄT

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/14.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 143.

4.15. SIEDZĄCY MEŹCZYŻNA, ELEGANT I KOBIETA Z TACĄ

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/15.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. W obrębie szkiców napisy: „ss-liczny młodzian ect [!] / czarrna brrrew...”; „Już ta bogeni zbladłe / odwraca jagody.” I (:Romeo i Julia / akt II scena IIa :) / Schakspeare[!]”. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 144.

4.16. LUŻNE SZKICE GŁÓW I POSTACI

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/16.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 145.

4.17. MEŹCZYŻNA STOJĄCY PRZY GŁAZIE I STARZEC Z LASKĄ

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/17.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 146.

4.18. JESZCZE GOŚCIE!

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/18.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Napis: „Jeszcze goście!”. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 147.

4.19. MEŹCZYŻNA W STROJU XVII-WIECZNYM I HR. MAŁACHOWSKA

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/19.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. W obrębie szkiców napis: „a / Madame la / Comtesse”. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 148.

4.20. BAGAŻ, PIES I SCENA FIGURALNA

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/20.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Napis: „Jaki on nieszczęśliwy”. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 149.

4.21. DWA POPIERSIA, GŁOWA MĘSKA I AUTOPORTRET

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/1.

1846, tusz, pióro, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Kalendarz 1, il. 14.

4.22. TRZY PORTRETY JOACHIMA LELEWELA

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/22.

1846, ołówek, tusz, pióro, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 151.

4.23. KOBIETA W CZEPKU I HRABIA XAVIER DE MÉRODE

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/23.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 152.

4.24. POSTACIE STARCÓW I DRAPIEŻNY PTAK

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/24.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 277.

4.25. DZIECKO U STÓP ZRUJNOWANEGO POMNIKA

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/25.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 154.

4.26. MĘŻCZYŻNA SCHODZĄCY ZE WZGÓRZA

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/26.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 155.

4.27. SIEDZĄCA KOBIETA I GENERAL UMIAŃSKI

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/27.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 156.

4.28. ZRUJNOWANY NAGROBEK I INNE SZKICE

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/28.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 315.

4.29. TRZY STUDIA MĘSKICH POSTACI

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/29.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 158.

4.30. ZAKONNICA I MNICH

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/30.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 159.

4.31. TRZY MĘSKIE POSTACIE I AUTOPORTRET

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/31.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 160.

4.32. JANCZAR I INNE SZKICE

Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a. 1894/32.

1846, ołówek, papier, 18,2 x 27,1 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie szkicownika. Publ.: Chlebowska 2003b, s. 161.

5. ALBUM DLA TEODORA JEŁOWICKIEGO

BN, Zakład Zbiorów Ikonograficznych, sygn. AFR.1593.

Album liczy 35 kart grubego papieru w kolorze białym o wym.: 22,1 x 17,6; pierwotnie miał oprawę z ozdobnego, miękkiego niebieskiego papieru, wytłaczanego w stylizowany motyw roślinny (obecnie oprawa twarda, bordowa, z wytłoczoną w kolorze złotym sygnaturą artysty: „C NORwid”, umieszczoną pośrodku okładki).

Na k. 3 recto dedykacja wykreślona w formie biletu wizytowego z adresem nadawcy.

5.1. ŚWIĘTA

BN nr inw. R.18636.

1858, tusz, pióro, pędzel, papier, 12 x 6,1 cm – naklejony na kartę albumu. Po lewej, pośrodku sygn.: „1858 / Norwid”. Publ.: Katalog 1, s. 505.

5.2. JUDYTA

BN nr inw. R.18637.

akwarela, tusz, pióro, papier, 9,6 x 6,4 cm – naklejony na kartę albumu. W prawym górnym rogu napis: „JUDIT”. Pod rysunkiem, na karcie albumu podpis oł.: „Judith”. Publ.: Antologia 1933, s. 15.

5.3. ŚMIERĆ, STARZEC I DZIECKO

BN nr inw. R.18638.

1870, tusz, pióro, pędzel, ołówek, cienki szaro-kremowy papier, 13 x 10,6 cm – naklejony na podkładkę (17,1 x 13,5), a następnie na kartę albumu. W prawym dolnym rogu sygn. z datą: „C. NORWID f 1870”. Pod rysunkiem, na podkładce napis piórem: „la mort, le vieillard et l'enfant”. Publ.: PWsz 11, il. 188.

5.4. PANIENKA

BN nr inw. R.18639.

1863?, akwarela, tusz, pióro, gruby papier, 12 x 6,1 cm – naklejony na kartę albumu. Pod kompozycją, na karcie albumu oznaczenie oł.: „?”. Publ.: Antologia 1933, s. 15.

5.5. ŚWIĘTE

BN nr inw. R.18640.

1856, tusz, pióro, akwarela, papier kremowy, 19,4 x 9,7 cm – naklejony na kartę albumu. W prawym dolnym rogu sygn.: „z Le Sueur-a. / C. NORWID 1856.”. Na

karcie albumu, po prawej, napis oł.: „d'après / Lessueur”. Publ.: Anioły 2001, il. 39 (barwna).

5.6. GŁOWA ŚWIĘTEJ

BN nr inw. R.18641.

1868, tusz, pióro, pędzel, papier prążkowany, cienki, 11,3 x 7,4 cm (ścięte narożniki) – naklejony na kartę albumu. Sygn. i data: „C. NORWID / 1868”. Pod pracą na karcie albumu oznaczenie ołówkiem „†”. Publ.: Katalog 1 s. 515.

5.7. DIALOG ZMARŁYCH: REMBRANDT – FIDIASZ

BN, sygn. AFR.1593, k. 14.

1871, akwaforta, sucha igła, papier, 15,1 x 11,4 (kompozycja), 16,9 x 12,3 (plyta) – naklejony na kartę albumu. Sygn. z datą: „CNORWID. f. / 1871” (CN w formie monogramu wiązanego). Poniżej kompozycji napis: „· DIALOGUE · DES · MORTS · (*Rembrandt – Phidias*)”. Publ.: Antologia 1933, s. 11.

5.8. OŚLEPIENIE

BN nr inw. R.18642.

1873, tusz, pióro, pędzel, gruby niebieski papier, 19, 1 x 12, 4 cm – naklejony na kartę albumu. Sygn. i data: „C. Norwid / 1873.”. Po prawej u góry napis rozcieńczonym tuszem: „l'aveuglement.”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 332.

5.9. POPIERSIE MŁODEJ DZIEWCZYNY

BN nr inw. R.18643.

1863, akwarela, ołówek, papier, 8,4 x 6,7 cm – naklejona na podkładkę (8,8 x 7,1), a następnie na kartę albumu. W prawym dolnym rogu sygn.: „C.N.” (szarą akwarelą), wzdłuż prawego brzegu: „C. Norwid 1863.” (niebieską akwarelą). Na karcie albumu, pod rysunkiem po prawej podpis oł.: „une personne”. Publ.: PWSz 11, il. 236 (barwna).

5.10. CZŁOWIEK I DIABEŁ

BN nr inw. R.18644.

1870, tusz, pióro, pędzel, ołówek, papier, 15,8 x 14,6 cm (sklejony z dwóch części: 15,8 x 10,4 i 15,8 x 4,2; górne narożniki ścięte) – naklejony na podkładkę (16,2 x 14,9), a następnie na kartę albumu. Sygn.: „C. Norwid.”. Publ.: Gomulicki, Jakubowski 1961, po s. 144.

5.11. NERON

BN nr inw. R.18645.

1859, tusz, pióro, akwarela, cienki papier, 10,5 x 6,4 – naklejony na podkładkę (11 x 6,8), a następnie na kartę albumu. Napis tuszem, piórem: „·NERO·IMP·”. U dołu, po lewej sygn. i data, również tuszem: „rysowa[ł] C. NORWID 1859.”. Pod rysunkiem, na karcie albumu podpis: „Neron”. Publ.: „Poezja” 1971, nr 9, s. 98.

5.12. POLEMKA WSPÓŁCZESNA

BN nr inw. R.18646.

1873, tusz, pióro, pędzel, papier, 14,9 x 9,4 cm – naklejony na kartę albumu. Sygn. i data: „C. NORWID./ 1873”. Pod nią, oł. podpis: „la polemique modérne”. Jeszcze niżej, na karcie albumu wpis oł.: „XIX siècle”. Publ.: Antologia 1933, s. 28.

5.13. SOKRATES

BN nr inw. R.18647.

1858, tusz, pióro, pędzel, ołówek, cienki papier, 7,5 x 6,5 cm (nieregularny wycinek) – naklejony na podkładkę (8,1 x 7,7 cm), a następnie na kartę albumu. Napis: „SOK[RA]TES”; sygn. oł.: „norwid”, sygn. tuszem, piórem: „C. NORW. f”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 56.

5.14. PANI MA RACJĘ

BN nr inw. R.18648.

1873, tusz, pióro, pędzel, papier prążkowany, 20,7 x 13 cm – naklejony na kartę albumu. Sygn. i data piórem: „C Norwid. 1873”. U góry widnieje napis oł., prawdopodobnie ręki Norwida: „madame a bien raison”. Publ.: PWsz 11, il. 194.

5.15. NIEZDECYDOWANIE

BN nr inw. R.18649.

1873, tusz, pióro, pędzel, papier prążkowany, 12,7 x 18,4 – naklejony na kartę albumu (odwrócony o 90° w lewo). Sygn.: „Cnorwid.”. U góry napis oł.: „L’indecision”. Publ.: Cyprian Norwid 1946, poz. 422, tabl. 9.

5.16. PIGMALION XIX WIEKU

BN nr inw. R.18650.

Lata 70. XIX w., tusz, pióro, pędzel, ołówek, papier, 20,7 x 13 cm – naklejony na kartę albumu. Sygn. i data: „C. Norwid / 187[?]”. Pod rysunkiem, na karcie albumu, napis oł.: „le Pygmalion //:an XIX siècle?”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 216.

5.17. SEN JEŃCA

BN nr inw. R.18651.

1867 lub później, tusz, pióro, pędzel, ołówek, papier, 13,6 x 19,7 (sklejony w z trzech wycinków o szerokości 9,1; 0,4 i 10,2) – naklejony na kartę albumu, odwrócony o 90° w lewo). Sygn. ukośnie w górę: „C. NORWID.”. Nad rysunkiem, na karcie albumu wpis oł.: „rève d’un captif.”. Publ.: Nad złoto droższe 2000, s. 203 (barwna).

5.18. STARZEC Z KLEPSYDRĄ

BN nr inw. R.18651.

1873, tusz, pióro, pędzel, ołówek, papier, 13,6 x 9,1 – naklejony lewą krawędzią na kartę albumu. Sygn. i data: „norwid. / 1867.”. Publ.: Norwid 2008, s. 103 (barwna).

6. KSIĄŻKA PAMIĄTEK

Album, oprawiony w jasnobrązową skórę (wym. oprawy: 23 x 31), składający się z 57 kart czerpanego papieru w kremowym kolorze (wym. kart: 22 x 30).

6.1. DZIEWCZYŃKA

BN sygn. I 6296, k. 23 recto.

Ok. 1870, ołówek, czarna kredka, papier, 9,3 x 6,7 – naklejona górną krawędzią na podkładkę (10,4 x 8), która w ten sam sposób została naklejona na kartę albumu. Publ.: Chimera 1904, s. 256.

6.2. JUDASZ

BN sygn. I 6296, k. 24 recto.

1863, tusz (brązowy i niebieskawy), pióro, papier, 9,6 x 7,3 – naklejony dolną i górną krawędzią na podkładkę (11 x 8,5), która górnym brzegiem została naklejona na kartę albumu. Sygn.: „CN” i „C. NORWID. / 1863”. Publ.: Chimera 1904, s. 284.

6.3. PORTRET URZĘDNIKA

BN sygn. I 6296, k. 29/1.

Ok. 1870, akwarela, tusz, pióro, kredka, papier, 8,1 x 6 (narożniki zaokrąglone) – naklejony górnym i dolnym brzegiem na kartkę (8,8 x 6,6), przyklejoną górną krawędzią. Napis: „w ubiorze w którym polecił aby / go pogrzebiono”. Publ.: Teka I, tabl. 11.

6.4. KSAWERY DYBOWSKI Z ŻYDEM

BN sygn. I 6296, k. 30 recto.

Ok. 1855, akwarela, tusz, pióro, papier, 9,3 x 6,7 – naklejona górną krawędzią na podkładkę (10,4 x 8), która w ten sam sposób została naklejona na kartę albumu. Sygn. piórem: „Norwid”. Publ.: PZ C, po 112.

6.5. OBRAZ BOGARODZICY

BN sygn. I 6296, k. 31 recto.

akwarela, papier, 5,1 x 4 – naklejona na kartkę o wymiarach 5,6 x 5,1, która górną krawędzią została naklejona na kartkę z tekstem Norwida, ta zaś na kartę albumu. Publ.: PWSz 11, il. 138.

6.6. POPIERSIE MĘŻCZYZNY TYŁEM

BN sygn. I 6296, k. 33 recto.

1855, tusz, pióro, pędzel, czarna kredka, papier, 5,8 x 5,7 (wycinek w kształcie półowału, z prostą dolną krawędzią) – naklejony punktowo na kartkę (6,8 x 6,9), przyklejoną górnym brzegiem do karty albumu, po lewej stronie. Sygn. i data piórem: „C. NORWID./ 1855.”. Publ.: Katalog 1, s. 557.

6.7. HERB WŁADYSŁAWA WEŻYKA

BN sygn. I 6296, k. 36 recto.

tusz, pióro, kredka, bibułka, papier, 7,6 x 4,6 – naklejony na kartkę (8,1 x 5), a następnie na kartę albumu, po prawej. Napis: „LADISLAS DE WEŻYK”. Publ.: Katalog 1, s. 559.

6.8. GENERALOWA MARIA DZIEKOŃSKA

BN sygn. I 6296, k. 37 recto.

lata 40 lub 50 XIX w., akwarela, tusz, pióro, kredka, papier, 9 x 6 – naklejony w narożnikach na kartkę (9,6 x 6,9), którą górnym brzegiem naklejono na kartę albumu, po prawej. Napis piórem: „Generałowa / Dziekońska”, u dołu, także piórem sygn.: „rysował Cypri[an] Norwid 1855 [v. 1843, 1845, 1853]”. Publ.: PWSz 11, il. 143.

6.9. LEON POMIAN ŁUBIEŃSKI

BN sygn. I 6296, k. 38 recto.

1853 lub 1873, tusz, pióro, akwarela, kredka, papier, 8,7 x 7,8 – naklejony w rogach na kartkę (9,2 x 8,2), a następnie na kartę albumu, po lewej u góry. Napis: „LEON / POMIAN · ŁUBIEŃSKI”; niżej sygn.: „rysowałem C. NORWID 1853 [czy 1873?]”. Publ.: PZ F, po 208.

6.10. MÓJ GIOVANNI W RZYMIE

BN sygn. I 6296, k. 41 recto.

[lata 40 XIX w.], akwarela, kredka, tusz, pióro, papier, 5,2 x 5,1 (górne narożniki zaokrąglone) – naklejony w rogach na kartkę (5,6 x 5,6), a następnie na kartę albumu, po prawej u góry. Napis: „mój Giovanni w Rzymie.”, niżej po prawej sygn.: „C. N.”. Publ.: PZ A, po s. 112.

6.11. PORTRET ANDRZEJA TOWIAŃSKIEGO

BN sygn. I 6296, k. 42 recto.

1848, tusz, pióro, akwarela, papier, 11,7 x 8,3 – naklejony punktowo na kartkę (12,5 x 8,9), która została naklejona górnym brzegiem na kartę albumu, po prawej stronie. Sygn. i data tuszem: „rysował Cyprian NORWID. 1848”. Publ.: PZ F, po s. 160.

6.12. DOKTOR DIEFFENBACH

BN sygn. I 6296, k. 44 recto.

akwarela, tusz, pióro, papier, 6,7 x 4,5 (narożniki nieznacznie ścięte) – naklejony w rogach na kartkę (9,9 x 5,6), a następnie na kartę albumu, po prawej stronie u góry. Na podkładce, pod rysunkiem objaśnienie Norwida, piórem: „ma być niby dr Dieffenbach – sza / nowny mąż który mię ratował / w więzieniu w Berlinie 1846. / Z tegoż czasu winienem wdzięczne / wspomnienie nieznajomej co w ogrodzie / przechadzała się – i p. I. Breza”. Publ.: Pamięci Norwida 1946, tabl. 2.

6.13. GŁOWA ZYGMUNTA KRASIŃSKIEGO

BN sygn. I 6296, k. 46 recto.

Po 1848, tusz, pióro, akwarela, papier, 11,4 x 8,4 – naklejony w rogach na kartkę (12,4 x 9,3), a następnie na kartę albumu. Urywek napisu: „7[...] / rysowa / Tene / jest / Pol[...]”. Publ.: Chimera 1904, s. 209.

6.14. MATKA MAKRYNA MIECZYŚLAWSKA

BN sygn. I 6296, k. 38 recto.

Ok. 1848?, akwarela, tusz, pióro, kredka, papier, 6,2 x 4,9 (narożniki zaokrąglone) – naklejona na kartkę o takich samych wymiarach, z zaokrąglonymi lewymi rogami, następnie na drugą kartkę (7,1 x 5,1) oraz na kartę albumu. Publ.: PWsz 11, il. 149.

7. ALBUM ORBIS I-III

Część pierwsza *Albumu Orbis w szkicu* (Zakład Zbiorów Ikonograficznych BN, sygn. AFR.1591) stanowi foliowany kodeks in quattro (wym.: 25 × 19,3 cm), liczący 92 karty szarobiałego, gładkiego papieru (wym. 24,2 × 19 cm). Pierwotną oprawę stanowił gruby czerwony, wytłaczany papier, grzbiet wykonany był z bladoczerwonego płótna; na wierzchniej stronie okładki Norwid nakleił swój inicjał „N”, wycięty z papieru w kolorze złota.

Druga część *Albumu Orbis w szkicu* (Zakład Zbiorów Ikonograficznych BN, sygn. AFR.1592) jest to foliowany kodeks in quattro (wym.: 22 × 17,5 cm), liczący 85 kart szarobiałego, gładkiego papieru (wym. 21 × 17 cm).

W 1959 R. obie części *Albumu Orbis* ze zbiorów BN zostały poddane gruntownej konserwacji, w trakcie której zostały na nowo oprawione w oprawę wtórną wykonaną ze skóry w kolorze jasnobrązowym, ozdobioną złoceniami: podwójną prostokątną ramką oraz kopią własnoręcznego podpisu Norwida w zwierciadle.

Część trzecia *Albumu Orbis w szkicu*, znajdująca się w zbiorach graficznych Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie (sygn. Rys. 37), liczy 141 kart szarobiałego, gładkiego papieru – jest to kodeks in quatio (wym.: 21,5 x 16,5 cm), oprawiony w twardą oprawę, analogiczną do oryginalnych opraw tomów warszawskich, a zatem oklejoną czerwonym, wytłaczanym papierem, z grzbietem wykonanym z bładoczerwonego płótna.

7.1. ORFEUSZ

BN nr inw. R.18482.

tusz, pióro, pędzel, papier prążkowany, 15,4 x 9,1 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Napisy: „OPΦΕΥΣ” (pismem greckim lustrzanym); „z Herculanium / C. Norwid.”. Publ.: Anioły 2001, s. 42 il. 1 (barwna).

7.2. ŻOŁNIERZ GRECKI

BN nr inw. R.18483.

akwarela, papier, 24,2 x 19 - rysunek wykonany bezpośrednio na karcie albumu. Sygn.: "NORWID". Publ.: Anioły 2001, s. 43 il. 2 (barwna)

7.3. STAROŻYTNY TREBACZ GRECKI

BN nr inw. R.18484.

ołówek, tusz, pióro, papier szary, 7,3 x 5,4 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Publ.: Chlebowski 2009, il. 321.

7.4. ŻOŁNIERZE GRECCY

BN nr inw. R.18485.

tusz, pióro, papier, 15, 6 x 21,3 – naklejony na kartę albumu. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 261.

7.5. MINERWA I ERIS

BN nr inw. R.18486.

ołówek, tusz, pióro, papier, 6,1 x 8,1 – naklejony na czarną podkładkę (21,4 x 10,1), a następnie na kartę albumu. Publ.: Jaworska 2008a, s. 173 (cała karta).

7.6. DWIE GEMMY

BN nr inw. R.18487.

tusz, pióro, akwarela, papier, 3,5 x 5,6 – naklejony na czarną podkładkę (21,4 x 10,1), a następnie na kartę albumu. Publ.: Jaworska 2008a, s. 173 (cała karta).

7.7. KREZUS NA STOSIE

BN nr inw. R.18488.

tusz, pióro, pędzel, papier, 9,5 x 9,4 – naklejony na czarną podkładkę (21,4 x 10,1), a następnie na kartę albumu. U dołu napis: „Z waz pogrobowych Italo-Grec:” i sygn.: „C. N.”. Publ.: Jaworska 2008a, s. 173 (cała karta).

7.8. GRECKA NIEWIASTA I PRZEDMIOTY ANTYCZNE

BN nr inw. R.18489.

1868?, tusz, pióro, ołówek, papier prążkowany, 8,9 x 11,4 – naklejony jednym bokiem na białą podkładkę (18,1 x 12,8), a następnie na kartę albumu. Pośrodku sygn. i data: „C. NORWID 1868”[?]. Publ.: Chlebowski 2009, s. 51 (cała karta).

7.9. NOGI BIEGĄCYCH MĘŻCZYŹN

BN nr inw. R.18489 verso.

tusz, pióro, papier prążkowany, 8,9 x 11,4 – naklejony jednym brzegiem na białą podkładkę (18,1 x 12,8), a następnie na kartę albumu. Publ.: Katalog 2, s. 51.

7.10. GRECKA MASKA TEATRALNA

BN nr inw. R.18490.

ołówek, papier z czerwoną linią, 5,2 x 4,2 – naklejony na białą podkładkę (18,1 x 12,8), a następnie na kartę albumu. Publ.: Chlebowski 2009, s. 51 (cała karta).

7.11. ŻOŁNIERZ GRECKI Z TARCZĄ

BN nr inw. R.18491.

tusz, pióro, pędzel, papier, 6 x 7,3 – rysunek wykonany w prawym dolnym rogu podkładki (18,1 x 12,8), naklejonej na kartę albumu. Publ.: Chlebowski 2009, s. 51 (cała karta).

7.12. GŁOWA GRECKIEGO ŻOŁNIERZA I ELEMENTY UZBROJENIA

BN nr inw. R.18492.

ołówek, tusz, pióro, papier, 8,6 x 5,1 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Publ.: Chlebowski 2009, s. 50.

7.13. PEJZAŻ MIEJSKI

BN nr inw. R.18492.

ołówek, tusz, pióro, papier, 5,1 x 8,6 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Publ.: Chlebowski 2009, s. 50.

7.14. STUDIA ANTYCZNE

BN nr inw. R.18493.

tusz, pióro, pędzel, papier, 22,6 x 14,3 – naklejony na karcie albumu. Sygn.: „C. N.”. Publ.: Norwid 2008, s. 77 (barwna).

7.15. HEŁMY ANTYCZNE

BN nr inw. R.18494.

tusz, pióro, ołówek, papier, 8 x 5,7 – naklejony górnym brzegiem w prawym górnym rogu karty albumu. Publ.: Katalog 2, s.

7.16. GRECKA NIEWIASTA I INNE SZKICE

BN nr inw. R.18494 verso.

1968?, tusz, pióro, ołówek, papier, 8 x 5,7 – naklejony górnym brzegiem w prawym górnym rogu karty albumu. Publ.: Katalog 2, s. 63.

7.17. GŁOWA KOBIECA W TRZECH UJĘCIACH

BN nr inw. R.18495.

1853?, tusz, pióro, cienki szarokremowy karton, 10,9 x 7,7 – naklejony w lewym dolnym rogu karty albumu. Sygn. z datą: „C. Norwid. 1853[?]”. Publ.: Piechal 1971, s. 46.

7.18. TALIA - MUZA KOMEDII

BN nr inw. R.18496.

ołówek, tusz, pióro, sepia, jasnobezowy papier, 15,8 x 7,6 – naklejony na kartę albumu (po prawej). Publ.: Norwid 1967, k. 21.

7.19. HERMA PARZYSTA

BN nr inw. R.18497.

1853?, tusz, pióro, akwarela, kremowy papier, 8 x 5,5 – naklejona po prawej stronie karty albumu. Sygn. i data: „C. NORWID / 1853[?]”. Publ.: Anioły 2001, s. 46 (barwna).

7.20. GŁOWA OMFALÉ

BN nr inw. R.18498.

1868, tusz, pióro, pędzel, papier, 10,9 x 7,9 – naklejony w górnej części karty albumu. Sygn. i data: „C. NORWID 1868.”. Publ.: Katalog 2, s. 73.

7.21. SATYR Z KIŚCIĄ WINOGRON

BN nr inw. R.18499.

1868, tusz, pióro, pędzel, papier. Sygn. i data: „C. NORWID. 1868.”. Publ.: Anioły 2001, s. 47 il. 6 (barwna).

7.22. TWARZ MŁODZIEŃCA W PRAWYM PROFILU

BN nr inw. R.18500.

1868, tusz, pióro, pędzel, papier, 11,7 x 7,7 – naklejony w górnej części karty albumu. Sygn. i data: „C. NORWID 1868.”. Publ.: Katalog 2, s. 77.

7.23. Marsjasz

BN nr inw. R.18501.

1868, tusz, pióro, pędzel, ołówek, papier, sygn. i data: „C. NORWID / 1868.”. 11,6 x 9,5 – naklejony po prawej stronie karty albumu (pośrodku). Publ.: Chlebowski 2009, s. 168 (cała karta).

7.24. MINERWA

BN nr inw. R.18502.

tusz niebieski, pióro, sepia, papier, 14,4 x 5,6 – naklejony na czarną podkładkę (15,8 x 7), a następnie na kartę albumu (po prawej). Publ.: Katalog 2, s. 80.

7.25. SAPHO

BN nr inw. R.18503.

1863?, tusz, pióro, pędzel, papier, ok. 9,4 x 8,7 – naklejony w górnej części karty albumu. Publ.: Gomulicki, Jakubowski 1961, po s. 144.

7.26. JONI

BN nr inw. R.18504.

akwarela, papier, 12 x 6,5 – naklejony w dolnej części karty albumu. napis akwarelą „JONI”. Publ.: Anioły 2001, s. 49 il.8 (barwna).

7.27. GRACJA

BN nr inw. R.18505.

1863, tusz, pióro, sepia, kremowy papier, 20,6 x 9,1(owal) – naklejony na podkładkę (22,6 x 13,2), a następnie na kartę albumu. Napisy: „z Herculan[um] / Grecki ry[sunek] / fresco”; „C. NORWID / 1863.”. Publ.: Anioły 2001, s. 50 il. 9 (barwna).

7.28. DWIE NIEWIASTY

BN nr inw. R.18506.

tusz, pióro, pędzel, papier, 13,2 x 11,1 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Publ.: Anioły 2001, s. 51 il. 10 (barwna).

7.29. TWARZ MŁODZIEŃCA LUB KOBIETY

BN nr inw. R.18507.

1861?, tusz, pióro, pędzel, papier, 8,8 x 6,2 – naklejony w dolnej części karty albumu. Sygn. i data: „C. NORWID 18[61?]”. Publ.: Anioły 2001, s. 52 il. 11 (barwna).

7.30. STOPA W ANTYCZNYM SANDALE

BN nr inw. R.18508.

tusz, pióro, papier kremowy, 7,7 x 6,1 – naklejony na czarną podkładkę wym.: 8,1 x 6,5, a następnie naklejony w prawym dolnym rogu karty albumu. Publ.: Borowiec 2016, s. 179 (cała strona).

7.31. POSTAĆ W DŁUGIEJ SZACIE

BN nr inw. R.18509.

ołówek, tusz, pióro, papier niebieski, 20,9 x 10,9 – naklejony po prawej stronie karty albumu. Publ.: Katalog 2, s. 95.

7.32. DORIC – JONIC

BN nr inw. R.18510.

akwarela, papier, 13,9 x 11,6 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Napisy: „DORI[C?]” i „JON[IC?]”, u dołu sygn.: „C. N.”. Publ.: Cyprian Norwid 1946, poz. 392, tabl. 6.

7.33. AKROPOL

BN nr inw. R.18511.

akwarela, papier, 7,4 x 12,1 – naklejony w dolnej części karty albumu. Publ.: Anioły 2001, s. 54 il. 13 (barwna).

7.34. SIEDZĄCA NIEWIASTA

BN nr inw. R.18512.

akwarela, papier, 14 x 9,2 – naklejona w górnej części karty albumu. Publ.: Chlebowski 2009, s. 145 (cała karta).

7.35. GŁOWA SOKRATESA

BN nr inw. R.18513.

1868, tusz, pióro, pędzel, papier, 10,2 x 7,6 – naklejony w prawym górnym rogu albumu. Sygn. i data: „C. NORWID 1868.”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 55.

7.36. PORTRET ALEKSANDRA WIELKIEGO

BN nr inw. R.18514.

1868, tusz, pióro, pędzel, papier, 10,6 x 7,6 – naklejony na nieco większą podkładkę w kolorze złotym, a następnie na kartę albumu (u góry). sygn. i data: „C. NORWID 1868.”. Publ.: Borowiec 2016, s. 186.

7.37. VICTORIA

BN nr inw. R.18515.

1868, akwarela, papier, 15 x 8 – naklejony na kartę albumu (po lewej u góry). U dołu sygn.: „C. N.”. Publ.: Katalog 2, s. 107.

7.38. ZBROJA ANTYCZNA

BN nr inw. R.18516.

Lata 60 XIX w., tusz, pióro, papier, 9 x 8,3 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. sygn. i data: „C. Norwid 186[...; część daty nieczytelna]”. Publ.: Katalog 2, s. 109.

7.39. SZKIC POSTACI KOBIECEJ

BN nr inw. R.18517.

akwarela, papier, 14,4 x 6,2 – naklejony w prawym dolnym rogu karty albumu. Sygn.: „C. N.”. Publ.: „Poezja” 1971, nr 9, s. 51.

7.40. TRZECH WOJOWNIKÓW

BN nr inw. R.18518.

1863, tusz, pióro, akwarela, papier, 14 x 22 – naklejony na kartę albumu (przy prawym brzegu). Napisy: „ROMA” i „DACIA”; sygn. i data: „Norwid / 1863”. Publ.: Katalog 2, s. 113.

7.41. SZKICE MĘSKICH POSTACI

BN nr inw. R.18519.

tusz, pióro, papier prążkowany, 15,7 x 15,5 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Sygn.: „C. N.”. Publ.: Katalog 2, s. 115.

7.42. SARKOFAG RZYMSKI

BN nr inw. R.18520.

1846, tusz, pióro, akwarela, papier, 8,5 x 12 – naklejona na kartę albumu (po prawej u dołu). Sygn.: „Norwid”, napis i data: „Rzym 1846”. Publ.: Anioły 2001, s. 56 il. 15 (barwna).

7.43. KADZIELNICA Z FIGURĄ ATTISA

BN nr inw. R.18521.

1868, tusz, pióro, papier, 13,1 x 8,8 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Napis: „trouvé / à TARSE //:en Cilicie/”; sygn. i data: „C. NORWID 1868.”. Publ.: okładka wszystkich tomów Pism Zebranych Norwida.

7.44. ECCE DEUS

BN nr inw. R.18522.

1868, tusz, pióro, akwarela, cienki papier, 16,5 x 11,3 – naklejony na kartę albumu (część rys. wyk. poza wklejką, wprost na karcie albumu). Napis: „ECCE / DEUS”; sygn. i data: „C. NORWID 1868.”. Publ.: PZ C, po s. 352.

7.45. ARMENKA

BN nr inw. R.185523.

akwarela, papier, 13,4 x 14,1 (górny brzeg falisty) – naklejony w dolnej części karty albumu. Napis „femmes d'Arménie.”. Publ.: Chlebowski 2009, s. 75.

7.46. NARZECZONA W GRUZJI

BN nr inw. R.18524.

akwarela, papier, 7,8 x 4,8 (rysunek), 13,2 x 13,6 (kartka; lewy dolny oraz prawy górny róg ścięte) – naklejony na kartę albumu. Napis „Fiancée / en / Géorgie”. Publ.: Chlebowski 2009, s. 74.

7.47. SCYTOWIE I

BN nr inw. R.18525.

akwarela, ołówek, papier szary, gruby, 15 x 23,8 – naklejony na kartę albumu. Napis: „SKYTHY / z waz grobowych w mogile nad Bohem”. Publ.: Chlebowski 2008, s. 135.

7.48. SCYTOWIE II

BN nr inw. R.18526.

akwarela, ołówek, papier szary, gruby, 13,9 x 15,5 – naklejony na kartę albumu.
Napisy: „z posągów / grobowych / Skythy.”; „Sauro= / math”. Publ.: Katalog 2, s. 129.

7.49. ŻOŁNIERZ PERSKI

BN nr inw. R.18527.

akwarela, papier, ok. 14,7 x 10,4 (wym. rysunku: ok. 14, 4 x 4, 8). sygn.: „C. N.”.
Publ.: Katalog 2, s. 131.

7.50. FRAGMENT MURÓW OBRONNYCH Z ŻOŁNIERZAMI

BN nr inw. R.18528.

1863, tusz niebieski, pióro, pędzel, papier, 14,6 x 10,3 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Adnotacja i sygn.: „du palais / de Nemrod. / d'après les bas-reliefs [?] / C. Norwid / 1863.”. Publ.: Katalog 2, s. 133.

7.51. FRAGMENT UDRAPOWANEJ SZATY

BN nr inw. R.18528 verso.

tusz, pióro, papier, 14,6 x 10,3 – naklejony krawędzią w prawym górnym rogu karty albumu. Publ.: Katalog 2, s. 135.

7.52. ŻOŁNIERZ ASYRYJSKI

BN nr inw. R.18529.

1863, tusz, pióro, pędzel, pap. Prążkowany, 16 x 8,9 – naklejony w górnej części karty albumu, po lewej. Napis i sygn.: „de palais du roi / Sardanapale. / C. Norwid / 1863.”.
Publ.: Sudolski 2003, s. 471.

7.53. GŁOWA ASYRYJCZYKA

BN nr inw. R.18530.

1859, tusz, pióro, papier, 10,6 x 7,4 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Napis i sygn.: „Z assyryis[kic]h: / ninivitańs[kich]. / C. Norwid 1859”. Publ.: Sudolski 2003, s. 471.

7.54. SCENY Z PŁASKORZEŻB ASYRYJSKICH

BN nr inw. R.18531.

1868 (1858?), tusz, pióro, ołówek, papier, 17,7 x 9,5 – naklejony po lewej stronie karty albumu. Sygn. i data: „C. NORWID 1868[58?]”. Publ.: Chlebowski 2009, s. 176 (cała karta).

7.55. ŻOŁNIERZE ASYRYJSCY

BN nr inw. R.18532.

tusz, pióro, ołówek, papier, 15,8 x 6,9 – naklejony po prawej stronie karty albumu. Publ.: Chlebowski 2009, s. 176 (cała karta).

7.56. SCENY Z PŁASKORZEŻB ASYRYJSKICH II

BN nr inw. R.18533.

1858 (1868?), tusz, pióro, gruby kremowy papier, 15,8 x 9,9 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. sygn. i data: „C. Norwid 1858[68?]”. Publ.: Katalog 2, s. 145.

7.57. WOJOWNIK NA WIELBŁĄDZIE

BN nr inw. R.18534.

tusz, pióro, kredka, papier, 6,3 x 9,7 – naklejony w dolnej części karty albumu. Publ.: Chlebowski 2009, s. 230 (cała karta).

7.58. AZJACI PRZED JURTA

BN nr inw. R.18535.

akwarela, papier, 24,2 x 19,2 - rysunek na zasadniczej karcie albumu. sygn.: „C.N.”. Publ.: Anioły 2001, s. 58 il. 17 (barwna).

7.59. MĘŻCZYŹNI W TYPIE WSCHODNIM

BN nr inw. R.18536.

tusz, pióro, akwarela, papier, 10,5 x 7,5 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Sygn.: „C. N.”. Publ.: Norwid 2004, s. 192.

7.60. DWÓCH MĘŻCZYŹN W TYPIE WSCHODNIM

BN nr inw. R.18537.

akwarela, papier, 13,2 x 15 – naklejony w prawym dolnym rogu karty albumu. Sygn.: „C. N.”. Publ.: Norwid 2004, s. 192.

7.61. STUDIA MĘŻCZYŹN W TYPIE WSCHODNIM

BN nr inw. R.18538.

tusz, pióro, akwarela, papier, 11 x 6,9 – naklejony na kartę albumu (po lewej u góry). Sygn.: „C. N.”. Publ.: Chlebowski 2009, s. 237.

7.62. STUDIA POSTACI W TYPIE WSCHODNIM

BN nr inw. R.18539.

tusz, pióro, akwarela, papier, 10,7 x 7,1 (narożniki ścięte, poza prawym dolnym) – naklejony na kartę albumu (po lewej u dołu). Sygn.: „C. N.”. Publ.: Katalog 2, s. 157.

7.63. MŁODA AZJATKA

BN nr inw. R.18540.

1858 (1868?), tusz, pióro, akwarela, papier, 13,8 x 7,6 - naklejony na podkładkę z niebieskiego papieru (15 x 9), a następnie na kartę albumu. Sygn. piórem: „C. Norwid f. / 1858[68?]”; akwarelą: „C. N.”. Publ.: Anioły 2001, s. 59 il. 18 (barwna).

7.64. POPIERSIE MŁODEJ AZJATKI

BN nr inw. R.18541.

1858, tusz, pióro, akwarela, papier, 13,2 x 8 – naklejony na niebieską podkładkę (14,9 x 9,7), a następnie w prawym dolnym rogu karty albumu. sygn. i data: „C. NORWID 1858.”. Publ.: Norwid 2004, s. 192.

7.65. WZÓR ORNAMENTU WSCHODNIEGO

BN nr inw. R.18542.

tusz, pióro, papier, 5,7 x 7,8 – naklejony po prawej stronie karty albumu. Publ.: Borowiec 2016, s. 219 (cała karta).

7.66. JAPOŃSCY MNISI

BN nr inw. R.18543.

akwarela, ołówek, papier, 11 x 15,1 – naklejony w dolnej części karty albumu. Napis: „BONZES / du Japon”, sygn.: „C. N.”. Publ.: Jaworska 2008a, s. 173 (cała karta).

7.67. PALMY DAKTYLOWE

BN nr inw. R.18544.

tusz, pióro, ołówek, papier, 11,5 x 7,2 – naklejony na kartę albumu (po lewej u góry). Publ.: Chlebowski 2009, s. 246.

7.68. GŁOWA FARAONA

BN nr inw. R.18545.

tusz, pióro, akwarela, papier, 5,6 x 5,7 (narożniki ścięte) – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. sygn.: „C. N.”. Publ.: Chlebowski 2009, s. 249.

7.69. EGIPSKI FRAGMENT – KORYNCKI FRAGMENT

BN nr inw. R.18546.

tusz, pióro, akwarela, papier gruby brunatny, 12,7 x 9,2 – naklejony lewym brzegiem w prawym górnym rogu albumu. Napisy: „Egipski fragment”; „Koryncki fr[agment]”. Publ.: Sudolski 2003, s. 516.

7.70. RZYMSKI ZAULEK ZE STAROŻYTNYMI RUINAMI

BN nr inw. R.18546.

tusz, pióro, akwarela, papier gruby brunatny, 12,7 x 9,2 – naklejony lewym brzegiem w prawym górnym rogu albumu. Napis (ręki Norwida?): „Rzym”. Publ.: Katalog 2, s. 171.

7.71. FLAMINGI

BN nr inw. R.18547.

akwarela, ołówek, papier, 8,6 x 13 – naklejony na kartę albumu (po prawej u dołu). Publ.: Anioły 2001, s. 60 il. 19 (barwna).

7.72. SZKIC FLAMINGA W DWU UJĘCIACH

BN nr inw. R.18548.

ołówek lub kredka, papier, 15,1 x 10 – naklejony w prawym górnym rogu albumu.
Oznaczenia barw: „czw” i „roz”. Publ.: Katalog 2, s. 175.

7.73. ŚWIĄTYNIA IZYDY NA WYSPIE FILE

BN nr inw. R.18549.

tusz, pióro, akwarela, papier, 11 x 23,5 – naklejony po prawej stronie karty albumu.
Publ.: Anioły 2001, s. 61 il. 20 (barwna).

7.74. KARAWANA

BN nr inw. R.18550.

akwarela, papier, 13 x 18 – naklejony w górnej części karty albumu. sygn.: „C. N.”.
Publ.: Wyka 1947, nr 3, s. 11.

7.75. EGIPCJANKA

BN nr inw. R.18551.

tusz, pióro, akwarela, papier, 6,4 x 6,8 – naklejony na kartę albumu (po lewej u dołu).
Publ.: Norwid artysta 2008, po s. 224 (cała karta, il. barwna).

7.76. GŁOWA EGIPCJANKI

BN nr inw. R.18552.

tusz, pióro, akwarela, kredka, papier, 7,6 x 9,7 - naklejony na kartę albumu (po prawej u dołu). Napis: „Egypt.”, sygn.: „C. N.”. Publ.: Norwid – artysta 2008, po s. 224 (cała karta, il. barwna).

7.77. IBIS RELIGIOSA

BN nr inw. R.18553.

tusz, pióro, ołówek, akwarela, papier w kratkę, 12,2 x 13,2 (narożniki nieznacznie ścięte) – naklejony na kartę albumu. Napis: „ibis religiosa”. Publ.: Chlebowski 2009, tabl. XX (barwna).

7.78. ARAB

BN nr inw. R.18554.

tusz, pióro, akwarela, gwasz, papier niebieski, 24,1 x 15,9 – doklejony do szerokiego marginesu pozostałego po wycięciu karty albumu. Publ.: Anioły 2001, s. 62 il. 21 (il. odwrócona, barwna).

7.79. EGIPCJANKA

BN nr inw. R.18555.

tusz, pióro, ołówek, akwarela, papier, 11,5 x 7 – naklejony na niebieską kartę (24,1 x 14,6), doklejoną do szerokiego marginesu pozostałego po wycięciu karty albumu. Sygn. piórem: „C. Norwid”. Publ.: Anioły 2001, s. 63 il. 22 (barwna).

7.80. Z PALMIRY – DWA PROFILE

BN nr inw. R.18556.

tusz, pióro, papier,

ok. 6,7 x 3,6 – naklejony na podkładkę (6,9 x 6), a następnie na niebieską kartę oraz stanowiący jej przedłużenie margines pozostały po wycięciu pierwotnej karty albumu. Napis: „z Palmyry.”. Publ.: Katalog 2, s. 193.

7.81. RUINY PALMIRY

BN nr inw. R.18557.

akwarela, ołówek, papier, 8,7 x 14,8 – naklejony w dolnej części karty albumu. Publ.: Chlebowski 2009, s. 256.

7.82. EGIPCJANIE

BN nr inw. R.18558.

tusz, pióro, akwarela, papier, 16,4 x 9,9 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Sygn.: „C. NORWID 18.....[?]”. Publ.: PWSz 11, il. 186.

7.83. EGIPSKIE RYSUNKI

BN nr inw. R.18559.

tusz, pióro, akwarela, papier, 7,4 x 9,4 – naklejony na podkładkę (7,6 x 9,5), a następnie w prawym dolnym rogu karty albumu. Napisy: „w Gurnah i Beni / hassan.”, „studnia”, „Egipskie rysunki”. Publ.: Jaworska 2008a, s. 174 (cała karta).

7.84. EGIPSCY ŻEŃCY

BN nr inw. R.18560.

1859, tusz, pióro, papier, 10,5 x 9,2 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Sygn. i data: „C. Norwid / 18[...; część daty nieczytelna]”. Publ.: Chlebowski 2009, tabl. XL (cała karta, il. barwna).

7.85. CHŁOPI EGIPSCY PRZY PRACY

BN nr inw. R.18561.

1859 (?), tusz, pióro, papier, 12,3 x 10,3 – naklejony w prawym dolnym rogu karty albumu. Sygn. i data: „C. Norwid 1859 [?]”. Publ.: Chlebowski 2009, tabl. XL (cała karta, il. barwna).

7.86. EGIPSKI HARFIARZ Z RYSUNKU W TEBACH

BN nr inw. R.18562.

1859, tusz, pióro, akwarela, papier, 11,3 x 7,8 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Napis: „Egypski harfiarz / z rysunku w / Tebach.”, sygn. i data: „C. Norwid / 18[...; część daty nieczytelna]”. Publ.: Chlebowski 2009, s. 322.

7.87. Z KANOP EGIPSKICH

BN nr inw. R.18563.

1859, tusz, pióro, papier, 10,6 x 7,5 – naklejony w prawym dolnym rogu karty albumu. Napis: „z kanop Egypskich.”, sygn. i data: „C. Norwid 1859.”. Publ.: Borowiec 2016, s. 233 (cała karta).

7.88. EGIPSCY TRAGARZE

BN nr inw. R.18564.

ołówek, papier, 7,7 x 9,5 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Publ.: Sudolski 2003, s. 472.

7.89. DWA MĘSKIE PORTRETY

BN nr inw. R.18565.

1868, tusz, pióro, akwarela, papier, 11,9 x 8,9 – naklejony w prawym dolnym rogu karty albumu. Sygn. i data: „C. NORWID 1868 [?] / d’apres les peintures Greco=Egyptiennes”. Publ.: Sudolski 2003, s. 472.

7.90. EGIPT - ŻOŁNIERZ

BN nr inw. R.18566.

lata 70. XIX w., tusz, pióro, akwarela, papier, 18,1 x 11,5 – naklejony po prawej stronie karty albumu. Napis: „Egypt”; sygn. i data: „C. Norwid / 187[...; część daty nieczytelna]”. Publ.: PWSz 11, il. 187.

7.91. IZRAEL – SZKIC POSTACI MĘSKIEJ

BN nr inw. R.18567.

1868, tusz, pióro, akwarela, papier, 12 x 7,8 – naklejony w lewym dolnym rogu karty albumu. Napis: „Israel”, sygn. i data: „C. Norwid 1868”. Publ.: Katalog 2, s. 215.

7.92. MOABITE

BN nr inw. R.18568.

1868, tusz, pióro, akwarela, papier, 13 x 7,1 – naklejony w prawym dolnym rogu karty albumu. Napis: „Moabite”, sygn. i data: „C. Norwid 1868(?)”. Publ.: Katalog 2, s. 217.

7.93. KAPŁANI ŻYDOWSCY

BN nr inw. R.18569.

1855 (?), tusz, pióro, akwarela, ołówek, papier, 13,7 x 10 – naklejony na kartę albumu. Sygn. i data: „C. Norwid 1855[?]”. Publ.: Pamięci Norwida 1946, tabl. 6.

7.94. PROFILE KOBIET EGIPSKICH

BN nr inw. R.18570.

tusz, pióro, akwarela, kredka, papier, 7,6 x 12,8 – naklejony w górnej części karty albumu. Napis: „Egypskie z profilów w Karnaku / i w Tebach – z odmianą / tą że oczy tam nie są w profilach”, oznaczenia: „1.”, „2.”, „3.”, owalna pieczęć: „C. NORWID.”. Publ.: C. Norwid, *Kleopatra* [Program Teatru Narodowego], Warszawa 1967, k. 11.

7.95. Z EGIPSKICH FRESKÓW

BN nr inw. R.18571.

tusz, pióro, akwarela, kredka, papier, 12,8 x 8,2 – naklejony w dolnej części karty albumu. Napisy: „z grupy prowa / dzących słońia i / girafę”, „z Egypskich fresków w Gournah 1. 2. 3.”, oznaczenia: „1.”, „2.”, „3.”, „4.”; owalna pieczęć: „C. NORWID.”. Publ.: Borowiec 2016, s. 238.

7.96. TRZY FENICKIE PROFILE

BN nr inw. R.18572.

1868, tusz, pióro, akwarela, papier, 14,1 x 7 – naklejony na kartę albumu (po lewej u góry). Napisy: „Phenicie”, „Ile de Cypre”, sygn.: „C. N.”. Publ.: Katalog 2, s. 225.

7.97. EGIPSKA ŁÓDŹ TRZCINOWA

BN nr inw. R.18573.

tusz, pióro, akwarela, papier, 6,9 x 8,3 (dolne narożniki ścięte) – naklejony w lewym dolnym rogu karty albumu. Napis: „Egypte.”. Publ.: Chlebowski 2009, s. 159.

7.98. ŁÓDŹ EGIPSKA

BN nr inw. R.18574.

tusz, pióro, akwarela, papier, 6,1 x 8, 2 (górne narożniki ścięte) – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Napis: „Egypte.”. Publ.: Norwid 1967, k. 28.

7.99. DWA PROFILE KARTAGIŃSKIE

BN nr inw. R.18575.

tusz, pióro, akwarela, papier (bilet wizytowy), 9,8 x 5,8 – naklejony po prawej stronie karty albumu (prawym brzegiem). Napisy: „CARTHAGO”, „/: podług medalów:/ / C. N.”. Na odwrocie adnotacja: „Mr Cyprien Norwid. / rue Lallier 3.”. Publ.: Chlebowski 2009, s. 56 (cała karta).

7.100. FENICJANKA

BN nr inw. R.18576.

1868, tusz, pióro, akwarela, papier, 14,9 x 7,7 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Sygn. i data: „C. Norwid 1868”, napis: „Phénicienne”. Publ.: Katalog 2, s. 233.

7.101. ORNAMENT

BN nr inw. R.18577.

tusz, pióro, cienki papier, 6,7 x 6,7 (koło) – naklejony na podkładkę (7 x 6,9), a następnie na kartę albumu. Publ.: Borowiec 2016, s. 246 (cała karta).

7.102. SKARABEUSZ

BN bez nr inw.

kredka, papier, 2,5 x 3,5 – rysunek wykonany bezpośrednio na karcie albumu (w lewym górnym rogu). Napis: „(:Skarabeusze – owady – takie kule z pyłu nieraz robią i spotyka się ich, jak toczą te formujące się globy –?:)”. Publ.: Borowiec 2016, s. 247 (cała karta).

7.103. EGIPSKIE SYMBOLE

BN nr inw. R.18578.

tusz, pióro, akwarela, papier, 18,1 x 10,2 – naklejony po prawej stronie karty albumu. Publ.: Chlebowski 2009, tabl. XXI (cała karta, il. barwna).

7.104. SINAI – PHARROE

BN nr inw. R.18579.

akwarela, ołówek, papier, 10,3 x 20,2 – naklejony centralnie na kartę albumu, odwrócony o 90° w lewo. Napis: „SINAI - PHARROE”. Publ.: Chlebowski 2009, tabl. XVIII (barwna).

7.105. THABOR

BN nr inw. R.18580.

akwarela, ołówek, papier, 11,1 x 15,3 - naklejony w górnej części karty albumu. Napis: „· THABOR ·”. Publ.: Anioły 2001, s. 65 il. 24 (barwna).

7.106. MEDAL Z WIZERUNKIEM CHRYSYSTUSA (AWERS)

BN nr inw. R.18581.

pióro, tusz, kredka, papier, 5,2 x 4,9 (górne rogi ścięte) – naklejony w górnej części podkładki (12 x 5,7), a następnie w dolnej części karty albumu. Publ.: Katalog 2, s. 247.

7.107. MEDAL Z WIZERUNKIEM CHRYSYSTUSA (REWERS)

BN nr inw. R.18582.

tusz, pióro, kredka, papier, 5,5 x 5,7 – naklejony w dolnej części białej podkładki (12 x 5,7), a następnie w dolnej części karty albumu. Publ.: Katalog 2. s. 249.

7.108. POPIERSIE CHRYSYSTUSA

BN nr inw. R.18583.

1865 (?), ołówek, kredka, akwarela, cienki papier, 20,3 x 15,4 - naklejony centralnie na karcie albumu. Sygn.: „C. NORWID 1865 [?]”. Publ.: Antologia 1933, s. 13.

7.109. GŁOWA CHRYSYSTUSA

BN nr inw. R.18584.

1850, tusz, pióro, akwarela, sangwina, ołówek, kalka, 16,3 x 12,1 – naklejony punktowo wzdłuż brzegów na podkładkę (16,8 x 12,6), a następnie na kartę albumu. Sygn. z datą: „C. Norwid/ dis: 1850”; napis: „VERA · SALVATORIS · NOSTRI · EFFIGIES · AD · IMITATIONEM / IMAGINIS · SMARAGDO · INCISE · IUSSU · TIBERII · CAESARIS · / OVO · SMARAGDO · POSTEA · EX · THESAURO · CONSTANTINOPOLI= / =TANO · TURCARUM · IMPERATOR · INNOCENTIIUM · VIII · PONT · / MAX · ROM · DONAVIT · PRO · REDIMENTO · FRATRE · CHRIS= / =TIANIS CAPTIVO·”. Publ.: Anioły 2001, s. 66 il. 25 (barwna).

7.110. CHRYSYSTUS Z KATAKUMB

BN nr inw. R.18585.

tusz, pióro, akwarela, cienki papier, 11,2 x 8,2 – naklejony na podkładkę (12,3 x 9,2), a następnie pośrodku karty albumu. Sygn.: „Z CATACOMB / C. Norwid”. Publ.: Pamięci Norwida 1946, tabl. 5.

7.111. TYTUŁ WINY CHRYSYSTUSA

BN nr inw. R.18586.

1860, tusz, pióro, kredka, cienki papier, 11,5 x 17,5 – naklejony na podkładkę (13,5 x 18,8), a następnie na kartę albumu. Napis: „Imago triumphalis tituli vivificae Crucis D[omini] N[ostri] Jesu Christi qualis hodie Romae apud Cartusianus intra Basilicam S[anctae] Crucis in Jerusalem seu intra capellam S[anctarum] Reliquiarum, conspicitur, cuius tituli Veritatem atque inventionem Bulla Alex[andri] VI dat[um] Romae” i poniżej łac.: „dat[um] Romae die 29 Julii 1496 plene testatur. Characteres autem infabre tunc temporis sculptos ut vides vetustas paulatim laesit sed Hebraicos magis”; sygn. z datą: „C. Norwid 1860”. Publ.: Borowiec 2016, s. 262.

7.112. ŹRÓDŁO ELIZEUSZA W JERYCHU

BN nr inw. R.18587.

akwarela, papier, 11 x 15,5 - naklejony w górnej części karty albumu. Napis: : „: SILOE”. Publ.: Anioły 2001, s. 67 il. 26 (barwna).

7.113. GŁOWA CHRYSYUSA W CIERNIOWEJ KORONIE

BN nr inw. R.18588.

1863, tusz, pióro, akwarela, złocenie, papier, 10,3 x 6,2 – naklejony na podkładkę (11 x 7), a wraz z nią na kartę albumu. Sygn.: „C. Norwid 1863”. Publ.: Sztuka sakralna 1958, tabl. 260.

7.114. CHRZEŚCIJANKI Z BETLEJEM

BN nr inw. R.18589.

1856-1863, tusz, pióro, akwarela, papier, 17,4 x 12,1 – naklejony na kartę albumu. napis: Napis: „[fem]mes Chretiennes/ de Bethleem”; sygnatury: „C. NORWID 1863.”, „Norwid 1856”. Publ.: Pamięci Norwida 1946, tabl. 7.

7.115. ŚW. JAN EWANGELISTA I ŚW. JAN CHRZCICIEL

BN nr inw. R.18590.

1865 (lub 1868), tusz, pióro, akwarela, kredka, papier. Napisy: „S. JOHAN / NIS / · EV·”, „S· JOHAN / NIS· / ·BA·”, sygn. z datą: „C. Norwid 1865[lub 1868?]”. Publ.: Sudolski 2003, s. 473.

7.116. ŚW. ŁUKASZ

BN nr inw. R.18591.

tusz, pióro, akwarela, ołówek, niebieski papier, 7,9 x 8,3 (wraz z aureolą świętego wystającą ponad linię górnej krawędzi) – naklejony w dolnej części karty albumu.

Napis: „Λ8KÁC / S: Łukasz podług / rysunku z 9-o wieku”; sygn.: „norwid”. Publ.: Sudolski 2003, s. 473.

7.117. ŚW. PIOTR I ŚW. PAWEŁ

BN nr inw. R.18592.

1868, tusz, pióro, akwarela, papier, 14,2 x 10,6 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Napisy: „S. PETRUS.”; „S. PAULUS”; „IV. V. VI. Siècle”; sygn. i data: „C. Norwid 1868.”. Publ.: Sudolski 2003, s. 85.

7.118. ŚW. PIOTR

BN nr inw. R.18593.

Ok. 1868, akwarela, tusz, pióro, papier, 5 x 3,7 (owal) – naklejony w dolnej części kartki z poprzednim rysunkiem, po lewej, a następnie na kartę albumu. Publ.: Sudolski 2003, s. 85.

7.119. ŚW. PAWEŁ

BN nr inw. R.18594.

Ok. 1868, akwarela, tusz, pióro, papier, 4,5 x 3,2 (owal) – naklejony w dolnej części kartki z rysunkiem (poz. 257), po prawej, a następnie na kartę albumu. Publ.: Sudolski 2003, s. 85.

7.120. ŚW. PIOTR

BN nr inw. R.18595.

tusz, pióro, ołówek, cienki papier, 12 x 8,4 – naklejony na kartę albumu, po prawej u góry. Napisy: „PETRUS.”, „mozajka w kupoli ACIA SOPHIA / w Constantinopolu”; sygn.: „rysował Norwid”. Publ.: Katalog 2, s. 275.

7.121. INSKRYPCJA Z KATEDRY W MONTPELLIER

BN nr inw. R.18596.

1858, tusz, pióro, ołówek, papier, 4,1 x 9,9 – naklejony na kartkę o podobnych wymiarach i wraz z nią na kartę albumu. Dekoracyjna inskrypcja: „TU · ES · PETRUS · ET · SUPER / HANC · PETRAM · ÆDIFICABO / ECCLESIAM · MEAM”, niżej napis: „z katedry w Montpellier / 1858”. Publ.: Kowalska 2015, s. 64.

7.122. SYMBOLE CHRZEŚCIJAŃSKIE

BN nr inw. R.18597.

tusz, pióro, papier, 6,6 x 6,7 (wycinek nieregularny), naklejony na podkładkę (8 x 7,1) i wraz z nią na kartę albumu. Napis: „symboliczny znak krzyża S-o / u pierwszych Chrześcijan używany.”. Publ.: Borowiec 2016, s. 271 (cała karta).

7.123. NARZĘDZIA MĘKI

BN nr inw. R.18598.

tusz, pióro, ołówek, gruby brunatny papier, 20,6 x 7,6 – naklejony po prawej stronie karty albumu. Napis: „SEBASTIANUS / CHRISTIANUS”; sygn.: „Norwid”. Publ.: Borowiec 2016, s. 271 (cała karta).

7.124. MOTYWY Z RZYMSKICH KATAKUMB

BN nr inw. R.18599.

1855, tusz, pióro, gruby papier, 10,1 x 19,2 – naklejony na kartę albumu (na nim wklejka: 2,3 x 1,7 ze szkicem kielicha). Napisy: „DIOGENES / FOSSOR”; „pod koniec 2. a na początku 3. wieku 25 lat przed Urbanem I-m za czasu Papieża / Zefiryna wazy święte ofiarne były ze szkła „patenae=vitrae” te są z muzeum / chrześcijańskiego w Rzymie.”; sygn. i data: „rysował Norwid. 1855.”. Publ.: Katalog 2, s. 283.

7.125. SZKICE SYMBOLI CHRZEŚCIJAŃSKICH

BN nr inw. R.18600.

tusz, pióro, ołówek, papier prążkowany, 9,2 x 12 (narożniki ścięte) – naklejony na białą podkładkę o tych samych wymiarach, a następnie na kartę albumu. Napisy: „IN PACE”, „DEI GENITRIX”, „Z Kata-tomb.”; sygn.: „C. Norwid”. Publ.: Chlebowski 2009, s. 269

7.126. NACZYNNIA LITURGICZNE

BN nr inw. R.18601.

tusz, pióro, akwarela, kredka, papier, 9,1 x 9,2 (górne narożniki ścięte) – naklejony w dolnej części karty albumu. Napis: „srebra kościelne z pierwszych / czasów kościoła w Muzeum / Chrześcijańskim w Watykanie”; sygn.: „rysował Norwid.”. Publ.: Chlebowski 2009, s. 269.

7.127. Z RZYMSKICH KATAKUMB - SZKICE

BN nr inw. R.18602.

tusz, pióro, sangwina, papier, 16,2 x 20,6 (lewe narożniki ścięte, uzupełnione jaśniejszym papierem) – naklejony na kartę albumu. Napisy: „II. / siècle”, „orzeł w / katakumbach / ma coś łabędzia / w sobie. / podobnie bywa / paw z gołębia / kształtem po / mieszany”; „Priscille II siècle”; „w tej grupie z 6. / figur najmłodsze są / najbliżej= / =uczącego”; „S Saturnin et S. Calixte fin du III Siècle”; „KATAKOM=/ BY”; sygn.: „18(...)/ C Norwid”; oznaczenia liczbowe od 1 do 6. Publ.: Chlebowski 2009, s. 161.

7.128. SZKICE Z RZYMSKICH KATAKUMB

BN nr inw. R.18603.

tusz, pióro, akwarela, sangwina, papier, 9,1 x 20 (wszystkie narożniki ukośnie ścięte; ramka brązową kredką). Napisy: „II Siècle.”, „Kształt liry i naczyń Stych z-bratany jest przejściowo.”; sygn.: „catacombes. / C Norwid”. Publ.: Chlebowska 2015b, il. 3.

7.129. TRZY NIEWIASTY

BN nr inw. R.18604.

lata 50 XIX w., tusz, pióro, akwarela, papier cienki, 14,5 x 10,8 (górne narożniki ukośnie ścięte) – naklejony w narożnikach na podkładkę (14,6 x 10,8), a następnie na kartę albumu. Napis: „CATACOMBY”, sygn. z datą: „C. Norwid / 185[data niepełna]”. Publ.: Katalog 2, s. 293.

7.130. FORMY KRZYŻA RÓWNORAMIENNEGO

BN nr inw. R.18605.

tusz, pióro, akwarela, ołówek, papier, 6 x 14,2 – naklejony wzdłuż bocznych krawędzi na dwa paski papieru, a następnie na kartę albumu. Napis: „symbolika – z fresków w

kościół S-tej Zofii / w Konstantynopolu / powinno być architektonicznie rysowane niż w tej notatce”. Publ.: Borowiec 2016, s. 275.

7.131. Z RZYMSKICH KATAKUMB

BN nr inw. R.18606.

1856 (?), tusz, pióro, akwarela, ołówek, kredka, papier, 15,2 x 8,8 (5,4 x 2,5 – wymiary wycinka naklejonego pomiędzy rysunkami) – górnym i dolnym brzegiem naklejony na podkładkę (15,8 x 9,3), a następnie na kartę albumu. Napisy: „SO / NUS”; „CATACOMBY.”; sygn. z datą: „C. Norwid / 185[6?]”. Publ.: Sudolski 2003, s. 85.

7.132. SZKICE DWÓCH GŁÓW

BN nr inw. R.18607.

1843, tusz, pióro, kredka, beżowy papier, 17,8 x 7,8 (lewy górny róg ścięty, uzupełniony białym papierem) – naklejony wzdłuż brzegów na kartę albumu. Sygn. i data: „NORWID. / 1843.”, odcisk małej owalnej pieczęci „C. NORWID”. Publ.: Katalog 2, s. 299.

7.133. RYSUNKI Z KATAKUMB W RZYMIE I NEAPOLU

BN nr inw. R.18608.

1846, tusz, pióro, ołówek, beżowy papier, 16,5 x 12,3 (prawe narożniki nieregularnie ścięte) – naklejony na podkładkę o tych samych wymiarach. Napisy: „Rome et Naples / cataco[m]bes / de S. J[...] / 9 · 10 · 11 / Siècl[e] / C. Norwid / 1846”; „SCA / IULI / A / N / E / S”; „catacom: / mbes”; odcisk czerwonej owalnej pieczęci: „C. NORWID”. Publ.: Katalog 2, s. 301.

7.134. ŚWIĘTE – WIZERUNKI Z KATAKUMB

BN nr inw. R.18609.

1846, tusz, pióro, ołówek, beżowy papier, 11,8 x 12 (górny i lewy brzeg nierówno wycięte) – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Napisy: „SCA / CECI / LIA”; „Catacomby.”; sygn. i data: „C. NORwid 1846”. Publ.: Katalog 2, s. 303.

7.135. ŚWIĘTA MAŁGORZATA – WIZERUNEK Z KATAKUMB

BN nr inw. R.18610.

1846, tusz, pióro, ołówek, papier, 7,2 x 8,1 (prawa krawędź nierówno przycięta).
Napisy: „S / C / A / MAR / GARI / TA”, „Catacombes de S. Marcellin/ S Laurent des
IV. V. Siècles”, sygn., pierwotna wydrapana, a na niej oł.: „C. Norwid”. Publ.:
Katalog 2, s. 305.

7.136. ZASTĘPY ŚWIĘTYCH

BN nr inw. R.18611.

1855, tusz, pióro, akwarela, ołówek, papier, 16,1 x 11,2 – naklejony na kartę albumu.
sygn. i data: „C. Norwid 1855”. Publ.: Chlebowski 2009, s. 29.

7.137. GŁOWA BRODATEGO MĘŻCZYZNY

BN nr inw. R.18612.

tusz, pióro, ołówek, papier, 7,1 x 6,7 – naklejony na kartę albumu . Napis: „trouvé / à
TARSE / en Cilicie”, sygn. „C. N.”. Publ.: Borowiec 2016, s. 280.

7.138. ILUSTROWANE HASŁA SŁOWNIKOWE (ZESTAWIENIE)

BN sygn.. AFR 1592.

ołówek chemiczny, niebieski, papier w kratkę, 15,7 x 10,5 (sporządzony przez
Norwida kajecik złożony z 10 kart, wszyty do albumu po karcie 56). Publ.: Katalog 2,
s. 311-330.

7.139. LEW ROZSZARPUJĄCY CZŁOWIEKA I

BN nr inw. R.18613.

1858, tusz, pióro, ołówek, kredka, papier, 5,2 x 8,7 (prawy dolny róg ukośnie ścięty) –
naklejony na białą podkładkę o tych samych wymiarach, a następnie w górnej części
karty albumu. Sygn.: „Montpellier 1858 / C. Norwid.”. Publ.: Chlebowski 2009, s. 276
(cała karta).

7.140. LEW ROZSZARPUJĄCY CZŁOWIEKA II

BN nr inw. R.18614.

tusz, pióro, pędzel, ołówek, papier, 8,8 x 9,9 – naklejony w dolnej części karty albumu. Sygn.: „C. N.”. Publ.: Chlebowski 2009, s. 276 (cała karta).

7.141. NERON W WIEŃCU RÓŻANYM

BN nr inw. R.18615.

akwarela, tusz, pióro, ołówek, papier, 9 x 6,1 – naklejony w górnej części karty albumu. Napis: „NERO”. Publ.: Anioły 2001, s. 70 il. 29 (barwna).

7.142. LEW ROZSZARPUJĄCY CZŁOWIEKA III

BN nr inw. R.18616.

tusz, pióro, ołówek, papier, 5,3 x 9,1 (prawe rogi ścięte) – naklejony na podkładkę o tych samych wymiarach, a następnie na kartę albumu. Sygn.: „w Montpellier / 1858 C. Norwid”. Publ.: Anioły 2001, s. 71 il. 30 (barwna).

7.143. NERON

BN nr inw. R.18617.

akwarela, ołówek, papier, 16,6 x 8,6 – naklejony po lewej stronie karty albumu. Napis: „NERO”. Publ.: Chlebowski 2009, s. 277.

7.144. GLADIATOR Z TRÓJZĘBEM I MIECZEM

BN nr inw. R.18618.

akwarela, ołówek, papier, 10,3 x 5,9. Publ.: Borowiec 2016, s. 286 (cała karta).

7.145. ANTYCZNY PIĘŚCIARZ

BN nr inw. R.18619.

tusz, pióro, ołówek, kredka, papier, 18,5 x 10,8 – naklejony po lewej stronie karty albumu. Sygn.: „C. Norwid / 1868.”. Publ.: Katalog 2, s. 345.

7.146. RZYMSKIE RUINY I

BN nr inw. R.18620.

1863 (?), akwarela, tusz, pióro, papier, 16,5 x 14,8 – naklejony na kartę albumu. Napis: „Roma”. Publ.: Anioły 2001, s. 72 il. 31 (barwna).

7.147. IGRZYSKA

BN nr inw. R.18621.

tusz, pióro, papier, 9,7 x 12,9 – naklejony na kartę albumu (prawą krawędzią). Napis: „Circenses”, sygn.: „C. N.”. Publ.: „Poezja” 1971, nr 9 s. 11.

7.148. STUDIUM RZYMSKIEGO ŻOŁNIERZA

BN nr inw. R.18621 verso.

tusz, pióro, papier, 18,2 x 9,7 (prawe narożniki nieznacznie przycięte) – naklejony na kartę albumu (prawym brzegiem). Publ.: Katalog 2, s. 351.

7.149. GLADIATOR Z TRÓJZĘBEM

BN nr inw. R.18622.

tusz, pióro, ołówek, papier, 18,2 x 9,7 – naklejony po lewej stronie karty albumu. Sygn.: „CNorwid.”. Publ.: Antologia 1933, s. 22.

7.150. POPIERSIE RZYMIANINA

BN nr inw. R.18623.

tusz, pióro, pędzel, kredka, papier, 6,9 x 4,5 – naklejony na kartę albumu (po lewej u góry). Publ.: Chlebowski 2009, tabl. XLIV (cała karta, il. barwna).

7.151. UZBROJENIE RZYMSKICH LEGIONISTÓW

BN nr inw. R.18624.

1856 lub 1858 (?), tusz, pióro, ołówek, kredka, papier, 14 x 9 – naklejony na podkładkę (14,6 x 9,5), a następnie po prawej stronie karty albumu. Napis: „SPQR”, sygn.: „C. Norwid. / 1858[lub 56?]”. Publ.: Chlebowski 2009, tabl. XLIV (cała karta, il. barwna).

7.152. RZYMSKIE RUINY II

BN nr inw. R.18625.

1863 (?), akwarela, tusz, pióro, gruby papier, 16,5 x 10,4 – naklejony po prawej stronie karty albumu. Sygn.: „C. Norwid/ 1863[?]”. Publ.: Anioły 2001, s. 73 il. 32 (barwna).

7.153. STOLA

BN nr inw. R.18626.

akwarela, ołówek, papier cienki prążkowany, 12 x 7,7 – naklejony na kartę albumu (po lewej), napis: „Stola”. Publ.: Katalog 2, s. 361.

7.154. INSYGNIA RZYMSKIEJ WŁADZY

BN nr inw. R.18627.

tusz, pióro, akwarela, papier, 11,5 x 7,8 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Napis: „·SPQR·”, sygn. i data: „CNorwid/ 18[...]”. Publ.: Borowiec 2016, s. 290 (cała karta).

7.155. FRAGMENT KAMIENNEGO BLOKU

BN nr inw. R.18628.

akwarela, tusz, pióro, papier, 9,2 x 7,3 (narożniki ścięte) – naklejony na podkładkę (9,6 x 8,1), a następnie w lewym dolnym rogu warty albumu. Publ.: Borowiec 2016, s. 290.

7.156. ŁÓDŹ RZYMSKA

BN nr inw. R.18629.

lata 50 XIX w., tusz, pióro, akwarela, papier, 9,2 x 5,8 (górną krawędź ściętą trójkątnie, dolne narożniki ukośnie ścięte). Sygn.: „C. Norwid 185(...)”. Publ.: Borowiec 2016, s. 290.

7.157. WEJŚCIE DO RZYMSKIEGO GROBOWCA

BN nr inw. R.18630.

1856 (?), tusz, pióro, akwarela, papier kremowy, 20,4 x 14,1 (narożniki nieznacznie przycięte) – naklejony na kartę albumu. Sygn.: „C Norwid/ 1856[?] ROMA”. Publ.: Gomulicki, Jakubowski 1961, po s. 160.

7.158. RZYMSKIE MOTYWY

BN nr inw. R.18631.

1868 [?], atrament, tusz, pióro, papier, 17,9 x 11,2. Sygn.: „C. Norwid 1868[?]”. Publ.: Katalog 2, s. 371.

7.159. DWAJ RZYMIANIE W TOGACH

BN nr inw. R.18632.

akwarela, ołówek, papier, 14,4 x 10,9 – naklejony na kartę albumu, po lewej. Sygn.: „C. N.”. Publ.: Katalog 2, s. 373.

7.160. RZYMSKIE RUINY III

BN nr inw. R.18633.

[1863 ?], tusz, pióro, akwarela, papier, 13,7 x 13,2 – naklejony na kartę albumu. Napisy: „ROMA / C. N.”, „Rzym Norwid 18[...?]”. Publ.: Norwid 2008, s. 48 (barwna).

7.161. JULIUSZ CEZAR

BN nr inw. R.18634.

akwarela, ołówek, sangwina, papier, 13,6 x 12 – naklejony na kartę albumu. Napisy: „JULIUS / DIVUS”, „C. N.”. Publ.: „Poezja” 1971, nr 9, s. 45.

7.162. DWA TOPORY

BN sygn. AFR.1592, k. 79.

ołówek, papier, papier, 3,8 x 5,8 – naklejony na kartę albumu. Publ.: Borowiec 2016, s. 303 (cała karta).

7.163. VIRGINI PARITURAE DRUIDES

BN nr inw. R.18635.

1859, tusz, pióro, cienki papier, 15,5 x 7,7 (narożniki ścięte) – naklejony na kartę albumu. Napis: „VIRGINI PARITURAE DRUIDES”, sygn.: „C. NORWID 1859”. Publ.: : Anioły 2001, s. 76 il. 35 (barwna).

7.164. CELTYCKIE TOPORY

BJ nr inw. IR 2181.

ołówek, tusz, pióro, papier prążkowany, 6 x 5,5 – naklejony w górnej części karty albumu, pośrodku. Napis: „Celtyckie topory / i ludów innych / tejże Epoki.”. Publ.: Katalog 2, s. 385.

7.165. MIECZ Z EPOKI WCZESNOHISTORYCZNEJ

BJ nr inw. IR 2182.

tusz, pióro, kredka, kremowy papier na kartonie, 12 x 2,5 (lewy dolny narożnik mocno ścięty) - naklejony całą powierzchnią na podkładkę, przyklejoną górną i dolną krawędzią do karty albumu, po prawej stronie. Publ.: Katalog 2, s. 387.

7.166. APOSTOŁ

BJ nr inw. IR 2183.

pióro, brunatny atrament, akwarela, kremowy karton, 11,6 x 6,6 – lewą i dolną krawędzią naklejony na kartę albumu. „IX wiek / policzone / jako Epoka smaku Ka= / =rola Wielkiego / z Biblii Łaciń: / u S Paulo / fuori di / mura. / jeden z uczniów / Pańskich na / dole przy / transfiguracji”. Publ.: Chlebowski 2009, s. 30.

7.167. INICJAŁ J - ŚWIĘTY DMĄCY W RÓG

BJ nr inw. IR 2184.

tusz, pióro, cienki papier, 9,3 x 3,2 – naklejony punktowo w dolnej części karty albumu, odwrócony o 90° w lewo.

Publ.: Katalog 2, s. 391.

7.168. MONOGRAM AVE MARIA

BJ nr inw. IR 2185.

tusz, pióro, kremowy karton na papierze, 3,1 x 4,5 (dolne narożniki ścięte), odwrócony o 90° w lewo – naklejony na podkładkę (4 x 5,2 - dolne narożniki ścięte), a następnie (wraz z następną poz. kat.) na marmoryzowaną podkładkę (14 x 8,7) i wraz z nią pośrodku karty albumu. Publ.: Katalog 2, s. 393.

7.169. INICJAŁ „D”

BJ nr inw. IR 2186.

tusz, pióro, cienki papier, 5,5 x 5; odwrócony o 90° w lewo – naklejony na podkładkę (4 x 5,2 - dolne narożniki ścięte), a następnie (wraz z poprzednią poz. kat.) na marmoryzowaną podkładkę (14 x 8,7) i wraz z nią pośrodku karty albumu. Publ.: Katalog 2, s. 395.

7.170. INICJAŁ „I” - ŚWIĘTY W GEŚCIE BŁOGOSŁAWIENSTWA

BJ nr inw. IR 2187.

tusz, pióro, cienki papier, 9,6 x 3,2 – odwrócony o 90° w lewo, naklejony punktowo w górnej części karty albumu. Publ.: Katalog 2, s. 397.

7.171. INICJAŁ „G”

BJ nr inw. IR 2188.

tusz, pióro, bibułka brązowa, 9,3 x 9 - naklejony punktowo na papierową podkładkę (10 x 9,8), a następnie na kartę albumu. Publ.: Katalog 2, s. 399.

7.172. ŚWIĘTY SIEDZĄCY NA ŁAWCE

BJ nr inw. IR 2189.

tusz, pióro, akwarela, bibułka, 7,4 x 4,3 – naklejony na papierową podkładkę (12,9 x 13,3) wraz z poz. kat. 313, a następnie na kartę albumu (po lewej u góry). Publ.: Kalendarz 2, il. 33 (cała karta, il. barwna).

7.173. ŚWIĘTY BISKUP Z KSIĘGĄ

BJ nr inw. IR 2190.

tusz, pióro, akwarela, ołówek, bibułka, 7,7 x 4,7 - naklejony w rogach na podkładkę (8,4 x 5,3), a ta na kartę albumu (po lewej u dołu). Publ.: Kalendarz 2, il. 33 (cała karta, il. barwna).

7.174. ARCHANIOŁ MICHAŁ

BJ nr inw. IR 2191.

1853 (?), tusz, pióro, akwarela, cienki papier, 12,2 x 8,2 – naklejony na papierową podkładkę (12,9 x 13,3) wraz z poz. kat. 311, a następnie na kartę albumu (po prawej u góry). Napisy: „XII”, „u S. Zofii / w Konstantynopolu”, sygn. z datą: „C. NORWID / 18[5?]3”. Publ.: Kalendarz 2, il. 33 (cała karta, il. barwna).

7.175. DUCHOWNI W SZATACH LITURGICZNYCH – CZ. I

BJ nr inw. IR 2192.

tusz, pióro, akwarela, ołówek, cienki karton, 15,5 x 16,7 (prawy górny róg zaokrąglony), odwrócony o 90° w lewo – doklejony do szerokiego marginesu

pozostałego po wycięciu karty albumu. Napisy: „HESUS”, „·252·/ 7·☒”, „·II·III·”, „czasy S-o Lorenza i Marcina I-o Papieża (za- / Deciusa Imperatora:)", sygn.: „C. Norwid / 18(...)”. Publ.: Kalendarz 2, il. 34 (cała karta, il. barwna).

7.176. DUCHOWNI W SZATACH LITURGICZNYCH – CZ. II

BJ nr inw. IR 2193.

tusz, pióro, akwarela, ołówek, cienki karton, 15,5 x 7,5 (lewy bok półkuliście wycięty). Napisy: „·II·III·” i piórem „252·...”. Publ.: Katalog 2, s. 409.

7.177. STUDIUM KOSTIUMU BIZANTYŃSKIEGO

BJ nr inw. IR 2194.

1864, ołówek, tusz, pióro, karton, 12 x 8,9 – naklejony na kartę albumu. Sygn.: „Norwid 1864”. Publ.: Katalog 2, s. 411.

7.178. MOTYWY CHRZEŚCIJAŃSKIE

BJ nr inw. IR 2195.

1858 (?), tusz, pióro, akwarela, cienki papier, 13 x 8,1 – naklejony na kartę albumu. Napis: „u Stej Zofii/ w Konstantynopolu”, sygn.: „C. NORWID 18[58?]”. Publ.: Chlebowski 2009, s. 283.

7.179. NIEWIASTA I DWAJ RYCERZE

BJ nr inw. IR 2196.

ołówek, akwarela, karton, 13,8 x 11,6 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu.

Publ.: Katalog 2, s. 415.

7.180. NIEWIASTA ŚREDNIOWIECZNA

BJ nr inw. IR 2197.

ołówek, akwarela, karton prążkowany, 10,3 x 23,1 (wymiary papieru) – naklejony na kartę albumu (na górze). Napisy „XIII·XIV·V·”. Publ.: Katalog 2, s. 417.

7.181. RYCERZ Z TARCZĄ

BJ nr inw. IR 2198.

ołówek, papier, 10 x 4 (kompozycja), 20,9 x 16,4 (papier) – rysunek wykonany wprost na karcie albumu. Publ.: Katalog 2, s. 419.

7.182. PERSONIFIKACJA SYNAGOGI

BJ nr inw. IR 2199.

ołówek, tusz, pióro, kalka, 6,9 x 3,9 (prawy dolny róg ścięty) - naklejony na dwa paski papieru, a następnie na kartę albumu (u dołu po prawej). Publ.: Katalog 2, s. 421.

7.183. DWAJ RYCERZE Z TARCZAMI

BJ nr inw. IR 2200.

ołówek, papier, 20,9 x 9,6 – rysunek wykonany wprost na albumowej karcie, po lewej stronie. Napis: „1095. / premiere / croi-de +”. Publ.: Chlebowski 2009, s. 284 (cała karta).

7.184. PERSONIFIKACJA MUZYKI

BJ nr inw. IR 2201.

1842, tusz, pióro, akwarela, papier, 6 x 4,1 (ścięte narożniki) – naklejony na podkładkę z marmoryzowanego papieru (6,7 x 5,2; narożniki ścięte), a następnie na kartę albumu (w lewym górnym rogu). Napis: „MU SIC”, sygn.: „Pisa / Campo Santo / C. Norwid / 1842”. Publ.: Kalendarz 2, il. 35 (cała karta, barwna).

7.185. SZKICE GŁÓW I POPIERSI

BJ nr inw. IR 2202.

tusz, pióro, akwarela, karton, 10,5 x 20,4 (górna krawędź w formie łuku) – naklejony na kartę albumu (obrócony o 90° w lewo). Napisy: „Beato Angelico da Fiesole”, : „Św. Bernard / podług / [...]”, „II: Croi[sa]de + 1147-9. / Louis 7. / Conrad d'All[e]ma[gne]“. Publ.: Katalog 2, s. 427.

7.186. TEMPLARIUSZE

BJ nr inw. IR 2203.

akwarela, ołówek, papier sztywny, kremowy, 15,2 x 10,5 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Sygn.: „C. N”, „a Jerosalem / 1128”. Publ.: Katalog 2, s. 429.

7.187. SCHEMATYCZNE SZKICE PROPORCA I CHORĄGWI

BJ nr inw. IR 2204.

czarna kredka, papier cienki, kremowy, prążkowany, 12,8 x 9,5 (prawe narożniki lekko ścięte) – naklejony na kartę albumu. Napisy: „Jesus / Maria”, „blanche / et or”, „Chape St Martin / Clovis”. Publ.: Katalog 2, s. 431.

7.188. ŚREDNIOWIECZNI MIESZCZANIE

BJ nr inw. IR 2205.

ołówek, akwarela, papier jasnobrązowy, 13,2 x 10,6 – naklejony na kartę albumu (po prawej u góry). Napis: „XIV·V·”. Publ.: Katalog 2, s. 433.

7.189. ŚREDNIOWIECZNE MOTYWY KOSTIUMOWE

BJ nr inw. IR 2206.

ołówek, tusz, pióro, papier w linie, 10,4 x 6,3 – naklejony na kartę albumu (po prawej). Sygn.: „C.N.”. Publ.: Katalog 2, s. 435.

7.190. DWIE POSTACIE W XV-WIECZNYCH STROJACH

BJ nr inw. IR 2207.

ołówek, papier, 20,9 x 16,4 (wymiary całej karty), 7 x 6 (wymiary kompozycji) – rysunek wykonany wprost na karcie albumu (u dołu). Wpis: : „XV”. Publ.: Katalog 2, s. 437.

7.191. STUDIUM KOSTIUMOWE

BJ nr inw. IR 2208.

ołówek, papier prążkowany, 12,7 x 8 – naklejony na kartę albumu, po lewej u góry. Publ.: Katalog 2, s. 439.

7.192. KAPITEL

BJ nr inw. IR 2209.

olej, karton brązowy, prążkowany, 13,4 x 18,4 (dolne narożniki ścięte) – naklejony na kartę albumu. Publ.: Katalog 2, s. 441.

7.193. KOBIETA I MEŹCZYZNA W RENESANSOWYCH STROJACH

BJ nr inw. IR 2210.

ołówek, kredka, akwarela, papier, 14,3 x 8 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Napisy: „XIV.”, „XV.”, sygn.: „C.N.”. Publ.: Katalog 2, s. 443.

7.194. MONTEZUMY ARMADA

BJ nr inw. IR 2211.

ołówek, pióro, atrament, papier, 13,8 x 13,2 (prawe narożniki ścięte) – naklejony na kartę albumu. Napis: „Montezumy armada”, sygn.: „CN.”. Publ.: Chlebowski 2009, s. 54.

7.195. MŁODZIENIEC W DWORSKIM STROJU

BJ nr inw. IR 2212.

ołówek, kredka, akwarela, papier, 11,9 x 7 – naklejony na kartę albumu (po prawej). Napisy: „XV·VI”, „1503[9?]”, sygn.: „C.N.”. Publ.: Katalog 2, s. 447.

7.196. SCENA PRZY KSIEŹYCU

BJ nr inw. IR 2213.

ołówek, akwarela, papier, 10,5 x 6,3 – naklejony w prawym dolnym rogu karty albumu. Sygn.: „CN.”. Publ.: Katalog 2, s. 449.

7.197. WENECKA GONDOLA

BJ nr inw. IR 2214.

1843, tusz, pióro, akwarela, karton, 9 x 13,6 – naklejony na kartę albumu (u dołu). Napis: „Venezia 1843”, sygn.: „C. Norwid.”. Publ.: Chlebowski 2009, tabl. XIII (cała karta, il. barwna).

7.198. WIOSLUJĄCY GONDOLIER

BJ nr inw. IR 2215.

1843, ołówek, akwarela, papier, 8 x 14 – naklejony na kartę albumu (u góry). Sygn.: „CN.”. Publ.: Zieliński 2001.

7.199. DWAJ GONDOLIERZY

BJ nr inw. IR 2216.

1843, ołówek, tusz, pióro, akwarela, papier, 10 x 12,5 – naklejony na kartę albumu (u dołu). Sygn.: „CN.”. Publ.: Zieliński 2001.

7.200. STUDIA INSTRUMENTU SMYCZKOWEGO

BJ nr inw. IR 2217.

tusz, pióro, szary karton na papierze, 3,3 x 6 (wycinek o nieregularnym kształcie) – naklejony na podkładkę (6,8 x 3,9), a następnie na kartę albumu (po lewej). Publ.: Katalog 2, s. 457.

7.201. DWIE KSIĘGI

BJ nr inw. IR 2218.

1854, tusz, pióro, akwarela, papier, 5,5 x 6,1 (prawe narożniki ścięte) – naklejony na kartę albumu (odwrócony o 180°). Sygn.: „Norwid. 1854.”. Publ.: Katalog 2, s. 459.

7.202. STUDIUM KSIĄG

BJ nr inw. IR 2219.

olej, karton prążkowany, 10,8 x 20,1 (wycinek o nieregularnym kształcie) – naklejony na podkładkę (15,3 x 20,1), a następnie na kartę albumu. Napis: „Lateransi”. Publ.: Katalog 2, s. 461.

7.203. GONDOLA PRZY NADBRZEŻU KANAŁU

BJ nr inw. IR 2220.

1843, ołówek, kredka, akwarela, papier cienki, prążkowany, 19,5 x 13,8 (lewe narożniki nieznacznie przycięte). Publ.: Katalog 2, s. 463.

7.204. ERAZM Z ROTTERDAMU

BJ nr i.nw. IR 2221.

ołówek, sepia, papier, 15,5 x 11,4 – naklejony na kartę albumu. Napis: „Erasmus. / 1466. / 1536.”. Publ.: Borowiec 2016, s. 333.

7.205. POSĄG ŚW. ELŻBIETY

BJ nr inw. IR 2222.

ołówek, tusz, pióro, bibułka, 13,2 x 5,6 – naklejony na dwa poziome paski papieru, następnie na podkładkę (14,9 x 6,8) i wraz z nią na kartę albumu (po prawej). Publ.: Katalog 2, s. 465.

7.206. KLUCZ I NOŻYCE Z NICIĄ

BJ nr inw. IR 2223.

ołówek, tusz, pióro, pędzel, papier prążkowany, 9 x 4,8 (owal) - naklejony w lewym górnym rogu karty albumu. Sygn.: „CN.”. Publ.: Katalog 2, s. 467.

7.207. SZABLA W POCHWIE

BJ nr inw. IR 2224.

tusz, pióro, akwarela, papier, 3,2 x 8,7 (lewy dolny narożnik ścięty) – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu.

Publ.: Katalog 2, s. 469.

7.208. KOMETA

BJ nr inw. IR 2225.

1881 (?), akwarela, papier, 20,9 x 16,4 – praca wykonana wprost na karcie albumu. Wpis.: „1881[?]”. Publ.: Chlebowski 2009, tabl. XLI (barwna).

7.209. STUDIUM KOBIECEGO STROJU I

BJ nr inw. IR 2226.

ołówek, papier, 12 x 5,5 – naklejony na kartę albumu (po lewej). Publ.: Katalog 2, s. 475.

7.210. STUDIUM KOBIECEGO STROJU II

BJ nr inw. IR 2227.

ołówek, papier w szare linie, 11,4 x 5,5 (lewy górny narożnik przycięty) – naklejony na kartę albumu (po prawej).

Publ.: Katalog 2, s. 477.

7.211. TYPY Z PÓŹNEGO ŚREDNIOWIECZA

BJ nr inw. IR 2228.

ołówek, akwarela, papier, 15,2 x 20,6 – naklejony na kartę albumu (odwrócony o 90° w lewo). Adnotacje: XVI.”, „XIV.”, sygn.: „C. N.”. Publ.: Katalog 2, s. 479.

7.212. RYCERZ W ZBROI PŁYTOWEJ

BJ nr inw. IR 2229.

ołówek, papier prążkowany, 10,4 x 5,7 – naklejony w prawym dolnym rogu karty albumu. Publ.: Katalog 2, s. 481.

7.213. PROFIL TWARZY PAPIEŻA LEONA X

BJ nr inw. IR 2230.

tusz, pióro, karton na papierze, 9,1 x 5,7 (prawe narożniki ścięte) – naklejony na podkładkę (10,9 x 7,7), a następnie na kartę albumu (po prawej). Napis: „·LEON·X·”. Publ.: Katalog 2, s. 483.

7.214. PORTRET SZEKSPIRA I POSTAĆ MĘSKA

BJ nr inw. IR 2231.

tusz, pióro, papier prążkowany, 13,1 x 11,4 (lewe narożniki ścięte) – naklejony lewą krawędzią na kartę albumu (u góry po lewej). Teksty: „was baptized 26. april 1564.”. „Gulielmus Filius Johannis Shakespeare. „That Shakespeare on his arrival in London, held horses for a time at the doors of the theatre, according to ancient rumour, is denied by many modern writers...”. Wzdłuż prawego marginesu: “Une tradition, même fabuleuse, si elle a été généralement accepté est en effet comme la monnaie courante de l’esprit d’un temps.”. Publ.: Norwid 1979, tabl. nlb.

7.215. MASKA SCENICZNA

BJ nr inw. IR 2232.

ołówek, tusz, pióro, pędzel, cienki papier, 3,8 x 4,3 – naklejony na karcie albumu (w lewym dolnym rogu). Publ.: Borowiec 2016, s. 348.

7.216. KOŃ RYCERSKI

BJ nr inw. IR 2233.

ołówek, akwarela, kalka, 5,7 x 8,9 – naklejony na kartę albumu (u dołu). Publ.: Katalog 2, s. 489.

7.217. RYCERZE NA KONIACH

BJ nr inw. IR 2234.

ołówek, akwarela, kalka, 10,1 x 15,7 (w prawym górnym rogu wycięty prostokąt) – naklejony na kartę albumu (u góry). Publ.: Katalog 2, s. 491.

7.218. POPIERSIE MŁODEJ KOBIETY W KREZIE

BJ nr inw. IR 2235.

ołówek, akwarela, papier, 7,5 x 7,2 – naklejony w prawym górnym rogu albumu. Oznaczenie: „XV· XVI”. Publ.: Katalog 2, s. 493.

7.219. FECHTUJĄCY MĘŻCZYZNA

BJ nr inw. IR 2236.

kredka, papier prążkowany, 19,4 x 11 (narożniki ścięte) – naklejony na złożonym na czworo wycinku z „Le Monde Illustré”, który przyklejono do karty albumu. Publ.: Katalog 2, s. 495.

7.220. RĘKOJEŚCI DWU SZPAD

BJ nr inw. IR 2237.

ołówek, papier, 9 x 6,9 – naklejony na odwrocie ilustracji przyklejonej na s. recto karty albumu. Publ.: Katalog 2, s. 497.

7.221. RENESANSOWE NAKRYCIA GŁOWY I INNE SZKICE

BJ nr inw. IR 2238.

kredka, ołówek, papier w linie, 14,5 x 19,2 – naklejony lewym brzegiem na kartę albumu. Nieczytelny napis: „[...] que [...]la ne”. Publ.: Katalog 2, s. 499.

7.222. STUDIA TRZECH MĘSKICH FIGUR

BJ nr inw. IR 2238.

kredka, ołówek, papier w linie, 14,5 x 19,2 – naklejony prawym brzegiem na kartę albumu. Publ.: Katalog 2, s. 501.

7.223. STUDIA KOSTIUMOLOGICZNE Z 1 POŁOWY XVII W.

BJ nr inw. IR 2239.

ołówek, tusz, pióro, pędzel, papier, 20,8 x 14,9 – doklejony do marginesu odciętej karty albumu. Adnotacja: „XVI...”. Publ.: Chlebowski 2009, s. 46.

7.224. MOTYWY KOSTIUMOWE Z XVII W.

BJ nr inw. IR 2240.

kredka, akwarela, papier prążkowany, 13,3 x 20,5 – naklejony na stronie verso poprzedniej poz. i doklejony do marginesu wyciętej karty albumu. Napisy: „razem/ [...]”, „czter”. Publ.: Katalog 2, s. 505.

7.225. MODA MĘSKA Z XVI I XVII WIEKU

BJ nr inw. IR 2241.

ołówek, kredka, akwarela, papier, 15,2 x 16 – naklejony na kartę albumu. Adnotacje: „XVI-”, „XVI-”, „VII-”, „XVII-”, „C· N-”. Publ.: Chlebowski 2009, s. 301.

7.226. SZKICE ELEMENTÓW ZBROI RYCERSKIEJ

BJ nr inw. IR 2242.

[1877 lub później], tusz, pióro, papier prążkowany, 19 x 12,8 (prawy górny róg ścięty) – naklejony punktowo na kartę albumu. Publ.: Katalog 2, s. 509.

7.227. OLIVER CROMWELL

BJ nr inw. IR 2243.

ołówek, akwarela, papier, 9,5 x 7 – naklejony na kartę albumu (pośrodku). Sygn.: „C· N-”, napis: „·CROMWEL·”. Publ.: Katalog 2, s. 511.

7.228. PORTRET INFANTKI MAŁGORZATY

BJ nr inw. IR 2244.

ołówek, akwarela, niebieski papier, 12,3 x 10,3 – naklejony na kartę albumu. Publ.: Chlebowski 2009, s. 37.

7.229. STUDIA KOSTIUMOWE Z XVI-XVII W.

BJ nr inw. IR 2245.

tusz, pióro, pędzel, papier, 15,4 x 20,5 – naklejony na kartę albumu (odwrócony o 90° w prawo). Adnotacja: „XVI-XVII”, sygn.: „C. Norwid / [... data nieczytelna]”. Publ.: Katalog 2, s. 515.

7.230. TRZY POSTACIE W STROJACH Z XVII W. I POPIERSIE KOBIECE

BJ nr inw. IR 2246.

akwarela, ołówek, papier, 8 x 7 – rysunki wykonane wprost na karcie albumu, w lewym górnym i prawym dolnym rogu. Publ.: Katalog 2, s. 517.

7.231. STUDIA OBUWIA Z RÓŻNYCH EPOK

BJ nr inw. IR 2247.

ołówek, akwarela, papier, 11,5 x 8,7 (lewy dolny narożnik ścięty) – naklejony w prawym górnym rogu albumu. Adnotacje: „XV”, „XVI-XVII”. Publ.: Katalog 2, s. 519.

7.232. STUDIA POSTACI

BJ nr inw. IR 2248.

ołówek, akwarela, karton, 13 x 20 - doklejony do marginesu pozostałego po wyciętej karcie albumu (odwrócony o 90° w lewo). Publ.: Chlebowski 2009, tabl. XLIII.

7.233. STUDIUM KOSTIUMOWE Z XVII W.

BJ nr inw. IR 2249.

kredka, papier prążkowany, 18 x 10 (górne narożniki ścięte) – naklejony na odwrocie poprzedniej poz., doklejony do marginesu pozostałego po odcięciu karty albumu. Publ.: Katalog 2, s. 521.

7.234. STUDIUM UBIORU Z XVII W.

BJ nr inw. IR 2250.

ołówek, papier, 14,3 x 18,7 – naklejony na karcie albumu, po prawej u góry. Publ.: Katalog 2, s. 523.

7.235. ŻOŁNIERZ WG REMBRANDTA

BJ nr inw. IR 2251.

ołówek, akwarela, gruby szorstki papier, 16,1 x 8,8 – naklejony na kartę albumu, po lewej. Publ.: Chlebowski 2009, s. 39.

7.236. STEFAN BATORY

BJ nr inw. IR 2252.

1859, tusz, pióro, papier, 6,8 x 5,6 – naklejony w prawym górnym rogu albumu. Napis: „STEFAN. BATORY.”, sygn. z datą „Norwid 1859”. Publ.: Borowiec 2016, s. 355 (cała karta).

7.237. KOBIETA W STROJU TURECKIM Z XVIII W.

BJ nr inw. IR 2253.

tusz, pióro, akwarela, papier kremowy, szorstki, 9,6 x 6 – naklejony na kartę albumu, po lewej. Publ.: Katalog 2, s. 531.

7.238. POPIERSIE KOBIETY W WYSOKIM CZEPCU

BJ nr inw. IR 2254.

akwarela, kredka, papier szaroniebieski, sztywny, 9,6 x 5,5 (dolne rogi ścięte) – naklejony na kartę albumu, po prawej. Publ.: Katalog 2, s. 533.

7.239. MŁODA KOBIETA W STROJU Z XVIII W.

BJ nr inw. IR 2255.

akwarela, gruby papier, 13,7 x 8,5 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Publ.: Katalog 2, s. 535.

7.240. POPIERSIE MEŹCZYZNY W PERUCE

BJ nr inw. IR 2257.

ołówek, kredka, papier niebieski, 10,3 x 6,7 – naklejony na kartę albumu, po lewej.

Publ.: Katalog 2, s. 537.

7.241. TRZY GŁOWY I

BJ nr inw. IR 2258.

1850 i 1864, tusz, pióro, akwarela, papier, 4,3 x 8,5 (narożniki zaokrąglone) – naklejony na podkładkę (5 x 9,3), a następnie na kartę albumu (w prawym górnym rogu). Sygn.: „norwid / 1850”, „C. NORWID. / 1864[?]”. Publ.: Kalendarz 2, il. 32 (cała karta, il. barwna).

7.242. GŁOWA STARUSZKI

BJ nr inw. IR 2259.

1850, tusz, pióro, akwarela, papier, 2,6 x 3,2 (lewy dolny róg ukośnie ścięty, lewy górny zaokrąglony). Sygn.: „C. norwid / 1850”. Publ.: Kalendarz 2, il. 32 (cała karta, il. barwna).

7.243. TRZY GŁOWY II

BJ nr inw. IR 2260.

1864, tusz, akwarela, kredka, papier, 9,4 x 5 (prawy dolny róg ścięty) – naklejony na podkładkę o tych samych wymiarach. Sygn.: „CNOR. / 1864.”. Publ.: Kalendarz 2, il. 32 (cała karta, il. barwna).

7.244. TYPY ŻYDOWSKIE

BJ nr inw. IR 2261.

lata 60 XIX w., tusz, akwarela, papier, 5,3 x 8,6 – naklejony na kartę albumu (w dolnej części, po lewej). Sygn.: „C. NORWID 186[...]”. Publ.: Kalendarz 2, il. 32 (cała karta, il. barwna).

7.245. KOBIETA Z DZIECKIEM I INNE SZKICE

BJ nr inw. IR 2262.

akwarela, papier niebieskawy, 9,4 x 6 – naklejony na podkładkę (10 x 6,4), a następnie na kartę albumu (w prawym dolnym rogu). Sygn.: „C. Norwid”. Publ.: Kalendarz 2, il. 32 (cała karta, il. barwna).

7.246. PORTRET KOBIETY W STROJU Z XIX WIEKU

BJ nr inw. IR 2263.

ołówek, akwarela, papier, 11,5 x 8,8 – naklejony w prawym górnym rogu albumu.

Publ.: Katalog 2, s. 549.

7.247. STUDIA STROJÓW KARNAWAŁOWYCH

BJ nr inw. IR 2265.

akwarela, gruby papier, papier, 13,9 x 20,3 – doklejony do marginesu pozostałego po odciętej karcie albumu (obrócony o 90° w prawo). Sygn. „C. N”. Publ.: Chlebowski 2009, tabl. LIV (barwna).

7.248. STUDIA KOSTIUMOWE – DWIE POSTACIE TYŁEM

BJ nr inw. IR 2266.

ołówek, kremowy papier, 15 x 10,7 (prawy dolny róg ścięty) – naklejony na odwrocie poprzedniej pracy. Publ.: Katalog 2, s. 553.

7.249. STUDIUM DRAPERII (?)

BJ nr inw. IR 2267.

ołówek, papier, 13 x 8,7 – doklejony do marginesu powstałego po odcięciu karcie albumowej. Publ.: Katalog 2, s. 555.

7.250. KARYKATURA OTYŁEGO MĘŻCZYZNY

BJ nr inw. IR 2268.

ołówek, tusz, pióro, papier prążkowany, 10,6 x 5,7 – naklejony na kartę albumu (po lewej u góry). Sygn.: „C. N.”. Publ.: Katalog 2, s. 557.

7.251. KOBIETA SIEDZĄCA W FOTELU

BJ nr inw. IR 2269.

ołówek, akwarela, papier, 10,7 x 9,6 – naklejony na kartę albumu, w prawym górnym rogu. Publ.: Katalog 2, s. 559.

7.252. OKNO

BJ nr inw. IR 2270.

ołówek, papier, 14,2 x 4,1 (prawe rogi ścięte) – naklejony na karcie albumu, u dołu, odwrócony o 90° w lewo. Publ.: Katalog 2, s. 561.

7.253. W SALONIE

BJ nr inw. IR 2271.

ołówek, akwarela, papier, 15,9 x 18,1 – naklejony na kartę albumu (odwrócony o 90° w lewo). Sygn.: „CN”. Publ.: Katalog 2, s. 563.

7.254. MŁODA KOBIETA W SUKNI Z PIERWSZEJ POŁOWY XIX W.

BJ nr inw. IR 2272.

ołówek, akwarela, papier, 12,9 x 7,2 – naklejony na kartę albumu, u góry po lewej. Adnotacja: „XIX.”. Publ.: Katalog 2, s. 565.

7.255. MŁODA KOBIETA W SUKNI Z POŁOWY XIX WIEKU

BJ nr inw. IR 2272.

ołówek, akwarela, papier, 13,6 x 6,9 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Adnotacja: „XIX.”. Publ.: Katalog 2, s. 567.

7.256. POŁOWA TWARZY KOBIECEJ I INNE SZKICE

BJ nr inw. IR 2272.

ołówek, cienki papier, 13 x 8,8 (prawy górny róg ścięty) – naklejony na kartę albumu, po prawej u dołu. Publ.: Katalog 2, s. 569.

7.257. WSPÓLCZEŚNI

BJ nr inw. IR 2272.

ołówek, akwarela, papier, 16,2 x 10,7 – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Sygn.: „C. N.”, napis: „Contempor[ain]s”. Publ.: Katalog 2, s. 571.

7.258. PORTRET MŁODEJ KOBIETY WG DÜRERA

BJ nr inw. IR 2272.

tusz, pióro, akwarela, gruby papier, 9,5 x 8,4 (górne rogi ścięte) – naklejony w prawym górnym rogu karty albumu. Sygn.: „podług / ADurrera / C. Norwid”, na

sygn. napisana druga sygn. akwarelą: „C. N.”. Publ.: Chlebowski 2009, tabl. LVIII (cała karta, il. barwna).

7.259. NAUCZYCIEL WEDŁUG DÜRERA

BJ nr inw. IR 2272.

tusz, pióro, gruby papier, 9,2 x 5,4 (lewy górny róg ścięty, prawy dolny również, ale nieznacznie) – naklejony w prawym dolnym rogu karty albumu. Sygn.: „C. Norwid według Rembrandta”. Publ.: Katalog 2, s. 575.

PRACE W ALBUMACH OBCYCH

8. KRAKUS

BN, nr. inw. R.17 646 (Imionnik Alefityny Gościmskiej, sygn.: AFR 1623, k. 29)
1843, akwarela, gwasz, ołówek, kremowy papier, 12,7 x 9,3 (wym. kompozycji), 19,5 x 25 (wym. karty albumu). Sygn.: „C. Norwid Wenecja 1843 r.”. Publ.: Chlebowska 2013b, il. 98 (barwna).

9. BRODATY MĘŻCZYŻNA W PÓLPOSTACI

BN, sygn. Sz. 98/1, k. 2 (Sztambuch Antoniego Ludwika Mysława Celińskiego).
1845, ołówek, papier kremowy ze złożonymi brzegami, 18,4 x 10,7. Napis: „Monte=Sansovino – miasteczko położone między Florencją a Perugią / w Arezzo o nie się zapytać -”.

10. STARZEC Z LAMPKĄ OLIWNĄ I

BN, sygn. Sz. 98/1, k. 3 (Sztambuch Antoniego Ludwika Mysława Celińskiego).
1845, tusz, pióro, papier kremowy ze złożonymi brzegami, 18,4 x 10,7. Sygn.: „CN: 1845.”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 318.

11. STARSZY MĘŻCZYŻNA W PÓLPOSTACI

BN, sygn. Sz. 98/1, k. 4 (Sztambuch Antoniego Ludwika Mysława Celińskiego).

1845, ołówek, papier kremowy ze złożonymi brzegami, 18,4 x 10,7.

12. KARYKATURA JOACHIMA LELEWELA

BN, sygn. Sz. 98/1, k. 5 (Sztambuch Antoniego Ludwika Mysława Celińskiego).

1845, tusz, pióro, papier kremowy ze złożonymi brzegami, 10,7 x 18,4. Publ.: J. W. Gomulicki, *Kępa niezapominek. Przygoda z zagadkowym rękopisem Norwida*, Podkowa Leśna 1996, il. 3.

13. PORTRET JOACHIMA LELEWELA

BN, sygn. Sz. 98/1, k. 6 (Sztambuch Antoniego Ludwika Mysława Celińskiego).

1845, ołówek, papier kremowy ze złożonymi brzegami, 18,4 x 10,7.

14. CHŁOPIEC W CZAPCE Z DASZKIEM

BN, sygn. Sz. 98/1, k. 8 (Sztambuch Antoniego Ludwika Mysława Celińskiego).

1845, tusz, pióro, papier kremowy ze złożonymi brzegami, 10,7 x 18,4.

15. GŁOWA MĘŻCZYZNY

BN, sygn. Sz. 98/1, k. 9 (Sztambuch Antoniego Ludwika Mysława Celińskiego).

1845, tusz, pióro, papier kremowy ze złożonymi brzegami, 10,7 x 18,4.

16. STARUSZKA W KAPTURZE

BN, sygn. Sz. 98/1, k. 15 (Sztambuch Antoniego Ludwika Mysława Celińskiego).

1845, ołówek, papier kremowy ze złożonymi brzegami, 18,4 x 10,7.

17. AUTOPORTRET RZYMSKI II

BN, sygn. Sz. 98/1, k. 56 (Sztambuch Antoniego Ludwika Mysława Celińskiego).

1845, ołówek, papier kremowy ze złożonymi brzegami, 18,4 x 10,7. Napis: „wino temu winno”. Publ.: J. W. Gomulicki, *Kępa niezapominek. Przygoda z zagadkowym rękopisem Norwida*, Podkowa Leśna 1996, s. 2.

18. ANIOŁ

Własność prywatna (album Zofii z Zamojskich Franciszkowej Żółtowskiej).

1847, tusz, pióro, papier.

19. DUSZE ULATUJĄCE Z MOGIŁ DO NIEBA

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie - Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* (sygn. 2029, k. 19 recto; nr inw. BZS.RKPS.2029.19).

1853, tusz, pióro, akwarela, gruby papier, 21,2 x 13,2 (górną brzeg półkuliście wycięty) – naklejony na karton o takich samych wymiarach, a następnie na niebieską kartę albumu (27,7 x 19,3). Sygn.: „Norwid inv. / 1853.”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 305.

20. KOBIETA Z DZIECKIEM W LESIE

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie - Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* (sygn. 2029, k. 20).

1853, tusz, pióro, akwarela, gwasz, werniks(?), karton, 22 x 16,8 – naklejony na białą kartę albumu (27 x 19,6). Napis: „MARYA”, sygn.: „C. NORWID 1853”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 143.

21. „SEN” Z BYRONA

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie - Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* (sygn. 2029, k. 23).

Ok. 1855, tusz, pióro, gruby papier, 26,8 x 18,2 – przyklejony lewym brzegiem do marginesu pozostałego po odcięciu karty albumowej. Napis: „»Stali na wzgorku oboje.....« / Sen – z Byrona na Mazowieckie / przez C. Norwid-a.”. Publ.: C. Norwid, *Dwa poematy miłosne*, oprac. i wstępem opatrzył J. W. Gomulicki, Warszawa 1966 s. 2.

22. PORTRET KAROLA KUCZA (?)

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie - Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* (sygn. 2029, k. 53 recto).

1855, tusz, pióro, papier, 16,7 x 11,5 (papier), 4,5 x 5 (rysunek) – naklejony na beżową kartę albumową. sygn. „CN / 1855.”. Publ.: E. Chlebowska, „*Proszę przyjąć tak jak jest*” – *Norwid plastyk w sztambuchu*, w: *Norwid – artysta. W 125. rocznicę śmierci poety*, pod red. K. Trybusia, W. Ratajczaka, Z. Dambek, Poznań 2008, s. 214.

23. PIELGRZYM I DWOJE DZIECI

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie - Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* (sygn. 2029, k. 59).

tusz, pióro, gruby papier, 13,5 x 18 – naklejony na białej karcie albumu. Napis „MOCNA JEST / JAKO ŚMIERĆ”, sygn. „CN 1855”. Publ.: J. Maślanka, „*Umarli i żywi*” – *Album Teofila Lenartowicza*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” 2007, fot. 10.

24. BRZEZINA

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie - Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* (sygn. 2029, k. 78).

1853, tusz, pióro, akwarela, karton, 18,2 x 9,4 (górný brzeg lekko zaokrąglony) – naklejony na białej karcie albumu. Sygn.: „C. norwid / 1853”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 142.

25. DZIECKO W LOCHU

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie - Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* (sygn. 2029, k. 96).

1855, tusz, pióro, gruby papier, 15,2 x 14,3 (rysunek); 23,2 x 17,9 (kartka, lekko ścięte narożniki) – naklejony na białą kartę albumu. Sygn.: „C. N. 1855”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 338.

26. JEŹDZIEC PRZED CHATĄ

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie - Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* (sygn. 2029, k. 107 v.).

1855, tusz, pióro, brązowawa karta albumowa, 28,3 x 18 (karta) 22,3 x 16,5 (rysunek). Sygn.: „C. NORWID”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 293.

27. CHATA NA SYBIRZE

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie - Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* (sygn. 2029, k. 112 recto).

1855, tusz, pióro, pędzel, papier ciemnobezowy, 28,3 x 17 (papier, ścięte narożniki) 19,3 x 16,2 (rysunek). Sygn.: „C. NORWID 1855”. Publ.: Antologia, s. 20.

28. ZAKONNICA I DZIEWCZYNA

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie - Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* (sygn. 2029, k. 121 recto).

1858, tusz, pióro, akwarela, gruby papier, 19,3 x 13. Napis: „na Sa[l]onie / 1858 17 aout / C. NORwid.”. Publ.: J. Maślanka, „*Umarli i żywi*” – *Album Teofila Lenartowicza*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” 2007, fot. 9.

29. ŻŁOTY KUBEK

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie - Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* (sygn. 2029, k. 12

Ok. 1855, ołówek, papier szaroniebieski, prążkowany, 20,5 x 15 (12,5 x 8,2 rysunek).

30. TEOFIŁOWI WYBIERAJĄCEMU SIĘ NA WSCHÓD

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie - Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* (sygn. 2029, k. 140 verso).

1856, tusz, pióro, ołówek, papier ze znakiem wodnym, 8 x 12,5 – naklejony na brązową kartę albumu. Sygn. „CN.”, napis: „Teof. wybierającemu się na Wschód / C. N.”. Publ.: J. Maślanka, „*Umarli i żywi*” – *Album Teofila Lenartowicza*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” 2007, fot. 2.

31. BYŁ KIEDYŚ FARYSEM

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie - Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* (sygn. 2029, k. 146 recto).

1855, tusz, pióro, gruby papier, 26,5 x 18. Sygn.: „rysował Norwid 1855.”, napis: „BYŁ KIEDYŚ FARYSEM”. Publ.: Antologia, s. 20.

32. VERBUM NOBILE

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie - Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* (sygn. 2029, k. 151 verso).

1855, tusz, pióro, gruby papier, 28,4 x 18,5. Napis „·VERBUM · NOBILE·”, sygn.: „rysował Cypryan NORWID 1855 r.”. Publ.: C. K. Norwid, *Myśli o Polsce i Polakach*, oprac. M. Dobrosielski, Białystok 1985, s. 57.

33. ILUSTRACJA DO „KRÓLA-DUCHA”

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie - Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* (sygn. 2029, k. 171 recto)

1855, tusz, pióro, gruby papier, 19 x 12,8 – naklejony na białej karcie albumu. Sygn.: „NORwid 1855.”, napis: „»COŚ, CZYTAJĄCA ... WIECZNIE, NA KAMIENIACH... « / (Z Króla Ducha)”. Publ.: Antologia, s. 20.

34. KSIĄŻĘ JÓZEF PONIATOWSKI W OTOCZENIU ŻOŁNIERZY

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie - Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* (sygn. 2029, k. 172 recto).

1855, tusz, pióro, papier, 20 x 16,4 (dolne rogi lekko ścięte, nieznacznie także prawy górny) – naklejony na brązową kartę albumu. Sygn.: „C. NORWID 1855”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 294.

35. ŚWIĘTY JOZAFAT

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie - Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* (sygn. 2029, k. 192 recto).

1856, tusz, pióro, kredka, papier gruby prążkowany, 9,3 x 7,5 (owal) – naklejony na biały papier (11,5 x 12,8). Napis: „B. Josaphat Martyr Archiepiscop Polocen ordinis S. Basilii Magni Ruthanorum Congregas. Norwid 1856”, owalna pieczęć: „C. NORWID”.

36. BISKUP MARIE D. A. SIBOUR NA ŁOŻU ŚMIERCI

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie - Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* (sygn. 2029, k. 193).

1859, tusz, pióro, kredka, 12,2 x 16,8. Napis „M- MARIE DOMINIQUE / AUGUST SIBOUR / 3 janvier 1857.”, sygn. „rysował / norwid / 1859 [?]”, owalna pieczęć: „C. NORWID”.

37. ODWIEDZINY W PRACOWNI LEONA KAPLIŃSKIEGO

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie - Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* (sygn. 2029, k. 215 verso).

1855, tusz, pióro, papier, 22,2 x 16,1 (rysunek 16,5 x 10). Sygn. „rysował C. norwid. 1855”, napis: „Jako Paolo Cagliari (: detto il Veronese:) spotyka się z sołtysem rodzinnej wsi Kaplińskiego w pracowni tegoż (:Kapliński ich niewidzi:)”. Publ.: Antologia, s. 20.

38. TRZECH MEŹCZYŹN W STROJACH HISTORYCZNYCH

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie - Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* (sygn. 2029, k. 216).

1855, tusz, pióro, gruby papier, 15,4 x 18,8 cm. Sygn.: „rys: norwid 1855”. Publ.: C. K. Norwid, *Myśli o Polsce i Polakach*, wyb. M. Dobrosielski, Białystok 1985, s. 19.

39. KOBIETA IDĄCA Z DZIECKIEM

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie - Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* (sygn. 2029, k. 222 verso).

1855, tusz, pióro, papier, 26,3 x 17,8 (papier), 15,5 x 14 (rysunek). Sygn.: „NORW:1855”. Publ.: H. Siewierski, *Architektura słowa i inne szkice o Norwidzie*, Kraków 2012, wkładka po s. 164.

40. STUDIA POSTACI Z IRYDIONA

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie - Album Teofila Lenartowicza *Umarli i żywi* (sygn. 2029, k. 226).

1855, tusz, pióro, gruby papier, 28,2 x 17,5 cm. Napisy: „· SYN · AMFILOHA · IRIDION”, „KORNELIA · METELLA”, „VICTOR”. Sygn.: „NORWID 1855.”, „CNorwid 1855.”, „rysował / norwid 1855”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 292.

41. KRÓLIKI

MNW nr inw. Rys. Pol. 5017/72 (Album pochodzący z niewiadomego źródła mieszczący prace XVIII i XIX wieczne).

1855 lub 1859, tusz, pióro, papier, 17,9 x 13,2 – naklejony na podkładkę (22,9 x 27,7), a następnie na 46 kartę albumu. Sygn.: „C. NORWID 1855 [lub 1859?]”.

42. PIUS IX

MNW nr inw. Rys. Pol. 5017/71 (Album pochodzący z niewiadomego źródła mieszczący prace XVIII i XIX wieczne).

2 poł. lat 50 XIX w., akwarela, tusz, pióro, 16 x 12 - naklejony na podkładkę z szaroniebieskiego grubego papieru (28 x 22,8), a następnie na kartę 45 recto albumu. Napis „PIUS IX”, sygn.: „Norwid / 18[część daty nieczytelna]”.

43. FILOZOF

BN, sygn. Szk.100/I, s. 3 (Szkieownik Michaliny Zaleskiej).

1858, tusz, pióro, 15,4 x 21,8 – rysunek wykonany wprost na karcie albumu. Napis: „filozofia cała / a i trudna i nie mała!”, sygn. „C. NORwid faciebat. / 1858.”. Publ. Kalendarz 1, il. 34.

44. CZTERY KOBIETY

BN, sygn. Szk.100/I, s. 19 (Szkieownik Michaliny Zaleskiej).

1858, tusz, pióro, 15,4 x 21,8 – rysunek wykonany wprost na karcie albumu. Sygn.: „Norwid 1858.”. Publ.: Kalendarz 1, il. 35.

45. ŻEBRAK I ANIOŁ

BN, sygn. Szk.100/I, s. 25 (Szkieownik Michaliny Zaleskiej).

1858, tusz, pióro, 15,4 x 21,8 – rysunek wykonany wprost na karcie albumu. Sygn.: „C. NORWID 18[data niepełna]”.

46. MŁODA KOBIETA

BN, sygn. Szk.100/I, s. 112 (Szkieownik Michaliny Zaleskiej).

1858, tusz, pióro, 15,4 x 21,8 – rysunek wykonany wprost na karcie albumu. Sygn.: „C: NORwid. 1858”. Publ.: Kalendarz 1, il. 36.

47. DAWID PRZED SAULEM

BN, nr inw. R.16144.

1859, tusz, pióro, akwarela, ołówek, kremowy papier, 21 x 26,2. Napis: „DAVID”, sygn.: „CNorwid 1859”, owalna pieczęć „C. NORWID”. Publ.: A. Karwowska-Bajdor, *Nieznany sztambuch Marii Wodzińskiej*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1994-1995, s. 229 il. 3.

48. JUDYTA

Biblioteka Polska w Paryżu, nr inw. Rys Norwid 6 (Album Heleny Mickiewiczówny).
1868, tusz, pióro, cienki papier, 23 x 17,5. „NORwid 1868”. Publ: PZ E, po s. 160.

49. ROZPACZNA UCIECZKA

Biblioteka Polska w Paryżu, nr inw. Rys Norwid 7 (Album Heleny Mickiewiczówny).
1868, tusz, pióro, cienki papier, 16,3 x 20,5. Sygn.: „C Norwid 1858 [1868?]”. Publ.: PZ
A, po s. 368.

50. KOBIETA W KAPELUSZU NA KONIU

Biblioteka Polska w Paryżu, nr inw. Rys Norwid 8 (Album Heleny Mickiewiczówny).
1868 (?), tusz, pióro, papier cienki, niebieski, w kratkę, 20,5 x 13,2. Publ.: Czarnocka
2015, s. 298, il. 6 (barwna).

51. MEŹCZYZNA W ZBROI

Biblioteka Polska w Paryżu, nr inw. Rys Norwid 9 (Album Heleny Mickiewiczówny).
1868 (?), tusz, pióro, papier cienki, niebieski, w kratkę, 20,5 x 13,2. Publ.: Czarnocka
2015, s. 299 il. 7 (barwna).

52. WANDA I KOBIETA Z PAPIEROSEM

Biblioteka Polska w Paryżu, nr inw. Rys Norwid 10 (Album Heleny
Mickiewiczówny).
1868 (?), tusz, pióro, papier cienki, niebieski, w kratkę, 13,2 x 20,5. Napis: „WANDA”,
sygn. „C. Nor[częściowo nieczytelna]” oraz data „1868[?]”. Publ.: E. Chlebowska,
*„Proszę przyjąć tak jak jest” – Norwid plastyk w sztambuchu, w: Norwid – artysta. W
125. rocznicę śmierci poety*, pod red. K. Trybusia, W. Ratajczaka, Z. Dambek, Poznań
2008, s. 214.

53. MEŹCZYZNA Z FAJKĄ

Biblioteka Polska w Paryżu, nr inw. Rys Norwid 12 (Album Heleny
Mickiewiczówny).
1868 (?), tusz, pióro, papier cienki, niebieski, w kratkę, 20,5 x 13,2. Publ.: Czarnocka
2015, s. 295 il. 3 (barwna). Publ.: Czarnocka 2015, s. 296 il. 4 (barwna).

54. KAPITALISTA

Biblioteka Polska w Paryżu, nr inw. Rys Norwid 7 (Album Heleny Mickiewiczówny).
1868 (?), tusz, pióro, papier, 19,2 x 16,3. Publ.: PZ E, po s. 144.

55. KRZYŻOWIEC POD MURAMI JEROZOLIMY

Biblioteka Polska w Paryżu, sygn. BPP rkps 454, s. 30 (Sztambuch Anny Dybowskiej).

1869, tusz, pióro, cienki papier, 12 x 16. Napis: „Brama assai, spera poco, nulla chiede.”, sygn.: „C. N. 1869”. Publ.: *Les trésors de la culture polonaise dans les collections de la Bibliothèque Polonaise de Paris*, Varsovie 2004, s. 56 (nlb.) barwna.

56. DWÓR W DĘBINKACH

Biblioteka Polska w Paryżu, sygn. BPP rkps 454, s. 31 (Sztambuch Anny Dybowskiej).

1877, tusz, pióro, akwarela, papier, 13,3 x 20,2. Sygn.: „C. N. / 1877.”. Publ.: *Les trésors de la culture polonaise dans les collections de la Bibliothèque Polonaise de Paris*, Varsovie 2004, s. 56 (nlb.) barwna.

PRACE LUŻNE

DATOWANE

57. ZA MNĄ DZIECI!

MNW nr inw. Rys. Pol. 13931

1837, akwarela, tusz, pióro, papier ze znakiem wodnym: „WHATMAN 1835”, 32,5 x 21 – naklejony górną krawędzią na szary karton (41 x 29,5). Napisy: „Szkoła / płci / męskiej/ (...) / od Rz.”, „1837 roku / dnia 10 kwietnia w Warszawie”, sygn. „NORWID.”. Pod rysunkiem podpis: „Za mną dzieci! Ja wam wskażę drogę do sławy!!!”. Publ.: PZ E, po s. 208.

58. PIJACY

MNK, nr inw. III-r. a. 1678

1838, ołówek, papier, 29,5 x 21,3 cm. Napisy: „wódka”, „piwo”, sygn. z datą: „=Norwid / 1838 r.”. Publ.: *Pamięci Cypriana Norwida*, Muzeum Narodowe w Warszawie Warszawa 1946, tabl. 1

59. TŁUSTY CZWARTEK

MNK, nr inw. III-r. a. 7187

1838, ołówek, papier kremowy, 31,4 x 20,6 cm. Napisy: „TŁUSTY CZWARTEK”; „Warszawa”, sygn.: „=CNorwid / 1838-”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 29.

60. WĘDROWNY TEATRZYK

MNK, nr inw. III-r. a. 7186

1838, ołówek, papier kremowy, 31,1 x 20,4 cm. Napis: „Warszawa.”, sygn.: „Norwid 1838. r.-”. Publ.: H. Blumówna, *Motyw rodzajowy w polskim rysunku XIX wieku, (Warsztat malarza realisty II)*, Warszawa 1957, s. 71, il. 23.

61. Z POLOWANIA

MNK, nr inw. III-r. a. 7185

1838, ołówek, papier kremowy, 29,7 x 21 cm. Napis: „w Warszawie”, sygn.: „norwid 1838. r.”.

62. DWOREK NORWIDÓW W LASKOWIE-GLUCHACH

MNW Rys. Pol. 159901

1839, akwarela, 9,8 x 15,6 cm. Sygn.: „Warszawa dnia 12/3 1839 roku Cyprian / N”. Publ.: PWSz 11, il. 137.

63. W CHŁOPSKIEJ IZBIE

Ossolineum, nr inw. g. 5008.

1839, ołówek, papier kremowy, prążkowany z filigranem „I & AD”, 24,5 x 28,6 cm. Sygn. z datą: „C. Norwid 1839”.

64. LUŻNE SZKICE

MNW, Rys. Pol. 1415.

1840, ołówek, gruby papier, 15 x 8 (wycinek o nieregularnym kształcie - z prawej faliście wycięty, z lewej wycięty prostokąt 11,5 x 2,1). Sygn.: „CN. 1840”.

65. PORTRET ALEKSANDRA ROŻNIECKIEGO

ML, nr inw. K. 1436.

1840+1842, sepia, tusz, pióro, papier, 22 x 16,4 - naklejony całą powierzchnią na kartonową podkładkę (22,8 x 16,4). Prorok niechciany, poz. 173, il. 13

66. CZTERNAŚCIE RÓŻNYCH SZKICÓW

MNW, Rys. Pol. 2824.

1841, ołówek, papier, 30 x 19,5 cm. Sygn.: „Norwid 21. 2. 41. r.”.

67. ZOILUS

BN, nr inw. R. 2106.

1841, tusz, pióro, papier, 12,8 x 17,1 cm. Sygn.: „CYPRYAN NORWID. 1841.”. „Ziarno” 1903, nr 47, s. 416.

68. REDAKTORZY PISM WARSZAWSKICH

BN, nr inw. 3612.

1841, ołówek, tusz, pióro, papier kremowy, 20,1 x 30,2 (podwójny arkusz papieru). Napisy: „Echo.”, „Kuryerek.”, „G. Warszawska.”, „GazPoran.”, sygn.: „CN.”. Gomulicki 1990, s. 182.

69. TABLICA EREKCYJNA KOLEGIATY W WIŚLICY

MNK, Zbiory Czartoryskich, XV Rr. 274.

1841, ołówek, papier, 6 x 7 – rysunek naklejony całą powierzchnią na papierową podkładkę (9,1 x 18,2). Na podkładce sygn.: „rysował z natury w Wiślicy Cnorwid” (CN w formie monogramu wiązanego) oraz napis: „z kościoła / w Wiślicy” oraz tekst łacińskiej inskrypcji, pochodzącej z tablicy fundacyjnej, zamieszczonej poniżej płaskorzeźbionej sceny: „Anno domini milesimo trecentesimo / quinquagesimo princeps excellentissimus / Casimirus II Dei gratia polonorum / Rex - Ecclesiam sancte Marie / sislicensis quadro fabricavit – lapida / cujus benefici memori clerus

Visli- / censis ex populus decum sui aperis anno domini / aureis inscripsit uterix.”.

Publ.: Kalendarz 1, il. 5.

70. PORTRET AUGUSTA CIESZKOWSKIEGO

BN, nr inw. 716.

Po 1841, ołówek, tusz, pióro, papier kremowy, 7,1 x 6,4. Sygn.: „Aug. Cieszkowski - robił C. Norwid?”. Grońska 1991, il. 116.

71. PORTRET ROMANA ZMORSKIEGO

ML, nr inw. K. 1183

ok. 1841–1842, ołówek, papier, 18,3 x 12,7. J. W. Gomulicki, Czarny piewca, „Stolica” 1960 nr 3, s. 16.

72. PORTRET WŁADYSŁAWA WĘŻYKA

ML, nr inw. K. 1184

ok. 1841–1842, ołówek, papier, 19,6 x 12,4. J.W. Gomulicki, *Il Conte Serpentino*, „Stolica” 1960, nr 36.

73. PORTRET SEWERYNA FILLEBORNA

MNK, nr nw. III-r.a.-16547.

ok. 1841–1842, tusz, pióro, papier. Napis: „SEWERYN FILLEBORN / z / Nadwiślaninem / II podpily z tamtej strony”. *Literatura krajowa w okresie romantyzmu 1831-1863*, t. II, red. M. Janion. M. Dernałowicz, M. Maciejewski, Kraków 1988, il. 56.

74. SEWERYN FILLEBORN

MNK, nr nw. III-r.a.-16547.

ok. 1841–1842, tusz, pióro, papier. Skiba 2017, okładka.

75. BARD POLSKI

Własność pryw.

1842, ołówek, papier, 25 x 18,8 w świetle passe-partout. sygn.: „Marienbad 20/8 42 CNorwid”. [NN], *Nieznane rysunki Matejki i Norwida*, „Wiadomości” (Londyn) 1948, nr 37, s. 4.

76. AUTOPORTRET FLORENCKI

ML, nr inw. K.

1843, ołówek, papier, 9 x 7 cm. Na odwrocie napis: „Cyprian [Nor]wid ten p[ortreci]k sam zr[obił] / z pam[ięci] niepatrząc w lustro / we Florencji 1843 w Listopadzie w / [miesz]kaniu swoich przyjaciół Zalesk[ich]”. Borowy 1933, s. 3.

77. PLOTKI U CYSTERNY

BN, nr inw. 603.

1844, tusz, pióro, pędzel, papier, 6, 5 x 10,8 (górny brzeg wycięty w kształcie wycinka łuku). Sygn.: „C. NORWID. 1844.”. PZ E, po s. 96.

78. ZARYS PROFILU TWARZY

BN, nr inw. 603 verso.

1844, ołówek, papier, 10,8 x 6,5 (prawy brzeg wycięty w kształcie wycinka łuku).

79. CHRISTIANI AD LEONES

MNK, nr nw. III-r.a.-11130.

tusz, pióro, ołówek, sepia, złota farba, papier naklejony trwale na podkładkę, 44,3 x 49,5 cm. Napis: „Christiani / ad leones!”, sygn.: „C. NORWID fecit 1845[?]”. PZ C, po s. 80.

80. STUDIA FLORENCKIE

MNW, Rys. Pol. 936 Tc/71

1845, tusz, pióro, papier, 17 x 18,6 w świetle passe-partout. Sygn.: „C: K: NORWID / 1845”, napis: „Florencja”.

81. CHŁOP MAZOWIECKI

BN, nr inw.: R.21447/I.

1845, akwarela, gwasz, papier. Publ.: S. Lam, *Nieznane akwarele Cypriana Norwida*, „Kronika Powszechna” 1912, nr 31, s. 74.

82. TRZY POKOLENIA

BN, nr inw. 604.

1845, sepia, pióro, papier kremowy, 22,8 x 19,4. Sygn.: „CN: 1845:”. Publ.: „Maski” 1918, s. 604.

83. KARYKATURA AUGUSTA CIESZKOWSKIEGO

BJ, nr inw. I. R. 1311.

Ok. 1845, tusz, pióro, papier, 20,5 x 13,5 cm. Antologia 1933, s. 18.

84. ANIOŁ Z GAŁĘZIĄ PALMOWĄ

MNK, nr nw. III-r. a. 2657

1846, ołówek, akwarela, papier kremowy, 15,7 x 18,6 cm. Sygn.: „Norwid 1846”.

85. SYLWETKI DWÓCH ANIOŁÓW

MNK, nr nw. III-r. a. 2657 verso

1846, ołówek, papier kremowy, 15,7 x 18,6 cm.

86. AUGUST CIESZKOWSKI – FILOZOF

Ossolineum nr inw.: I.r.p. 1030.

1846, tusz, pióro, kremowy papier, 21,2 x 11,6. Czaplński 2005, s. 383 (barwna).

87. STARZEC Z LAMPKĄ OLIWNĄ II

MNW, Rys. Pol. 190071

1846, ołówek, papier, 17,2 x 12,6 – naklejony górnym brzegiem na wyblakłą niebieską podkładkę (26,1 x 19,2). Sygn.: „CKN / 1846”.

88. DAMA PRZECHADZAJĄCA SIĘ NAD BRZEGIEM MORZA

Ossolineum nr inw. I. G. 5850.

1846, tusz, pióro, cienki papier, 12,3 x 12,1 – u dołu naklejony jest na kartkę pasek takiego samego papieru (4,1 x 12,3). J. Rudnicka, *Norwid w „Miscellaneach” Ambrożego Grabowskiego*, „Studia Norwidiana”, 7: 1989, s. 118.

89. SZKIC ANTEPEDIUŃ OŁTARZOWEGO

MNK, nr nw. III-r. a. 2665.

1846, ołówek, papier kremowy, 22 x 32,4 cm. Napis: „EGO- / -SUM- / -LUX- / MUNDI-”, sygn.: „Norwid. / 1846. Berlin”.

90. TRZY SZKICE FIGURALNE

Lwowska Galeria Malarstwa nr inw. G-V-478.

1846, tusz, pióro, ołówek, papier, 10,8 x 11 (nieregularny oddarty wycinek). Sygn. „Norwid 1846”.

91. DWIE KOBIETY Z DZIECKIEM

Ossolineum, nr inw. g. 5007.

1846, sepia, pędzel, akwarela, ołówek, karton, 11,9 x 13,6 cm. Sygn.: „Norwid 1846:”. Publ. Zbiory Pawlikowskich 1960, il. 84.

92. PEJZAŻ Z ŁASKIEM

Ossolineum, nr inw. g. 5007 verso.

1846, akwarela, ołówek, karton, 11,9 x 13,6 cm. Sygn.: „CN – 1846. / Berlin”. Publ. Melbechowska-Luty 2001, il. 139.

93. POPIERSIA STARCÓW

Ossolineum, nr inw. g. 6268.

1846, sepia, pióro, papier kremowy, prążkowany z filigranem, 21,1 x 11,6 (narożniki ścięte) - naklejony wzdłuż brzegów na kremową kartonową podkładkę (33 x 21,8). Sygn.: „CN: / 1846:”. Publ.: A. Ch[ołoniewski], *Jan Skrzynecki we wspomnieniach córki*, „Świat” 1912, nr 11, s. 8.

94. ŚWIĄTYNIA W PAESTUM

MNW Rys. Pol. 13935

1846, sepia, pióro, papier, 30 x 35,6 – naklejony na karton 30,7 x 37,5. Napis: „PE / S / TU / M”, sygn.: „rysował Cyp: Norwid. 1846 r.”. Publ. „Poezja” 1971, nr 9, s. 11.

95. TREMA BYSANTIUM

BJ nr inw. I. R. 2301.

1846, ołówek, pędzel, sepia, papier, 22,7 x 16,8 (górną część półkolistą wyciętą) - naklejony na papierową podkładkę (26,8 x 16,8) - klej nałożony w czterech punktach. Sygn.: „rysował CKNorwid/ w Bruxelli 1846”.

96. WINIETA LISTOWA – INICJAŁ M

BJ sygn. rkps. 4285, k. 18 recto.

tusz, pióro, papier listowy, kremowy, 19,8 x 12,5 (podwójny arkusz), 5,5 x 3,5 (rysunek). Podpis: „(: niemiecko = sentymalna = / = ilustracja:)”. Publ. DW X, 77 (barwna, cała karta).

97. SZKICE PORTRETOWE

Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. C. Norwida w Zielonej Górze, G I 1837, nr inw. 2010, recto.

1846, tusz, pióro, niebieskawy cienki papier, 20,5 x 13,5 cm. Sygn.: „fait par Norwid/ a Ostende en 1846 [poprawione z 1844]”. Publ. *Norwid – nasz współczesny. Profecja i recepcja*, red. Cz. P. Dutka, Zielona Góra 2002, s. 22.

98. DWIE GŁOWY MĘSKIE I KAPLICZKA

Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. C. Norwida w Zielonej Górze, G I 1837, nr inw. 2010, verso

1846, tusz, pióro, niebiesko-szarawy cienki papier, 13,5 x 20,5 cm. Publ. *Norwid – nasz współczesny. Profecja i recepcja*, red. Cz. P. Dutka, Zielona Góra 2002, s. 164 (głowy), s. 188 (kapliczka).

99. LEPORELLO

Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. C. Norwida w Zielonej Górze, G I 1837, nr inw. G I 1834, nr inw. 2007.

1846, tusz, pióro, niebieski cienki papier, 20,5 x 13,5. Podpis: „Leporello”, sygn.: „Rysował Norwid w Ostendzie”. Publ. G. Chmielewski, *Zielonogórskie norwidiana*, „Nadodrże” 1970, nr 10, s. 5.

100. IDĄCY MEŹCZYŻNA

Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. C. Norwida w Zielonej Górze, G I 1837, nr inw. G I 1835 / nr inw. 2008.

1846, tusz, pióro, niebieski cienki papier, 20,5 x 13,4. Publ. *Norwid – nasz współczesny. Profecja i recepcja*, red. Cz. P. Dutka, Zielona Góra 2002, s. 142.

101. KOBIETA W RENESANSOWEJ SUKNI

Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. C. Norwida w Zielonej Górze, G I 1837, nr inw. G I 1836, nr inw. 2009.

1846, tusz, pióro, niebieski cienki papier. Publ. G. Chmielewski, *Norwid w Zielonej Górze*, „Gazeta Lubuska” 1993, nr 7, s. 13.

102. TRZY MĘSKIE POPIERSIA

Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. C. Norwida w Zielonej Górze, G I 1837, nr inw. G I 1838 / nr inw. 2011.

1846, tusz, pióro, niebieski cienki papier naklejony całą powierzchnią na cienki karton (o tych samych wymiarach), 20,5 x 13,5. sygn.: „Norwid.”. Publ.: „Gazeta Wyborcza” (Gazeta Zachodnia. Gorzów Wielkopolski. Zielona Góra) 1999, nr 219, s. 1.

103. KARYKATURA PANA KRÓLIKOWSKIEGO

MNK, nr nw. III-r. a. 2658.

1846 (?), kredka, papier niebieski, 15,5 x 11,2. Publ.: PZ F, po s. 448.

104. PORTRET AUGUSTA CIESZKOWSKIEGO I INNE SZKICE

MNK, nr nw. III-r. a. 1893 /1-2.

1846 (?), ołówek, papier kremowy, 21,5 x 34,8 (podwójna karta ze szkicownika)

105. ZARYS MĘSKIEJ POSTACI

MNK, nr nw. III-r. a. 1893 /1-2.

1846 (?), ołówek, papier kremowy, 21,5 x 34,8 (podwójna karta ze szkicownika)

106. SZKICE TRZECH MĘSKICH POSTACI

MNK, nr nw. III-r. a. 2661.

1846 (?), ołówek, papier szaro-kremowy, 17,1 x 22,1 cm.

107. STARZEC NIOSĄCY DZIECKO

MNK, nr inw. III-r. a. 2654.

tusz, pióro, papier kremowy, 17,2 x 9,5. Publ.: T. Sinko, *Poeta – trudny (w 50-tą rocznicę śmierci Cypriana Norwida)*, „Kurier Literacko-Naukowy” 1933, nr 21, s. 2.

108. SŁUŻĄCY Z TACĄ

MNK, nr inw. III-r. a. 2655.

1846 (?), tusz, pióro, papier kremowy, 17,1 x 10,6.

109. TYPY MIEJSKIE

MNK, nr nw. III-r. a. 2659.

1846 (?), ołówek, papier szaro-kremowy, 17,1 x 10,6 cm.

110. RYSUNEK WIELOPOSTACIOWY

ML, nr inw. K. 1476.

1846 (?), pióro, sepia, tusz, 17,9 x 11,8 cm. Publ. W. Siemion, *Lekcja czytania. Norwid*, Warszawa 2001, s. 25.

111. RYSUNEK WIELOPOSTACIOWY Z AUTOPORTRTEM

ML, nr inw. K. 1475.

1846 (?), tusz, pióro, pędzel, papier prążkowany, 18,2 x 12 - naklejony całą powierzchnią na karton. Publ.Ł *Katalog Domu Aukcyjnego Unicum, LVI aukcji z 18 grudnia 1994 r.*

112. AUTOPORTRET RZYMSKI I

BJ, nr inw. I. R. 1314.

1847, tusz, pióro, pędzel, jasnoniebieski papier, 13,5 x 13 (nieregularny). Sygn. „CN: 1847.”. Publ.: L. Krzemieniecki, *Projekty numizmatyczne Norwida*, „Biuletyn Numizmatyczny” 1965, nr 5, s. 85.

113. MEŹCZYŻNA Z KOSZEM

BJ, nr inw. I. R. 1309.

1847, tusz, pióro, papier ze znakiem wodnym, 19,4 x 19,3 (kształt nieregularny, wydarty z większego arkusza) . Sygn.: „CN 1847.”

114. STARY WĘDROWIEC

BJ, nr inw. I. R. 1308.

1847, tusz, pióro, papier listowy, 13,5 x 13,5 cm. Sygn.: „CKN 1847.”.

115. CHŁOP Z BATEM W RĘKU

BJ, nr inw. I. R. 1307.

1847, tusz, pióro, papier listowy, 20,5 x 13,5 cm.

116. DWIE MĘSKIE GŁOWY

BJ, nr inw. I. R. 1317.

1847, tusz, pióro, ołówek, 13,5 x 10,4 cm.

117. GŁOWA CHARAKTERYSTYCZNA

BJ, nr inw. I. R. 1317 verso.

1847, tusz, pióro, 13,5 x 10,4 (papier), 4,5 x 4,9 cm (rysunek).

118. GŁOWA MĘSKA W PROFILU

BJ, nr inw. I. R. 1310.

1847 (?), tusz, pióro, papier listowy, 20,3 x 13,5 – podwójny arkusz papieru.

119. GŁOWA MEŹCZYŻNY W LEWYM PROFILU

BJ, nr inw. I. R. 1316.

1847 (?), tusz, pióro, 10 x 12,1 cm.

120. PIERWSZY AUTOPORTRET PARYSKI

BJ, nr inw. I. R. 1315.

1847 (?), tusz, pióro, papier listowy, 20,5 x 13,4 cm. Publ. : Z. Rothertowa, *Po zamknięciu Wystawy Norwidowskiej w Muzeum Narodowym w Warszawie*, „Nowiny Literackie” 1947, nr 2, s. 5.

121. POPIERSIE MĘŻCZYZNY Z PODKRĘCONYMI WĄSAMI

BJ, nr inw. I. R. 1313.

1847 (?), tusz, pióro, papier, 9 x 15 (wydarty z większego arkusza).

122. AWANTURY ARABSKIE CZ. 1

MNW, nr inw. Rys. Pol. 4326

1848, tusz, pióro, 22,5 x 28,8 cm. Napisy: „Awantury arabskie”, „SIBILLA”, sygn.: „1848. / Roma CN”. Publ. : L. Wellisz, *Wspomnienia i refleksje o moich zbiorach grafiki polskiej. Katalog rysunków i rycin Feliksa Jasińskiego i Leona Wyczółkowskiego w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie*, Warszawa 1970, s. 15 il. 7.

123. AWANTURY ARABSKIE CZ. 2

MNW, nr inw. Rys. Pol. 4322

1848, tusz, pióro, 22,3 x 28,8 cm. Sygn.: „CN 1848”.

124. AWANTURY ARABSKIE CZ. 3

MNW, nr inw. Rys. Pol. 4324.

1848, tusz, pióro, 22,3 x 28,3 cm. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 32.

125. AWANTURY ARABSKIE CZ. 4

MNW, nr inw. Rys. Pol. 4325.

1848, tusz, pióro, 22,3 x 29,3 cm. Publ.: Łapiński 1971, s. 101.

126. AWANTURY ARABSKIE CZ. 5

MNW, nr inw. Rys. Pol. 4328.

1848, tusz, pióro, 22,3 x 29 cm. Publ.: C. Norwid, *Do pani na Korczewie. Wiersze, listy, małe utwory prozą*, oprac. J. W. Gomulicki, Warszawa 1963, wyklejka tylna.

127. AWANTURY ARABSKIE CZ. 6

MNW, nr inw. Rys. Pol. 4326.

1848, tusz, pióro, papier, 22,7 x 29,3 cm. Napisy: „PAN JOACHIM”, „1848”, sygn.: „CN:”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 35.

128. AWANTURY ARABSKIE CZ. 7

MNW, nr inw. Rys. Pol. 4326

1849, tusz, pióro, papier, 22,9 x 29,2 cm. Napisy: „Awantury:”; „Ilus° Eccel° Corsi° 1849.”, „.AMEN.”, sygn.: „CKn.”. C. Norwid, *Do pani na Korczewie. Wiersze, listy, małe utwory prozą*, oprac. J. W. Gomulicki, Warszawa 1963, wyklejka przednia.

129. IRYDION – PORTRET ZYGMUNTA KRASIŃSKIEGO

BJ sygn. rkps 9206, k. 88 recto.

1848, tusz, pióro, papier listowy, 20,6 x 13,3 (wymiary karty, podwójny arkusz). Podpis: „IRIDION”. Publ.: PWsz 11, il. 72.

130. CICERUACCHIO

BJ sygn. rkps 9206, k. 88 verso.

1848, tusz, pióro, papier listowy, 20,6 x 13,3 (wymiary karty, podwójny arkusz). Napisy: „cicerrachio ale z=fantastizowany”, „Bluszcze wieków wyssały drzewo - uwieńczyły gałęzie szkieleciane i zdaie się iż drzewo to zakwita - Bogdajby nie tak z laurem Włoch!”. Publ.: K. Kostenicz, *Legion Włoski i „Trybuna Ludów”. Styczeń 1848-grudzień 1849*, Warszawa 1969, po s. 32.

131. JANKIEL I SHYLOCK

MNW, nr inw. Rys. Pol. 159761.

1848, tusz, pióro, papier kremowy ze złożonymi brzegami, 22,3 x 28,6 cm. Napisy: „Jankiel. / 1848. / Rzym”, „Schylok [sic] / (: of Schakspeare:)", sygn.: „CN:”. Publ.: Antologia 1933, s. 22.

132. STARY ŻYD

MNW, nr inw. Rys. Pol. 1170/4

1848, tusz, pióro, cienki papier, 17,9 x 10,8 cm. Sygn.: „CN: 1848. / w Rzymie”.
Publ.: *Żydzi w Polsce. Obraz i słowo*, cz. 1: *Obraz*, red. M. Rostworowski, Warszawa 1993,
s. 109, poz. 137.

133. WINIETA – ROMA

MNW, nr inw. Rys. Pol. 4986

tusz, pióro, 18,5 x 12,5 (podwójny arkusz). Napis: „Roma 1848: d.”.

134. WINIETA Z POSTACIĄ KOBIECĄ

Archiwum Państwowe w Krakowie, Oddział I (Wawel), Archiwum Potockich - list E. Krasieńskiej do siostry, K. Potockiej z 24 kwietnia 1848. Sygn.: AK Pot. 501.

1848, tusz, pióro, kremowy, listowy papier, 20,3 x 13,3 (podwójny arkusz; wszystkie narożniki zaokrąglone), 17 x 12,5 (kompozycja). Napis: „1848”. Publ.: Z. Sudolski, *Norwid w listach Elizy Krasieńskiej*, „Studia Norwidiana”, nr 9-10, 1991-1992, s. 167, il. 1.

135. AKADEMIA FLORENCKA I INNE SZKICE Z AUTOPORTRETEM

MNW, nr inw. Rys. Pol. 11011

1849, tusz, pióro, 32,5 x 25,8 – w świetle passe-partout. Napis: „ACADEMIA DELLE BELLE ARTI”, sygn.: „CKN 1849”. Publ.: K. Kotowicz, *Prezent dla Muzeum Narodowego*, „Przekrój” 1967, nr 1179, s. 5.

136. EMMA HERWEGH W KRĘGU RODZINY

Dichter- und Stadtmuseum Liestal, Herwegh-Archiv (Szwajcaria), nr inw. B H 34.

1849, tusz, pióro, pędzel, 28,2 x 21,1 cm. Sygn.: „CN 1849”. Publ.: B. Rottenmund, J. Voird, *Emma Herwegh. Die größte und beste Heldin der Liebe*, Zürich 2000, s. 200.

137. KARCIARZ

ML, nr inw. 247, k. 5.

1849, tusz, pióro, cienki papier, 20,8 x 13,7 (wym. papieru). Publ.: J. W. Gomulicki, *Norwid i „nieznajomi”*, „Współczesność” 1963, nr 1, s. 1.

138. MICKIEWICZ W RZYMIE

Biblioteka Polska w Paryżu, Muzeum Adama Mickiewicza, nr inw. Rys Norwid 4.

1849, tusz, pióro, 31 x 25,5 (w świetle ram). Sygn.: „C: Kamil NORWID / 1849”. E. Żarnowska, *Etude iconographique sur les Portraits de Adam Mickiewicz du Musée Mickiewicz de Paris*, w: *Adam Mickiewicz. Księga w stulecie zgonu*, Londyn 1955, s. 31.

139. POPIERSIE KOBIECE I KOSYNIER

ML, nr inw. 247, k. 7.

1849, tusz, pióro, 22,5 x 14 (podwójny arkusz). Data: „1849.”. Publ.: DW X, 203 (barwna).

140. KARYKATURA EMMY HERWEGH

Dichter- und Stadtmuseum Liestal, Herwegh-Archiv (Szwajcaria), nr inw. B H 33.

1849, tusz, pióro, akwarela, 17 x 10,3 cm. Sygn.: „CN: / 1849.”.

141. PORTRET FRANCISZKA LISZTA

Dichter- und Stadtmuseum Liestal, Herwegh-Archiv (Szwajcaria), nr inw. B H 31.

1849, tusz, pióro, papier, 14,2 x 11,2 (w świetle passe-partout), 24,2 x 28,4 (rama).

142. SALON EMMY HERWEGH

Dichter- und Stadtmuseum Liestal, Herwegh-Archiv (Szwajcaria), nr inw. B H 32.

1849, tusz, pióro, pędzel, papier, 26,3 x 33 w świetle passe-partout, 40,6 x 48,8 (rama).

DW X, 445 (barwna).

143. NEREIDA

ML, nr inw. 247, k. 9.

1849-1850, tusz, pióro, papier, 20,8 x 13,6 (papier, podwójny arkusz), 9,5 x 13,6 (rysunek). Napisy: „capri”, „Madame”. Publ.: DW X, 207 (barwna).

144. SFINKS

ML, nr inw. 247, k. 11.

1849-1850, tusz, pióro, papier, 20,8 x 13,6 (cała karta). Publ.: C. Norwid, *Białe kwiaty*, wyd. 1, s. 131.

145. POPIERSIE STARCA W LEWYM PROFILU

MNP, nr inw. Gr 643.

1849, tusz, pióro, papier, 26,4 x 20,7 cm. Sygn.: „1849 CN:”. Publ.: K. Trybuś, *Stary poeta. Studia o Norwidzie*, Poznań 2000, il. 4, po s. 48.

146. ZBIÓR SZKICÓW W STYLU „AWANTUR ARABSKICH” I

MNW, nr inw. Rys. Pol. 11009.

1849, tusz, pióro, ołówek, papier, 25,8 x 35 w świetle passe-partout (w tym: po lewej stronie wycięty prostokąt: 14,4 x 10,9 podklejony jaśniejszym papierem, a do lewego boku doklejony pasek papieru o szerokości ok. 2,6). Sygn.: „CN: / 1849”, napisy: „Paris”, „1849”. Publ.: PWSz 11, il. 164.

147. ZBIÓR SZKICÓW W STYLU „AWANTUR ARABSKICH” II

MNW, nr inw. Rys. Pol. 11010.

1849, tusz, pióro, papier, 32,3 x 25,6 w świetle passe-partout. Sygn.: „CKN”.

148. ZBIÓR SZKICÓW W STYLU „AWANTUR ARABSKICH” III

MNW, nr inw. Rys. Pol. 11014.

1849, tusz, pióro, papier, 19,2 x 32,2 w świetle passe-partout. Sygn.: „CN 1849.”.

149. ŚWIT – PORTRET ZYGMUNTA KRASIŃSKIEGO

Muzeum Romantyzmu w Opinogórze, nr inw. MR 824.

184[9], tusz, pióro, akwarela, 12,8 x 9 cm. Napis: „ŚWIT” sygn.: „rysował NORWID / 184[9?]”. Publ.: A. Łada Cybulski, *Dwa nieznanne portrety Krasińskiego*, „Tygodnik Ilustrowany” 1904, nr 20, s. 387.

150. AUTOPORTRET Z BRÓDKĄ MEFISTA

MNW, nr inw. Rys Pol 2679

ok. 1849, tusz, pióro, gruby papier 7,9 x 4,9 – narożniki ścięte. sygn.: „CKN”. Publ.: S. Jerschina, Z. Libera, E. Sawrymowicz, *Historia literatury polskiej okresu romantyzmu dla kl. X*, Warszawa 1957, s. 310.

151. POSTAĆ MEŹCZYZNY OWINIĘTEGO W PŁASZCZ

MNW, nr inw. Rys. Pol. 13927

1849 (?), tusz, pióro, papier, 14 x 9 cm. Publ.: C. Norwid, *Kleopatra*, [Program Teatru Narodowego, 1967], k. nlb. 26 recto.

152. PORTRET KOBIECY

Muzeum Lubelskie w Lublinie, nr inw. R/6646/ML.

Lata 40 XIX w., ołówek, papier, 9,5 x 8,7 (w świetle passe-partout). Publ.: E. Chlebowska, *Nieznany rysunek Norwida z Muzeum Lubelskiego*, „Studia Norwidiana” 22-23: 2004-2005, s. 156.

153. WARTOWNIK I URWIS

MNW, nr inw. Rys. Pol. 2678.

Lata 40 XIX w. (?), sepia, pióro, papier kremowy prążkowany, 20,1 x 16,9. Sygn.: sygn. „CN”.

154. CHŁOPIEC CZYTAJĄCY KSIĄŻKĘ

BN, nr inw. R.605.

1850, tusz, pióro, papier kremowy, 9,5 x 8,9 cm. Sygn.: "Norwid 1850.". Publ.: Grońska 1991, il. 118.

155. IRYDION I MASYNISSA

MNW, nr inw. Rys. Pol. 159 902.

1850, pióro, tusz, gruby papier, 22,6 x 15,7 – naklejony górnym brzegiem na podkładkę (28 x 20,3). Napis: „KIEDY NA FORUM - BĘDĄ GRUZY TYLKO - KIEDY NA KAPITOLU BĘDZIE HAŃBA TYLKO...!”, sygn.: „C. K. NORWID 1850 r.”. Publ.: Cyprian Norwid 1946, poz. 266, tabl. 1.

156. U WODOPOJU

MNW, nr inw. Rys. Pol. 159903.

1850, tusz, pióro, papier, 20,8 x 21,8 (papier - dolny margines zagięty do tyłu), 13 x 21,8 (kompozycja). Publ.: Szczepański 1947, s. 3.

157. **PORTRET MARIANKA ZALESKIEGO**

BJ, nr inw. I. R. 1318.

1850, tusz, pióro, 14,1 x 16,7 cm. Napisy: „MICKIEWICZ”, „KOCHANOWS[KI]”, „pani Zofii Zaleskiej. / 1850 / CN:”.

158. **SZKICE DLA SEWERYNA SOBIESKIEGO**

MNK, nr inw. III-r. a. 1564.

1850, tusz, pióro, papier, 20,7 x 20,1 cm. Dedykacja: „Sewerynowi Sobieskiemu / w upominku”; sygn.: „C. K. Norwid / 1850”.

159. **SZLACHCIC Z ROZWINIĘTYM SZTANDAREM I SZABLĄ**

ML, nr inw. K. 249.

tusz, pióro, kremowy papier, 21,2 x 27 (wymiary kompozycji 15,7 x 21,8). Sygn.: „Norwid / 1850. / w Lutecyi”. Publ.: *Norwid*, red. kat. P. Zieliński, Lublin 1992, poz. 11, il. nlb.

160. **WIEŚNIACZKA**

Zamek Królewski w Warszawie, Fundacja Zbiorów imienia Ciechanowieckich, nr inw. FC-ZKW 792/ab.

tusz, pióro, papier prążkowany, 17,9 x 12,6 – naklejony całą powierzchnią na podkładkę. Sygn.: „CN 1850”. Publ.: A. Ch[ołoniewski], *Jan Skrzynecki we wspomnieniach córki*, „Świat” 1912, nr 11, s. 8.

161. **WINIETA – PARIS**

MNW, nr inw. Rys. Pol. 4987

1850, tusz, pióro, papier, 18,3 x 12,5 (podwójny arkusz), 10,5 x 12,5 (rysunek). Napisy: „ZACHÓD”, „trop tard”, „CN / 1850.”. Publ.: C. Norwid, *Do pani na Korczewie. Wiersze, listy, małe utwory prozą*, oprac. J. W. Gomulicki, Warszawa 1963, s. 51.

162. WINIETA – PÓŁNOC

MNW, nr inw. Rys. Pol. 159904.

1850, tusz, pióro, papier, 19 x 12,2 (podwójny arkusz); 8,5 x 12,2 (kompozycja). Napis „PÓŁNOC”.

163. LEONIDAS - STUDENT PRAWA

MNW, nr inw. Rys. Pol. 7673/5.

1850, ołówek, papier, 10,9 x 6,2 cm. Napis: „Leonidas / atenais / etudiant / en droit”, sygn.: „CN.”.

164. PO SPRAWUNKACH

MNW, nr inw. Rys. Pol. 7673/7.

1850, ołówek, papier, 10,9 x 6,2 cm. Napis: „w Kutnie w Warszawie / w Rzymie i / w Paryżu / po sprawunkach”, sygn.: „CN:”. Publ.: C. Norwid, *Do pani na Korczewie. Wiersze, listy, małe utwory prozą*, oprac. J. W. Gomulicki, Warszawa 1963, s. 73.

165. PRZEDSTAWICIELE RÓŻNYCH ORIENTACJI POLITYCZNYCH

MNW, nr inw. Rys. Pol. 7673/2.

1850, ołówek, papier, 6,2 x 10,9 cm. Napisy: „Napoleonista”, „Sociali[st]a”, „Orleani[st]a”, „Henriquista”[?], sygnatura: „CN:”

166. MEŹCZYŻNA W CYLINDRZE

MNW, nr inw. Rys. Pol. 7673/8.

1850, ołówek, papier, 11 x 6,2 cm. Napis: „God save the Quene / and the honorable= / =Wellington”, sygn.: „CN: / rysowane / w hippodromie / 1850”

167. TYPY ŻYDÓW

MNW, nr inw. Rys. Pol. 7673/3.

1850, ołówek, papier, 10,9 x 6,2 cm. Napisy: „w / Berdyczowie”, „w / Lipsku”, „w / Paryżu”, sygnatura „CN:”. Publ.: *Żydzi w Polsce. Obraz i słowo*, cz. 1: *Obraz*, red. M. Rostworowski, Warszawa 1993, s. 148.

168. PORTRET KOBIETY W HIPODROMIE

MNW, nr inw. Rys. Pol. 7673/4.

1850, ołówek, papier, 10,9 x 6,2 cm. Napisy: „forgot me not may dear / and honorable Laicester”, „rysowane / w hippodromie”, sygn.: „CN.”. Publ.: „Poezja” 1971, nr 9, s. 66.

169. MEŹCZYŻNA W MELONIKU

MNW, nr inw. Rys. Pol. 7673/9.

1850, ołówek, papier, 11 x 6,2 cm. Napis: „Königliche Preussische Priviligirte Selbst=be= wustseins Proffesor und Doktor -”, sygn.: „CN:”

170. RZYMIANIN

MNW, nr inw. Rys. Pol. 7673/6.

1850, ołówek, papier, 10,9 x 6,2 cm. Napis: „Romano riffugiat nelli paesi treddi-per la mobile grande cara e bella causa de popoli -”, sygn.: „CN:”.

171. GŁOWA STAREGO MEŹCZYŻNY

MNW, nr inw. Rys. Pol. 1170/6

1851, tusz, pióro, 4,1 x 2,7 cm.

172. KRAJOBRAZ Z CHATĄ I POWALONYM DRZEWEM

MNW, nr inw. Rys. Pol. 4985

1851, tusz, pióro, gruby kremowy papier ze złożonymi brzegami, 21,6 x 26,6 (papier), 8,3 x 15,3 (kompozycja). Sygn.: „norwid.”, data: „1851°/ 29° Września”.

173. MSZA ŚW. DLA POLAKÓW W TURCJI

Polska Akademia Nauk, Biblioteka Kórnicka w Kórniku, nr inw. DO II 32.

1851, ołówek, brązowa kredka, papier, 38,1 x 46,6 cm. Sygn.: „C. K. Norwid / 1851”. Publ. Z. Krajewska, *Wronsciana i norwidiana kórnickie w korespondencji Zenona Przesmyckiego*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 1973, z. 11, po s. 208.

174. POPIERSIE KOBIETY Z PIĘCIOLINIĄ NAD GŁOWĄ

MNW, nr inw. Rys. Pol. 1170/5.

tusz, pióro, 7,8 x 4,1 – naklejony na zieloną podkładkę (8,3 x 4,7). sygn.: „NORWID 1851”.

175. PORTRET MŁODEJ KOBIETY Z PEJZAŻEM W TLE

MNW, nr inw. Rys. Pol. 1170/7.

brązowy atrament, pióro, papier, 8,4 x 5,3 – naklejony na zieloną podkładkę (9 x 5,9). Sygn.: „1851/ Norwid”.

176. PRASA POLSKA

MNW, nr inw. Rys. Pol. 7673/1.

1851, tusz, pióro, sepia, karton (bilet wizytowy), 7,4 x 9,6 cm. Napisy: „GONIEC”, „CZAS”, „DZIENNIK / WARSZ.”, „PRZEGLĄD”, „KURIEREK”. Publ.: PWsz 11, poz. 178.

177. KŁADKA NAD PRZEPAŚCIĄ

BJ, nr inw. I. R. 1319.

1852, sepia, pióro, pędzel, karton, 16,3 x 13,2 - nieregularny wielobok. Dedykacja: „KŁADKA nad przepaścią - LEGENDA - rysowana 1852 roku -- od Cypryana Józefowi Boch.[sic!] ZALESKIEMU w noworocz[ny]m upominku”. Publ.: DW X, 367 (barwna).

178. SZEŚĆ SCEN Z ŻYCIA LUDZKIEGO

MNK, Zbiory Graficzne Fundacji XX Czartoryskich, nr inw. XV Rr. 2475.

1852, tusz, pióro, papier, 21,2 x 30,9 cm. Napisy: „uczy się chodzić”, „uczy się latać”, „uczy się ..... cygaro palić”, „uczy się błędzić”, „uczy się być = = przyzwoitym”, „uczy się być zupełnie wykształconym”, sygn.: „rysował C. K. Norwid 1852”. Publ. DW III, 367 (barwna).

179. PORTRET MARII TRĘBICKIEJ I

BJ, nr inw. I. R. 2056.

akwarela, papier na kartonie, 9,2 x 5,9 (narożniki zaokrąglone, górne przycięte więcej niż dolne) - naklejony całą powierzchnią na szaroniebieski, poźółkły kartonik (9,9 x 7,5). Sygn. „Norwid/ 18[...]”, pieczęć wieloboczna „CN”. Publ.: DW XI,

180. PORTRET MARII TRĘBICKIEJ II

BN, nr inw. R.715.

1852-1854, akwarela, kredka, kremowy karton, 9,2 x 5,6 - rogi zaokrąglone. Sygn.: „norwid / 18[...]”. Publ. Melbechowska-Luty 2001, il. 166.

181. DUSZE ULATUJĄCE Z MOGIŁ I

MNW, nr inw. Rys. Pol. 7672.

1853, tusz, pióro, sepia, papier kremowy, 25 x 17,7 cm. Sygn.: „C. Camille Norwid inv. dis. 1853”. Publ.: A. Kowalczykova, *Ciemne drogi szaleństwa*, Kraków 1978, tabl. 30.

182. NA OCEANIE I

BN, nr inw. R.606.

1853, tusz, pióro, akwarela, ołówek, papier, 14,7 x 9 cm. Sygn.: „C. NORWID. 1853 na Oceanie.”. Publ.: *Nowe studia o Norwidzie*, pod red. J. W. Gomulickiego i J. Z. Jakubowskiego, Warszawa 1961, po s. 88.

183. NA OCEANIE II

BN, nr inw. R.607.

1853, tusz, pióro, akwarela, ołówek, papier, 15,1 x 9,2 cm. Sygn.: „C. NORwid 185[...] na oceanie małym”. Publ.: PZ E, po s. 32.

184. NA OCEANIE III

BN, nr inw. R.607.

1853, tusz, pióro, akwarela, papier kremowy, tusz, pióro, akwarela, ołówek, papier, 9 x 15,1 - narożniki ścięte. Sygn.: „Na oceanie okręt Margueritta”, sygn.: „NORWID 1853 na oceanie”. Publ.: PZ F, po s. 384.

185. STUDIA NÓG MĘSKICH

BN, nr inw. R.650.

1853, tusz, pióro; papier kremowy, 17,3 x 15,2. Sygn. „C. Norwid. / 1853[?]”.

186. STUDIA NÓG MĘSKICH W RUCHU

BN, nr inw. R.651.

tusz, pióro, papier kremowy, 17,2 x 15,5 - u dołu po prawej papier ukośnie obcięty (11,3 x 15,5). Sygn.: „C. NORWID / 1853”.

187. DRAPERIA

BN, nr inw. R.2109.

1854, akwarela, ołówek, gruby papier, 11,3 x 10,8 cm. „NORwid 1854”.

188. DŁONIE

BN, nr inw. R.2109 v.

ołówek, gruby papier, 11,3 x 10,8. Publ.: Norwid 2008, s. 105.

189. PORTRET BRODATEGO MEŹCZYZNY

Własność prywatna

1854, tusz, pióro, papier, 19 x 14 cm. Sygn. „CN.”. Chlebowska 2015c, s. 152 il. 1.

190. ŁĄKA

BN, nr inw. R.803.

akwarela, tusz, pióro, kredka, papier, 13,3 x 10,2 cm. Sygn.: "Norwid / 1854[?]". Publ.: *Norwid – artysta. W 125. rocznicę śmierci poety*, pod red. K. Trybusia, W. Ratajczaka, Z. Dambek, Poznań 2008, po s. 224.

191. ROZLEPIACZ AFISZY

Własność prywatna

1853-1854, sepia, pióro, papier, 5 x 5,5 (w świetle passe-partout). Napisy: „MEMORIES”, „BILLPOSTER”. Publ. Chlebowska 2015c, s. 155 il. 3, 4.

192. CHARAKTERYSTYKA NĘDZY

Ossolineum, nr inw. g. 5010

tusz, pióro, ołówek, 26,4 x 21,2 cm. Napisy: „Charakterystyka nędzy – szkice z natury rysowane”, „w Neapolu”, sygn.: „NORWID 1855.”, „w Rzymie”, „C. NORWID 1855”, „w Niemczech (Szląsk)”, „C. NORWID 18[...]”. „w polsce Dziad.”, „C. NORWID 185[...]”, „w Londynie.”, „NORWID 185[...]”, „w New-York

przyjeżdżający obywatele z Kaliforni”, „NORWID 185[...]”. Publ.: W. Borowy, *Norwidiana 1930-1935*, „Pamiętnik Literacki”, Lwów 1937, r. 34, po s. 320.

193. GŁOWA BRODATEGO STARCA

Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, sygn. G.R. 849.

1855, tusz, pióro, papier kremowy, 14,6 x 11,5 w świetle passe-partout – naklejony na podkładkę. Sygn.: „C. NORWID 1855.”. Publ.: E. Rejcher, *Katalog zbiorów Edwarda Rejchera*, Wiedeń 1918, tabl. nlb.

194. PROFIL ZBAWICIELA

Biblioteka Polska w Paryżu, Nr inw. Rys. Norwid 2.

1855, tusz, pióro, akwarela, papier naklejony na karton, 23,3 x 16,7 (owal). Napisy: „VERA · SALVATORIS · NOSTRI · EFFIGIES · AD · IMITATIONEM IMAGINIS · SMARAGDO · INCISAE · IUSSU · TIBERII · CAESARIS · OVO · SMARAGDO · POSTEA · EX · THESAURO · CONSTANTINOPOLITANO · TURCARUM · IMPERATOR · INNOCENTUM · VIII · PONTIF · MAX · ROM · DONAVIT · PRO · REDIMENDO · FRATRE · CHRISTIANIS CAPTIVO.”. W prawym górnym rogu, drobnymi literami sygn. i data „przerysował C. Norwid 1855”. Publ.: Czarnocka 2015, s. 303, il. 11.

195. WNEŹTRZE SKLEPIONE I

BN, nr inw. R.855.

1855, tusz, pióro, akwarela, papier kremowy, 10,6 x 11 cm. Napis: „u Rembrandta / 1855”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 344.

196. PIENŹ DRZEWA

BN, nr inw. R.855v.

1855, ołówek, papier kremowy, 10,6 x 11 cm.

197. WNEŹTRZE SKLEPIONE II

BN, nr inw. R.854.

1855, tusz, pióro, akwarela, papier kremowy, 10,3 x 9,2 (narożniki ścięte). Napis: „u Rembrandta / 164[data częściowo nieczytelna]”, sygn. „C. Norwid.”.

198. POMPEI

MNK, nr inw. III-r. a. 2663.

1855, tusz, pióro, papier, 19,2 x 25,3 cm. Napis: „POMPEI”, sygn.: „NORwid. 1855”.

Publ.: „Maski” 1918, z. 35, s. 692.

199. SCENA Z MĘKI PAŃSKIEJ

Ossolineum, nr inw. g. 5009.

1855, ołówek, sangwina, papier, 23 x 18 cm. Sygn.: „C. NORWID 1855”. Publ.: DW XI.

200. ŚWIĘTA RODZINA

Ossolineum, nr inw. g. 5001.

1855, ołówek, gruby papier, 9,6 x 6,4 – naklejony na dwie podkładki: jasnobrązową (11,8 x 8,4), a następnie wraz z nią na kremową (29,5 x 21,8). Sygn.: „C. NORWID. 1855./ com. i des.”. Publ. Melbechowska-Luty 2001, il. 76.

201. ARION

BN, nr inw. R.853.

1856, tusz, pióro, kredka, akwarela, papier kremowy, 15,1 x 27,7 (prawy dolny róg nieznacznie ścięty). Sygn.: „1519. z Alberta Durrera / 1856. Cypryan Norwid.”. Publ.: Grońska 1991, il. 127.

202. CHRYSZTUS I APOSTOŁ

BN, nr inw. R.612.

1856, tusz, pióro, papier kremowy, 16,9 x 14,1 cm. Napis: „Giotto di Vespig[...]*an*”, sygn.: „Norwid / 1856”.

203. KOMPOZYCJA SYMBOLICZNA – GŁOWA SZLACHCICA I WIEŚNIAKA

Ossolineum, nr inw. g. 5013.

1856, tusz, pióro, 11,5 x 16,1 cm. Sygn.: „rysował C. Norwid/ 1856.”. Publ.: W. Borowy, *Norwidiana 1930-1935*, „Pamiętnik Literacki” 1937, r. 34, po s. 352.

204. KRZYSZTOF KOLUMB

Lwowska Galeria Malarstwa, nr inw. G-I-417.

1856, akwarela, tusz, pióro, karton, 23,9 x 32 cm. Napis: „COLUMB / 1403”, sygn.: „C. NORWID 1856”. Publ.: Norwid 1934, po s. 144.

205. ŁÓDŹ APOSTOLSKA NA JEZIORZE GENEZARETH

BN, nr inw. R.575.

tusz, pióro, papier kremowy, cienki, na papierze, 23,4 x 31,6 cm. Sygn.: „CN. / 1856”. Publ. PWSz 11, il. 168.

206. PORTRET AUGUSTA CIESZKOWSKIEGO W POPIERSIU

Ossolineum, nr inw. g.5012.

1856, tusz, pióro, cienki papier, 19,9 x 13,9 cm. Sygn.: „NORWID 1856”, notatka: „»Można i wodę z ogniem złączyć(*) ... ale .../ trzeba maszynę parową pierw zbudować!«/ (*) (:złączyć, zgodzić:) (:słowa Pana Augusta C. w rozmowie prywatnej:)”.

207. SEN ŚW. BRUNONA

MNW, nr inw. Rys. Pol. 1864.

1856, akwarela, tusz, pióro, ołówek, 28,5 x 23 - naklejony w rogach na kartonową podkładkę (39,5 x 27,8). Sygn.: „z Le-Sueur-a / C. NORWID 1856”.

208. ŚMIERĆ ŚW. BRUNONA

MNW, nr inw. Rys. Pol. 1863.

1856, akwarela, tusz, pióro, ołówek, 28 x 22,3 - naklejony w rogach na podkładkę (39,4 x 27,9). Sygn.: „z Le-Sueur-a / C. Norwid 1856”.

209. STUDIA ETRUSKIE

BN, nr inw. R.2111.

tusz, pióro, akwarela, gruby papier, 17,8 x 28,3 cm. Sygn.: “Etrusques de la collection de Hamilton 1856 C. Norwid”. Publ. PWSz 11, il. 166.

210. STUDIA KOŚĆCA LUDZKIEGO I

BN, nr inw. R.625.

tusz, pióro, kredka, ołówek, 12,3 x 16 cm. Oznaczenie: „1”, sygn.: „C. Norwid 1856”.

Publ.: Pwsz 11, il. 197.

211. STUDIA KOŚĆCA LUDZKIEGO II

BN, nr inw. R.2107.

tusz, pióro, ołówek, prążkowany karton, 13,1 x 16,1 (narożniki nieznacznie ścięte).

Sygn.: „2. / C. Norwid 1856”.

212. STUDIA KOŚĆCA LUDZKIEGO III

BN, nr inw. R.626.

pióro, tusz, papier, 13,3 x 16 (prawe narożniki zaokrąglone). Oznaczenie: „3”, sygn.:

„C. Norwid 1[...]”.

213. STUDIA KOŚĆCA LUDZKIEGO IV

BN, nr inw. R.627.

tusz, pióro, papier, 16,5 x 13 (prawe rogi zaokrąglone). Sygn.: „4. / C. Norwid 1856”.

214. STUDIA OWCY

BN, nr inw. R.810.

tusz, pióro, sangwina, 9,1 x 12,1 (lewy górny róg obcięty). Sygn.: „Cyprian Norwid / 1856”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 240.

215. STUDIA SZKIELETU

BN, nr inw. R.628.

tusz, pióro, ołówek, kredka, papier kremowy, 20,5 x 14 cm. Sygn.: „C. Norwid / rysował / 1856”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 18.

216. STUDIUM AKTU WEDŁUG MICHAŁA ANIOŁA

BN, nr inw. R.862.

BN, nr inw. R. tusz, pióro, oł., papier prążkowany, 15,8 x 15,3. Sygn.: „rysował z ana: Michała Anioła / Cypryan Norwid 1856”.

217. SZKIC W LIŚCIE DO FRANCISZKA TEPY

tusz, pióro, niebieski papier, 20,6 x 13 cm. Adnotacje: „jasne”, „ciemne”, „jasne”, „z poważaniem / braterskiem / Norwid.”. Publ.: *Wszystkie pisma Cypriana Norwida po dziś w całości lub fragmentach odszukane*, t. 8: *Listy*, cz. I (1-401), wyd. Z. Przesmycki, Warszawa 1937, s. 193.

218. GŁOWA WIELBŁĄDA

BN, nr inw. R.806.

1856 (?), tusz, pióro, ołówek, 4,9 x 5,1 (nieregularny wycinek).

219. STUDIA CZASZKI LUDZKIEJ

BN, nr inw. R.624.

tusz, pióro, ołówek, papier prążkowany, 15,2 x 19,5 (prawe rogi zaokrąglone). Publ.: Norwid 2008, s. 29 (fragm.), 33 (fragm.).

220. AUTOPOPRTRET IPSE IPSUM

BN, nr inw. R.19285.

1857, tusz, pióro, akwarela, gwasz, niebieski papier, 13,9 x 10,8 (narożniki ścięte). Napisy: „azia”, „Europa”, „Amerika”, „Polska”, sygn.: „C. Norwid ipse ipsum 1857.”. Publ.: PZ E, po s. 48.

221. CHRYSZTUS NA KRZYŻU

BN, nr inw. R.707.

1857, akwarela, tusz, pióro, papier kremowy, 24 x 14,2 - górna krawędź zaokrąglona, dolne rogi obcięte. Sygn.: "C. Norwid / 1857 / z Rubensa". Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 96.

222. KAWAŁ MIĘSA ZAWIESZONY NA HAKU

BN, nr inw. R.760.

1857, akwarela, tusz, pióro, papier kremowy, 15,3 x 5,3 (nieregularny wycinek). Sygn.: „C. NORWID 1857.”.

223. LEW W BIEGU

BN, nr inw. R.824.

1857, tusz, pióro, ołówek, sangwina, papier beżowy, gruby, 6,5 x 13,5. Sygn.: "rysował Norwid 1857."

224. PORTRET MŁODEJ KOBIETY W ZIELONEJ CHUSTCE

BN, nr inw. R.687.

1857, akwarela, tusz, pióro, papier na papierze, 9,9 x 5,1 cm. Sygn.: „NORWID / 1857”, u dołu po lewej: „[N]orwid 18[...; część daty nieczytelna]”. Publ.: „Poezja” 1971, nr 9, s. 51.

225. STUDIA Z RUBENSA

BN, nr inw. R.613.

1857, tusz, pióro, papier kremowy, 24,1 x 15,6 (narożniki ścięte). Sygn.: „z Rubensa / C. Norwid / 1857.”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 98.

226. ŚWIĘTA MARIA MAGDALENA

MNW, nr inw.: Rys. Pol. 1170/2.

1857, akwarela, sepia, tusz, pióro, 14,6 x 9,3 – naklejony prawym brzegiem na kartonową podkładkę (34 x 24). Sygn.: „rysował / C. Norwid 1857.”.

227. WNEȚRZE CHATY RYBACKIEJ

BN, nr inw. R.21448/I.

1857, akwarela, papier. Sygn.: „C. Norwid”. Publ.: S. Lam, *Nieznane akwarele Cypriana Norwida*, „Kronika Powszechna” 1912, nr 31, s. 75.

228. ZDJĘCIE Z KRZYŹA

MNW, nr inw.: Rys. Pol. 2118.

1857, akwarela, tusz, pióro, werniks, karton, 40,5 x 32,5 (w świetle passe-partout). Sygn.: „C. Norwid / 1857”. U dołu, na całunie „Cypryan Norwid invenit 1856”. Publ.: PZ E, po s. 80.

229. CZĘŚĆ TWARZY KOBIECEJ

BN, nr inw. R.688.

1857, tusz, pióro, akwarela, ołówek, kremowy papier, 10,7 x 7,7 (prawy górny róg ścięty).
Sygn.: „Norwid 185[7?]”. Publ.: „Polonistyka” 1983, nr 8, s. 705.

230. DZIECKO Z ZAŁOŻONYMI RĘKAMI

BN, nr inw. R.688 verso.

1857, ołówek, kremowy papier, 10,7 x 7,7 (lewy górny róg ścięty).

231. GŁOWA KOBIETY Z WYSOKO UPIĘTYMI WŁOSAMI

BN, nr inw. R.690.

1857 (?), akwarela, tusz, pióro, kredka, kremowy karton, 15,5 x 8,8, po lewej u dołu naklejony na nim górnym brzegiem mniejszy wycinek (5,9 x 4,6). Sygn.: „Norwid / 18[57?]”. Publ.: Grońska 1991, il. 120.

232. NAJADY

BN, nr inw. R.676.

1858, akwarela, pióro, sepia, ołówek, cienki papier, 12,2 x 18,6 (ścięte narożniki i nieregularne wcięcia pośrodku górnej i dolnej krawędzi) – naklejony na drugi arkusz (12,8 x 19,1). Sygn.: "C. NORwid 1858". Publ.: Grońska 1991, il. 140.

233. WĘDROWIEC

BN, nr inw. R.615.

1858, tusz, pióro, szary papier, 18,7 x 11,2 cm. Sygn.: „CN / 1858.”. Publ.: „Polonistyka” 1983, nr 8, s. 761.

234. DWIE NAGIE KOBIETY

BN, nr inw. R.675.

1858, akwarela, pióro, sepia, kredka, cienki papier, 7,7 x 6,7 – naklejony na podkładkę (8 x 6,9). Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 26.

235. STUDIA AKTU MŁODEJ KOBIETY

BN, nr inw. R.677.

1858, sepia, pióro, akwarela, kredka, 5,8 x 6,8.

236. NAJADA

BN, nr inw. R.678.

1858, akwarela, kredka, ołówek, papier kremowy, 19,4 x 14,6 (górną krawędź w formie łuku). Publ.: Grońska 1991, il. 139 (odwrócona).

237. FRAGMENTARYCZNE STUDIA MĘSKIEGO AKTU

BN, nr inw. R.678 verso.

1858, ołówek, papier kremowy, 19,4 x 14,6 cm.

238. DAWID PRZED SAULEM - SZKIC

BN, nr inw. R.741.

1859, ołówek, tusz, pióro, papier kremowy, cienki, 16,6 x 20,9 (lewy górny i prawy dolny róg ścięty). Sygn.: „C.N. / 185[9?]”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 61.

239. DIOGENES

BJ, sygn.: rkps 7913, k. 18 recto.

tusz, pióro, papier prążkowany, 37,3 x 30,8 (podwójny arkusz). Napis: „Diogenes.”, sygn. „C. Norwid / 1859”. Publ.: Z. Ciechanowska, *Rysunek i list Norwida z roku 1859*, „Ruch Literacki” 1928, nr 6, s. 173.

240. KOTY

BN, nr inw. R.835.

1859, tusz, pióro, ołówek, kredka, gruby papier, 9,5 x 8,7 cm. Sygn.: „1859 / C. norwid.”, napis: „Ramses / XXXVIII ½”. Publ.: PZ C, po s. 288.

241. PORTRET NIKODEMA BIERNACKIEGO

MNW, nr inw. Rys. Pol. 1170/3

1859, tusz, pióro, cienki papier, 12,4 x 10,4 (nieregularny owal). Sygn.: „C. Norwid / 1859.”. Publ.: *Pamięci Cypriana Norwida*, Warszawa 1946, tabl. 4.

242. PYTIA

Własność prywatna

1859, akwarela, tusz, pióro, złocenie, papier, 20,9 x 15,6 cm. Sygn.: „C NORWID / 1859 f.”. Publ.: Chlebowska 2015c, po s. 156.

243. STUDIUM MĘSKIEGO AKTU W RUCHU

BN, nr inw. R.2128.

1859, tusz, pióro, papier, 18,7 x 10,8 cm. Sygn.: „Norwid / 1859.”. Publ.: Norwid 2008, s.203.

244. SZKIC POSTACI NIEWIEŚCIEJ

BN, nr inw. R.2128 verso.

1859, Ołówek, papier, 18,7 x 10,8 cm.

245. ŚPIĄCE DZIECKO I

Béziers (Francja), Musée des Beaux Arts, nr inw. 469 (882.2.3).

1859, kwarela, tusz, pióro, papier, 17 x 13 cm. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 255.

246. ŚWIĘTY NA TLE RUIN

MNW, nr inw. Rys. Pol. 13925

1859, tusz, pióro, 19,1 x 27,3 cm. Sygn. „NORWID 1859”. Publ.: DW XI, s.

247. WIELBŁĄD

BN, nr inw. R.804.

1859, tusz, pióro, cienki papier, 6,4 x 8,8 cm. Publ.: Grońska 1991, il. 125.

248. WIELBŁĄDY

BN, nr inw. R.805.

1859, tusz, pióro, kredka, papier, 7,5 x 11,3 cm. Publ. „Poezja” 1971, nr 9, s. 17.

249. ODPOCZYWAJĄCY WIELBŁĄD

BN, nr inw. R.807.

1859, tusz, pióro, ołówek, papier, 10 x 10,4 (lewy dolny róg ścięty). Sygn.: „C Norwid.”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 246.

250. ZAD ODPOCZYWAJĄCEGO WIELBŁĄDA

BN, nr inw. R.808.

1859, tusz, pióro, cienki kremowy papier, 5,3 x 15,7 (nieregularny wycinek).

251. AKT KOBIECY I

BN, nr inw. R.674.

1859, akwarela, tusz, pióro, ołówek, 19 x 10,6 cm. Sygn. „Norwid / 185[9?]”. Grońska 1991, il. 124.

252. AKT KOBIECY II

BN, nr inw. R.671.

1859, kredka, tusz, pióro, akwarela, papier cienki prążkowany, 8,3 x 3,8 (lewe narożniki ścięte) – naklejony na podkładkę z grubego szarżółtego papieru (8,9 x 4), na którą nieco wykracza rysunek.

253. AKT KOBIECY III

BN, nr inw. R.672.

1859, tusz, pióro, pędzel, 8,5 x 3,9 – naklejony na podkładkę z szarżółtego papieru (9 x 3,9).

254. BACHUS I

BN, nr inw. R.679.

lata 50. XIX w., sangwina, akwarela, papier gruby, kremowy, prążkowany, 30,8 x 16,5 cm. Sygn.: „C. Norwid / 185[...; część daty nieczytelna]”.

255. PEJZAŻ Z KAPLICZKĄ

BN, nr inw. R.679 verso.

lata 50. XIX w., ołówek, papier gruby, kremowy, prążkowany, 30,8 x 16,5 cm.

356. DZIEWCZYŃKA Z KWIATAMI

lata 50. XIX w., akwarela, karton, 15 x 9,5 cm. Sygn.: „C. Norwid / 185[?]”.

357. STUDIA OSŁA

BN, nr inw. R.809.

lata 50. XIX w., tusz, pióro, ołówek, 18 x 12,4 (ścięte narożniki – poza prawym dolnym). Sygn.: „rysował norwid 185[część daty ucięta]”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 239.

258. STUDIUM DŁONI

BN, nr inw. R.653.

lata 50. XIX w., tusz, pióro, ołówek, sangwina, 10,7 x 7,8 (narożniki ścięte). Sygn.: "C. Norwid 185[?]"

259. DWA AKTY MĘSKIE DO PASA

BN, nr inw. R.646.

1860, tusz, pióro, ołówek, papier kremowy, 13,7 x 7,7 (trzy rogi ścięte). Sygn.: : „Norw[id] 1860.”

260. GAŁĄZKI KWITNĄCEGO DRZEWA

BN, nr inw. R.802.

1860, tusz, pióro, akwarela, 9,3 x 9,4 (prawy dolny róg ukośnie ścięty, uzupełniony papierem, prawy górny ścięty nieznacznie).

261. ŚPIĄCE DZIECKO II

BN, nr inw. R.699.

1860, akwarela, tusz, pióro, 10,8 x 7,4 cm. Sygn.: „C. NORwid 1860”

262. FRAGMENTARYCZNE STUDIUM KOŚĆCA LUDZKIEGO

BN, nr inw. R.644.

ok. 1860, ołówek, akwarela, papier w kratkę, 14,8 x 7,3 (prawe rogi nieznacznie ścięte).

263. FRAGMENTARYCZNE STUDIUM MĘSKIEGO AKTU

BN, nr inw. R.629.

ok. 1860, tusz, pióro, papier prążkowany, 10,4 x 5,5.

264. POBIEŻNY SZKIC MĘSKIEGO AKTU

BN, nr inw. R.640.

ok. 1860, ołówek, papier kremowy, 14 x 7,5 (prawy dolny róg ścięty).

265. STUDIA MĘSKICH AKTÓW

BN, nr inw. R.807.

ok. 1860, tusz, pióro, ołówek, gruby papier, 17,8 x 7,2

266. STUDIA NÓG

BN, nr inw. R.632.

ok. 1860, tusz, pióro, oł., papier kremowy, 18,9 x 11,2 cm.

267. STUDIA NÓG I REKI

BN, nr inw. R.633.

ok. 1860, tusz, pióro, niebieska kredka, papier kremowy, 11,7 x 16,4 cm.

268. STUDIA NÓG ZGIĘTYCH W KOLANIE

BN, nr inw. R.636.

ok. 1860, ołówek, karton, 5,9 x 16,3 cm.

269. SZKIC AKTU

BN, nr inw. R.638.

ok. 1860, ołówek, cienki papier, 13,3 x 5,8 (prawe narożniki ścięte).

270. STUDIUM FRAGMENTU KOŚĆCA LUDZKIEGO

BN, nr inw. R.645.

ok. 1860, ołówek, akwarela, papier w kratkę, 13,2 x 7 (dolne rogi nieznacznie ścięte).

271. STUDIUM MĘSKIEGO AKTU

BN, nr inw. R.637.

ok. 1860, ołówek, papier kremowy, 9,5 x 6 (dolne narożniki ścięte). Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 19.

272. TWARZ MŁODEJ KOBIETY

BN, nr inw. R.637 verso.

ok. 1860, ołówek, papier kremowy, 9,5 x 6 (górne narożniki ścięte).

273. KOBIETA W FAŁDZISTEJ SUKNI

BN, nr inw. R.684.

1861, tusz, pióro, pędzel, kredka, 12,7 x 6,5 (wraz z doklejonym u góry paskiem papieru o szer. 1,2). Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 165.

274. MIASTO – PORTRET JÓZEFY KUCZYŃSKIEJ

MNK, nr inw. III-r. a. 2666.

1861, tusz, pióro, 15,9 x 10,3. Napis: „MIASTO”, sygn.: „rysował C. Norwid 1861”. Publ.: „Maski” 1918, z. 30, s. 581.

275. ZDJĘCIE CHRYSTUSA Z KRZYŻA

ML, nr inw. K. 552.

1861, akwarela, gwasz, ołówek, 28 x 39. Sygn.: „Cyprjan Kamil Norwid. f. 1861”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. IV (barwna).

276. DWIE DAMY W FOTELACH

BN, sygn.: IV 8301, k. 5 recto.

1862, tusz, pióro, papier, 2,5 x 8,5 (wym. rysunku), 20,6 x 26,8 (podwójny arkusz). Adnotacje: „- tamten jest”, „ten zaś”. Publ.: Norwid 1963, s. 52.

277. DZIELNI KELNERZY Z KAWIARNI CAPRICE

MNP, nr inw. Gr 579.

1862, tusz, pióro, ołówek, 13,2 x 8,9. Napis: „les braves garçon / du Grand Café de Caprice”, sygn.: „C. Norwid 1862”. K. Trybuś, *Stary poeta. Studia o Norwidzie*, Poznań 2000, il. 9, po s. 112.

278. WŁAŚCICIEL KAWIARNI CAPRICE

MNP, nr inw. Gr 577.

1862, tusz, pióro, ołówek, 13,7 x 8,9. Napis: „Le propriétaire / du grand café / de Caprice – l’homme / sévère mais juste.”, sygn.: „C. Norwid / 1862”. Publ.: K. Trybuś, *Stary poeta. Studia o Norwidzie*, Poznań 2000, il. 7, po s. 112.

279. NOCE YOUNGA

BN, nr inw. R.807.

1862, tusz, pióro, pędzel, akwarela, 10,2 x 6,7 cm. Sygn.: „Norwid 1862”. PZ F, po s. 401.

280. PŁOCHOŚĆ

MNK, nr inw. III-r. a. 2664.

1862, pióro, tusz, papier, 21,1 x 27,7 cm. Sygn.: „C NORWID 1862”. Publ.: „Maski” 1918, z. 33, s. 643, 644 (rozdzielona na dwie ilustracje)

281. POPIERSIE RYCERZA KRZYŻOWEGO

BN, nr inw. R.724.

1862, akwarela, tusz, pióro, kredka, 10,3 x 8,3 cm. Sygn.: „Cyprjan Norwid 1862 f.”. Publ.: Grońska 1991, il. 117.

282. RZEŹ NIEWINIĄTEK

MNW, nr inw. Rys. Pol. 13930.

1862, tusz, pióro, akwarela, papier naklejony na papier, 13,2 x 15,5 – po lewej stronie naklejony wycinek 11,7 x 7,8, a na nim jeszcze jeden, nieregularny (ok. 10,6 x 7,7). Całość została naklejona w rogach na szarawo-beżową podkładkę (16,6 x 17,4). Sygn.: „C. Norwid 1862”, obok „norwid”, po prawej u dołu „Norwid.”

283. AKT ŁUCZNIKA

BN, nr inw. R.669.

tusz, pióro, papier kremowy, 20 x 14,2 cm. Sygn.: „CNorwid / 163[?]”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 21.

284. PORTRET MŁODEJ KOBIETY

BN, nr inw. R.586.

1863, tusz, pióro, pędzel, papier, 9 x 7,8 cm. Sygn.: „C. Norwid 1863”, owalna pieczęć: „C. NORWID”. Publ.: „Poezja” 1971, nr 9, s. 78.

285. GŁOWA DZIEWCZYNY

BN, nr inw. R.686.

1863 (?), akwarela, tusz, kredka, papier cienki prążkowany, 7,8 x 6,5 - górne rogi ścięte. Sygn.: „C. N.”. Publ.: Grońska 1991, il. 137.

286. GŁOWA MŁODEJ KOBIETY

BN, nr inw. R.689.

1863 (?), akwarela, tusz, pióro, czarna kredka, 5,8 x 5,2 (dolne narożniki ścięte; górne również, ale następnie uzupełnione papierem).

287. ZAUFANIE

MNP, nr inw. Gr 578.

1864[?], tusz, pióro, 21 x 22,1 cm. Napis: „LA CONFIANC[E] / nouvelle association”, sygn.: „C. Norwid f 1864[?]”. Publ.: K. Trybuś, *Stary poeta. Studia o Norwidzie*, Poznań 2000, il. 8, po s. 112.

288. ŚWIĘTY HIERONIM

BN, nr inw. R.869.

tusz, pióro, ołówek, papier brązowo-różowawy, 13,8 x 11,9 (narożniki ścięte; prawy górny przycięty znacznie mocniej niż pozostałe). Sygn.: „podług Ribery C. NORWID. 1865”.

289. TWARZ UŚMIECHNIĘTEGO DZIECKA I

BN, nr inw. R.693.

ołówek, kredka, papier, 8,2 x 7 cm. Publ.: C. Norwid, *Do pani na Korczewie. Wiersze, listy, małe utwory prozą*, oprac. J. W. Gomułicki, Warszawa 1963, s. 23.

290. TWARZ UŚMIECHNIĘTEGO DZIECKA II

BN, nr inw. R.696.

kredka, ołówek, papier, 9,5 x 8 cm.

291. BACHUS II

BN, nr inw. R.690.

tusz, pióro, akwarela, kremowy karton, 31,2 x 15,3 cm. Sygn.: „C Norwid / 1866”.
Publ.: Grońska 1991, il. 134. Sygn.: „C. Norwid”, a nieco wyżej pionowo w górę
sygn. i data tuszem, piórem: „NORWID 1866”. Publ.: Grońska 1991, il. 134.

292. KOMPOZYCJA NA TEMAT ŚMIERCI

BN, nr inw. R.807.

16,3 x 16,8 – (dwie części: 16,3 x 8,5 i 16,3 x 8,3) zestawione obok siebie i naklejone
w narożnikach na kremowo-żółtą podkładkę (18 x 19,3). Sygn.: „C. Norwid”.

293. FRAGMENT AKTU MĘSKIEGO

BN, nr inw. R.648.

akwarela, tusz, pióro i ołówek, 9,8 x 8,3 (górne narożniki ścięte). Sygn.; „C Norwid /
1866 [?]”. Publ.:

294. DWIE KOBIETY Z NIEMOWLĘCIEM

BN, sygn. IV 6291, k. 238.

1867, tusz, pióro, kredka, papier, 14,2 x 13,6 cm. Sygn. „C. Norwid 1867”, „C.
Norwid / z natury w Cremona[?]”. Publ.: *Pamięci Cypriana Norwida*, praca zbior.,
Warszawa 1946, tabl. 12.

295. ZENON HRABIA LUBISIEWSKI

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, sygn. 1352, k. 127 recto.

1867, tusz, pióro, papier prążkowany, 17,2 x 11,1 cm – podwójny arkusz papieru
listowego. Podpis: „Zenon hrabia Lubisiewski”. Rysunek w liście C. Norwida do K.
Górskiej z 31 sierpnia 1867.

296. KLARA, ANIELA I FLANELLA OSTROGĘSKIE Z LUBISIEWSKICH

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, sygn. 1352, k. 127 recto.

1867, tusz, pióro, papier prążkowany ze złożonymi brzegami, 13,2 x 10,1 (podwójny
arkusz papieru listowego). Podpis: „Klara, Aniela i Flanella Ostrogęskie z

Lubisiewskich z Kujaw.”. Rysunek w liście C. Norwida do K. Górskiej z 15 września 1867.

297. PAMIĘTNIK PODRÓŻNY

BN, sygn. II 6295, k. 1-2.

1867, tusz, pióro, pędzel, papier prążkowany, 15,1 x 9,4 (podwójny arkusz). Rękopiśmienny utwór Norwida stanowiący integralne połączenie tekstu i obrazu. Włączone w tok narracji szkice bezpośrednio wiążą się okalającym je tekstem. Publ.: *Wszystkie pisma Cypriana Norwida po dziś w całości lub fragmentach odzyskane*, t. 5: *Proza epicka*, wyd. Z. Przesmycki, Warszawa 1937, po s. 67.

298. TRZY POSTACIE W ZASŁONACH NA TWARZACH

MNW, nr inw. Rys. Pol. 13929.

1867, tusz, pióro, akwarela, 11,7 x 6,8 (ścięte narożniki) – naklejony na papier o tych samych wymiarach (bez ścięcia rogów), następnie na nieco większy (11,8 x 6,9), a później na szarą podkładkę (17,4 x 13,5). Sygn.: „C. Norwid/ 18..”, „C. NORWID 1867.”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. V (barwna).

299. GŁOWA ADAMA MICKIEWICZA

Biblioteka Książąt Czartoryskich, sygn. rkps Bibl. Czart. 6919, s. 113.

1867, tusz, pióro, 15,6 x 10,3 (prawy górny róg ścięty) – arkusz papieru (31 x 21) złożony na czworo, z wyciętą jedną ćwiartką. Napis: „z liry wybrać har / z gałęzi har / nieza[...]bać nam la[...]”. Rysunek w liście Norwida do Bronisława Zaleskiego z [1867] r.

300. GŁOWA BARABASZA I INNE SZKICE

BN, nr inw. R.722.

1867, tusz, pióro, kredka, akwarela, 9,5 x 9 (dolna krawędź nierówna). Sygn.: „C. Norwid 1867”. Publ. „Poezja” 1971, nr 9, s. 82.

301. KLAWICYMBAŁ

BN, sygn. IV 8301, k. 78 verso.

1867, tusz, pióro, papier kremowy, 13,4 x 21 (papier, podwójny arkusz), 1,5 x 2 (rysunek). Publ.: C. Norwid, *Do pani na Korczewie. Wiersze, listy, małe utwory prozą*, oprac. J. W. Gomulicki, Warszawa 1963, s. 134.

302. BISKUP

BN, nr inw. R.2121.

1868, tusz, pióro, ołówek, 17,7 x 10,5 (lewe rogi ścięte). Napis: „z Rafaellino del Garbo 1460.”, sygn.: "C. N.", "NORwid 1868".

303. ILUSTRACJE DO ANEGDOTY O PRZYPALONEJ ZUPIE

BN, sygn. IV 6291, k. 218.

1868, tusz, pióro, papier prążkowany, 13,3 x 10,3 (papier; podwójny arkusz). Rysunki w liście Norwida do Zofii z Sobieskich Radwanowej.

304. SZLACHCIC Z KSIĄŻKĄ W OGRODZIE I

BN, sygn. IV 8301, k. 93 recto.

1868, tusz, pióro, papier prążkowany, kremowy, sztywny, ze złożonym brzegiem, 3,5 x 13,3 (rysunek), 13,3 x 20,5 (papier; podwójny arkusz). Rysunek w liście Norwida do Jadwigi Kuczyńskiej z 1868 r. Publ.: C. Norwid, *Do pani na Korczewie. Wiersze, listy, małe utwory prozą*, oprac. J. W. Gomulicki, Warszawa 1963, s. 14.

305. KOŃ NA BRUKU

MNP, nr inw. Gr.1080.

1868, tusz, pióro, papier, 12,9 x 11 cm. Sygn.: „C. N. / 1868.”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 235.

306. MIOTŁA NA BRUKU

BN, nr inw. R.766.

1868, tusz, pióro, akwarela, kredka, 3,2 x 7,3 cm. Sygn.: : „C. NORWID 1868”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 106.

307. NAJADY

MNW, nr inw. Rys. Pol. 12048.

1868, tusz, pióro, papier na kartonie, 20,6 x 16,5 (górną część wycięta w formie łuku), papier naklejony całą powierzchnią na brązową kartonową podkładkę (33,6 x 26,2) z passe-partout w kolorze śliwkowym, a następnie na szary karton. Sygn.: „C. NORWID 1868 f.”. Publ.: PZ F, po s. 128.

308. SPRZEDAŻ PEGAZA - SZKIC

BN, nr inw. R.711.

ołówek, papier kremowy, prążkowany, 12,6 x 18,9 (lewy górny róg ścięty). Publ.: Grońska 1991, il. 129.

309. SPRZEDAŻ PEGAZA

Polskie Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu, Biblioteka Polska w Paryżu, nr inw. Rys Norwid 3.

1868, tusz, pióro, akwarela, papier, 16,7 x 21 (złożony z dwóch jednakowych kawałków papieru 16,7 x 10,5 naklejonych na wspólną podkładkę) – górne narożniki zaokrąglone. Sygn.: „C. Norwid 1868”, owalna pieczęć „C. NORWID”. Publ.: I. Gałęzowska, *Na rozstajnych drogach. Rok 1868 w życiu Cypriana Norwida*, „Syrena. Dodatek Literacko-Naukowy” (Paryż) 1958, nr 5 (50), s. 1.

310. SZKICE POSTACI ŁUCZNIKA

BN, nr inw. R.663.

1868, tusz, pióro, papier kremowy, 19,8 x 12,3 cm. Sygn.: „C. Norwid 1868”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 20.

311. PO ZAPASACH

BN, nr inw. R.667.

1868 (?), tusz, pióro, kredka, papier prążkowany, kremowy, 23,5 x 31,1 (narożniki zaokrąglone). Sygn.: „C. NOR.”. Publ. Melbechowska-Luty 2001, il. 23.

312. SPRZEDAWCA LAURÓW

BN, nr inw. R.541.

1869, tusz, pióro, akwarela, ołówek, gruby papier, 16,1 x 21,2 – dwa jednakowe kawałki papieru naklejone na papierową podkładkę (18 x 23,3), stykające się wzdłuż osi pionowej. Sygn.: „C. NORWID / 1869”. Publ.: PWsz 11, il. 182.

313. MARTWA NATURA

BN, nr inw. R.680.

Ok. 1869, tusz, pióro, akwarela, 4,2 x 6,8 cm.

314. SZKIC DO „STUDIUM ZAMYŚLENIA”

BN, nr inw. R.680 verso.

Ok 1869, ołówek, papier, 4,2 x 6,8 cm. Publ.: Norwid 2008, s. 76, 180.

315. STUDIUM ZAMYŚLENIA

BN, nr inw. R.726.

Ok. 1869, ołówek, kredka, tusz, pióro, akwarela, 14,3 x 9 cm. Sygn.: „C. Norwid / 186[...]”. Publ.: *Pamięci Cypriana Norwida*, Warszawa 1946, tabl. 8.

316. STARZEC

MNW, nr inw. Rys. Pol. 2194.

przed 1865, tusz, pióro, papier, 18,5 x 12,5 cm. Sygn.: „C. Norwid”. Publ.: PZ A, po s. 592.

317. BIAŁY ORZEŁ

BN, nr inw. R.841.

tusz, pióro, papier, 10,7 x 6,2 cm. Sygn.: “C. Norwid 186[...]”.PWsz 11, il. 237 (barwna).

318. STUDIUM CZYTAJĄCEGO STARCA

BN, nr inw. R.727.

tusz, pióro, akwarela, papier, 9,8 x 7,6 (narożniki ścięte) – naklejony na kartkę o tych samych wymiarach, z pełnymi narożnikami. Sygn.: „C. NORwid / 186[...]”. Publ.: Norwid 2008, s. 103 (barwna).

319. AUTOR

BN, nr inw. R.542.

1870, tusz, pióro, ołówek, cienki papier, 13,1 x 18,9 cm. Napis: „AUTOR”, sygn.: „C. NORWID 1870”. Publ.: „Polonistyka” 1983, nr 8, s. 685.

320. SZKICE GLÓW MĘSKICH

BN, nr inw. R.542 verso.

1870, tusz, pióro, ołówek, kredka, cienki papier, 13,1 x 18,9 cm.

321. CHRYSZTUS NA KRZYŻU

BN, nr inw. R.704.

1870, tusz, pióro, ołówek, cienki papier, 17,2 x 9,8 cm. Sygn.: „Norwid / 1870.”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 95.

322. HOMER – WINIETA

MNK, sygn. rkps MNK 646/5.

1870, tusz, pióro, papier prążkowany, 20,6 x 13,3 – podwójny arkusz papieru listowego. Rysunek w liście Norwida do Eleonory Czapskiej z 23 lutego 1870. Publ.: M. Osterwina, *Listy Cypriana Norwida do Eleonory Czapskiej*, w: *Miscellanea z okresu romantyzmu*, red. S. Pigoń, Wrocław 1956, po s. 168.

323. ŚMIERĆ, STARZEC I DZIECI

BN, nr inw. R.576.

Ok. 1870, tusz, pióro, papier kremowy, 15,5 x 15,3 cm. Sygn.: „C. Norwid 187[0?]”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 117.

324. DZIEWCZYNIKA PODAJĄCA BUKIET BABCE

ML, nr inw. K. 1199.

Ok. 1870, akwarela, karton, 22,2 x 30,9 cm. Sygn.: „CNorwid. f”. Publ.: PZ C, po s. 272.

325. OPOWIADANIE

ML, nr inw. K. 1199.

Ok. 1870, akwarela, ołówek, sztywny papier, 29 x 27,9 cm. Publ.: Teka I, tabl. 25; Teka II c, tabl. 4.

326. ANIOŁ STRÓŻ

BN, nr inw. R.569.

tusz, pióro, papier kremowy, 30,1 x 22,2 cm. *Pamięci Cypriana Norwida*, praca zbior., Warszawa 1946, il. 9.

327. HOŁDY

BN, nr inw. R.547.

Ołówek, papier, 22,4 x 30,2 cm. Sygn.: „C N. / 1873”. Publ.: Grońska 1991, il. 155.

328. MATKA Z DZIECKIEM NA RĘKU

BN, nr inw. R.610.

1873, tusz, pióro, sepia, papier kremowy, 11,4 x 6,4 cm. Sygn.: „C. Norwid 1873”. Publ.: PZ C, po s. 304.

329. SZKICE KONI

BN, nr inw. R.814.

tusz, pióro, ołówek, sangwina, papier w kratkę, 12 x 19,8 cm. „C. Norwid 18[...].

330. BALLADA

BN, nr inw. R.571.

ok. 1873, tusz, pióro, papier kremowy, 20,3 x 30,5 cm. Sygn.: „NORWID.”. Publ.: *Nowe studia o Norwidzie*, pod red. J. W. Gomulickiego i J. Z. Jakubowskiego, Warszawa 1961, po s. 176.

331. DWIE KARYKATURY

BN, nr inw. R.579.

tusz, pióro, papier kremowy, 22,4 x 31 cm. Sygn.: „CN.”. Publ.: J. Syzdół, *Karykatury Cypriana Norwida*, „Studia Norwidiana” 9-10: 1991-1992, s. 79.

332. JAK TO?!

BN, nr inw. R.2124.

tusz, pióro, papier kremowy, prążkowany, ze znakiem wodnym „T. C.”, 25,2 x 20,7 cm. Sygn. „C N.”, napis: „Jak = to?!”. Grońska 1991, il. 149.

333. JARZĘBINA

BN, nr inw. R.568.

tusz, pióro, papier kremowy, 25,9 x 20,7 cm. Publ.: „Poezja” 1971, nr 9, s. 77.

334. KARYKATURA BOLESŁAWA PLUCIŃSKIEGO

BN, nr inw. R.545.

ołówek, papier z filigranem: "SSEDAT Á ANNECY", 22,5 x 30,2 (wymiary papieru), 17,8 x 10 (wymiary rysunku). Publ.: Norwid 2008, s. 145.

335. KARYKATURA ROMANA CZARNOMORSKIEGO

BN, nr inw. R.544.

Ołówek, 22,5 x 30,2 (papier), 14,5 x 8,2 (rysunek). Publ.: Norwid 2008, s. 136.

336. KLÓTNIA

BN, nr inw. R.557.

Ołówek, 22,5 x 30,2 (13 x 15,2 – wymiary rysunku).

337. KONCERT

BN, nr inw. R.559.

ołówek, papier kremowy, 30,3 x 22,4 cm. Napis: „Koncert.”. Publ.: C. K. Norwid, *Wiersze*, wyb. M. Dobrosielski, Białystok 1985, s. 59.

338. MEŻCZYŻNA SPOGLĄDAJĄCY NA SWOJĄ DŁOŃ

BN, nr inw. R.564.

Ołówek, 20,6 x 31,5 (papier), 18,5 x 18,3 (rysunek). Sygn.: „C. N.”. Publ.: Norwid 2008, okładka (fragm.).

339. MUZA XIX WIEKU

BN, nr inw. R.560.

Ołówek, papier, 22,4 x 30,2 cm. Napis: „Muza. / XIX:”, niżej sygn.: „C. N.”. *Nowe studia o Norwidzie*, pod red. J. W. Gomulickiego i J. Z. Jakubowskiego, Warszawa 1961, po s. 224.

340. GRAJĄCA KOBIETA

BN, nr inw. R.560 verso.

Ołówek, 22,4 x 30,2 cm. Publ.: Norwid 2008, s. 165.

341. NA WIECZORKU EMIGRACYJNYM I

BN, nr inw. R.2114.

ołówek, gruby kremowy papier, 22,4 x 30 cm. Publ.: *Pamięci Cypriana Norwida*, praca zbior., Warszawa 1946, il. 10.

342. NA WIECZORKU EMIGRACYJNYM II

BN, nr inw. R.2115.

ołówek, kremowy papier, 22,4 x 30,2 cm. Publ.: Grońska 1991, il. 152.

343. NA WYJŚCIU Z ODWIEDZINAMI

BN, nr inw. R.550.

ołówek, węgiel, 30,4 x 22,5 cm.

344. POKUSA

BN, nr inw. R.562.

Ołówek, papier, 30,1 x 22,4 (papier), 17 x 16 (rysunek). sygn.: „C Norwid.”. Publ.: C. K. Norwid, *Wiersze*, oprac. M. Dobrosielski, Białystok 1985, s. 125.

345. PROFIL STARCA

BN, nr inw. R.578.

tusz, pióro, papier kremowy, 20,6 x 30,7 (20,6 x 20,5 - rysunek). sygn.: „C. N.”. Publ.: Grońska 1991, poz. 990.

346. RODZINA

BN, nr inw. R.548.

Ołówek, papier, 22,4 x 30,2 cm. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 227.

347. RÓŻNE MODY I NIEWYGODY II

BN, nr inw. R.549.

Ołówek, papier, 22,4 x 30. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 226.

348. SZLACHCIC I JEGO ARENDARZ

BN, nr inw. R.553.

Ołówek, papier, 29,7 x 22,1 cm. Sygn.: „CN.”. Publ.: Poezja” 1971, nr 9, s. 112.

349. SZLACHCIC IDĄCY Z KSIĄŻKĄ DO OGRODU

BN, nr inw. R.554.

ołówek, papier kremowy, 20,3 x 15,6 cm. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 231.

350. SZLACHCIC Z KSIĄŻKĄ W OGRODZIE II

BN, nr inw. R.554 verso.

ołówek, papier kremowy, 20,3 x 15,6 cm.

351. SZLACHCIC Z KSIĄŻKĄ W OGRODZIE III

BN, nr inw. R.556.

ołówek, papier kremowy, 20,4 x 30,7 cm. Publ.: Prorok niechciany, poz. 54, il. 6.

352. SZTUKA I ŁYK

BN, nr inw. R.622.

tusz, pióro, papier kremowy, 26 x 20,8 cm. Publ.: Grońska 1991, il. 147.

353. TAJEMNICZY NAPÓJ

BN, nr inw. R.600.

ołówek, gruby papier ze znakiem wodnym „J. M. AUSSED”, 30,3 x 22,3 cm. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 120.

354. U ŹRÓDŁA

BN, nr inw. R.558.

ołówek, papier z filigranem "J. M. AUSSED" (?), 22,5 x 30,2 cm.

355. WICUŚ KUCHCIK

BN, nr inw. R.546.

ołówek, papier, 22,5 x 30,5 (21,5 x 14,2 – wymiary rysunku). Publ.: Norwid 2008, s. 21.

356. WRÓŻBITA

BN, nr inw. R.567.

tusz, pióro, papier kremowy, 20,5 x 30,6 cm. Sygn.: „C. N.”. Publ.: Norwid 2008, s. 160 (fragm.).

357. Z KSIĄŻKĄ SPAĆ DO OGRODU

BN, nr inw. R.572.

tusz, pióro, papier kremowy z filigranem: „TC”, 20,6 x 31 cm. Napis: „Z książką spać do ogrodu.”, sygn.: „C N.”. Publ.: : *Nowe studia o Norwidzie*, pod red. J. W. Gomulickiego i J. Z. Jakubowskiego, Warszawa 1961, po s. 224.

358. ZAJŚCIE DOMOWE

BN, nr inw. R.565.

tusz, pióro, papier, 22,2 x 30 cm. Sygn.: „CN.”. Publ.: h. b., *Wystawa norwidowska*, „Tygodnik Powszechny” 1947.

359. ZIMA

BN, nr inw. R.552.

ołówek, papier, 31,2 x 20,6 cm. Publ.: „Poezja” 1971, nr 9, s. 109.

360. HIEROGLIFY AZTECKIE I EGIPSKIE

BN, sygn. IV 6291, k. 185 recto.

1875, tusz, pióro, ołówek, papier prążkowany, 20,5 x 13,1 (podwójny arkusz).
Objaśnienia: „asteques”, „ped de la lettre”, „hieroglyphique azteques. (: Felleriano Remmus:)”, „empr... des pies sur de sentiers de la vie = [szkic śladu stopy] – et à la mirte forme d'une lettre d'alfabet”, „hieroglyphique Egyptiens”, „empreintes des

sandale - forme d'une lettre", „Egypti[...]”. Rysunki w Norwida do Henry de Charency'ego z lutego 1875. Publ.: *Wszystkie pisma Cypriana Norwida po dziś w całości lub fragmentach odszukane*, t. 9: *Listy. Część druga (402-846)*, wyd. Z. Przesmycki, Warszawa 1937, s. 321.

361. WSKRZESZENIE ŁAZARZA

BN, nr inw. R.574.

ołówki, kredki (także litograficzne), akwarela, cienki papier na papierze, 24,2 x 33,8 cm. Sygn.: „C. NORWID / 1875.”. Publ.: Z. Turkiewicz, *Norwid jako plastyk*, „Życie” (Londyn) 1952 nr 50, s. 3.

362. KOMPOZYCJA Z ŁODZIĄ ŻAGŁOWĄ

BN, nr inw. R.799.

tusz, pióro, papier, 23 x 32,6 cm. Sygn. w jęz. greckim i data: „κυπάργισσός. / νόρβιδ. / 1876.”. Publ.: Grońska 1991, il. 163.

363. AUTOPORTRET Z LEWĄ DŁONIĄ NA PIERSI

BN, nr inw. R.5711.

tusz, pióro, papier prążkowany, 19,4 x 12,5 cm. Sygn.: „C. N. / 1877”. Publ.: „Chimera” t. VIII, 1904, z. 22-24, s. 315.

364. KLARY NAGNIOZIEWSKIEJ SAMOBÓJSTWO

MNW, nr inw. Rys. Pol. 13923/1-4.

tusz, pióro, papier kratkowany (k. 1 i 4), papier liniowany (k. 2 i 3), k. 1: 16,9 x 13,7 – naklejony w rogach na szarobrązową kartkę (28,6 x 22,7), a następnie na szary karton (48,7 x 32,4); k. 2: 29,2 x 18,8 - naklejony w rogach na szarą kartkę (30,7 x 22,6); k. 3: 30,2 x 20,3 - naklejony w rogach na szarą kartkę (29,3 x 22,6); k. 4: 28,5 x 20 (narożniki ścięte - górne mniej, dolne więcej) – naklejony w rogach na szarą kartkę (29,3 x 22,6).

365. MUZYKA I ŚPIEW

BN, nr inw. R.13932.

ołówek, tusz, pióro, papier prążkowany, 20,7 x 13,1 - naklejony na kartkę (21,7 x 16,1). Sygn.: „C. Norwid rys.”.

366. SZLACHCIC – ZNAWCA RZEŹBY

BN, nr inw. R.13921.

tusz, pióro, papier prążkowany, 21,7 x 15,9 – naklejony na szarobrazową podkładkę (21,8 x 16). Napis: „Kazałem / Włochowi / wyróżnić z / marmuru mo= / nument dla kochanej / żony”, „C. N. 77 r.”. Publ.: C. Norwid, *Do pani na Korczewie. Wiersze, listy, małe utwory prozą*, oprac. J. W. Gomulicki, Warszawa 1963, s. 116.

367. SZLACHCIC – ZNAWCA ARCHITEKTURY

BN, nr inw. R.13920.

tusz, pióro, papier prążkowany, 19,6 x 12,3 – naklejony na szarobrazową podkładkę (21,6 x 16,1), a następnie na szarawy karton. Sygn.: „C. N.”; napisy: „Dosyć długo żyję a zawsze widziałem że słońce wstawa za oborą i za chlew się chowa.”, „Architektura”. Publ.: W. Husarski, *Karykatura w Polsce*, Warszawa 1926, il. nlb.

368. SZLACHCIC – ZNAWCA LITERATURY

BN, nr inw. R.13919.

tusz, pióro, papier prążkowany, 20,2 x 12,3 – naklejony na szarobrazową podkładkę (22,3 x 15), a następnie na szarawy karton. Sygn.: „C. N.”, napis: „lubię i książkę po obiedzie kiedy deszcz pada”. Publ.: Prorok niechciany, poz. 156, il. 11.

369. SZLACHCIC – ZNAWCA MALATURY

BN, nr inw. R.13918.

tusz, pióro, cienki papier, 22,2 x 13,1 (lewy dolny róg ścięty) – naklejony na szarobrazową podkładkę (22,1 x 16,9). Sygn.: „C. N.”, w lewym dolnym rogu napis: „przyznam się że zawsze lubiałem „malaturę”. Publ.: C. Norwid, *Do pani na Korczewie. Wiersze, listy, małe utwory prozą*, oprac. J. W. Gomulicki, Warszawa 1963, s. 140.

370. WIĘZIEŃ

BN, nr inw. R.735.

1877, tusz, pióro, akwarela, kredka, 10,9 x 5,7 (narożniki lekko zaokrąglone). Sygn. „Norwid / 187[7?]”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 335.

371. SĄSIEDZI W ZAKŁADZIE ŚW. KAZIMIERZA

BN, nr inw. R.551.

Ołówek, papier, 30,8 x 20,6 cm. Publ.: „Chimera”, t. VIII, 1904, z. 22-24, s. 424.

372. ZEBRANIE EMIGRACYJNE

BN, nr inw. R.2112.

ołówek, papier kremowy, 22,3 x 30,1 cm. Publ.: „Chimera”, t. VIII, 1904, z. 22-24, s. 421.

373. KOMPOZYCJA ALEGORYCZNA

BN, nr inw. R.589.

kredka czarna, papier ze znakiem wodnym „MAN 1878”, 23,7 x 30,8 cm.

374. CHRYSZTUS I KOBIETA CHANANEJSKA – SZKIC

MNW, nr inw. Rys. Pol. 5170.

1879, tusz, pióro, akwarela, ołówek, papier niejednorodny (sklejony z trzech pionowych pasów - w tym jeden prążkowany), 18,1 x 26,4 (trzy sklejone ze sobą wycinki: 18,1 x 9,5 / 18,1 x 5,4 / 18,1 x 11,5). Publ.: PWSz 11, il. 205.

375. CHRYSZTUS I KOBIETA CHANANEJSKA

MNW, nr inw. Rys. Pol. 1170/1.

akwarela, tusz, pióro, kredka, 25 x 32,7 cm. Sygn.: „C. NORWID”. Publ.: PWSz 11, il. 206.

376. T. A. O. W OSTATNICH DNIACH I LATACH

Polskie Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu, Biblioteka Polska w Paryżu, nr inw. Rys Norwid 1.

tusz, pióro, kredka, papier, 21 x 14 cm. Podpis „T·A·O· W OSTATNICH DNIACH I LATACH”, sygn.: „CNORwid. f?”. Publ.: Antologia 1933, s. 19.

377. DZWONNICA W CZASIE BURZY

BN, nr inw. R.807.

1879?, akwarela, papier, 19,5 x 10,7 cm. Sygn.: „C. Norwid / 1879[?]”. Publ.: PWsz 11, il. 241.

378. CHRYSZTUS BŁOGOSŁAWIĄCY DZIECI

BN, nr inw. R.543.

lata 70 XIX w., tusz, pióro, sepia, papier, 31,5 x 21,5 cm. Sygn.: „C. NORWID / 187[...]”. Publ.: PZ F, po s. 224.

379. OBRONA

BN, nr inw. R.807.

lata 70 XIX w., tusz, pióro, akwarela, ołówek, papier kremowy, sztywny, 29,9 x 23,9 cm. Publ.: h. b., *Wystawa norwidowska*, „Tygodnik Powszechny” 1947.

380. SCENA PRZY OKNIE

ML, nr inw. K. 1232.

lata 70 XIX w., piórko, atrament, akwarela, papier w linie, 18,3 x 14,4 cm. Sygn.: „Norwid/ 187[...]”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il.XII (barwna).

381. OGRODNICZKA

MNK, Fundacja Zbiorów XX Czartoryskich, nr inw. XV Rr. 347.

akwarela, gwasz, karton, 35 x 23,9 cm. Sygn.: „C. NORWID / 880”. Publ.: S. S. Komornicki, *Muzeum Książąt Czartoryskich w Krakowie. Wybór cenniejszych zabytków sztuki od starożytności po wiek XIX*. [seria] *Muzea Polskie V*, Kraków 1929, s. 28, poz. 138.

382. OPOWIEŚĆ W ILUSTRACJI I

BN, nr inw. R.581.

Ok. 1880, akwarela, kredka, ołówek, karton, 32,2 x 24,8 (papier; narożniki zaokrąglone), 21,4 x 17 (kompozycja). Sygn.: „C. Norwid f.”.

383. OPOWIEŚĆ W ILUSTRACJI II

BN, nr inw. R.582.

Ok. 1880, akwarela, ołówek, karton, 33,3 x 24,7 (zaokrąglone narożniki) (21,6 x 17,1 - kompozycja). Sygn.: „C. NORwid. f”.

384. OPOWIEŚĆ W ILUSTRACJI III

BN, nr inw. R.583.

Ok. 1880, akwarela, ołówek, karton, 32,5 x 24 (papier; zaokrąglone rogi), 22 x 16,8 (kompozycja). Sygn.: „C. NORwid. f”.

385. OPOWIEŚĆ W ILUSTRACJI IV

BN, nr inw. R.584.

Ok. 1880, akwarela, kredka, ołówek, karton, 33,4 x 24,4 (ścięte rogi) (21,3 x 17,1 - kompozycja). Sygn. : „C. NORwid. f”. Publ.: *Pamięci Cypriana Norwida*, Warszawa 1946, tabl. 11.

386. OPOWIEŚĆ W ILUSTRACJI – SZKIC I

MNW, nr inw. Rys. Pol. 11724.

Ok. 1880, węgiel, gruby papier, 30,1 x 24,6 cm.

386a. CHŁOPIEC Z DREWNIANYM KONIEM

właściciel nieznany

1881-1882, akwarela, papier, 25,2 x 17,1 cm. Sygn.: „C. Norwid 188[1 lub 2?] f”. Publ.: „Chimera”, t. VIII, 1904, z. 22-24, s. 219.

387. BABKA I WNUCZKA PRZY OKNIE

BN, nr inw. R.580.

akwarela, kredka, ołówek, karton, 30,3 x 22,5 cm. Sygn.: „C. Norwid 188[...]. Publ.: *Polskie zbiory graficzne*, T. 2, *Grafika i rysunki polskie w zbiorach polskich*, red. M. Mrozińska S. Sawicka, Warszawa 1977, s. 73, poz. 114 i obwoluta.

388. GĘSIE PIÓRO NA ZWOJU

BN, nr inw. R.793.

Ok. 1880 (?), akwarela, szorstki papier, 6,7 x 15,8 (lewy dolny i prawy górny róg mocno ścięte). Publ.: Prorok niechciany, poz. 71, il. 139.

389. GŁOWA STARCA I

BN, nr inw. R.2113.

ołówek, papier kremowy ze znakiem wodnym „TC”, 20,5 x 31,2 cm. Sygn.: „C. N.”.
Publ.: C. Norwid, *Promethidion*, trad. J. Pérard, Paris 1939, s. 4.

390. GŁOWA STARCA II

MNW, nr inw. Rys. Pol. 12047.

tusz, pióro, papier prążkowany, 14,7 x 12,8 – naklejony na beżową podkładkę (20,7 x 15,9), a następnie na szarawy karton (20,6 x 15,8). Sygn.: sygn. „C. N.”. Publ.: „Chimera”, t. VIII, 1904, z. 22-24, s. 417.

391. GŁOWA STARCA III

MNW, nr inw. Rys. Pol. 13922.

tusz, pióro, papier prążkowany, 16 x 11,9 (górne rogi mocno ścięte) - naklejony w rogach na szarą podkładkę (20,5 x 15,5). Sygn.: „C. N.”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 326.

392. JUTRZENKA

BN, nr inw. R.616.

akwarela, cienki karton, 8,4 x 6,3 cm. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 287.

393. KSIĘGA

BN, nr inw. R.792.

akwarela, gruby papier, 4,5 x 8,6 cm. Publ.: *Norwid – artysta. W 125. rocznicę śmierci poety*, pod red. K. Trybusia, W. Ratajczaka, Z. Dambek, Poznań 2008, po s. 224 (barwna).

394. PARA W OGRODZIE

BN, nr inw. R.611.

akwarela, ołówek, cienki karton, 13,6 x 14,1 cm. Publ.: Grońska 1991, obwoluta (barwna).

395. RĘKA

BN, nr inw. R.617.

akwarela, karton, 5 x 9 - dolny brzeg nierówno obcięty.

396. RYCERZ I DZIEWCZYNA

BN, nr inw. R.599.

czarna kredka, gruby papier, 23 x 29,3 cm. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 272.

397. ZARYS KOBIECEJ POSTACI

BN, nr inw. R.599 verso.

ołówek, gruby papier, 23 x 29,3 cm.

398. TRZY GŁOWY

BN, nr inw. R.618.

akwarela, gruby papier, 11,7 x 7,3 - lewy brzeg nierówno oddarty. Publ.: PZ A, po s. 624.

399. SKRZYDLATE POTWORY

BN, nr inw. R.794.

Akwarela, papier, 11,6 x 10,3 (prawy dolny róg obcięty).

400. STRAŻNIK WIĘZIENNY

BN, nr inw. R.736.

kredka, tusz, pióro, akwarela, ołówek, 14,5 x 5,3 cm. Sygn.: „C. NORWID 188[...]”.
Publ.: Grońska 1991, il. 161.

401. ZAKŁĘTE JEZIORO

ML, nr inw. K.1233.

Ok. 1880, ołówek, akwarela, sztywny papier, 23,5 x 31,4 cm. Publ.: J. Zieliński, *Malarstwo – niedoceniona twórczość Norwida*, „Życie i Myśl”, 1962, nr 3-4, s. 170.

402. MUZA UKRAIŃSKA

BJ, nr inw. I. R. 1320.

akwarela, ołówek, karton, 14,7 x 21,8 - naklejony na kartonową podkładkę w kolorze ciemnoszarym (24,5 x 21,8). Sygn.: „C. NORWid. 1882”.

403. MEŹCZYŻNA GRAJĄCY NA DUDACH

BN, nr inw. R.619.

akwarela, tusz, pióro, ok. 12,8 x 10,8 (nieregularny wycinek). Sygn.: „C. NORWID. 18[82?]”.

404. WIDOK WNĘTRZA Z DZIECKIEM

Własność prywatna.

tusz, pióro, ołówek, papier gruby, welinowy, 19,2 x 24,9 cm. Publ.: Chlebowska 2015c, s. 153 il. 2. Publ.: Chlebowska 2015c, s. 153 il. 2.

PRACE LUŻNE NIEDATOWANE

405. AKT KOBIECY

BN, sygn.. IV 6291, k. 3 v..

Ok. 1879, ołówek, papier, 15,3 x 19,9 (papier), 12,5 x 5 (rysunek). Rysunek znajduje się na odwrocie autografu wiersza [*Nie myśl nie pisz*].

406. AKT KOBIECY SIEDZĄCY

BN, nr inw. R.673.

Ok. 1879, tusz, pióro, akwarela, ołówek, 5,8 x 7,4 (górne narożniki ścięte) – naklejony na podkładkę (6,5 x 7,9). Melbechowska-Luty 2001, il. 25.

407. AKT MĘSKI

BN, nr inw. R.668.

lata 70 XIX w.; [18(68?)], tusz, pióro, czerwona kredka, papier kremowy prążkowany, 24 x 19,4 - lewy górny róg ścięty, prawe narożniki zaokrąglone. Sygn.: „C. Norwid 18[7?]”. Publ.: Grońska 1991, il. 133.

408. AKT MĘSKI W RUCHU

BN, nr inw. R.665.

„C. Norwid / 18[...]”, tusz, pióro, ołówek, papier kremowy, Publ.: Sudolski 2003, s. 547.

409. ANIELSKIE SKRZYDŁA NA TLE CHMUR

BN, nr inw. R.791.

ok. 1880(?),akwarela, papier, 14,1 x 10,5 (lewy dolny róg ścięty).

410. BIAŁY GOŁĄB

BN, nr inw. R.837.

akwarela, ołówek, papier cienki, prążkowany, 5 x 5,2 cm. Publ.: Grońska 1991, il. 171.

411. BIAŁY ŁABĘDŹ

BN, nr inw. R.838.

akwarela, tusz, pióro, ołówek, 5,3 x 7,2 cm. Sygn.: „C. Norwid”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 250.

412. POPIERSIE KOBIECE

BN, nr inw. R.838 verso.

akwarela, tusz, pióro, ołówek, 5,3 x 7,2 cm. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 250.

413. BICZOWANIE CHRYSYDUSA

BN, nr inw. R.785.

Ołówek, papier, 12,4 x 11 cm. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 90.

414. BOCIANY I FLAMINGI

BN, nr inw. R.843.

akwarela, kredka, papier, 15,3 x 11,6 cm (narożniki ścięte),

415. CHART

BN, nr inw. R.807.

tusz, pióro, papier prążkowany, 11,2 x 7,7 cm (górną krawędź papieru zaokrąglona).

Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 242.

416. CHŁOPIEC Z PSEM

BN, nr inw. R.501.

tusz, pióro, ołówek, papier prążkowany, 11,3 x 5 cm (owal). Sygn.: „C Norwid”.

417. CHRYSSTUS ODARTY Z SZAT

BN, nr inw. R.702.

tusz, pióro, pędzel, ołówek, karton kremowy prążkowany, 30,4 x 13,8 cm. Publ.:

Fieguth 2008, s. 23.

418. CHRYSSTUS UKRZYŻOWANY MIĘDZY DWOMA ŁOTRAMI

BN, nr inw. R.706.

1870(?), tusz, pióro, ołówek, papier kremowy, 11,6 x 12,6 cm. Sygn.: „C. N.”. Publ.:

Melbechowska-Luty 2001, il. 94.

419. CHRYSSTUS W ROZMOWIE Z FARYZEUSZAMI I

BN, nr inw. R.708.

ołówek, kredka, cienki papier, 9,3 x 14,7 (lewe narożniki ścięte) - trzy sklejone ze sobą wycinki papieru. Publ.: Norwid 2008, s. 4

420. ECHRYSSTUS W ROZMOWIE Z FARYZEUSZAMI II

BN, nr inw. R.710.

ołówek, papier kremowy, cienki, 11,2 x 17,5 (narożniki ścięte). Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 83.

421. PROFIL TWARZY Z OTWARTYMI USTAMI

BN, nr inw. R.710 verso.

ołówek, papier kremowy, cienki, 11,2 x 17,5 (narożniki ścięte). Publ. Norwid 2008, s. 200.

422. PROFIL STARCA

BN, nr inw. R.570.

tusz, pióro, papier kremowy, 20,6 x 30,7 (20,6 x 20,5 - rysunek). Sygn.: „C. N.”.

423. CHRYSSTUS WŚRÓD FARYZEUSZÓW

BN, nr inw. R.573.

ołówek, czarna kredka, akwarela, papier z filigranem, 17,2 x 24,2 cm. Sygn. „C NORWID.”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 84.

424. DANTE I

MNW, nr inw. Rys. Pol. 4988.

tusz, pióro, karton, 14,2 x 8 cm. „Poezja” 1971, nr 9, s. 50.

425. DANTE II

Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, nr inw. 1387/II.

Ołówek, papier, 20 x 11,5 - naklejony na czarną podkładkę (30 x 22). Publ.: DW III, 27.

426. DIONIZOS BAWIĄCY SIĘ Z PANTERĄ

MNW, nr inw. Rys. Pol. 160411.

tusz, pióro, akwarela, papier prążkowany ze znakiem wodnym w formie kwiatonu, 13,2 x 20,1 – naklejony górnym brzegiem na niebieski papier (17,5 x 27).

427. DŁOŃ WEDŁUG REMBRANDTA

BN, nr inw. R.658.

tusz, pióro, karton, 2,9 x 3,2 cm. Napis: "Rembrandta". *Norwid – artysta. W 125. rocznicę śmierci poety*, pod red. K. Trybusia, W. Ratajczaka, Z. Dambek, Poznań 2008, s. 152.

428. DRAPIEŻNY PTAK

BN, nr inw. R.807.

akwarela, kredka, gruby kremowy papier, 12,4 x 6,5 (górną krawędź nierówno przycięta). Melbechowska-Luty 2001, il. 252.

429. DROBNE SZKICE

BN, nr inw. R.820.

ołówek, gruby szorstki papier. 5,6 x 10,5 cm.

430. DROBNE SZKICE FIGURALNE

BN, nr inw. R.743.

ołówek, tusz, pióro, papier kremowy, 25,2 x 16,5 (lewy górny róg zaokrąglony).

431. DROBNE SZKICE POSTACI I GŁOWA KOBIETY

BN, nr inw. R.775.

Ołówek, papier, 11 x 7,5 cm.

432. DWA KARTUSZE

BN, nr inw. R.849.

tusz, pióro, ołówek, akwarela, papier w linie, 13,2 x 5,2 (prawy górny róg ścięty).

433. DWA SZKICE

BN, nr inw. R.620.

tusz, pióro, akwarela, ołówek, papier na papierze, ok. 17,9 x 14 (wycinek papieru o nieregularnym kształcie: 17,9 x 13, a na nim naklejone dwa mniejsze: po lewej 11,3 x 7; po prawej 13,9 x 8,6). Sygn.: „C. Norwid”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 119.

434. MŁODZIENIEC I KONIE

BN, nr inw. R.620 verso.

Ołówek, papier, 17,9 x 13 cm.

435. DWA SZKICE GŁÓW I STUDIUM POSTACI MĘSKIEJ

MNW, nr inw. Rys. Pol. 2680.

tusz, pióro, cienki papier, 19,3 x 21,8 cm. Sygn.: „Norwid”.

436. DWIE GŁOWY

BN, nr inw. R.867.

tusz, pióro, sztywny papier, 4,2 x 6,2 cm.

437. DWIE GŁOWY ŚWINI

BN, nr inw. R.831.

tusz, pióro, ołówek, kredka, papier w kratkę, 6,3 x 9,4 (nieregularny wycinek).

438. DWIE GŁOWY ŻOŁNIERZA

BN, nr inw. R.720.

tusz, kredka, ołówek, papier kremowy, 5,9 x 6 cm.

439. DWIE POSTACI

MNW, nr inw. Rys. Pol. 160412.

kredka (węgiel?), cienki karton, 29,8 x 24,4 cm.

440. DWÓCH MĘŻCZYŹN I PIES

BN, nr inw. R.807.

tusz, pióro, papier, 21 x 26,4 – naklejony wzdłuż krawędzi na ciemnoszarą podkładkę (27,9 x 31).

441. DZIECKO Z BARANKIEM

BN, nr inw. R.781.

tusz, pióro, papier kremowy prążkowany, 17,3 x 12,7 (narożniki ścięte, dolne bardziej, górne mniej).

442. DZIEWCZYNA W ŁODZI

MNW, nr inw. Rys. Pol. 159905.

węgiel, gruby papier, 23 x 15,1.

443. DZIEWCZYŃKA

BN, nr inw. R.774.

ołówek, papier, 10,3 x 8,2 cm.

444. MEŹCZYŻNA W KAPELUSZU

BN, nr inw. R.774.

ołówek, papier, 10,3 x 8,2 cm.

445. ECCE HOMO

BN, nr inw. R.703.

tusz, pióro, akwarela, ołówek, papier kremowy, 29,3 x 24,3 (w świetle passe-partout).

Publ.: I. Jakimowicz, *W kręgu rembrandtowskiej tradycji*, „Biuletyn Historii Sztuki” R. XIX, 1957, nr 2, s. 148, il. 46.

446. FANTAZJA ILUSTRACYJNA

BN, nr inw. R.588.

czarna kredka, papier prążkowany z filigranem „HAL[...]”, 32,6 x 22,3 cm.

447. ZARYSY POSTACI

BN, nr inw. R.588 verso.

czarna kredka, papier prążkowany z filigranem „HAL[...]”, 32,6 x 22,3 cm.

448. FRAGMENT ELEWACJI KAMIENICY

BN, nr inw. R.850.

tusz, pióro, ołówek, 8,9 x 3,5 cm. Publ.: *Autografy, rysunki i grafika Cypriana Norwida w zbiorach Biblioteki Narodowej*, Warszawa 2001 (mps powielany), il. nlb.

449. FRAGMENT KOŚĆCA LUDZKIEGO

BN, nr inw. R.643.

ołówek, akwarela, 13,8 x 5,7 cm.

450. FRAGMENT MĘSKIEJ POSTACI

BN, nr inw. R.744.

atrament, pióro, ołówek, papier prążkowany, 6,5 x 6,3 cm.

451. FRAGMENTARYCZNY WIDOK DWÓCH BUDYNKÓW

BN, nr inw. R.851.

tusz, pióro, ołówek, kredka, 8,9 x 6,4 (prawy górny róg ścięty). Sygn.: „C. N.”.

452. FRAGMENTY SZEŚCIU AKTÓW MĘSKICH

BN, nr inw. R.662.

tusz, pióro, ołówek, kremowy karton, 20,2 x 16,9 cm.

453. STUDIA NÓG I AKTU

BN, nr inw. R.662 verso.

tusz, pióro, kremowy karton, 20,2 x 16,9 cm.

454. GAŁĄZKA MAKU

BN, nr inw. R.800.

akwarela, ołówek, kremowy papier, 12,3 x 6,8 cm. Publ.: "Poezja" 1983, nr 4-5, s. 215.

455. GŁOWA BRODATEGO MĘŻCZYZNY

BN, nr inw. R.719.

ołówek, papier w kratkę, 18,7 x 10 – kartka nierówno wydarta z większego arkusza.

456. GŁOWA CHARAKTERYSTYCZNEGO MĘŻCZYZNY

BN, nr inw. R.734.

tusz, pióro, 3,8 x 3,3. Sygn.: „NORWID 18[...]”. Publ.: Grońska 1991, il. 158.

457. GŁOWA DZIECKA

BN, nr inw. R.695.

czarna kredka, ołówek, 10 x 7,5 cm. Publ.: C. Norwid, *Do pani na Korczewie. Wiersze, listy, małe utwory prozą*, oprac. J. W. Gomulicki, Warszawa 1963, s. 136.

458. GŁOWA KONIA

BN, nr inw. R.819 v.

ołówek, papier, 8,2 x 10,7 (papier nierównomiernie przycięty).

459. SZKIC KONIA II

BN, nr inw. R.819.

ołówek, papier, 8,2 x 10,7 (papier nierównomiernie przycięty). Publ.: Prorok niechciany, poz. 86, il. 31.

460. GŁOWA MĘSKA

MNW, nr inw. Rys. Pol. 13926.

tusz, pióro, papier, 19,9 x 13,9 - naklejony w rogach na szarą kartkę (22,4 x 16,3).

461. GŁOWA MĘŻCZYZNY PROFILEM W LEWO

BN, nr inw. R.2118.

akwarela, tusz, pióro, ołówek, kredka, papier szary, prążkowany, 11,6 x 9,3 cm.

462. GŁOWA MĘŻCZYZNY Z ZAROSTEM

BN, nr inw. R.733.

tusz, pióro, pędzel, kredka, 3,8 x 3,1 (nieregularny wycinek).

463. GŁOWA MŁODEJ KOBIETY Z GWIAZDĄ NAD CZOLEM

BN, nr inw. R.738.

tusz, pióro, papier kremowy, gruby, prążkowany, 10,6 x ok. 7,8 (boczne brzegi nierówne). W. Marrené-Morzkowska, *Symbolista sprzed pięćdziesięciu laty. Odczyt publiczny na dochód Osad rolnych*, „Wędrowiec” 1900, nr 16, s. 307.

464. GŁOWA PSA Z WYWIESZONYM JĘZYKIEM

BN, nr inw. R.832.

tusz, pióro, kredka, ołówek, papier prążkowany, 5,2 x 4,6 cm. Sygn.: „C. N.”.

465. GŁOWA W BERECE I SZKIC TWARZY

MNK, nr inw. III-r. a. 2662.

tusz, pióro, papier, 17,1 x 10,6 cm.

466. GŁOWA WYŻŁA

BN, nr inw. R.827.

tusz, pióro, ołówek, 4,5 x 4,1 (lewy górny róg ścięty).

467. GŁOWY ORIENTALNE I INNE SZKICE

MNW, nr inw. Rys. Pol. 1416.

ołówek, papier, 20 x 9,3 (wycinek o nieregularnym kształcie - po lewej pośrodku wycięty prostokąt 2,4 x 5,4, prawy dolny róg odcięty).

468. KRZYŻ WŚRÓD ROŚLINNOŚCI

MNW, nr inw. Rys. Pol. 1416 v.

ołówek, akwarela, papier, 9,3 x 20 (wycinek o nieregularnym kształcie – u dołu wycięty prostokąt 2,4 x 5,4, prawy górny róg odcięty).

469. GOŁĘBIE

BN, nr inw. R.839.

akwarela, kredka, papier, 16,4 x 10,4. Publ.: Prorok niechciany, poz. 81, il. 22.

470. GRUPA OSÓB BAWIĄCYCH SIĘ PIŁKĄ

BN, nr inw. R.798.

ołówek, papier kremowy, 21,2 x 30 cm.

471. GRUPA POSTACI: DOROSŁYCH I DZIECI

BN, nr inw. R.796.

kredka fioletowa, papier w kratkę, 14,8 x 25,7 (papier oddarty z większego arkusza).

472. FRAGMENTARYCZNE SZKICE

BN, nr inw. R. 796 v.

kredka, papier w kratkę, 14,8 x 25,7 cm.

473. GRUPA POSTACI W RUCHU

BN, nr inw. R.797.

kredka fioletowa, ołówek, papier w kratkę, 20,9 x 30,8 cm. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 129.

474. GRUPA TRZECH OSÓB

BN, nr inw. R.784.

12,5 x 9,8 cm. Norwid 2008, s. 187 (fragm.)

475. INICJAŁ D

BN, nr inw. R.2125.

tusz, pióro, cienki papier, 5,6 x 5,9 cm. Publ.: Norwid 2008, s. 15.

476. INICJAŁ Q

BN, nr inw. R.2127.

tusz, pióro, ołówek, papier, 4,6 x 10 cm. Publ.: Norwid 2008, s. 74 (fragm.), 79 (fragm.).

477. IZBA Z BELKOWANYM SUFITEM

BN, nr inw. R.845.

ołówek, akwarela, tusz, pióro, cienki karton, 15,3 x 24,6 (dolne rogi nieznacznie ścięte).

478. JAGODY

ML, nr inw. K. 510.

akwarela, tusz, pióro, 10,3 x 6 - naklejony całą powierzchnią na sztywną szarą podkładkę (13 x 9). Sygn.: „C. Norwid”. Publ.: Prorok niechciany, poz. 179, il. 51.

479. JOACHIM LELEWEL

BN, nr inw. R.662.

tusz, pióro, papier, 17,5 x 11 cm.

480. JÓZEF BOHDAN ZALESKI I PAPIEŻ PIUS IX

BN, nr inw. R.662.

tusz, pióro, papier prążkowany, 18 x 11 cm.

481. KARYKATURA OTYLEGO MEŹCZYZNY

BN, nr inw. R.662.

ołówek chemiczny, gruby papier, 14,5 x 7,9 cm.

482. KLEMENS PŁATNERZ

BN, nr inw. R.662.

tusz, pióro, akwarela, papier kremowy, 17,5 x 11 cm. Gomulicki 1987, s. 18.

483. KOBIETA SIEDZĄCA NA KRZEŚLE I INNE SZKICE

BN, nr inw. R.597.

kredka, sangwina, akwarela, niebieskawy papier prążkowany z filigranem, 30 x 18,7 -
dolne rogi zaokrąglone.

484. MEŻCZYŻNA Z KAPELUSZEM W DŁONI I INNE SZKICE

BN, nr inw. R.597 v.

sangwina, 30 x 18,7 cm.

485. KOBIETA W PŁASZCZU

BN, nr inw. R.857.

tusz, pióro, pędzel, 11,4 x 4,2 - górna krawędź zaokrąglona. Sygn.: „z fresku / C.
Norwid”.

486. GŁÓWKA KOBIECA

BN, nr inw. R.857 v.

tusz, pióro, papier, 11,4 x 4,2 (wymiary papieru, górna krawędź zaokrąglona).

487. KOBIETA W PÓLPOSTACI

BN, nr inw. R.777.

ołówek, kredka, papier kremowy, 11,2 x 7,7 cm. Publ.: *Autografy, rysunki i grafika
Cypriana Norwida w zbiorach Biblioteki Narodowej*, Warszawa 2001 (mps
powielany), il. nlb.

488. KOBIETA W SUKNI Z TURNIURĄ

BN, nr inw. R.683.

kredka brązowa, papier w linie, 12,8 x 7,2 cm.

489. SZKICE KOSTIUMOWE

BN, nr inw. R.683 v.

kredka brązowa, papier w linie, 12,8 x 7,2 cm.

490. KOBIETA Z DZIEĆMI

BN, nr inw. R.591.

kredka, akwarela, papier kremowy, szorstki, 16,5 x 21,9 cm.

491. KOGUT

BN, nr inw. R.823.

ołówek, papier prążkowany, 8,6 x 5,2 cm. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 251.

492. KOŁA Z ZARYSEM POWOZU

BN, nr inw. R.811.

tusz, pióro, ołówek, papier cienki kremowy, 6,1 x 8,1 cm.

493. KOMPOZYCJA

BN, nr inw. R.681.

ołówek, kredka, akwarela, papier gruby, kremowy, 7,8 x 6,5 - lewa górna część ścięta.

494. KOMPOZYCJA FIGURALNA

BN, nr inw. R.786.

ołówek, papier seledynowy, 11,8 x 15,3 (prawy górny róg obcięty).

495. KOŃ CYRKOWY WY BIEGU

BN, nr inw. R.818.

ołówek, papier 8,5 x 8,2

496. KOŃ W BIEGU

BN, nr inw. R.818 v.

ołówek, papier, 8,5 x 8,2 (dolne rogi nieco zaokrąglone).

497. KOŃ W ZAPRZĘGU

BN, nr inw. R.812.

tusz, pióro, sangwina, papier, 7,6 x 8,1 (narożniki przycięte - lewe więcej, prawe mniej). Sygn.: „C Norwid / 18[...]”. Publ.: DW VII, 81 (barwna).

498. KOŃ Z PODNIESIONĄ TYLNAŃ NOGĄ

BN, nr inw. R.817.

ołówek, papier prążkowany, cienki, 8,8 x 6,8 cm. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 236.

499. KROWA

BN, nr inw. R.822.

ołówek, papier kremowy, 8,8 x 4,5 cm.

500. LEŻĄCY PIES

BN, nr inw. R.834.

tusz, pióro, papier, 8,8 x 9,4 cm. Sygn.: „C. Norwid”.

501. ŁUCZNICY

BN, nr inw. R.662.

tusz, pióro, papier, 7,6 x 11,1 cm. Napis: „di Michel Angelo - CN.”.

502. MADONNA Z DZIECIĄTKIEM I ŚW. JANEM

BN, nr inw. R.662.

ołówek, papier, 26 x 19,5 – naklejony górnym brzegiem na podkładkę z reprodukcją litografii (?).

503. MARIA KALERGIS Z RÓŻAMI WE WŁOSACH

BN, nr inw. R.566

tusz, pióro, papier kremowy, 21,5 x 31,4 (papier), 18 x 13,6 (kompozycja). Publ. D. J., *Wystawa norwidowska*, „Tygodnik Powszechny” 1947, nr 6, s. 11.

504. MASZKARON

BN, nr inw. R.848.

tusz, pióro, ołówek, papier, 7,9 x 5,7 cm.

505. MASZKARON UŚMIECHNIĘTY

BN, nr inw. R.847.

tusz, pióro, papier prążkowany, 6,9 x 4,7 cm. Sygn.: „C. N.”.

506. MEFISTO

BN, nr inw. R.740.

tusz, pióro, papier kremowy, 14,5 x 8 cm. Publ.: W. Marrené-Morzowska, *Symbolista sprzed pięćdziesięciu laty. Odczyt publiczny na dochód Osad Rolnych*, „Wędrowiec” 1900, nr 16, s. 307.

507. KOŃ W GALOPIE

BN, nr inw. R.740 v.

tusz, pióro, papier kremowy, 14,5 x 8 cm.

508. MENELAOS Z CIAŁEM PATROKŁOSA

BN, nr inw. R.783.

tusz, pióro, ołówek, papier kremowy, 21,5 x 18 (nieregularny wycinek). Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 258.

509. MĘSKI AKT I STUDIA NÓG

BN, nr inw. R.642.

tusz, pióro, 19,7 x 16,3 cm.

510. MĘSKI AKT TYŁEM

BN, nr inw. R.647.

tusz, pióro, kredka; papier gruby, kremowy, 8,5 x 6,1 cm.

511. MEŹCZYZNA ODWRÓCONY PLECAMI

BN, nr inw. R.745.

kredka, tusz, akwarela, papier kremowy, gruby, 12,5 x 6,6 cm.

512. FRAGMENT KOBIECEJ SYLWETKI

BN, nr inw. R.745 v.

ołówek, papier kremowy, gruby, 12,5 x 6,6 cm.

513. MEŹCZYZNA POWALONY NA ZIEMIĘ

BN, nr inw. R.745.

ołówek, tusz, pióro, akwarela, papier kremowy, gruby, 24,8 x 18,8 cm. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 123.

514. MEŹCZYZNA SŁANIAJĄCY SIĘ DO TYŁU

BN, nr inw. R.670.

tusz, pióro, ołówek, papier kremowy, 15,7 x 9,3 (ścięte narożniki). Sygn.: : „Norwid / 18[...]”.

515. MEŹCZYZNA SPOGLĄDAJĄCY NA SWOJĄ DŁOŃ

BN, nr inw. R.564.

Ołówek, papier, 20,6 x 31,5 (papier), 18,5 x 18,3 (rysunek). Sygn.: „C. N.”. Publ.: Norwid 2008, okładka (fragm.).

516. MEŹCZYZNA W CZAPCE

BN, nr inw. R.595.

kredka, akwarela, gruby papier, 10,4 x 9,7 cm. Publ.: „Poezja” 1983, nr 4-5, s. 137.

517. MEŹCZYZNA W KONFEDERATCE

BN, nr inw. R.747.

tusz, pióro, pędzel, ołówek, papier prążkowany, 14,7 x 6,6 cm. Publ.: Szczepański 1947, s. 3.

518. MEŹCZYZNA W KOSZULI Z PODWINIĘTYMI RĘKAWAMI

BN, nr inw. R.773.

ołówek, kremowy, cienki papier, 11,9 x 4,3 (narożniki ścięte).

519. MEŹCZYZNA W PŁASZCZU NARZUCONYM NA RAMIONA

BN, nr inw. R.751.

kredka, ołówek, papier szarawy, 11,9 x 7,5 cm. Napis: „nouvel / moderne”.

520. MEŹCZYŻNA W STROJU Z XVII W.

BN, nr inw. R.745.

tusz, pióro, papier kremowy, gruby, 14,5 x 8 cm. Publ.: Chlebowski 2011, okładka.

521. MEŹCZYŻNI NIOSĄCY TRUMNĘ I INNE SZKICE

Lwowska Galeria Malarstwa, nr inw. G-V-477.

tusz, pióro, 29,1 x 22 cm. Sygn.: „C. K. NORWID”.

522. MŁODA KOBIETA NAPRZECIW TŁUMU

BN, nr inw. R.780.

tusz, pióro, cienki prążkowany papier, 13,2 x 11,3 (nieregularny wycinek).

523. NA POBOJOWISKU I

BN, nr inw. R.787.

tusz, pióro, papier kremowy, prążkowany, 10,4 x 13 cm. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 259.

524. NA POBOJOWISKU II

BN, nr inw. R.788.

tusz, pióro, ołówek, papier kremowy, 17,3 x 14 cm.

525. AKT SIEDZĄCEGO MEŹCZYŻNY

BN, nr inw. R.788 v.

tusz, pióro, ołówek, papier kremowy, 17,3 x 14 cm.

526. NA TARGU: BABKA I ZŁODZIEJASZEK

MNW, nr inw. Rys. Pol. 2677.

sepia, pióro, papier niebieskawy prążkowany ze znakiem wodnym, 17,8 x 14,8 cm.
Sygn. „CN”.

527. NARADA

MNW, nr inw. Rys. Pol. 159906.

Ołówek, papier, 30,4 x 24 cm.

528. ODPOCZYNEK

MNK, nr inw. III-r. a. 2656.

ołówek, papier kremowy, 14,4 x 17,2 – naklejony trwale na podkładkę w kolorze szarzielonym, obwiedziony wokół ramką czarnym tuszem. Sygn.: „CN”.

529. OJ BABUNIU BABUNIU!

MNW, nr inw. Rys. Pol. 13934.

tusz, pióro, pędzel, papier, 20,4 x 15,1 - naklejony wzdłuż brzegów na brązową podkładkę (27,5 x 18,8). Publ.: Teka I, tabl. 3; Teka II c, tabl. 15; Teka II d, tabl. 4.

530. OKO

BN, nr inw. R.758.

ołówek, papier, 3,5 x 5,3 cm.

531. ORESTES

BN, nr inw. R.3613.

tusz, pióro, ołówek, 19,6 x 19,7. Publ.: E. Chlebowska, *Norwidowski Dawid w albumie Marii Wodzińskiej*, w: *Strona Norwida. Studia i szkice ofiarowane Profesorowi Stefanowi Sawickiemu*, pod red. P. Chlebowskiego, W. Torunia, E. Żwirkowskiej, E. Chlebowskiej, Lublin 2008, s. 47.

532. ORŁY

BN, nr inw. R.844.

kredka, akwarela, cienki karton, 14,9 x 8,5 - dolne rogi obcięte (?).

533. PARLA!

BN, nr inw. R.737.

akwarela, tusz, pióro, papier prążkowany, 10,8 x 8,1 cm. Sygn.: „C. NORWID [...]”. Publ.: Grońska 1991, il. 144.

534. PASQUINO

BN, nr inw. R.745.

tusz, pióro, akwarela, ołówek, 11,6 x 7,7 cm. Napis: „Pasquino!”. Publ.: Grońska 1991, il. 143.

535. PEGAZUS

BN, nr inw. R.763.

akwarela, ołówek, czarna kredka, papier cienki, prążkowany, ok. 7,5 x ok. 9,8 (górne rogi obcięte). Publ.: Grońska 1991, il. 142.

536. PELARGONIE

BN, nr inw. R.801.

akwarela, ołówek, papier kremowy, 12,7 x 6,5 cm. Publ.: PWsz 11, il. 238 (barwna).

537. SZKIC

BN, nr inw. R.801 v.

ołówek, papier kremowy, 12,7 x 6,5 cm.

538. PIES NIEMIEC

BN, nr inw. R.836.

tusz, pióro, ołówek, gruby papier, 8,1 x 14,4 cm. Napis: „Pies niemiec”.

539. PIES ODPOCZYWAJĄCY

BN, nr inw. R.830.

tusz, pióro, papier, 9 x 6,8 cm.

540. PIES PODWÓRZOWY

BN, nr inw. R.825.

tusz, pióro, pędzel, sangwina, papier cienki, kremowy, 7 x 6,7 cm. Sygn.: „NORWi [...]”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 244.

541. POJEDYNEK

Ossolineum, nr inw. g. 6117.

tusz, pióro, papier prążkowany z filigranem (Madonna z Dzieciątkiem w mandorli), 22,1 x 17,5 cm. Sygn.: „C N”. Publ.: *Katalogi rysunków w zbiorach Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*, t. 2: *Rysunki i akwarele artystów polskich XVII-XX w. Katalog*, oprac. M. Radojewski, Wrocław – Warszawa - Kraków 1969, s. 102.

542. POJENIE OCTEM UKRZYŻOWANEGO CHRYSYTA

BN, nr inw. R.587.

ołówek, czarna kredka, papier, 29,7 x 24. Publ.: Chlebowska 2015a, s. 54 il. 8.

543. POKŁON TRZECH KRÓLI

BN, nr inw. R.590.

ołówek, szorstki karton, 29,8 x 22,5 cm. Napis: „MARYA”.

544. SZKIC ZAMYŚLONEGO MĘŻCZYZNY

BN, nr inw. R.590 v.

ołówek, szorstki karton, 29,8 x 22,5 cm.

545. POPIERSIE CZYTAJĄCEGO STARCA

BN, nr inw. R.725.

ołówek, czarna kredka, akwarela, papier kremowy, 10,7 x 10,3 cm.

546. POPIERSIE MŁODEJ KOBIETY

BN, nr inw. R.745.

ołówek, papier kremowy, gruby, 30,3 x 22,3 cm.

547. PORTRET KOBIECY I SZKICE TARCZY HERBOWYCH

BN, nr inw. R.602.

ołówek, papier kremowy, gruby, 20,3 x 30,7 cm. Napisy: „Lutnia”, „Lecha”. Publ.: Norwid 2008, s. 168 (fr.).

548. POSTAĆ KOBIECA

BN, nr inw. R.858.

tusz, pióro, akwarela, kredka, cienki papier na kartonie, 17,7 x 5,3 (górną krawędź w formie pełnego łuku) – naklejony na podkładkę (18,2 x 5,7). Napis: „Santa Maria Novella – (Paolo Ucello”.

549. POSTAĆ KOBIECA Z FRESKU

BN, nr inw. R.745.

tusz, pióro, ołówek, papier, 10,8 x 5,4 (górną krawędź wycięta owalnie). Napis: „Santa Maria Novella z fresków”.

550. PRZERAŻONY STARZEC

BN, nr inw. R.721.

tusz, pióro, akwarela, 8,7 x 5,2 (górne narożniki ścięte). Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 298

551. PRZY STOLE

MNW, nr inw. Rys. Pol. 160414.

Kredka, papier, 27,3 x 33 – naklejony górnym brzegiem na granatową podkładkę (32 x 39). Sygn.: „C. N.”.

552. ROBOTNIK

BN, nr inw. R.748.

ołówek, tusz, pióro, papier kremowy, 11,4 x 8,4 cm.

553. ROMANTYK OŚWIADCZAJĄCY SIĘ CZAROWNICY

MNW, nr inw. R. Rys. Pol. 13928.

ołówek, cienki papier, 21,7 x 18,2 - naklejony górnym brzegiem na szaro-zieloną podkładkę (26 x 19,8).

554. ROZMOWA DWÓCH MEŻCZYŹN

BN, nr inw. R.709.

ołówek, papier gruby, kremowy, 9 x 13,3 cm.

555. SCENA FIGURALNA

BN, nr inw. R.789.

ołówek, tusz, pióro, 13,9 x 15,9 - trzy wycinki papieru o różnych wymiarach, naklejone na siebie.

556. ZARYS MĘSKIEJ GŁOWY

BN, nr inw. R.789 v.

ołówek, tusz, pióro, 13,9 x 15,9 - trzy wycinki papieru o różnych wymiarach, naklejone na siebie.

557. SCHEMAT RUCHU DŁONI

BN, nr inw. R.759.

tusz, pióro, papier kremowy, 4,5 x 7,4 cm.

558. SCHEMATYCZNY SZKIC POSTACI I

BN, nr inw. R.752.

ołówek, papier kremowy, 16,7 x 8,5 cm.

559. SCHEMATYCZNY SZKIC POSTACI II

BN, nr inw. R.752 v.

ołówek, papier kremowy, 16,7 x 8,5.

560. STANGRET I PAN

MNW, nr inw. Rys. Pol. 12049.

tusz, pióro, 21,8 x 28,7 – naklejony na szarą podkładkę (28,4 x 33). Publ.: PZ F, po s. 416.

561. STARZEC Z UNIESIONĄ RĘKĄ

BN, nr inw. R.750.

ołówek, papier kremowy, 21,7 x 14,7.

562. STUDIA AKTU

BN, nr inw. R.666.

tusz, pióro, ołówek, papier kremowy, 28,3 x 20,5 cm. Sygn.: „Norwid / 18[...]”. Publ.: M. Piechal, *Norwid. Rocznica Światowej Rady Pokoju*, „Widnokreghi” 1971, nr 9, s. 46.

563. STUDIA DŁONI

BN, nr inw. R.656.

tusz, pióro, papier kremowy, prążkowany, 5,8 x 7,2. Sygn. „C Norwid”.

564. NOGI WIELBŁĄDA

BN, nr inw. R.656 v.

tusz, pióro, papier kremowy, prążkowany, 5,8 x 7,2.

565. STUDIA FRAGMENTÓW MĘSKIEJ POSTACI

BN, nr inw. R.762.

tusz, pióro, ołówek, papier gruby, kremowy, 12,9 x 10,2.

566. SZKIC MĘŻCZYZNY W CYLINDRZE

BN, nr inw. R.762 v.

tusz, pióro, ołówek, papier gruby, kremowy, 12,9 x 10,2.

567. STUDIA KONIA

BN, nr inw. R.813.

tusz, pióro, ołówek, sangwina, papier, 14,9 x 9,2 cm. Sygn.: „C. Norwid”.

568. SZKIC KOŃSKIEGO ZADU

BN, nr inw. R.813 v.

tusz, pióro, ołówek, sangwina, papier, 14,9 x 9,2 cm.

569. STUDIA MĘSKICH AKTÓW

BN, nr inw. R.596.

tusz, pióro, ołówek, papier, 16,5 x 22,7. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 63.

570. STUDIA RĄK I

BN, nr inw. R.661.

tusz, pióro, papier kremowy, 10 x 10,3. Adnotacja: „pamiętać”.

571. STUDIA RĄK II

BN, nr inw. R.745.

tusz, pióro, papier, 9,4 x 7,2 cm. Napis: „pamiętać”.

572. STUDIA RĘKI

BN, nr inw. R.652.

akwarela, papier kremowy, 13,4 x 11,5.

573. STUDIA RANNYCH I POLEGLYCH POSTACI

BN, nr inw. R.782.

tusz, pióro, kredka, papier prążkowany, 15,8 x 10. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 260.

574. STUDIA ŚWINI

BN, nr inw. R.833.

tusz, pióro, ołówek, kredka, papier, 7 x 6,3 (narożniki, poza lewym górnym, ścięte). Sygn.: „C. Norwid / 18[data niepełna]”. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 241.

575. STUDIA TWARZY ŚPIĄCEGO DZIECKA

BN, nr inw. R.697.

akwarela, ołówek, gruby papier, 19,7 x 15,1.

576. STUDIA USZU

BN, nr inw. R.756.

ołówek, tusz, pędzel, papier kremowy, 10 x 5,4 (narożniki ścięte). Sygn.: „C. Norw[reszta ucięta]”. Publ.: Norwid 2008, s. 89.

577. STUDIUM ANATOMICZNE MIĘŚNI CZŁOWIEKA

BN, nr inw. R.745.

ołówek, akwarela, szarobrązowy karton, 23 x 8,1 cm. Publ.: Pietrzak 2015, s. 75, ryc. 5.

578. STUDIUM ANTYCZNEJ RZEŹBY

BN, nr inw. R.2122.

tusz, pióro, ołówek, papier, 14,9 x 8 cm. Publ.: „Z Amazonek / 18[...]”, sygn.: „Norwid”, „C. NORWID”.

579. SZKIC AKTU I ZARYS KARTUSZA

BN, nr inw. R.2122.

Ołówek, papier, 14,9 x 8.

580. STUDIUM ARCHITEKTONICZNEGO ORNAMENTU

BN, nr inw. R.3616.

ołówek, akwarela, sepia, papier, 8,7 x 1,8. Publ.: Norwid 2008, s. 197.

581. STUDIUM POSTACI EWY Z FRESKU RAFAELA „GRZECH PIERWORODNY”

BN, nr inw. R.768.

atrament, pióro, kredka, papier, 12,1 x 8,8 (prawy górny róg ścięty). Publ.: Widacka 1985-1986, il. 3.

582. SZKIC KONIA I

BN, nr inw. R.816 v.

Ołówek, papier, 6,6 x 9,9.

583. SZKIC FRAGMENTARCZYNY KONIA

BN, nr inw. R.816.

tusz, pióro, ołówek, sangwina, 9,9 x 6,6.

584. SZKIC MĘŻCZYZNY W KAPELUSZU

BN, nr inw. R.717.

ołówek, cienki listowy papier, 9 x 6,8.

585. SZKIC POSTACI RZYMIANINA I

BN, nr inw. R.749.

ołówek, papier kremowy, 21,2 x 14,5.

586. SZKIC POSTACI RZYMIANINA II

BN, nr inw. R.749 v.

ołówek, papier kremowy, 21,2 x 14,5.

587. SZKIC POSTACI W RUCHU

BN, nr inw. R.2122.

Ołówek, 10,4 x 8,2 (górne narożniki ścięte, mocno przycięty prawy dolny róg).

588. SZKIC STOJĄCEGO AKTU

BN, nr inw. R.861.

tusz, pióro, ołówek, papier prążkowany, cienki, 19,1 x 7,7 (nieregularny wycinek).

Publ.: Norwid 2008, s. 35.

589. SZKICE DWÓCH GŁÓW

BN, nr inw. R.868.

tusz, pióro, papier, 6,2 x 4,8. Publ.: Norwid 2008, s. 184.

590. SZKICE DWÓCH MEŹCZYŹN

BN, nr inw. R.741.

tusz, pióro, ołówek, papier prążkowany, cienki, 11,2 x 8,2 (narożniki, poza prawym górnym, ścięte). Sygn.: „C. Norwid / 18[...]”.

591. SZKICE FIGURALNE

BN, nr inw. R.770.

ołówek, tusz, pióro, papier kremowy, ok. 11,4 x 14 (górną krawędź zaokrągloną).

Sygn.: „C Norwid”.

592. DWA MEŢSKIE AKTY

BN, nr inw. R.770 v.

ołówek, tusz, pióro, papier kremowy, ok. 11,4 x 14 (górną krawędź zaokrągloną).

593. SZKICE GŁÓW I POPIERSIA

BN, nr inw. R.714.

ołówek, cienki papier, 14,4 x 9,2 (ścięte narożniki, w tym lewy dolny przycięty więcej niż pozostałe).

594. SZKICE MĘSKICH POSTACI

BN, nr inw. R.714 v.

ołówek, cienki papier, 14,4 x 9,2 (ścięte narożniki, w tym prawy dolny przycięty więcej niż pozostałe).

595. SZKICE MĘSKICH GŁÓW

BN, nr inw. R.712.

ołówek, papier w kratkę, 12 x 9,4. Adnotacja: „1/2 3ey”.

596. SZKICE OSÓB

BN, nr inw. R.769.

tusz, pióro, papier kremowy, 18 x 16,4.

597. SZKICE PSÓW I

BN, nr inw. R.828.

ołówek, papier prążkowany, szaroniebieski, 10,9 x 8,7. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 243.

598. FRAGMENTY DWÓCH POSTACI

BN, nr inw. R.828 v.

ołówek, papier prążkowany, szaroniebieski, 10,9 x 8,7.

599. SZKICE PSÓW II

BN, nr inw. R.826.

tusz, pióro, ołówek, sangwina, 7,4 x 8,6 (lewy górny róg odcięty). Publ.: Prorok niechciany, poz. 90, il. 30.

600. DZIECKO Z RĘKĄ NA BRZUCHU

BN, nr inw. R.826 v.

ołówek, papier, 7,4 x 8,6 (prawy górny róg odcięty).

601. SZKICE SCYTYJSKIE

Biblioteka Elbląska im. Cypriana Norwida.

ołówek, tusz, pióro, papier prążkowany, 11 x 7,2. Adnotacje: „Kerth – en: Panticape gdzie Mitradat / się otrul”, „l'en... de Hypasis / (Bog) Olbia i Tanais. / Scythy.”, „4 wiek / przed †”, „goryt / u pasa”. Publ. : P. i E. Chlebowscy, *O kilku notatkach i jednym rysunku, czyli Norwid w Łodzi i w Elblągu*, „Studia Norwidiana” 26: 2008, po s. 129.

602. SZKICE SZYI I

BN, nr inw. R.765.

tusz, pióro, ołówek, papier w linie, 12,9 x 7,8. Sygn.: „C. N.”.

603. SZKICE SZYI II

BN, nr inw. R.755.

ołówek, tusz, pióro, 6,3 x 5,4.

604. SZKICE TRZECH POSTACI

BN, nr inw. R.778.

ołówek, kremowy papier, 13,4 x 9 (dolne narożniki ścięte, prawy górny przycięty dużo mocniej).

605. SZKICE TWARZY

BN, nr inw. R.757.

Ołówek, cienki papier, 12,1 x 5 (prawe rogi nieco przycięte). Publ.: Norwid 2008, s. 28 (fragm.), 30 (fragm.).

606. INICJAŁ LITERY V

BN, nr inw. R.2126.

tusz, pióro, cienki papier, 7 x 7,1. Publ.: Norwid 2008, s. 16.

607. TANCERKA

BN, nr inw. R.682.

kredka, papier kremowy, cienki, ok. 13,5 x 6,3 (górne narożniki ścięte).

608. TANIEC KOBIET

Własność prywatna

Ołówek, papier, 25,5 x 34,5. sygn. „C. Norwid”.

609. ZARYS GRUPY POSTACI

Własność prywatna

Ołówek, papier, 25,5 x 34,5.

610. TRZEJ MEŻCZYŹNI SIEDZĄCY PRZY STOLE

BN, nr inw. R.730.

tusz, pióro, papier gruby, kremowy, 12,8 x 8,5. Sygn. „Norw.”.

611. JEŹDZIEC NA OŚLE

BN, nr inw. R.730 v.

tusz, pióro, papier gruby, kremowy, 12,8 x 8,5.

612. TRZY GŁOWY MĘSKIE I JEDNA KOBIECA

BN, nr inw. R.2122.

tusz, pióro, papier, 5 x 9,3. Sygn.: „C. N.”. Publ.: C. Norwid, *Myśli*, oprac. K. Tur, Białystok 1993, okładka, s. 3 (fragm.).

613. TRZY KOBIETY

BN, nr inw. R.685.

tusz, kredka, ołówek, papier prążkowany, 12,1 x 8,9 (narożniki ścięte). Publ.: „Poezja” 1971, nr 9, okładka.

614. TYP CHARAKTERYSTYCZNY

BN, nr inw. R.729.

tusz, pióro, ołówek, papier prążkowany, 11,4 x 8,2. Sygn.: „C. N.”, napis: „Ciągłe [kilka słów nieodczytanych] sfera słowa”. Publ.: Grońska 1991, il. 157.

615. W OGRODZIE

MNW, nr inw. Rys. Pol. 160413.

węgiel, akwarela, gruby papier, 30 x 24,7.

616. W PRACOWNI ARTYSTY

BN, nr inw. R.779.

czarna kredka, papier kremowy, 14 x 7. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 130.

617. WIĘZIEŃ PRZYKUTY DO ŚCIANY

BN, nr inw. R.723.

akwarela, tusz, pióro, kredka, ołówek, gruby papier, 15,7 x 8,8 (nieregularny wycinek). Publ.: Grońska 1991, il. 141.

618. WIĘZIEŃ Z KLEPSYDRĄ

Muzeum Diecezjalne w Sandomierzu, nr inw. MDS-844.

tusz, pióro, ołówek, papier, 10 x 9 (w świetle passe-partout). Publ.: E. Chlebowska, *Ipsa ipsa. O autoportretach Cypriana Norwida*, Lublin 2004, s. 224 il. 23.

619. WZNOSZENIE KRZYŻA

MNW, nr inw. Rys. Pol. 159907.

Kredka, papier, 30,8 x 23,1.

620. Z FONTANNY W PERUGIA

BN, nr inw. R.863.

tusz, pióro, ołówek, akwarela, kredka, papier, 7,2 x 3,3 (górny brzeg w formie łuku). Napis: „z fontanny / w / Perugia”, sygn.: „NORWID”.

621. Z FRESKU FLORENCKIEGO

BN, nr inw. R.859.

tusz, pióro, ołówek, 11,6 x 4,7 (papier nieregularnie przycięty, ze ściętymi rogami) - naklejony na brązową podkładkę o takich samych wymiarach, a następnie na podkładkę kremową (13,3 x 5,5).

622. SZKIC PRZECHYLONEJ POSTACI

BN, nr inw. R.859 v.

tusz, pióro, ołówek, papier kremowy, 13,3 x 5,5.

623. ZADUMA

BN, nr inw. R.731.

tusz, pióro, pędzel, ołówek, papier kremowy, 5,7 x 4,2 - papier u góry zaokrąglony.

Sygn.: „CN”. Publ.: PZ A, po s. 672.

624. ZAKONNIK

BN, nr inw. R.866.

tusz, pióro, ołówek, 10,1 x 4,7 (górną krawędź w formie łuku).

625. GŁOWA W LEWYM PROFILU

BN, nr inw. R.866 v.

Ołówek, 10,1 x 4,7 (wymiary papieru, dolna krawędź zaokrąglona).

626. ZAPAŚNICY

BN, nr inw. R.594.

ołówek, papier kremowy, 15,5 x 12,9 (prawy górny róg ścięty).

627. ZARYS KOŃSKIEGO ZADU

BN, nr inw. R.815.

tusz, pióro, ołówek, papier cienki, prążkowany, 10 x 6,5 (nieregularny wycinek).

628. ZARYS MĘSKIEGO AKTU

BN, nr inw. R.776.

ołówek, papier zeberkowy, 9,5 x 6,8 (prawy dolny róg ścięty).

629. ZARYS POSTACI Z WYCIĄGNIĘTYMI RAMIONAMI

BN, nr inw. R.772.

ołówek, karton, 11,2 x 7,2 (mocno ścięty lewy górny i prawy dolny róg). Napis: "razem[?] / och zbliżenie / lub oddalen[ie]".

630. ZARYS SZYI I

BN, nr inw. R.753.

sangwina, papier prążkowany, cienki, 6 x 5,3.

631. ZARYS SZYI II

BN, nr inw. R.754.

ołówek, czarna kredka, papier kremowy, 6,5 x 5,3.

632. ZARYS SZYI I DOLNEJ CZĘŚCI TWARZY

BN, nr inw. R.764.

ołówek, papier prążkowany, 4,1 x 4,3 – górny brzeg nierówno wycięty.

633. ZARYS ZADU KONIA I

BN, nr inw. R.863.

tusz, pióro, kredka, 14,9 x 10,2.

634. ZARYS ZADU KONIA II

BN, nr inw. R.863.

kredka, tusz, pióro, 14,9 x 10,2. Napisy: „żyła”, „do ruchu”, „pełne”.

635. ZŁOTY CIELEC

BN, nr inw. R.592.

ołówek, szary papier, 23,3 x 27,4. Publ.: Melbechowska-Luty 2001, il. 71.

636. SZKIC MĘSKICH AKTÓW

BN, nr inw. R.592 v.

ołówek, szary papier, 23,3 x 27,4.

GRAFIKA

637. NIE BYŁO DLA NICH MIEJSCA W GOSPODZIE

1850, akwaforta, 19,7 x 25,7 (wymiary płyty). Sygn.: „Norwid 1850”. Napis na passepartout u dołu: „il n'y avait point de logement pour eux Dans l'hôtellerie (Selon St Luc. II. 77)”. Publ.: PWsz 11, il. 209.

638. ŚWIĘTY JÓZEF – PATRON ROBÓT RĘCZNYCH

1850, miękki werniks, 18,3 x 11,5. Sygn.: "CNorwid 1850". Publ.: PWsz 11, il. 208.

639. OBRONA CZĘSTOCHOWY

1851, drzeworyt (wykonany przez Jeana Louisa Josepha Camille'a Lacoste'a wg rysunku Norwida), 17,2 x 10 (wymiary kompozycji). Publ.: [Eustachy Iwanowski], *Matka Boska na Jasnej Górze Częstochowskiej, Królowa Korony Polskiej. Pamiątka z pielgrzymki odbytej w R. P. 1848 przez Eustachego Helleniusza*, Paryż 1852, po s. 144.

640. WSKRZESZENIE ŁAZARZA

1852, akwaforta, 20,8 x 15,8 (wymiary płyty). Sygn.: „C. NORWID 1852”. Publ.: Antologia 1933, s. 10.

642. MADONNA Z DZIECIĄTKIEM

1853, drzeworyt J. W. Orra wg rysunku Norwida. Sygn. „CN”. Pod reprodukcją, po prawej sygn. rytownika „W. ROBERTS...”. Publ.: *The World of Science, Art and Industry Illustrated from Examples in the New York Exhibitions, 1853-1854. With 500 illustrations. Under the superintendence of. C. E. Döpler*, New York 1854, s. 99.

643. INICJAŁ D

1853, drzeworyt J. W. Orra wg rysunku Norwida. Sygn. rytownika: „J. W. Orr N. Y.”. Publ.: *The World of Science, Art and Industry Illustrated from Examples in the New York Exhibitions, 1853-1854. With 500 illustrations. Under the superintendence of. C. E. Döpler*, New York 1854, s. 99.

644. INICJAŁ A

1853, drzeworyt J. W. Orra wg rysunku Norwida. Sygn. rytownika: „J. W. Orr N. Y.”. Publ.: *The World of Science, Art. And Industry Illustrated from Examples in the New York Exhibitions, 1853-1854. With 500 illustrations. Under the superintendence of. C. E. Döpler*, New York 1854, s. 115.

645. BROSZKA Z DWOMA PUTTAMI

1853, drzeworyt H. Jewitta wg rysunku Norwida, sygn. rytownika: „H. JEWITT”. Publ.: *The World of Science, Art. And Industry Illustrated from Examples in the New York Exhibitions, 1853-1854. With 500 illustrations. Under the superintendence of. C. E. Döpler*, New York 1854, s. 190.

646. BROSZKA Z DWOMA PUTTAMI ZE ZWIERCIADŁEM

1853, drzeworyt H. Jewitta wg rysunku Norwida, sygn. rytownika: „H. JEWITT”. Sygn. „CN”, po prawej „H. JEWITT”. Publ.: *The World of Science, Art. And Industry Illustrated from Examples in the New York Exhibitions, 1853-1854. With 500 illustrations. Under the superintendence of. C. E. Döpler*, New York 1854, s. 190.

647. BROSZKA ZE SCENĄ PASTERSKĄ

1853, drzeworyt H. Jewitta wg rysunku Norwida, sygn. rytownika: „H. JEWITT”. Sygn. „CN”, po prawej „H. JEWITT”. Publ.: *The World of Science, Art. And Industry Illustrated from Examples in the New York Exhibitions, 1853-1854. With 500 illustrations. Under the superintendence of. C. E. Döpler*, New York 1854, s. 190.

648. PARABOLA O ŚWIECY POD KORCEM

1855, akwaforta, suchoryt, ruleta, 15,8 x 10,3. Napis: "On n'allume point une chandelle pour la mettre sous un - boisseau.". Rycina sygnowana jest dwukrotnie: nad górną kompozycją, po prawej "C. NORWID f. 1855" oraz wzdłuż lewego boku kompozycji dolnej "NORWID f. 1855". Publ.: „Świat” 1908, nr 4, s. 7.

649. ŻŁOTY KUBEK

1855, miedzioryt wykonany przez Józefa Bohdana Dziekońskiego wg rysunku Norwida, 18,5 x 12,2. Napis: „LIRENKA Teofila Lenartowicza”, „ŻŁOTY KUBEK”,

sygn.: „przerysował z poezji NORWID”, sygn. „ryt. JBD”. T. Lenartowicz, *Lirenka*, Poznań 1855, okładka.

650. PRAGNĘ...

1856, akwaforta, 10,4 x 7,1 (całość), 9,6 x 6,6 (kompozycja) naklejony na karton 26 x 17,7. Sygn.: „C. NORWID f. / 1856”. Publ.: PWSz 11, il. 212.

651. ZWIASTOWANIE PASTERZOM

1856, litografia, 20,4 x 18,8 (kompozycja). Sygn. i data "w dzień Bożego Narodą 1856 r. u Gumińskiego rysował. C NORwid". Publ.: „Arkady” 1936 nr 12 [oryginalna odbitka].

652. ALLELUJA I

1857, akwaforta, sucha igła, 24 x 15,9 (kompozycja), 25 x 16,8 (płyta). Napis: "ALLEUJA", sygn. i data: "Cyprian / NORWID / 1857". Publ.: PZ F, po s. 144.

653. ALLELUJA II

1857, akwaforta, ruleta, sucha igła, 24,3 x 16,2. Sygn.: "Cyprian / NORWID / 1857". Publ.: C Norwid, *Wybór poezyj*, 1908, okładka.

ŁAPIGROSZE

654.1. ŁAPIGROSZE

1857, litografia Norwida wg rysunku Artura Bartelsa, 26 x 35,5. Sygn.: „CN:”. Publ.: *Łapigrosz. Szkice obyczajowe*, skreślił i tekstem objaśnił A. Bartels, Paryż [1857], tabl. 2 (oryginalna odbitka).

654.2. POCHODZENIE ŁAPIGROSZÓW

1857, litografia Norwida wg rysunku Artura Bartelsa, 26 x 35,5. Publ.: *Łapigrosz. Szkice obyczajowe*, skreślił i tekstem objaśnił A. Bartels, Paryż [1857], tabl. 3 (oryginalna odbitka).

654.3. MAŁŻONKI ŁAPIGROSZÓW

1857, litografia Norwida wg rysunku Artura Bartelsa, 26 x 35,5. Sygn.: „CNorwid”. Publ.: *Łapigrosz. Szkice obyczajowe*, skreślił i tekstem objaśnił A. Bartels, Paryż [1857], tabl. 4 (oryginalna odbitka).

654.4. POTOMSTWO ŁAPIGROSZÓW

1857, litografia Norwida wg rysunku Artura Bartelsa, 26 x 35,5. Publ.: *Łapigrosz. Szkice obyczajowe*, skreślił i tekstem objaśnił A. Bartels, Paryż [1857], tabl. 5 (oryginalna odbitka).

654.5. DWÓR ŁAPIGROSZÓW

1857, litografia Norwida wg rysunku Artura Bartelsa, 26 x 35,5. Publ.: *Łapigrosz. Szkice obyczajowe*, skreślił i tekstem objaśnił A. Bartels, Paryż [1857], tabl. 6 (oryginalna odbitka).

654.6. DYGNITARZE DWORU ŁAPIGROSZÓW

1857, litografia Norwida wg rysunku Artura Bartelsa, 26 x 35,5. Sygn.: „CN: f’”. Publ.: *Łapigrosz. Szkice obyczajowe*, skreślił i tekstem objaśnił A. Bartels, Paryż [1857], tabl. 7 (oryginalna odbitka).

654.7. WIADOMOŚCI NAUKOWE ŁAPIGROSZÓW

1857, litografia Norwida wg rysunku Artura Bartelsa, 26 x 35,5. Publ.: *Łapigrosz. Szkice obyczajowe*, skreślił i tekstem objaśnił A. Bartels, Paryż [1857], tabl. 8 (oryginalna odbitka).

654.8. BADANIA NAUKOWE ŁAPIGROSZÓW

1857, litografia Norwida wg rysunku Artura Bartelsa, 26 x 35,5. Sygn.: „CN:’”. Publ.: *Łapigrosz. Szkice obyczajowe*, skreślił i tekstem objaśnił A. Bartels, Paryż [1857], tabl. 9 (oryginalna odbitka).

654.9. SZCZEGÓLNE UPODOBANIA ŁAPIGROSZÓW

1857, litografia Norwida wg rysunku Artura Bartelsa, 26 x 35,5. Publ.: *Łapigrosz. Szkice obyczajowe*, skreślił i tekstem objaśnił A. Bartels, Paryż [1857], tabl. 10 (oryginalna odbitka).

654.10. FILANTROPIA ŁAPIGROSZÓW

1857, litografia Norwida wg rysunku Artura Bartelsa, 26 x 35,5. Publ.: *Łapigrosz. Szkice obyczajowe*, skreślił i tekstem objaśnił A. Bartels, Paryż [1857], tabl. 11 (oryginalna odbitka).

654.11. PODRÓŻ ŁAPIGROSZÓW NA KONTRAKTA

1857, litografia Norwida wg rysunku Artura Bartelsa, 26 x 35,5. Publ.: *Łapigrosz. Szkice obyczajowe*, skreślił i tekstem objaśnił A. Bartels, Paryż [1857], tabl. 12 (oryginalna odbitka).

654.12. ŁAPIGROSZE NA KONTRAKTACH

1857, litografia Norwida wg rysunku Artura Bartelsa, 26 x 35,5. Sygn.: „CNorwid 57”. Publ.: *Łapigrosz. Szkice obyczajowe*, skreślił i tekstem objaśnił A. Bartels, Paryż [1857], tabl. 13 (oryginalna odbitka).

654.13. ZABAWY ŁAPIGROSZÓW

1857, litografia Norwida wg rysunku Artura Bartelsa, 26 x 35,5. Publ.: *Łapigrosz. Szkice obyczajowe*, skreślił i tekstem objaśnił A. Bartels, Paryż [1857], tabl. 14 (oryginalna odbitka).

654.14. EPILOG

1857, litografia Norwida wg rysunku Artura Bartelsa, 26 x 35,5. Publ.: *Łapigrosz. Szkice obyczajowe*, skreślił i tekstem objaśnił A. Bartels, Paryż [1857], tabl. 15 (oryginalna odbitka).

655 ZACHWYCENIE I BŁOGOSŁAWIONA

1860, staloryt Norwida wg rysunku Antoniego Zaleskiego, 25 x 17,5. Napis: „ZACHWYCENIE I BŁOGOSŁAWIONA przez Teofila Lenartowicza”, sygn. „AZaleski / 1857”, „A Zaleski del”, „CN dla AZ 1860.”. *Zachwycenie i Błogosławiona. Przez Teofila Lenartowicza. Z ilustracjami Antoniego Zaleskiego*, Poznań 1861 (okładka).

656. ECHO RUIN

1861, litografia piórkowa, 14 x 19,5 (kompozycja i napis). Napis: „NEMESIS”, „1861. CN.”, napis: „Lith. St.Aubin, Pas. Verdeau 30.”, napis: „L'Écho des Ruines.”. Publ.: Antologia 1933, s. 12.

657. SCHERZO

1861, litografia, 22 x 28 - kompozycja i napis. Sygn.: „CNorwid [CN - monogram wiązany] 1861 f.”, „Lith. Saint Aubin Paris”, napis: „Augure, sorte de divination par l'inspection du vol des oiseaux, par leur chant & par la maniere dont ils mangeoient & c.”. U dołu, poniżej kompozycji, tytuł: „SCHERZO”. Publ.: W. Ch. Borowy, *Pierwszy wywiad u odkrywcy Norwida. Wizyta u Zenena Przesmyckiego (Miriana)*, „Express Poranny” 29 stycznia 1933, s. 3 (jako rys. C. Norwida).

658. SOLO

1861, litografia, 20,4 x 26,8 (kompozycja), 21,5 x 26,5 (kompozycja i napis). Sygn.: „CNorwid: f. / 1861”, „Lith. Saint Aubin Pass. Verdeau 33”. U dołu tytuł: "SOLO". Publ.: W. Marrené-Morzkowska, *Symbolista sprzed pięćdziesięciu laty. Odczyt publiczny na dochód Osad Rolnych*, "Wędrowiec" 1900, nr 16, s. 308.

659. PYTIA

1863, akwaforta, 12,6 x 11,2 (płyta), 9,3 x 8,7 (kompozycja). Napis "PYTHIA", sygn. "C. NORWID f. 186[3]". Publ.: PZ E, po s. 192.

660. SFORZA W WIĘZIENIU I

1863, akwaforta, 9,2 x 7,5 (kompozycja). Publ.: PZ A, po s. 512.

661. SFORZA W WIĘZIENIU II

1863, akwaforta, 9,4 x 8,3 (kompozycja). Napisy: "XP", "MARTYR", sygn.: „C. NORWID f. 1863”. Publ.: „L'Artiste” 1868, marzec, s. 454 (oryginalna odbitka).

662. SYBILLA

1864, akwaforta, sucha igła, 13,3 x 7,7 (kompozycja), 13,7 x 8,4 (płyta). Sygn. „CNorwid f. 186[4?]”, napis „SIBILLA”, sygn. „C. NORWID. 1864.”. Publ.: "L'Artiste" 1868, luty, s. 394 (oryginalna odbitka).

663. MUZYK NIEPOTRZEBNY

unikatowa odbitka - MNK, Oddział Czartoryskich, Gabinet Rycin, nr inw. R. 9229
1867, akwaforta, 28,5 x 38,2. Sygn.: "C. NORWID f. 1867", napis: „Le musicien inutile / dess et grav a l’eau forte par Cnorwid 1867.”. Publ.: "Chimera" 1902, po s. 152.5

664. DIALOG ZMARŁYCH: REMBRANDT – FIDIASZ

1871, akwaforta, sucha igła, 15,1 x 11,4 (kompozycja), 16,9 x 12,3 (płyta). Sygn.: „CNORWID. f. / 1871”, napis: „· DIALOGUE · DES · MORTS · (*Rembrandt – Phidias*)”. Publ.: Antologia 1933, s. 11.

MALARSTWO OLEJNE**665. CHRYSZTUS NAUCZAJĄCY**

BN, nr inw. R.614.

olej, papier, 8,8 x 14,8 (górne narożniki ścięte). Publ.: Fieguth 2008, po s. 224 (barwna).

666. FRAGMENT KOMPOZYCJI FIGURALNEJ

BN, nr inw. R.795.

olej, karton, 19 x 24,4 (górne rogi ścięte).

667. JUTRZNIA

Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, Muzeum Książąt Lubomirskich, nr inw. I.o.102.

1857, olej, deska, 33 x 24,5. Sygn.: „C. NORWID 185[7?]”. Publ.: M. Rostworowski, „*Jutrznia*” – obraz Cypriana Norwida, w: *Ikonografia romantyczna. Materiały*

Symposium Komitetu Nauk o Sztuce Polskiej Akademii Nauk, Nieborów 26-28 czerwca 1975 r., pod red. M. Poprzęckiej, Warszawa 1977, s. 286, il. 1.

668. KOŚCIÓŁ NA LITWIE DZIŚ

MNW, nr inw. MP 2691.

olej, płótno, 22 x 16. Sygn.: „C. NORWID / 870.”. Publ.: PWsz 11, il. 244 (barwna).

669. ZAGADKA

MNW, nr inw. 34488.

olej, płótno, 25,5 x 20,7. sygn. „C. NORWID”. Publ.: „Chimera”, t. VIII, 1904, z. 22-24, s. 55.

RZEŹBA

670. MEDALION ZYGMUNTA KRASIŃSKIEGO

MNW nr inw. 1775 MN; BN (egz. z Muzeum Narodu Polskiego w Rapperswilu); Muzeum im. ks. Józefa Jarzębowskiego w Licheniu Starym: ML/N/5; Towarzystwo Historyczno-Literackie / Biblioteka Polska w Paryżu nr inw. N 537.

1860, brąz, odlew (odlany w pracowni odlewniczej firmy Barbedienne et Collas przy Boulevard Poissonnière w Paryżu), jednostronny, średnica 16,5. Napis: „KRASINSKI”, sygn.: „C. NORWID sculps. 1860.”. Publ.: W. Strzembosz, *Nieznany medalion Krasińskiego*, „Tygodnik Ilustrowany” 1904, nr 34, s. 653.

671. PROJEKT MEDALU UNII LUBELSKIEJ

1869, brąz lub srebro, średnica 6,4. Publ.: M. Gumowski, *Medale polskie z XXXIV tablicami*, Warszawa 1925, s. 156 il. 217 (awers).